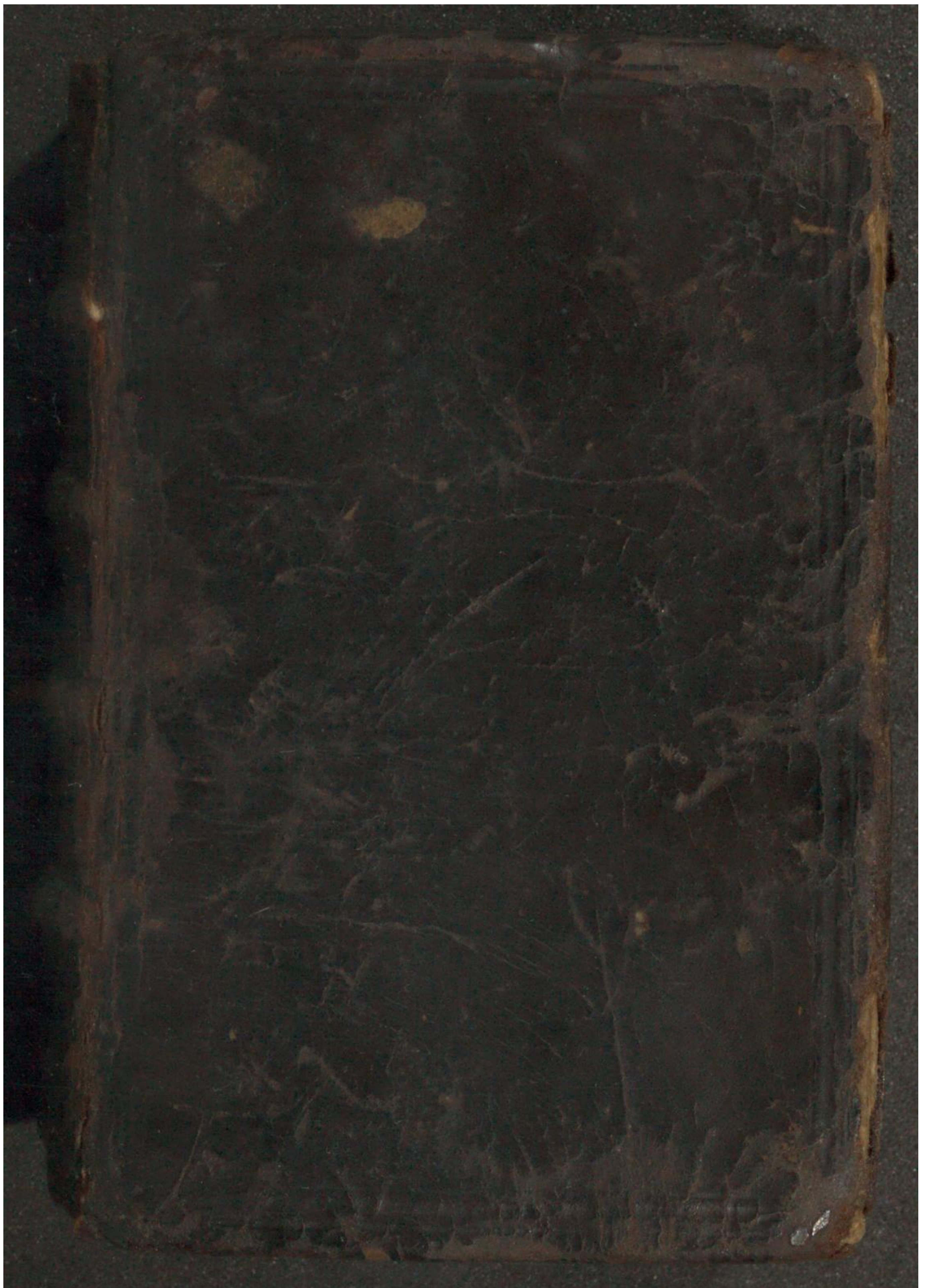
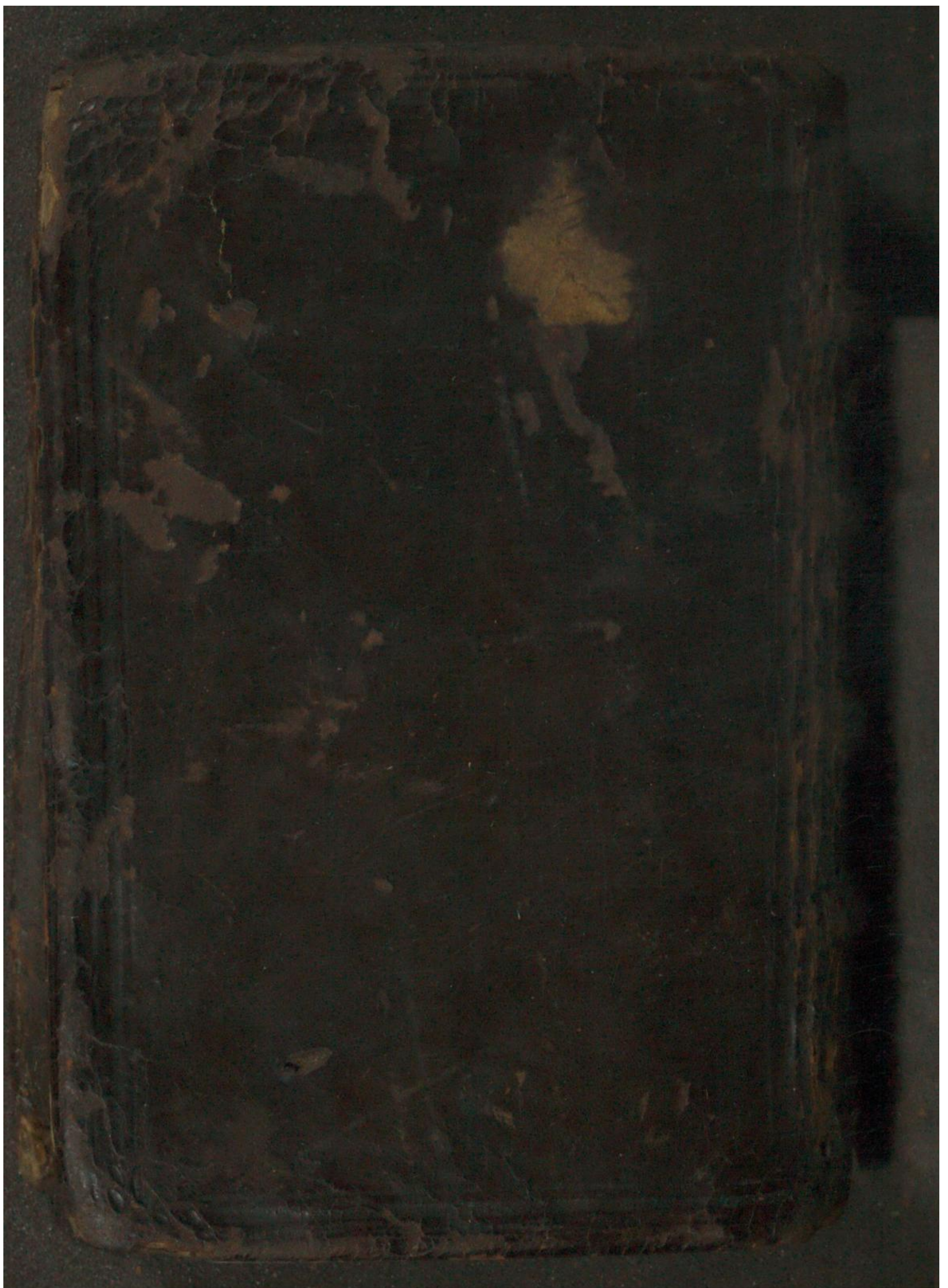

A.XL
16/

{Samuel Harvey} pre…

Respice finem.

…nica…

[illegible] accedit [illegible] pro [illegible]
ex [illegible] aliquas, ad quas [illegible]
tempore impingere [illegible] [illegible]
[illegible] pro [illegible] b. r. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], primo [illegible]
[illegible] 20. [illegible] folio 15. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] et [illegible], et [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], quorum [illegible] non [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] illos [illegible]

[illegible]

Principes duo — maxi, [illegible]

fratres, sed unus hic, unus illi

in temperatura, qui inconstantes, [illegible]

sanis constantes. Et Adrianus

inter Germanos hospites

et publicam [illegible] in [illegible]

nisi habet [illegible] Adr[illegible]

[illegible] et [illegible]

ite [illegible] hic etiam dy. G. Harvey. pret. 18

DE MIRACVLIS OCCVLTIS NATVRÆ, LIBRI IIII:

Item

DE VITA CVM ANIMI ET CORPORIS INCOLVMITATE recte instituenda, liber vnus.

Illi quidem iam postremum emendati, & aliquot capitibus aucti, hic vero numquam antehac editus.

AVCTORE

LEVINO LEMNIO *Medico Zirizæo.*

15 93.

FRANCOFVRDI

Ex officina typographica Ioannis Wecheli.

G. Vasey,
1847

ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE

Suecorum, Gothorum, Vandalorumq; Regi, ac Liuoniæ Domino, ERICO eius nominis decimoquarto, Leuinus Lemnius Medicus,

S. D. P.

SCITVM est illud Platonis, Rex illustrissime. Felices fore Respublicas, siue studia sapientiæ consectentur Reges, vel Sapientes imperet. Quod cum in te sine controuersia perfici intelligam, qui non solum studiis sapientiæ sedulo insistas, sed quasi iis artes amplectaris aut colas, non possum tuæ Maiestati, tuoq; amplissimo Regno non impense gratulari. Dici enim vix queat, quam sit hoc nomine suis subditis futurus amabilis ac gratiosus, denique ad ea sectanda, quæ in humanis rebus sunt præcipua, quæq; ad summam felicitatem spectant, incitamento. Vt enim filii maiorum vestigiis insistunt, in quos oculos continenter habent defixos, illorumq; imitantur vel vitia vel virtutes: ita in Imperio Aulæ Proceres ac promiscua passim multitudo ea consectari conatur, ea vita & moribus exprimere quæ regi aut Principi placere videat, & quibus ille maxime officiatur. Cum autem multis magnisque rebus spectata sit tua, ERICE illustrissime, Maiestas & amplitudo, corporis animiq; præstantia, acumen ingenii, eruditio singularis, summa vitæ integritas, in pace incredibilis imperii moderatio, belli vero tempore, quod nunquam nisi iuste à te suscipitur, mira rerum gerendarum peritia, pari consilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter quam animose, magnoq; successu ac dexteritate finitimos, qui aliena

ditioni inhiant, propulsas ac conficis: quis tantas tamq; admirandas naturæ dotes, quibus à Deo Opt. Max. affatim excultus es, accumulate exornatus, non admiretur ac suspiciat, solidisq; encomiis prosequatur? quod ipsum vnice perficere meditor. quandoquidem Maiestatis Regiæ fauorem experiar, quæ ex nostra hac statione atque excubiis, magnis præmiis in Aulam suam nos euocat. Quocirca cum latissima Regna, longeq; exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (à quibus totius Europæ exortam nobilitatem serio dictitare solet Imperator Carolus huius nominis quintus sibiq; id laudi ducere) incredibili sapientia ac comitate te moderari audiam, atque abs te conquiri vndique non solum artifices manuarios, sed quod præcipue laudem meretur, conuocari magnis tuis sumtibus atq; impensis viros doctos ac literatos, qui Regno tuo decus & ornamentum afferunt, passus sum D. Guilielmum Lemnium, quem vt archiatron seu Medicum primarium in corporis tui tutelam ac sanitatis conseruandæ præsidium asciuisti, tanto locorum interuallo, à patriis sedibus, à paterno complexu, congressuq; familiari ac domestica consuetudine diuelli, præsertim iis annis quibus parentes filiis, tanquam scipione fulti inniti soleant, atq; inclinata vergenteq; ætate, aliqua ab iis oblectamenta concipere, nonnulla eminentis senii solatia consequi. Et quo ergo clementissimum Regem magis cōstet Lemnii studium, promtæq; voluntatis ac propensi animi testificatio, libros hos de Naturæ dignitate & præstantia, abditisq; rerum causis Maiestati Regiæ dedicare visum est, quo se oblectare iis possit, vbi à seriis rebus respirare liceat, atq; à publicis functionibus conquiescere. Multa autem inesse lucubrationibus hisce nostris, citra omnem ambitionem aut adulandi suspicionem, ausim polliceri, quæ amœnitate lectionis, ac cum rerum, tum sententiarum varietate atq; illecebra quemq; possint reficere ac demorari. Siquando itaq;, inuictissime Rex, occupationibus quibus implicatus es, defungi te contigerit, atque aliquid tibi laxamenti imperare visum sit, his auocamentis animum grauioribus rebus defessum recreare poteris ac reficere. Hoc autem argumentum, quo nullum excogitari potest plausibilius,

ea mente

ea mente ac consilio illustrandum suscepi, vt omnibus innotescat quam immensa sit rerum Natura, quæ vsibus commodisq; nostris inseruit, quo vis eius se proferat, quam longe lateque sit diffusa. Quæ cum sit Diuinitatis instrumentum, tota moles ac rerum vniuersitas illi incumbit atq; innititur, eiusque munere cuncta subsistunt, ac continuata successione se propagant ac tuentur. Quæ consideratio hoc efficit in animis hominum, eumq; vsum consequitur, vt mens humana in Opificem erecta, res momentaneas ac caducas despicere condiscat, atque ad sempiternas aspiret atque enitatur. Siquidem Naturæ contemplatio, quæ multiplici rerum varietate instructa est atq; exornata, totiusq; mundi decor & species, in Conditoris admirationem atq; amorem mortales allicit: ita vt tam spectabili ac visendo mundi opificio obstupefactus humanus animus in huius architectum atq; artificem tota mente rapiatur, haustoque tacito quodam Diuinitatis afflatu, illũ colat ac veneretur in illo confidenter conquiescat. Cuius rei cum toto passim opere specimen sum exhibiturus, superuacaneum existimo plura congerere, quibus Naturæ splendor illustrari possit, eiusq; dignitas amplificari, præsertim cum R. M. sedulo Naturæ ac rerum contemplationi insistat atque continenter se oblectet, ita vt nulli aptius magisq; apposite hæc naturæ miracula consecrari possint, quam Erico Regi, qui huiusmodi oblectamentis vnice afficitur. Eo autem magis gratum acceptumq; amplitudini Regiæ hoc munus literarium fore confido, quod tempestiue ac captata opportunitate oblatum sit, nempe iis nuptiarum auspiciis, quæ serenissimus Rex propediem initurus est; quod vt felix faustumq; sit, optimi quique bonis acclamationibus bonisq; ominibus exoptant ac precantur. Deus Opt Max. qui cuncta fulcit ac sustinet, Regni tui solium Rex illustrissime stabiliat, tibiq; in omnibus felicem progressum, magnaque incrementa conferat. Ziriææ, pridie Calend. Ianuarij, anno redemti orbis M. D. LXIIII.

AD CANDIDVM LECTOREM PRÆFATIO L. LEMNII MEDICI.

DVo ſunt artium, quæ hominum vtilitati atq. vſui deſeruiunt inſtrumenta, quibus omnia firmari ſolent ac ſtabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipſa Medicina, & præter Mathematicas artes, pleręque aliæ fulciuntur. Siquidem quæ exacti excuſſiq. iudicii hominibus ſunt factura fidem, ad hanc amuſſim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni præſtiterit Medicus, ſi herbas ac medicamenta efficaces obtinere effectus ratione ſtudeat euincere, niſi id experimento comprobet? Ediuerſo, qua fiducia niti poſſet experimento, quod plerumque abſque iudicio adhibitum, fallax eſſe ac periculoſum declarat inconſulta Empiricorum temeritas, niſi illi ratio ſuffragetur? Et quanquam Sophiſticum cenſeri poſſet, contra experientiæ teſtificationem ad documentum,

rationem exigere: nnnquam tamen quisquam sani iudicii, & qui in delectu rerum aliquid pensi habet, experimento assensum fecerit, aut id temere experiri sustineat, nisi ratione id per omnia comprobatum sit, ac suffultum. Non tamen diffiteri possim, aut tergiuersari, quin multa sint in natura rerũ abdita atque abstrusa, effectuque tam latenti & cœco, vt temerarium sit talium rationem inire, aut facti causam explicare. Hæc ipsa Dioscoridi *ἀναπολόγητα* dicuntur, hoc est, ratione destituta, & causarum cognitione vidua, quæ sensui & intelligentiæ manifestam demonstrationem non exhibent, eoque occultæ proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire censent huiusmodi rebus, vel ex decursu astrorum, ac siderum corradiantium meatu, vel ex diuina voluntate, aut elementorum concretione ac mixtura, vel vel denique totius substantiæ vi, formaque specifica, quæ cum ratione mentisque iudicio assequi nequeamus, in occultas essentias, abditasque proprietates ea reiicimus, ac tali suffugio eluctamur, ex eoque Labyrintho nos extricamus. Ego vero, quo ad huiusmodi rerum demonstrationes, causasque eruendas doctorum animos extimulem, adnitar pro virili probabili atque artifici coniectura rationem elicere, aut quamproxime collimando scopum attingere. Multa sunt, fateor,

Lib. 6. ca. 34.

Occultæ proprietates.

incompertæ originis in naturæ rebus, ac densis obscuritatibus inuoluta, quorum tamen probabilis ratio excogitari, atq. effectus caussa, si non euidenrer & perspicue, certe verisimiliter reddi potest. Verbi caussa: Basiliscus hominem visu perimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire nesciat ex emanantibus noxiis expirationibus, quas sensim ac latenter in hominis perniciem exhalat? Nec enim solus Regulus, sed omne propemodum ferarum genus homini infestum est, atque afflatu sibiloque gestit inferre exitium. Sic lupi conspectus, modo propius homini assistat, oris hiatu atque halitu virulento raucedinem inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic muliebris sexus mensibus profluentibus, eboris speculique nitorem offuscat, ferri aciem retundit, segetes strangulat, hortorum germina conficit halitus contagio, ac non modo obuios quosque, sed ipsam se maculis næuisque deformat. Pari ratione oculis lippitudine, atque ὀφθαλμίᾳ vitiatis, alterius oculos affici contingit. Quod venusta similitudine expressit Ouidius, & iuuenalis:

Cum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi:
Multaq; corporibus transitione nocent.
Satyr. 2 *Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris*
Vnius scabie cadit, & porrigine fœda,
Vuaq; conspecta liuorem ducit ab vua.

Homi-

Homines autem hominibus contagionem potiſſimum afflant, vbi ex aduerſo cōſiſtunt: neque enim ſi in obliquum vergat expiratio, vel ſi in dextrum aut læuum effluxum ferri contingit, tantum damni adfert, tantaque labe inficit. Vt enim tranſuerſa atque obliqua viſio, quemadmodum pætis ac luſcioſis aſſolet, nonnihil obtunditur atque hebeſcit: ita quæ ex oculis, aliaq. corporis parte emanant, ſi oblique ferantur, retundi atque hebetari contingit, minuſq. mali inferre adſtantibus. Quod ipſum ſtudioſius obſeruare ſoleo, vbi ægrotis contagio affectis aſſiſto, adeo vt ſemper auerſus cum iis verba faciam, nunquam inter fumarium & decumbentem conſiſtens. Hic effluxus atque emanatio, tameſi oculis ſe non exhibeat, minuſque ſenſui viſorio ſit expoſita, naribus tamen, auribus, cerebro, vocali arteriæ pulmonumque fibris ſe ingerit. Sic nonnullos obſeruaui tam tetra mephite, atque animæ graueolentia, vt niſi longius abſiſtas, obuios quoſque halitus contagio feriant, inficiantque. Quam late autem ſe porrigat halitus animantium, quouſque ſe proferat contagium, hibernis menſibus flante per gelicidia Aquilone, cuique perſpicere licet. Siquidem ob aëris denſitatem ac craſſitiem fumantem animam ex intimis præcordiis reciprocatione quadam, vt Oceani æſtuaria erumpere videmus, ac longe lateque ſe

diffundere: quæ licet æſtiuis diebus non ſit conſpicua, oculiſque minus expoſita; eam tamen vel odore percipis, vel in intimis præcordiis tacitum virus concipis. Atque vt hæc ipſa corpori perniciem moliuntur, ac lethale virus inferunt; ita ſuaues odores, ac ſtirpium fragrantia ſpiritus erigunt, ipſumque vitæ fontem cor fouent ac recreant. Quod vel obeſæ naris quiſque animaduertere poteſt, cum vires ſyncopi collapſas, animique deliquio ſopitas reſtaurari, erigique videt odoramentis. Verum omiſſis his minutis, poſtmodum fauore ſupremi Numinis magis recondita proferam. Quod ſi videbor cuiquam non penitus naturæ arcana eruiſſe, vſuſque ſublanguidis parumque firmis rationibus, ac tenui orationis filo, nulloque verborum apparatu, nullis copiis naturam inſtruxiſſe: huic ego perſuaſum cupio, doctis præbitam potius ac demonſtratam à me ſcribendi materiam, quam præreptam. Iſta ſiquidem ſum aggreſſus, ac tractanda ſuſcepi, non tam ſpe, fiduciaque perficiendi, quam experiendi ſtudio ac voluntate, ſimul vt pleniore obſequio meum patronum demererer, meoſque ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiuſmodi tentanda poſt Platonem Perſius, cupitque patriæ, ciuibuſque hoc tanquam debitum munus exſolui. Sic enim ad rerum contemplationem, ad ſtudium virtutis, ad-

ſectanda

ſectanda hominum commoda nos extimulat:

Diſcite, & ô miſeri cauſas cognoſcite rerum,
Quid ſumus, aut quidquã victuri gignimur, ordo *(vndæ*
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus &
Quis mod⁹ argẽti, quid fas optare, quid aſper
Vtile nũmus habet, patriæ cariſq; porpinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus eſſe
Iuſſit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaque experiar, quid efficere, aut quo progredi poſſim, mihique culpam deprecari liceat, ſi non omnia ſum aſſequutus, eoque iuſtius, quod inſtituti operis argumentum tam ſit vaſtum, adeoque ſe in immenſum porrigat, vt infiniti ſit operis, nec mediocris ingenii, omnia ad amuſſim exequi, iſtamque Spartam pro ſua dignitate atque amplitudine exornare. Quod ſi Horatius in triuiali, minimeque operoſo argumento,

Dat veniã maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura:

quanto magis in tanta rerum difficultate ad pleraq; conniuere muſſareque conuenit, nec omnia ad viuum, vt dicitur, reſecare? Dici enim vix queat, quanta Medicis deuoranda tædia, qui ſubeundi labores, quæ præferendæ domi foriſque moleſtiæ querimoniæ, ac voces plorabundæ, quum rerum ſuarum ſatagunt, ac ciuibus ſuam operam ſedulo impendunt:

pendunt:

pendunt: quorum cum omne ſtudium atque industria in actione conſiſtat, nihil laxamenti, nulla reſpirandi ſpatia admittit non minus negotioſa quã quæſtuoſa praxis, adeo vt quæ ſucciſiuis horis, hoc eſt, vbi legitimis officiis ſunt perfuncti, meditantur, vix ea literis mãdare vacet, nedum expolire. Quod cum mihi aſſidue vſuueniat, atque huiuſmodi occupationes domi foriſque continenter me inuoluant, ægre ac difficulter omnia pro animi ſententia perfici poſſunt: verum cum naturæ contemplatio vnice me afficiat, nec excogitari poſſit argumentum plauſibilius viſum eſt eius miracula tractare locupletius, omniaque naturæ opera ſpectatiora efficere. Quocirca poſt conſecratos noui huius anni auſpicio Inuictiſ. Sueciæ Regi ERICO libros hos quatuor: de naturæ miraculis, eiuſdem argumenti duos breui adiicere meditor, quo Sereniſſimus Rex confecto ſopitoque bello, quod illi contra coniuratos aliquot hoſtes, ſumma virtute atque excelſi inuictique animi magnitudine & robore, terra marique ſuſceptum eſt, cumulatius Naturæ ac rerum cõtemplatione reficiatur. Hoc à Guilielmo Simonide Typographo Antuerpiano ſtipulatus, vt in gratiam Maieſtatis Regiæ, auidique lectoris, ſpecioſos ac ſpectabiles typos exhibeat: quod cum ſe effecturum ſit pollicitus, ac ſumma fide præſtitit Chriſtophori Plantini induſtria,

ERICI Sueciæ Regis magnanimitas.

Auctor auctarũ li. pollicetur.

industria, reliquos mature perficere cogito, modo ne quid incommodi inciderit, ac Pater cœlestis firmam stabilemque valetudinem concesserit: sic enim futurum spero, vt proxima apud Francfordianos nundinarum frequentatione noui quiddam prodeat, quo studiosus Lector denuo se possit oblectare. Nouitas enim & oblectatio legendi discendique incitamentum est & illecebra, præsertim vbi res dilucide appositisque verbis explicatur, ac seria iocosis, vtilia dulcibus atque amœnis mixta sunt: quod ipsum pro virili præstare studui, ea vsus moderatione, vt nusquam à decoro deflectam, nusquam honesti limites egrediar.

Auctor culpam amolitur.

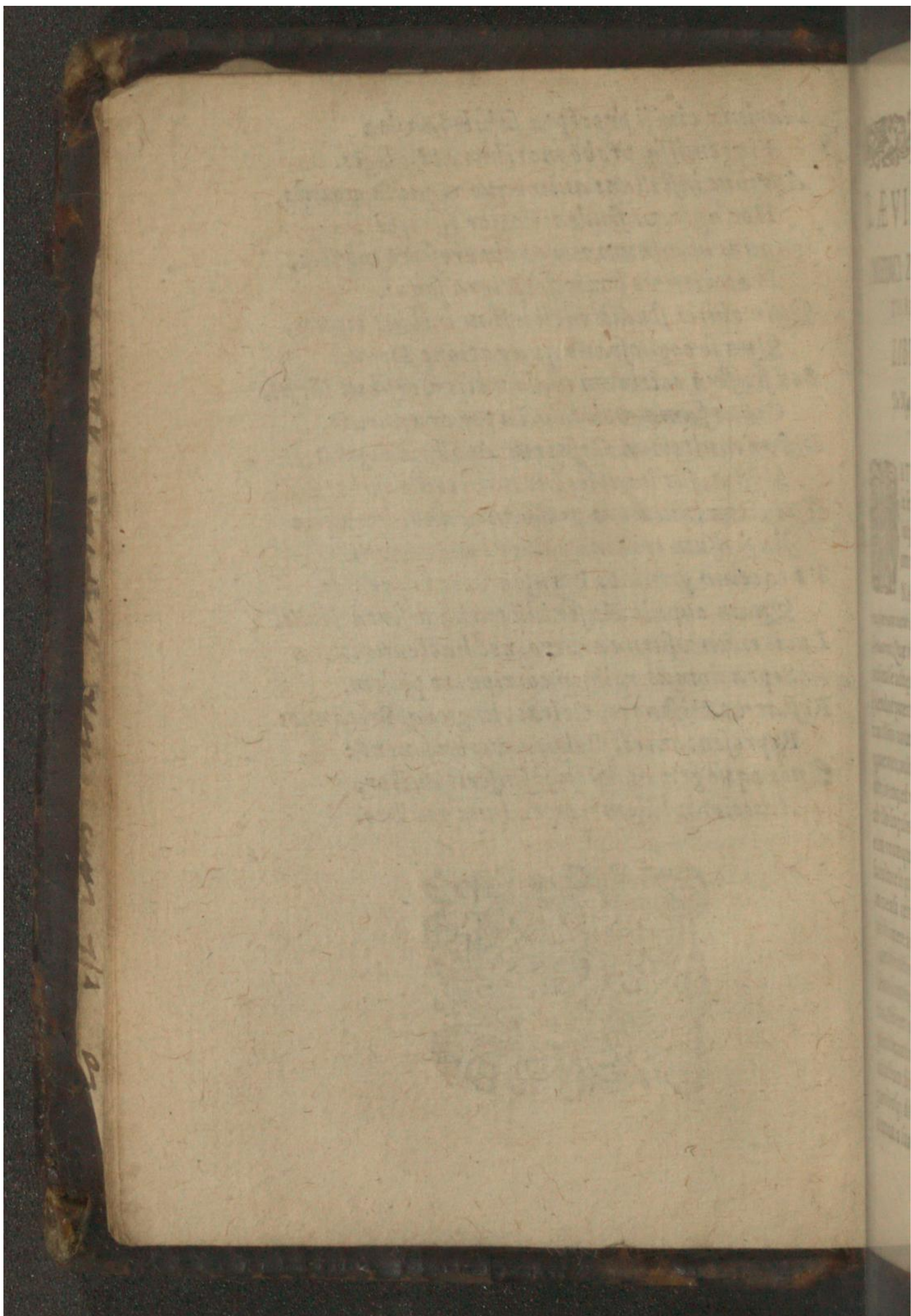
PASCHASII OENII HEICRVCINI IN OPERIS COMMENDATIONEM CARMEN.

SI te delectat multò pulcerrima nymphē
Natura æterni fida ministra Dei,
Aut plusquam varius rerum calor, optime lector
Ornatus, series, forma, vel ordo iuuat:
Si censes operæ pretium cognoscere, quicquid
Tellus, Oceani tractus, & astra ferunt:
Et cupis ingenue multa & præclara doceri,
Id quod Naturæ lex, Pietasq; monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas
Propositi exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius ostendet, quidlibet vnde petas
Abdita Naturæ pandit miracula, vires,
Causas, quæ multos texerat vmbra dies.
Tum solidis adeo rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, posse neges.
Ingenii mire felicis acumine quid non
Disserit argute perspicueque docet?
Candidus & tersus leni fluit agmine sermo,
Multus vbique nitor, multus vbiq; lepos.
Nec medicis solis (ne forte quis inscius erret)
Hic operam & studium dedicat ille suum:

Plurima

Plurima ciuili præcepta salubria vitæ
Fingendisq́ probe moribus apta leges.
Auribus instillans animoque τὸ γνῶθι σεαυτὸν,
Hoc aget, vt studeas notior esse tibi
Ignauas hominum vetat obturescere mentes,
Præteritisve bonis deteriora sequi.
Quin obiter studiis melioribus imbuit omnes,
Qua se cognoscant, qua ratione Deum.
Sed frustra celebrem male natis versibus illum,
Cuius fama volet docta per ora virum.
Instar multorum Gesnerus Apolline dignus
Mystes, sat locuples hic mihi testis erit:
Qui citra inuidiam presso vir candidus æqua
Expensum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Etrusca voce loquentes,
Quam cupide Ausonidū turba diserta legāt.
Lucis enim vsura caruere, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuere pedem.
Restat vt Hispanos, Celtas, linguaq́ Britannos
Representantes, Belgica verba sonent:
Quos æque gratos doctis si senserit auctor,
Adiiciet totidem, cœpta iuuante Deo.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE OCCVLTIS NATVRÆ MIRACVLIS.

LIBER PRIMVS.

De Natura diuinitatis instrumento.

CAPVT I.

NATVRA in qua elucent, atq; expresse se proferunt Diuinitatis vestigia, cuiusq; rei principium est, quo consistunt omnia.

NATVRA est *mens, λόγος, seu ratio diuina, operum naturalium effectrix, rerumq; existentium conseruatrix.* Quæ vis nulli, præterquam Deo, & qui illi indiuulse adhęret, Christo asscribi potest. Ipse enim splendor paternæ gloriæ, expressaq; imago substantiæ illius naturæ, totiusque vniuersi est opifex, suoque nutu, nulla subiacente materia, omnia condidit; in eoq; est vita, vigorq; rerum conditarum, atq; ab illo singulis viuifica virtus infusa est, hoc est, per eum vnumquodq; genuina sua vi subsistit, insitaq. facultate se propagat ac tuetur. Nihil in tāta, tamq; immensa rerum vniuersitate iners aut otiosum, nihil timere aut fortuito, nihil frustra effectum est, omnibus stirpibus sua vis indita, singulis animantibus suum ingenium, suaq; attibuta naturæ inclinatio. Obiter quæcunq; mundi ambitu, cæliq; complexu continētur, vi quadam insiticia instructa sunt ad actum sibi peculiarem, ac suis quæq; locis temporibusq; disposita, admirabili quadam vicissitudine munia sua obeūt, cursumq; perficiunt. Hinc quū

Natura quid.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

Deus omnium rerum causam in se ipso complectitur.

Colos ca. 1.

Natura nec iners, nec otiosa

Deus tãti muneris effector ac moderator collustras set quæ sex dierum spacio perfecisset, visa sunt illi in signiter bona, hoc est, ita elaborata: vt artis ratio efflagitabat, vt exposcebat ordo rerũ ac series, vt decor vniuersi exquirebat, adeo vt omnia ad vsum cõducerent, atq. ad finẽ cui erant destinata, spectarẽt. Qua de re sapienter disseruisse mihi videtur Aristoteles huiusmodi propemodũ verbis: *Nihil in natura rerum tam minutum, tamq; vile aut abiectum, quod nõ aliquid admirationis hominibus adferat.* Et ꝙ Heraclitũ Tarentinum dixisse ferunt, quũ in casa quadam furnaria diuertisset: *Introite, sunt hic etiam Dij:* hoc quoq. in naturæ operibus sentiẽdum. In minutissimis enim naturę reb. numẽ elucet, omniaq. honesti pulchriq. rationem obtinent. Siquidem operibus naturę hoc præcipue adiunctum est, vt nihil temere, viceq. fortuita sit effectum, sed omnia finis sui gratia. Et quẽadmodum, quum de ędibus magnifice cõstructis fit sermo, nõ de calce, de lateribus, de linguis, aliaq. materia agitur; sed forma ac specie, structuraq. ædium, & in quẽ vsum sint erectæ: ita qui naturæ opera excutit, non de materia, sed forma, totaq. substãtia, de vsu deniq atq. vtilitate disserit. Sic corp⁹ animę gratia conditũ est, membra vero officiorũ quo cõmode actiones suas obeant. suasq. functiones exequantur. Homo autẽ Dei causa in hoc mundi theatrũ productus est, quo illo se oblectet, illius munificentiam agnoscat, in illo cõquiescat, illiq. fidat, atq. innitatur. In tanta itaq. tamq. immensa rerum existentium multitudine ac varietate non suspicienda modo naturæ vis & efficientia, sed eius maiestas atq. amplitudo, a quo singula producta & profecta sunt, cuiusq; benignitate naturæ opera subsistũt, atq. ab interitu vindicãtur. Quę cogitatio exuscitat animos nostros humi alioqui defixos, atq. in Dei notitiã ac cognitionẽ deducit. Deus enim tametsi sit inconspicuus ex rebus

Genes. 1.

De partib. ani. lib. 1. cap. 5.

Simile ab ędiũ structura.

Homo in quẽ vsum & finem creatus.

Naturæ vis ad Deum referẽda.

rebus tamen creatis, vt Paulus testatur, atq. ex mũdo tam mirifice condito, tam sapienter administrato & perspici potest & intelligi Et quemadmodum, Cicerone teste, ex memoria rerum, ex inuentionis subtilitate, ac celeritate motus, omniq. pulchritudine virtutis vim mentis agnoscimus, quamuis oculis ipsa non pateat: Sic Deum mentemq. illã æternã ex operibus eius dilucide perspicimus, eiusq. vim atq; afflatum efficaciter percipimus. Illius enim virtus per omnia diffusa, singulis calorem, spiritum vitãq; largitur. Qua de re erudite concionatus est Athenis D. Paulus ex Arati sententia, quam eleganter expressit Lucanus. lib. 9.

Rom. 1.

Tusc. 1.

Deus quare homini innotescat

Actor. 1.

Hæremus cuncti superis temploq; tacente
Nil agimus nisi sponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Estq; Dei sedes nisi terra & pontus & aer,
Et cœlum & virtus: Superos quid quærimus vltra?
Iuppiter est quodcumque vides, quocumque moueris.

Quis igitur erga illum non afficiatur, cuius vires manifeste percipit, cuius donis cumulate fruitur: Si Imperatores & principes optimo iure vẽeramur ac suspicim⁹, illosq; plurimi facimus, ac magnos honores iis deferimus, quod regna atq. imperia incruenta, citraq sanguinis iacturã parta, summa ęquitate administrant, quod magistratus habẽt inculpatos, qui in obeundis negotiis, muniisq. publicis magnã curam, multamq. operã subeunt quo omnes in officio contineant, omniaq. passim sint pacata, nec Resp. vlla discordia, aut seditione ciuili diuulsa: quãto magis Deum suspicere ac venerari par est, qui nulla cura, nulloq. negotio, aut solicitudine tã vastũ latũq; mundi imperiũ nutu suo regit ac moderatur? Quo spectat illud Apuleii hominis a nostra quidem religione alieni, sed qui ex Hebręorum fontibus id hauserit: Quod in triremi gubernator ac nauclerus, in

Simile ab Imperatorũ officio.

De mũdo

Simile a multis officiis desumptū.

curru rector, choragus in Comœdiis exhibēdis, prę-
cētor in choris, agonotheta seu remunerator in ob
eundis certaminibus, cōsul inter ciues, dux in exer-
citu, comes in suscipiendis ꝓpulsandisq; periculis:
hoc est in mūdo Deus: nisi ꝙ ærumnosum, curisq;
iñumeris implicitū videtur officii alicuius principē
fieri: at Deo nec molesta est, nec onerosa imperii sui
cura. Cęterū nolim mihi aduersari Medicos, aut gra

In Deum omnia naturæ opera referēda.

uate ferre Philosophos, quod in asserēda naturę di-
gnitate, ipsam ad fontem, suiq; originē referā: hac
enim ratione omnia reducuntur ad essentiā primi-
geniam, totiusq; naturę archetypū. Et quanquam
late pateat Naturæ vocabulū, suoq; arbitratu secū-
darias quisq; definitiones cōminisci possit, ad vnum
tamen omnes reuocantur. Sic Medicis;

Natura est insita atq; innata rebus qualitas.
Natura est quatuor elementorū mixtura & tēperies.
Natura est vis & propensio animi cuiusq;.
Natura Philosophis est motionis & quietis principiū.
Natura est quæ cuiq; formam dat Specifica differētia.

Propria Naturæ definitio.

Natura est vis & caussa effectrix, rerumq; conserua-
trix toti mundo eiusq; partibus inserta. Natura (vt
propius rem ipsam designem) est diuinorum operū
ordo & series, quæ illius potentiæ, illiusq; verbis ac
iussis obsequitur, ab eoq; vires mutuatur. Harū om-
nium descriptionū, & quotquot à viris disertis ex-
cogitari possunt, præcipua causa & origo ab æterna
illa mēte tanquā vberrimo fonte promanat. Quod
omniū scire interest ac permagni refert obseruare,
animoq; penitus infigere, quo cuiq; magis innote-
scat summus rerū opifex, illiusq; accēdatur in mētib

Naturæ contēplatio ad Deum erigit animos.

nostris maiestas & amplitudo. Rerum enim cōspe-
ctus, & naturę cōtēplatio brutos etiā homines atq;
à Dei cognitione prorsus alienos, modo ne desit a-
liqua sanioris mētis scintilla, in maximā admiratio-
nem Diuinitatis perducit. Siquidem natura rerum,
quæ

quæ immensa est, ac longe lateq. diffusa, quum nusquam nõ oculis ac menti se ingerat, mirifice hominem afficit, atq. in summi parẽtis amorem ac venerationem dirigit. Nam si cui excutere libeat, atq. attente considerare, quis sit rerũ cõditarum quæ aliæ ex aliis emergunt, decor & ornatus, quantaq. arte, quo artificio, quam concinne atq. affabre omnia elaborata sint & constructa, cunctaq. in hominũ vsus necessarios, in oblectamentũ ac cõmoditatem condita obseruet, quis illis affici nõ possit, aut ęternam illã mentẽ non venerari ac suspicere, quæ solius hominis causa ista extare, ac continuato perenniq. ordine ac serie subsistere voluit, nõ sine admirabili ꝓpagationis successu? Effecit hæc naturę pręstãtia, vt præter alios Antonius ille (qui ob Christianorũ proscriptiones, ac persequendi rabiẽ, quæ nullis non sæculis incrudescit atq. efferata redintegratur, in solitudinẽ secessit, ac loca vasta, auia, impedita, tyrãnisq;e inaccessa incoluit) vnice se oblectaret naturæ ac rerũ cõtẽplatione adeo, vt quũ quidã ab eo sciscitaretur (nam omnibus se affabilẽ præbuit, nec cuiquam respõsa denegabat, vt tetrici quidã) cur paucos ac prope nullos apud illum libros cõspiceret: respondisse dicatur: hæc mũdi spectacula sic animi sui desiderium explere, ita mentẽ reficere, ea præbere documenta, viuendiq. præcepta, atq. institutiones tradere, vt multorum librorum vicem suppleãt, nec magnopere eorũ adminiculo indigeat. Satiat enim aliquãdo librorum quamlibet amœna lectio adeo vt mens assiduitate legendi lassescat ac defatigetur: quum naturæ consideratio ea oblectamenta, has voluptates, tãta blandimẽta atq. illecebra proferat, vt nulla vnquã oboriatur satietas aut fastidiũ. Adornant equidem scriptores culti Rhetorũ coloribus ac pigmentis lucubrationes suas ac commentaria, appositisq. verbis rem illustrãt: At natura sum-

Omnia hominis causa cõdita.

Antonij Eremitæ de natura sententia.

Prouerb. ca, vltim.

mi opificis instrumentum,ac ministra, quę ad quid uis elaborandum fingendumq.efficax est & apposita, nō ascititia varietate,sed genuina ac natiua oculos mentemq.insatiabiliter pascit ac recreat. Quis vero naturæ solertiā,artificiū,industriā,scite elaboratas stirpium,flosculorū,animalium,reptilium,piscium,alitū species,omniumq.conditiones,vires,effectus possit vel exprimere vel explicare? Quis artifex aut architectus quāuis eximius,eas formas atq; effigies imitando consequi possit,quæ passim se proferunt atq oculis humanis singulis momētis sese exhibent? imitatur quidem ars naturā,atq.hominum industria graphice quędam ad viuum exprimit atq. ementitur. Sic Conradus Gesnerus vir vt reconditę eruditionis,ita indefessi laboris strenuā operam nauauit in illustrāda animalis omnis spirabilisq.naturæ historia,cui præ cæteris palmā defero. Sic pleriq; alii in herbarum descriptionibus,effingendisq earū figuris,non postremam laudem sunt promeriti. Verum vt nihil non populare & plausibile, ac laudem meretur artificiosa naturę æmulatio:sic omnia muta exhibet,inanima,insipida,inodora,nullaq.vi atq. effectu prædita. Neque enim elinguis est,iners,ignaua,somniculosa,stupida,inanimata natura rerum, sed viuida, alacris,erecta,suiq.ostētatrix,& quæ sensibus suauiter blandiatur,sic vt contemplantē multa cōmoneat,multa edoceat,suisq. inuitamētis incitet atq illiciat,adeo vt spectator minime otiosus non in ea solum conquiescat,sed ad illum mentem erigat,cuius virtute hæc omnia vigēt & subsistunt. Ita in iis quæ oculis nostris exposita sunt , non solū naturæ artificium excellens quidem,& inimitabile spectari debet,sed Dei maiestas, amplitudo , decus, splendor,magnificentia,deniq.munifici patris erga humanū genus amor,& propensio. Elementa,cęlū, ortus & occasus siderum,diurnę nocturnæq.vicissitudines,

Conradi Gesneri laus.

Natura rerum ad Deum nos erigit.

tudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æquinoctia vere & autumno; ac totidem solstitia æstate & hieme complectitur, quorum decursu herbæ exolescunt & deficiunt, suoq. tempore emergunt ac reuiuiscũt, quũ multa indicẽt ac cõmonstrẽt, tũ a morte ad vitã reuersionem ac reditũ, quo suo tempore corpora per resurrectionem restituenda sunt in integrum, documenta præbent. Hanc naturæ vim mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus subinde effert in immensum, eamq. vt par est, opifici asserit, cuius opera quæ in terra cõspiciuntur, quæq. in cœlo se ꝓferunt, miris laudibus exornat, solidisq. encomiis prosequitur, adeo vt attente, fixaq. contemplatione obstupefactus exclamare cõpulsus sit: Quã magnifica sunt opera tua Domine omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessione rerũ tuarũ. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ cõsideratio fructuosa, mentiq. vtilis ac iucunda. Sic Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminãdas censeo. Est enim animorum ac mẽtium naturale quasi pabulum, consideratio contemplatioq. naturæ. erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasq. despicimus, mente & cogitatione in cœlestia defixi. Indagatio ipsa rerum summam parit delectationem, ac mens amœnissima cõpletur, afficiturq. voluptate. Quicquid autem ipsa natura genuit, non modo animal, sed etiã quod ortũ e terra stirpibus nititur, in suo quodq genere, perfectũ est. Quorũ alia humilia sunt, nec altius se a terra tollũt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua fronde virẽt, alia hieme spoliata nitore ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescunt ac repullulant denuoque in stirpem emergunt. Nec est vlla res, quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberante turgenteque semine aut flores,

Rerũ vicißitudo quid indicet.

Psal. 103.

Libr. 4.

Tuscus. 5.

Herbarũ diuersitas.

aut fruges,aut baccas proferat, eaq. Solis calore ad perfectam maturitatem perducat,effectuq. salubri imbuat In animantibus quoq;, quibus quum ratio desit,sensus attributus est, ipsius naturæ vis atq. inclinatio perspici potest, alias enim natandi peritas aquarũ incolas esse voluit, alias volucres libero cælo frui,alias reptiles,quasdam gradientes, nõnullas soliuagas,plerasq gregatim volantes,vt sturni factitant,miliariæ, frigilli, passeres, columbæ: immanes alias ac feras,quasdam cicures & mansuetas,vt omnia gallinacei generis, & quæ domestica atq. altilia dicuntut.Homo vero,cuius imperio omnia subdita sunt & subiecta,multo quiddam prestantius est cõsequutus,nempe præter loquendi munus, rationẽ & mentẽ, animumq. cælestis naturæ ac diuinitatis participem.Humanus siquidem animus decerptus ex mente diuina,cum nullo alio quam cũ Deo com parari potest,nec ad vllius naturam referri.Quocirca homini enitẽdum,vt quam proxime ad suum opificem assurgat,illiq. assimilẽ se præstare affectet. Quum enim Deus ceteras animantes abiecit ad pastum ac pabulum: solem hominem humo excitatũ, celsum ac sublimen constituit,quo ad cælum ac domicilii sui conspectum mẽtem oculosque erigeret. qua de re sequenti capite fusius.

Animantes naturæ instinctu ducuntur.

Psalm. 8.

Hebr.1.

Hominis dignitas & præstantia. CAP. II.

QVum autem Deus Opt.Max summopere suspiciendus sit in rebus creatis quę passim obuię existunt,atque oculis mentique se ingerunt, tum potissime in homine mirifice eius elucet sapientia. Quicquid enim in mundo se profert quamlibet cõcinne atq.affabre factũ,nulla ratione cõparari componique hominis præstantiæ potest, adeo vt hinc præcipue sumi voluerit sui æstimationem Deus,suęque diuinitatis specimen exhibere mortalibus,hoc est, ex sua cuiusq. mente.suiq. noticia perduci nos

Homo præcipuũ Dei opificium.

voluit

voluit in cognitionem, tantiq. opificis reuerentiã: nihil enim expreſsius repręſentat Deum, quã mens hominis, qua ad imaginem ac ſimilitudinẽ eius eſt conditus. Eſt ſiquidem homo expreſſiſſimum Dei ſimulachrũ. Quamobrem ob externum internũq; oraculum, atq. ampliſſimas dotes μικροκοσμός dici meruit, ꝙ in hunc cumulatiſſime omnia profuderit munificus ille rerum parens atq, opifex Deus: Huius enim cauſſa omnia producta in lucẽ, illiusq; vſui cuncta patent, ac ſunt expoſita. Quod ipſum agnoſcit Pſaltes regius, gratiq. animi argumenta proferens: Feciſti illum, inquit, paululo angelis inferiorem, imo propemodum vt Deũ quendam gloria et honore decoraſti, illũq. pręfeciſti operibus a te creatis. Hanc autem pręrogatiuam etiam a mundi exordio obtinuit, adeo vt omnia, dũ vigent ac cõſiſtunt, homini ſint obſequioſa ac famulẽtur. Sic enim Geneſeos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini aſſeruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eam ſubigite, & in piſces aquatiles, volucreſq. aereas, & omnes quæ in terris mouentur beſtias, imperium exercete. De mente autem quæ illi diuina eſt, & qua proxime ad Deum accedit, deq. internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus belluis præſtat, quum abunde ſcriptores alii, nec ſit huius inſtituti, in pręſentia ſuperſedeo. De corpore vero, quæq. illi cognata ſunt, ab eoq. dependent, pauca diſſeram. Illius enim excellens & ſpectabilis forma moribus animę congruens atq accommoda, ſtatus corporis celſus atq erectus in cælum os ſublime ac reſupinatum, omnium partium ac totius ſymmetria, ſeu exacta cõmẽſuratio, etiã ab Ethnicis atq. a noſtra religione alienis ſunt depdicata, adeo vt mirari ſubeat noſtrorũ hominũ incuriã qui aut nihil prorſus ſcrutantur, aut frigide atq. oſcitanter ſeipſos, naturæque opera excutiunt,

Mens hominis Dei ſimulachrum.

Pſalm. 8.

Homo mũdi præfectus.

Decor corporis humani.

quum Dauid rex magnificus, pressius fixiusq. naturam hominis contemplatus exuscitari cœperit atq. exardescere in tãti opificis amorẽ atq. admirationẽ. Sic. n. tũ aliis, tũ huiusmodi elogiis illũ prosequitur: Celebrabo te Domine quod mirifice sim formatus, opera tua admiranda sunt, eaq. scrutatur & agnoscit anima mea, nõ fuit tibi occultum vllum os meum, quum formarer in abdito, & quũ miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq. inelaboratum fœtũ viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te descripta erant, quę deinceps non nisi multis dieb. formata sunt. Admirationi mihi est scientia tua, qua in me formando vsus es, excedit illa prorsus captũ meũ. Quum enim inquit, me totum excutio, quũ corporis structurã, animæ præstantiã, vim mẽtis sedulo expendo, eaq; ratione ac iudicio assequi nequeã, & maiestatẽ tuã veneror, & amplector munificentiam. Iam vero si namus paululum interquiescere formã illã spectatissimam, tum reliquas partes corporis visenda specie: internorum viscerũ situm, naturaliũ facultatũ potentias, neruorũ a cerebro ortũ, ductum arteriarum a corde, venarum ab hepate propaginẽ consideremus, tum animæ facultates & potentias, quib. ipsa suas functiones profert ac perficit: his accedit spiritus ille ætherius caloris naturalis sedes ac vehiculum, qui trifariam discriminatur, ac totidem locis discretus est, sic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis sit asscriptus. hic cum natiuo calore, humoreq. nutricio, vtriusq. fomite corpus alit ac vegetat, atq. in exercendi actionibus vires suppeditat, quamobrem nõ indiligenter tria hæc fouenda, instaurandaq sunt somno, vino, alimentis, exercitatione: quæ tamen moderate adhiberi postulant, ne si vel immodica sint, vel intempestiua, hominem a sede mentis cõtingat dimoueri, multisq. ac variis affectibus duci.

David naturæ admirator vnicus.

Psal. 138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine spiritus.

Quæ res spiritus fulciant.

Igneus est equidem vigor & cœlestis origo
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant, *Æneid. 6*
Terrenique habitant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent gaudentque, nec auras
Respiciunt, clausi tenebris & carcere caeco.

Quibus Poeta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulentã efficiunt atq. inquietam, mirisq; modis exagitãt. Postremo ad illa dirigamus oculos, quæ istis omnibus speciem præbent, formæq. præstantiam inducunt, hoc est, formandi figurandiq; fœtus artificium excutiamus, quod tale, tantũq. est, vt quiuis etiã a re medica alienus, in eo excutiendo vires ingenii acriter debeat intendere. huiusmodi enim res scire & perscrutari cuiusuis interest, quũ in se ipse versetur, atq. in sui contemplatione quiescat. Siquidem quum homo ex corpore & anima cõstet & conflatus sit, ipsumq. corpus animæ sit instrumẽtum per quod actiones suas perficit, cui nõ summa esse debet vtriusq. partis cura & obseruatio? quis nõ vtriusq. incolumitati optime consultũ cupiat? præsertim quũ alterum sine altero consistere nequeat, suasq. functiones & munia inoffense obire: Namq; alterius sic altera poscit opẽ res, & coniurat amice. Est quidem corpus pro tempore caducum & mortale: sed quum sit animi vas & receptaculum, illiusq; ministerio vtatur: Deus id quoq destinauit æternitati, ac per resurrectionis mysterium eiusdem muneris voluit esse particeps, nempe immortalitatis.

Affectuũ tyrannis.

Consensus animi & corporis.

Horat. in Arte poe.

Naturalissimum procreare sibi simile, eoque reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deique instituto.

CAP. III.

POstquam Deus cęlum ac sublunarem hunc mũdũ condidisset, omniaq. tã mirabili sapientia atq. artificio construxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem atq. ornatum deesset, visus est

illi desiderari aliquis cui ista essent vsui, quiq. se his oblectaret ac frueretur. Itaq. completo perfectoq; omni naturæ ornatu, hominem in mundũ tanquã in suam possessionem produxit, illiq. ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum ac societatẽ mulierem adiunxit, inseuitq. vtriq. vim amoris, ac procreandæ sobolis auiditatem, humore spirituq. turgido, atq. organis idoneis ad eum vsum pręparatis: & ne alter alterius contactũ exhorresceret, addidit illecebras, ac mutui complexus appetitionem, vt quum se inirent, suauiter illos affici, mirisq. modis deliniri contingeret. Siquidem nisi omnis generis animantibus hoc esset natura insitum, vt posteritati cõsulerẽt, ac propagationi insisterent, cõcideret ac collaberetur genus humanum, nec diu possent subsistere res mortalium:

Coniugij institutio a Deo.

Omne adeo genus in terris hominumq; ferarumq;,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres,
In furias ignemq; ruunt: amor omnibus idem.
Quid iuuenis magnum cui versat in oßibus ignem
Sæuus amor? nempe abreptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri poßunt reuocare parentes.

Geor. 3.

Quum itaq. tã validus sit is affectus, tamq. indomitus, vt ęgre possit coerceri (nec enim omnes suis cupititatibus æque norunt moderari) indulsit homini Deus genialẽ legitimũq. thorum, vt saltẽ intra illius limites cõsisterent, nec vago se concubitu cõtaminarent, qui dono cõtinentiæ sunt destituti. Postquã igitur peracto concubitu, mulierẽ cõceptu impleri contingit, magna subsequitur naturę solertia in fouendo ac coagulãdo fingendoq. vtriusq. sexus semine, quo stato tempore exactoq. nouẽ mensiũ decursu emergat dominator ille ac totius vniuersitatis decor homo. hanc spem dubiã ac rudimẽtum na-

Stimuli Veneris varij.

Deus cur coniugiũ instituit.

naturæ hominē effigiare cōdiscentis, appositissima similitudine expressit Iob: Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseū me coagulasti. pelle & carne circumdedisti me, ossibus & neruis me cōpegisti, tuoq; beneficio vita mea subsistit: ac tua virtus fulcit spiritum meū? Huic affinis est sapiētis Hebręi sententia, qua vitę suæ primordia in hūc modū describit: Sum quidē & ego mortalis homo similis reliquis, terrigenę protoplasti soboles atq; in vtero matris figurat9 sum caro, decē mensiū spacio coalescēs in sanguine, ex semine hominis ac delectamēto, subsequenteq; somno. Idē quoq; & ego genitus hausi cōmunē acrē ac simili modo ꝓdii in lucē, omniūq; hominū more ploratū edidi atq; à lachrymis vitā sum auspicatus. Ex quib. intelligimus cū in omnib. tū in excitandis ꝓpagandisq; liberis oīa naturæ ordine ac moderate instituenda, vt ex Hippocratis & Galeni sententia, motus seu exercitatio cibū pręcedat, cibū sequatur venus, somnus venerē, qua expleta facultates naturales in elaborādo fœtu partes suas obeūt, ac lassitudo ex cōcubitu cōtracta obdormiēti statim remittitur, adiuuāte simul somno cōcoctionē. somn9. n. ad cōcoctionis celeritatē est adiumento. Cæterū ꝙ ad generarionis nostræ principia attinet, magna solet agitari quęstio, Cōferat ne semē ad fœtus generationē mulier? An cōferat ad formæ similitudinē, sexusq; discrimē virile robur? De effigie, formęq; similitudine primū mihi instituetur disputatio, postmodū de muliebri semine, & quantū ad fœtus ꝓcreationē cōferat adiumēti. Ideo sum facturus accuratius quod apud nostrates nō desint lenę quędā, quę persuadere conantur fęminis, quā minimū cōferre ad generationē fœtus matres, sed tantū gestationis tędia obire, nouemq; mensiū fastidia tolerare quasi conducticiū vterū offerrent viris cui tanquam naui onerarię suas merçes inferāt, suamq; sentinā depo-

Cap. 10.

Sapien. 8.

Hominis primordia quæ.

Moderate omnia instituenda.

Fœminis multū tribuendū in procreatione liberorum.

nant. Qua persuasione efficitur, vt matrib. erga sua pignora amor tepescat, omnisq. humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penit⁹ exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potius deputo, quam patiar in vllo honestarum numero cēseri. Quod si exēpla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac cōtumelia probrisq. affici. His. n. imputandū, ꝙ nonnullę in suos inhumanæ sunt ac crudeles, suosq; fœtus vel exponant, vel desertos patiātur. Quæ seuiores sunt ac magis feroces quā tigrides, leopardi, vrsi, panthe ræ, aliæq. brutæ pecudes, quæ multū operæ impendunt alendis fouendisq. fœtibus: quod etiā in alite domestica gallinæ cōmonstrauit Seruator, adeo vt animantia quæq. pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant, vitæq. discrimina illorū causa animose adeant. Vidimus autem hisce vernis mensib. trecentarū ouiū gregē, quū balantes fœtus scapha è littore auectos. matrumq. vberibus auulsos, nō deterritæ maris sæuitia, incredibili affectu prosequerentur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctibus oppressas. Quo exemplo cōmonitos velim, & documenta sumere improbos atq. inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, languide & osciter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur: quum inertia mutaq. pecora mactationi ac lanienæ destinata non vulgarem affectum, ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Catamidiari quid.

Matt. 19.

Ex animātibus naturæ vis perspicitur. Exhortatio ad humanitatē exanimātium affectu.

De similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarūq. rerum foras ex matris imaginatione concipiat.

CAP. IIII.

Seminis efficia in similitudinis ratione.

Constans est apud medicos, multisq. rationib. cōfirmata opinio, si mulier semē conferat affluentius, matri infantē assimulari: sin viro profluat exuberātius, patri: ꝙ si ex æquo, pariq. mensura, ac collatis

latis viribus cõtribuant. vtriq assimilẽ esse, vel parte vna patrẽ, altera matrẽ referre: deniq. si in dextrũ vteri sinũ deriuetur, atq. é dextro teste ꝓmanet, caloris ratione marẽ ꝓferri: si vero e sinistro atq. in læuã partẽ inclinet, ob loci frigiditatẽ atq. humilitatẽ fęmellã procreari. Nõnunquã, Lactantio teste, quũ forte in lęuã partem vteri viri semen inciderit, mas quidẽ gignitur: sed quia in parte quæ fęminis procreãdis destinata est cõceptus perficitur, aliquid in se semiuirile habet, supra quã viri decus patiatur vel formã venustam, vel nimium candorẽ, vel corporis lęuorẽ ac mollitiem, vel vocẽ gracilem atq. exilem vel mentũ glabrum nullaq. barba decoratũ, animũ deniq. minus virilẽ: rursus si in partẽ dextram fęminei sexus semen defluxerit, fęminam quidẽ procrea ri cõtingit: sed quoniã in aliena parte cõcepta sit habet in se aliq̃d virilitatis, vltra quã sex9 ratio permittat, vt valida membra, nimiã proceritatem, colorẽ fuscum, faciem hispidã, vultum indecentẽ, vocẽ robustã, animumq. virilem atq. audacẽ: Quo fit, vt istiusmodi cõstitutionis mulieres excusso iugo imperium in viros exerceãt, tantũq. sibi in administrandis rebus assumãt auctoritatis, vt viris ne hiscere quidẽ aut mutire liceat. Hæc autẽ & pleraq. alia quæ de similitudinis ratione adferri possunt, licet sint vero cõsentanea magnaq. ex parte sic res euenire soleat: pręcipua tamẽ effectus huius causa in tacita mulieris imaginatione consistere mihi videtur. Siquid.n. illa animo cõcipit, aut in obuia quæq. inconniuẽter defigat oculos mentiq. imprimat, ea plerumq. infans in extima parte repræsentat. Sic inter amplex9 & suauia, si mulier oculos ac cogitationẽ in viri vultũ dirigat, aut quẽ aliũ pręsentẽ imaginetur, hui9 effigies in fœtu solet elucere, Ea siquidem est imaginariæ facultatis vis & potentia. vbi mulier fixius quid intuetur, vt simile quiddam conspectis emoli-

Libro de Opific.

Lactantij sententia de similitudinis ratione.

Virago vnde nomen sortita.

Mulier quæ magis imperiosa.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

atur, adeo vt infanti varias rerũ formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucasq; imprimi, quæ nõ facile elui possunt, aut emaculari. Sic nostrates matronæ ex leporis obtutu infantes edũt labello supremo bifido ac bifurcatim dissecto. Simili ratione nonnulli simis existunt repandisq; naribus, ore distorto, labris indecore prominentibus, totoq; corporis habitu deformi, quod mulier cõceptus ac gestationis tempore, oculis totaq; mẽte ac cogitatione in monstrosas quasdã species fuerit defixa. Tale quiddã in reliquis animantibus elaborare solent naturæ artifices obiectis sub ipso conceptus momento variarum rerum coloribus. Quo stratagemate astuq; vsus Iacobus, cui postmodũ Israel nomẽ inditum, passim stratis obiectisq; virgultis, quibus cortices ademerat, maximam gregis partẽ quũ se inirẽt, maculoso tegmine, varioq; ac versicolore vellere prestitit. Sic picturatas alites, sic cães equosque scutulatos ac guttatos perficimus. Quod naturę artificiũ, omnesq; similitudinis rationes ac causas exactissime expressit his propemodũ verbis Plinius: Similitudo in animo menteq; est reputatio, in qua multa credũtur fortuita pollere, visus, auditus, memoria, comprehensę haustæq; sub ipso cõceptu imagines, tũ subito oborta cuiusq; rei cogitatio effingere similitudinem, formasq; miscere creditur, hinc alios auorũ, alios patrum, plerosq; autem cognatorum effigiem ostentare. Ideoq; plures in homine, quam in reliquis animantibus differentię ac discrimina, quoniam cogitationum velocitas, animiq; celeritas, atque ingenii varietas multiformes notas imprimit, quũ cæteris animantibus animi fere sint immobiles stabilesq; atq; in suo cuiq; genere similes. Quo fit vt mulieris imaginatio alienam formã, atq; asciticiã effigiẽ infanti inducat, nullaq; in parte gignẽti similẽ. Sic mulier quędam quũ ex-

tra

Leporina fissaq; labra vnde.

Arte mutatur species & color animãtium.

Genes. 30.

Lib. 7 c. 12 Plinij sententia de similitudinis ratione.

tra legitimum thorũ se alteri prostituisset, metuens ne inopinato subitoq. mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem mensibus infantem enixa est non adulteri, cuius furtiuo vsa erat concubitu, sed absentis mariti prorsus similem. Qua de re extat per quam lepidum Epigramma disertissimi viri Thomę Mori; quod quum huic argumento mire congruat, non grauabor adscribere.

Thomæ Mori lepidum epigramma.

Quos ante coniunx quatuor
Natos Sabine protulit
Multum ecce dißimiles tui,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Solum tibi simillimum
Pro quatuor complecteris.
Adulterinos quatuor
Vocas, repellis, abdicas.
Atqui graues tradunt Sophi,
Quodcunque matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas & indelebiles
Modoque inexplicabili
In semen ipsum congeri.
Quibus receptus intime,
Simulque concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses milibus,
Dum gignit vxor quatuor,
Quod esset admodum tui
Secura, dißimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater hunc dũ concipit,
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velutque lupus in fabulam
Superuenires interim.

Quo fit vt inefficax sit argumẽtum, ac prorsus inualida, parumq. firma asseueratio, quæ in designando parẽte ex similitudinis ratione sumitur. Neq; enim naturæ lex, aut publicus orbis cõsensus, ob similem formam atq; effigiem cuiquam prolem addici patitur. Cæterum quod ad ingenia, ad mores, ad studia, animiq; propensiones attinet quotidiana exempla demonstrant, liberos, vt quibus omnis vis animi ac vitalis spiritus ex facultate seminis est infusus, pari propemodum esse cõditione cum progenitoribus,

Similitudo nemini prolem asserit.

eandemq; cum iis naturam ſortiri. Verum hac in re plurimi refert intenſius aut remiſſius re Venerea af ſici,illiq; incũbere. Sunt.n.pleriq; minus ſalaces,mi nusq; feruidi,& qui nõ magnopere hanc monomachiã,hoc eſt, ſingulare certamen expetant, imo hoc luctamen detrectent potius:hi quo vxoribus gratiſi centur, easq; pacatiores, magisq; commodas experiantur,penſum concubitus,ſeu debitum,vt Paulus vocat,perſoluunt quidem,ſed languide & oſcitãter. Quo fit,vt fœtus à parentum natura ac moribus,inſi taque generoſitate deſciſcat,atq; hinc ſapientes aliquando ſtupidos atq; inertes, parumq; ſanę mentis liberos procreant,quod huiuſmodi voluptatibus nõ magnopere afficiantur.Quum vero progenitores in Venerẽ incaleſcãt ardentius, ac cumulate affatimq; conferũt, plerumq; euenit, vt liberi eoſdẽ mores ac ſtudia, motusq; animi ac geſticulationes exprimãt, parentũq; indolẽ repræſentent. Vt enim alites eandem cum parente naturã ſortiuntur, eundẽ in pennis colorẽ referunt: ita liberi progenitorum mores exacte exprimunt, eademq; cum iis ſunt naturæ eſſentia. Sic quæ parenti ſigna genitiua impreſſa ſunt, eadem filiis ineſſe conſueuerunt. Siquidem ex Horatij ſententia, Carminum lib.4 ode 4.

1. Cor. 7.

Sapientes cur aliquando ſtultos procreant.

Simile ab alitibus.

Fortes creantur fortib. & bonis. Virtus: nec imbellem feroces
Eſt in iuuẽcis, eſt in equis patrũ Progenerãt aquilæ columbã.

Et quoniam inſtitutio naturę dotes perficit,atq; errores corrigit,vitiaq; eximit,commodum adiecit:

Doctrina ſed vim promouet inſitam,
Rectiq; mores pectora roborant.

Chremes quoq; Terentianus ex maternis moribus filium æſtimat. Sic enim cum Soſtrata Heautontimorumenos Actu 4 Scena 3 rixatur:

Is quod non eſt conſimilis moribus,
Conuinces facile ex te natum,tui ſimilis eſt probe.
Nam illi nihil vitij eſt relictum,quin id itidem ſit tibi.
Tum præterea talem,niſi tu,nulla pareret filium.

Et quidem ita naturâ comparatum est, idq. magna ex parte vsu uenire videmus, vt filii sint paternorũ morum æmuli, parentumq. vestigiis insistant, sic vt plerique sectentur aleas, scorta, popinas; non nulli tamen parẽtum industria atq. educationis beneficio ad summam virtutem emergunt, ac ad optimam frugem se conferũt. Quamobrem sedulo cuiq. elaborandum, vt ita affectibus moderetur, vitæq. cursum, ac victus rationẽ instituat, ne vel sibi quicquã incommodi inferat, vel aliquo vitio suos contaminet. Siquidẽ ex patris semine, materniq. sanguinis profluuio atq. affluxu multa ad posteros solent deriuari. Eadem enim vis & natura, quę parentum semini inest, in natos diffunditur ac transfuasatur. Sic ex Catulli sententia,

Malì corui, malũ ouum.

Natura sequitur semina quisq; sua.

Quum autem semen ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in se naturam viresque complectatur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæserint, ea hæreditario iure proles sortiantur. Sic qui elephãtiasi, quę vulgo lepra dicitur, epilepsia, podagra, chiragra, morbisque aliis contagiosis sunt inquinati, iisdem vitiis suos imbuunt. Et quoniam maternus sanguis præcipuum sit fœtus alimentum, & fœcundaria procreationis origo, plerumq; euenit, vt plus labis ex matre contrahant, siue corporis habitum, siue animi mores spectes. Sic improbæ apud nos, temulentæ ac stolidæ liberos producunt sibi prorsus assimiles, vitiisque maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quam paterna, quod ad expugnatam pudicitiam, aut commaculatum genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi consuetudinem ac temulentiam aliamque improbitatẽ spectat. Nam si vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec cõiugio alligatus, ex puella quadã prolẽ suscitet, id laudẽ propemodũ meretur,

Parẽtum morbi ac vitia in proles redundant.

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur.

non vituperium: quum vulgo dictitare soleãt, tuto huiusmodi homini posse elocari filias, nempe non infœcundo aut effœto, nec deploratæ sterilitatis, vt qui iam specimen ediderit progenerandæ sobolis; quum femina aut puella nubilis, maturaq; viro, si id factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut prurire occœperit, illam existimationis iacturã, hoc pudicitiæ detrimẽtum patiatur, vt vix cerdo infimæq; sortis homuncio se illi addicere sustineat: aut si tale quiddam aggrediatur, confestim prostituti corporis vitium exprobrat. Ita vbi semel pudicitia vlli virgunculæ excussa est, atq; expugnatũ virginale claustrum, abditaq; embolia reserata sunt, nunquam ea labes ac macula elui potest, nunquam hic hiatus resarciri. Siquidem, vt is ait;

Embolia ingressus secretior; ab immittendo.

——— Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.

Quo spectat illud Plauti in Amphitruone: Non ego illam dotẽ duco esse, quæ dos dicitur, sed pudicitiã, & pudorem, & sedatum Cupidinem, Deûm metũ, parentum amorem, & cognatûm concordiã. Quapropter præter alios sapiens ille Hebræus studiose commonefacit progenitores, vt vigilanter prospiciant filiarum suarum pudicitiæ atque honestati, ne illas consuetudine improborum contaminari contingat, aut vllam maculam concipere. Est enim is sexus natura fragilis, atque ad ruinam propensior. Quum itaque plurima sint quæ moribus vitæque integritati officiunt, nec minus rara quæ effigiem formamque corporis dehonestant, danda cumprimis opera, ne quid incidat quod animũ deprauatis moribus, corpus monstrosa aliqua specie posset deformare. Et quoniam corporis species formæque elegantia omnibus grata acceptaq; est, accurate obseruãda sunt, quæ ex naturalium causarũ progressu, formæ gratiam vel conciliant, vel adimunt. Ea quũ

Eccles. 7.

in

in muliebri imaginatione,atq; iis quæ foris obueniunt,potiſſime conſiſtũt,enitendum, ne quid illi ſexui verſetur ob oculos, ne qua obrepat abſurda cogitatio, quæ in elaborando fingendoque fœtu aliquid adferat detrimenti. Siquid enim alicunde mali ingruat, ſiquis incidat terror aut ex re obuia trepidatio,confeſtim omnis affectus & conſternatio in fœtum decũbit,ſpiritibus naturalibus atq; humoribus eò cõuerſis, totaq; muliebri facultate in tale quiddam effigiando occupata. Vehemẽs ſiquidem fixaq; cogitatio dum rerũ ſpecies vehementes mouet,atq; identidem verſat, formam figuramq; quam aſſidua imaginatione reuoluit,fœtui imprimit, atq; illi rei cogitatæ figuram inducit. Spiritus enim interni atque humorum affluentia rei excogitatæ pingit formatque imaginem. Nec vero temere aut ex nulla cauſa eſt,quod non nulli enormi ſint corpore, aſpectu toruo atq; inamœno,protuberantibus inflatiſq; buccis, ore diſtorto, rictuque indecenti. quum hæc eo eueniant, quod grauidæ huiuſmodi ſpectra ac ſimulacra cogitatione menteq; conceperint,aut oculis intẽtius in illa fuerint defixæ:Sic nihil mihi æque improbari ſolet apud laſciuiores mulierculas,quam quod catellis ſimiisq; ſeſe impẽſius oblectẽt, quodque illos ſinu geſtant, fouent, demulcent, baſiant, blandeq; contrectant. Horũ enim conſuetudine & aſpectu natura feminarum imperfecta, neſcio quid alienæ formæ animo menteq; cõcipiat,ac fœtui inamabilem minusq; ſpecioſum vultum affingat. Sic apud Belgas catelli quidam Melitęi in delitiis habentur Heroinis,Camuſij vulgo à narib.dicti,puſillo corpore, colore niueo, narib. medio ſimis ac depreſſis, pinna eorum reſupinata,cauda non in aluum reflexa, vt in ignauis canibus quas hybridas vocant, ſed erecta atq; in ſublime falcata,oculis mire patulis,ac protuberãtibus, vtrinq; lippitudine vitiatis, fractis

Mulier geſtans vterum affectibus expoſita.

Vnde corporis deformitas.

Catelli Melitæi.

eneruatisq. cruribus ac circa pedum suffragines repandis, postica vero corporis parte glabra, & quam nulli pili conuestiunt, sic vt podicē indecenter conspiciendum præbeant, eiusq. rei causa spectantibus subinde obuertant. Hoc animalculū, quoniā mēbris moribusq. ridiculum est, multaq. obtinet quæ gignentis natura in se quoq. posset transformare, ablegandum censeo, ne quas imprægnari contingit, aliquid deformitatis asciscant. Hanc autē monstruosam formam membraque tam deformiter distorta non sunt natura nacti, sed hominum opera, qui caueolis includunt, subductoq alimento cogunt gracilescere, quemadmodum virgunculis, vt est apud Terentium, cibū subtrahunt, quo reddunt iunceas, ne si qua paulo sit habitior, athleta videatur. Sic circumforanei circulatores iuuenculis membra intorquent, quo in obeundis saltationibus sint agiliores. Nuper nebulo quidam oppidatim spectandum obtulit infantem inusitatæ magnitudinis, capite, reliquis membris non correspondentibus vlla proportione. Quod vitiū vbi ex morbo cōtrahitur, nō arte ascitū, vt hoc erat, hydrocephalon medici vocāt, ob caput scilicet aqueo humore turgidum. Huius quū picturā modo spectasset grauida quędam, tam insolito spectaculo attonita, exacto gestationis tēpore, nō sine vitæ discrimine infantē edidit fungoso, stupendæq. magnitudinis capite; cui hoc etiam accessit mali, quod inter nutricis amplexus magis magisq. extumesceret, atq. ad molem insignem protuberaret. Quod mihi questa est mulier oblato puero, cuius quū caput hinc inde prementibus digitis leniter contrectarē, puluini more subsidebat modo cutis, modo assurgebat. Huiusmodi aūt spectacula nō prægnantib modo sunt euitāda, sed omnib etiā quibus horū cōspectus & imaginatio nocturnā quietē possit vel intercipere, vel turbare, quod fere vsuueni-

Mulieres immodice canib. afficiuntur.

Rei gestæ enarratio.

Hydrocephalon quale capitis vitium, vulgo Bolhooft.

re solet pueris, ægrotis, seniculis, melãcholicis, quibus tamẽ monstrificus rerũ aspectus minus incommodat, quam mulierculis, quę oblatis huiusmodi simulachris simile quiddam in vtero effingũt ac moliuntur. Quum enim omnes vires ac naturales facultates totæ sint in formando fingendoq; fœtu, fit vt muliere aliquo malo perculsa, omnes humores ac spiritus ad ima ferantur, atq; in vteri secessum confluant. Quibus quum accedit inhærens penitusque menti infixa conspectæ rei imaginatio, vis ipsa quæ formationi insistit, eam formam ac speciem, quam animo concipit, effigiat, ipsiq; fœtui inducit. Neque enim temere est quod dicitur, Imaginatio facit casum. Simili ratione si sorex, ærulus, mustela, aut tale quiddã inopinato corpori insiliit, aut fraga, corna, cerasa, baccæ, vuæq; acinus vlli parti inciderit, confestim notam imprimi contingit, illiq; membro huiusce rei imprimi vestigia: nisi forte mulier in ipso momento quo hæc corpori ingruunt, subito absterso membro, posticæ, aut remotiori parti corporis manum admoueat. Quo facto confestim auertitur malum, aut contactæ parti nota infigitur, tota imaginatione ac facultate naturali eo conuersa.

Vnde pueris notam imprimantur, & deformes species.

Prouerbiũ vulgare ex imaginatione desumptũ.

Quando mulier ex facie in femora aut nates, notas transferat.

De absurdo prægnantium appetitu, atq; insatiabili rerũ desiderio, quibus si contingat frustrari, periclitantur.

CAP. V.

SVperioris narrationis series exigere videtur, vt de prægnantiũ malacia, rerũq; insatiabili appetẽtia pauca disserã. Quandoquidem in simili fere ratione hæc ipsa consistunt. Circa tertium à conceptu mensem vitiũ grauidas infestat, Græcis Kitta, Latinis pica dictum, in quo ob vitiosos frigidosq. humores, atque acidã pituitã, qua vẽtriculus imbutus est, carbones, putamina, cretã, testacea, aliaq. esui inidonea, auide cõcupiscũt. Qđ malũ potissimũ inualescit, quũ

Pica morbus, vulgo Fremd lüst.

infanti crines erumpere incipiunt, ac fœmellam ge
ſtant. Siquidē ob caloris penuriā, humores pituitoſi
minus concoquuntur. Quo fit, vt flatus crebriq; ru-
ctus ac fluctuationes fœminas moleſtēt. Huic affinis
mulierum malacia ſeu mollities, cui viri etiam ac fe
bricitantes plerumq; ſunt obnoxij. Prægnantes aūt
quæ hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenentur
rei alicuius deſiderio, vt ſi denegetur, aut potiri ne-
queant, quum ſe, tum fœtum in præſentaneū vitæ
diſcrimen adducant. Id malū Belgicæ nationis ma-
tronas magna ex parte corripit: quod ſint humentis
frigidæq; naturæ, ac prauo nutrimento alantur. Nō
defuerūt noſtra memoria, quæ conſpecto viro quo-
dam thoroſo, ac corpore ſucculēto, morſu huius ap-
peterent armos. Quod ipſum cuidam grauidæ, quo
illius deſiderium expleret, & ne quid incommodi
accideret, haud grauate admiſit: itaq; illa dentibus
partem auulſit, crudamq; paululum modo mandi-
bulis confectam deuorauit. Illa vero necdū ſatiata,
iterato id tentauit. at vir illam repulit, nec denuo in
corpore ſuo pati lanienam ſuſtinuit. Quæ cōfeſtim
mærore tædioq; affecta, parturire occipit: ac quum
geminos geſtaret, alterum viuum, alterū quod eo-
dem pulpamento fruſtrari contigerat, mortuum e-
didit. Huius non alia mihi ratio excogitari poſſe vi-
detur, quam quod contracto mærore mulieris ani-
mo ſpiritus vitales imminui, atque humores fœtui
alendo deſtinatos alió auerti, nec ad vterum deferri
contingat. ſic vt infans alimento quo illum mater
expleri voluit, deſtitutus vel elangueſcat vel emo-
riatur. Quum enim meatus & conceptacula per quę
deriuari, dirigiq; commeatus in vterum ſolent, oc-
cludantur, fruſtrari alimento infantem eſt neceſſe,
ac vita priuari. Quod ſi prægnans validæ ſit naturæ,
ſuisq; affectib obſiſtere norit ac mederi, non omni-
no extingui, ſed valetudinariū infantem eſſe cōtin-
git

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Rei geſtæ narratio.

Mulier prægnans incommodum ſentit ex denegatis edulijs.

git. Ex his abũde perſpici poteſt, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente conceptæ deſiderium in formãdo fingendoq; fœtus corpore. Quamobrem nõ præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, non nullis licet aliena appetant, nonnunquam admittunt, modo ne magnũ detrimentum corpori ſint allatura; tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicosq; morbos diſcutimus. Sic vbi ægroti longis morbis conflictantur, non admodum difficilem aut refractariũ prębere me ſoleo in iis admittẽdis, quę ſumma auiditate ac quodammodo blandimentis, tum velut precario expoſcũt, cũ impenſe ea cupiunt, magnaq; alacritate atq; auide aſſumunt, vt excitato calore naturali, inſitisq; facultatib. irritatis atq; excitis, cõcoqui infixos corpori humores cõtingat ac meatibus recluſis diſſipari. Itaq; ex Hippocratis auctoritate nonnunquã ęgrotis gratificari ſtudeo, ad eaq; muſſare ac cõniuere, quæ non magnã noxã corpori inferũt. Siquidem (vt is ait) paulo deterior cibus & potus, modo ſuauior, melioribus quidẽ, ſed minus ſuauibus præferendus. Quæcumq; enim ſapidiora ſunt, palatoq; gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti adferũt, quod auide, ſummaq; voluptate ea ventriculus amplectatur. Sic noui qui ex haleculis, quas arengas noſtri vocant, crudis etiam, recẽsq; mari exemptis, quartanas, erraticasq; febres diſcuſſerũt. Sic in deploratis morbis, quiq; ad ſummum prauitatis adaucti ſunt, auidam illam appetentiã non magnopere formido: neq; enim in illis admittendis, quorũ flagrant deſiderio, me aut contentioſum, aut obſtinatum præbeo: ſed adhibito delectu, præſcriptaque vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbumq; expugnatũ iri coniiciã; huiuſmodi enim acrimonia, edendiq; cupiditate acuitur atq; extimula-

Ægrotis quando in eduliis gratificandum.

Lib 2. Aphoriſ. 38.

Auiditas omnia ſuauia efficit.

Morbos expugnari ciborũ nonnullorum desiderio.

tur naturæ vis & potentia paulo ante ſopita collectisq. viribus morbum impetit alacrius. Sic morbũ morbo, vt clauum clauo retundimus, maloq. nodo malum adhibemus cuneum: quod ipſum nemini abſurdum videri debet, cum in quibuſdam morbis febrem ſponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati. Sic noui qui ex ſubito hoſtium incurſu, incuſſoq inopinato timore quartanã depulerunt. Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia abſorpſerat, exorta repentina Oceani inundatione, confeſtim conſileſcere, prorſusq ſæuire deſtitit. Ingruẽte enim externo aliquo tumultu, humorum collectiones diſſipari, ac morbos oborta critica euacuatione miteſcere, ac ſedari contingit. Atq. hinc eſt, quod hydrophobus, hoc eſt, qui ex canis rabidi morſu & aquã appetunt & reformidant, inopinato ſubitoq. impulſu aquis immergimus, ac metum metu diſcutimus: nõ nullos frigidis morbis oppreſſos irritamus, atq. vt incandeſcant, efficimus: quo excitato calore natiuo crudi frigidiq. humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur.

Morbum aliquando morbo expugnari.

Semen conferre mulierem, totius operis eſſe conſortem.

CAP. VI.

Fœminis non deeſſẽ ſemen ratione conuincitur.

QVanquam virile ſemen cũ primis efficax, agentis motusq ac generationis principium exiſtat, ſemen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procreationi fœtus adminiculari ſolidis rationibus commonſtrari, validisq. argumentis conuinci poſſe video. Primum fruſtra illis indita forent vaſa ſeminaria, teſtesque annexi genitales, ſi excremento ſeminali deſtituta mulier, quam minimũ cõferret, prorſusq. eſſet aſymbola. Cum autem nihil temere natura ſit molita, neceſſe eſt ad ſeminis vſum, ac propagandi facultatem fabricata eſſe, ſuisq. ſedibus ac locis collocata, cum teſtes, tum ſeminis cõceptacula

cula, quorũ vis ac natura eſt ſpermati vim fœcundã ac prolificã ſuppeditare. Nec ad id conuincendum quicquã adferri poteſt validius, quã quod obſeruemus magnos ſuboriri morbos, ſæuaq. excitari mulierculis ſymptomata, niſi ſemen concubitu irritatũ profluat. Multas ſiquidẽ videre eſt tũ viduas diſſuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturasq. viro, vbi ſerius ad connubiũ expetuntur, erumpentibus etiãnum ſtato tempore menſibus, animi deliquio, atq. vteri ſtrangulatione acerbiſſime infeſtari. Equidẽ omnib. hoc perſuaſum eſſe cõuenit, plus detrimẽti naturę inferri ex vitiati ſeminis, quã menſtrui fluoris ſuppreſſione. Nam ſemẽ corruptũ viruscõtrahit, ac veneni qualitatem aſciſcit: hinc giluus ille, ac muſtelinus virguncularũ color vbi vri, ac prurire incipiunt: hinc crebra ſuſpiria, cordisq tremor & palpitatio, expultrice ſcilicet facultate ad excretionẽ turgẽtis humoris incitata. Quod ſi tales ſeu viduas pruriginoſas, ſeu prouectioris ætatis virgines connubio deſtinari cõtingat, ac ſemẽ ſubdito virili peſſulo elici, in vſumq procreandæ ſobolis depromi, protinus illas efflorescere videas, ac faciem roſeo nitidoq. colore perfundi, blãdas deniq. atq. amabiles, minusq. tetricas ac moroſas, præſertim vbi viros nactæ ſunt qui valenter munus ſuũ obeunt, atq officio connubiali ſtrenue perfungũtur. Et quanquã in his nõ cõſiſtat legitimi thori ſocietas, nulla tamen re magis deuinciri perſpicimus hunc ſexũ, quã ſi vir hac in re ſæpius vxori obſequatur. Sic enim omnia pacatiora ſunt in ædibus, nullæq ingruũt intemperię, nulli tumultus, nullæ tempeſtates. Alioqui ſi rarior ſit concubitus, aut vir in pręſtãda opera penſoq. abſoluẽdo langueſcat, oẽm rerũ domeſticarũ ordinẽ inuerti videas, omniaq. ſurſum ac deorſum miſceri: adeo ſũt auidæ huiuſce voluptatis nonnullæ, vt laſſari citius, quã ſatiari queãt. Quæ mihi potiſſima cauſa viſa eſt,

Seminis cohibiti noxa.

Virgines tẽpeſtiue elocandæ.

Puellæ maritatæ reuiuiſcũt.

Mulier cõcubitus auida.

quod mulier in congressu, mutuoq; amplexu semẽ cõferat, & viro plus voluptatis cõcipiat. Cum enim natura comparatum sit, vt genitalis seminis excretionem propter turgidi spiritus eruptionẽ, neruorumq; tentiginem, ingens comitetur voluptas, ipsaque mulier geminum munus obeat, atq; vtroq; modo patiatur (elicit enim virile semen, suumque cum eo cõmiscet) verisimile est illam plus gestire, ac voluptatis cõcipere, perfundiq; affluentiũs. Quo fit, vt proles matri sit plerumq; quam patri conformior, quod vires maternæ exuberantius illi sint impressę; argumento, quod mulieres infantes diligãt impensius, summoq; studio erga illos afficiãtur. Siquidem præter seminis excretionem, etiam sincerissimi sanguinis scatebra atque irrigatione toto gestationis tempore, fœtus alitur atq; augescit. Itaq; Galenum in ea esse sentẽtia comperio, vt fœtum plus paulo à matre suscipere, quam à patre censeat: ipsamq; speciem, sexusque discrimen ad menstrui sanguinis affluentiam refert: similitudinis vero rationem ad seminis vim ac facultatem. Vt enim stirpes plus consequuntur ex vbertate soli, quã à coloni labore atq; industria: sic infans omnia vberius à matre accipit. Primum enim vtriusque semina vteri calore foueri contingit ac conglobari, deinde sanguine materno adolescere, taciteque ac sensim incrementa suscipere. Hinc maxima amoris vis infantibus erga matres propter sympathiam, hoc est, consensum, ac naturæ cognationem, quodque cumulatius maternæ vires illis sint inditæ. Similiter matres totæ sunt philostorgæ, hoc est, indulgentiori affectu erga teneram ætatem, quam patres, qui plerumq; seueriores sunt, magisque rigidi. Quod designari puto ab Euangelista, cum matres inducit Rachaelis nomine deplorantes infantium suorum calamitatem, tantumq; in animo concepisse vulnus ob filiorum orbitatem, ob

Fœmina virum, vt materia formam, appetit.

Cur fere proles matri aßimiles.

Lib 2. de sem.

Simile à satis & coloni industria.

Cur proles matri addictior.

Matth. 2.
Hiere. 32.

ob desiderata, exstinctaque, tam chara pignora, vt
nulla blandimenta, nullaq; lenocinia, aut verborũ
solatia admiserint. Nihil enim ex Esaiæ sentẽtia na- *Cap.49.*
turæ legibus repugnãtius, quam quod mulier infan
tis sui obliuionem concipiat, exutoq; materno affe
ctu ac pietate, erga vteri sui filium sit inhumana, vel
euiter afficiatur. Cæterum videmus & patribus suã
non deesse propensionem, affectumq; naturalem il
lorum quoque mentibus insidere, verum serius se
s in natos exerit. Siquidem adultis illi magis affi-
ciuntur, ac tum demum illorum rebus prospiciunt,
commodisque consulunt, dum spem aliquam de
is concipere incipiunt, matres vero infantię potius
misereścunt, & quia ab alieno, externoque subsidio
a ætas dependet, eó studiosius, pauloque maiori
ura illam fulciunt, eiusque tutelam suscipiunt, mi-
nus rigidæ, magisque exorabiles, quam patres. Hu-
us rei causa toties ad remunerationem, ac mutui of
cii vicem sacri codices inuitant, quam ciconiarum
exemplo progenitoribus debent liberi, multisq; lo
is gratitudinem atque hostimentum exigunt. Pa-
em affectum videre est in gallina, quæ pullos, quos
ouit, impensius amat: & quanquã gallus ouis eam
im qua animantur, indidit, nulla tamẽ cura tangi-
ur, nullo erga pullos affectu ducitur. Quod autem
erque conferat, ex gallinarum ouis experimenta
pimus: nam & gallinæ citra galli operam oua pa-
unt: at illa si fouere contingat gallinæ subdita, pu-
escere citius, quã animari: cum oua à gallina edita
uam gallus subegit, post vndeuigesimum ab incu-
tu diem alites proferant, adeo vt pipiant etiã, an-
quam testam aut putamen rumpi contingat. Hæc
itur tædiosa matrum gestatio, qua anni dodrantẽ
rissimo sanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor
niq; erga recens editum infantem, tum similitu-
matri plerumq; conformis ac concolor, euiden-

Cur mulier quam vir, erga natos propensior.

Matth.25. *Ciconiæ parẽtibus afficiũtur.*

Gallinæ incubatio.

Gallinæ oua edit absq; Galli opera.

Mulieres non segnes in elaborando fœtu. ter euincunt semen cõferre mulieres minusq. otiosas esse in elaborando formandoq. fœtu, quam viros, qui ingesto semine, expletoque concubitu, subducunt sese, ac nullam mulieri præstant operã, nullum adferunt in perficiendo fœtu adiumentũ: cum interim in tanto mensium decursu, multa effingere atq elaborare debeat vteri muliebris facultas, penitusque necesse est,

Æneid. 6 *Multa diu concreta modis inolescere miris.*

Unde species sexusq. animalis, hoc est, vtri acceptam ferre conueniat, virone an mulieri, masculi vel fœmellæ procreationem. CAP. VII.

QVanquã totius vniuersitatis opifici omnia merito ferantur accepta, multa tamen fiunt ex naturæ decursu, suoque ordine incedunt, atque insito motu ferũtur. Horum omniũ cum Deus sit auctor, ipse pleraq. immutare solet, atq. rerum ordinem & seriem inuertere, contraq. naturæ legem alia forma ac specie non nulla producere. Verbi causa, Mulier masculæ prolis auida, in Deum sua vota dirigit, fatigatque precibus atque efflagitat, vt virilem sexum concipiat, cuius supplicationib. Deus annuit, illiusq voluntati acquiescit, atq. obsequitur. Exemplo res erit testatior: Sara prorsus effœta, & cui iam pridem menses substiterant, ex Abrahamo grandæuo prouectæq ætatis, Isacum concepit, in quem Deus totius posteritatis spem sitam esse voluit, omnesq nationes auspicatũ hinc habere salutis assertæq libertatis initium. Anna itidem mœrore, tędioque sterilitatis confecta, cum precatur assidue ac fœcunditatẽ enixe poscit ardentius, Samuelem à Deo extorsit. Elisæi quoque officiosa sedulitatis hospita ad prophetæ preces filium consecuta est, quem etiam mortuum ad vitam postliminio reuocari contigit Quin & Zacharias senilis deuexæq. ætatis, sic omnia moderã- diui

Deus præcipua fœcunditatis causa.

Genes. 17.

1. Reg. 1.

4. Reg. 4.

diuina diſpenſatione, ex Eliſabetha annoſa ac deplo- ratæ ſterilitatis, Ioannem Chriſti præconem ſuſtulit. Multiq. alii ſingularem ſexum à Deo eblandiuntur, quo non deſit qui in maiorum hæreditatem ſuccedat, in quem opes atque heriles facultates deuoluãtur. Hæc diuini eſſe muneris nemo poteſt ambigere, eaq. peculiarem effectũ ex Dei voluntate obtinere. Cæterũ de iis nobis inſtituetur ſermo, quæ ex naturaliũ cauſarũ progreſſu emergunt, quæq. natura vi ſua inſiticiâ moliri ſoleat. Ipſa ſiquidẽ præparat corpus animæ morib. aptũ, ſuumq. temperamentũ cuiq. accommodat. Cum autẽ duo ſint principia, ex quib. corpus humanũ coaleſcit ac generatur, quæq. infanti progenitorũ ſimilitudinẽ, quæ ſexum inducunt, ſemen quod vtriq. commune; menſtruus humor fœminę ſolum peculiaris: ſimilitudo cõſiſtit in virilis vel fœminei ſeminis facultate & virib', ſic vt vel vni, vel alteri aſſimiletur pro affluentia copiaq. collati ſeminis. Sexus vero diſcrimen non ad ſemẽ, ſed ad ſanguinẽ mẽſtruũ refertur, quod mulieri tantum familiare & cognatum eſt. nam ſi ſemini ea vis ineſſet, cũ virile valentius ſit ac calidius, ſemper patrem ſexus referret. Species itaq. ſeu genus animantis tribuitur temperamẽto actiuarum qualitatum, quæ conſiſtunt in caliditate & frigiditate, atque ad ſubſtantiam ſiue naturã materiæ ſubiectæ refertur, hoc eſt, ad menſtrui ſanguinis confluuiũ. Semen autem & vim generãdi figurandiq. fœtus ſuppeditat, & materiam ſuggerit menſtruo itidem & ſimul materia ineſt & facultas. Vt enim ſemen ad materiale principiũ maxime confert: ſic menſtruum ad potentiale conducit. Eſt aũt ſemen, vt Galenus ait, ſanguis accurate percoctus à vaſis ipſum cõtinentibus: vnde ſanguis non ſolũ materia eſt generãdi fœtus, ſed & ſemen eſt potentia. Quod vero tum ſanguis menſtruus habeat vtraq. principia, hoc eſt, materiã & fa-

Luc. 1.

Seminis vis.

Menſtrui liquoris facultas.

Lib. 2. de ſemine.

Menstruū materiā suppeditat alendi fœtus.

cultatem aliquid efficiendi, omnibus incōfesso est: sed semen quidem effectiuum fortissimum est, materiale vero exiguę molis. Menstruum autem materiale quidem plurimum, potentiale siue effectiuum maxime debile. Iam vero si materiale gignēdi principium, iuxta quod species animalis absoluitur, in solo menstruo esset situm, fœtus vtiq; exacte eiusdē cum matre speciei existeret: quemadmodum si effectiua vis in semine solum esset, semper patri foret assimilis. Quando vero vtrumq; ambo principia habet, ac prædominatur in menstruo quidem materię copia, in semine autem facultatis & roboris: merito, vt Galenus testatur, speciem à matre potius suscipit fœtus, quam à patre: etiamsi ipsius semen ad materiale principium conferat, sed debilius. Similitudo vero, etsi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, non tam ad matrem, quam patrem refertur, licet maior vis sit in virili semine; muliebris enim genitura cum facultatem ex menstruo per nouem menses prodeuntem assumpserit, tanto exuperat, quanto circa primum congressum superabatur. Proprium enim mulieris semini est, suam ipsius substantiam magis, quā virilem augere ac roborare. Sic fœmina nō solum materiam suppeditat elaborandi fœtus, sed vim, robur, ac facultatem conceptus perficiendi, licet muliebre semen virili familiare alimentū existat humilitatis scilicet ac tenuitatis ratione, eoq; ad effingendum concinnandumq; accōmodatius. Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaq; ac tenaci argilla artificis manus quiduis potest effingere: sic semen virile commistum confusumq; muliebri semini & menstruo, formationi efficaciter insistit, atq; hominis opificium omnibus suis partibus absoluit. Vel si ex natura rerum sumi velis harū rerū comparationem: quod in plantis terra, hoc in conceptu vterus. Vt enim plantarum semen terra indiget,

Simile à cera ac vda argilla.

get,

get, vt ex ipſa nutriatur atque augeſcat; ita hominis ſemẽ matrem, quę prolis deſiderio afficitur, exigit: cuius humore, ſanguiniſq. ex venis irrigatione fœtus alimentum capeſſit. Ex his coniicito, quanta ſolertia natura vtatur in concipiendo formandoq. homine, qui inſita vi ſenſim adoleſcit, tacitiſq. auctib. ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inueſtigatione dignum iudico, qua vi maſculum vel fęmellam muliebris natura effingat atq. emoliatur quæ facultas mulieri potius, quam viro aſſcribenda videtur abundantioris materiæ ratione, quæ conſiſtit in mulieris ſemine & ſanguine, qua toto geſtationis tempore fœtus alitur atq. irrigatur, in eamq. molem augeſcit. vt enim virile ſemen cum primis efficax mouendi principium eſt, deniq. inſtrumentum & velut artifex, quo opificium humanum perficitur: muliebre tamen ſemen, conferente etiam ſuas copias ſanguine, vberiorem materiam ſuppeditat quam vir, eiuſq. adminiculo fœtus abſoluitur, ſuaq ſpecie diſtinguitur ita, vt vel marem vel fęmellam effingat atque emoliatur.

Terra atque vterĩ cõparatio.

De prodigioſis monſtroſiſq; partubus, obiter quid deſignet Prouerbium Quarta luna nati, *alia ratione, quam in libello nuper a me edito, tractatum.*

CAP. VIII.

NAtura humana, eiuſque partes generando homini deſtinatæ, ſi optime cõſtitutæ ſint, nec in his quicquã deſideretur, ſpecioſa quæq. profert, ſuique generis animal producit omnibus numeris abſolutum. Quod ſi quid vitii ſubſit, aut perplexa cõfuſaq. ſint ſemina, aut aliter quam res exigit, cõuoluta ac conglomerata generandi principia, multiformes ac prodigioſos partus, monſtroſoſq. fœtus efformari contingit. Non deſunt qui ex aſtrorũ cõtuitu, influxuq. ſiderum, atq in ſcelerum vindictam multa portẽta prouenire cõtendant: Quod vt vero

Unde mõſtroſa corpora.

consentaneum, sic ex vitiosa vteri constitutione, ex sordido corruptoq. semine atq. enormi concubitu, magna ex parte hæc euenire contenderim. Vt enim in opere fusili si materia impura sit, minusq. defecata, si vasculum aut receptaculum obliquum, anfractuosum, hiulcum, angulosum distortum, rimosum voluminibus implicatum, dissolutum, maleq. cohęrens, ridiculas imagines, absurdaq. simulachra, atq; aspectu horrenda produci videmus: ita si loci male cõstituti sint, si vterus in alterum latus inclinet, ineptaq. sit, ac mala temperata materia, nunquam natura decentem exactamq. formam expresserit. Sic mulieres Belgicæ, potissimum quæ oras maritimas accolunt, cum tumultuosæ sint atq. inquietę in peragendo concubitu, alienas insuetasq. formas subinde embryoni inducunt. nec solum molem, hoc est, rudem, informem atq. inelaboratam massam, quæ ferri aciem respuit, proferũt, sed quiddam deformi specie, quod palpitet, ac vitale existat, formamq. inchoati operis obtineat, qualẽ artifices rudiori penicillo adumbrare solent. Nautæ siquidem, quib. fere sunt addictæ, vbi ex longa diutinaq. peregrinatione ouantes in portum sunt delati, plenisque velis ostia subeunt; confestim vxores suas ineunt, nulla habita mẽstrui decursus ratiõe, nec obseruato interlunio, Lunæq. coitu, quo tempore ob mensium defluxum congressus noxius esse solet ac perniciosus. nequit enim semẽ coalescere, nec debite cum muliebri sanguine vniri. Quo fit, vt genitura vel effluat, vel si omnino cohærere contingat, non possit natura cõfusam maleq. cohærentem materiam elaborare. Nec solum virorum incontinentia culpanda est, verũ & mulierum, quibus cum iam pridem non sit rei Venereæ facta copia, vltro se nonnunquam viris subiciunt, atq; auide semen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoque fit, vt vteri facultas aut prorsus

Simile ab arte fusoria.

Mola matricis.

Intemperantia Venerea infanti noxia.

prorſus a ſpe generādi excidat, proliſq ſucceſſu fruſtretur, aut ſiquid efficere tentet, operique manum admoliatur, monſtroſam quandam formam ab hominis ſpecie prorſus alienā embryoni inducat. Non nūquam poſt trimeſtre ſpatium fœda illa colluuies effluit, ac fruſtulatim cōfertimq; erumpit indigeſta congeries, quaſi nauem ſentina exhauriri cōtingat. Huic affinis eſt effluxus quidam multis torminibus preſſuriſq. mulierib. infeſtus: noſtrates, quod quarta ſilentiq. luna, cuius vi menſes defluunt, cōceptus inchoari cœperit, Lunarem partū, aut populari voce *Manekindt* indigetant. Perficitur autem ſpurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria venere in iis quæ admodum pruriūt, impenſeq. ſunt ſalaces ac laſciuæ, ſic vt ex crebro virorum contuitu contactuq. muliebre ſemen cum ſanguine menſtruo conglobari contingat ac coaleſcere, ipſamq. facultatem vteri, atque inſitum calorem rudimētum aliquod animantis meditari. verū cum deſit cauſa formalis, nempe viri ſemē opificis rationem obtinens, materia, quam mulier ſuppeditat, alienam abſurdamq. formam aſciſcit. Nonnunquam tale quiddam mutua viri opera conficitur, cū vir quarta Luna, ſilentiq; ſidere, ac quarto a lunæ coitu die, quo menſes defluunt, mulierem ſubigit, non obſeruato naturæ curſu, vt qui fluctui obnititur, æſtuq. aduerſo nauigationē inſtituit. Id noſtrates contra lunam micturire prouerbiali figura, Latini Quarta luna natos vocant. Quod inauſpicata vitę principia habeant, prӕterque naturæ ordinem acmodum generationis primordia ſint conſequuti. Quo fit vt infelicem plerumq. in aggrediendis reb. ſucceſſum obtineant qui tali ratione concipiuntur. Siquidem cum erumpentibus menſibus mulieri vir commiſcetur, ſiſti fluxum contingit obducto viri peſſulo, labentemque ſanguinem reſilire, ac re-

Conceptus non naturalis eijcitur.

Virile ſemē opifex fœtus.

Vulgare prouerbiū Teghen demane ghepiſt.

Simile a doliis vinariis. gurgitari. Cuius experimentum capere licet ex doliis, cadisq. vinariis, atq in sanguinis e naribus fluxione, in quib. ꝓfluentẽ liquorẽ immisso embolo, licioq. cõtorto cohibemus ac restringimus. Hoc autẽ nec cõsultũ nec necesse est promanantẽ sanguinem sistere, cum vtile semen tali vligini commixtum nõ possit purum putumq. hominem efformare. Materia siquidem est improba atq inhabilis, minusq. apta, vt concinnam formam decentemq figuram assequatur. Quo mihi iusta ratione, idq. ex Dei præscripto inhibuisse visus est Moses, ne quis congrediatur fęminæ huiusmodi inquinamentis conspurcatæ. Dici enim vix queat, quid labis ac contagii his inferatur quid detrimenti, quæ valetudinis incommoda concipiant, qui ad eum modum constituta fęmina, *Menstruo inquinata intacta esto.* cupiditatibus suis impotentius indulgent, illamque auidius amplexantur. Sensim enim serpit contagio, totumq corporis habitum inuadit, atque elephantiasi, lueque Venerea tacite inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier cõtagioso aliquo morbo, quod fere prostitutis nũc vulgare est, sit imbuta. Sic enim pręsentaneo veneno obuia quæq. polluit, *Bubones inguinis* Clapooren. contactuq omnia fœdat. Quamobrem nõ est quod quisquam magnopere miretur, vnde tot monstrosi partus, tam deformes hominum species, tot passim ficosi, mutuli, distorti, vari, repandisque cruribus, tot *Unde in corpore & animo monstrosæ species.* circa podicem, atq. in inguine condilomata, bubones, tumidæq mariscæ: quod ad animum vero attinet, tot passim stuipdi, obliuiosi, bardi, blitei, deliri, stolidi, rationes inopes, amentes: cũ non aliunde, quam ex enormi decubitu, atque intempestiua Venere hęc proueniãt, vel potius ex vicioso corrupto *Quarta luna nati vulgo* Teghen demane gepist. que progenitorum semine in posteros deriuentur. Hinc secum quisq. expendat, quam sint crudeles in sua pignora, qui illa tantis malis inuoluũt, quales ꝑ cæteris existunt qui Quarta luna, hoc est, profluente

mensium

mensium illuuie, concubitum non exhorrescunt, liberisq propagandis operam impendunt Hoc enim efficiunt vt quos excitant liberos, omnibus dotibus naturæq. muneribus, quibus bene nati abunde fruuntur, destitutos esse contingat. Ad nullas siquidē functiones obeundas, ad nulla munia, nullasq; res præclaras sunt appositi. Quod si attentare quippiā pergant, nullum habent in rebus aggrediendis successum, nullumq. optatum aut prosperum euentū. Sunt enim inabsolutę naturę, vt qui naturales facultates, quæq. ad actionē hominibus sunt adiumento imminuta, mutilaq. habent atque imperfecta, idq; non suo, sed parentū errore, qui præter decorū, contraq naturæ ordinem, negotiū procreandę sobolis sunt aggressi Quo effectum est, vt multa illis subducta ereptaq sint, aut saltem parce & maligne distributa, quę aliis effuse atq affluenter obtigerunt. In animo vero nō minus grauem iacturam patiuntur. Sunt enim a communi humanitatis sensu prorsus alieni, stupidi, obtusi, inertes, nec præstātia doctrinę nec acumine ingenii, nec inuētionis subtilitate, nec consilio aut prudentia, cæteris vlla parte cōferendi. Superioribus añis me vsa est medico mulier quędā insularis, quæ cum ex nautici generis homine cōcepisset in tantam, tamq. inusitatam molem illi cœpit intumescere vterus, vt non videretur suffectura gestando oneri. decursu exactoq. nouem mensiū spatio, quod anni dodrantem cōficit, accita obstetrice, primum magno conatu ac molimine massam quādam informem enixa est, quā superfœtatā post legitimum conceptum coniicio, cui vtrimq ansę duę annexæ erant in brachiorū longitudinem ac modū exporrectæ; palpitabat autem, illiq. vitale quiddam inesse visum est, vt spongiæ & vrticæ marinæ, quas nostri *Elschouvve* vocant, quorum innumeræ æstate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac

Rei gestæ narratio.

Vrticæ marinæ.

diutius manib. contrectatæ liquescunt inducto prurito ac mordaci vredine, vnde nomẽ id obtinuerũt. Postmodum monstrũ delapsum est ex vtero, adunco rustro, longo teretiq. collo, oculis vibrantib cauda acuminata, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitũ cõclaue stridoribus implet, atq; vltro citroq. discurrens, latebras persequitur. tandẽ mulieres puluinis impetunt, ac suffocãdo perimũt. Hoc monstri genus quoniam hirudinis more, sugillando sugendoq. fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, Sanguisugam nominant, vulgo *Suygers*. Postremo mulier hæc plus satis delassata, nõ sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit a mõstro ita excarnificatam, vt a sacra lotione quam minimum vitæ superesset: mulier vero ægre refocillata, quas molestias ac torturas perpessa sit, optima fide mihi enarrauit: illiq; præscripsi saluberrimã vitæ rationem, tum quæ restaurandis firmandisq. viribus sunt accommoda: erat enim prorsus elumbis, atq enaruata. Hæc & pleraq. alia documento cuiq; esse debent, vt in congressu mutuo omnia decẽter debitoq ordine peragãtur, ne quid incommodi aut detrimenti naturæ contingat inferri. Qua in parte acriter increpandi videntur iactabundi quidam qui nihil non sibi permittunt in præstanda Venere, nec vllas leges sibi perscribi patiuntur moderandę voluptatis Siquidem nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione nullo noctis aut diei discrimine, neglectaq. eius rei opportunitate, cum lubet, suis cupiditatibus indulgent, ac libidini identidẽ obsequuntur; tantumq. inesse sibi virilis roboris iactitant, vt nulla concũbendi assuetudine satientur, nulla continuatione lassescãt, qui λάςαυροι ignorare mihi vidẽtur, in quẽ vsum genitales partes homini sint attibutæ, vt quas non in fœtificandi vsum, ac ꝓpagandi successionẽ, sed ad obscœna opera accomodant,

Sanguisuga in corpore muliebri.

Salaces notantur.

dant,

dant, atque ad sterilem infœcundamq. voluptatem conuertunt: sed hi tandem profusæ effrenisq libidinis pœnas persoluent, membris articulisq podagra ac chiragra contortis.

Qua ratione masculum, qua fœminam procreare poßit, qui eius rei sit auidus: obiter ex qua causa Hermaphroditi, hoc est, vtriusq. sexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreandi sexus virilis sit auidus, aut denique fęmellę desiderio teneatur, hoc illi in primis persuasum esse conuenit, istarum rerū successum, atq auspicata principia a Deo Opt. Max. impetranda, penes quem effectus huius causa præcipue cōsistit. fit enim nonnunquam, constantibus etiam beneq constitutis facultatibus naturalibus, vt vel sterilescant homines, vel orbari prolibus contingat: quod Deus per Oseam his comminatur, qui præter eius institutū illegitimo concubitu se contaminãt, aut aliunde quā a Deo, fœcunditatis subsidia petūt. Quia, inquit, Beelphegor, hoc est, Priapi statuam ac simulachrum adierunt, atq. addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorum ab vtero, a conceptu, a partu: Dabo eis vuluam sterilem, & vbera arentia: radix eorum marcescet, nec fructum vllū proferet. Quod si genuerint, interimam amantissima vteri eorum. Quæ documēto cuiq esse debent, irato Deo omnia inauspicato tentari, atq. improsperum successum cōsequi. Tale quiddam minatur etiam apud Ezechielem Deus superstitiosis mulierculis, quod Adonidem, hoc est, Veneris amasium deflerent, qui ab apro dilaceratus circa inguina, erecta statua quotannis coli cœptus esset. Cæterum si is hominib, nō sit infensus, omniaq sinat decurrere naturę ordine, suisq legib. ferri, nihil vetat extrema pręsidia accersere, ac naturę imbecillitati adminiculari, siquando ex occulta quadam ac latenti causa frustrari quem-

Deus prima conceptus causa.

Cap. 5. Sterilitas a Deo.

Cap. 8. Idololatria & superstitio infœcunditatis causa.

Quæ generandi facultatem perficiāt. quam liberis, atq. inanem subire laborē contingat. Duo itaq. sunt, quibus potissime cōcubitus perficitur, quæq. ad liberorum propagationem sunt adiumento: primum humor genitalis, qui partim a cerebro totoq. corpore, partim ab hepate sanguinis officina diffūditur. Deinde spiritus per arterias a corde promanans, cuius vi pudendum erigitur ac rigescit, cuiusq. impulsu materia seminis foras erumpit atq; eiaculatur. His accedit appetitus ac cōcubandi desiderium, quod vel imaginatione excitatur, vel ex cōspectu cōtuituq. ac contractu venustarum mulierū accenditur. Quibus præsidiis quisquis est destiturus, eaq. vel languida habet, vel inualida; cum primis ineunda ratio est, qua naturæ lapsus atq. error corrigi possit, viresq. naturales, tanquam luxata quædā aut collapsa restaurari. *Simile appositū ab agricultura.* Vt enim steriles agros cultura atque industria hominū fœcundos effici videmus, stirpesq. atq. arbores infructuosas adhibita cura vberrimos fructus producere; ita in excolendo hoc fundo ars medica strenue suam præstat operam, summoque studio naturę vitiis medetur, ac velut agrū sterilem adhibito lætamine restibili fœcunditate instaurat: Sic calorem languidum, raros exilesq. spiritus, siccitatem frigiditati coniunctam, partium genitalium, neruorumq. imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat quæ homini progenerādę sobolis spem adimunt. Cęterū cum alimenta qualitates etiā elementares immutare sint apta atq. infęlicem corporis habitū ad commodiorem transferre; necesse est, vt eiusmodi conditionis homines cibis vtantur, quib. natura fœcūda effici possit, ac propagationi sobolis idonea. *Quæ semē virile accumulēt, ac Venerē excitent.* Inter ea autem quæ Venerē excitant, ac fæminis generationi sunt accommoda cibi numerantur laudabilis succi, quiq. probe nutriunt, ac corpus vegetum reddūt, ac succulentum: cuius facultatis sunt calida & humida.

mida. Conficitur enim, Galeno teste, seminis sub stãtia ex sincera excoctaq. sanguinis superfluitate, simul & flatuosa. Plerisque autem vis inest augendi cumulandiq. seminis, nonnullis efficacia incitandæ mouendæq. tentiginis, atque humoris propellendi. Edulia quæ materiam suppeditant, oua sunt gallinacea, phasiani, turdi, merulę, ficedulę, gallinagines, pipiones, passerculi, perdices, capi, pullastri, amygdala, nuclei pini, vuæ passæ & Corinthiacæ, vina omnia generosa, dulcia ac meraca, potissimum quæ ex vua Apiana (quam muscatulam vocant) exprimuntur. Partes vero genitales erigunt, ac prurigine afficiunt Satyrion, Iringium, Nasturtium, Erysimum, Pastinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Asparagi, Zinziber cõditum, Galanga, Acorus, Bulbi, Cochleæ marinæ; *Materia accumulandi seminis.*

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo.
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos *Colum. lib. 10.*

Quæ (vt alia pleraq.) lumbos incitant, atq. homines impendio salaces efficiunt. Vt enim sclopetas ac bombardas primum puluere tormentario inferciri videmus ac globis oppleri, deinde adiecto efficaci puluisculo, fumanti stupa vel ignito funali incendi, globumq violento strepitu exturbari: sic in hoc opere duo concurrere est necesse, ne irritus sit conatus, conglobati scilicet seminis copiam, & vim quãdam spiritus flatuosi, qua explodi semen possit, atq; in vteri recessum recondi. Quod si huiusmodi machinæ cassæ sint atque euanidæ, aut deniq. nitrosus hic puluis insincerus atq. adulterinus, nullam in prosternendis mœnibus, diruendisque vallis vim obtinent, nec horribilem vllum sonum proferunt, sed exilem quendam stridorem inanemque strepitum edunt, vt lusitantium puerorum inflatæ vesicæ. Hinc nostrates Salinariæ ignauos quosdam qui incassum, nullo que operæ fructu mulieres fatigant, *Accommoda similitudo a bombardis.* *Puluis nitrosus* buspoer.

Muliebre prouerbiũ in eunuchos. detonare quidẽ dictitant, ſed nullam ſubſequi pluuiã, nec internas partes, atq. vteri receſſum roſido liquore madeſcere, atq. irrigari. Habent ſiquidem illi inflatas venas, ventoq. turgidas, ſed ſemine deſtitutas. Quamobrem cũ vxoribus gratificari volũt, illaſq. peculiari officio demereri, qui matrimonio ſunt addicti, non tenui apparatu ſe inſtruant, nec in hanc palæſtram inermes deſcẽdant, alioqui tetricas illas experientur ac moroſas, nec vlla in parte dicto audientes. Cum autem commeatu affatim fuerint inſtructi, captanda opportunitas, qua poſſint non ſine fructu ſe operi accingere. Quod tum demum eſt tẽpeſtiuum, cum menſtrua illuuies ſit expurgata. Ea ſiquidem ſentina prohibet coaleſcere ac fermentari ſemina, efficitq vt vterus ſit conceptui idoneus. Defluxis itaq. menſibus, vteroq. exacte defecato, nullo enormi concubitu, nulliſq. validis cõcuſſionibus, procreandis liberis inſiſtant, completo que opere, mulier clementer ac placide in dextrum latus deuoluatur, capiteq. decliui, ac ſubſidente corpore in ſomnũ reſoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri ſinum deriuari ſemina, ac maſculum elaborari continget. Cæterum anni tempus, regio, cuiuſq. ætas, alimenta clarorifica, maximum in hac re momentum obtinet. Æſtas ſiquidem modo ne nimis feruida ſit ad maſculi conceptũ accommodatior, quod ſemen ac ſanguis menſtruus ex ambientis aeris qualitate plus caloris concipiat. Regio quoque calida, ætas adulta, plenæq. pubertatis, tum hiſpida hirſutaq corpora ad producẽdos mares magis apta. Interim multa ſunt quæ vi ſpecifica ac latenti abditoq effectu his perficiendis accomoda. Sic Mercurialis, quam in matrẽ ac fœminam diſcriminant, efficaciſſima prædicatur in ſui generis ſexu proferẽdo, adeo vt maſculi decoctũ aut ſuccus dieb. quatuor a primo purgationis die bibitus, ꝓcreandi mari vim

Quare vxorib. gratificandũ.

Maſculus quando cõcipi cõtingat.

Mercurialis quo effectu in excitanda prole.

vim vtero conferat: fæminæ vero succus totidē diebus pariq. modo assumptus, fæmellæ proferendæ vires suppeditet, pręsertim si iam sistentibus mensibus vir mulieri congrediatur, amplexuq. mutuo cō calescant: hac, vt opinor, ratione, quod ille dextrū vteri sinum ac cauitatem expurget, caloreq. foueat: ista sinistrum. Quo fit, vt sublato humore frigido, mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in palustri atq. vliginoso loco plantarum semina suffocantur, nec facilem in stirpē emergunt. ita ex frigidi humoris redundatia semina strāgulantur, adeo, vt vis ac facultas muliebris vteri nequeat vllam speciem sexūq. emoliri. Nō dissimili sunt effectu seseli Massiliense, saluia, nux myristica (quam muscatā vocant) ciñamomum, xylocasia, zeduarium, agallochū siue lignum aloes, parthenium, calaminrhæ species, orminium, dictamnū, helleniū, iridis radix, laserpitii succus, eiusq. generis innumera, quæ & flatus discutiunt, & locos situ densaq. fuligine obductos abstergūt, atq. illos vt exculta noualia semēti pręparāt; sic alia aliis viribus efficiunt, vt vulua minus lubrica sit ac mucosa, vtq. semē tenacius inhærescat. Cuius generis sunt succini seu electri species, quæ ambari nomine omnib innotescunt, ramenta eboris, styrax calamita, cornu ceruinum, rhois, vulgo sumach, blattę Byzantinæ, semē myrti galbulę, nucesque cupressi, thus, eiusq. cortex mastiche, britannica, caryophyllata, pentaphyllon, rosæ rubræ. Quorum nonnulla foris admota, quædam intra corpus assumpta, vtero robur conciliant. cōsumptoq. superuacaneo humore, rimosam hiātemq. vuluam constringunt, ac retinendi seminis vim conferunt. Et quoniam Cisalpinæ mulieres vt plurimum histerica affectione. seu vuluæ strangulatu atque vteri vitiis infestari solent; necesse est, vt præ cæteris his vti consuescant. Quod si plus iusto arescāt loci, ac sint retorri-

Simile a fundinatora.

Quæ humiditatē, vteri expurgent.

Succini.
Ammer

Aridus vterus quæ exigat.

di, medicamenta ac cibi adhibendi, quæ moderate humectent. Cæterum qui initi coniugii aliquam laudem consequi volunt, nec speratæ prolis desiderio frustrari, hanc sibi legem præscribi patiantur, vt concubitum per interualla, statisq. vicibus peragant ne sit frequentior, quam res exigat, nec quam expediat, rarior. Vtrumq. enim fęcunditati æque noxium. Siquidem semen profundere immoderatius vires exhaurit, ac spiritus depopulatur. Diutius vero quam par est cohibere, atq. a congressu desuescere, semen inefficax, atq. euanidum, minusq. virile efficit. Opportunitas quoque eius rei spectanda, obseruandumq. tempus, quando potissime congredi expedit quando commodum erit, quem animo conceperis, quem meditatus sis sexum procreare. Auicenna non proletarius nec infimæ sortis auctor, tẽpus modumque procreandi sexus describit: Vbi, inquit, menses defluxerint sitq. abstersus vterus, quod quinto fere die vsu venit, aut septimo, si vir mulieri cõgrediatur, a primo quum est purgata die ad quintum, marem produci: a quinto vero ad octauum fęmellã: rursus ab octauo ad duodecimũ denuo masculum: post illum vero dierum numerum Hermaphroditum. Horum effectuum licet nullam causam adferat, probabilem tamen comminisci posse videor. primis enim diebus elota vulua, humoreq. sordido accurate expurgato, plus caloris concipit vterus, quo virile semen potentius coalescit muliebri, atque in dextrum vteri sinum dirigitur, hepatis dextriq. renis vi attractoria, e quibus etiam sanguis calidus in alimentum futuri fœtus iis diebus deriuatur: neque enim sinistræ partes vtpote alsiosæ ac frigidæ sanguinisque inopes, statim a purgatis mensibus aliquid conferre possunt: sed serius, ac parcius sanguis depromitur a sinistræ partis venis, quas emulgentes vocant, quæ splenem, renemq sinistrum per-

Auicennæ consilium in conceptione mouenda.

Auicennæ sententia explicata.

Venæ emulgẽtes quæ.

perreptant, sic vt post quintum demum diem, vsq; ad octauum ex illis aliquid sanguinis confluat, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vires suas obeant, censentq. dextrę ex situ loci atq alimenti frigidi ratione fęmella effingitur. post octauum diem dextrę partes rursum conferendi sanguinis munus sibi assumunt, atq. ex illis denuo scaturire sanguis incipit masculo saginando. Post hoc dierum curriculum, quoniā ex omni parte impromiscue sanguis menstruus erumpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus satis vda efficitur, semenq. neutri parti associatur, sed in media vteri capacitate fluctuat, Hermaphroditum confusa inter se semina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo sinistro sinu vires formāq accipit, atq. vtriusq opera vtitur. Hinc Androgyni nobis emergunt, seu Hermaphroditi. Quę vox a Mercurio ac Venere appellationē sortita est Nonnunquā vitiosus hic infamisq conceptus ex indecoro concubitu conflatur, cū pręter vsum ac cōmoditatē exercendæ Veneris vir supinus, mulier prona decumbit, magno plerūq. valetudinis dispēdio, vt qui ex inuerso illo decubitu herniosi efficiantur, præsertim cum distento oppletoq. cibis corpore inusitata hac in concessaue Venere vtuntur.

Quid Hermaphroditos gignat

Enormis cōcubitus detestandus.

AN EXCREMENTO MENSTRVO FOEtus alatur, & an adolescentulæ concipere poßint priusquā menses profluxerint.

CAPVT X.

Concubitum admittere nonnullas duodecimo ætatis añō, multis nō sine maximo naturę incōmodo ac valetudinis dispendio, vndeuigesimo non profluere menses, quotidiana experimenta cōprobant. Itaq. sciscitantur pleriq. an cum matura sit aptaq. viro mulier, mensibus nondum profluentibus conceptui sit idonea: Multi in ea hærent sententia, vt id fieri posse negent, nec concipere nisi a mensiū

Fluxus mensium ostendit cōceptionis argumēta

profluuio: qui mihi veritati consentanea dicere videntur. Cum enim adminicula desint quæ conceptum adiuuant, atque humore quo fœtus alendus est, vterus sit destiturus: qui fieri posset, vt conceptus perficiatur? Matronæ autem nostrates, præsertim quæ obstetricandi munus obeunt, ab arboribus sumpta similitudine sic ratiocinãtur: Quemadmodum nulli stirpi fructus denegatur quæ flosculum producit, nullaque arbor sterilis quæ florescit, omnis vero arbor infœcunda, quæ floribus spoliata est: Sic adolescentulæ quibus non efflorescunt menses, non implentur, nec vterus concepto semine in fructum extumescit, aut protuberat. Prouectioribus autem tantisper inesse propagandæ sobolis facultatem, viresque fœtificandi insitas, dum menses profluunt. Quum.n. huius excrementi confluuium homini gerendo materiam suppediret, maris semine, coaguli fermentiq more, hoc in sese conglomerante, fit vt nec ante humoris illius effluxum, nec cũ fluere desiit, mulier possit concipere: nimirũ nutrimento, quo fœtus alitur atq. augescit, destituta. Cæterum hic alia suboritur quæstio: sit ne mẽstruũ vtile excrementũ, alendoq. fœtui accomodum; an fœda tantũ illuies, quæ stato tempore, certisq. periodis, ceu sentina exhauriatur. Scio equidẽ ita videri Plinio, ac plerisq. aliis, qui menstruo vim monstrificam attribuũt, idq. exaggerant in immensum ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc insectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudq. tota Satyra agit ex professo, vt cõcepta illarum despicientia, nunquã se alligari coniugio patiantur. Noui equidẽ, quam sordida res sit mensium proluuies, & quas noxas inferat supra legitimũ tẽpus cohibita huiusmodi sentina, magnaque ratione ex Dei præscripto inhibuisse Mosen, ne vir mulieri congrediatur tali vligine cõquinatæ. Sic

Simile a florẽtibus arbustis.

Mensibus desinentibus desinit fœcũditas.

Menstrui profluuiũ in quem vsum.

Sat. 6.

Leuit, 18. & 20.

& gonorthœos, hoc est sanguinis profluuio obnoxios pullutosque ex hominum consortio ablegat, lustrarique præcipit. Similiter Esaias quo extremas summeque abominandas sordes indicaret: Omnes inquit, iustitię nostræ tanquam pannus menstrui illuuie, inguinisq; tabe ac sanie contaminatus. Quæ tametsi vera esse constet, idque legislator ex supremi numinis consulto, rectissime præscripserit, ne quem fœdo cõgressu inquinari, aut quicquam labis & contagii contrahere contingat: non conuincunt tamen superuacaneam esse huius humoris scaturiginem, nec quicquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cum Hippocrates professionis medicę conditor, eiusque assectator Galenus, multis locis testificentur sanguine menstruo fœtum ali, eiusq; ex venis defluxu infantem incrementa suscipere. Sic Galenus: Sanguis, inquit, semenque genitale, generationis nostrę primordia existũt, quæ ex ipsis principiis tanquam radice oriuntur. Sanguis ceu materies quædam apta concinnaque, & artifici ad quiduis sequax: Semen opificis rationem obtinens. Rursus in commentariis Aphorismorum, Sanguis menstruus alterum generationis nostræ principium natura humidum est. Huc spectat Aphorismus Hippocratis: Mulieri vterum gestanti si purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum. Subducitur enim illi sanguis, qui alimenti ratione a toto corpore in vterum dirigitur. Si igitur profluentes menses vires infanti eripiunt, illumque alimento frustrantur, necesse est, vt quando cohibentur ac subsistunt, prosint, totoque gestationis tempore nutrimenta suppeditent. Quod si nihil cõferant, nec ex his quicquam assumatur in fœtus nutricationem: quid cedo causæ est, quod grauidis ac lactantibus inoffense citraq. vllum incomodum menses subsistũt? Cuius nõ alia adferri ratio potest.

Deut. 23.

Menstruatis abstinendum.

De tuẽda valetudine.

Lib. 1. Apho. 14.

Lacte madescunt vbera, vbi mẽses subsistunt.

quam quod in lactis vbertatem absumatur, vel alē-do fœtui sit vsui. Quo autem hæc quæstio plenius explicari possit. Dilemma hoc subiiciam. Si menstrua nihil conferunt ad fœtus alimentū, cōcipere mulieres possunt, etiam si illa non profluāt, cū natura ex venis sanguinē possit elicere in fœtus alimoniā. Si vero cōferunt, atq. alendo fouendoq. infanti sunt adiumento, concipere non possunt, nisi profluant. Aristoteles autem diserte hunc nodum dissoluit. Conceptus, inquit, mulierum a profluuio menstruorum sua natura contingit, & quæ his carēt, steriles magna ex parte existunt. Verum fieri potest, vt aliquæ etiam sine eorum profluuio cōcipiant, videlicet quibus tantū humoris in vtero colligitur, quātum restare solet iis quæ purgantur. Siquidem nōnullis in vtero humor inhęret, sed non tantus, vt erumpat ac foras ꝓfluat q̃ tamē sufficere possit ad nutriendum fœtum. Pleræq etiam dum menses profluunt, imprægnātur, postea cōcipere nequeūt, quibus vulua statim a purgatione cōprimitur, nec amplius dehiscunt loci. Id ipsum Galenus dilucide his verbis explanat: Vasa vuluæ quæ in partem interiorem penetrant, ex quibus menses profluunt, cū mulier conceptura est, ora aperiunt. Cōceptionis vero tempus est inceptis iam mensibus, vel præcipue cessantibus. Quanquā enim reliquo etiam purgationis tempore aperta hæc ora sint, non tamen concipere vllo modo mulier potest, cum semen nequeat in vtero contineri, sed ab influentis sanguinis copia eluatur. At desinentibus, vel incipientibus menstruis, & ora aperta sunt, & menstruum non confertim, sed paucum ac sensim effluit, quasi humore quodā rosido insudante, quo vterus madescit; vnde efficitur, vt ad asperitatem vuluæ semē adhæreat, satisq; alimenti & sanguinis confluentis stillicidio consequatur. Ante enim quam menses se proferunt, conce

Dilemma auctoris de menstruo profluuio.

Hist. animal.

De vul. s.

cōceptus ob id fieri nequit, quia alimēto caret, nec ſemē adhæreſcit: nam eo tēpore occluſis vaſis vulua leuis relinquitur, ſemen propter leuorem ac vitreā politiē defluit, nec vniri poteſt ac coaleſcere: aſpera ſiquidem ac ſcabra magis, quā exterſa ad coaleſcendum ac ferruminandum ſunt idonea. Hinc ſcorta quæ crebrius ſe viris ſubiiciunt, atque identidem ſubagitari patiuntur, non concipiunt. Quo ſpectat illa Hippocratis ſententia: Quæ humidos habent vteros, non concipiunt: extinguitur enim in his genitura, vt plantarum ſemina in paluſtri atq. vliginoſo loco. Similiter quæ ſiccos aridosq. habēt vteros, progignendis quoq. prolib. ſunt inhabiles. neceſſe eſt.n. locos ſanguine modico madeſcere, ac menſtrui ſtillicidio ſubinde irrigari. Quam firmis autē rationib. nitantur, quamq. validis argumētis opinionē ſuam fulciant, qui menſtruis ad fœtus nutritionem vllam vim ineſſe negant, non diſcutio. Conſtiterit ſane illis opinionis ſuæ ratio: ego nunquam in animū induxero, inutilem eſſe hunc humorem, nec quicquā prodeſſe ad fœtus generationē. Cum enim omnibus ex æquo quæ inculpata valetudine vtuntur, ſtato tempore menſes decurrunt, quid aliud ſtatui poteſt, quam in vſum aliquē depromi hunc humorē, nec veneni naturam obtinere, niſi vltra legitimum tempus in corpore reſideat, aut ex morbo, aliove vitio cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc eſt, qui plenitudini humorumq. redundantiæ obnoxii ſunt, ſincerus etiā ſanguis, niſi perſpiretur, putreſcit, ac ſynochon inducit, febresq. alias cōtagio affines, in quibus exanthemata multaque papularum, ac variolarum genera in extima corporis parte erumpūt. Sic videmus ædes diu occluſas, flatibus ventisq. minus expoſitas graueolentiam, ſitumq; cōtrahere. Cum igitur menſtruum ſit excretio redundantis ſanguinis, qui ob ſexus imbecillitatem nec calore conco-

Cur ſcortæ non concipiant.

Lib 5 Aphoriſ. &c.

Continuæ febres.

Simile ab ædibus occluſis.

qui, nec exercitio diſcuti queat ac diſſipari: neceſſe eſt illud ex Lunari concitatione atque impulſu, ſuo tempore erumpere, eiusq defluxu corpus expurgari, vel ſi ſiſti cõtingat, ac cohiberi, corruptelã induere, virusq; naturam aſciſcere. Quod ipſum nõ fit vel nutrientibus vel prægnantibus: magno argumento humorem illum opportuno tempore vſui eſſe alendoq; fœtui non inutilem, non eum qui vtero diutius inhærens computreſcit, ſed qui à conceptu ex venis diſtillat in vterum, totoq; geſtationis tempore alimenta ſubminiſtrat. Quo fit, vt ſi loci dehiſcãt, ac menſes profundi contingat, infans aut non ſit vitalis, aut valetudinarius exiſtat.

Quæ menſtrua venenata.

Animam non à parentibus proſeminari, ſed infundi diuinitus, omniuq; interitus ac corruptelæ eſſe expertem: tum quoto geſtationis die inducatur.

CAP. XI.

NVlla re magis accenditur atque inflammatur in amorem, ac venerationẽ opificis humanus animus, nulla re propius ſibi innoteſcit, quã cum ſe intime explorat, mentisq; præſtantiã fixius contẽplatur: hac .n. ratione efficitur, vt homo in Deũ mentem erigat, atq; in illius notitiam perducatur, calcatisq; ſordib. ac vitiorũ cœno meminiſſe incipiat ſe diuinitatis eſſe conſortẽ. Nec ſane exigui momenti res est, aut oſcitanter, leniq. ac ſuſpẽſa, vt aiunt, manu trãſigenda, quod homo ab opifice ſpiraculũ vitę acceperit, atq; ad imaginẽ, Deiq; ſimilitudinẽ ſit cõformatus. Cuius muneris dignitatẽ ac prærogatiuã nemo in figura formaq; corporis ſitã exiſtimet, ſed in parte hominis interna, hoc eſt, in anima rationali cõſtitutam: quæ cũ ſit ſpiritus ætherius, ac ſubſtãtia incorporea ex diuinæ mẽtis archetypo deprõpta, hoc homini præſtat, vt Deo ſit ſimilis, diuinæque eſſentiæ particeps. Corpus autẽ quoniã ex concretione materiæ maſſaq. terrea conflauit opifex, mortale & c

Quæ rõne mens in Deum erigatur.

Homo Dei imago.

ducum pro tempore se sustinuit: Animã vero cũ ex se suoq; inspiratu nobis indidit, interitus, omnisq; corruptelę immunem esse voluit, atq. expertem. Siquidem cum imago Deiq. essentia sit æterna, atque anima ex illa dimanauerit, necesse est perenniter illam subsistere, eandemq. cum sua origine naturam sortiri, h e. esse immortalem, atq. æternitati destinatam. Et quanquam nonnihil labefactata sit animæ vis, minusq expresse referat architecti imaginem, non tamen prorsus extincta est, cum vulnus manu hostili illi inflictum seruatoris munificentia sit obductum, eiusq. virtute restaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapsa erant, ac fœde deformata. Quod si quis huius diuini muneris vires experiri, eiusq. excellentiam spectandam sibi exhiberi velit, in se ipse descendat, suamq. mentem in consilium adhibeat, ac sedulo excutiat; profecto inueniet eximias amplissimasq dotes, atq. egregia ornamẽta, quibus cuiusq; mens affatim est instructa; Rationem, intelligentiam, iudicium, delectumq; rerum, ingenij agilitatem, memoriã, tum plæraq alia quæ euidenter euincunt præstantiorem esse animam, quã vt corporea censeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hæc vna est quæ corpus viuificat, regit ac moderatur, illudq; variis actionibus instruit, multisq. muniis exercet. Quo fit vt ex multiplici effectu, diuersisq; operationibus varias appellationes sortiatur. Siquidem, vt Augustinus ait, cum corpus animat, vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum scientia ornata est, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiscitur, Memoria: dum ratiocinatur, ac singula discernit, Ratio: dum contemplationi insistit, Spiritus: dum sentiendi vim obtinet, Sensus: Quæ omnia animæ officia sunt, quibus potentiam suam declarat, suasque actiones exequitur. Hæc in celsissima parte

Deus collapsæ naturæ instaurator.

Animæ dotes & ornamenta.

Mentis vis & præstãtia.

De spiritu & anima cap. 4.

Mentis sedes.

corporis collocata, cœloq; proxima vim ſuam in reliquas partes efficaciter diffundit. Nō eſt illa demerſa in ſanguine, non à progenitorib. aut facultate ſeminali deriuata; ſed ab omni materiæ concretione, omniq. labe corporeâ aliena, recens à Deo creata opificio ſuo iam confirmato infunditur, non mutuaticia, aut aliunde aſcita, vt ſtatuūt Pythagorei Druidæ, qui abſurdam quandā μετεμψύχωσιν, hoc eſt, tranſanimationē induxerūt, qua perſuadere conati ſunt, animas à morte alterius in aliena corpora demigrare, non hominū modo, ſed pecudū etiā ac belluarum: Quod ſic expreſſit Ouid. Metamorph. 15.

Mens atq; anima incorporea.

Inepta animarum tranſmutatio.

Morte carent animæ, ſemperq; priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntq; receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, éque feris humana in corpora tranſit,
Inq; feras noſter, nec tempore deperit vllo.

Hinc ſuperſtitionis huius aſſectatores eſum carniū ſibi interdixerūt, nefas arbitrati ex vllo animātis genere quicquā deguſtare, ne, vt feſtiuiter ac ſalſe Tertullian⁹; bubulā de aliquo proauo quiſquā obſonet. Quæ perſuaſio Chriſtianæ profeſſionis hominibus prorſus reiicienda, cū Orthodoxi certo ſtatuant ſuā cuiq; animā attribui, eamq; tum demū infundi, cū fœtus omnib. ſuis mēbris articuliſq; fuerit delineatus, quod fere quinto ac quadrageſimo à conceptu die fieri aſſolet, præſertim marib. vbi nono mēſe lucis huius auſpicia ſunt accepturi. Fœminis ſiquidē, quarū natura magis flaccida, ad quinquageſimū diē formationis tempus porrigitur. Et quanquam non omnino certo fixoq; dierū numero hæc terminari poſſint: Hippocrates tamen exactiſſime ad calculū reuocauit, quo tēpore infantis effigies formaq; abſoluitur, quo motū accipit, quo natiuitatē conſequitur. In libro ſiquidem de natura fœtus: ſi marem, inquit,

Tertulliani ſalſum dictum.

Animam rationalē quando homo cōcipit.

quit, trigeſimo die perfici cōtingat, motum accipit ſexageſimo, mēſeq. ſeptimo in lucem prodit. Quod ſi quinto & trigeſimo die formam acceperit, motu potitur ſeptuageſimo, menſeq; octauo naſcendi primordia accipit. Si vero die quadrageſimoquinto legitimam formā adeptus fuerit, nonageſimo die mouetur, ac nono menſe natiuitatem conſequitur. Ex quo dierum menſiumq; decurſu ac ſerie, liquido apparet formationis diem duplicatum, motus diē conſtituere, motionis vero triplicatum naſcēdi tempus commonſtrare. Verbi cauſa, vbi trigeſimusquintus formā perficit, is duplicatus, diem motus ſeptuageſimum cōſtituit, qui rurſus triplicatus bis centum ſenoſq; dies ſeu ſeptem menſes cōficit, ſi cuiq; menſi triginta dierum numerū aſſignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterū cum fœmina tardius perficiatur, ſitq; eius geſtatio productior, paulo diuerſius ſubducitur ratio. Illa ſiquidem trigeſimotertio die formata, motum accipit ſeptuageſimo, menſeque ſeptimo naſcitur. Cum vero quadrageſimo à conceptu die illam formari contingit, octogeſimo motu potitur, atq; octauo menſe in lucem producitur. Quod ſi quinto ſupra quadrageſimū die conformetur, motum accipit nonageſimo, menſeq; nono eruptionem molitur: porro cui quinquageſimo die forma abſoluitur, centeſimo moueri incipit ac decimo menſe eluctatur, lucisq; beneficio perfruitur. Hæc prolixius à me enarrata ſunt, quo quiſq; intelligat animā rationalē tum demū infundi. cum fœtus abſolutā formā ſit adeptus, ſuisq; lineamentis exacte diſtinctus. Neq; n anima primo mēſe formationi fœtus inſiſtit ſed facultas vteri, ac vitalis vis ſeminis magna ſolertia operi elaborando incumbunt, ac ſenſim ad diſtincta membra, exactamq; formam prouehunt. Primis ſiquidem ſex diebus in oui ſpeciem ſemina conglobantur, lactisq; cremorem re

Quoto dierū numero fœtus abſoluitur.

Fœmella tardi⁹ maſculo perficitur.

Rudimēta humana formationis.

ferunt, ac fibræ quædã tenuissimo cõtextu telis aranearũ nõ absimiles producũtur; deinde subsequentibus nouẽ diebus sanguinẽ & spiritũ subministrãt acetabula ac venæ vmbilicares, ex quo primũ effigiantur membra organica, quæq; nutritioni sunt accommoda, vtpote hepar, cor, splen, pulmones, cerebrũ, quę à primo cõceptus momẽto ad decimũoctauũ perficiũtur: postmodũ ad quartũ & quadragesimũ diẽ cæteræ partes cõformantur, fœtusq; vitalis esse, ac sentire incipit, licet ob imbecillitatẽ aut non moueatur, aut tãta debilitate, vt gestãs id sentiscere nequeat. Hoc itaq. tẽpore anima rationalis vterum subire creditur, ac naturales facultates seu potẽtias
Quæst. 32. sua vi imbuere, totumq opificium perficere. Quod
Exod. 20. ipsum Augustinus Moysis testimonio comprobat: si quis, inquit, percusserit mulierẽ vterum gerentem, & abortierit, si fœtus formatus fuerit, det animam pro anima: Si vero informatus fuerit, multetur pecunia. Quo cõuincit animã non inesse fœtui, nec hominis nomẽ promereri, nisi omnib. lineamentis sit consummatus, exactamq. formã consequutus. Cum itaq. iam formato corpore inferatur, non est quod quisquã existimet in conceptu illam cũ semine deriuari. Siquidẽ si semini rationalis anima, quæ perẽniter subsistit, inesset, aut cũ illo proflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu seminis animæ euanescerent. Quamobrẽ non ex Adamo, aut progenitorib.
Ioan. 5. illam propagatã credi par est; sed singulis momentis creari infundiq; diuinitus. Quod hoc dicto stabiliri posse video: Pater meus adhucusq. tẽporis operatur, & ego operor. Quo subindicat Deũ Opt. Max. & illi ęqualem eiusdemq. essentiæ filium creandis conferuandisq; hominum animis occupatũ, illisq. producendis intentum, quib. quodq. animal subsistit, vi-
Psal. 35. tamq. propagat ac tuetur. Quo spectat illud Psalmographi: Homines & iumenta saluat Dominus, hoc

est,animalia quæ sustentat Deus,suaq. vbertate pascit ac saturat. Qui cũ vnice erga genus humanũ afficiatur,peculiari munere ac dotib. hoc opificium instruxit. Alia.n.ratio hominũ,quam belluarum, longeq; illorũ conditio præstantior. Siquidem hominib. rationem, mentemq indidit, & quod reliquis animantib. negatũ,in cõditoris agnitionẽ perduxit, suaq diuinitate afflauit Quam munificentiam cum agnosceret Iob ipse, inquit, docet nos supra iumẽta terræ,& supra volucres aereas erudit nos;quo indicat homines præstare cæteris animãtibus,ac Deum suas dotes ac munera illis cumulatius impressisse. Hoc quoque singulari donatiuo,summiq. principis munere honorario,sũt destituti,inelaborati, imperfectiq; partus,effluxus deniq.præmaturi, abortusq. præproperi,ac præter humanã speciẽ enormiter mõstrosi. Quorum nõnulla licet palpitent, illisq. vitale quiddã inesse videatur: nõ tamẽ ab anima rationali id cõsequuti,sed à facultate formatrice, ac spiritu gignitiuo, quæ semini ac sanguini menstruo insunt. Hæc.n. primis quadraginta dieb. conceptũ alunt ac vegetãt,formãq hominis emoliuntur. Habẽt quoq. reliquæ animãtes spiritũ vitalẽ,reliquasq.animæ potẽtias,vegetantẽ & sentientẽ,quas ex seminis facultate sanguinisq.effluxu consequũtur, atq. illis in vtero augescũt,illorũq. beneficio vita potiũtur. Quo spectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in sanguine eius est Vita siquidem atq.animantis cuiusq.spiritus in sanguine subsistit, eoq. alitur ac fouetur, vt elychnij flamma affuso oleo. Quam animæ vim,vt optime nouit Galenus, ita ingenue ignorare se fatetur, Animæ rationalis substãtia quænã sit, vndeq. profecta. Qui si meliori philosophia fuisset imbutus,nihil addubitasset pronũciare, Animam diuinæ mẽtis esse scintillã,ac spiraculum,quæ hominẽ à belluis discernit,atq.immortalitati asserit. Propriã aũt

Dauidis locus explicatur.

Iob 35.

Embryo primis mẽsibus hominis nomen nõ promeretur.

Leuit. 17.

Anima quid.

singulis animam insitam, ac suo cuiq; corpori peculiarem, cum multa demonstrent, tum maxime tanta in hominum moribus, ingeniis, iudiciis, opinionibus, affectibusq; dissimilitudo & disparitas iudicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot sententiæ; & quod Horatius ait:

Anima singulis diuersa.

Lib. 2. Sermonum. Satyr. 1. Pers. sat. 5.

Millia quot capitum veniunt, totidem studiorum.
Mille hominum species, & rerum discolor vsus:
Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.

Quæ non aliunde mihi prouenire vidētur, quā ex diuersæ cōditionis animis, ac multiplici cordis varietate & discrimine. Finxit enim Deus sigillatim, vt ait Dauid, corda mentesq; hominū, ac suam cuiq; indolem attribuit, suæq; naturæ ac conditionis animam consignauit. Hinc Salomō sibi plaudit & gratulatur, quod animū felicem sortitus sit, corpusq; incōtaminatū, animę morib. congruens, & accommodū. Qua aūt in parte collocetur anima, quamve sedem occupet, multi veterū in quæstionem vocant. Philosophi cordis meditulliū illi assignant. Quod designare videtur Sapiēs, cū inquit: Omni cura custodi cor tuū, quoniam ex ipso vita procedit. At Medici qui exactius naturę opera sunt perscrutati, in cerebro illam constituunt, ex quo oēs sensus ac facultates animæ, omnesq; actiones procedunt. Huius tamen vis per singulas corporis partes diffusa, omnia membra calore fouet ac viuificat, suisq; virib. instruit. Cor vero tanquā vitæ fontem peculiari vi imbuit per arterias καρωτίδας seu soporarias iugulum perreptantes, quibus præcisis sterilescunt homines, vel oppletis apoplexia feriūtur: necesse est enim vias esse quasdā, atq; arteriarum venarumq; decursus, per quos humores spiritusq; cum animales, tum vitales, vltro citroq; possint cōmeare, ac calorem natiuū ab anima cōcipere. Vt enim triclinium quamlibet spatiosum luculento igni incalescit, ac cœnaculum hypocausti halitu

Psal. 32.

Sap. 8.

Prouer. 4.

Animæ domiciliū

Venæ apoplecticæ.

Exile à calenti foco.

halitu ac tepore quaquauersum impletur: ita corp' animæ vires vndiq; diffusas efficaciter percipit, suasque operationes illius munere exercet. Anima siquidem licet vni loco affixa prædicatur, vim tamen suã longe, lateq; diffundit, atq; in qualibet parte corporis se ꝓfert, suaq; officia cuiq; mẽbro distribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedum manuũq; articuli animę sunt instrumenta, quorum ministerio vtitur. Quod si instrumenta, & quæ illi inseruiunt organa vel vitiata sunt, vel inepta, vel impedita, minus exacte animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, senicuíis, infantibus, quiq. emotæ mentis existunt, euenire perspicimus, in quorũ nonnullis vel serius se facultates animæ proferunt, vel prorsus extinguũtur. Vt enim ignis cineribus obductus nõ emicat, ac sol densa atraque nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitiosæ materiæ immersa caliginem quandã cõcipit, quæ mẽti offusa rationis lumẽ offuscat. Et quanquã in ætate puerili minus illa eluceat, quã in adulta, nõ est tamẽ quod quisquã existimet illi suã inesse infantiã, ac sensim incrementa sumere, accessuq; ætatis augescere, tũ morbo senioq. imminui. Cum sua vi, suisq; dotibus ab ipso vitę primordio maneat instructa, nec enim sua ipsius substantia aliquid detrimenti accipit, sed instrumenti atq; organi ineptitudo efficit, quo min' functiones suas obeat, suaque munia exequatur. Qua de re sequenti capite fusius tractare institui, quo corporis animæque facultates plenius innotescant, & quam inter se consentiant, mutuisque morbis afficiantur, cuique pateat.

Membra animi instrumẽta.

Simile à sopito igne.

In pueris anima imperfecta instrumenti ratione.

Anima, tametsi sit incorporea, nec ex cõcretione materiæ, aut elemẽtis constet; affectibus tamen exposita est, suasq; sentit perturbationes, & pathemata quæ in corpus redundant.

CAP. XII.

CVm anima suas functiones & munia per corpus

obeat atq. exequatur, idq. domicilium circumferat, vt affixam testam cochlea: fieri magna ex parte solet, vt affecto corpore anima quoque afficiatur, non quidē affectu primario, vt plerisq. visum est, sed per cōsensum ac lege cōsortij Tanta est enim in iis sympathia, eaq. affinitas & cognatio, vt vitia quædā virtutesq. animi in corpus, & corporis in animum dimanent, ac transfundantur. Siquidē cum anima corporeis organis vtatur, quæ multifariā noxiis humoribus vel affici contingit, vel vitiari: fit vt corruptis vitiatisque instrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim suam explicare.

Simile à testudine & cochlea

Horat. Sermon lib. I.

— Sic corpus onustum
Extremis vitiis, animum quoq; prægrauat vnà,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Sap. 9.

Quod cum Sapienti quoq Hebręo ante Horatium esset perspectū: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium aggrauat animam, ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitq. sensum multa meditantem. Et quanquam animæ substantia nihil vitij, nihilq. labis aut contagij ex concretione corporis contrahere creditur: vt tamen solis radiis officit, tenebrasq offundit densa nubes: vtq. oculis obiecto varij coloris vitro aliter quam re vera existunt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridātia, cyanea, rubentia: ita lumen rationis offuscat, mentemque obnubilat corporis intemperies, efficitq vt animæ actiones deterius perficiantur. Sic ebrij ac deliri gemina cōspectare se credunt, cum vnica res sit obuia. Sic melancholici absurda imaginātur, sibiq. somnia fingūt. Cholerici irritantur ac temere excandescūt, cerebro scilicet humoris noxij fuligine oppresso. Quas aūt iacturas, quæve incommoda menti inferant humores corporis præter leuiusculos aliquot formidandi morbi declarant Lethargus, apoplexia, paralysis, spasmus, mania, phrenitis, epilepsia, qui tam

Simile à splendore solis.

Simile à varij coloris conspicillis.

Humores menti infesti.

tam valide omnes cum corporis tum animæ vires conuellunt, vt homo totus ſibi excidat, omnisq. vis mētis prorſus obruatur. Animus itidem ſi qua labe detinetur, atque vel odij, vel iræ, zelotypiæ, æmulationis, inuidiæ, obtrectationis veneno ſit imbutus, corpus quoque in mutuum diſcrimen pertrahit, pariq; malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentiſſimæ cogitationes, ſomnos aliaque per quietem viſa perturbant. Nihil enim, teſte Fabio, tam occupatum, tam multiforme, tam inquietum, tot deniq. ac tam variis affectibus conciſum ac laceratum, quā mala mens, adeo vt nec valetudini, nec honeſtis vllis artibus vacare aut liceat aut libeat. Quippe quibus non ſomnus res delaſſatis placidiſſima, non quæ ægroto, mœrentique animo medicus, oratio, non cibus deniq. aut potus qui corpus alit ac vegetat, ſuauis eſt. Quæ enim iis eſſe poſſit animi tranquillitas, quæ mentis ſecuritas & conſtantia? *Lib. 1. c. 1. Mala mēs inquietas.*

—— Quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit, *Iuuen. Sat. 14.*
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna etenim vehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas vel Catidius grauis iuuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Quo ſpectat illud Eſaiæ: Impij cor tanquā mare æſtuat, cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nulla ſiquidem pax, nec vnquam pacata mens impiis, dicit Dominus. Cum mala mens ſæpe læta exiſtat, ſecura nunquā. Hæ autē affectiones animorum tam ſunt violentæ ac feroces, tantæque in inferendis malis ſæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent, etiam foris ſe proferant, ſuisque ſe indiciis prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentiſq. integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis relucet, totoque ſe habitu oſtentat: ita animus *Cap. 57. Vultus animi index.*

funestus vitiisq; obsitus se palã exerit ac foras erumpit. Quod Esaias indicat, cum inquit: Agnitio vultus eorum respõdet eis, hoc est species externusq; corporis habitus improbos illos esse arguit ac sceleratos, nec nisi fraudes, imposturas, insidias, seditiones, omniaq; hostilia meditari. Cui consonat illa Salomonis sententia: Stultorũ oculi passim oberrant: In facie prudentis lucet sapientia, vultus siquidem hominis est certissimus mentis index, queq; in abdito intimoq animi recessu delitescunt, in apertum profert. Sic Catilinę, vt Sallustius ait, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie, vultuque vecordia inerat: animus impurus, diis hominibusq; infestus, nec quietibus sedari, nec vigiliis potuit: ita conscientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllũ quamlibet leue aut exile animi vitiũ est, quin in externo habitu certa argumenta exhibeat. Siquidẽ odiũ, ira, metus, excandescentia, tristitia, amor, inuidia, proditio, furandiq. ac prædandi studium in vultu relucent, ac foris primaq fronte se proferũt. Sic Diogenes aliquando cõspicatus exangui giluoq. colore iuuenem: aut amare illũ, aut inuidere pronunciauit. Inuidi enim cum aliena virtute discruciantur, contabescunt, ac medullarum, ossiumq. putredinem concipiunt. Aliũ quendam cum ex amore pallescere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, viuere autem in alieno Quæ commonstrãt vitia vtriusque partis vltro citroque commeare, atq alteram alterius incommodo affici, mutuisq; malis infestari. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat, nec sustinet illi quicquã impingi. Quotquot enim in homine pullulant vitia, animæ imputat, quæ sola sentit, viuit & mouetur. Corpore vero sic animam vti asserit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinũ idola, fingitq; quælibet cupi-

Cap. 3. Esaiæ loc⁹ explicat⁹.

Eccles. 8. Prou. 17.

Diogenis sententia de iuuene pallido.

Prou 14.

Amantes pallescũt.

In prologo de virtute Christ.

Corp⁹ animi instrumentum.

cupiditatum simulacra, neque enim, vt is statuit, caro est peccati dictatrix, aut malitię inuētrix, nec ipsa cogitatus format, agendaq; disponit: sed spiritus est officina, qui per eam quęcunq; affectauerit, peragit. Quod vero caro aduersus spiritum, & aduersus carnem spiritus contendere dicitur, improprie dictum arbitratur. Quia solius animæ lis ista est, quæ secum ipsa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidē desiderij sui veneno mens ebria, corpus cōtumeliis applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas suauitates delapsi obdormiunt. Quæ tametsi acute illi viro disseruntur, Paulo tamen assentiri par est, qui corporis molem officere censet animæ actionibus, illiusq; conatibus esse impedimento. Caro siquidem, vt is ait, concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc autem inter se mutuo aduersantur, vt non quæcunq; vult homo, eadem faciat. Oneri est enim terrestre domicilium animæ, illamq; remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitrosus sessori minus obsequitur, illumque excussisse laborat: ita corpus animæ ad præclara instiganti obluctatur ac moram iniicit, semperq; ob insitam naturę prauitatem mancipium hoc refractariū existit ductori suo, minusque obsequiosum. Quod Christus Apostolis dormitantib. ac somniculosis inculcat, cum inquit; Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caro siquidem ad spiritus monita ac vellicationes obsurdescit, minusq; expedite iussa eius exequitur. Vt enim qui aliquo iter instituit, alacriter quo illi destinatū est properat, sed plus satis suffarcinat⁹, atque oneribus clitellisq; depressus, cunctantius progreditur, ac cōtra animi votum serius iter absoluit, metamque assequitur: sic anima sarcina corporis degrauata, summa molestia ad metam contēdit, atque ægre iter inceptum peragit. Quamobrem non

Corpus animi vi ad actiones impellitur.

Gal. 5.

Simile ab equo calcitroso.

Matt. 26.

Simile ab onusto baiulo.

est quod quisquam existimet corpus omnino ociosum, sed naturales corporis facultates & potentias, quiq illi inhærent humores, vel vsui esse, vel detrimento animæ actionibus, mutuamq; præstare operam. Frustra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudij, vel cruciatus æterni foret particeps, nisi in multis se præberet socium ac ministrũ. Sit sane corpus animæ vas ac domiciliũ, sit receptaculum, sit officina, sitq; organum aut instrumentũ, vel deniq hospitium, ex eo tamen aliquid labis contrahit: vt vinum generosum ex lagena obducta situ, olidoq. ac mucido dolio saporem vitiosum. Quod si quicquid est hominis, omnesq eius functiones animæ attribuendæ: necesse est in illam affectus cadere, ac passionib. obnoxiam, nullaq. in parte, aut saltẽ mitius culpandum corpus. Augustinus certe non esse omnino animã ab affectibus immunem, huiusmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, metu, tristitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, passibile est: Anima, cum voluntatis, votiq; compos non sit, suoq desiderio frustratur, dolore afficitur: Ergo passiua esse conuincitur: qui mihi argute ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omnisq. affectionis foret expers, nullos apud inferos sentiret cruciatus, nulla tormẽta. Quod aliter se habere commonstrat Euangelica cõcionis series de diuite epulone, qui cum flammis cruciaretur, æstuantẽ linguã refrigerari cupit, sibiq aliquod doloris lenimen adhiberi. Quæ figuratè ac parabolicôs intelligenda, ne quis substantias incorporeas membrorũ vti ministerio existimet. Scriptura siquidẽ ad captũ humanæ mẽtis se accommodat ascitisq appositis verbis, ac petita ex natura rerũ similitudine, Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduersus improbos vero vltionem ac scelerũ vindictã. Simili loquendi tropo sacri codice

Simile à vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi Scripturæ de Dei membris.

Deo indignationem, iram, zelum gemitus, ſuſpiria, faciem denique, vultum, oculos, manus, brachia attribuunt, quod nõ alia ratione aſſequi poſſit huma na imbecillitas immenſam ſupremi numinis vim, ac potentiam, niſi populari more ea nobis inculcaret. Cum itaque conſtet Scripturæ teſtimonio animas ſolutas corporibus, ac damnationi deſtinatas, tormentis affici: qui fieri poſſit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidem mihi perſuadeo animas, vtpote cœlitus delapſas, non extingui, nec ſentire interitũ: ſed tamen diuexari, ac carnificinã perpeti, mentisq; ſtimulos ac conſcientię morſus perſentiſcere Quod ipſum poſt Eſaiã indicat Chriſtus, cum inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Vt enim caries, vtq; teredines ac vermiculi lignum quamlibet durum erodunt, vt deniq; ignis in obuia quæq; vim ſuam exerit: ſic animam conſciæ mentis ſtimuli confodiunt, internæque furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cum animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accenditur, ira inflammatur, inuidia tabeſcit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo eſt, opinor, qui non quiduis paratus ſit & facere & pati, quam talem in intimis præcordiis ſubire carnificinam, tantamq; in abditiſſimo animi receſſu perferre lanienã. Multo enim ſæuior, longeq; atrocior eſt animæ, quam corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis ſchemate, quo animo acriores infigeret aculeos, ſic expreſſit Perſius:

Deo qua ratione membra attribuuntur.

Cap. 66.

Marc. 9.

Simile à carioſo ligno.

Animi cruciatus, quam corporis ſæuior.

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus enſis,
Purpureos ſubter ceruices terruit? imus,
Imus præcipites, quam ſi ſibi dicat, & intus
Palleat, infelix quod proxima neſciat vxor.

Alia itaq; ratione affligitur, aliter ſenſu, tactuque afficitur anima, quam corpus dum vapulat, dum

flagris ſcuticisq; ſubigitur, dum vulnus accipit, dum membra luxantur, dum illi faces ac tormēta admouentur. Siquidē anima rationalis vtpote ſpiritus incorporeus latētes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, zelotypiam, inuidētiam, odium, indignationem, mentiſq inquietudinem, ac conſcientiæ remorſum. Quos affectus, vel, vt verius dicā, perturbationes ſi diutius animo inhærere contingat, illaſq. nec ratione diſcuti, nec diuino pręſidio ſuperari, non ſolum mentem, ſed corpus quoque ſęuiſſime diſcruciant. Itaque alterum alterius legibus tenetur, ſibiq. mutuo ſunt obſtricti. Hoc tamen pręrogatiuæ, idq; honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per ſe, corpus vero nihil abſq; eius vi & agitatione efficere poſſit. Dupliciter itaque anima ſuas facultates perficit: quaſdā per organa, nōnulla abſq; his, nulloq; corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentiſq; iudicio peraguntur, ſolius animæ munera ſunt. Operationes aūt manuales abſq; corporis miniſterio exequi nequit. Siquidem architecturam, cęmentariam, pictoriā, plaſticen, pigmentariam, arteſq; alias in vſum hominum excogitatas, animo quidem menteq. homo concipit, ſed manib. ea perficit, atq. inſtrumenta corpori attributa iis accommodat. Cęterū cum anima contemplationi rerum inſiſtit, cum præterita memoria repetit, cum futura meditatur, iisq; præſentia connectit, dum ratiocinatur, dum occulta inueſtigat, atq; abdita quęque perquirit ac rimatur, cum in ectaſi conſtituta, ſubductaq. in ſublime, vt Paulus, arcanorum fit particeps, genuina inſitaq; à Deo vi vtitur, nulloq; corporis eget adiumento, niſi ea in actum proferre velit. Tunc enim corpus animæ aſſiſtit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac ſubſidio ſuas functiones exequitur. Quod ſi diuturnior ſit vel acrior, vel intentior in rem quampiam agitatio, fit vt corpus

Anima multa agit abſque corporis adminiculo.

Anima quādo corporis miniſterio indiget.

2. Cor. 12.

pus vtpote animæ viribus destitutum elanguescat atque emoriatur. Quod obseruare licet in iis qui in tempestiuis lucubrationibus sunt dediti, aut libris continenter affixi, quibus corpus sensim gracilescit atque extenuatur, spiritusq. vitales imminuuntur. Quicunq. ergo animum nullum sentire affectum, nullisq rebus permoueri censent, sed illæsa mente, nullasq. concipiente plagas anima, obiecti tantum, organiq. vitiati ratione affici, non admodum veritati consentanea mihi dicere videntur. Quid enim sibi vult angor ille Seruatoris, atq. æstuatio? qui concepta supplicii quod subeundũ erat atrocitate, impensiq. beneficii ingratitudine atque obliuione, humana quadã imbecillitate in hanc vocem moribundus erupit: Tristis est anima mea vsq ad mortem; eamq. veluti patri blandiens deprecatur. Et quãquã nondum illi insultaret, aut manus inferret insolentia militaris, tota tamen mente & cogitatione in imminens periculum defixus, tanto horrore ac trepidatione concussus est, vt affectus sanguineum sudorem expresserit, toto corpore cõfertim, atq. effuse promanentem, sic vt vtriq. parti acerbitas illa doloris sit communicata, atque ex animo in corpus redundare cœperit. Nec est quod quis opinetur in huiusmodi tædio ac pauore animam vitalem ac vegetantem, tum spiritus naturales tantum affici, imo pars hominis potior discrimini obiicitur, in eamq; tota vis mali decumbit quæ tamen originis suæ memor, vires colligit, ac cęlesti fulta pręsidio, intrepide infractoq. animo aduersus pericula subsistens, diuinitus solamen accipit. Huiusmodi affectibus etiam Diuæ virginis mens multipliciter agitata est. Illius siquidem cum Spiritus tum anima, alias lętitia alias dolore perfusa est, illud denuntiato per angelũ conceptu, partuq. mirifico, pastorum concursu, ac Magorum adoratione: istud, vt a Simeone fatatũ erat,

Mentis intentio corpus attenuat.

Christi pauor hominis argumentum.

Matt. 26.

Christus in corpore & animo cruciatus sensit.

Maria doloribus concussa.

erecto in crucem filio, experta est. Possem equidem magnã connectere seriem eorũ, qui in maximis calamitatibus constituti, acerbissimum animi vulnus conceperint: exempla suppeditant tot vatũ examina, inter quos Helias, Heliseus, Dauid, Hieremias, Moses, Esaias, Ionas, Zacharias, & præter martyrum aliquot myriades, indefessus ille fidei nostræ assertor & ꝓpugnator Paulus suo agnothetæ seu remuneratori strenuã operã præstiterunt, qui præter corporis incõmoda, summasq; angustias ac detrimenta animam circumferebant acerrimis doloribus exulceratam. Quisq; autem secum ipse expendat, quãta obsederit illorum animos angustia, quis mẽti inhæserit mœror, quæ trepidatio: cum pulsi patria, destituti affinium ac cognatorum solatio, ludibriis, cõtumeliis, flagris expositi, afflicti, pressi, cõculcati, proscripti, per loca auia, atq; hominibus inaccessa, hostium sæuitiam euitare sunt coacti, suęq; saluti atq; incolũitati cõsulere. Quod si anima, quę homines a belluis secernit, omnis affectionis sit expers, nullisque vel solatiis capitur, vel doloribus afficitur: quid sibi volunt plorabundæ hæ voces? Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Defecit in salutari tuo anima mea. Renuit cõsolari anima mea. Rursus dum refocillatur, ac Dei fauorẽ percipit: Introito anima mea in requiem tuã: etenim Dominus benefecit tibi Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Quib. etiã si innumerata congeras, non designari tantũ puto naturales animę facultates & potẽtias breui interituras: sed illam, quæ rationis, quæq; diuinitatis est particeps, a cuius vi oẽs actiones corporis procedũt omnesq; fũctiones perficiũtur. Cui parti insita est ab opifice συντήρησις, hoc est, cõseruãdæ exequẽdæq; legis naturæ amor & notitia, virtutum, vitiorumq;

Vates calamitatibus expositi.

Anima licet incorporea, doloribus agitatur

Rom. I.

Synteresis quid.

rumq. discrimen. Quæ vis, teste Paulo, hoc efficit etiam in animis eorum qui a Deo sunt alieni, vt naturæ ductu a malis resiliant, ac virtutem amplectātur. Siquidem illi animi pars in qua elucet imago Dei, ac se profert naturæ integritas, detestatur damnatque nequiter facta, ac se cupit præstare inculpatam ac improbis moribus, omniq. scelere immunē. quāquam hæc naturę vis nonnihil labefactata est & cōcussa. sic vt quæ mens concepit, voluntas non sincere, non prompte, non alacriter exequatur. Huic affinis conscientia, quæ mentē hominis latenter a Deo instigatam arguit atq. accusat, incussoq. terrore ac scelerum recordatione ante actam vitam detestatur, conceptoq. emendatioris vitæ proposito, malorum pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa conscientia homini aurem vellicat, ac maleficia iampridem patrata oculis obiicit, quibus facile conuinci posse video animam affectibus esse expositam, ac perturbationibus subinde inquietari. Siquidem dulcia percipit & amara, ipsaq. dilatat sese, ac gestit rebus prosperis, contrahitur aduersis. Nec tantum homines, sed mentes quoq. angelicæ suos quodammodo affectus obtinent, indolescunt enim malis hominum, seseq. cruciant, cum hi a probitate ac virtute descīcunt, lætantur vero, atq. exhilarescunt cum improbi se ad frugem conferunt. Econtra mali Genii hominibus infesti sunt, illosq. mendaciis onerant, con[...]um eliis impetunt, insectātur, odioq. parricidali prosequuntur: Quæ cum in aerias incorporeasq. substāntias cadunt, qui fieri possit, vt non eadem hominū animæ percipiant?

Naturæ instinctus

Conscientia quid in mente efficiat.

Esaia 35.

Mali genii hominib. infesti.

Animas hominum non omni ex parte esse æquales, nec pari conditione ac dignitate, sed aliam alia præstantiorem.

CAP. XIII.

QVanquā paulo ante nonnulla a me sunt cōmemorata, quæ huic argumēto congruunt, quæq.

hoc paradoxon ſtabilire poſſint; operæ pretium tamen facturus videor, ſi ſingulari capite hoc thema illuſtrare pergã. Pleriq. in ea hærent ſententia, vt animas hominum eiuſdem eſſe conditionis, eadẽq; dignitate ac prȩſtantia exiſtiment, nec inter ſapientis ſtolidiq. aut improbi animã quicqam intereſſe, vllumq. ſtatuendum diſcrimen: ſed organi tantum ratione impediri actiones, ac facultates animȩ vitioſe perfici. Ego vero nullo contentionis, aut contra dicendi ſtudio aliter ſe rem habere mihi perſuadeo. Quanquam enim non ignorem ob morbi ſȩuitiam ob capiti inflictũ vulnus, ob caſum deniq. & concuſſionem affecto cerebro mentem obſtupeſcere, omniumq. rerum induci obliuionem: non conſequitur tamẽ omnibus animam eſſe parem, aut omnes quod ad iudicandi vim, ad ratiocinandi iudicandiq. peritiam attinet, æqualem eſſe ſortitos. Neq. enim cuiuſq. anima quãlibet accurate fuerit exculta, quã tumuis ſtrenuam operam adhiberi contingat, artiũ diſciplinarum, omniſq. doctrinæ atq. eruditionis æque eſt capax, pariq. docilitate ac ſolertia: Cum pleriq. inepti ſint, minuſq. appoſiti ad perdiſcendas artes, atq inuita Minerua, repugnanteq. natura pleraque aggrediantur. Vt autẽ facies & funalia alia aliis magis ſplendeſcunt, luciſq. plus exhibent; vtq. ignita quæq. alia aliis ſunt magis vrentia; ſic animæ cuiuſq. ſplendor diſſimili ratione eluceſcit, variaq. ſe proferunt mentium diſcrimina. Et quemadmodũ mentes Angelicæ ordine, dignitate, officiis, miniſteriis inter ſe differunt, q̃ Seraphin, Cherubin, Throni, Poteſtates, Virtutes, Archangeli, totaq. Geniorũ hierarchia demonſtrat: ita in animis hominum diſcrimen ſtatui poſſe video. In eo autem omnes cõueniunt, quod corpus mortale & caducum ſunt cõſequuti: quod formam humanam nacti, licet nonnulli ferino ſint aſpectu belluiſque affines: quod omnibus

Inter animas diſcrimen.

Simile ab ignitis facibus.

Inter angelos diſcrimen.

mnibus inditus procreationis ardor: quod iisdẽ naturæ legibus tenẽtur· quod similis illos rationis vis incitat: quod animæ essentia, formaq. substantiæ a Deo sit creata: quod immortalitati destinantur, omnesq. vno spiritu imbuuntur. Sed quoniam non ęque valenter se in omnes exerit vis diuinitatis nec omnes eius muneris sunt æque capaces, tantiq. beneficii pleriq. se præbent indignos, fit vt alia vi atq. effectu suas actiones ꝓferant animæ, nec sint in pręsenti rerum statu, cõditione, dignitate, ordine pares nec in altera etiam vita futuri æquales, pariq. gloria illustrandi. Sic enim propheta Daniel eius rei nobis fidem facit: Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alii in vitam sempiternam, alii in opprobriũ in dedecus, in pœnam, alii in condemnationẽ. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustititiã erudierint multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates. Quod discrimẽ inter substãtias incorporeas Paulum etiam obseruasse cõperio, desumpta ex sideribus similitudine. Vt enim sidera alia aliis sunt illustriora, variaq. se exhibent corporum discrimina; sic magna in animis hominum differentia, vtq in resurrectione altera alterius anima futura est magis gloriosa. Constituit autem Deus (vt Gregor. Nyssenus testatur) secundum animalium species, diuersas animarum differentias ac cuique corpori conuenientem assignauit. Sic brutis animantibus nõ rationalem intelligentiam, sed naturalem industriam inseuit, qua insidias, damna, pericula, omniaq. vitæ incommoda declinent. Itaq. tota species animantium vna inclinatione mouetur. Lepus enim omnis pauidus & meticulosus, Canis quisq sagax atq. insectandis feris industrius, Vulpes omnes subdolæ sunt, astutæ, insidiosæ, Lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus; Simia quælibet humanas gesticulationes exprimit. Quod ipsum in

Animarum dispa ritas.

Cap. 12.

2. de anima.

Bruta nõ ratiõe, sed ductu naturæ feruntur.

homine non cõsequitur. Siquidem infinitę sunt humanarũ actionũ rationes ac modi, nec omni homini vna operatio, vnaq. intentio, vt animantib. quorũ actiones a sola natura cientur, quæ in omnibus pari ratione decurrit. At rationalis actus, qui proprie humanæ mentis est, singulis diuersus, ac pro animæ cõditione alius alii. Vnde emergit tanta in hominum animis opinionũ varietas. Vt itaq. ex Pauli sentẽtia, Vnicuiq. datur manifestatio spiritus ad id quod expetit, ac variæ hominibus sunt delegatæ functiones ac munia, quæ Deus pro suo arbitrio cuiq distribuit diuidens suũ spiritum cuiq. vt vult: ita sua cuiq. propria ac peculiaris anima, quæ ab vno opifice ꝑfecta est, sed non pari dignitate prædita, non eadẽ intelligentia ac rerũ cognitione imbuta, sic tamen vt virtutũ vitiorumq sit capax, atq insita vi optima queq. amplecti posset, ac vitare noxia, licet inualide ea perficiat, vbi diuino præsidio sit destituta. Quapropter non absurda mihi videtur illa Aristotelis cõparatio qua mentẽ hominis assimilem facit tabulæ rasę. nullisq. expolitę picturis, sed quæ accõmoda est, aptaq. vt quiduis in ea adumbrari possit, ac delineari aut vitiorũ scilicet mõstra, aut virtutũ simulacra. Quo spectat illud D. Pauli, Vt in opulenta magnificaq. domo non solum vasa aurea & argentea sunt, verum & lignea & testacea, quorum illa honesto vsui destinãtur, ista sordido parumq. honesto: Sic Deus in hoc mundi theatrũ varias corporum ac animorũ differẽtias produxit, variisq. personis illas induit, ac diuersis instruxit ornamentis nõ tamẽ sine spe excellentioris muneris assequendi. Neq. enim cuiquam ademptus est cõatus, aut industria, qua eniti posset ad præstantissima, & cõsectari optima: imo ad illa huic adminiculatur remunerator, ac cunctantem impellit. Sic qui sua culpa sordescit ac vitiorum cœno obductus est, expolire se potest, abstersisq sordibus ef-

1. Cor. 12.

Ephes. 4.

Mens tabula rasa.

2. Tim. 2.

Simile ab amplis ædibus.

Nemo culpã in Deũ trãsferat.

fici

fici vas honorificum, atq. vſibus præclaris accõmodum. Aſſignauit ſiquidem Deus Opt,Max cuiq. peculiarem corporis habitum, ſuæq. naturæ congruentem animam, quæ tamen multis modis immutari ſint apta. Deſciſcit enim nonnunquam homo, ac degenerat ab integritate, ſuiq. præſtantia, ſeu corpus, ſeu animã ſpectes: atq. originis ſuæ oblitus, ſordibus, lutoq. vitiorum inuoluitur: nonnunquã vero latẽter a Deo inſtigatus ex malis, quibus erat deuinctus, eluctatur, atq. ad virtutem, ad ꝓbitatem ad honeſtaqueq nititur. Cuius rei documẽta ſumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnib. itaque ſua mens, ſuaq. anima obtigit, ſed quæ diuino munere, eiuſq. afflatu multiplices dotes, variaq. chariſmata concipit: licet non æque valenter omnium mentes ſpiritus diuinus impleat. Accipiunt quidẽ omnes de vberrimo eius fonte, ſed alius alio affluẽtius. Quod talentorum diſtributio nobis inculcat, qua in obeunda negociatione ſalutis noſtræ diligẽtiam & induſtriam noſtram, licet inualidam, acuit atq. extimulat: & Dei dotes amplificãdas augẽdaſq. præcipit, Vni enim quinque, alteri duo, tertio vnũ partitus eſt, cuiq. pro ingenii ſui captu, vtque operis huius Chorago expedire, atq é re vſuq. eſſe viſũ eſt expenſi acceptiq. rationem ſuo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheum cõmonefacit, omnibuſq. eius nomine aurem vellicat, vt functionem ſuã curę habeant, vt donum ſpiritus, tanquam ignem ſopitũ iamq. euaneſcentem exuſcitent, vt excuſſo veterno delegatum munus ſedulo exequi ſtudeant. Hoc enim a ſuis exigit Deus, vt quiſq. ſuam Spartã exornet, vt minam concreditam adaugeat, & cum fœnore refundat, Et quoniam non patitur otioſos eſſe nos, nec intermittere induſtriam, ſed continenter excubias agere, atq. indefeſſo labore inſiſtere nundinationi; Negotiamini (inquit) donec veniã. Quod

Luc. 13.

Quid talenti & minæ diſtributio deſignet.

Matt. 25.

2. Cap. 1.

Simile a ſopito igni

Luc. 29.

Negotiatio Euangelica. cum organum electionis Paulus sedulo inculcaret aliis, id ipse omnibus modis prestare studuit, sic vt in legatione sibi commissa cæteris magis feruidus fuerit, atq; in Apostolici muneris functione obeunda alacrior, viuidiorq. Vt itaq. in gemmis, animantib *Simile a natura rerum.* herbis, sideribus discrimen est, ac flos alius alio odoratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis hominum euenit, quæ peculiari quadā vi ac facultate instructæ, varias operationes, diuersosq. effectus ꝓferunt Quemadmodū enim (vt Paulus ait) suo cuique semini vis insita, atq. alio caro pecudum, alia hominum, aliaq. species ac decor corporibus cælestib. *Similis ab astris & semine. Cor. 15.* alia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alterius sideris splendor: ita corpus hominum aliud alio præstantius, habituq. magis generoso: Ipsaq. anima cum in hac statione, vitæq. huius decursu, tum in resurrectione pro sua sorte ac meritis (quæ quisq. ad Deum referre debet, nulla philautia suiq. fiducia) dignitate & conditione potior, gloriaque superior. *Psalm. 1.* Magna siquidem cum in præsenti seculo, tum in futuro inter probos improbosq. disparitas ac dissimilitudo, multumq. diuersa cōditio. Impii enim in medio iustorum non subsistent: sed vt quisquiliç, aliaq. *Similis a rebus odoratis.* venti ludibria, dissipabuntur. Itaq. Paulus ex natura rerum multa oculis nostris obiicit, quorum intuitu *1. Cor. 2.* atque obseruatione, arcana diuinitatis nobis innotescunt. Sic in negotio Christi ab odore ac fragrātia rerum corporalium similitudinē desumit. Vt enim effluxus atq. expiratio stirpium effectu se prodit, ipsumq. cor vel reficit. vel offendit: sic anima, ex qua emanat salubris halitus, aut in salubris, Christum vel suauiter afficit, vel penitus offendit.

Æneid. 6.

> *Igneus est equidem vigor, & cælestis origo*
> *Omni animæ.*

Simile ab vrentibus rebus. Sed vt ignis alius alio calidior, ac ꝓ nutrimēto, subiectoq.

iectoq.fomite vrentior: ex oleo ſiquidem, ſulphure bitumine, naphtha (quam Petroleum vocant) inflã- meſcit ardentius; ita anima pro ſua facultate ac viribus, proq. acceptis dotibus vim ſuam in corpus, exerit, eſtque in proferendis actionibus vel agilior, vel remiſſior; ſic tamen vt corporis habitus ac conſtitutio, quam κρᾶσιν Græci vocant, eiuſq; organa animæ ſubſeruiãt. Par eſt ratio in malis geniis, quorum alius alio nocentior, hominiq. magis infeſtus. Sic in Euangelio Beelzebub princeps Dæmoniorũ denominatur, tanquam in malis inferendis præpotens, ac magnarum virium. Sic Euangelicæ narrationis ſeries, malos Genios nocendi ſtudio ac malignitate diſcernit. Is enim qui minus virium obtinebat ad perturbandam conuellendamq. hominis mentẽ adſciſcit ſibi ſeptem deteriores ſe, ac collatis viribus ita illã occupant, vt ſublata ſit omnis emendatioris vitæ ſpes, omniſq. ademptus ad ſaniorem mentem reditus. Quod ſi fas ſit corporea conferre incorporeis: Vt ſtannum, plumbum, argentum, aurum, æs, cuprum, orichalcum, omniſq. generis metalla ſuas ſordes concipiunt, ſuamq. ſcoriam atq. æruginem contrahunt; vtq. agri inculti, ſqualore ac ſitu obducuntur, iiſq. zizania, ac infelix lolium innaſcuntur: ita animæ ſubſtantia ſua vitia contrahit, ipſaq. exculta ſplendore virtutum niteſcit: neglecta vero vitiorũ fuligine denſeſcit atque obſcuratur. Nec eſt quod quiſquam opifici ſuo obloquatur, aut cum illo expoſtulet, vt ignauus ille, qui acceptum talentum defoderat, cum ad omnes odor Seruatoris dimanet, impreſſaque ſint cuiq. diuinitatis veſtigia, ſic vt gentibus etiam a Deo alienis indita ſit inſcriptaq. naturæ lex, cuius inſtinctu mens illorũ Dei notitiã concipit, ipſaque conſcientia atteſtatur, ac ratio dictat quæ ſectari, quæ vitare conueniat, quantumq. inhoneſti honeſtique ſit diſcrimen. Quiſque itaque effi-

Geniorũ malorum diſcrimen. *Matt. 12.*

Simile a metallis.

Eſaiæ 1. *Simile ab incultis agris.*

Deo ſe quiſq; ſubmittat. *Rom. 2.*

Naturæ lex cuique impreßa. *Simile a cultura agrorum.* cere curet, ne in vanum incassumq.; hoc munus accepisse videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decurrunt, obmurmuret, quod minus præstantem animam sit consecutus: sed quam obtinuit, foueat, illiq. vt agro sterili ac ieiuno culturam adhibeat, sparsoq. verbi Dei lætamine sementi præparet. Ipse infirmis conatibus, promptęq. voluntati non est de *Hortatio ad amplectendā doctrinā cælestem.* futurus. Nihil autem animæ salubrius, magisq. frugiferum quam continenter sacrarum literarū meditationi insistere. Hęc siquidem vitiis medetur, hęc morbos expugnat, hæc animi mærorem diluit, mentiq. offusam caliginem discutit. Nullum est remedium sanandis restaurandisq exulceratis mentibus efficacius, magisq. præsentaneum, nullus morsus tam *Hor. lib. 1. Epist.* virulentus, nullum vulnus tam lethale, quod hoc medicamine non sanescat, atq. obducatur.

Feruet auaritia, miseraque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poßis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere poßit;
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Hæc commoda præstat Philosophia, non humana quidem, vt Horatius existimabat, sed cælestis & diuina, quæ naturam luxatam ac collapsam integritati pristinæ restituit, quæ fiduciam erga Deum in nobis excitat, illiq nos conciliat, quæ animi tranquillitatem adfert, mentemq. firmam ac stabilem : qua nihil homini in hoc turbulēto vitæ salo optabilius. Quo spectat illud Pauli, quo nullus in hac palæstra exercitatior: Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ hominem iustū efficit, vt integer sit homo diuinus ad omnia officia pietatis accommodus.

Verbi Dei fructus & vtilitas.

2. Tim, 3.

De

De animæ immortalitate, atq; indubitata certaque corporis humani resurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici contingat. Deniq; quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaq; morituro fiducia consequendæ salutis.

CAP. XIIII.

NIhil homini calamitoso, morbisq. ac malis innumeris exposito, in huius æui decursu plus adfert commodi, depulsoq. mortis metu plus præbet solatii ac fiduciæ, quam vt subinde cõtempletur alterius vitæ beatitudinem ac fęlicitatẽ; eiusq. rei potiundæ spem certã atq. indubitatam concipiat. Quæ consistit in animæ immortalitate, ac corporis resurrectione, totius fidei nostræ basi solida atq. incõcursa. Inanis siquidem foret labor omnis noster, atque irritus conatus: omnisq. vitæ nostræ ratio, cultus, institutum, religio euanida, atq. imposturæ affinis: si tanto, tamq, salutari bono frustrari nos, atq. ab alterius vitæ expectatione decidere contingat. Quo mirari subit quorundam stupiditatẽ, qui non aliter spirare homines, quam bruta existimant, quiq. animas penitus extingui, nec a morte quidquã hominis superesse cõtendunt. Qui cum in naturę operib. prorsus cęcutiant atq hallucinentur. Deique potentiam vel non agnoscant, vel ex rebus conditis non obseruent, fit vt mens illorum assequi aut rationẽ inire nequeat, qui effici possit, vt anima sit æterna, ac nunquam interitura, ipsumq corpus rediuiuũ sit futurum, suęq. integritati aliquando restituendum. Cum autem Deus hominẽ immortalem esse, ac perpetuo illum subsistere voluit, ad imaginem & similitudinem sui illũ condidit. Quod si homo Dei imaginẽ refert, eiusq. similitudinẽ exprimit: necesse est eandẽ cũ origine sua naturã cõsequi, atq. ęternitatis fore cõsortẽ. Huius muneris dignitatẽ ac præstantiã non sunt sortitę reliquæ animãtes: cum nulla in

Meditatio alterius vitæ quid efficiat.

In quo cõsistat hominis securitas.

Alia hominis, alia animãtiũ conditio.

Genes. 1

Homo Dei imaginẽ refert.

Animantes mente destitutæ. his se proferant diuinitatis vestigia, nulla mens vigeat, desit ratio, memoria, intellectus, iudicium, artes disciplinæ, rerumque peritia desideretur, quæ hominibus Dei munere affatim sunt attributa. Quapropter piaculum est id statuere mortale esse ac caducum, quod a Dei substantia prodiit, quodque a diuina mente homini est inspiratum. Vt igitur Deus æternus, omnisq. interitus expers: ita anima quoq; humana tanquam diuinæ essentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione immunis. Cæterum cum Deus hominis gratia omnia condidit, solus homo Dei causa, atq. illi conformis est creatus, eoque effectum est, vt Deus a mundi exordiis mirifice erga illum affici cœperit, illoq. se oblectare, atq. eius familiaritate & consuetudine perfrui exoptauerit, adeo vt huius causa humanitati vniri sustinuerit, atque immortalis mortali agglutinari: quo diuina naturę humanę coalescat atq. vniatur, humana diuinę.

Anima hominis diuinitatis particeps.

Deus homine vnice afficitur.

Cuius rei fidem suo hoc testimonio astruit Dei patris sapientia Christus, qui hāc nobis salutem peperit: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequā quicquam faceret; ab initio atq. ab æterno extiti; quando præparabat cælos, aderā: quādo certa lege & gyro vallabat abyssos, quando ętherafirmabat sursum, & terram deorsum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum & deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Quæ φιλανθρωπία, hoc est, vt Paulus ait, amor ac ꝓpēsio erga homines, hoc efficit, vt omnia nobis per Christum sint communicata, vt par sit cum illo nostra conditio, similis sors, æqualis hæreditas: eoque fit vt quidquid in Christo expressum est, in homine quoq. sit exprimendū. Ipse ęternus est, ac perēniter subsistit: id illi⁹ beneficio cōsequitur homo, Ipse primus resurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac

Prouer. 8.

Dei amor & propensio erga hominem.

Tim. 3.

Hebr. 3.

pri-

primitię tanti triumphi:illius virtuti cæteri omnes ſunt reſuſcitãdi. Quambrem nemo ſibi tam ſit iniquus, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt nominis huius honorem ſibi vel invideat, vel ab ſe repellat Quis enim tam ſtupidus, qui ſe ab interitu vindicare non cupiat, ac perrenniter ſubſiſtere exoptet potius, quam perpetua morte ſopiri, ſublataque omni emergendi ſpe, inſempiternam mortem deuolui? Scio equidem nonnullis plauſibilem videri hanc de animæ immortalitate perſuaſionem; ac corpus in eandem ſortem recipi, pariq. futurum cõditione, aſt aliquando reuicturum prorſus abnuũt. Verum hi naturam hominis, totiuſq. conficiendi ædificii rationem non penitus excutiunt, nec in illum defigunt oculos, qui homini lucis huius auctor extitit, & cuius virtute vitæ auſpicia eſt conſequutus. Si quidem cum anima & corpus indiuulſe inter ſe connexa hominem conſtituant, neceſſe eſt, vt totus homo, hoc eſt, & anima immortalitate potiatur & corpus per reſurrectionis myſterium eiuſdem muneris ſit futurum particeps. Neq; enim admittet ratio formationis hominis, vt alterum ſine altero ſuo fine, cui deſtinatum eſt, potiatur; vtque dimidiatus homo, aut altera modo pars beatitudinem cõſequatur: neceſſe eſt igitur, conditique operis ratio expoſcit, vt corpus aliquando reuiuiſcat, ac poſtliminio coniunctum animæ pari ſit futurum cum illa conditione, eiuſdemq. muneris conſors. Cum enim Deus formando homini eſſet intentus: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Quibus verbis non alteram modo partem deſignauit, ſed totum hominem, qui ex corpore & anima conflatus eſt. Hæc enim duo vnita & conglutinata hominem conficiunt: quę cum ſint diſcreta ac diuulſa, hominem diſſolui contingit ac nominis huius honore deſtitui. Quapropter mihi ratio exigere videtur, vt vtraq. pars eundẽ finẽ conſequa-

Nemo nõ immortalitatẽ vel affectat vel meditatur.

Multi animæ immortalitatem ſtatuunt, pauci reſurrectionem.

Validum argumentum reſurrectionis.

tur, scilicet vel beatitudinem, si vita innocenter sit transacta; vel damnationē, si nequiter. nec profecto foret rationi consentaneum, vt ab illa fęlicitatis spe corpus excideret, cū huius æui molestias æque perferat. Siqdē animę causa noñunquā flagris scuticisq; subigitur, plagas accipit ac cruciatus dolores cōcipit periclitatur, vitęq. discrimen subit: sic vt illas animę potentias sentientem ac vegetātem, quæ brutis etiam cōmunis, pertundi cōtingat ac dilaniari. In sententiis enim, dictis, persuasionibus, opinionibus, indiciis nōnunquā suo incommodo animę acquiescit atq. obsequitur, seque in omnibus socium præbet & ministrum. Itaq. non immerito iniuria affici corpus videretur, nisi eodem beneficio vtatur. Et quidem corpus animæ instrumentum, quo actiones suas perficit, ac functiones suas exequitur: sed alia ratione, corpore animato ac sensili vtitur anima, quā opifex, aut architectus serra, malleo, securi: cum singula membra aptissime officiis suis sint distincta, multisque vsibus possint accommodari. Hoc autem discrimen inter corpus & animam statui posse video, quod inter Solem & Lunam. Ista enim licet lumen a Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi destituta est, fertur enim peculiari motu, suumq; circulum absoluit: lumen autem a Sole concipit, vt speculum, vtq. lebetes ac pelues perpolitæ ex opposita face splendorem, nullum vero lumen exhibet, nisi a Sole illustrata, sed tamē otiosa censeri nequit; cum menstruum cursum perficiat, suaq. cæli spacia nullo Solis adminiculo metiatur: Sic anima corpori quidem vires suppeditat, at illi non desunt insitæ facultates & potentiæ naturales, quatuor humorum qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atque ad quiduis exequendum appositum. Et quemadmodum Sol sua patitur deliquia, Lunæ quę interuentu occultatur, Similiter & Luna terræ

Corpus animi causa periclitari.

Corpus quomodo animi instrumentum.

Elegās cōparatio a sole et luna desumpta.

Simile a perpolito speculo.

obie-

obiectu *eclipsin*, defectumque percipit. ille cum per lineam eclipticam decurrit in eodem gradu: ista in oppositis: Ita corpus & anima sua percipiũt detrimenta ac deliquia, & pars altera alteri nonnunquam vel prodest vel officit. Cũ itaq. tantus sit in his cõsensus, tã fida societas, illaq. tantisper, dũ in hac vitæ statione excubias agunt, mutuas operas tradũt; par est vt corpus per resurrectionem innouatum eiusdem muneris sit particeps, atq. in eundem municipatum admittatur. Qua autem ratione id perfici cõtingat, siquis, vt Thomas ac Nicodemus ob ingenii tarditatem assequi nequit, ne Deo vel suam potentiam detrahat. vel illi diffidat; sed oculos mentemq. in tanti opificis opera dirigat, abunde multa est perspecturus. quæ illi non deesse vires declarabunt, non solũ instaurandi hominis, verum & quiduis eorum quæ animo destinauit, perficiendi. Collustremus cœlũ hoc sideribus vndiq. exornatum, illiq, subiacentem terræ globum, ex qua pullulant tot speciosi, fragrantesq. flosculi, tot stirpes salubres, cum esui, tum medendis corporis accommodæ. tot in maris gurgite piscium genera, tot in aere ac terra alites, tot pecora partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum ipsumq. hominem tanti operis ac muneris dominatorem ac præfectum. Quæ initio Dei verbo ex nihilo, nullaq. subiecta materia creata, stabiliter perseuerant ac subsistunt, suasq. vicissitudines. ortus. progressus, incrementa obtinent. Cum itaq. tam sit immensa conditoris vis & potentia: quis illi vires deesse dictitabit erigendi, restaurãdiq. collapsa, qui admiranda quæq. ex nihilo construxit? Quod si corpus hominis nullo negotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facilius erit mortuũ restituere, atq. in vitã reuocare? non quidem ex nihilo, sed ex materia cognata ac familiari, quę vel in cineres reuoluta est. vel alio quouis modo in auras euanuit. Vt autẽ ar-

Echipsis so lis et lunæ animæ & corpori cõparata.

Consensus corporis & animæ.

Natura rerum resurrectionẽ astruit.

Conditoris maiestas & amplitudo.

Simile ab opere fusili.

tifex opus fusile confractum atq. imminutum ex eadem materia restaurat, formamq. inducit præstãtiorem: ita Deus corpus in terram resolutum suo tẽpore reuocabit in vitam, eadem quidem, qua fuit, specie, sed omni labe, omniq. terrena concretione sublata Hoc itaque honoris deferamus immenso Opifici Deo, eamq potentiam illi asseramus, vt quiduis eorum quæ libet, efficere illum posse confiteamur, nec quisquam ex sua imbecillitate aut ignorantia illud ęstimet aut metiatur: cum minutissima a nobis comprehendi nequeant, prorsusq. ingenii nostri captum excedant. Quod si hæc mundi spectacula totiusq. naturæ ordo ac series nõ sit satis efficax ad excitãdas hominũ mẽtes, nec vllæ rationes satis firmę ac solidę ad declarãdã Dei vim ac potentiã; saltẽ in se quisq. descẽdat, ac mẽtis suæ dignitatẽ ac pręstantiam sedulo excutiat: profecto intelliget atq experietur, quanta sit humani animi mentisq. excellẽtia, quanta deniq. illius vis & potentia, qui homini hoc munus indulsit. Mihi vero humana mens nõ omnino gemmis videtur absimilis, quæ præter id ꝙ aspectu gratæ sint, atq. oculis blandiantur, tum internas vires, effectusq. efficaces obtinent, ac latentes, quas attritu & confricatione proferunt: vt Succinũ, Gagates, Magnes agitata ac cõcalefacta festucas, floccos, quisquilias, ferrum violenter ad se rapiunt: Sic animæ vis exuscitata ac concussa vim suam exerit, vtq. ignis sopitus ac cineribus obductus emicat, sensimq. scintillare incipit. Et quanquam diuina virtus passim se profert, atque in tanto naturæ artificio omnium se oculis exhibet, adeo vt humanus animus expleri ac satiari nequeat: in nulla tamen re DEI vis atq. amplitudo magis elucet, aut expressius se declarat, quam in animo menteq. hominis, quæ ab archetypo diuinitatis est deprompta. Quapropter non est ꝙ quisquam eam opinionẽ cõcipiat,

Deus omnipotẽs in eo quod vult.

4. Esdr. 4.

Mentis cũ gemmis cõparatio.

Simile a gemmarũ efficacia.

cipiat, vt id existimet aliquando interiturum, quod ab essentia diuinitatis dimanauit, tantisq; dotib. est excultum. Quo mihi non absurde ratiocinari videtur Plato: Quidquid non constat ex elementis, est immortale, atq; interitus expers: Anima non constat ex elementis, nec ex materiæ concretione conflatur, sed diuinitus originem est sortita: Igitur non est obnoxia corruptioni. Nec sane tanta inesset hominũ animis vis, & acumen ingenii, præstantia doctrinæ, inuentionis subtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia: nisi anima à terreno concretu aliena, diuinitatis esset particeps, atq. æternitati destinata. Quæ persuasio priscorum etiam animos occupauit: Quibus insitum erat, teste Cicerone, esse à morte sensum, neq; excessu vitæ sic deleri hominẽ, vt funditus interiret. Idq; tum multis aliis, tum cærimoniis sepulchrorum intelligi licet. Quas nec tanta cura coluissent, nec tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum animis, Mortem non delere omnia, sed quandam esse migrationẽ, commutationemq; vitæ melioris. Nec sane quisquam potest esse tam rudis, tam ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regitur hoc omne quod spectamus, aliquod tamen esse numen intelligat ex ipsa rerũ magnitudine, motu, dispositione, ordine, vtilitate, constantia, quod fulcit ac moderatur omnia Cum itaq. Deus opt. max qui nihil temere aut fortuito est molitus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, absurdum videri posset, vt is ad nihilum sit redigendus, totusq; spectet ad interitũ. Longe profecto melius consuluit generi humano naturæ parens, quam vt id gigneret atq; educaret, quod cum perpessurus esset extremos labores, tũ incideret in mortis sempiternum malum, portum potius commonstrauit, ac fidam tutamq; stationẽ, in qua post

Mens humana diuinitatis exemplar.

In Phadro.

Tusc. 1.

Ethnici immortalitatẽ admittunt.

Cic. de Diuin.

Homini rerũ principatus attributus.

Coloss. 3. Hebr. 2.

exactos huius ævi labores liceat conquiescere. Hinc Paulus omnia studia, curasq. nostras sursum spectare vult, erectaq. mente in supernam ciuitatem, cœlestia meditari. Quod si huius tantū seculi finib. vita nostra terminatur, nec vltra producitur, nihil homine calamitosius, nihil abiectius, prorsusq. iniqua opulentorum atq. inopum conditio. Cum illi deliciis adfluant, rerumque omnium copia perfruantur: isti malis omnibus expositi nullam habituri sint post hanc vitam spem, nullum solatiū. Quamobrē optime ratiocinatur Paulus: Si in hac tantúm vita spem fixam in Christum habemus; nihil Christianæ professionis hominib. miserius, multoq. potior illorum conditio qui à Christo alieni suauiter viuunt, seseq; molliter curant, quam Christianorum, qui vana spe ludificati malis se diuexari patiuntur, omniumque ludibrium esse sustinent, ac reiectamentum. Quod si quidquid est hominis, perit, totaq. spes morte finitur: quid sibi vult anxius ille mentis cruciatus, atq; animi carnificina? quid scelerum vltrix conscientia? quid ingruente tempestate aliqua pauor & trepidatio? rursus quid securitas, animiq. trāquillitas, & constantia? Nonne illa pœnam sunt metuentis post hāc vitam: ista premia spectantis, ac malorum lenimen, vitæq. ex Dei præscripto exactæ non sine certa spe, remunerationem? Quæ res effecit, vt Paulus exhortatus Timotheum suæ disciplinæ affectatorem ad peragendam muneris Apostolici functionem, ad quam erat adsciscendus, desumpto ab athletis ac pugilibus exemplo, confidenter pronunciarit: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet Dominus iustus iudex, non solū aūt mihi, sed quotquot illi fidunt, illiusq. promissionibus nituntur. Quamobrem non est quod quisquā ab hac spe decidat, mentemque sinat à tantæ felicitatis

1. Cor. 15.

Solidæ Pauli rationes in asserenda immortalitate.

Animi carnificina mentē vellicat.

2. Tim. 4

tatis expectatione dimoueri. Huius .n. rei veritatē sua cuiq. mens dictat, intellectus percipit, ratio confirmat, natura rerum loquitur: adde quod omnibus insita sit immortalitatis honesta ambitio, & quod quisq. memoriam sui quam maxime longā efficere cupiat, eamque apud posteros durare perenniter, ac nulla vetustate aboleri. Quæ vna ratio validissima Augustino ac Ciceroni creditur, qua cōuinci possit, animā esse immortalem, nec vnquam interiruram. Hęc siquidem persuasio magnos addit stimulos, magnaq. incitamenta ad virtutē, ac propositis præmiis ad præclarissima quæq. mentem extimulat. Et quanquam hæc & plæraq. alia non exigant rationū suffragia, nec diuina (vt Paulus ait) consistant in persuasoriis humanę sapientiæ verbis: non tamen improbandus illorum conatus atq. industria, qui sobrias rationes adferunt; quo illorum animis error eximi posset, qui contemptis scripturæ testimoniis ægre ferunt animæ immortalitatem, ac resurrectionis fidem hominib. inculcari. In cęteris vero nō consultū arbitror diuina curiosi⁹ perscrutari: ac sacri codices frenū iniiciunt humanæ temeritati, quæ eruere tentat accessu adituque difficilia, atq; vnde non facile resilire, ac referre pedem licet. Cuius rei documentum Iob, Esdras, ac præcipue Paulus exhibuit, qui eo erat progressus, vt exclamare sit coactus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & cognitionis Dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & impuestigabiles viæ eius! Quis. n cognouit mentem Domini? aut quis illi fuit à consiliis? Quoniam ex illo, & per illum, & in illo omnia. Cæterum ne quis se diuelli patiatur ab hoc solido fundamēto, in quo tota spes hominis decumbit, totiusq. salutis cardo vertitur, Paul⁹ acriter vrget ac inculcat resurrectionem, quæ & animę immortalitatem complectitur, eiusq rei fidem, certitudinem, rationem, modumq exprimit, ex natura

De cognit. vera vita.
Tusc. lib. 1
1. Cor. 2.
Quaten⁹ eruenda deitatis arcana.
Rom. 11.
1. Cor. 15.

rerum desumpta similitudine. Natura enim omniũ rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exacte exprimere, aut ementiri potest, multa parit atq; effingit, quæ Dei potentiam in omnibus efficacem demonstrant, atq. in elaborandis fingendisq. rerum simulachris, virtutem declarãt. Quod si admiramur artificem ob insignem aliquam, concinneque depictam tabulam, aut rem quandam affabre elaboratã, vt Gaditanus fecit perfecta Liuij historia: quãto magis illum suspicere ac venerari par est, qui tam stupẽda rerum miracula oculis mentique hominum obiicit, quorum nec numerus iniri potest, nec ratio? Nã vt ex minutissimis naturæ rebus corporis humani innouatio comprobetur: Quis non obseruauit ex cicada iam vetula atque exolescente proiecto exuuio prosilire recens atq agile, argutumq. insecti genus? ex segni ac moribunda eruca papilionem picturatũ ac volitantem? ex formicis alatam muscam? Quid bombyx vermiculus, qui serica texit, nomine signa renascentis vitę commonstrat, dum mortua reuiuiscit? Phœnix Lactantij carmine celebrata an ne rediuiua resurrectionis specimen nobis exhibet? Quid ipsa veris amœnitas, grataq. recurrentis anni vicissitudo? nonne resurrectionẽ repræsentant, mentesq; nostras in spem immortalitatis erigũt? Quem vero terræ vis ac natura non oblectet? quæ cum gremio mollito ac subacto semen sparsum acceperit, primum inoccatum cohibet, deinde tepefactum vapore & complexu suo elicit herbescentem viriditatẽ, quę fibris nixa stirpium sensim adolescit, culmoque erecto geniculato, vaginis iam quasi pubescẽs includitur, è quib cum emerserit, frugẽ fundit spicę ordine instructam, & contra auium minorum morsum munitur vallo aristarũ. Omitto vim ipsam omniũ, quæ ex terra pullulant. Siquidem ex fici tantulo grano, ex acino vinaceo aut cęterarum stirpium minu-

Quomodo homines resuscitandi.

Simile à pictura.

Simile ex natura rerum.

Phœnix resurrectionis typus.

Cic. de Senect.

Stirpes renascentes resurrectionẽ commonstrant

tiſſimis ſeminib. tantos truncos, ramoſq;, ac frondium pompã procreari perſpicimus. malleoli, plantæ, ſarmenta, radices, propagines, inſitiones, nonne ea efficiunt, vt non abſurda videri poſſit corporis humani innouatio? Hanc tam admirandã naturæ vim poſt Ciceronē Chryſoſtomus exaggerat in immenſum, ac terram omnium parentem ſummis præconiis effert. Omniũ enim rerum vita ex terræ vligine exiſtit: herbæ, arbores, floſculi, multiformes & varij ſummaq. arte elaborati, nõ ſine eximia odoris ſuauitate ex ſoli vbertate ortus atq. incrementa ſuſcipiunt. Aer craſſus in aquã denſeſcit, quæ cœlitus delapſa terram irrigat, eadem rurſus Solis calore extenuata rareſcit, atq; in aerem commutatur: multaq. eius generis varias mutationes ſuſtinent, quæ non minus admirationis adferunt, quã reſurrectio. Verbi cauſa, vitis ex terræ humiditate non ſolum pampinos & capreolos guſtu peracerbos, ſed ſalubrem etiam ſuccũ, vuasq. ſapidas producit. Palma ſcabra arbor & corticoſa dactylos profert dulces, vinoſos, ſucculentos. Iam vero ſemen vnde homo concipitur, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, pulmonē, neruos, arterias, carnē, oſſa, cartilagines, membranas figuretur, quis poſſit ratione cõſequi? tam multa ſunt in corpore humano qualitatum, humorum, potentiarũ, virtutũ, functionum diſcrimina, ex vnico ſemine conſtituta. An ne tibi inexplicabile videtur, quomodo humidũ & molle in os durũ ac frigidum ſolideſcit? quomodo in ſanguinem rubicundum ac florulentum cibi alterentur? in venas, arterias, neruos, muſculos, ligamenta, tendines, alimenta commutētur ac ſolideſcant? Cum itaq. tam multa quotidie natura moliatur, quorum mens humana rationem aſſequi nequeat: quis negabit id præſtare poſſe totius vniuerſitatis opificem in reſuſcitandis erigendisq; corporibus, quod natura Dei

1. Theſſ. 4. Homil. 7. Terra poſt Deum rerũ parens.

Naturæ artificiũ.

Ex hominis ſtructura exemplum.

Natura Dei miniſtra.

ministra quotidie facit in fouendo eliciendoq. putrefacto semine. Vident id madefactum repullulascere, atq. in speciosam stirpem, densamq. frondem emergere, & non credũt hominem humo conditũ reuicturum, suoq. nitori aliquando restituendum. Itaq. Cyprianus, cui Symbolum ascriptum est, Pauli exemplo ex natura seminum resurrectionis fidẽ illustrat: Si quis, inquit, diuersa semina in vnũ commisceat, atque hæc indiscreta seminet, vel passim in terram spargat; nonne cuiusque seminis satio competenti tempore secundum naturę suę speciem germen producit, & culmum suæ formæ, suiq. corporis reparat? Ita quoq. carnis substantia quamuis varie ac diuerse sparsa sit, cum Deo visum erit, reducetur in vitam, illa specie quã mors abstulerat: atq. ita fit, vt vnicuiq; animæ non confusum, non asciticiũ, aut extraneũ corpus; sed suum quod habuerat, sit restituendum, vt consequenter possit, pro præsentis vitę certamine cum anima sua caro pudica coronari, vel impudica puniri. Quapropter non videtur mihi Paulus magis apposita propinquaque imagine resurrectionis typum potuisse figurare, quã sparsi seminis subactiq. scrobis similitudine. Quod est .n. in natura semen humo cõdere, hoc est in resurrectione cadauer sepelire: quod illic enasci atq. in viuã stirpem emergere: id homini reuiuiscere. Cõmittitur terræ corpus putredini obnoxiũ: at idẽ reuiuiscet sublata omni naturæ imbecillitate: defoditur in terrã variis affectibus, calamitatibus, morbisq. expositum: resurget alacre, viuidũ, erectum, purumq. ac putum, atq. ab omni labe defecatum. Exemplo res erit lucidior: Ægroto qui graui morbo conflictatur, color deflorescit, efficiturq. luridus, mustelinus, squallidus, giluus, cadauerosus: totũq. corpus adeo gracilescit atq. extenuatur, vt exhausto vitali succo agnosci nequeat. At is adhibitis medicamentis, ac salubri victus

Exẽpla resurrectionis ex Cypriano.

Simile à sparso semine.

Exemplũ ab exhausto corpore

ratione reuiuiſcit,fitq. pinguis ac nitid⁹, cuteq. tam ſuauiter curata, vt Mangonio excultus atq. expolitus videri poſſit. Sic in reſurrectione idem corpus emerget,ſed illuſtrius,& in quo nulla apparebũt cõcretæ labis,aut corruptelæ veteris veſtigia Hoc exẽplar in Chriſto primum inchoatum eſt, qui nulla re efficacius diuinitatem ſuam declarauit, quam reſurrectionis triumpho.Id ipſum in omnib.eius virtute eſt exprimendum Qui, vt Paulus ait,transformabit corpus noſtrum humile,ac cõforme reddet corpori ſuo glorioſo, ſecundum efficaciam, qua poteſt etiam ſibi ſubiicere omnia. Quamobrem non vult nos diſcruciari metu mortis Apoſtol⁹, nec impotentius luctu ac lamentis cõfici. Quandoquidem qui in Chriſto obdormiſcunt,Dei verbo ſunt reſuſcitandi, ſempiterno æuo cum illo fruituri : quod ita futurũ prædixit Seruator : Veniet hora qua omnes qui in monumentis ſunt,audient vocẽ eius,ac prodibunt; qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt,in reſurrectionem condemnationis. Quibus verbis ſolatiũ adfert deiectis afflictisq; mentibus,ne malis ſuccumbant: impiis vero ac deploratis hominibus terrorem incutit, ac trepidationem, vt qui nullũ prorſus ſibi ſcelerũ finem ſtatuerent, niſi poſt hanc vitã perſoluerentur pietatis atq. impietatis pręmia. Vnde Iob in extrema calamitate conſtitutus, & cui ad ſummam miſeriam nihil eſſet reliqui,hac certa ſpe ſe ipſe ſolatur : Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſeruatorem meum, quem conſpecturus ſum ego ipſe, & non alius : repoſita eſt hæc ſpes in ſinu meo; hoc eſt,nemo excutiet mihi hanc fiduciam & certitudinem. Cũ itaq. tota ſpes ac fiducia conſequendæ ſalutis,omneq in extremis ſolatiũ in reſurrectionis fide cõſiſtat, hanc præcipue opponamus inſultib. ac ter-

Philip. 2.

1.Theſſ.4.

Ioan.5.

Diffidẽtia & fiducia quid efficiant.

Cap 14.19

Reſurrectio labantes fulcit.

riculamentis, quib. mentes noſtras ſubruere tentãt, ac labefactare Dęmones, in eoq. ſpem fixam habeamus, qui tantæ libertatis nobis auctor atq; aſſertor extitit. In maximam autem ſpem ac ſalutis fiduciã erexit hominum mentes diu expectata Seruatoris natiuitas, multũ contulit eius inter homines cõſeruatio, morũ integritas, doctrina, mors deniq. ipſius, quam noſtra cauſa ſubiit, atq. ab interitu nos vindicauit: verũ hoc effecit Reſurrectionis veritas, vt parto de morte triũpho ac victoria, nemo de promiſſa ſalute poſſit ambigere, ſed firmam ſpẽ concipere audeat, in ſe quoque omnia perficienda, quæ in capite ſunt expreſſa, exhibitaq;. Itaq. tota fides noſtra illi' reſurrectione nititur, per quam Chriſtus mortẽ expugnauit, eiusq. aculeum, hoc eſt, peccatum, quod à Deo nos auerſos reddidit atq. alienos, cõfecit. Proinde cum tantam felicitatem per mortẽ Seruatoris ac reſurrectionem ſimus conſequuti, non ſinamus nos à recta ſententia dimoueri, ſed demus operam, vt tantorum bonorũ fructum percipiamus, atq. in illum continenter defigamus oculos, qui ſingulari ſuo fauore ac miſericordia, per Chriſtũ excitatum à morte, regenuit nos in ſpem viuã, vitæq. nunquam interituræ reſtituit, atq. hæreditatem immortalem conſignauit, condonans nobis omnia delicta, obliterato expunctoque quod aduerſus nos erat, chirographo. Huius beneficii memoria animo noſtro aſſidue obuerſari debet, potiſſime quando poſtremus conflictus nobis adeundus eſt, in quo, deteſtatis omnibus anteactæ vitæ flagitiis, opponamus Satanæ, morti, peccato, inferno immenſam Dei patris miſericordiam per fiduciam in Chriſtũ, per quem nobis certo obuia parataq. eſt ſalus omniumq. peccatorũ remiſſio ac reconciliatio in ſanguine illius. Per hũc acceſſum aditumque habemus ad patrem. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Sic enim dilexit Deus

Natiuitas Chriſti q.d effecit.

Reſurrectio quid homini contulit.

1. Pet. 1.

Coloſſ. 2.

Reſurrectio ſemper in animum reuocanda.

Ioan 3.

Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum impen
derit nobis redimendis, vt omnis qui credit in eum, *Fiducia in*
quiq. illi fidit, ac promiſſioni illius innititur, nõ per- *Chriſtum*
eat, ſed vitã æternã aſſequatur. Quæ fiducia exuſci- *mentes*
tat, erigitq. mentes noſtras, vt proferant veros fru- *erigit.*
ctus per opera charitatis, qua ſummo amore proſe-
quimur Deum, & propter hunc proximũ. Quod aũt
dictat fides, exequitur charitas. Fides enim non o- *Matt. 25.*
tioſa gignit charitatem, charitas viciſſim alit fidem.
Sic in fatuarũ lampadibus extinguitur lumen fidei,
oleo charitatis deficiente. Hæc itaq; fides, fiduciaq; *Fides cha*
promiſſæ miſericordiæ, quæ cordi noſtro infuſa eſt *ritate ſti-*
per Spiritũ ſanctũ, excitanda fouendaq. in nobis, vt *pata.*
per Chriſti mediatoris meritum clamemus, Abba,
pater. Spiritus enim adoptionis atq; arrhabo hære- *Gal. 4.*
ditatis noſtrę in redemptionẽ acquiſitę poſſeſſionis
erigit nos ac conſolatur, mentiq. trepidationem, ac
conſciẽtiæ terrorem eximit, efficitq. vt fauorem, vt
pręſentiam, vt miſericordiã Dei agnoſcamus, & con
ſequamur redemptionem ac reconciliationẽ bene- *In Deum*
ficio Ieſu Chriſti, quem propoſuit Deus propitiato- *per Chri-*
rem per fidem in ſanguine illius. Itaq. iuſtificati fi- *ſtum diri-*
de, pacem conſequimur, ac pacatã conſcientiã, men *gẽdi oculi.*
temq; tranquillam ac ſecuram, ſic vt diſcuſſa omni
diffidentia ac deſperatione, conceptaq. certa reſur-
rectionis atq. immortalitatis ſpe, nec quidquã hæſi-
tantes de parta ſalute, alacriter hinc emigremus in
noſtrã ſedem, ac ſupernã patriã, perẽni gaudio cum
libertatis noſtræ aſſertore fruituri. Quæ ne mentib.
noſtris aliquando excidant, tantique beneficii ac pi
gnoris exoleſcat recordatio, aut obrepat obliuio,
cœnam Dominicã ac ſacram Synaxin inſtituit: qua *Synaxis.*
ſubinde recolimus ac refricamus omnium actorum
memoriam, vt crebra meditatione noui fœderis eri
gatur atq. inardeſcat mens noſtra in illius reueren-
tiam, ſumptoq. corpore & ſanguine ipſius, illo vnia-

mur,ac certam ſpem atq. fiduciam cõcipiamus charitatis ac miſericordiæ immenſæ,qua non dubitauit vitam ſuã nobis redimẽdis impendere. Quod ipſum monumentũ cum aſſidue, tum maxime,ſub finem vitæ,morteq. iam imminente adhibere, menteq. ac animo concipere cõuenit,vt tranquillitas in animis noſtris, ſummaq; in illum fiducia mentibus noſtris inhæreſcat, ac continenter illi gratias agamus pro inæſtimabili effuſi ſanguinis munere, quo omnem peccati labem nobis exemit,excuſſoq. mortis terrore,ac ſublata ſæuiſſimi hoſtis tyrãnide in libertatem captiuos aſſeruit. Hoc itaque myſtico pane ac ſacroſancto ſymbolo certi reddimur Chriſto nos eſſe inſitos, illiq; vnitos atq. arctiſſimo dilectionis vinculo connexos. Quo efficitur vt certiſſima ſpe tanquã ſcipione fulti ea nos aſſecuturos confidamus quæ cõcepit ac perſuaſit afflatu ſpiritus fides, ex qua tanquã radice,charitatis rami pullulant, qui vberrimos operum fructus proferunt. Illi enim viuacem eſſe fidem teſtantur,nec vlla ſui parte mutilam aut claudicantem. Bonis ſiquidem Deoq. acceptis operibus fides ſolida nunquã deſtituta eſt, ſed ornata, vt ſpecioſa arbor fronde ac fructibus. Cum itaq. virtutes iſtæ heroicæ, ac diuinitus inſpiratæ, quæ ita inter ſe cohærent ac cõſentiunt,vt ſe diuelli non patiantur, ad ſalutem ſint neceſſariæ, in iis ſedulo exercenda mens eſt,quo poſt exactas huius æui moleſtias, poſt approbatam atq. exertã fidei noſtræ profeſſionem, quam Deus à nobis exigit,in eaque nos exercet,eas opes,illam hæreditatem, illa præmia conſequamur, quę Deus iis conſignauit, qui in vitæ huius certamine delegato munere probe ſunt defuncti: in quo ſi erratum eſt,nihil ſaluti magis proximũ, quam erecta in Deum mente, immẽſæ illius miſericordiæ ſe totum committere. Freti itaq. illius clementia, ac ſpe miſericordiæ,quã nulli reſipiſcẽti denegat,fulti, acceda-

Euchariſtia.

Hebr.8.

Iacob.2.

Habẽdus delectus operum.

Iuſtificatio impij ex Dei fiducia.

Ezec.18.

Hebr.4.

accedamus cum fiducia ad thronum gratię ipsius, vt consequamur misericordiam in tempore opportuno Atque illud Prophetæ continenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisque Iudicis auribus insonemus: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Verum apud te propitiatio est, & copiosa apud te redemptio. *Psal. 142.* *Psal. 119.* *Diffidētia excutiēda animis.*

An prodigiosis monstrosisq; partubus atq; abortiuis anima rationalis indita, sintq; resurrectionis futuri participes, obiter qua ex causa excitentur monstra.

CAP. XV.

QVicunq. formam humanā obtinent, sumptoq. à primo parente nascēdi ordine, ratione ac modo ab vtroq sexu sunt proseminati; licet monstrosa sint specie, deformiq. habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decursoq. æui huius curriculo futuri sint resurrectionis participes. Qui vero nihil hominis præ se ferunt, atq. ex alterius animantis commistione sunt conflati, suasq. actiones aliter, quam homines exercent, nec immortales sunt futuri, nec innouati corporis honore illustrandi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Centauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & si qua alia fabulosa vetustas commenta est, nec animam rationalem obtinent, nec resurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades plerique enormi corpore, aspectu tetro atq. horrido, rostro suillo, rictu indecenti: sed hi omnes tametsi à naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referūtur. Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiscūtur, aliaq. animę munia obeunt, ac suas actiones humano more peragunt, licet ab hominis dignitate ac præstātia, insitaq naturę vi nonnihil degenerent. *Deformitas non priuat quenquam hominis nomine.*

Unde mõstrosa species. Contrahitur autem multifariam mõstrosus corporis habitus. Siquidẽ pauor, metus, consternatio, influxus siderũ, excrementi seminalis vel defectus, vel redundãtia, imaginationes gestantiũ, variaq. simulacra, quæ animo menteq. concipiuntur, corpus deformãt, atq alienas species, figurasq. absurdas sexui imprimunt. Nonnunquã totius naturæ ordo inuertitur, cũ vel semina vitiata sunt, vel instrumenta inepta, sic vt naturales facultates propagandę fingendæq. sobolis suum opificiũ exacte elaborare nequeant. *Simile ab artificis industria.* Vt enim artifex quamlibet industrius opus feliciter inchoatũ perficere nequit, vbi vel materia improba est, vel instrumenta retusa: Sic natura destituta facultatum suarũ viribus, vel materiam nacta inidoneam, omnia vitiose agit, suoq; fine frustratur. Nõ desunt qui data opera nõnullas corporis partes aliter, quam natura instituit, informant. Sic in Asia, *De aere & locis.* Hippocrate teste, Μακροκέφαλοὶ erant, quorũ capita in oblongam formam figurabant nutrices: id enim visum est illis insigne, ac generosæ indolis argumentum, vt Persis nasus aquilinus. Quo tandem effectũ est, vt etiamsi cessaret atq; intermitteretur premendi capitis cõsuetudo, natura tamẽ, dum formationi fœtus insisteret, cũ inueterata inolitaq. cõsuetudine conspiraret, & quæ quisq artificiose adhibitaq. industria moliretur, ipsa natura sponte exprimeret. Alimenta quoq;, ipsaq ambientis aeris qualitas nonnullarũ partiũ deformitatẽ pariunt. Sic qui *Regiones corporis & animi conditiones immutãt.* frigida humidaq; loca occupãt, sunt captiones, ventricosi, obeso corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleræq; regiones pygmæos producunt, Arimaspos, nanos, pumiliones, coactæq breuitatis homũculos Aliæ gutturosos, strumisq deformatos, simis naribus, varis repandisq cruribus. Verũ licet in his multa desiderentur, membraq; vel distorta sint vel enormiter cõstituta: q̃a tamen ex hominib. sunt

progna-

prognati, ac vis aliqua rationis in his viget, iisdemq. naturæ legibus ducuntur, animã rationalẽ iis inesse Orthodoxi statuunt, ac resurrectionis fore cõsortes. Cuius vis hoc effectura est, vt deformia quæq;, aspectuq. horrida, dignã homine venustatẽ consequantur, membraq. hiulca, distorta, luxata, incurua, mutila in suam integritatẽ sint restauranda. Et quanquã in nonnullis rationis vigor min⁹ elucet propter organi ineptitudinẽ, vt in pueris, seniculis, ebriis, delirantibus, quibus vel impedita est animæ vis, vel oppressa: singulis tamen anima rationalis infusa est: quæq. imminuta sunt, resurrectionis munere cõtinget impleri. Imperfecti vero partus atq abortiui, omnesq. effluxus, quibus aut nulla est, aut perexigua membrorũ delineatio, quod animæ rationalis munere sunt destituti, hominis nomen non promerẽtur: eoq. nec resuscitandi. Medici autem inter abortum effluxumq; discrimen statuunt. Effluxus siquidem fit, cũ semina primũ aliquot dies cõglobata ob vteri læuorem ac lubricitatem præmature effluunt ac delabuntur, sic vt informe quiddã profluat, ac rudimentũ futuri fœtus, operisq. inchoati adũbratio, quod ipsum deperit atque excutitur: vt semina, fœtusque arbutei in frugiperda arbore. Abortus vero membra exacte plerumq. conformata demonstrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit, animæ rationalis, vitæq. munere potitur. Quo fit, vt si erumpat, obortaq. subita aliqua consternatione excutiatur, in vitã aliquando sit reuocãdus. Licet enim multa in illo desiderentur, iustaq magnitudo denegetur, omnia tamẽ in resurrectione sunt implẽda, quæ tempore erant accessura. Et quemadmodum pueri multa habẽt potestate, quæ progressu temporis, accessuq; ætatis se proferunt: vt sunt dentes, vngues, capilli, iustaq moles ac statura corporis, quæ facultate seminis sensim augescunt ac perficiuntur: sic in

Resurrectio corpora indecora restituet.

Abortus & efflux⁹ discrimẽ.

Simile à puerorum incremẽto.

resurrectione omnia corporis detrimenta, omnesq. partes inabsolutæ perficientur. Quisquis igitur ex humano semine, non ex fœda aliqua putrique vligine, aut vitiosi humoris concursu & confluuio prognatus est, tametsi monstroso sit corpore, ac deformi specie, à morte postliminio in vitam reuocãdus est, sublato omni vitio, membrisq omnibus vigore resurrectionis in suam integritatem decenter redactis. Siquidem immensus ille rerum opifex:

Prudentius.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam.
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populante veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Deo nihil impoßibile.

Id enim illi admodũ procliue erit, minimeq. operosum, qui ex nihilo omnia cõstituit. Plus est enim, Augustino teste, homines creare, quam collapsos erigere, ac denuo in vitam reuocare. Plus est efficere, vt existat quod nunquã fuit, quã reparare quod aliquando extitit. Nec Deo perit terrena materies, cui facile est reuocare in pristinam naturã quod in halitus, in auram, atq. aera euanuit, quodq. vel absumpsit macies, vel fames exhausit, vel morbi depopulati sunt, vel exustione in cineres sit reuolutum, vel in elementa, ac corporis alieni substantiam transierit. Reddetur em̃ caro illi homini à quo decisa est, tanquam mutuum atq. æs alienum. Hanc tam efficacẽ vim experientur qui hominis nomẽ promerentur, eaq. monstra quæ ex hominibus proseminata sunt atque eandem cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri sunt consortes.

Simile ab ære alieno

Humores atq; alimenta corporis habitum mentisq; statum manifesto immutare: atq; hinc affectuum origo, ac conscientiæ stimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quisq; ratione illi mederi queat.

CAP. XVI.

Nemo

NEmo est mortalium qui affectibus nō ducatur, suaq. percipiat παθήματα, seu perturbationes, at alius alio est cōcitatior, atq. ad concipiendos animi motus propensior. Siquidem qui inculpato sunt corporis habitu ac temperanter victus vitæq; rationem instituunt, perturbationib. minus solent inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac constantia fuisse memoratur, vt domi forisq. semper eodem vultu, eadem mētis alacritate extiterit, licet morosam vxorē perpeti sit coactus: quod ipsū non alia ratione obtinuit, quā frugalitate, summaque temperantia. Hinc Cicero omniū perturbationum fontem, intemperantiam constituit, quæ est à tota mente atque à recta ratione defectio, adeo vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat omnes enormes appetitiones, atq. efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, conseruatq. moderata iudicia mentis: Sic huic inimica intemperantia oēm animi statū inflammat, cōturbat, incitat. Quo fit, vt omnes corporis morbi, mentisq. errores ex ea pullulent. Vt enim, dū sanguis & pituita redundant, aut vbi vtraque bilis adaucta est, ægrotationes, morbique in corpore nascuntur: sic prauarū opinionum conturbatio, earumq. inter se repugnantia animum sanitate spoliat, ac corpus in mutuā perniciem pertrahit. Ira siquidē, excandescentia, obtrectatio, metus, pauor, mœstitia, æmulatio, si quando venis medullisq. insederint, atq. intimos mentis recessus occuparint, corpori quoq. infesta sunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidē morbi animū per consensum, ac lege cōsortij afficiūt. Et quanquā obiecta, multæq. externæ causæ motus turbulentos in homine cōcitent, præcipua tamē causa atq. origo in corde, necnon in humoribus spiritibusq. cōsistit, qui si moderati sint, nec aliena qualitate imbuti,

Nemo nō affectibus vrgetur.

Socrates cur affectibus minus obnoxius.

Tuscul. 4.

Temperantia.

Affectuū in animo tyrannis.

minus feruescit animus, pauloq. mens est sedatior. Ita si sanguis sincerus sit ac defecatus, si æquabile temperamentum, corpusq. valetudine inoffensa, segnius irritari hominem contingit, minusq; vel ira, vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari: aut si aliquo affectu cõcutiat̃, vt nemo ꝓrsus ἀπαθὴς, atq. ab affectibus alienus, cõfestim adhibita in consilium ratione, mentisque iudicio, omnis animi feruor mitescit, æstusq. sedatur. Cuius rei documentũ sumere licet ex Dauide ac Pericle, quibus cũ improbus quidam insultaret, ac cõuicia ingereret, nõ odio illum aut vindicta, sed humanitatis officio sunt prosecuti. Concipit quidem cor ex his quæ foris obiiciuntur, varios animi motus, sed plerumq. nullis obiectis simulacris in violẽtos affectus erumpit, ac subeunte animũ latenti tacitaq. cogitatione vel illatæ contumeliæ, vel accepti incommodi indignatione, mens ipsa feruescit, atq. intra se tumultuatur. Magni itaq. refert in affectuũ differentiis, quale cuiusq. temperamentũ existat, quibus humorib. corpus sit oppletum, quæ spirituum qui ex humoribus generantur, qualitas. Siquidem qui calido sunt siccoque corporis habitu, celerius incandescũt, præsertim qui improcero pusilloque corpore existunt, quibus oblata etiam futili quavis, nulliusque momenti occasione, citissime bilis accẽditur, quæ propter loci angustiam, minimumq. organorũ interuallũ, mentẽ confestim corripit, atque vt humiles casas, ac tuguriola, inflammat accenditq. Eadem ratione huiusmodi constitutionis homines præ cæteris ingenio, mẽtisq. iudicio pollẽt, quod spiritus coacti, minusq. diffusi aut dissipati acrius vires suas exerant. Vt autẽ nutrimenta ac fomites alia aliis promptius flammã concipiunt atque inardescunt, tum quædam serius, quædam citius sopiuntur: Ita in spiritibus atque humoribus fieri assolet, quorum nonnulli diutur-

Affectuũ origo.

Dauidis & Periclis moderatio

Statura pusilla cur iracundi.

Simile à fomitibus ignitis.

nos,tenaceſq. affectus pariunt: nonnulli euanidos ſubitoq. perituros. Quo fit,vt cholerici ſint feruidi, animoq.concitato. Atq.vt ſtipulæ ac ſtramenta citiſſime igneſcunt:ſic iſti ob calidi humoris tenuitatem,ac ſubitã inflammationem impotentius incandeſcunt,ſed iis confeſtim deferueſcit ira,atq. efficiuntur placabiles.Melãcholici vero tardius irritãtur verum accenſis ſerius ſeneſcit ira,prorſuſq.ſunt implacabiles,atq.iniuriarum tenaces.Phlegmatici aũt vtpote frigidæ humentiſq.naturæ,nullũ propemodum ſentiunt animi motũ,nec magnopere vllis rebus permouentur. Quo fit, vt ignaui exiſtãt atq'inertes,nec ad vllas res præclaras appoſiti; ſic vt apte illis prouerbium poſſit accõmodari,Mentem nõ habere,qui nõ habet iram.Sanguinei calidę humidęq. naturę nulla re graui ac ſeria,nullis curis diſtinẽtur ſed toti in iocos,cantilenas,fabulas, vrbanitates ac dicteria effuſi nihil aliud quã voluptates ac delicias conſectantur. Quæ hominum conditiones ac diſcrimina pro humorum qualitate ac mixtura,pro ambiẽtis aeris ac loci natura ſubinde mutãtur,mẽteſq. hominum multifariam afficiũt.eoq.perſuaſum habeo affectionum cauſam humoribus etiam aſſignãdam.Siquidem affecto corde excitari ſpiritus contingit,atq.humores ebullire,mentemq. hominis illorum agitatione,tanquam funali faceq.ſubdita acrius inflammari.Vt enim principe ductoreq. exercitus irritato,milites præſidiarii,eiuſq. ſtipatores cõfeſtim ſe in pedes erigunt,hoſtem inuaſuri:Sic perturbatione aliqua,affectuq animi ingruente vna cũ corde commoueri humores,ac ſpiritus exilire contingit,atq.in ira,pudore, verecundia, immoderata lętitia foras erumpere:In metu vero,pauore,męſtitia,non ſine graui valetudinis diſpendio ſeſe recondere,atq.intro reuocari:adeo vt ſanguis modo deſerat deſtituatq cor, modo ſui affluentia illud ſtrãgu-

Bilioſi hominus natura.

Melãcholici natura.

Pituitoſi conditio.

Prouerbiũ in ignauos

Sanguinei hominis natura.

Simile à militiæ duce.

let opprimatq. Sic multi imodica lętitia de repente extincti sunt: nonnulli ex inopinata cōsternatione. subitoq. pauore interierunt. Quod his potissimum euenit, qui affectibus suis moderari nequeunt, nec iis ratiōe obsistere aut mederi: vt sunt fere infirmioris sexus homines, mulierculæ, infantes, seniculi, ἀναχωρῆται, quiq. a primis annis ab hominū consortio semoti, vitā solitariā sunt amplexi, quos calor languidus, spiritus animalis tenuis atq. exilis pusillanimos efficit, trepidos, meticulosos animiq; deiectioris, quam vt se fortes præbere possint in obluctandis propulsandisq. aduersis. Cæterum ætas cuiusq cæli temperies, influxus siderum, educatio, vitæq. institutum, ac mos gentilitius maximum momentum in affectuū morumq. differentiis obtinēt. Si n. singulas regiones collustres, si omniū gentium naturā, studia ac propensiones excutias; cōperies diuersa viuendi instituta, varia ingeniorū, affectionū, morumq discrimina Magni itaq. refert, qua quis sit ætate, qua educatione, quo sidere cæloq. natus, quali temperamento ac corporis constitutione existat quorum denique conuictu & consuetudine vtatur, quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hæc enim magna ex parte animi mores constituunt. Sic quib. sanguis crassus est, feroces plerumq. sunt, improbis moribus, inhospitales, inhumani, & qui nullos sentiunt vel admittunt cōscientię stimulos, nullo tanguntur metu, nulla ducuntur religionis reuerentia nullo pietatis, nulloq. mouentur humanitatis affectu: cuius generis sunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiuli, vectores, & quotquot malitiæ sunt assueti, qui ob sanguinis crassitiē, densosq. ac turbulentos spiritus, conscientiam incrassatam habent, mentemq. densissimis vitiis obscuratam. Quod si qua suboriatur sanioris mentis scintilla, aut siquas habēt virtutes qui huic vitæ instituto se dediderunt, illas vel obruunt,

Qui pusillanimes ac meticulosi

Multa corporis habitum immutare.

Ex h mo rib. emergūt mores

Quod genus hominum inhumanum.

vel grauibus vitiis commaculant. Cum enim omnẽ ætatem in pessima quæq. consumpserint, improbitas vitę iam ex consuetudine in naturam illis abiit. Sic Hannibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Diuum metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Siquidem ex Lucani sententia, *Lib. 1. belli Punici.*

Nulla fides pietasq; viris qui castra sequuntur, *Lib. 4.*
Venalesq; manus: ibi fas, vbi maxima merces.

Quæ ingeniorum, morumq. atq. affectuum varietas cõmonstrare mihi videtur, motus atq. animi cuiusq. propẽsiones in multas esse caussas referendas. Quãquam enim obiecta, ipsumq. cor, ac membra nutritioni, gignendisq, spiritibus destinata, organa sunt, atq. affectuum conceptacula; humores tamen corpori infixi, calor immodicus, influxus siderum, alimentorum facultates, ambiẽtis aeris qualitas, vini immodicus vsus faces accẽdunt, atq. in perturbanda mente, concitandisque omnis generis affectibus præbent seminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi mẽtiq. inferatur, vbi organa, vbi spiritus, vbi humores aliquid vitii, aut labis cõtraxerint. Eo enim fit vt homo a sui dignitate ac præstantia desciscat, atq. in belluam degeneret. Quod vates Regius deplorat: Homo cum in honore esset cõstitutus non id curæ habuit; reputatus est cum iumentis insipientibus, illisq. factus est assimilis. Extinguitur enim ratio, mentisq. lumen obruitur vitiosis affectibus impeditum. Vt enim lychni ac faculæ minus lucis exhibẽt, oculo insertę lucernario impolito parumq. nitido: ita mens hominis tenebris corporis offusa minus splendescit, pauloq. segnius vires suas exerit. Est quidem humanæ naturæ insitum, vt sanguinei exhilarescant; melancholici męrore cõtrahantur; desides, sint ac veternosi phlegmatici; iracũdi, cholerici. Sed *Quæ affectus exasperant.* *Psalm. 48.* *Simile a facibus.*

Affectus quando vitiores. omnes hi affectus moderati ſunt, minuſq. vitioſi vbi humores intra mediocritatẽ conſiſtunt, nullaq. aliena qualitate ſunt vitiati. Quod ſi qualitas, copiaq. iis augeatur, aut e tẽperie deflexerint, miris modis hominem affici contingit, atq. a recta tatione deflecti. Et quanquã qualitates elementares, humores deni *Sidera & humores vim, non neceſſitatẽ inferunt.* que ac ſpiritus nemini ad actionem neceſſitatẽ imponunt, vt nec ſiderum aſpectus; eam tamen vim in permouendis affectibus obtinent, vt homines obluctante etiam inuitaq. ratione, tanquam tempeſtate quadã ad perturbationũ ſcopulos illidantur. Qualis eſt enim aeris mariſq. intẽperies, qualis vini immoderate ſumpti violentia: talis eſt humoris cholerici ac melancholici vis plus ſatis adaucta. Quis autẽ *Omnes af fectibus obnoxii.* ſi ſeſe intime excutiat, ſuamq. naturam accurate explore, turbulentos animi motus, atq. enormes impetus nõ ſubinde percipit, adeo, vt ſit modo vel irritatior, moroſior, inuidentior, laſciuior, vel in aliũ atq. alium affectum pro humorum intemperie inclinatior. Quod ſi eam ſuſtinet mutationem humanus animus, vbi paulũ modo degenerarint a genuina natura humores, vt momento temporis mẽs variis affectibus rapiatur: quid futurũ ſperamus, vbi ad extremũ prauitatis ac malitiæ ſunt progreſſi, atq. in principes partes impetum fecerũt? Cuius nobis ex- *Corpus & animãmutuis morbis affici.* perimenta proferunt, funeſtaq. ſpectacula exhibẽt maniaci, furioſi, lymphati, phrenetici, melancholici, quiq. alienatione mentis, vel deſipientia, delirioq; tentantur, quibus cum morbi corporis in mentem redundent, formidãdis horrendiſq. malis homines excruciant. Quamobrem qui ſibi ſuæq. valetudini optime conſultũ cupiunt, temperanter vitæ ratio- *Vt ſtudio ſi quique melancholiã excutiant.* nem inſtituant: ne ex humorum fuligine mentem alienis abſurdiſq. imaginationibus diuexari contingat atq. a ſedibus ſuis dimoueri. Hæc autem his potiſſimum inculcanda, qui munia publica obeunt, ac

literis

literis intẽpeſtiuius ſunt addicti: quod hi magna ex parte melancholia ſoleãt infeſtari. Qui humor tam etſi mentem acuat, vt vinum moderate hauſtum, ipſe tamen plus ſatis auctus, vitioq. aliquo imbutus maximo incommodo mentem afficit, adeo vt Cicero ſuſtinuerit tardioris eſſe ingenii potius, quam ingenioſus ac melancholicus. Huiuſmodi autem corporis habitum nõnulli natura nacti ſunt, plurimi ex variis diuerſiſq. cauſis contraxerunt, ab eo prius alieni. Non deſunt qui ex iugi ſtudio atq. intempeſtiua lucubratione huc deuenerunt: alii ex metu, ſolicitudine, mærore, triſtitia huc ſunt delapſi: pleriq. ex hæmorrhoidum, menſiumq. ſuppreſſo profluuio, aut ſubſiſtente conſueta aliqua vacuatione huc ſunt delati: quibus cùm atra denſaq fuligine cerebrum impleatur, mẽtem abſurdis imaginationibus diuexari contingit, eamq. mutationem ſuſtinere, ac violẽtiã perpeti, vt aliquando ſpectatæ probitátis, ſummęq. exiſtimationis viri ad funeſtum vitæ exitum adigãtur, adeo vt mirari ſubeat tãtam ineſſe vim ac ferociam humori melancholico, vt oppreſſa ratione mentem cuiquam poſſit eripere Porro vt atra denſaque nubes ſoli offuſa radios eius intercipit, ac lumen offuſcat: ſic humor melancholicus mentẽ obnubilat, atque ad noxia quæque impellit. Ingerunt quidem ſe prauis humoribus mali Genii, atq. atræbili præcipue ſe immiſcent, quod is humor, vbi naturæ limites excedit, ad peſſima quæque perpetranda ſit accommodus. Concipiunt enim huiuſmodi conſtitutionis homines graues acreſque motus, ac diuturnos affectus propter humoris tenacitatem, qui ægre liqueſcit ac diſſoluitur. Quo fit, vt prauæ cogitationes & conceptus diu animo inhæreãt, quę nonnunquam in effectũ erumpunt adeo, vt notos ignotoſq. indiſcriminatim adoriantur, & cum aliis, tum ſibi ipſis ſint infeſti. Sic etiam cholericis faces

Tuſc. 1.

Melãcholia vnde contrahitur.

Simile à nube caliginoſa.

Mali Genij melancholiæ incumbunt.

Melãcholici vnde abſurda imaginantur.

ministrant, sed hi irritati non se, sed alios impetũt. Quod autem horum causa in humoribus consistit, nec omnino in malis Geniis, licet frigidam illi suffundant; vel hinc colligi potest quod maniaci, melancholici, quiq. alienatæ mentis existunt hæmorrhoidum mensiumq. quæ substiterant, affluuio soleant liberari, atq. ad saniorem mentem reduci auersa scilicet humorum fuligine, quæ imaginatiões ac spiritus animalis vitiabat. Cui his Aphoris. Hippocrates fidem astruit: Insanientibus, si varices aut hæmorrhoides superueniunt, morbo liberantur, de riuãte natura humores a parte principe ad abiectas atque ignobiles. Rursus Maniacis ac renum passionibus obnoxiis, hæmorrhoides innatæ salubre. Cũ enim is humor siue in hypochondriis & splene cõsistat, siue in toto corpore, parteq. aliqua aceruetur, tetro atque insuaui halitu cerebrum impleat, metum, tristitiam, mœrorem, luctuosa suspiria, cordis astrictionem, aurium sibilum adfert, atque oppressa ratione, luceq. mẽtis extincta, quasi rebus propemodum deploratis, modo in exoptatæ mortis spẽ, modo in eius metum atq. horrorem coniicit. Quamobrem ex Galeni sentẽtia ineũte Vere atq. Autumno is humor placide ac sensim expurgãdus est vomitu, ructu, deiectione, flatibus, venæ sectione, mensium denique atque hęmorrhoidum irritata excretione. Quisquis autem huic malo obnoxius est, acriter illi, summaque cura obsistat, atque obluctetur, nec vllo modo foueat imaginationes tacito obrepentes animo, blandas quidem initio atque amabiles, sed quæ adeo inualescant, vt ægre excuti queant aut sopiri.

Lib 6. Aphor, 21

21. Apho.

Tetri vapores cerebro infesti

Melancholia vt expugnetur.

——— *Alitur enim vitium, viuitq; tegendo,*
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Virg 3. Georg.

Quod si incõmoda, aduersitates, infortunia, parũq. prosperi rerum successus hoc malũ inuexerint, huic

infractum inuictumq. animi robur opponas, ac verbo Dei, eiusq. fiducia te fulcias, quibus terribiles visu formas, variaq. imaginationum monstra minimo negotio conficies. His enim præsidiis substiterunt spectatissimi quique Heroes, qui tametsi rebus propemodum desperatis calamitatum finem morte accelerari cuperent, non tamen dolorum impatiētia sunt oppressi. Sic Helias malorum tædio mortē exoptabat: Sic Dauid inimicorum insidiis toties impetitus, saluti subinde diffidebat: Iob desperabundus mori potius sustinuit, ac quocunq. fato abrumpere vitam, quam tam atrocia perpeti. Christus denique diffidentis hominis more nostraq causa in se translata, desertum se a patre queritur. Sed omnes hi meliorum spe ac fiducia, omnem animi trepidationē ac diffidentiam, erecta in Deum mente, discusserūt. Hoc autem ex Ciceronis sententia omnibus persuasum esse conuenit Animum retinendum in excubatione ac custodia corporis, nec iniussu, contraq. imperium eius, a quo nobis ille datus est, emigrandum, stationemq deserendam, ne munus humanū assignatū a Deo defugisse videamur. Quo mihi præclare concionari visus est Iosephus, Vt quidquid mali nobis obtigerit, alacri atq infracto animo perferamus. Nec cōmittendum quis ducat, vt indecore ac præter hominis dignitatem, contraq. naturę ordinē vitæ finē imponat. Quod si quis ex morbo aut mentis alienatione ad funestum vitæ exitum deuenerit nemo istiusmodi conditionis hominibus insultet, aut in illos sit seuerior; verum illorum miseriæ indolescat potius, vicemq. deploret, cum non sint sui cōpotes, atq a ratione mentisq. iudicio exciderint: quo fit vt ratio illis inuertatur, atq. in delectu rerū prorsus hallucinentur ac cæcutiant. Cum enim imaginationis virtute corrupta, absurda quædā animo obseruentur, cōfuse de rebus statuūt, vitiose ratio-

Mens verbo Dei fulcienda.

3. Reg. 19.

Cap. 7.

Non inferendam vim vitæ.

In Som. Scip.

Bell. Iudæ. lib. 3.

Melācholici cōmiseratione digni.

Ab obiectis vitris simile.

cinantur ac iudicant. Simile enim quiddam menti euenit quod oculis, vbi varii diuersiq. coloris conspicilia obiiciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel rubra, flaua, viridantia, vel deniq. eius coloris, quo vitrum suffusum est, apparent, sic vt aliter se ꝑferant species obiectaq. rerum, quam reuera existūt. Hinc ebrii atq. irati gemina conspectare se credunt, cum vnum tantum sit obuium. Sic ex febre delirantibus varia spectra animo obuersari videntur, ac corrupta imaginatione, vitiatisq. organis multa spectacula se menti offerūt, ob prauorum humorum ac spirituū agitationem, qui vltro citroq. commeant, sinusq. cerebri oberrant. Spiritus itaq. atq. humores maximū momentū obtinent in perturbanda mēte ciendisq. affectibus, atque inferendis conscientiæ stimulis. Qui si sinceri existant, nec vlla contagione inquinati, placidis moribus hominem esse contingit, minimeq. querulū aut morosum: Sin turbulenti ac labe aliqua imbuti, varii cientur animi motus, affectusq. tumultuosi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cum corpus atque anima iuxta afficiantur, danda in primis opera, vt animi inquietudo, mentisq. æstuatio verborum lenociniis ac blandimētis sopiatur. Siquidem ex prouerbiali sentētia, Animo ægroto medicus oratio: tractandusq. istiusmodi hominū animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt humorū qualitas exposcit. Quemadmodum enim feræ, atq; immanes belluæ cura atq. officio hominum mansuescunt ac cicurantur; ita placide tractari postulat istorum animus, vt qui seuerioribus ac minacibus verbis exasperetur. Nonnunquam tamen, vt in corporum morbis sectiones, cauteria, atq. vstiones adhibemus: sic aliquando acrius instandum, ac salubri increpatione coercendi improbi illorū conatus, ad quos per interualla restagnante humore noxio, solent incitari. Corpori vero nō minor cura adhibēda est.

Febricitātes & ebrii cur delirēt

Spiritus corporei mentem concitant.

Simile ab efferatis belluis.

eſt. Sed meminerit, qui curationem inſtituit, ne hu morem illum validis medicamentis irritare pergat, ſed ſenſim ac placide, ſummaq. dexteritate id perficiat. Neq. enim cōfertim ſentinā exhaurire conſultum eſt. Siquidē agitatus is humor mephitim quandam exhalat, ac nidoris graueolentiā, qua cerebrū incredibiliter offenditur, ac mens abſurda phantaſmata concipit. In primis autē excitandi Spiritus ol factoriolis ac faſciculis manualibus, alendumq. corpus optimi cibi ſuccis, atq. in molliter ſubacta culcitra, placido ſomno fouendum eſt. Porro omniū citiſſime alit vinum, minimūq negotii naturæ faceſſit. Cæterum in eo exhibendo, quanquā vnicum ſit diſcutiēdis mœroris pręſidium, delectus habēdus eſt curandumq. vt tempeſtiue, atq. vt cuiuſq. ætas, naturæ cōditio, conſuetudo vitæ, regio exigit, præſcribatur. Neque enim ſemper vinum triſtitiam melancholicis eximit, aut mærorē diſcutit, ſed nonnunquam adauget, malumque exaſperat, ac incrudeſcere facit, præſertim vbi vitioſis humoribus corpus eſt oppletum. Quocirca ante inaniri debet, atq appoſitis remediis expurgari, antequā vlla victus ratio inſtituatur. Impura enim corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes, Cum autem vini natura varia ſit, ac differentia multiplex, nec quoduis æque generoſum, obſeruandū vt optimū bibere conſueſcant, & quod nulla re vitioſa ſit conditū, quale plerūq. œnopolæ ac caupones magno valetudinis detrimento offerunt calce, gypſo, bitumine, orminio, vulgo ſcarlea, eruca, ſilueſtri myrto adulteratū. Sic vini aliquot genera animi impetus non modo non conſopiūt, ſed recrudeſcere faciunt, atq. denuo exulcerari. Hinc plebeii noſtrates ex vini Pictauienſis potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, moroſi efficiuntur, calcitroſi, iracundi, implacabiles, ſic vt rixentur aſſidue, ſuaſq. vxores crebro pulſent, ac pugnis ſubigant. Quod ipſum illis facere religio

De electus vin.

Aphor.

Vina vitioſa mentem perturbant.

Lib. 1. epi. 15.

est, vbi Rhenanum, aut aliud generosæ naturæ vinum hauserint. Tunc enim blandiores sunt, atque osculo potius, quam fustibus impetunt. Quamobrē melancholici, lassi, siticulosi, quiq; arido sunt corporis habitu, ex Horatii præscripto,

——Generosum & lene requirant,
Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet
In venas, animumq; meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

Lib. 21. cap. 25.

In Cur.

Inedia bilem accendit.

Quo spectat illud Plinii, omnis animi asperitas dulciori succo mitigatur, lenit transitum spiritus, ac molliores efficit meatus. Experimenta in se quisq. capere potest. Nullus enim non ira, luctu, mærore, mæstitia aliquando conficitur. Sic in lassitudine, siti, inedia, intempestiua vigilia pronior quisq. ad irā. Sic fames & mora, ex Plauti sententia, bilem in nares conciunt. Sed ea oblato cibo confestim mitescit ac sedatur. Quo fit vt saturi ieiunis minus efferuescant. Quod corpus cibo potuq; irrigatum, minus sic cescat, ac calore natiuo tepefacto corpus ad concipiendam iracundiam minus est propensum. Incūbūt enim naturales facultates cōcoctioni, ac flaua bilis, quæ impransis ebullire solet, infusis humorib. diluitur. Sic lebetes, sartagines, ac frixoria magis ignescunt, nidoremq; grauiorem naribus offundunt, vbi liquor, aut innatans pinguedo immodico calore absumitur ac torrescit. Omnia siquidē quæ vel humore vel pinguedine destituta sunt, ollis adhęrescunt, atq; nidorosos halitus effundūt, sic vt populari ioco dici soleat Ex eadē olla elixa atq; assa depromi. Quo circa cōsulte mihi facere videntur macilenti, quiq. sicco temperamento existunt, quod minus diu ieiuni persistant, ac colori natiuo fomenta ministrent. Siccessit enim corpus intēpestiua diutinaq. inedia, quæ humidum nutricium, quod radicale vocant, depopulatur. qua de re nobis alias habitus est sermo.

Prouerbium populare ex male cocto cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herba

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq; destitui, nisi nouos subinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVeruntur medicorum pleriq. herbarum descriptiones esse fallaces, earumq. virtutes inefficaces atq. euanidas, multaq. passim obuia apud veteres, quæ parum apte, si nostris conferantur, suo nomini ac descriptioni respondent, eoq diuersas esse herbas contendunt, licet nostro æuo idem nomen obtineant. Sic hyssopum nostratem, fabas, pentaphyllō, phu, tipham Cerealem, farraginem, secale, olyram, alia existimant: quia veterum descriptionibus non per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum errorem tueri, qui in herbarum censu & cognitione prorsus sunt hallucinati: sic nonnullos existimo non satis ad rationis amussim omnia exigere. Tametsi enim in tanta herbarum varietate, & mutatione singula in certā classem referri nequeant, nec illis certam assignare nomenclaturam, procliue est veterum descriptioni congruentem, non putandum tamen prorsus esse alias, quam veteres descripserunt, aut ab effectibus quos illi attribuerunt, penitus alienas. Huic enim varietati, si qua subest, causam præbuit ipsa natura, quæ subinde mutat faciem, ac lasciuit in progignendis stirpibus, propagandisq. plantariis, sic vt nōnunquam a parente aliud produxisse videatur. Accedit his artificum solertia, ne dicam calliditas, quæ mixtis medicatisq. seminibus edocuit speciosius nitidiusq. quædam adolescere, atq. aspectu amœniore magisq. adblandiente. Hinc illa variegata, ac versicolor flosculorum politura, quæ cum in multis, tū maxime in Vetonica seu viola altili, quā garyophylleā nostri vocāt perspicitur, quæ tā varia ac versicolore specie, ꝓuenit cultorū industria ac māgōio, vt nulla parte veterū descripiōi respōdeat, eoq. illis incogni

Herbas mutationi obnoxias, ac degeneres.

Caryophyllea Belgis flos spectatissimus.

tam plerique censent. Sic Calathiana autumni munus, æranthemos, cyanos fumenticeæ messi peculiaris, non tam cæruleo, cælestiq. colore proueniunt, quã candido, rubro, purpureo vermiculato. Sic Caltha illa luteola Virgilio depicta singulis mensiũ Calendis duplicato florum ambitu ac denso foliorum stipatu oculos oblectat, concinniter in orbem circinata. Διὸς ἄνθος, & lychnis coronaria rutilanti cocco, ac tenero modo murice tincta rubescit, modo niueo colore aspectũ recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata: In quem modum Leucoia, bellius flos, hesperis, omnesq. violę matronales efflorescunt. Ista superioribus sęculis elaborasse hortorum cultores indicat Virgilius:

Oculus Christi.

Geor. li. 1.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanquam cessat cultoris industria, ac cõserendi artificium, herbæ ipsæ spõte aliam induunt faciẽ, si colorem, si formam, si proceritatem, si vires spectes. Id partim fit occulta vi siderum, partim ætate & tẽporum decursu, vt ea quæ stabilia apparebant & perenniter duratura, vertãtur in aliã speciem, quasi (vt Erasmus ait) naturę curiositas cauerit, ne qua sit certa herbarũ notitia, quæ posteris indubitata fide trãsmitti possit, sed exigat subinde inquisitionem eorũ quæ vel mutari vel renasci quotidie videmus: sic natura hominũ acuit industriam, ac veternũ excutit.

De ratione concionan.

Virg. lib. 1. Georg.

——— *Siquidem pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit, primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui passus sua membra veterno,
Quo varias vsus meditando extunderet artes.
Paulatim & sulcis frumenti exquireret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Accedit

Accedit his cæli ſtatus,ſoliq. natura, ac regionum varietas,quæ etiam hominibus crines & colorē,toti uſq.corporis habitum immutant. Stirpes enim pro loci natura & qualitate,pro aeris ambientis conditione nunc procerius adoleſcunt,nunc humilius:quędam multis ſtolonibus:pleræq.nullo agnato frutice ac propagine humo proſiliũt:alia pro terræ habitu, diluto lacteoq.virore, alia ſaturata vergentiq. ad atrum viriditate. Vt.n.pueri,quibus nutrices alimenta ſubducunt, aut ea parcius adminiſtrant, gracileſcunt,atq.extenuantur, coloreq. exangui efficiuntur ac minus florido: Sic herbæ ſolo macro, ieiuno ac ſiticuloſo enatæ,ſqualoſæ fiunt, aſpectuque triſti atq.inamœno Hinc videre eſt herbas in parietinis, præruptiſq.ſaxis enatas vix dodrantem altas, eaſdē ſolo fœcundo ac reſtibili cōmiſſas ſeſquicubitũ excedere,ac longe lateq.ramos propagare.Sic bugloſſus & ſymphytũ,vulgo Conſolida maior,cãdidis floſculis ſæpius conſpiciuntur.Sic garyophyllea vel cultus ſtudio,vel vbertate ſoli,candidum,rubicundum variegatũ florem oſtentat vnius culmi, ſtaminiſq; productu.Sic violarum color purpureus aliquando in cyaneum ac cæruleum elãgueſcit. Simili ratione nõnullarũ ſtirpiũ folia minus crenata ſerrataq. exiſtunt:atq.acanacea,hoc eſt, quæ ſpinis horrent pro editioris decliuioriſq.loci natura miteſcũt, ſpiniſq; minus infeſta ſunt.Huc refer quod experiẽtia quotidiana cõmonſtrat,herbas fœtuſq.arbuteos nõ ſolum ſpeciẽ demutare,ſi locũ auramq. nacta ſint accõmodam,ſed etiam melioreſcere,fructuſq.proferre ſalubres,cũ paulo ante lethales edidiſſent. Quod de Perſica planta in Ægyptum tranſlata præter Plinium Galenus commemorat.Cuius rei experimentum hiſce verſibus expreſſit Columella:

Armeniuſque & ceriolis,pruniſque Damaſci,
Stipantur catathi,& pomis quæ barbara Perſis
Miſerat,vt fama eſt,patriis armata venenis.

Loci ſitus mutationē herbis inducit

Simile ab impuberũ ſagina.

2. de alimen. & 3. de ſympt. cauſis.

At nunc expositi paruo discrimine lethi
Ambrosios præbent succos oblita nocendi.
Quin etiam eiusdem gentis de nomine ducta
Exiguo properant mitescere Persica malo.

Hoc enim pomi genus nisi ex aduerso solis radiis sit expositum, non maturescit, succiq. frigidi ac humiditatione cito computrescit, noxamq; ventriculo infert, nisi primis mensis inferatur. Multa itaq. molitur natura rerum, industria hominum exculta ac condocefacta. Siquidem vuæ acini absque vinaceis proueniūt fisso malleolo, exemptaq. medulla, sic tamen vt inter colligandum gemma non lędatur. Citissima enim latera accurate commissa coalescunt: Mespila quoq. Persica, palmulæ, cerasa, pruna, lapidosaq. corna absq. officulis industria curaq. hominū proueniunt, si tenellam scilicet arborem ad binos pedes rescissam, vsq. ad radicem findas, abrasaq. atq. excauata scalpro vtriusq, partis medulla, confestim seiunctas partes vinculo constringas, superioremq. partem ac diuisuras laterum fimo, vel argilla, cerave obducas, ac charta madida munias, elapso anno obducta cicatrice omnia coaluisse perspicies: hanc arborem surculis, qui fructum non tulerūt, inseres & sine officulis poma proferet. Quod ipsum ex Theophrasti consilio, in vite sum emolitus, nec spē frustratus est euentus. Inoculatio quoq, insitio, emplastratio naturæ solertiam, cultorumq. industriā commonstrant. Illa siquidem efficiunt, vt stirpes, exuta natiua indole, aliam faciem formamq. adsciscant, atq alię in alias prompte demutētur. Vt enim videmus homines pro ingeniorum varietate, atq. educationis cura, non solum diuersa sortiri ingenia, alios mores ac studia, animæque propensiones obtinere, sed corpus aliud alio vel exilius, vel procerius, colore, vel florido, vel exsangui, cuteq: vel glabra, vel hispida hirsutaq. forma: tamen humana nō penitus destitui.

Gal. de alimēt. facul.

Vt nōnulla absq. nucleis proueniant.

Insitionis tres species. Simile ab hominum natura & educatione.

ſtitui, licet nonnulli feritatē quandā præ ſe ferant: Sic in herbis vſu venire ſolet, quæ ob ſimiles cauſas non vnam ſeruant faciem ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota ſpecies formaq iis intereat. Sēper enim aliqua parte nomini ſuo reſpondent, effectuſq. obtinent terræ, in quam radices agunt, peculiares atq. incolarū naturis aptas accōmodaſq. Multa ſiquidem aduehuntur ex inſulis Fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cælo noſtro aſſueta non eaſdem per omnia vires reſeruant, nec eadē ſpecie ac figura, eaq. magnitudine proſiliunt; ſed tamen non penitus genuinā auitamq. naturā exuunt, licet nō nihil a veteri inſitaq. vi ac generoſitate deſciſcant. Quod in ſpondylio, quæ plebeiis Angelica dicitur in laſerpitio vel ſilphio Ciſalpino, quæ triuiali voce Oſteritiū ac Magiſtrantia dicitur, animaduerti poteſt. Quæ licet ob ſoli malignitatē, tractūq. cæli frigidū a Theophraſti ac Dioſcoridis deſcriptione variāt, eaſdē tamē eſſe herbas, pareſq. obtinere effectus cōpertū eſt; licet ob aeris intēperiē vires illis nōnihil langueſcant ac defatiſcant. Cum. n. cuiq. regioni certæ herbarū ſpecies ſint peculiares ac propriæ, ſuiſq. natalibus ſingulæ ſtirpes delectentur: fieri nequit, vt alio trāslatæ in ſuo vigore perſiſtant Aliꝫ ſiquidē opacis vmbroſiſq. vallibus gaudent, nōnulli apricis ſoliq. peruiis: ſunt quæ paluſtri atq. vliginoſo, ſoloq irriguo delectentur, quædā glarioſo aridoq. ac ſabuloſo: quas ſi alio transferas, ac diuerſam cæli partē ſpectare cogas, magnam viriū ac ſpecierum partē ademeris Sic Iris in Illyrico, Helleborus in Anticyra, Abſinthium in Ponto, & apud Santones præſtantius prouenuint. Sic Portulaca marina, Empetron, Braſſica maritima, quam Soldanellam vocant, Oceani crepidines, ac maris margines perſequitur, ſalſoque tractu delectatur. Sic alia aliis locis laudatiora exiſtunt, ac propriis natalibus felicius proue-

Angelica illiq; affines herba.

Herba ſu is quæq; locis delectā tur.

Quæ herbæ maritimo tractu delectantur.

niunt: Cuius rei fidem nobis facit ex natura rerum his versibus Virgilius:

Lib. 2. Georg.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætissima, denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuisæ arboribus patria, sola India nigrum.
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæis.

Ex quibus verbis perspicere datur rei herbariæ studiosis, non æque feliciter omnibus locis eadem prouenire. Quod ipsum hemistichium Virgilii indicat,

——— *Nec omnis fert omnia tellus.*

Quorum pleraq. si tentes in aliud solum transferre vel elanguescent, vel emorientur, aut ægre refocillata crescent quidem, sed vt nomen suum tueri, suamq. generositatem seruare nequeãt. Quamobrem q aliquid terrę sit cõmissur⁹, illis ex Virgilij pscripto

Lib. 1. Georg.

Ventos & varium cœli perdiscere morem
Cura sit, & patrios cultus habitusque locorum,
Et quid quæque ferat regio, quid ferre recuset;
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ;
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina: nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles sua thura Sabæi,
Et Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea.

Quo fit, vt Alpes Belgicæ, quæ Oceani obices longo incuruoq. tractu ab Armoricis versus Aquilonem se porrigunt, omnigenas stirpes proferant, quæ in locis arenosis illis (siquidem ex arenæ, non niuis candore montes illi albescunt) sponte emergunt, nulla cura, nullaq. hominũ industria Efficit hoc partim soli natura, partim effect⁹ siderũ, quę in illã terrę plagã inclinant, suãq vim exerunt. Atq. hinc fit vt queq. regio miniarias, suiq. generis fodinas cõtineat, ex quibus

Duynen *Belgis mõtes arenosi*

Vnde mineralia.

bus pro soli cuiusq. natura, influxuq. planetarum eruuntur, æris, argenti, auriq; glebæ, & segmenta, tophus, marmor, creta, ocra, synopis, miniũ. Similẽ naturam habent lacus paludesq. Zelandicæ, quas *Moer* indigenę nominãt, ex quib. eruuntur glebę bituminosæ, quæ accẽsę, vt naphtha ardent, non sine odore tetro ac viroso. Hinc agri paludesq. Morinenses nomen consequutæ sunt, & quondã extremi hominũ Morini, vrbs deniq; eiusq. cõfinia Terrauana appellatur, quod exhausta sit exemptis nigris glebis, sic vt magnas fossas exhibeat inanes, nullisq. sementibus accõmodas. Apud Brabantos quoq. eruitur ista congeries, sed quod regio minus salsuginosa sit atque à mari remotior, mitius olet. Illi *Thurf* has glebas indigetãt, maritimi vero Darri. Quarũ tanta vis est, vbi frequẽtius his ædes incalescunt, vt ferrũ, cuprũ, stannum, argentũ, atq ænea quæq. deurat, omniaq in ædibus, præter aurũ deteriora efficiat. Illud siquidem nõ obfuscatur, nec fuligine obducitur, sed splendescit potius, ac turgidũ efficitur, maxime obryzũ, sincerũ, nullaq. admixtione adulterarũ. Id efficit auri raritas ac mollities, qua fit vt cõcepto imbibitoq. vapore fuliginoso turgescat, tũ fulgore afficiatur. Tãetsi em̃ graue sit aurũ & ponderosum, molle tamen est, tractabile & porosum, argumento quod cyathus aqua oppletus, citra effusionẽ aureos aliquot admittat. Siquidẽ præter emanãtes spiritus nonnullam aquæ partẽ absorbet, imbibitq;, qua imbutũ aurũ turgescit. Fumus aũt ignisque glebis subinde excitatus, huic metallo colorẽ gratissimũ cõciliat. Cum enim is fumus obuia quæq. fuligine afficiat, colorem luteũ atq. auriginosum inducat, vt flaua bilis ictericis; fit vt aurũ flauescat, quod is color illi sit cognatus ac familiaris. Nõ n. potest alius color auro induci, quã vel flauus, vel luteus, vel deniq;, qualis nostra Caltha est, crocatus. Non desunt apud Belgas professores

Terrauana.

Turf, *&* Darry *ignis fomẽta apud Zelandos, velut glebæ bituminosæ.*

Aurũ fumo splendescit.

Aurũ liquorem combibit.

Simile à flaua bili.

aliquot eruditi, qui ſubterraneorũ hanc cõgeriem, quæ ex terrę viſceribus, tanquã fœtus ex vtero, eruitur, ex arborũ trũcis congeſtã ac concretã exiſtimẽt, proſtratis cõuulſisq. ſiluis inundãte Oceano, ac paulatim alluuione ſuperinductã terram; hoc inualido inducti argumento, quod ſudes & ſarmenta, tum vluæ cannæq; paluſtres atq; arundines iis glebis ineſſe conſpiciantur. Verum nõ ſatis exacte obſeruaſſe illos cõperio fodinas ac terræ cuiuſq; viſcera: cũ etiã in ære, auro, argento, cæterisq. metallis ramoſam ve noſamq propaginem & productũ ſpectemus, quem in imis terræ viſcerib. conſequuntur vegetabili quadam vi, influxuque ſiderum. Neq; enim iners aut otioſa eſt natura, ſed multa magnaque molitur, atque effingit, exornatque non ſolum terræ ſuperficiem, ſed occultos etiam abditosq; ſinus atque intimos receſſus. Hinc Iaſpis, porphyrites & marmora ſponte ſegmentata ſunt, & vermiculato emblemate teſſellatim variegata. Sic nux myriſtica ſeu muſcata intercurſantibus interueniis ſtriata eſt quod ipſum in citriis menſis, noſtroque robore, tum alterius generis lignis aſſulatim diſſectis perſpicimus, quæ multiplice venarum diſcurſu, multisq; lituris ac męandris vndulata ſplendeſcunt. Quemadmodũ veſtes quæ ex hircinis caprinisq. pellibus confici ſolent, tum prætextæ togæ ac ſcutulatæ. Cuiuſmodi plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam concinne & affabre elaborata, quaſi à cælatore ſcul-ptoreq; inducta foret effigies. Sic Corallium in maris Liguſtici profundo frõdeſcit ac fructificat, quod retibus extractum confeſtim lapideſcit, coloremq; aſciſcit vel nigrum vel rubrum, aut, ſi minus excocta eſt humiditas, candidum. Sic in ea parte Galliæ Belgicæ, quã Eburones, Menapij, ac Sicambri, occupant, λιθάνθρακες, h. e. carbones lapidei effodiuntur, bituminis indurati natura, quib. indigenæ non ſolũ ferrum

Moer quid Belgis. | Natura artificiũ. | Camelot, Damaſt. | *Corallus frutex.* | Steen-colen.

ferrum molliunt, sed luculentos etiã ignes in ædib. extruunt, qui semel atq; iterũ extincti postliminio ignescunt admoti foco. Et cum cætera omnia oleo inflammescant, isti affusa aqua inardescũt, oleo restinguuntur. Non desunt & cæteris regionibus suæ fodinæ atq. interranea, quarũ nonnullæ sulphur, calcem, gypsum, ocrã, alumen, auri argentiq. glebas & ramenta effundunt, ex quibus per occultos terræ meatus thermæ scaturiunt, atq. aquas suis qualitatibus imbuunt, illasq; morbis expugnandis reddunt accommodas. Sic maritimæ fodinę bituminis naturam obtinent: Siquidem glebę ex illis erutæ mephitim exhalant, ac graueolentiam, adeo vt assidentes syncopi atq; animi deliquio subinde periclitentur: nec minori incommodo afficiunt carbones cũ fossiles, tum factitij; nisi illos dum ignescunt, sale cõspergas. Tali siquidem remedio discutitur virus infestũ cerebro, omneque

Carbones fossiles oleo extinguũtur, aqua ardescunt.

Sal insper sum carbonib. ignitis odorẽ sopit

Excoquitur vitium, atq; exudat inutilis humor.

Lib. I. Georg.

Nõ desunt q hanc genitiuã terrę vim astris assignãt, q̃ haud dubie in hæc inferiora vires suas efficaciter exserunt; hoc inducti argumento, quod multa videant apud nos spõte deficere, tũ alia quædã non ante visa apparere, ac præstantiora substitui: quib. vt non repugno, sic ego præsertim quod ad herbas attinet, multa propter incuriam atq. ignauiã cultorũ vel deficere vel degenerare crediderim. Sic triticum, vt Theophrastus testatur, in loliũ transit, ocimũ in serpillũ, sisymbriũ in menthã odore, figura vero in calamentũ, multaq. florum genera, nisi adhibita cura, subinde transferantur non solũ à sua specie, verum etiã ab insita vi ac generositate desciscunt. Quod cũ in multis, tum in viola altili spectatissimo flore obseruare soleo, quæ nisi quotannis situm loci mutare condiscat, in humilem ac degenerẽ flosculũ, minusque odoratum deficit Quibus astipulatur Virgilius:

Astrorũ in terrena efficacia.

De causis plant.

Cultura omnia meliorescunt.

Vidi lecta, diu, & multo spectata labore,
Lib. 1. Georg. *Degenerare tamen, ni vis humana quotannis*
Maxima quæq; manu legeret. sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

E diuerso si siluestribus incultisq curã adhibeas, primo quoq. tẽpore mitescunt exuta genuina insitaq; feritate. Quod luculenter expressit Virgilius:

Lib. 2. Georg. *Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,*
Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq. signis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis:
Exuerint siluestrem animum, cultuq. frequenti
In quascunq. voces artes, haud tarda sequentur.

Simile à sordidis animalib. eorumque progressu. Multas itaq. stirpes, easq nouas atq. inauditas natura parit ac profert, multas effectus siderũ, innumeras cultorũ solertia. Et quemadmodũ sorices, glires, anguillæ, murænę, cochleæ, limaces, lũbrici non semper ex semine, sed plerumq ex lentore terræ atque ex sordib. ac putrilagine germinant. Sic in locis arenosis, quales apud Zelandos sunt mõtes Ammonij, quos *Dunen* populares vocãt, multi frutices spõte emicant ex alimẽti cõfluuio, & quod is locus Soli expositus est, herbisq progignendis accõmodus, qui semel ex terræ vligine absq. parente enatæ postmodũ seminio se propagãt, ac numerosa prole se tuentur. *Theod. de caus. plãt. lib. 1. c. 1.* Quamobrẽ non est quod quisquã miretur herbas mutationib. obnoxias, ac subinde virib. formaq. destitui, cũ id, nisi affinitate ac similitudine cõfundi illas cõtingat, loci situs, aeris ambientis qualitas, cultoris artificiũ efficiat. *Herbæ & vires & species immutant.* Sic piper, cardamomũ, seseli, radix Põtica cœlo nostro assueta nõnihil immutantur, nec tam calida atq. vrenti facultate existunt: sed tamẽ nemo aliud de his statuet, quam reuera sunt. Quod .n. iis vires flaccescunt, iustaq. magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cœlique intẽperies & inclemẽtia efficit. Herbas itaq. ge-

minam

minam ſubire mutationem cõſtat, nonnunquã em̃ inſitas illas vires, natiuasq. qualitates immutari contingit, perſiſtente forma atq. effigie: nonnunquam formæ ſpecies intercidit, ipſis qualitatib. ac virium facultatib. ſubſiſtentibus. Efficit id partim influxus ſiderũ, partim ſoli natura, cœliq. ambientis qualitas. Cũ em̃ varia ſit terræ conditio, ac differentia multiplex, contingit cũ aeris, tum alimenti ratione manifeſto immutari herbas, atq. alterius qualitatis fieri participes. Sic corylus, ceraſus, cornus ſi ripis vicinæ conſiſtant, quas vitioſæ aquæ lambunt, vel ſalſæ alluunt irrigantque, fructui manifeſto ſalſilago ineſſe deprehenditur. Sic homines pro alimẽtorum facultate, pro ambientis aeris conditione alium corporis habitum & temperamentum, alios mores & ſtudia conſequuntur. Sic Cimber in Hiſpanum, Germanus in Gallum vel Italum trãſit diutino commercio, vitæq. vſu & conſuetudine, ſic vt ſæpe videas arborem lætam ac nitentem, in locũ ſalſum vitioſumq. tranſlatam, deterioris terræ ſucco deperiſſe.

Salſa etenim tellus, & quæ perhibetur amara, *Virg. 2. Georg.*
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat;
Multaque degenerant ſuccos oblita priores.

Quod ſi adiicias fatalem quandam mutationem, & vices rerum varias; obſeruabis plantas, quamlibet illas foueas, vel ætate feſſas deficere, vel effœtas elangueſcere, ac tantũ non emori, niſi inſerendo, inoculandoq. nouos cultus ſubſtituas, vel auulſis ſurculis aut malleolis reſuſcites. Quæ ſtirpiũ varietas, mutationisq. viciſſitudo hoc effecit apud pleroſq. vt hanc Medicinę partẽ infrugiferã eſſe contendant, ac propemodum operã luſiſſe Dioſcoridẽ, cõpluresq. alios, qui in depingendis herbis ſtudiũ collocarunt. Equidem ſic ſtatuo, neminẽ ſatis pro ſua dignitate, ac nominis ſui amplitudine hanc Spartã exornare, q non

Vetuſtas omnia deteriora efficit.

viuas ſpirantesq. herbas, in quarũ notitiam nos deducunt oculatæ per manus inſpectiones, & graphicæ auctorum delineationes, exacte nouerit. Sunt enim ex noſtræ farinæ hominibus, qui vix dum inſpectis herbis, mira de his incunctanter pronunciãt, vt Pamphilus ille cuius meminit Galenus, qui ne per ſomnium quidem herbas nouerat, quas tẽtabat deſcribere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus aſſimilabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant, & præconio adornant etiam ignota quæque & incõſpecta, vt nonnunquam vappam, aut vile mancipium. Simile quiddã refert Cicero de Phormione quodã philoſopho, qui corã Hannibale copioſe aliquot horas diſſeruit de Imperatoris officio, & de omni re militari. Quem cum oẽs vehementer eſſent admirati, quærebant ex Hannibale, quid ipſe de illo philoſopho ſentiret: hic Pœnus non optime Græce, ſed tamen libere reſpondiſſe dicitur, Multos ſe deliros vidiſſe ſenes: ſed qui magis, quam Phormio deliraret, vidiſſe neminẽ. Nec me hercle iniuria. Quid eñ aut arrogãtius, aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cũ populo Romano gentiũ victore certaſſet, Græculũ hominem, qui nunquã caſtra, nunquã hoſtem vidiſſet, nunquã deniq; vel minimã partem publici muneris attigiſſet, præcepta rei militaris præſcribere? Quis nõ illos in horum numerum referat, qui ſymphyti, qui glycyrrhizæ, marrhubij, ſatureiæ, pulegij vires ſe noſſe iactitant, idq. ex libris tantũ; & commonſtrare non poſſint, etiamſi ſtirpi aſtiterint, quid ſit quod ea poteſtate polleat, & cuius vires tantopere prædicant? Cum enim morbos medicamentis, herbiſq. efficacibus expugnemus, quis erit tam ſtupidus qui harum ignorationem in medico ferat? quis non periculoſam ægroto hanc medici ignorantiam ac neglectũ culpa-

De ſimp. medica. lib. 5.

Elegans cõparatio à praconibus ſumpta.

De Orato.

Hannibalis ſcõma in Phormionem.

culpabit? nemo mea quidem ſententia omnes artis numeros impleſſe videtur, qui harũ cognitione eſt deſtitutus. Vt em̃ nautę non ſolum neceſſarius vſus & ars remi, quo ſcaphã ſubigit, ſed illius etiã armamenti cognitio, cum fieri poſſet, vt contũ pro remo arripiat: ita medico in primis neceſſaria exacta herbarum cognitio & peritia. Illæ enim explorata morbi natura, ad rem ſcite auſpicateq. inchoandam inſtrumenti vice exiſtunt. Quis autem ſe non deridendũ propinauerit, qui aliquid aggreſſurus, inſtrumentum quo res perficiẽda eſt, ignorat? Mirari profecto ſubit illorum partim ignauiã, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita eſt neglectui; adeo vt Seplaſiariis inſigniter indoctis hãc prouinciam delegauerint Cum ſatis cõſtet non veteres modo medicos, ſed potentiſſimos quoſq. reges atq. heroas in hac medicinę parte ſe exercuiſſe, quibus nihil magis fuit in votis, nihil viſum eſt magnificentius, magiſque regium, quam

Simile à re nautica.

Reges olim rei herbariæ ſtudioſi.

Virg. 11. Æneid.

Scire poteſtates herbarum, vſumq; medendi,

Quam parũ ſeriis oblectamẽtis ſe recreare. Et profecto vetuſtiſſimorũ regum famam, ac nominis amplitudinem, iampridem deleuiſſet obliuio, nullaq; ꝓrſus regiæ maieſtatis memoriaupereſſet, niſi renaſcentes quotannis ſalubres herbæ illorũ nomini inſcriptæ atq inſignitæ periturã alioqui memoriam refricarent, illoſq; ab iniuria obliuionis aſſererent. Quorum veſtigiis inſiſtere decet philiatros, h.e. rei medicæ ſtudioſos, & nõ ſolũ anxia cura herbarũ formas explorare, verũ etiã vires excutere & experiri, eaſq. morbis expugnãdis, ac conſeruãdæ hominũ naturæ accõmodare. Quod ipſum ſedulo præſtiterunt medicorum præſtãtiſſimi, Hippocrates & Galenus, qui vſu & exercitatione rei medicę peritiã cõſecuti, certam exactamq. methodum exercẽdæ artis tradiderunt, ratione atque experimento comprobatam.

Hęc ſiquidem per diffuſam enarrationem & ſolidas traditiones exculta ſola non artifices effingere poſſunt, tantisq. præſidiis inſtruere, vt minimi ſit negotij ſæuiſſimos quoſq. morbos conficere. Sic.n.& nos ſtudiorum noſtrorū vberrimā frugem percipimus, & reliqui fructum non pœnitendum conſequūtur. Qui vero alia ratione ſtudiorum curſum inſtituunt, omniaq. ad oblectamentū potius, quā ad vſum atq; vtilitatem hominū referunt, male de ſtudiis merentur, nec ſuis, ciuiūq. cōmodis bene conſulūt Omnes autem artes, Cicerone teſte, aliter tractantur ab his qui eas ad vſum transferunt, atq. hominum vtilitati deſeruire cogunt: aliter ab his qui ipſarum artium ſtudio ac theoria, hoc eſt, ſpeculandi amore delectati, nihil aliud in vita ſunt acturi, quā vt oblectamentum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis cuiuſq. laus omnis in actione conſiſtit. Cum itaque tantam exigat diligentiam res medica, laboremq; indefeſſum requirat, & irrequietum, nunquam intermittenda induſtria, ſed acriter explorāda natura morborum, atq ineunda ratio, qua illorum ſæuitiem expugnemus. Atq; vt in bello noua ſtratagemata, aſtusq. militares comminiſci videmus, tum inauditas machinas ac ſclopetas, tormentaque bellica excogitari: ita nouis ſubinde emergētibus morbis noua ſunt remedia comminiſcenda. Quod in lue Venerea, in ephemera contagioſa, ſeu ſudore Britannico, in ictero nigro, cuius ſymptomata ſunt Stomacacce & Scelotyrbe, nuper factitatum videmus. Queſti ſunt olim nōnulli vbertate nimia prioris ęui exhauſtum ſolum, negare ſolita benignitate alimēta mortalibus. Quod ipſum ita diluit Columella, vt hominum vitio atq. ignauiæ id aſſignet, quod culturæ minus inſiſtant, minusq. ſtrenuos colonos ſe præſtēt. Id ipſum & de noſtrorum hominū ingeniis interpretor, quibus naturę parens nihil denegauit,

Gal.2.aliment.

Ad vſum omnia referenda.

Simile à rebus bellicis.

Schoerbuyc *à vitioſo ſtomacho gingiuas & pedes inficit.*

Rei ruſt. lib.1.

egauit, nec omnia veteribus indulsit, verum & reli
uæ posteritati suas dotes est elargitus, quam steri-
m esse & effœtam passus non est. Itaq; non deest
osteris ingeniũ, modo ne desit mens, ac propensa
omptaq. ad artes consectandas voluntas, modo si-
ilis ardor & inquirẽdi cupiditas illos rapiat. Siqui-
em, vt habet prouerbialis sentẽtia, Exercitatio po-
est omnia. Videre est autem plerosq; in ipso exer- *Vbi inten*
endę artis tyrocinio industrios, sedulos, ac discendi *deris inge*
uidos: verum vbi eo sunt progressi, vt plebi inno- *nium, ibi*
escere cœperint, sensim illorũ flaccescit industria, *valet.*
: remisse parumq. attente suas perficiunt operas,
uri, præfracti, intractabiles, inhumani, ac min⁹, quã
nte, officiosi; quiq. philautia quadam, ac inani per-
asione reliquos fastidiunt, ac grauate collegam, la
orisque socium adsciscí sibi patiuntur. Non desunt
nter hos qui præmature ac præcipitanter ad facti-
andam medicinã irrumpunt, iis adminiculis desti-
uti, quibus medicũ instructũ esse par est, quęq. iam-
ridẽ didicisse. non discere oportuit, sic vt prius me-
ici titulũ aut elogium obtinuerint, quã sunt pro-
eriti. Nam tum legere incipiunt præcepta medica
omines præposteri, cũ acciri cõtigerit, medelamq;
grotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis
ostibus, sic in expugnandis morbis gerere quã fieri
empore posterius: re vero atq. vsu prius est, vt Ma- *In Iugurt.*
ius apud Sallustiũ disserit. Huiusmodi conditionis
theniẽses fuisse Demosthenes cõmemorat, quos *Olynth. 2.*
it nõ vt reliquos mortales vbi cõsuluissent, agere,
erum vbi res actas accepissent, tum demum consu
ere. Sic nostrum pleriq. tum demum consultant
c disquirunt quid facto opus sit, cũ instãt vrgentq;
orbi, qui nullas moras, aut inducias, nullaque deli
erandi spatia admittunt. Quod itaque Cicero exi- *Lib. 1. of-*
it in rebus bellicis, id medico accurate præstandũ, *fic.*
t scilicet omnia sua consilia præmeditata habeat,

vt mature rem ipſam perficiat, nec vnquã à ration
diſcedat, percipere quoq; debet cogitatione futura
& ante conſtituere, quid poſſit accidere in vtramq
partē, nec committendũ aliquid, vt aliquãdo dicen
dum ſit, Non putaram. Nonnunquã aũt medicus i
ancipiti dubioq. morbo & qui celerrime ad ſtatun
properat, vt gladiator in arena, conſilium captat, a
medendi occaſionē è re nata arripit. Quod mihi ali
quando vſuueniſſe memini. Siquidē cum morbun
eiuſq. ſymptomata prope haberē explorata, ac ver
borũ ſerie, & componendorũ medicamentorũ ord
ne exacte eſſem inſtructus: tamen rebus, vt paul
ante reliqui, mutatis, coactus ſum totam ſcenã in
uertere, atq. aliam viam ingredi, aliaq. methodo in
ſiſtere. Sic docte ac prudenter Terentius:

In re medica turpe dicere, Nõ putaram.

Adelph. act. 5. Scena 4.

Nunquã quiſquã tam bene ſubducta ratione ad vitã fuit,
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat: vt illa quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Nihil à Comico dici potuit verius cum in omni vi
tæ actione, tum maxime in profligandis hoſtibus
morbiſq. expugnãdis. Quamlibet enim multum a
diu quis rationes conficiendi negocii, aut cuiuſq. re
perficiendæ ſecum ipſe ſit meditatus, omniaq; ada
muſſim, curaq exactiſſima excuſſerit, quo modo re
aggredienda ſit, quid primũ exequi, quid poſtremũ
conueniat: in ipſo momēto punctoq. temporis, quc
ſe operi accingit, & rem perficere ſtatuit, priores iã
rationes & præmeditata conſilia reſpuit, aliaq. pro
tempore excogitat. Itaq; vſu & exercitatione, mul-
tarumq. rerum experientia parari conſtat pruden-
tiam, & bene gerendarũ rerum dexteritatē, ex eoq
felicem ſucceſſum, atque euentum exoptatum:
nempe eorum qui ex morbo decumbunt, facilem
& expeditam ſanitatem, quam confeſtim nullaque
mora conſequuntur, vbi fido expertoq; medico ſe

In re medica oĩa ſerio agenda.

mmittunt,atq. illi sunt obsequẽtes. Nam errones
cũforaneos,atq. impostores publicos exterminã-
os censeo,qui nõ verentur in hominũ vitas ac cor-
ora grassari,atq;,vt habet prouerbiũ,in vasis iactu-
artem figulinã experiri , h e.vt Plinii verbis vtar,
ominũ periculis discere, & per experimẽta fallacia
conie cturas mortem hominibus inferre , quorũ
ulpa ac temeritate efficitur,vt medendi ars (quam
nter dona spiritus Paulus refert, & qua post sacra 1. Cor.12.
ogmata nihil mortalibus excogitatum est salubre
nagis,ac necessariũ) vna cum professoribus despe-
ta sit,& negligatur, ne iis addam anicularum impu
entiam , quæ nõ verentur huius artis peritiam sibi
endicare : quas nõ tantum à medendi magisterio,
ut, vt minus ambitiose dicam , ministerio semouit
ublicus orbis cõsensus ac maiorum auctoritas, sed
b omni etiam iuris administratione , à functionib.
ecclesiasticis, à concionandi munere exclusit etiam
Paulus. Siquidem,vt apposite Persius: 1.Tim.2.

Publica lex hominum,naturaq; continet hoc fas, Satyr.5.
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.
Stat contra ratio,ac secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id quod quis vitiaret agendo,
Diluit helleborum certo compescere puncto
Nescius examen,vetat hoc natura medendi.

Cui sententiæ consentanea est illa Horatii,

Nauem agere ignarus nauis,timet;helleborum ægro Lib.1.
Non audet,nisi qui didicit,dare:quod medicorum est, Epistolar.
Promittunt medici , tractant fabrilia fabri.

Quod compendiosis verbis indicat Prouerbium, Quam quisq; norit artem,in hac se exerceat. Quocirca felices fore artes Plinius pronunciauit,si de iis solũ iudicent, easq.tractẽt artifices, atq. harũ periti. Cum aũt in extruendis ædibus architectum deligamus solertem atque industrium: in dirigenda naue nauclerum expertissimum; in bello gerendo duces

Simile ab archite-ctura , aliisq; officiis.

exercitatos ac ſtrenuos: in expolienda lingua præceptorem eloquentem: in mente inſtituenda formandisq; moribus moderatorem optimum: cur in morbis expugnandis, in facienda tuendaq. ſanitate triobolares circumforaneos, ac deliras anus admittimus? quibus corpus noſtrum trucidandũ exponimus, animique domicilium diruendum offerimus: adeo nemo non artis medicæ peritiam ſibi arrogat, eiuſque profeſſionem exequitur. Sic Ferrariæ, Pontano teſte, aliquando inter proceres aulicos certamen fuit ac contentio, quorumnam artificum, & eorum qui opificio aliquo ſe exercent, maior eſſet vel numerus, vel copia, cum autem alij aliud proferrent, vt ſunt in Repub. ac cõfuſa multitudine piſtores, lanij, coci, textores, carpentarij, aurigæ, fullones, trapezitæ ac menſarij, vſurarij, ſartores, nautę, lenones, quibus quæſtus inter omnes vberrimus: Tum vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quam eorum qui ſe medicos profitentur, aut eius artis nomine ſeſe venditant, cuius ſe primo quoque tempore ſpecimen exhibiturum pollicetur: itaque poſtridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mire dextrũ, qui faſcia obuolutis ceruicibus, vultuq; ad morbum compoſito, dentium dolorem ſimulat, ac ſubinde ingemiſcens ab obuiis ſtipem eblanditur, atque aliquid remedij mitigãdo dolori implorat: ibi nemo non ex numeroſiſſima multitudine fomenta præſcribit, ac quid dolorem confeſtim diſcutiat, confidenter profitetur: itaque omnium ſuffragiis euicit is qui contẽderat nullam præ medicorum turba in ciuitate numeroſiorem. Nec ſane illum fefellit opinio. Idiota ſiquidem atq. imperita plebs paſſim huius artis cognitionem ac notitiam ſibi vendicat, eamq; palam profitetur atque impudenter exercet, nullo experimento, nullaque ratione inſtructa.

Rei geſtæ enarratio.

Quam

[Q]uam varia sit ac multiplex soli terræq; natura & conditio.
CAP. XVIII.

[I]Am vero vt aliquid superiori argumēto affine ad[...]iciam, medicis cum primis obseruandam censeo [te]rræ cuiusq. naturam, solique habitum. Hic siqui[de]m efficit vt variæ herbarum species emergant, di[ue]rsasque virtutes ac facultates hæ sortiantur. Hinc [Hi]ppocrates Crateuæ montanas herbas, altisq. tu[m]ulis enatas colligendas præcipit, cū firmiores exi[sta]nt ac robustiores, magisq. efficaces, quam aqua[ti]cæ, propter terræ densitatem, aerisque tenuita[te]m: flores vero earum legendos, qui secundum [fo]nticulos, fluuios riuosq; nascuntur, quos imbecil[lio]res, nec multi roboris, succique dulcioris esse ducit. [C]um itaque ex soli natura exacte considerata, her[ba]rum vis ac temperamentum cognoscatur, ipsæq; [he]rbę aliæ aliis locis delectentur, & terram maxime [s]i familiarem deposcant, illarum discrimina, quas [ali]qua ex parte prosequitur Virgilius, obiter & vel[u]i in tabula depicta referam, quo stirpes suis quęq; [lo]cis possint accommodari, minusque ob alimenti [lo]cique malignitatem viribus destitui. Eo enim fit [vt] votis nostris non respondeant, effectuq. expecta[ti]onos frustrentur, atq; euanida spe illudant.

In Epist.

Quib. locis herbæ præstantiores.

2. Georg.

Solum aliud,

[Gr]acile, Macilentum	*Cinericeū ad colorē refertur.*
[M]acrum, Pingue	*Amarum, Dulce*
[...]osum	*Acidum, Lentum*
[...]uminosum	*Glutinosum, Sabulosum*
[...]osum, vel	*Arenosum, Glareosum*
[...]satum, Argillaceum	*Lapidosum, vel*
[...]osum, Ruderatum	*Lapideum, Testaceum*
[...]taceum, cretatum	*Calculosum, Rarum*
[...]eratum, cum	*Densum, Robustum*

Tophaceum, vel à poro porosum
Friabile, Tenue
Ieiunum, Sterile
Pratense, Frumentaceum
Restibile, Repastinatum
Defossum, Nouale, &
Veruactum, vulgo
Braecklandt
Putre, Solutum
Aridum, Stercoratum
Subactum, Strigosum
Squalidum, Fertile
Fœcundum, Salsum
Salsuginosum
Frumenticium.

Locorum alia

Aspera, Prærupta
Inuia, Auia
Inculta, Culta
Arida, Sicca
Arentia, Ieiuna
Siticulosa, Siluestria
Nemorosa, Siluosa
Plana, Campestria
Hortensia
Fruticosa
Maritima
Mediterranea
Edita
Accliuia
Decliuia
Algentia
Alsiosa
Æstuosa
Tepida
Egelida
Gelida
Montuosa
Nebulosa
Caliginosa
Cliuosa
Aquosa
Humida
Palustria
Vliginosa
Irrigua
Humecta
Conclusa
Patentia
Aprica
Opaca
Densa
Vmbrosa
Ventis exposita
A vento silentia
Auræ exposita
Soli peruia
Subterranea, Retorrida
Exsucca, Succulenta
Calida, Frigida
Rorulenta, Salubria
Insalubria, Paludosa
Stagnantia, Squalida
Rigosa, Orientalia
Austrina, Feruida
Roscida
Occidentalia
Aquilonia.

Lunæ radiis augeſcit, at non matureſcit botrus.

CAP. XIX.

Vna ſatis incrementũ dat, maturitatẽ Sol. Illa ſiquidem humiditatẽ mouet, & turgeſcere quæq; facit, ſed ob imbecillitatem concoquere nequit. Sic videmus ſtirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatũ, noctu diffundere, ac per attractũ humorem ſuccumq imbibitũ adoleſcere, auctuſq. atq; incremẽta ſuſcipere. Vt enim vigilia & exercitatio, motusq; moderatus cibum digerit, atq. in habitum corporis diffundit, noctu vero & per ſomnũ concoctio perficitur: quod in ebriis vinoq; diſtentis percipimus, quibus ſomno crapula ac temulentia diſcutitur: ita Sole diem illuſtrante omnia maturitatem conſequuntur: noctu vero Luna ſuas vices obeunte adoleſcũt, ſuccoq; protuberãt. Quo fit vt videamus roſas, lilia, omniſq. generis floſculos interdiu nõ dehiſcere, ac patulos fieri, verũ noctu atq. antelucano:

Lunæ effectus in producendis ſtirpibus.

Simile à facultatibus naturalibus.

Solis ad occaſum, cum frigidus aera Veſper
Temperat, ac ſaltus reficit iam roſcida Luna.

Virg. lib. 2 Georg.

Stercoratio quare Heſiodo improbata.

CAP. XX.

HEſiodus non indiligens rei ruſticæ ſcriptor à pleriſq. inuaditur, quod ſterquiliniũ in agricultura neglexerit: cum is facti non ignarus ſalubritati potius quã fertilitati conſuluit. Ille ſiquidem alio lętamine ſterilitatem expugnandã cenſuit, quam ſtercorandi vſu & conſuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerũ, piſorũ, fabarumq. culmis vomere tempeſtiue ſubuerſis, aliove pabulo proſtrato, agrũ vberem fœcundumq. effici exiſtimauit. Quæcũq. enim ex ſtercoratis fimoq. cultis agris proueniunt, vitioſos minuſq. ſalubres ſuccos præbent. Sic triticum & Cerealia quæque à Curculionibus promptius infeſtantur, ac fruges, omniſq. generis legumina in eiuſ-

Stercoratio inſalubris.

Vnde fruges corruptioni obnoxiæ.

modi agris enata nec perẽnare possunt nec diutius asseruari, quin vel situm contrahant, vel à teredini & vermiculis infestentur. Zythus quoque, eaq. potio quæ Belgis Cereuisia dicitur, ex huiusmodi frugibus decocta, citissime vitiatur, atq. acorem contrahit. Quamobrem recte, mea quidem sententia, Hesiodus illos agros aptos accommodosq. sementi existimauit, quos venti temperati serenant, suaues Solis radij fouent, vbi nullæ æquæ stagnant, nec culta stercoratione pinguescunt, aut saltem mundo natiuoq, humore ac calore maturitatem consequuntur. Sic enim illa quæ nascuntur, diu perseuerant incorrupta, atq. alimentum præbent salubrius. Fieri autẽ nequit vt in his regionib. viuaces existant homines, aut valetudine inculpata, vbi aer ipse, vel alimenta vitiosa sunt ac putredini obnoxia. Quorum alterũ euenit, vbi stagna, paludesq. graueolentiam exhalant, alterum vbi non genuino honore, sed asciticio pinguescit humus, ac stercorando excolitur.

Aer & alimenta valetudini vel psunt, vel officiunt.

Qua ratione Curculio, aliæq bestiolæ infestæ frugibus abigi necarique possint. CAP. XXI.

NIhil est in vita hac caduca & mortali, quod suas non experiatur aduersitates atq. incommoda, multisq. vexationibus atq. insultibus non sit expositum. Vt enim homines innumeris malis sunt obnoxij, multaque illos circumuallant quæ valetudini vitæq. insidiantur: ita & frugibus sui non desunt hostes, qui illas infestãt ac demoliũtur, robigo, culices, formicæ, limaces, cochleæ, locustæ, blattæ, erucæ, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboscide quadã acuminata, rostroq. aculeato, altera sui parte triticũ perterebrat, oẽmq. similaginem depascitur, furfuracea tenuiq. ac cassa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineũte vere progerminant.

Nihil ex omni parte beatũ.

Calãders Curculiones.

minant, vbi frumenta Luna plena recens demeſſa, eaq. madida ac rorulenta, antequã occalluerint, recõduntur, vel vbi granarii feneſtræ Auſtrinis flatib. non Aquiloniis ſunt oppoſitæ. Siccitas. n. efficit vt omnia putredini minus obnoxia exiſtãt. Perſuaſum eſt autẽ nonnullis, quorum mea quidem ſententia nec vana fides, nec inanis auguratio, Deũ Opt. Max. nonnunquã hanc calamitatem immittere in vindictam eorum qui plus ſatis lucro inhiãtes, vel fruges abſcõdunt, vel ſupra legitimũ tempus aſſeruant magno inopum detrimẽto, qui hoc cõmeatu deſtituti, vitam tueri nequeunt. Hoc enim alimentũ in edendi, paſcendiq. corporis vſum affluenter elargita eſt prouida Dei benignitas ac munificẽtia, adeo vt ſi cętera edulia deſint, atq. obſonia quæq. deſiderentur, ſatiari homines pane poſſint, eoq. inediã famemq; ſolari. Quamobrem grauiter culpandi ſunt negotiatores frumentarii, qui magno tenuiũ damno, annonæ, frugumq. pretia intendunt, nec in ſumma egeſtate granaria laxãt, quo illis quæſtus ſit vberior. Eo ſiquidẽ fit vt in remp. ſint iniurii, atq. in plebẽ cuius maledicta in ſe cõcitant, fraudulenti. Qui enim (vt Solomon teſtatur) frumenta abſcondit, illũ execratur populus; qui vero diuẽdit, huius capiti fauſta exoptat, beneq. precatur. Patitur tamẽ plerumq. Deus huiuſmodi malis affligi nos, cum erga illum ſumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulate fruimur. Siquidem per Ezechielem immiſſurum ſe minatur religionis ac pietatis deſertoribus calamitates quatuor, famem, peſtem, bellũ, & nocentes beſtias: vt his diuexati ad ſaniorem mentẽ, agnitamq; veritatẽ perducantur. Quod ſi naturales cauſę, non irati numinis vindicta malũ hoc inuexerit; ineunda ratio qua animalcula noxia vel abigi poſſint, vel interimi. Nihil autem ad perimendos curculiones efficacius, quam ſalſugo in qua allium decoctũ ſit, ſi ea

Unde frumenta corrũpantur.

Negotiatores frumentarij odioſi.

Corenbyters.

Prou. 11.

Cap. 37.

Quatuor calamitates à Deo hominũm mittũtur.

Curculiones quib. abigãtur.

irrigentur pauimenta ac parietes, confestim enim alio repunt, ac granaria deserunt, odorisq. tetri hali tu exanimantur. Idipsum præstant etiam Sagapenũ amurca, castorium, sauina, sulphur, cornu ceruinum hedera, galbanum, ac graueolentia quæq, quorum suffitum, nec serpentes, nec colubri, vec vespertilio nes ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius:

Lib. 3. Georg.

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneosq; agitare graui nidore chelydros.

Lupulus vulgo Hoppe.

Eadem ratione lupi salictarii nidorosos flosculos refugiũt, qui etiam hominũ cerebro infesti sunt, capitiq. grauedinẽ ac temulentiã inducunt. Similiter & sambuci flores, quorũ odor etiã erucas arcet, blattasq. ac tineas perimit quemadmodum absinthium ruta, mentastrum, abrotanum, satureia, iuglãdis folia, filix, pseudonardus, quæ nobis lauendula dicitur nigella, coriandrũ viride, psyllium, anagyris, pulices cimicesq. interimunt, vel culcitris supposita, aut toris, in aceti Scyllitici decoctione cõspersa. Obseruatũ est autem nostra & auorum memoria naporũ semẽ quod negotiatoribus Belgicis quęstum prębet vberrimum, miram obtinere vim in prosternendis conficiendisq. Curculionibus, nõ ratione deleteria, sed suauitatis illecebra. Cũ enim id dulce atq. oleosum illud deserto tritico, auidissime appetunt, eoque distenti pereunt. Quod ipsum iis etiam vsuuenire solet, vbi fiscellis vuarum passarum insederint. Sic experimento comprobatum habeo, puerorum lumbricos vuarum passarũ esu expugnari, si ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulenta quæq. ita dulcia effluenter hausta vermibus inimica. Distendi enim illos cõtingit ac disrumpi suauioris edulii copia. Sic etiam hominum ventriculus turgescit ac tormina concipit, dulcibus affatim ingestis.

Naueel. Napus.

Dulcia aliquando vermes perimunt.

Lumbri-

Lumbricorum vermiumq; qui humanis corporibus innascuntur sagacitas, & quid portendat per os naresq; erepere.

CAP. XXII.

VISVM est nonnullis prodigii quiddam simile lumbricos præsertim longos & teretes, sursum eniti, ac per os naresq. erepere: cum id insito quodã naturæ motu facere soleant, siquãdo humo diutius ieiunus perstiterit. Tunc enim stomacho morsus inferunt, ciboq. explere cupiunt: quibus cum nihil obiiciatur quo ali vitamq. tueri possint, in sublime feruntur, cibumq. ad gulæ vsq. meatũ venantur. Sentiunt enim sagacitate quadam naturæ per illas partes in ventriculũ delabi alimenta, & cum nares peruiæ sint atq ad gulæ tramitem spectent, eo quoq. se conferunt, factaque titillatione, vel sternutamento eiiciuntur, vel primoribus digitis prehensi eximuntur. hæc in sanis multoties a me sunt obseruata, quibus cum facti causam explicassem, hac in re illos securos præstiti. In ægrotantibus vero hoc ipsum aliquando euenisse conspexi, sed non absq. imminẽtis mali præsagio. Tanta est enim in huiusmodi corporibus contagio, eaq. putredo, atq. humorum inflammatio, vt exitialem vim morbi perferre nequeant: itaque erumpunt quidam foras, sed morbi sæuitia, non critice, nec naturæ vi incitati. Cum autem desinente morbi violentia, inferne cum reliquis excremẽtis illos prolui contingat, salutare id esse Hippocrates statuit, sponte vero, nulloq. naturalis facultatis impulsu egredi, quod in moribũdis perspicimus decumbenti noxium. Subodorantur enim naturæ quadã sagacitate corpus defecturũ, seseq. destitutũ iri alimento, eoq. stationem suã deserunt. Sic obseruatũ est, sorices ac glires ædes ruinosas deserere, trimestri etiam spatio antequã sunt collapsuræ. Persentiscunt. n. naturæ instinctu, sensim dissolui cõtignationem & ædium compagem, illasq. breui ruituras,

Vermes narib prolapsi.

Lib. 2. aphoris. 18

Glires ædes ruinosas deserunt.

Pediculi quoq. ac pulices, vbi corpus hominũ tabescere sentiũt, omniaq. membra sensim sanguine destitui, vel ipsum deserunt, vel illas partes occupant, quibus sanguis calorq. natiuus diutius inhæret. Expertum est enim a Libitinariis ac Vespillonibus in ea se lacuna recondere circa stomachi orificiũ, in quã desinit cartilago ensiformis, vel in ea quæ mẽto sub est, ac vocali arteriæ incumbit. Siquidem illæ partes vtpote cordi vicinæ ad extremum vsq. halitum calescunt: quod cum a nonnullis qui ęgrotis assisterẽt mihi esset relatum, incunctanter pronunciaui certissimum id esse imminentis mortis argumentum, iamiamq. emigrantis animæ indubitatum indiciũ. Cæterum cum lumbricorum paulo ante mentionẽ fecimus, hoc adiecisse visum est operæpretiũ, multa esse, quæ lumbricos ventrisq. interanea exigãt, peri mãtq.: sed nihil efficacius exiccatis in tegula ignita vermibus, exhibitoq. illo puluisculo verminantibus cõfestim reliquos inhęrẽtes corpori deiici cõtinget eadem ratione, qua Plinius, cõpluresq. alii rerũ abditarum indagatores asserunt, homini a scorpionibus icto, remedio esse ipsorũ cinerem potum, in oleo vi nóue demersum. Sic rabidi canis morsum curari testantur nostrates pilis eiusdem animantis exustis, illisq. ex vino propinatis. Propellit enim malum, virusq. facit innoxiũ, ac corpori cui morsus illatus est, minus infestum quod virus eliciat conficiatq. Sic aliquando geminata cõmixtaq. cõtrariæ facultatis venena, remedię sunt, non exitio. Quod festiuo epigrammate indicat Ausonius de vxore quæ virum aconito extinctum voluit:

Experientia de pediculorũ sagacitate.

Lib.10. cap.25.

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum.
Miscuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc siquis, faciunt discreta venenum.
Aut idotum sumet qui sociata libet.

LÆVI-

LÆVINI LEMNII

MEDICI ZIRIZÆI OCCVLtarum rerum ac naturalium quæstionum, LIBER SECVNDVS.

Humores, non malos genios, morbos inducere: spiritus tamen aerios se iis vt tempestatibus immiscere, ac faces subdere.

CAPVT I.

ON desunt apud nos pleriq. qui cum sint in naturæ operibus sobrie exercitati, ac morborum causas, originem, progressus, quæq. comitantur symptomata seu accidentia ignorent, atque illorum rationem assequi nequeant, in malos infestosque Genios, qui nostris incommodis continenter inuigilant, hæc ipsa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbũt, tertio quoq. die subeunte venas, malo Genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc est, continuis febribus, quotidiana, ephemera seu diaria, omnibusq. febribus æstuosis atque vrentibus tale quiddã euenire imaginãtur. Quod ipsum quam sit absurdum, ac ratione dissentaneũ, quiuis in naturę arcanis vel tenuiter versatus facile iudicauerit. Cum enim ex quatuor elementorũ cõcretione ac mixtura corpus humanum constet ac cõflatũ sit, totidemq. humores cõplectatur, qui ex facultate seminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & sicci sunt participes, quid aliud statui possit, quã ex horum intemperie, excessuq ac defectu morbos excitari. suamq. originem sortiri? Argumento quod illos mitescere videmus ac sopiri, vomitu, sudorib. sectione venę, cucurbitulis parti læsę affixis, hęmor-

Humorũ prauitas & copia morborũ origo.

rhoidũ mensiumq. profluuio, tũ iniectis clysteribus subditisq. podici balanis seuglandib. Constituit aũt Deus pro inæstimabili sua sapientia in natura rerũ motus ordinatos nec quicq̃ temere aut fortuito sed omnia decẽti ordine ac cõtinuata serie ferri voluiq. voluit. Sic sidera, elemẽta, Oceanus, anni tempora, cælorũ orbes suos habẽt motus ac vices, certaq. lege decurrunt. Pari tenẽtur lege ac cõditione humores qui corpori humano inhęrent, ac suos effectus propriosq. motus ac certas periodos obtinẽt. Sic vt per quadripartitas anni varietates suas quisq. humor vices obeat, ac facultates viresq. in corp⁹ exerceat. Sic sanguis eã conditionẽ ac vim sortitus est, vt vere vigeat, sueq. naturæ morbos ac febres pariat, nẽpe cõtinẽtes quæ nullas præbent inducias, nec ad infebricitationẽ desinũt. Sic cholera ęstate alternis diebus reciprocante recurrẽteq æstu bilioso, tertianã inducit. Pituita hibernis mensib. vbi cõputruit, quotidianam intermittentẽ. Melãcholia ineunte autumno quartanã: Sic diaria vno die, aut paulo post finitur, ꝙ ipsa nõ in humorũ putredine, sed in halituoso eoque accẽso spiritu cõsistat. Hæc aũt omnia eadẽ ratione, pariq. ordine & modo perficiũtur, quo ortus & occasus siderũ, Oceani æstus & reciprocatio herbarũ fruticũq germinãtiũ amœna grataq. vicissitudo. Cęterũ id admiratione nõ caret, quod quatuor humores certa horarum spatia, certasq diei partes sibi vendicant, ac diẽ noctemq. æquinctialẽ seu artificialẽ, per horas duodecim temporales sibi partiũtur. Quod a vero nõ esse alienũ experimento cõperi, cũ horũ obseruatione, febriũ accessiones indubitãter prænunciare soleã. Viget. n sanguis, Sorano Ephesio teste qui Euangelistarũ more spatia decursusq. diei ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis nona ad horã diei tertiam, quibus horis cõcoquitur sanguis, atq. ab hepate elaboratur. Quo fit, vt mens ante-

Natura ordo ac series.

Humores sua tẽpora sortiũtur.

Quatuor humorum decursus incorpore.

Matt. 20 Mẽs homi nis dilucu lo erectior ex sangui nis halitu.

antelucano exortoq. Sole ſit alacrior, omneſq. cum ægroti tum ſani erectiores, ob ſuauem effluxũ, gratumq. ſanguinis halitũ Bilis vero flaua ſuas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, pro tempore naturalis vis ac facultas ſecernit a ſanguiẽ choleram, eamq: ad fellis folliculũ dirigit. Eoq. fit vt ſub id tempus homo ad irã ſit pronior, ac leuiſſime excandeſcat. Bilis aũt atra, ſeu ſuccus melãcholicus ab hora diei nona vſq. ad horã noctis tertiam ſua munia exequitur, clauoq. aſſidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur, eluiturq. a ſordido excremento, idq. natura ſpleni deſtinat. Quo fit, vt illo horarũ decurſu mens hominis obnubiletur, atq. ex atra denſaq fuligine animus mœrore contrahatur.

Humores quiq. certis horis vigent.

Pituita ab hora noctis tertia ad horam noctis nonam huic ſuccedit: tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibuſq. liqueſcere atq. elixari. Quo fit, vt phlegma ſtomacho innatãs, atq. ad cerebrum delatũ, hominem ſomnolentum efficiat ac dormitantem. Quod ſi horũ omnium exacte rationem ſubduxeris, obſeruabis iiſdẽ fere horis, quibus humores ſuis vicibus funguntur, acceſſiones, inſultuſq. febrium inuadere, expletoq. ſingularum horarum, quæ humoribus ſubſeruiunt, ſpatio, modo ſinceri ſint atq impermixti, conſiſtere ac terminari: Sic continentes febres & quotquot ex ſanguine ortum habent mane ingruunt, tertianæ ſub meridiem, hoc eſt, hora ſexta, quæ nobis eſt duodecima tam diei quam noctis. Quartanæ ſub horã nonam, quæ nobis tertia eſt pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quod ſi humores redundent atq. inter ſe, vt aſſolet, implicati connexiq. ſunt, non ſeruãt legitimum tempus ſuoſq inſultus, cum acriores tum productiores faciunt, magiſq. diuturnos. Vt enim venti conglomerati ſæuiores tempeſtates excitant, cum ſcilicet.

Simile a ventorum concurſu.

Æneid. 1

Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos volunt ad littora fluctus:

Ita vehementior fit morbus ex humorum cõcursu & confluuio, corpusq. humanum sæuissime excruciant congeminati morbi.

Ouidius. Met. lib. 1

———nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Horum effectuum causam, superuacaneum, imo friuolũ est, in malos Genios referre. Cũ hæc omnia in humorũ putredine atq. inflãmatione, vel qualitate ac copia consistant. Ista siquidẽ efficiunt, vt sint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cũ aũt sanguis plurimum corpori inest, vnicum, eumq. continuũ accessum facit: quod in venarũ conceptaculis, per quæ, tanquã riuos atq. aquæductus, vndiq. sanguis diffusus est, putredo atq. inflammatio consistat. Quo fit, vt naturam, tanquã solertem fidumq. consulem in seditione ciuili, belloq. intestino, cõtinẽter operi insistere, nullaq. intermissione obluctari morbo oporteat. Pituita vero flauaq. bilis atq. atra quod minus copiosæ sint, extraq. venarũ angustias constitutæ, non perpetuo, sed intermisse affligunt, minusq. sunt lethales ex huiusmodi humoribus exorti morbi, quod illis nõ pateat aditus accessusq. ad cor, partesq. principes, eoq. non facile illis cladem noxamq. inferre possunt. Sunt tamẽ harum febriũ nonnullæ diuturnę, partim quod materia redundãs sit, partim quod lento tenaciq. visco assimilis, adeo vt ægri concoqui possit, atq. eliquari. Quo fit vt melancholicos rarius exhilarescere contingat, nisi affatim & meracius bibant. Est enim is humor impense frigidus ac siccus. Huiusmodi autem constitutionis homines dictitare soleo ferro similes, quod multo vrentique igni opus habet vt ignescat, quo subigi malleis, fingiq. possit. Isti siquidem plurimo meracissimoq.

Sanguis cur febres continuas excitet.

Simile a consulis solertia.

Melãcholici non facile inebriantur.

Simile a candenti ferro melancholicis aptum.

cissimoque vino indigent, idq. inoffense perferunt: quo vbi incalescere cœperint, mimos, ridiculosque moriones se præbent. Camelũ saltitare dicas. Nam cum sint natura seueri ac tetrici; vino perfusi, festiui affectant videri atq. elegantes. Et quemadmodum non facile vino cedunt, illoq. obruuntur: ita ægre illis temulentia discutitur. Cum enim bibant affatim ac cibũ ingerant affluẽtius: fit vt densi fumi, crassiq. vapores tenacius fixiusq; cerebro inhæreant, adeo vt postridie illis imaginationes melancholicæ ingrauescant: Siquidẽ ex hesterno mero nondũ sopito ac despumato, totũ renidet corpus ac subolescit. Simile.n quiddam iis euenit, quod ędibus accensis, quas tametsi incendiũ nõ funditus absumpsit nec omnia cõflagrata sunt; retorridus tamẽ ex ambustis odor, naribus se ingerit ac cerebro officit: Sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidiq. halitus, ac ructus nidorosi, infensi sunt, mentiq. ac celebro acres mordacesq. fumos inferunt. quos cum excutere nequeant, atq. identidẽ recrudescere phantasmata percipiant; denuo accũbere gestiunt; quo vini vapores, atq. ex illis ortas absurdas imaginatiões, vt clauũ clauo, retũdant. Cum itaq. sic se habeãt morborũ causæ atque origines, eaq. sit humorũ natura & conditio, vt nulla ratio potior excogitari vel iniri possit accessionis insultusq. febrium, quam vel humorũ copia, vel qualitas, non est quod quisquã existimet aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tẽpestatẽ, hãc inducere intemperiẽ. Scio equidem, nec id grauate sum admissurus, Dæmones, hoc est, spiritus aereos scientia ac cognitione rerum imbutos, quiq. omnia subodorari solent, nõ solũ humoribus se immiscere, sed mentes quoq. humanas ad pessima quæque instigare atq. impellere: bonos quoq. Genios, seu Angelos salutares ad optima quæq. adiumẽto esse, ad eaq. se præbere socios ac ministros. Sic Raphael

Melãcholicorũ natura, vbi vino incaluerint.

Simile nõ inelegans ab accẽsis ædibus.

Cruditas melãcholicis noxia.

Mali Genij corpus & mentẽ oppugnãt.

Mali Genij ventos exasperãt

Tob.14. se itineris comitem addixit Tobiæ filio. Sic in Samsonem irruit spiritus Domini, & dilacerauit leonẽ tanquam hædum. In Saulem quoq. insiliit spiritus 2. Reg.10. diuinus, & cum reliquis Prophetis vaticinatus est. Postmodum vero spiritus nequam exagitauit commouitq. mentem illius, atq. in Dauidis necẽ illum armauit. Sic tempestatibus se ingerũt ac fulmina tonitruaq. exacuũt, adeo vt illis adnitentibus conuelli culmina spectemus, prosterni sata: pecudes, armentaq. ac greges confici: quanquam tamen ventorum Actor 27 violentia atq, impetus tale quiddã absq. his efficiat. Sic Ecnephias & ventus Typhonicus, cuis meminit Diuus Lucas, valide atq. impetuose terris marique incumbunt, atq. ardentes faces, ignitosq globos eiaculantur attritu ac collisione nubium, adeo vt antẽnas velaq aduri cõtingat Similem vim ac violentiã vallis quamlibet munitis, bõbardæ inferunt, quę nõ solum proximos quosq & quos glans attingit feriunt, sed longius etiam consistentes, pauloq. remotiores prosternunt violento strepitu, auræq. sibilo. Hæc & pleraq alia licet naturali ratione fieri cõstet, Dæmones tamen vel conniuente Deo, vel concessa illis potestate se his immiscere solent omniaq. sæuiora efficere. Sic Saulis melãcholiã exasperauit Satanas, atq. ad cædes & insidias multaq. funesta impulit. Quod tamen hic animi affectus, mentisq. error ac perturbatio in naturales causas referri possit, ex eo patet, quod citharæ dulcedine subsederit furor ille, atque impetus animi, factaq. mens sit sedatior. Vt enim vbi turbines ac sæuiores vẽti Oceano incũbunt, fluctus crebrescunt, mareq exæstuat; vt deniq. melancholicis natura tetricis iactura facultatũ, aliaq incommoda mœrorẽ conduplicãt, biliosis immodicus vini potus, vel aspera dicteria falesq dentati iram exacuunt: Ita mali Genii, aut fraudulenti consultores hominum animos ad deteroria procli-

A bõbardæ violentia simile.

Iob.12.

Simile ab æstumaris

ues in præceps agunt, adeo vt voluntas alioqui alacris & prompta, impetus consiliorum ipsasq. actiones moderari nequeat. quod ipsum indicasse videtur Seruator, cum Petrum increpitans, Facesse a me inquit, Satana: Quo nomine illum perstrinxit Christus, quod illi aduersaretur, atque ab instituto conceptoq. consilio, quo nos redimere statuit, auertere illius mentem tentaret. Et profecto nisi Deus Opt. max. singulari in nos fauore aduersarii furorem coerceret ac retunderet, nunquam subsistere posset homo, ac se tueri aduersus im̃anissimam huius belluæ ferociam. Omnem siquidem captat occasionẽ, omnesq tẽtat, exploratq. aditus, quo imbecilles adoriatur, vt ventilet cribretq. veluti triticum. Quocirca Dominus, vt palam testatur Iob, applicat illi gladium, hoc est, seuiendi modum ac mensuram illi præscribit, nocendiq. metas Satanæ constituit; neq. enim vltra constitutũ prescriptumq. terminũ progredi fas est, nec patitur Deus quenquam supra vires, & quam imbecillitas humanæ naturæ fert, affligi. Quo antidoto Diuus Paulus Christi nomine omnes in periculo, vitæq. discrimine, in calamitate, morbis, inedia constitutos solatur ac fulcit, cum nõ sinat Deus vllos tentari supra vires, sed com̃onstrat cum tentatione euentum, vt vel afflictio virib nostris respondeat vel celeri effugio ab illa liberemur. Hæc eo verbosius a me enarrata sunt, quo intelligat æguus lector id esse argumenti caput, nostriq. instituti rationẽ: Humores præcipuã esse causam morborum: Genios vero, astra, ambientis aeris qualitatem, aliaq externa concomitari, vt accidentia. Cum enim omnes animi impetus ratione mentisq. iudicio sedari contingat, corporis vero morbos appositis remediis atq optimo medendi vsu mitescere ac consopiri: qui alio referri velit origines causasque morborum quam in humorum copiam ac qualita-

Matt. 8.
1. Pet. 5.
Luc. 22.
Cap. 40.
Iobi locus explicat.
1. Cor. 10.

Humores corporis quos mores pariāt.

tem? Quod si cui insitos corpori humores excutere collubeat,atq in se ipse explorare,qua vi ac facultate polleant;experietur illos non modo corporis habitum,sed animi etiam mores constituere,sic tamē vt morum institutio,tum pietatis ac religionis cultus &obseruatio primas potioresq.partes obtineat. Sanguis siquidem.vel si qualitates spectes, calor & humor florido quidem corpore homines producit, at quod ad animum attinet,lasciuos, moribus Comicis,simplices minimeq. fucatos, ac tantum non stolidos. Bilis flaua arido quidem corpore ac subfusco profert,sed callidos,subdolos,ingeniosos,feruidi ardentisq. ac concitati animi, prudentes,industrios,solertes, inconstantes,instabiles, fraudulentos:

Pers.Sat 5

——Qui fronte politi
Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Melancholicus succus stabiles & constantes efficit, quiq.non facile a concepta persuasione resiliant,suamq.opinionem deserant:adeo vt si alicui sectę addictos esse contingat,mordicus illam tueantur,nec facile ab illa resiliant: qui affectus in cholericis mitior est;siquidem isti ob humores fluctuantes atq. instabiles,spiritusq tenues,leui momento alio trāsferuntur,& licet feruidi existant & clamosi, placabiles tamen sunt minusq pertinaces aut obstinati. Pituita ad formandos fingendosque mores inutilis est.Quo fit, vt hebetioris sint ingenii, nec ad vllas functiones ac munia appositi.

Melancholicos,maniacos,phreneticos,quiq; ex alia causa furore perciti sunt,nonnunquam linguam alienam personare quam non didicerint,nec tamen esse Dæmoniacos.

CAPVT II.

Humorū mira vis in concitāda mente.

MIra vis concitat humores,ardorque vehemens mentem exagitat,cum ægroti in æstuosis febribus linguā quā nō sunt edocti,modo diserte,modo obscure &cōfuse loquūtur,qđ in ἐνεργουμένοις

hoc

hoc eſt, a Dæmone obſeſſis fieri nõ magnopere miror: cum illi omnia calleant, rerumq. omniũ ſcientiam obtineant. Sunt autem humores tam violenti atq atroces, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrũ delata, quod in meraciſſimo quoq. vino affluenter hauſto obſeruamus, peregrinã linguam extorqueat. Quod ſi a malis Geniis perficeretur, nõ conſileſcerent morbi purgantibus medicamentis, nec iis quæ ſomnũ cõciliant, diſcuterentur. His enim & pleriſq. aliis, quibus abũde inſtructa eſt res medica, rité adhibitis, reſtitui illos videmus, atq. ad conſuetũ loquendi vſum, mentemq. ſaniorem reduci. Cum itaq. feruentiſſima ſit humorũ ebullitio, vehemens quoq. ſit ſpirituum agitatio, mentiſq. humanę cõcitatiſſimus motus, & cõcuſſio quę voces quaſdã inauditas, linguãq. prius incognitam extundit, nõ ſecus quam ex cõtritu ac colliſione ſilicis, emicãtes ignitaſq. ſcintillas elici videmus. Eſt aũt hoc mẽti humanæ inſitũ, vt appoſita aptaq. ſit ad percipiendã rerum cognitionem, ipſaq. imbuta eſt artibus ante illarũ vſum. Sic vt non ſit abſimile vero illud Platonis, Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe quam reminiſci. Mens ſiquidem hominis omniũ rerum ſcientiam ac notionẽ in ſe ipſa cõplectitur, ſed mole corporis, denſiſq. humoribus oppreſſa nõ facile euceſcit, eoq. vt ignis cineribus obductus, exuſcitari foueriq. poſtulat, quo ſe proferãt ingenii nobis igniculi, naturęq. lumen reſplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorq. hominis pars anima concutitur morbiſq. exagitatur; ea profert quæ in intimo receſſu latitabant, inſitaſq. vires palam exerit. Vt enim ſtirpes quędam nullũ ex ſe odorem diffundũt, nec aliquid ſuaueolentiæ expirant, niſi ſubinde cõmoueas manuſq. demulceas. Sic quoq. non proferunt ſe ingenitę facultates ac vires, niſi, vt aurum in cote lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione

Vt vini, ita humorum vis mentem concitat.

Simile a ſilicis attritu.

Mens artib. imbuta ante doctrinam

In Phæd.

Simile a ſopito igne

Simile nõ inconcinnũ ab herbarũ fragrantia.

Simile a lapidũ ac ſtirpitum effectu.

Gagates ſuccinum quod Amber vulgo dicitur; non continuo paleas ac feſtucas,aliaq. venti ludibria ad ſe rapiunt,ſed agitata atq attritu concalefacta. Sic cum pugiones acuis crebro,celerique motu.ſcintillas emicantes exprimis Et herbis quoq. & gemmis naturæ vis percipi cognoſciq.poteſt. Pæonia ſiquidem,viſcum,fruticulus,verbena,corallium, hæmatites,vniones,ſmaragdi,aliaq. amuleta,hoc eſt,quæ noxia quæq. amoliuntur ac depellunt, corpori applicata,colloq appenſa,præſentanea vi vel morbos diſcutiunt, vel ſanguinem ſiſtunt, aliaq. pro inſita facultate præſtant:ſed hæc omnia efficacius ac præſentius intus exhibita,atq in corpus aſſumta Experimentum a generoſo vino capere licet,quod naribus admotum, odore quidem cor reficit, mentēq; excitat,verumvbi in corpus reconditum delatumq. eſt(ſi quidem in dolio nihil efficit, ſed in venas dimanans)tum demum vires ſuas explicat,atq. homines quālibet ſtupidos,diſertos facit,ac mire loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæq. in cerebri latebris deliteſcunt,prodit,atq. in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines afficiunt,vbi tota vis atque impetus morbi cerebri ſinus impleuit, mentemq ac ſpiritus cum vitales, tum animales concitare cœperint. Videmus enim nōnullos in æſtuoſis febribus,quæ fere æſtate vigent,copioſos promptoſq fuiſſe in diſſerendo,vſoſq oratione culta atq elaborata.eoq.idiomate,quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerūt; quos ego pronunciaui non malo infeſtoq Genio diuexari,nec Dæmonii inſtinctu impulſuq. illos iſta peragere,ſed vi morbi,humorumq.ferocia, qua tanquā face ſubdita mens hominis exardeſcit atq. inflammatur. Illos ſiquidem,admotis capiti fomentis,exhibitaq. ſomnifica potione,a morbo mentiſq.errore vindicaui:quo diſcuſſo,omnium eorum quæ ab

Vnde vis in cōcitandis ſpiritibus.

Simile a vini effica cia ſumptum.

his

his dicta factaq. erant, profunda cepit obliuio. quorum nonnulla cum in memoriam illis reuocarem, suppudescere cœperunt, miratiq. sunt in tantum sibi excidisse mentem. Simili etiam ratione moribundi, quod in his excitetur ardens animi vigor illosq. antequam emigrent, rapiat diuinus quidã afflatus, vaticinari solent, quæq. euentura sunt, certo prędicere, idq. diserte atq. oratione tam meditata, vt astantes admiratione afficiantur. Quod autem anima vtpote cælestis originis ac diuinitatis particeps, præscia sit futuri ac vaticinandi perita imminente potissimum morte. suo loco dicetur.

Cur anima migratura vaticinetur.

De epilepsiæ, quam cum veteres tum recentes plebeij in certos Diuos referunt, violentia ac sæuitia; qua deniq; ratione expugnari poßit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppressos non confestim sepulchro inferendos.

CAP. III.

QVos effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, alias demonstratũ est. Verum cum hi pro locorũ ratione ac discrimine variis diuersisq. modis illa afficiant, de his quoq. dicẽdum putaui quæ cerebro inhærent. Illi siquidẽ qui in celsissima parte corporis consistunt morbi, non solum dolores infligunt, sed sensum motumq. eripiunt, ac menti iacturam inferunt, quod in Apoplexia & lethargo, quæq. in teneriorem ætatem & sexum muliebrẽ impotentius sęuit, epilepsia spectare licet. Veteres reclamante, Hippocrate, in peculiares Diuos morbum comitialem referebãt. Cum enim proxime adstantes tam subito miseros conuelli prosterniq. viderent, existimabant vel Diuos aliquos illis infestos, vel malos Genios hanc calamitatẽ cladem q. inferre: quocirca vota illis nuncupabant tabulasq. votiuas erexerũt. Hinc nostra ætas Epilepsiã in multas species discriminat, atque aliam Diuo Ioanni Christi præconi, aliam Cornelio Hubertoque assignat, quorum simplicitati vt neminem de-

Morbos comitialis in quem referẽdus.

Diuis nõ aßignãdi morborũ cruciatus

cet inſultare: ita ſenſim illam perſuaſionem illorũ animis eximendam cenſeo quo in naturales cauſas iſta referenda intelligant. Pro habitu ſiquidẽ & conſtitutione corporis, pro organorum ac meatuũ amplitudine vel anguſtia, proq humoris viſcoſi redundantia, varias diuerſaſq differentias percipiunt, ac mutationes ſubeunt: hinc alii vlulant, canumq. more latrant, alii ſibilant ac dentibus ſtrident, nonnulli clamores edunt horrendos, atq. intentius vociferãtur: non deſunt qui prorſus obmuteſcant, cerebro præſertim oppleto denſis humoribus, oppreſſoq diaphragmate, atq occluſis reſpirandi fiſtulis. Quo fit, vt ſpiritus inoffenſe commeare nequeat, atq. vltro citroq reciprocare; qui omnium acerbiſſime mihi torqueri videntur. Horum aũt ſymptomata grauius inualeſcunt, ac ſæuiora efficiuntur, cum vel luna impleri vel inchoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebrũ obſidet. Tunc enim humores maxime redundant, pręſertim vbi poſt Aquilonẽ Auſtri ſpirare cœperint venti vt turbulenti atq inſalubres; ita frigidi & humidi. Siquidẽ humida corpora, ciboq. & cælo vtẽtes humido, huic malo ſunt magis opportuni, morboq. comitiali expoſiti: argumento quod impuberes ac fęminæ potiſſimũ eo infeſtãtur, quibus niſi circa annum quintum & vigeſimum, augeſcente calore natiuo, qui ſiccius temperamentum inducit, deſinat, vltraq eam ętatẽ producatur; ad mortem comitari ſolet, hoc eſt, non niſi mors finem morbo imponit, eoq vita terminatur. Cum igitur tam euidens ſit cauſa morbi comitialis, perſuadendum cenſeo imperitæ plebi, non alio referendum, quam in naturales humanorum motus, quo minus exhorreſcant homines, vbi ſpectare cogantur os rabidum ac diſtortum, genas inflatas, buccas humore ſpumaque turgidas: ſed illos adire ne metuãt, atq. aliquod lenimen doloris medelamque adferre curent. Hoc ſiqui-

Comitialis morbi differentiæ.

Luna morbos humidos exaſperat.

Aphoriſ. 7. cõmẽt. 5

Epileptico rum habitus formidabilis.

ſiquidem efficiunt ſpectatores meticuloſi ac trepidantes, vt multi ſe crudeliter dilacerent, caputq. poſtibus ac ſolo illidant, vtq. multi deplorati iudicentur, eoſque efferri contingat, ac ſepulchro deſtinari, antequam anima in auras prorſus euanuit. Cōpertum enim habeo noſtra & auorū memoria, nonnullos effracto capulo reuixiſſe. Quamobrē lege cautū eſſe conuenit, ne Libitinarii ac Veſpillones præpropere quos mortuos exiſtimant, extinctæque animæ ſpeciem præbere vident, loculo includāt, eos præſertim qui apoplexia, aut morbo comitiali, vteriq. ſtrāgulatione ſuffocātur: cum in illis nonnunquam delitescat anima, quæ rurſus corpus ſpiritu vitaq; imbuit. In contagioſis aūt febribus, vel cū peſte feriuntur homines, non neceſſe eſt, nec conſultū arbitror tam anxie iſta obſeruare, cū ſtatim à morte ſerpat contagio, atq. aſtantibus labem inferat. Minus autē periculi imminet iis qui viuis peſte correptis adſtāt, infectiſq. obſequiū præſtant, quam vbi morientibus aſſiſtunt: tunc enim ſe diffundit contagio, atque ad obuia quæq; dimanat. Simile enim quiddam corporibus recens extinctis euenit, quod cereis, lychnisq. ac funalibus, quæ accēſa nullam graueolentiam naribus offundunt: at extincta, flammaq. ſopita tetro vndiq. fumantiq. odore cœnaculum complent. Ita plus periculi imminet, vbi animam exhalantibus præſto ſunt, quam vbi aliquid adhuc vitæ ſupereſt, aut vbi horas aliquot extincti frigent ac rigeſcunt. quod ſi paulo diutius, ſupraque legitimum tempus huiuſmodi corpora referues inſepulta, olida efficiuntur cadauera, ſenſimq. mephitim exhalant, ac ſanie taboque diffluunt, quod in apoplexia, frigidiſq. cerebri morbis raro contingere ſolet, niſi vel ſtatus cœli ſit calidus, vel corpora obeſa exiſtāt. Quæ ſi nō impediant, nec tale quiddā obſiſtat, non niſi elapſo triduo huiuſmodi corpora inhumanda. Siquidem

Apoplectici ſeriꝰ humandi.

Peſte extincti ocyus humādi.

Simile appoſitū ab extinctis funalibus.

Humorū motus & reuolutio in mortuis

expleto duarum & ſeptuaginta horarum curriculo, humores ſiſti contingit, moueriq. deſinũt, quod luna eo temporis ſpatio, vnũ Zodiaci ſignum peregerit, cuius vi humorum decurſus in corporibus perficitur. Quæ ratio effeciſſe dicitur, vt Chriſtus captata occaſione Lazarũ quatriduanũ, in vitã poſtliminio reuocarit, ne quis calumniari poſſit illum nõ fuiſſe mortuũ, ſed animi deliquio correptum ex emẽtita morte reuixiſſe. Ipſe quoq. cum negotiũ ſalutis humanæ ſua morte ac reſurrectione peregit, eandem occaſionẽ arripuit. Siquidẽ pręter id quod lateri vulnus lethale eſſet inflictũ, totũ triduũ peregit in monumento, quo omnẽ anſam præcideret iis, qui ſiniſtre parumq. reuerenter, nec ſatis pro dignitate de illi⁹ morte & reſurrectione ſentire poſsẽt, omniaq; illius dicta factaq. rapere in calumniã. In quo errore ac veſania Iudæi etiamnũ perſiſtunt. Cæterum cum morbi qui mentẽ homini eripiũt, tam ſint formidãdi, vt nemo nõ aſtantiũ horrore concutiatur ac contremiſcat: facturus ſum operæpretiũ, ſi remedia, eaque præſentanea, nec ex triuio petita adiecero, quo quiſq etiã à re medica alienus, ſe ſuoſq. munire poſſit, atq. ab iis immunẽ præſtare. Et quoniã oẽs cerebri morbi pręſertim qui ex frigido humore cõſiſtũt, inter ſe ſunt affines, ſingulis indiſcriminatim poſsũt accõmodari, nẽpe memoriæ detrimento, vertigini, palpitationi, tremori, epilepſię, lethargo, apoplexię, nocturniſq. ludibriis, atq. incuborũ ſuppreſſionibus qui morbus ἐφιάλτης Græce dicitur. Inter innumera quæ his malis obſiſtunt ac medentur, quatuor potiſſime efficaciſſima comperi, non tam experimento, quam ratione comprobata: Semẽ Pæoniæ orbiculare ac nigricãs, nam anguloſum & coccineũ ruboreq. perfuſum, ad hæc inefficax eſt.

Scyllæ radix turbinata ac bulbacea.

Cranij humani ramenta.

Ioan. 11.

Christus cur ſerius Lazarum ſuſcitauit.

Incubus.

De maere.

Remedia incubi.

Fruti-

Fruticulus aũt virgultum, quod Viſcum vocãt. Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, ſingulatim demonſtrare pergam.

Pæonia Galeno nõ minus decantata, quã Braſſica Catoni, non ſolũ à qualitate elementari, ſed totius ſubſtantię vi ac proprietate ſpecifica hunc morbum expugnat. Pueros aũt in quib. vis morbi minus valida, etiã à collo geſtata hoc morbo collapſos erigit: Diſcutit em̃ conſumitq. humorẽ pituitoſum, qui huius morbi eſt ſeminariũ. Intus vero exhibitæ huius baccæ, etiã in adultis efficacius id præſtãt. Siquidem flatuoſum, imbutumq. veneno humorẽ abſorbet, ac corpus ac temperamentũ calidius ſicciusq. perducit. Hoc aũt ſemen præſtantiſſimum nõnulli aſſerunt, quod à Pæoniæ, quã maſculi nomine deſignant, prima fœtura emergit. Diu em̃ ſtolones, hoc eſt, inutiles frutices culmoſq. effœtos, ac ſemine deſtitutos profert. Vbi vero perfecte adoleuit, ſiliquis dehiſcẽtib. hinc baccas atro colore politas, hinc acinos coccineo flagrantiq rubore nitidos, oſtendant, nigricãs ſemẽ in vſum reſeruandũ, non tamen ea vanitate ac ſuperſtitione, vt ſequẽtis anni ſemẽ credatur inefficax, cũ à decimo partu etiam qui emerſit fœtus, prę-ſentaneam vim habeat, modo ne carioſus ſit & euanidus. Scylla facultate & virib Pæonia ſuperior, mirificam vim habet, non ſolũ in epilepſia, ſed omnibus morbis qui ex lenta pituita, viſcoſiſq. humorib. contrahuntur, in quacunq. corporis parte conſiſtãt. Eſt em̃ vi abſterſoria, qua tenacia quęq diſſoluit. In quẽ vſum ex eo confecta oxymelitis à me exhiberi ſolet cochleari menſura, quæ quoniam inſigni eſt amarore, cum Serapio de ſtœchade illam diluo, nucisq. myriſticæ ſeu muſcatæ pauxillum admiſceo, aceto quoque Scyllitico ſubinde os collui præcipio, ſic vt pauxillum deglutiant.

Pæonia qua vi polleat.

Scylla qua vi polleat in epilepſia.

Porro Cranii humani ſcobes, aut ramenta pręſen

tanea quoq. experior in exiccandis humoribus, qui huiusmodi morbos inferunt, si pars aliqua ex masculi calua lima accurate contrita, mari: mulieris vero, muliebri sexui exhibeatur, idq; ex vino, vel oxymelite Scyllitica, nõ sane occulta omnino proprietate, sed quod valenter exiccet: qua ratione coagulũ, sanguisq; leporinus dysenterias, aliaq. profluuia compescit. Sic vsu atq. experiẽtia compertũ habeo: Ossa humana dysentericis ex vino rubro exhibita, fluxũ sanguinolentũ cohibere, astrictoria rõe, ac vi exiccãte, quod efficaciter etiam præstat πισσάσφαλτον factitium, hoc est, mumia Arabica, præsertim si momentum succini marini, quod vulgo Spermaceti dicitur, admisceas. Supradictis effectu proxima, ne dicam superior, Viscũ, eo opinor nomine insignitum, quod acinis seu baccis glutinosus humor subest, qui digiti attritu lentescit. neq. eñ ea voce designatur viscilago venenata, mucusq glutinosus, quæ Ixia dicitur, qua linguã inflãmari omniaq interranea conglutinari cõtingit, sed plãta fruticosa, qua nihil apud sacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæsar vocat, sacratius, nunquam in terra, sed perenni virore in Ilice & Quercu nascẽs, nõ ex semine, sed ex palũbi, turdiq. excremẽto. Frutex is sæpius mihi cõspectus est cubitali altitudine, colore intus porraceo, ac viridanti, foris subfusco, folio buxi vergẽte ad croceũ. Quod omnis eruditionis parẽs, & quo nemo in cognitione rerũ versatior, elegãti carmine cõmonstrat Virgili⁹:

Cranium caluaque humana.

Ossa humana Comitiali morbo idonea.

Viscum plãta quo effectu cõtra epilepsiam.

Commẽt. lib. 6.

Æneid. 6

Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabant bractea vento:
Quale solet siluis brumali tempore Viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
—— Latet arbore opaca
Aureus, & foliis & lento vimine ramus
Auricomos generans acinos, atq; arbore fœtus.

Quo

Quo indicat poeta, nulla re magis cedere mortiferos insultus, morbosq; cerebri lethales expugnari, quã aurei huius fruticis vsu & medela. Humores siquidẽ tenaces discutit, extenuat, exiccat, morboq; comitiali mirifica vi videtur, puluisculo huius vino meracissimo assumpto. Restat iam vt Alcis vires excutiam⁹, quod animal Caprarũ esse generis, sed maiori corporis mole, Caius Cæsar in Comment. testatur. In Bibliis Tragelaphus, seu Hircoceruus dicitur, assimilis Rupricapreis, quib. Iudæis vesci fas erat. Huius vngula præsentanea vi pollet aduersus morbum Comitialem, quod multis experimentis comprobatum habeo, licet ratio mihi visa sit obscurior. Sunt apud Belgas, quod regio plus satis humida frigidaq; sit, atq; Auster continenter spiret ventorum insaluberrimus, complures huic morbo obnoxij adeo, vt in compitis ac triuiis miseranda spectacula hominũ oculis exhibeantur, sic vt passim ad hoc remediũ tanquã ἀλεξίκακον, h. e. quod malũ depellat, confugiãt. Mihi sane semel atq. iterũ contigit, vt muliercula quædam in ædium nostrarũ vestibulo, tanquã fulmine icta, cõcideret: quod vbi essem cõspicatus, accedo propius, atq. annuli gestamen, cui Alcis particula inserta erat, digito qui infimo proximus est, infero: illa e uestigio erexit se in pedes, potuque refocillata iter inceptum alacriter peragit. Altera quędã cũ domo abessem, pro foribus edito clamore insolito, de repente in terram concidit. soloq caput illisit: Ibi vnus ex familiaribus Alcis partem palmæ imposuit, manuq. in pugnum complicata, quod annulo inclusa non esset, morbũ cõfestim depulit. Hęc fieri crediderim specifica vi, abditaque proprietate substãtiæ, vel quod eximia exiccandi, discutiẽdiq potestate polleat. Porro nisi esset res solida, statui posset effluxũ quendam emanare, qualem flores, olentesq. herbæ effundunt. Quod tamen fieri posse per-

Alce, Eelandt.

Belli Gal. 6.

Deut. 14.

Auster epilepsiam excitat.

Rei gestæ narratio.

Qua rõne fœtus admota morbos mitigant.

ſuaſum habeo, licet emanentes ſpiritus tenues ſint, atq aridi minimeq. vaporoſi, adeo vt ſenſui minus exiſtant expoſiti, ab eoq non niſi latẽti vi percipiantur. Sic lapides, gemmæ, aurũ, ferrũ, atq. ænea quæq. occultã quandam vim expirant, ſed agitatione concalefacta, aut eorũ nõnulla ignita, manifeſtius odorandi ſenſum excitant, ſeſeq corpori potentius inſinuant Quod ipſum percipimus, cum celeri rapidoq. motu rotæ ferueſcunt, vel cũ equi ferrata vngula ſic ſtrata feriunt vt igneſcant. Cõtinuo eñ fuliginoſus ac retorridus odor in aera ſe auraſq. diffundit. Quod ſi effectus huius cauſa non ſit ſatis euidens, nullaq; probabilis ratio excogitari poſſit: ſaltẽ ea vi iſta perfici ſtatuamus, qua monocerotis cornu aqua vinoq. immerſum venenata quæq diſcutit, atq; araneas cõtactu cõficit. De lapillis qui hirundinũ vẽtri eximũtur, tum qua vi epilepſiæ medẽtur, alio loco dicetur.

Simile à rotis ferui dis & ſilicibus ſcintillantib.

Vnicornis venenis obſiſtit.

Qui fiat, vt morbi longi ſint ac diuturni, nec facile medicamẽtis cedant: Vnde febres recidiuæ, vndeq; induciæ, atq; intermiſsio. Quæ ſcire omnium intereſt, ne quis facile morbo tentetur, aut vt illum cito excutiat.

CAP. IIII.

A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate.

MOrbi diuturni, quiq. in longum tempus producuntur, non inſcite cõponi poſſunt, difficili, longoq. itineri ac ſpinoſo, quod homo inualid⁹, parũq; firmo corpore, deniq; ſuffarcinatus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Ipſe propter itineris difficultatem, atque oneris moleſtiam cunctantius progreditur, premiturq; grauius, quã ſi vehiculo illum ꝓuehi cõtingat, vel ab obſequioſo facũdoq. comite aliqua oneris parte leuari. Cum aũt ob multas variaſq. cauſas morbos protendi, atq. in longũ tempus protrahi contingat, inter cæteras illa mihi viſa eſt præcipua; Quod inter initia, primoſq. morborũ inſultus, ſincerũ fidumq. medicum accire negligãt, qui præſcripta ſalubri diæta, ac medicamẽtis opportune,

Principiis obſtandũ.

tune,

tunc summaq. dexteritate adhibitis, naturæ imbecillitati possit adminiculari, illamque artis præsidio fulcire. Est siquidem Medicus naturę administer, eiusq. saluti ardenter inuigilat, ac cõseruationi totus incumbit. Quo fit, vt cum ignorent, quid ipsis vel prosit, vel officiat, nullo discrimine, nulloq. delectu vitiosos prauosque cibos etiam in ipsis morborum accessionibus insultuq. ingruente, ingerant, quibus oppilatio ac putredo augescit, morbusq. vires colligit, atque omnis corporis vigor labascit. Quod si in Autumnum morbi incidant: *Medicus naturæ administer.*

Morborum siquidem cursus redit actus in orbem,
Atq; in se sua per vestigia voluitur annus:

Iam gemina cooritur diuturnitatis causa, partim ob copiam frigidi viscosiq. humoris, partim ob lentorem ac tenacitatem; Autumnales enim hibernæq; anni partes refrigerant, densantq. humores, ac tardi tatem iniiciunt, causasq diutius immorandi innectunt Quo fit, vt non facile morbi desinant, aut discutiantur, quod humores crassescãt, ac cõcreti sint, cutisq. minus spirabilis existat. Vt enim pix, cera, seuum, resina, omnisq fluxilis materia hibernis mensibus indurescit, minusq; cedit tractantis fingentisque articulis: sic frigido statu cœli humores ægre liquescunt, ac dissoluuntur: argumẽto quod hyemali tempore minus sudoris erumpat. Quapropter quæ vehementer abstergent, ac meatus expediunt, exhibere conuenit. Non secus enim humorum sordes ac strigmenta huiusmodi corporibus inhærescunt, quam fex aut amurca doliis, quæ aqua salsa, vel muria macerari postulant, ac scopis defricari, quo nitescant, omnisq. odor quo sunt imbuta, aboleatur. Alioqui quidquid in illis reconditur, vitiatur, atq. acescit. Quo mihi rectissime dixisse visus est Hippocrates: Impura corpora quãto magis nutrias, tanto magis lædes. Putrescit enim alimentum, ac corrũpitur

Simile à re fluxili.

Simile à defricãdis doliis.

Lib 2 Aphor: s.10.

vitiosis humorib. admixtum, eoq. fit vt diutius cum malo luctentur, aut si quando medici industria, aut naturæ virib. morbus mitescere cœperit, oborta læuissima occasione, recrudescit, ac redintegratur. Noua siquidem, recensq. corruptio ac putredo corpori inducitur, quā comitatur fœdus odor & graueolentia, quā etiā ex halitu percipimus, quæ per corpus late diffusa spiritus vitiat, caloreq. natiuū, quod perspiratio inhibeatur, extinguit. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Si qua vestigia, vllæq; reliquiæ in corpore residcant, morbos recidiuos excitari, febresque reaccendi: neq enim alimentum in corpus assumptum vires auget, sed praui succi admixtione corrumpitur, morboque dat incrementum, quod in quartana, nothisq; ac spuriis tertianis perspicimus, cum Medico non acquiescunt, nec commoda victus ratione vtuntur. Intermittuntur tamen hæ febres, præbentq; inducias, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior. In continuis autem febribus indesinenter affligi homines contingit, ob acres mordacesq; fumos inflammati sanguinis, bilisq accensę intra capacitates ductusq. venarum, qui cum non habeant liberum exitum ac perspiratum, è directo cor atq hepar feriunt, suaq. putredine ex oppilatione coorta, inclementius infestant, quam si foras extraq. venas effundi contingat. Siquidem cum magna sit humorum copia, ac putredo vehemens, magnaq huius ad putrefactionem proportio (sanguis enim ex calidi & humidi qualitate promptius putredinem concipit) fit vt continenter hę febres sæuiant, ac celerrime ad statum properēt. Vnde Hippocrates morbos vltra decimumquartum diem non produci asserit: nonnūquam vero, vbi materia furiosa est, ac turgescit, quinto die, septimo, nono, vel vndecimo terminari. Contrario modo se habēt musæ febrium quæ per circuitus statisq. vicibus inuadunt

Lib 2. Aphoris. 12.

Vnde febriū inducia.

Sāguis putredini obnoxius.

uadunt ex vi quadã & qualitate humori ingenita, lociq. ac temporis ratione, qua fit vt intermiſſe acceſſum faciant, vt anticipent, vt ſegnius ſeriuſq. moueantur, vt inſtabiles ſint atq. inconſtantes, vt paroxyſmus longius protrahatur. Anticipant autem acceſſiones, atq inualeſcũt, vbi humorem augeri contingit, atq ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commiſſus eſt, aut in cibo potuq. aliqua ſubeſt intemperantia. Cunctantius vero, tardiuſq. inuadit atque inſultus miteſcit, cum materia minuitur, diſcuſſaq; oppilatione ac putredine, ſenſim oppilatio ſopitur, ac conſileſcit. Cum autem humor alter alterius naturam aſciſcit, aut locum demutat, vel alterius commiſtione confunditur, nullo ordine, motuq; inſtabili circuitus procedũt, nec vllum certum obſeruãt accedendi modum. Longam acceſſionem facit humor vaporq; copioſus, ac late per corpus effuſus, craſſus deniq; ac viſcoſus. Siquidem vt ligna humida ac virentia non niſi longo tempore inflammari conſumique poſſunt: vtq caro bubula præſertim vetus & annoſa diu elixari poſtulat: ita humor viſcoſus diutius macerari debet, ac cõcoctione molleſcere, fieriq. fluxilis, quo excretioni reddatur idoneus. Cæterum cum paulo ante demonſtratum ſit, humores vbi extra venas putreſcunt, atq. in quauis corporis parte inflammãtur, intermittentes, quæq. reſpirandi ſpacia concedũt, febres excitare: eoſdem plerũq; obſeruamus cõtinuos motus ciere, tametſi extra venas conſtituti ſint, cũ copiæ, tum ferocitatis ratione. Quod ipſum in partibus, φλεγμονῇ, h.e. inflammatione obſeſſis, in Carbunculo, in bubonibus, omniq. apoſtemate contagioſo ac peſtilenti perſpicere licet, in quibus febris accenditur non intermittens, ſed continua, tametſi virus extra venas eruptionẽ fecerit, atq. à corde ſit remotius. Vis enĩ peſtifera ac venenata ad cor penetrat, parteſq. prin-

Anticipãtes febres.

Retardantes febres.

Inſtabiles et errabũda febres.

Longa febres.

Simile à virẽtibus lignis & annoſa carne.

Intermittentes febres.

Carbũculi extra corpus febres excitant continuas.

cipes infeſtat, ac ſpiritus cum naturales, tum vitales inficit. Quo fit vt huiuſmodi morbi etiam inter acutos referantur, quod celeriter ad ſtatum properant, ſubitaq. fiat vel ad mortem, vel ad ſanitatem mutatio. Simile enim quiddam illis corporibus euenit, quod vrbi obſeſſæ, quæ tam acriter ab hoſtibus oppugnatur, ac machinis tormentiſq. bellicis nulla intermiſſione cōcutitur, vt nō videatur diutius poſſe ſubſiſtere, hoſtiumq. violentas impreſſiones perferre, adeo vt ſingulis momentis opprimēda videatur, niſi bombardis ac catapultis viriliter ſe hoſti opponat, vel eruptione facta illum propulſare ac cōficere pergat: nam deditione ſalutē vitāq. paciſci, quod hi faciunt qui vel hoſti, vel morbo ſegniter obſiſtūt, ingeneroſum eſt, ac plerumq; damno coniunctum, cum plerumq; victores pactis ſtare non ſoleant, fidemque fallere: Sic in morbis acutis vſuuenire ſolet, vt ægroti violentiam morbi non ſuſtineant, vltraque dies quatuordecim vel citra eos vitam prorogare nequeant, niſi natura validam fortemq; ſe præbeat, atq; artis Medicæ præſidio acriter morbo obſiſtat, depulſoq; ac confecto hoſte victoria potiatur; qua adepta, ægre quidem vires colligit, atq; ob vim illatam non confeſtim conualeſcit, ſed inſtaurare vires pergit, atq; vt conquaſſata cōuulſaq. mœnia ac propugnacula, erigere.

Simile ab vrbe obſeſſa deſumptum.

Vt hoſtiū, ita morborum inſultus ꝑpulſandus.

A morbo vires inſtaurādæ.

De iis qui ſubducto lecto, ſomnoq; oppreßi ambulant, ac perreptant culmina, ædiumq; tabulata, multaq; perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus acceſſu aditUq; ſunt difficilima, quæq; ſumma cura perficere præſtareq; nequeant.

CAP. V.

COntingit nonnullos in florenti equidem, viuidaq ætate (nam ſeniculi vtpote ſpiritu vitali vel extincto, vel flaccido tale quiddā moliri nequeunt, vt qui etiam in Genialis thori aſcēſu ſegnes ſunt ac tardiuſculi) intēpeſta nocte, vel antelucano, exilire,

ac lecto se subducere, quæq. accessu aditu q. vigilantibus sunt difficilima perficere, eaq. tam inoffense peragere, vt nemini non spectantiũ admirationem stuporemq. incutiant. Quod si illos non interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim se denuo in lectũ referunt. Cæterũ cum ista obeũt, si illos nota agnitaq. voce, aut eo nomine, quo Christianismo sunt insigniti, ac baptismo initiati, compellare pergas, ex cõsternatione, incussoq. terrore, ac perturbatione decidunt, dissipatis scilicet spiritibus, discussaq. vi ac facultate naturali, qua illa perfecerunt; itaq. permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se sponte recipere. Qui vero Incubo opprimuntur, nocturnisq. suppressionib. fatigantur, quod fit vbi cordi ac cerebro fuliginosi densiq. spiritus incumbunt, vellicari debent proprioq. nomine excitari: confestim enim, etsi nõ magnopere vocem intendas, sibi restituũtur, atq. ad se redeũt, discussis scilicet fumis, ac subsidente sanguine, qui per riuos, ductusq. venarum diffunditur. Magna aũt ex parte hic affectus ineunte vere illos corripit, qui assidue vẽtriculi cruditate laborãt, quiq. frequẽtius in dorsum, ac resupini decumbũt. Quo fit vt patulis oculis atq. incõniuentibus, apertoq. ore atq; hiante, magno valetudinis incõmodo somnũ capiant. Subito enim velut graui ingruente mole eam angustiã percipiũt, vt suppressa voce suspiria gemitusq. plorabũdos edant, qui tamen, vbi quis inditũ illis nomen inclamat, ocyus se in latus deuoluũt, illasq. striges ac Lemures, quibus se opprimi imaginãtur, excutiunt. Contrario modo afficiuntur nostri Ambulones: Illi siquidem clausis oculis in tenebris dimicant, ac strepitu tumultuque omnia complent, nonnunquã silentes sursum deorsumq. rapiũtur, ac nullo fulti adminiculo sum̃a tectorũ fastigia ascensu superant. Quæ ab iis fieri persuasum habeo, ex sanguine turgido ac spumãti, tum

Ambulare ac vociferari in somno vnde eueniat

Ambulones nocturni non appellandi pprio nomine.

Incubus. De maere.

Decubit⁹ in dorsum noxius.

æstuoso feruidoq; spiritu, quæ in mentis sedem delata animæ vim ac facultatem qua functiones suas perficit, partesq. instrumentarias ad actiones impellit, agitant, atq ad huiusmodi motus effectusq concitant. Quo fit vt corpus spiritus animalis impulsu, qui neruorũ ac musculorum robur, hoc est, sentiendi mouendiq; munus in cerebro cõtinet, ac tuetur, in sublime feratur, eiusq; vi etiam per somnũ ad tales actiones incitetur. Sunt autem istiusmodi conditionis homines raro laxoque corporis contextu, ac molis exiguæ, sed magna spiritus agilitate, animoq. feruido: Vnde euenit, vt si vel extremis manuũ pedumq. articulis prehendãt aliquid, se librent ac fulciant, contactisq tabulatis adhærescãt. Simile enim quiddam iis corporibus accidit, quod turbinatis illis doliis, quæ apud Belgas Oceani ostiis iniiciũtur, quo nautæ fidam stationem, tutumq portũ consequantur, ac loca vadosa, scopulosq latentes declinent. Illa siquidem licet ferreis laminis obducta sint, cathenisq. reuincta, ac ponderoso ingentiq. saxo alligata: fluitant tamen ac mari innatant, nec nisi dehiscant, in imum deuoluuntur: quoniam spiritu, ac flatibus, aereq. copioso, adhibitis in eũ vsum follibus, opplета sunt. Sic isti quoniã flatibus turgescunt, ac spiritu aereo implentur, in sublime rapiuntur, ac suspenso, leniq. gradu vt limaces, ac cochleæ, quæ cum oculis carent, protensis cornib prætentant iter, editissima quæq. perreptant, nocturnasq. ambulationes perficiunt. Quod vero inoffense nulloq corporis incommodo ista peragant, nec labi contingat, aut in præceps agi, eo fit quod sensim ac nullo metu, nullaque trepidatione, aut discriminis respectu ista aggrediantur, quæ plerunq vigiles à rebus anxiis ac periculosis vel auocare solent, vel deterrere. Siquidem nõ alia ratione hæc attentare solẽt, quam ebrij ac mente capti, qui inconsulte, magnaque temeritate atq;

Feruidus spirit⁹ causa mot⁹ in somno.

Simile à marinis doliis.

Simile à limacibus corniculatis.

audacia,

audacia, pericula quæq. aggredi non metuunt, quib. si postridie, aut vbi mente cõstare cœperint, in memoriam reuoces, quid egerint, quantaq. discrimina subierint: omnia prorsus excidisse sibi ingenue fatentur, totoq. corpore horrescũt, cum ab aliis, quib. se periculis obiecerint, quasve tragœdias atq. intemperies excitarint, referri audiũt. Quod si huiusmodi corporibus humores minus exæstuant, minorq; sit spirituum ardor atq; agitatio, vociferari tantum illos ac subsilire contingit, sed lecto, spondæq; inhærere: neq. enim tam validi sunt, tamq. violenti spiritus, vt subtollere corpus possint. Cuicunque enim, Hippocrate teste, cerebrum incalescit, quod biliosis fit, non pituitosis, hi noctu clamitant, ac tumultuantur, præsertim si tumultuose ac feruide sua negotia, actionesq. diurnas perficiunt, rerumq. suarum satagunt. Vt sunt Ardeliones quidam hoc est, homines inquieti ac iactabundi, qui omnibus se negociis ingerunt, atq. vltro citroq. discursant, mirisq. vtuntur gestibus, quos etiam ex oculis deprehendere licet, ex vultu, incessu, vestitu, totoque corporis habitu, quorũ singula variis modis componunt atq. immutant, aliamq. personam subinde sibi ascisçũt, nempe vel histrionis, vel palæstritæ, aut deniq. agyrtæ, hoc est, circumforanei circulatoris, qui ad nugas plebem conuocat. Quo fit vt in somno exiliant, ac plausum strepitumque excitent ob simulacra quæ sensui occurrunt, quæq. voluntati atque actionibus diurnis correspondent. Sic singuli nostrûm, cum interdiu intente aliquid agimus, serioque tractamus, earum rerum species ac spectra noctu animo obuersantur, vocesq. clamosas ac turbulentas extorquent. Quod Lucretius hoc carmine expressit:

Lib. de Comit. morb.

Ardelio Tant a faire.

Homines interdiu inquieti, noctu clamosi sunt.

In somnis eadem plerosq; videmus obire:
Causidicos causas agere, & componere leges,
Induperatores pugnare, ac prælia obire,

Nautas contractum cum ventis degere bellum.
Et quo quisq; fere, studio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare vrgereq. solent, inclinato iam die in cerebrum assiliunt, nocturnasq. intemperies excitant, aut saltem mentem iis occupatam detinent, vt somnus non sit placidus, sed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his qui submersi sunt, virorum cadauera supina: fœminarum vero prona fluitare, exemptoq; pulmone nō emergere.

CAP. VI.

Lib.7.c.17 Compertum est apud Belgas, quod Plinius etiã testatur, corpora virorũ, vbi submersa sunt, supina, atq. erecta in cœlũ facie, mulierum vero prona, vultuq. in fundũ inclinato, fluitare. Quo natura creditur pudori sexus consuluisse, ne ea in conspectum venirent, oculisq; hominũ exhiberẽtur, quæ decentius obteguntur. Mihi vero ea excogitata est ratio, quod mulier ventricosa sit, protensoq. vtero, ac conceptacula laxiora obtineat, magisq; patentia, aluũ, intestina, meatus vrinarios, vbera fungosa ac prætumida, quæ quoniã vbertim atq; affluenter humore implentur, degrauari ventrẽ pondere atq. aquarum distentione contingit, deorsumq. ferri. Quod ipsum in vtriculis ac vasculis perspicimus obturatis, quorũ pars quæ aerem continet, sublimis existit: quæ humorem, subsidit, ac deorsum voluitur. Idipsum & in ouo animaduertere licet, quod salsugini iniectũ fluitat quidẽ, sed pars cui pōdus inest, premitur ac subsidit: pars aere oppleta, illa scilicet quæ rupto putamine lacunam exhibet, vbi peruetusta sunt ac subolida, eminet, sursumq. nititur. Quod nisi capaciores meatus ac conceptacula ampliora huic sexui natura indidisset, qua, cedo, ratione ac modo concubitus

Simile ab vtriculis fluitantib.

Ouum & ambra salsugini immissa fluitant.

perfici

perfici poſſet? Quid conceptui ac geſtationi, qua tacitis auctibus intumeſcit vterus, atq. incrementum capeſſit fœtus, eſſet adiumento? Quid laborioſo anxioq. partui, quo membra diſtendi debent ac dilatari, vt eniti poſſit clementius, adminicularetur? Quid deniq. cõferret infantis nutritioni? niſi vterus, eiuſque fauces ac veſtibulũ ad eũ modũ eſſent conſtituta, niſi nitidæ, tamq. decore protuberantes mamillæ, quæ tanta lactis vbertate ſcatent, ad eum vſum eſſent accommodæ? Cum itaq; mulier omnes ſinus ac cauitates ampliores habeat, multumq; humoris imbibat, neceſſe eſt vt ea corporis pars ſubſidat, ac deuexa conſtituatur quæ plus aquę concipit. Vir autem aſtricta habet ilia, meatus vrinarios anguſtos: argumẽto quod mulier magis calculo periclitetur, aqualiculũ minus protẽſum, coxendicis oſſa valida ac põderoſa, armos robuſtos, ſcapulas amplas, dorſi ſpinam cum vertebrarũ cõnexu firmam, pulmoné fiſtuloſum ac prælargũ, ex quo viris vox grauis & ſonora, fœminæ ob pectoris anguſtiã exilis & gracilis. Quæ omnia indubie efficiunt, vt cadauera virorũ in dorſum, mulierũ in ventrem innatẽt. Siquidẽ natura comparatũ eſt, vt graue quodq. deorſum, ſurſum aũt leue feratur. In quam cauſam etiam referendũ cenſeo, quod aqua ſuffocati nõ confeſtim emergũt. Siquidem cum corpus vndiq. humore oppleri contingat, atque aquarum pondere degrauari, ſurſum eniti nequit, quandoquidem nihil aeris in ſe continet, omnisque ſpiritus per aquæ gurgitem excuſſus eſt, atque euanuit. Intra ſeptimi vero diei, aut noni ſpaciũ corpus diffluit, ſoluitur, ac tabeſcit, multũq. aeris pulmo concipit. Atq. hinc eſt, quod noſtrates plebeij dictitare ſoleant: Nono die rupto felle emerſurũ, non quod folliculus fellis diſrũpatur, ſed quod ex eo, reliquiſq. conceptaculis vuidis, atq. aquæ madore flaccidis, humores effluant. Quo fit, vt corpus

Mulier viro patẽtiores habet meatus.

Cur vox viris robuſta, fœminis exilis.

Qui ſtatim non emergant ſubmerſi.

Quoto die ſubmerſi emergant.

attenuata carne fluidum efficiatur, aç pulmo ſpongię inſtar fiſtuloſus, concepto copioſo aere, cadauer ſubducit, auræq reſtituit; hoc ſiquidem viſcus aquæ innatantes fulcit ac librat, & quo quiſq. illud habet ampliſſimũ, multiſq. foraminib. peruium atq. implicitũ, eo diutius anhelitum cohibere poteſt, fundoq. longiori ſpacio inhærere. Sic enarrantem audiui D. Veſalium excellentis ingenij, ſummæq. eruditionis virũ Maurũ quendã vrinatorem, Ferrariã ex triremi adductũ, qui vnus longius producebat vocẽ, ac cõtinuo clamore, abſq; reſpiratione, inſiſtebat diutius, quã quatuor robuſtiſſimi pugiles: Idẽ rurſus cohibito ſuppreſſoq. ſpiritu ac naribus, oreq. occluſo abſq. vlla halitus animæq. reductione, cum illis certabat. Quo naturæ munere hoc erat conſecutus, vt ſemel atq. iterũ captus, elapſus ſit, mergoq. aui ſimilis, intima maris per ſemihoræ ſpacium penetrans, captiuitatis iugum morte acerbius excuſſit. Hoc itaq. commodi cuiq. præſtant ampli capaceſque pulmones, vt celeriter iter conficiat, vt natandi peritus, diutius aquis incumbat, vt in fluẽta delapſus, minus cito demergatur, vtque aquis ſuffocatus poſt paucos dies emergat. Quod ſi mortuo hi ſpirandi folles eximantur, quod piratas quoſdam factitaſſe audio, fundo inhæret, nec vnquam ſurſum nititur, quod ſpiritus, aeriſque adminiculo deſtituatur.

Memorabile de Mauro.

Pulmo prælargus quid commodi afferat.

Submerſorum corpora vbi emergunt, atq; in conſpectum producuntur, tum eorum qui interempti, confoſſiq; ſunt, præſentibus amicis, aut eo qui interitus cauſa illis extitit, è naribus, aliave corporis parte ſanguinem profundere.

CAP. VII.

CVm multa ſint in rerum natura quæ nobis admirationẽ, ſtuporemq. incutiãt: tũ illud inter præcipua referendum cenſeo: ꝙ ſanguis ex vulnere interempti profluat præſente illo qui id inflixit, eiuſq. facinoris eſt conſcius: & quod demerſorũ cadauera

Sanguinẽ mortuis ꝓfluere.

aquis

aquis exemta, ex aliqua corporis parte sanguinem profundant, si pręsto sit amicorum aliquis, plerumq. tam rubrum ac floridū, quasi facultates, spiritusq. vitales, qui humores agitāt, nondū essent sopiti. Nam id obseruatum est à Magistratu, præfectoque totius Belgicæ, qui corporibus, quocunq. fati genere exanimantur, adesse solent, eaq. conspectare propius, priusquam sepulcro inferantur. Qua autē ratione hæc fiant, non promtum est cuiuis expedire. Scio equidem mortuis ad tempus vim vegetantem inesse, qua crines, vnguesq. succrescūt, humore insito calori externo suppeditante alimentum. Sic stirpes fruticesq amputatæ, aliquot dierum spatio frondescunt, ac flosculos proferunt, si irrigari, foueriq. aqua contingat. Subest enim, insitaq. est vis quædā naturalis cauliculis, quam à radice sunt consequutę, quę vbi euanuit, arescunt folia floresq. decidunt. Sic fieri potest, vt sanguis qui in venis delituit, agitato motoq. corpore erūpat. Videmus enim tales à baiulis ac vectoribus in terrā subduci, ac modo pronos, modo supinos constitui, sursumq. ac deorsum deuolui. Quo fit vt venarū ora reserentur ac dehiscāt, tum sanguis qui nondū genuinam naturam, aut calorem exuit, è corpore profluat. In his autem qui iampridē exanimati sunt, ac serius reperti, non sanguis rubicundus, sed cruenta quędā sanies ex vulnere defossi distillat. Si vero casu vel ruina, vel deniq. oppressi sunt, parte qua meatus corporis patescunt, sanguinolentus liquor emanat, nempe aut per os, nares, oculos, aures, infernasq. sedes. Sic plerumq videmus ex fluido laxoq. cadauere, vbi duobus tribusue diebus seruatur insepultum, sanguine commixtū liquorem profluere, cum vespillones crebro motu atq agitatione feretrū ex humeris gestant. Boues quoq. ac tauri post lanienam laquearibus affixi, solum ac pauimentum sanguinis stillicidio cruentant. Quamobrem cōiicio

Succisæ stirpes ad tēpus germinantes.

Sanguis homini ex consternatione subito erũpit.

ex simili caussa iam memorata proficisci. Cæterum illud mihi vero magis consentaneum videtur, Amicis, aut illi qui facinus admisit, conspecto cadauere, ex subita cõsternatione sanguinem ex naribus erũpere, quod facultates naturales, ac mentem vehementer concuti ac percelli contingat, humoresq. nõ consistere, sed vltro citroq. commeare. Illos siquidẽ varie affici videmus, nec lingua menteq. constare, ac modo rubore suffundi, modo expallescere, metuq; contremiscere, qua perturbatione efficitur, vt ex cõtinenti intuitu sanguis vel inuitis scaturire incipiat. Quod ipsum pleriq. etiã vsuuenire perspicimus, vbi inopinato oculis mentiq acerba quædã obiiciuntur, aut funesta quædã imaginatione concipiunt Quod si quis statuat propinquos, ac sanguine coniunctos sympathia quadam, hoc est, mutuo naturæ consensu sanguinẽ elicere: facinorosũ ac patrati sceleris reum antipathia, ac dissensione, tacitaq. discordia id ipsum efficere: non futurus sum in ea re cõtentiosus.

Referuescit sanguis mortuus.

Hoc tamẽ minus grauate sum admissurus, sanguinẽ ex plaga exprimi, tametsi obligata, obductaq. sit, ac fasciis deuincta, si ille qui facinus admisit, ex aduerso cõstituatur. Tanta enim, ac tam valida latentis naturę vis atq. imaginatio, modo aliquid vitę supersit, aut corpus mortuum incalescat, vt sanguis ebullire, accensaq. bile efferuescere incipiat.

De infantium recens natorum galea, seu tenui molliq; membrana qua facies tanquam larua, aut personato tegmine obducta, ad primum lucis intuitum se spectandam exhibet, Helm *vulgo vocant.*

CAP. VIII.

Anilis opinio de infantium galea.

INoleuit absurda quædam persuasio, eaq. non solũ imperitæ rudiq. plebi, sed magnæ existimationis. primiq. nominis aliquot medicis imponit, plerosq. infantes non absq boni alicuius, maliq. ominis præsagio in lucem prodire, capite galea obducto: cum

ignorent

ignorent hoc omnibus commune esse, fœtumq. his membranis in vtero muniri Tria siquidem sunt inuolucra seu mēbranæ, quibus in materni vteri latebris fœtus obtegitur: Exterior, Græce χορίον, Latine Secundæ, dicitur; ꝙ statim à partu prodeat: Subsunt huic duę alię mēbranæ, quarū prior à figura farciminis Allātoides appellatur, ex fœmineo semine generata, quæ capiti, clunibus, ac pedibus obtenditur, partibusq eminentib. incumbit, cuius vsus est vt infantuli efformati vrinam excipiat. Postrema, tenuissima est membrana ac pellicula, quæ sudorē vaporemq. emanantē à maturescente fœtu absorbet, eumq. orbiculatim ambit ac complectitur, Amnios, hoc est, à mollitie ac teneritate agnina dicta: Quæ munimenta ac gestationis præsidia prouida natura excogitauit ac molita est, ne attritu aliquid incommodi patiatur infans, eumq allidi contingat. Harū postremæ cum infante nonnunquā prosiliunt, partibus ad quas tuēdas sunt destinatæ affixæ, prę sertim cum panduntur portę ac mulieris pudenda, partesq. genitales laxæ sunt, atq. in enitendo affatim dehiscunt. Quod si ægre, magnoq. conatu ac molimine infans ex huiusmodi angustiis eluctetur, ipsaq. mulier stricti oris sit atq anguste constituta, hærent illæ mēbranę in mediis spatiis, illasq exuuias abstergi cō tingit, non secus, quam pelliculam in fronte, aliaque corporis parte, extimā cutem atterimus, vbi per angustam rimam, arctumq foramen sumus elapsuri. Illud itaq. velamen quo facies obducitur, Galeā esse aniculę statuunt, qua de multa nugantur, ac puerperis spem, metumq incutiunt. Si enim nigricanti sit colore ea membrana, tanquam ex tripode pronunciant deliræ ignaræq. mentes vatum, multa infantibus futura infesta, multaq. sinistra iis impendere, ac spectris strigibusq. fore obnoxios, deniq. insomniis nocturnaq. inquietudine diuexādos, nisi hæc cōmi-

Tres membranæ infantem muniunt.

Quando infans galeā proferre videtur.

Nigrū tegmen infantis quid designet.

nuta potui exhibeatur, quod, me repugnãte, magno tenellæ ætatis incõmodo quosdam factitasse memini. Quod si rubicundum sit gestamen aut pellicula quæ vertici inhæret, capitiq. affixa est, egregium illũ fore vaticinantur, magnaq. dexteritate ac successu omnia effecturum. Quæ superstitiosa, anilisq, opinio etiam veteribus insita erat. Refert enim Ælius Lampridius in vita Antonini Diadumeni, cui caput diademate, sertoq. tenui redimitũ erat, Solere pueros in ipsis vitæ auspiciis, pileo naturali insigniri, quod obstetrices rapiunt ac credulis aduocatis vendunt. siquidem Causidici se illo adiuuari persuasum habebant. Cæterum cum membranæ istæ, aliæ aliis coloribus conspici soleant, non alio id referendũ cẽseo, quam ad circumfusos qui vtero innatant, humores. Et illis enim coloris varietatem sibi adsciscunt. Cum itaq. sordida quadam illuuie, ac vitiosa vligine vulua imbuta est, quę cũ vtriusq. semine coaliscit, fusco colore membrana existit, cutisque infantis fuliginoso vndiq colore suffusa est. Si vero sanguis, semenq. syncerum sit, ac defęcatum, nulliq. vitio obnoxium, rubescit tegmen atq infantulo suauis color subest, ac floridus. Nec solum huiusmodi membranæ coloris, sed etiam formæ figuræq diuersitatem concipiunt, vel ex interno externoq affectu, vel ab iis quę oculis mentiq obiiciuntur. Siquidem cum virorum pleriq. tam sint salaces auidiq. voluptatis, vt nullo delectu, nullaq habita menstrui decursus ratione mulierem subigere satagant: fit nonnunquã, vt cũ triduo, pauloq. minus menses defluxerint, atq; vnus aut alter dies purgationi restet, interpellari legitimum profluuii tempus contingat, ac nõnullam menstrui excrementi portionem cohiberi, intempestiuo quidẽ congressu, sed qui conceptum nonnunquam perficiat. Cum itaq mulier, dum generationi insistit, reique Venereæ incumbit, nondum constitisse menses

Rubicũdũ infantisve lamẽ quid portendat.

Antonin⁹ diademate insignitus.

Causidicorum superstitio in cõseruandis infantiũ galeis.

fit conſcia nec admiſſario ſubiiciendum corpus, humentibus adhuc, vdiſq. locis, tacite rubore ſuffunditur, ac ſanguinem oculis pro velamento obiicit: qui affectus cum in fœtum tranſeat, membranis illis varius color formaq. inducitur. Quæ res hoc quoque efficit, vt infantes ſint genis, bucciſq. rubentibus, ac colore roſeo. Quod tum demũ vſuuenire ſolet, cum grauidæ vel pudore afficiuntur, vel ſubiraſci ſolent, agitato à calore natiuo raptoq. in ſublime ſanguine. Nam quibus metus incutitur, aut inopinato expaueſcunt, illæ pallidum colorem inducunt, vultumq. tetricum ac ſubtriſtem affingunt fœtui. *Vnde forma elegãtia aut turpitudo.*

Cur apud Belgas in fabis verſari dicantur, vacillantis parumq; firmi cerebri, vulgo In de boonen-

CAP. IX.

SI quando inferiores Germani aliquem parum firmi celebri deſignant, aut alienatæ, emotæq mentis, & qui in moribus, geſtibus, dictis, factiſq. atq in omni vitæ actione deliranti apparet ſimilis, in fabis illum verſari dictitãt, adeo vt prouerbii ſpeciem obtineat, Fabæ floreſcunt, In fabis oberrat, Quod vacillantis cerebri hominibus accommodari ſolet, quiq. rationis mentiſq. iudicio carent. Videmus enim pleroſq. vernis menſibus, vbi culmi fabacei florere incipiunt, mente alienari, multaq. abſurda ac ridicula proferre, quibus nonnunquam ſic incrudeſcit delirium, vt vinculis coercendi ſint. Siquidem ineunte vere humores reſtagnare incipiunt, denſiſq. fumis ac vaporibus cerebrum afficere: quos cum redolentes fabarum floſculi exacuunt, mentem corripi delirio, furiiſq. agitari contingit. Tametſi. n. ex fabarũ florib. iucundus ſuauiſq. odor emanat: cerebrum tamẽ afficit, vaporeq graui etiam à longe imbuit, præſertim quibus id imbecille eſt atq. inualidum, humoreq biilioſo ac melancholico oppletum. Quo fit, vt eorum *Prouerbiũ In fabis oberrare.* *Cur fabarum flores cerebro officiunt.*

nonnulli inquieti sint ac palabundi, deniq. clamosi, impenseq. loquaces: Alii taciturni ac cogitabundi: Per.Sat.3.

Obstipo capite, & figentes lumine terram
Murmura qui secum ac rabiosa silentia rodunt,
Atq; exporrecto trutinantur verba labello,

Et quemadmodum nõnulla fumos dissipant, quæq. cerebro infesta sunt discutiunt, atq animã languidã, spiritusq sopitos erigunt, vt acetum aqua rosacea, in qua caryophylli macerati sunt, panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuem gratamque auram expirant: Ita quædam dolores excitant, capitiq. grauedinem inferunt, vt allium, cæpe, porrum, sambucus, absinthium, ruta, abrotanum, multaq. aromata, quæ fumidum grauemq odorem exhalant, ac caput tentant, naresq feriunt. Quod Hippocrates Aphorismo hoc indicauit, Suffitus aromatũ muliebria ducit, qui ad alia multa etiam vtilis esset, nisi capiti grauedinem inferret. Omnia siquidem intense odorata capiti officiunt, ac calorem, humoremq ad supernas partes rapiunt, etiam qui ex frigidis stirpibus euaporant odores, in iis præsertim qui extenuati sunt, exhaustoq. corpore illi enim nec eduliorũ, carniumq. elixarum odorem perferunt, atq. in animi deliquio defectuq nihil narib. admoueri patiũtur, quod acris vibrantisq. sit naturæ, vt quia crasso densoque aëre suffocati videantur, non secus, quam qui in cœnaculo vndiq fumo oppleto desident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur, nisi reseratis ostiis, apertisque fenestris serenum aërem admittant, quo dom' perspiretur, ac spiritus inoffense vltro citroq permeare possit. A tenellis huiusmodi corpusculis diuersã conditionem sortiuntur paludũ accolæ, quiq. sentinis exhauriendis, ac purgãdis cloacis sunt destinati. Illi siquidem odoratissima quæq. respuunt, atque iis offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabæos ab odoribus stupefactos, bituminis suffitu, hirciq. incensa barba,

Quæ capiti dolorem inferant.

Lib.5. Aphor 28.

Exemplũ à fumosis ædibus.

Lib.16.

barba, recreari. Cuius rei exemplum etiam edidit apud Antuerpianos rusticus quidã, qui cum in myropolion seu officinam aromaticam diuertisset, deliquio animi periclitari cœpit, confestim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac fumido (nam illi assuetus erat) animam reuocauit. *Ridiculũ de rustico quodam.*

Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius: Sunt enim inter hos qui contagia discutiant, morbisq; putridis obsistant. Obiter vnde manauit Prouerbium, Cornua inibi, eoq; loco aduri, vulgo Men branter hoornen.

CAP. X.

MVlta sunt teterrimi odoris, quæ tamen corpori nullam noxam inferũt, nec vllam putredinem inducunt, imo affectibus quibusdam obsistunt, atq. aerem auramq vitiosam ac turbidam discutiunt, vt sunt Castoreũ galbanũ, sagapenũ, laserpitii fęx, quæ Asa fœtida dicitur, anagyris herba, sulphur, puluis bombardicus, corii cornuq suffimen. Hæc siquidem horrido sunt grauiq odore, sed nihil contagii adferunt, imo pestilentes auras, quasq stagna paludesq;, ac Camarinę exhalant, mephites referiũt, reprimũtque. Quin & virgunculis suffitu λειποθυμίαν, animiq. defectum excutiunt, qua ex vteri strangulatione corripi solent, vbi nubiles matureq. viro serius connubio destinantur. Fœdi itaq. odores qui ex cadaueribus, locisq cœnosis ac stagnantibus emanant, corruptos, putridosq morbos pariunt, atque aerem inficiunt, humidi calidiq. ratione, non istorum effluxus atque euaporatio, quæ ad siccitatem deuergit. Hinc plebeii nostrates corii cornuq. præsegmina atque ossa subuuida in ignẽ coniiciũt, eoq nidore suas casas ac tuguria suffumigant, quo morborum contagia dispellant ac se suasq;, ædiculas à pestilenti aura tutas præstent Atq hinc manauit prouerbium, Cornua inibi aduri. Quo designant loca peste morbisque contagiosis infecta euitanda. Non dissimile re- *Fœdi odores aliquando vtiles.* *Graues odores aliquando pesti obsistere.* *Cornua aduri prouerbium.*

Res gesta apud Neruios.

medium discutiendę pestis adhibitum est superioribus annis, cũ apud Neruios, quos Tornacẽses modo vocant, morbus popularis crudeliter sæuiret, totaq. vrbe grassaretur. Milites siquidem præsidiarii, qui in arce excubias agebãt, machinas, tormentaq. bellica, puluere bombardico, non globis oppleta, vrbi obuerterunt, eaq. sub diei, noctisq. crepuculũ incenso funali explodi curabãt: quo effectũ est, vt sonitu violento fumantiq. odore, aeris contagiũ discuteretur, ipsaq. Ciuitas à peste facta sit immunis, ac libera. Neque. n. minus præsentaneũ est hoc remediũ in dissipandis nebulis. infectiq. aeris contagiis, quam quod Hipocratẽ factitasse legimus, extructis pyris, congestisq. sarmentis ac fascibus, per cõpita ignes excitare.

Ignis aeris contagia dißipat.

Digiti sinistræ manus, qui infimo proximus est, præstantia, qui postremo omnium morbo articulari, aut chiragra infestatur, & siquando affici contingat, non multo post mors imminet: Obiter quare præ cæteris auro deuinctri mereatur.

CAP. XI.

HOc in confesso est apud Medicos, Quæcunq. corporis partes aliquo vitio morboq. tentantur, id effici vel affectu primario, vel per consensum, ac lege consortii, cũ non in ipso membro morbus consistat, sed ab alio illi mali nõnihil infertur. Sic iuxta prouerbium, Aliquid mali propter vicinũ malũ. Natura tamen prouida semper partes principes munit ac tuetur, malumq. ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, naturæq. impulsu fit, cũ humorũ morborũq. collectiões in remotissimas partes ꝑpellũtur. Quod si & morbus eiusque symptoma, hoc est, affectus qui illi succedit, validus, violentusq. existat, ac natura sit imbecillior, quã vt illi possit obsistere, summũq. impetum ac ferociã pro suo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humores decũbunt, quod in pulmonis inflãmatione, pleuritide, angina, lethargo ac plerisq. acutis

Natura præcipuas partes à morbo tuetur.

acutis morbis perſpicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robuſtis ad imbecilles propellit. Sic obſeruaui in Gallia, Belgica complures chiragræ ac podagræ obnoxios, quibus omnes articuli acerbiſſimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tantũ ſiniſtræ manus digito illæſo, qui infimo proximus eſt. Is ſiquidem ob cordis vicinitatem, ac conſenſum, nihil ſenſit incommodi. Nec eſt quod ex hoc morbo quiſquam mortem extimeſcat (à cæteris enim ſunt immunes, modo ne ficoſi ſint ac venerea lue contaminati) niſi circa ſiniſtrum pectoris ſinum, cui cordis turbinatus mucro ſubeſt, humorum colluuies decumbat, digituſq. annularis nodoſus efficiatur, atq; intumeſcat. Hæc ſiquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labaſcit, omniſq. animi & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro inſigniretur, taliq. geſtamine decorus eſſet, potius quam cęteri: quod tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius exiſtimauit, à corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientibus ac delaſſatis, omnibuſq. cordis affectibus indicis attactu manifeſte percipis. Nec ſane id cuiquam abſurdum videri debet, cum animi defectu collapſos erigere ſoleam, vellicato hoc articulo, aurique cum momento croci, attritu; per hunc enim vis quædam refocillatrix, quæ illi inſita eſt, ad cor dimanat, vitæq. fontem, cui is digitus connexus implicituſque eſt, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorem promeruit, auroque decorandum cenſuit antiquitas. Huius quoq. dignitas quam à corde conſequitur, hoc effecit, vt veteres medici, à quibus etiam nomen obtinuit, medicamenta ac potiones illo cõmiſcerent. Nihil. n. venenati vel extremis eius radicibus adhęrere poteſt, quin homini infe-

Annularis.

Lib. 10. cap. 10.

Medicus digitus.

ſtum ſit, viruſq. cordi cõmunicetur. In indice quoq. veteres olim geſtaſſe annulos, præter alios Hieremi-
Hier. 22. as teſtatur: Sic n. apud illũ expoſtulat cum rege Dñs; Etiã ſi Ieconias annulus fuerit in manu mea dextra, inde euellam illũ. Quo indicat, etiam ſi paulo ante
Hieremiæ locus explicatus. apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæq. æſtimationis ac pretii, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauoremque exuit, ac coram me deteſtabilis eſt ac deſpectus, quoniam ab integritate vitæ ad improbos mores delapſus ſit: quo argumento cuiq. teſtatum eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquã ante-
Cap. 18. actæ vitæ puritatem vbi ab ea deflexerit, atq. ad deteriora ſit deuolutus: è diuerſo nulli officere veterẽ nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta, ad frugem ſe contulerit.

Quædam ignem non concipiunt, flammiſq. inuicta ſunt, Et qua ratione id efficiant CAP. XII.

CONfecta vidimus, textaq. mantilia ex lini quodam genere incombuſtibili, quę igni nõ cedunt, flammiſq. indomita ſunt: itaq. ſi quando ſordes contraxiſſe videntur, mundarique poſtulant, non ſmigmate aut ſapone, vlloq. lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus quam ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutę, ac nitida candoriſq. eximii eximuntur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, lociſque ſiticuloſis ac ſole torridis, in quibus ſtirpes quædam ex ſoli conditione, atq. aeris ambientis qualitate illam naturã aſciſcunt, qua fingi texique in lintea poſſint. Si enim in mari ac fluentis oſtracoderma, hoc eſt, cute teſtacea, ſolideſcere poſſint Cancri, paguri, locuſtæ, gammari, buccinę, pecti-
Li. 9. c. 23. nes, multaq. concharum genera, in quibus (vt Plinius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum colorumque differentiæ: ſi denique Coralli frutex in imo maris Liguſtici frondeſcit, mariq.

tique exemtus in lapidem induratur: nō cuiquam videri debet absimile vero, frutices quosdam ex loci cælique ardore eam naturam consequi, vt cōtusi, subactiq. fustibus, ac stipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim respuunt. Quis autem non miretur ex canabaceo frutice ex vrticæ liniq. ac genistæ flagellis funes ac rudentes contexi, velaq ac lintea confici? Cum enim lento sint tenacique vimine, in fila telasque attenuantur, vt etiam argenti auriq. bracteæ ac segmenta. Sic ex huiusmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt pleriq. nugantur) mantilia, mappęq. conficiuntur, vt ex bombyce, ac lanigeris arboribus serica, licet illis operosior cura adhibetur: rigescit enim materia, minusq est tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbestinum, à similitudine & natura calcis, quod igni mundatur, nec absumitur, aut detrimētū patitur. Cui affinis est ἀμίαντος lapis alumini scissili, quod vulgo plumosum vocatur, similis, ex quo, Dioscorde teste, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, sed exemta splendescunt, nihilq illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardescunt, vt nec postes, fores, lacunaria colore viridi imbuta, modo durior crusta iis obducatur, atq. alumen, plumbique albi cineres copiose pigmentis commisceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum densumq. fiat, atque ad ignem pluuiamque obdurescat. Cuius rei specimen edidit Archilaus Mithridatis pręfectus in lignea turri, quam cum Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactusque est re infecta decedere, atque ab incepto desistere; cum alumine, quod vehementer astringit, omnia essent oblita. Sic C. Cæsaris irritus erat conatus, cum circa Padum Castello ignem admoueret ex Larigna materia cō-

Corallium ex mari Ligustico subducitur.

Ex herbis funes confici.

Amiātus Lib. 5. cap. 59.

Volater. Lib. 22.

Alumen igni obsistit.

Viridi colore oblita serius ignescunt.

Vitruuius lib. 2. ca. 9. lib. 1. ca. 1.

structo. Larix siquidem arbor Piceæ assimilis nec ignem aut flammam concipit, ac non solum à carie & teredine immunis est, sed ne in carbones quidem resoluitur, aut in cineres fatiscit, ob soliditatem ac duritiem plusquam corneam, quam ignis vis subire domareq. nequit. Tanti deniq. est ponderis, vt non fluitet, sed confestim subsidat ac demergatur, more buxi, atq. ebeni quod voce gentilitia Guaiacum dicitur, lignum expugnandis fiscis, morboq. Gallico accōmodissimum. Mirari autem non immerito quisquam posset, cur non ardeat atq. inflammescat. cum resinam fundat mellei coloris. Quotquot enim resinam picemq. exudant, citissime igni corripiuntur. Verum id illi præstat solida compactaq durities, quæ nulla igni foraminum spatia exhibet, per quæ aduri accendiq. possit; quanquam Matthiolus asserat Laricem quæ circa Padum copiose prodit, confestim flammam concipere

Larix.

Pockhaut.

Calor natiuus hominis fouetur, augescitque animalculorum, præcipue autem infantium calore, si parti corporis inualida applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem solum adiuuat, sed dolores quosq. articulares sedat. Inter catellos autem, qui id præstant efficacius.

CAP. XIII.

DVo sunt quæ corpus nostrum fulciunt vitamque conseruant, ac tuentur; calor natiuus, & humor innati caloris substantia. quorū alter alterius adminiculo opus habet, mutuasq. operas exposcunt. Humidum pabulum est, fomentumq. caloris; calor illi' beneficio ac munere subsistit: quæ duo spiritu vndique perfusa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffundantur. His sedulo prospiciendū est, curandumq. vt quam diutissime conseruentur. Horum enim præsidio corpus destitutum, collabitur, omnisque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterum cum multa sint circa hæc obseruanda, eaque

Calore, humore, spiritu, corpus subsistit.

passim

Paſſim obuia exiſtant apud Medicos; omiſſis ſuperuacuis, ea tantum referã, quæ foris admota homini ad hæc ſunt adiumento Inter ea quæ calorem augent, excitantq ac dolores placant, catellos refero, non equidem oẽs, ſed hos præcipue, quib color cutis concolor, nec tegmen multis diuerſiſq maculis variegatũ, qui nõ ſolũ natiuũ inſitumq. calorẽ fouent ſed dolorificos affectus ſedant. Sic in Chiragra ac Podagra omniq arthritide nihil pręſẽti⁹ ad cõſopiẽdos mitigãdoſq; cruciatus quamlibet acerbos, quã huiuſmodi catelli mẽbris affectis adhibiti. Suaui.n calentiq. effluxu natiuũ hominis calorẽ languidũ atq euaneſcentẽ exſuſcitant, ac fotu continuo, humorẽ qui dolores infert vel attractione ad ſe rapiũt eliciuntq. vel diaphoreſi, hoc eſt, digerenti vi ac diſcuſſoria incîdunt ac diſſipãt. Videmus.n. illos vbi amoueri contingit, atq aliquid i is laxamenti indulgere, fractis eneruatiſq. eſſe articulis, atq. ægre pedibus inſiſtere, maxima doloris parte in ſe trãslata. Quod aũt color cutis per oĩa æqualis & cõcolor id potiſſimũ efficiat, nec varius parẽ effectũ obtineat, facit temperamẽti æqualitas, atq. vniformis calor. Diſcolor ſiquidem diuerſuſq. color indicat caloris humoriſq. intemperiẽ ac commixtionẽ. Vt enim inſitio naturæ arborũ correſpondere debet: ita homini in fouendis membris æqualẽ per oĩa, ac temperatũ calorem coaptare conuenit Quamobrẽ ſi robur ac firmitatẽ ventriculo, vlliq. parti conciliare velis, neceſſe eſt naturale temperamentum tueri, nec calorem plus ſatis intẽdere illiq. extraneum aut alienũ inducere. Inter ea autem (vt Galenus ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus eſt vna ſic accubans, vt ſemper abdomen cõtingat. Sunt qui catellos, inquit, pingues in hunc vſum habeãt, neq. id inaduerſa modo valetudine, verũ etiã in proſpera. Tales itaq. iis qui ob ſiccitatem quoque imbecillem ventriculum habent,

Catelli vniformis coloris.

Catelli mẽbris admoti dolores mitigant.

Van cender hare

Simile ab inſitione.

Theræ. lib.7.

ſunt idonei,ſeruandumq. ante omnia eſt ne puellus humecta ſit cute. Qui enim noctu ſudore perfundũtur, refrigerant potius quam calefaciunt. Hanc quoque commoditatem ſibi adhiberi paſſus eſt Dauid effœtus ac frigeſcens, quem adoleſcentula mutuo cõplexu fouebat,non quidẽ concubitus,vt ſcriptura teſtator,deſiderio, ſed quo membra illius deſtituta calore incaleſcerent.

3 Reg. 1. *Dauid amplexus iuuenculæ incaluit.*

Cur morbus Gallicus nunc,quam olim,mitior, minuſq; ſæuiat,& in quos morbos degeneret.

Pocken Melaetſheyt. Onganſheyt. Schoir-buyck

CAP. XIIII.

TRes ſunt morbi inter ſe affines & cognati,non tã lethales,quam fœdi & contagioſi, quorum alter in alterum tranſit,ac permutatur,Lues Venerea, ſeu morbus Gallicus, Elephantiaſis ſeu vulgaris lepra,quæ in ſcrophis Grando dicitur,tum is qui Stomacacce & Scelotyrbe dicitur. Quorum genus icteria nigra. Hi ſuperiorib. annis intolerandis modis homines excarnificabant: nunc prorſus miteſcere cœperunt, minuſque infeſti ſunt.fit id partim, quod medicorum opera,domita ſit vis mali, humorumq.ſæuitia mitigata,partim quod natura aſſuetudine ad dolores occalluit. Sic obſeruaui nonnullos in florente feruidaq ætate acerrime cruciari: eoſdẽ, ſeneſcente atq.inclinata,mitius affligi.Vel enim deferueſcit ardor & ebullitio,minorq. fit humorum concurſus vel natura ſpatio temporis aſſueta malo, velut domeſtico ac familiari,non amplius cũ illo luctatur;aut enim alitur vitioſis illis humoribus, aut non offenditur Quemadmodum enim ſues,vbi cœno inuoluuntur,aut cerdones,quiq cloacas,ac foricas proluunt,graueolentiam non ſentiunt: ſic morbilloſi ſaginantur ſordibus Et quoniã ad vitia morboſq.corporis,ne dicam animi,occalluerunt, detrimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit.n. illis ſenſum mali inueteratus,imiſque medullis infixus

Morbi aſſuetudine miteſcunt.

Simile à lutoſis porcis & cerdonibus.

xus morbus. Inter initia vero, vbi inducitur corpori aliena qualitas, qua alterascit ac corrumpitur, quæcunq. membra fluxiones acres & mordaces suscipiunt, dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit, ac cum natura coaluit, non magnopere doloribus infestantur, quod inter se cōsentiant, atque humores corporis cōmercio, ac qua vtitur consuetudine, flaccescant, atq. aliorum humorum mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua, diluantur. Semper tamen vestigia inhærescunt, veterisq morbi reliquiæ relinquuntur, quæ si in pulmonem decumbunt, raucos illos esse, atq. anhelosos perspicis: Si in articulos, Podagræ ac Chiragræ; & quæ subinde recurrit, Ischiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficosi articulari morbo laborant: at non omnes podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi Gallici labe imbuti sunt. Quod si in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, scabra cute efficiuntur, ac corticosa, lychenibus impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non sine capillorum defluuio. Simile.n. quiddā illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut salsugo, aliaq. inquinata eluuies affusa est. Vitiata enim radice folia decidunt, ac rami marcescunt: non tamen arbos à stirpe interit atque emoritur, sed elanguescit atq. ægre refocillatur.

Ficosi omnes podagrici, non è contra. Simile à vitiatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiam constante adhuc mente raucū murmur edant, ac sonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce den rotel *vocant*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoque septentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito sonitu murmuloso nec est qui absque huiusmodi indicio vitam non finiat Siquidem imminente morte sonum edunt tanquam aquæ labentis per salebras, locaque anfractuosa atque incurua, murmur, aut qualem siphunculi ac fistulæ in aquæ ductibus sonitū excitant. Cum.n.vo-

Moribūdi qua ratione murmulosum sonum edant.

calem arteriam occludi contingat, ſpiritus qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq. fiſtulam, gargariſmo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, ſcatebriſq. arentes deſerit artus. Conglomeratus itaq. ſpiritus, ſpumaq. turgida commixtus, ſonitum excitat, reciprocanti maris æſtui aſſimilem. Quod ipſum in nõnullis etiã fit ob panniculos ac membranas in rugas cõtractas, ſic vt ſpiritus oblique ac ſinuoſe volumine decurrat. Hi autem qui valido ſunt vaſtoq. corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius reſonant, diutiuſq. cũ morte luctantur, ob humoris copiam ac denſos craſſoſque ſpiritus. Iis vero qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte contabeſcunt. minus impetuoſe leniq. ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideq. extinguuntur, ac quodammodo obdormiſcunt.

Qui placide, qui tumultuoſe extinguãtur.

Mortem hominis, rerumq. exiſtentium interitum eſſe contra naturam, parumq. appoſite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus vt mors non ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

QVanquã ita natura cõpertum ſit, atq. quia hominis præuaricatio hoc ſit conſecuta ac promerita vt ad interitum ſpectet, mortiq. ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video, Mortem non eſſe ſecundum naturam illiq. prorſus aduerſam. Principio generi animãtiũ omni hoc eſt à natura tributũ, vt ſe, vitam, corpuſq. tueatur, declinetque ea quæ illi nocitura videantur, atq. omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſuæq. cõſeruationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoq. ſtudio homines ductu rationis, brutæque pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare tueriq. ſtudeant atq. enitantur? Omnes ſiquidem illũ exhorreſcunt, nemo nõ ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoquidẽ inuadẽte morte, natura extinguitur, eſſeq. deſinit.

Cic. lib. 1, Offics

Nemo nõ mortis metu contremiſcit.

Sic Christus, qui commõstrare voluit insitam naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatū, humani nihil alienū erat, mortem exhorruit, illamq. deprecatus est. In Petro quoq. naturæ affectus, carnisq. infirmitas exprimitur, cum Christus ter stipulatus ab eo erga se amorem, erga vero gregē summam pascendi curam ac studiū commonstrat quid illi impendeat, & quē expectet vitæ exitū: Cum esses, inquit, iunior, ambulabas quocunq. libitum erat, & cingebas ipse te: verum vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est quo nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq. imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamque admodum grauate adire velit, tametsi mens alacris est & promta. Cum itaq. mors naturæ sit abolitio ac priuatio, qui statui possit, id esse naturæ consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusq naturæ adfert extinctionē? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatē ac delictum, per quæ degenerauit à sui dignitate & præstātia, suoq; opifici fuit inobsequiosus, dictoq minus audiens, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, siti conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremo morte pœnas lueret. Verum has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaq in contrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, beluæ, homini minantur, illiq. infesta sunt. Quin & vniuersa creatura, hominis causa, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, omnisq; rerum ordo ac series, mentesq Angelicæ finem laborū statui exoptant. Cæterum in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesq. nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaque in Christum fiducia, qui collapsam hominis naturā restaurat, pristinæq; integritati restituit, ac trepidationem me-

Ioan. 21.

Ioan. 21.

Peccatum morbos & mortē inuexit.

Rom. 8.

tumq. mortis animis noſtris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac reſurrectionis recordatio, quæ hoc effecit, vt hominē nō aboleri, ſed mutari in melius credamus, mortemq nō eſſe interitū, ſed alterius vitæ veſtibulū ac ianuā. Scimus enim, vt Paulus ait, tametſi terrenū noſtrū domicilium huius tabernaculi deſtruendū ſit, vt diſſolui ſolet compages atq. ædiū cōtignatio, quod ædificiū habemus à Deo, domiciliū non manufactum, ſed æternum in cœlis, quod in hoc ipſum parauit, vt immortalitatis gloria per reſurrectionē fruamur. Deus aūt Spiritum ſuum pignoris loco, atq. arrhabonis vice nobis impertitus eſt, ac ſpem ſummamq. fiduciā rerum futurarū præſenti ſuo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, quod qui ſuſcitauit atq; à morte erexit Dominū Ieſum, nos quoq; ſuſcitabit virtute ipſius, atq; efficiet communi reſurrectionis gloria conſortes.

Chriſti fiducia mortis metum homini adimit.

1. Cor. 5.

Simile ab ædiū contextu.

Galat. 4.

Coloſſ 2.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obſiſtant ac medeantur.

CAP. XVII.

INoleuit conſuetudo apud Germanos atque Aquiloni expoſitos Belgas, vt neminem propemodum ſibi deuinctum cupiant, fidumq; amicū ac familiarē exoptent, quā qui ſtrenuū ſe potatorē præbeat, atq; impigre (vt Plautus ait) cloacā vino proluat. Quamobrem operæpretium me facturū ſum arbitratus, ſi nonnulla quæ ebrietati obſiſtunt, referā: quo quiſque ſibi proſpicere poſſit, in eo certamine, vt aut vino nō ſuccumbat, aut quā minimū offendatur. Principio nemo ſe inter initia plus ſatis facilem præbeat, promtumq; in exhauriendis exiccandisq; poculis, ſed tergiuerſetur, ac ciuiliter recuſet, morbumque prætexat, ac valetudinē cauſetur, nonnunquā excogitādi ſunt aſtus ac ſtratagemata, quo illos deludas, qui te ſibi ſcopū præfixerunt quē feriant, tibiq. plus ſatis infeſti ſunt. Captanda interim occaſio, qua aut

In Curcul.

Ebrietas vitanda.

aut te vt micturientē tacite subducas, aut paterā abduci cures, in eaque re te callidum esse decet ac cautum, magnaque dexteritate id perficere. Nam si deprehendi technam contingat, multo cumulatius, ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cæterum quisq; pro insita naturæ calliditate atq; astutia, varias comminisci potest rationes ac modos, quibus poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim consti tuat sibi quisq; ante oculos huius illaudatæ consuetudinis, erroris q; inueterati præmia, perspiciet luce clarius, quid noxæ, quídve detrimenti, cum corpori, tum animæ mentiq. inferat vini intemperantia. Primum enim Memoriam rem omnium pretiosissimā non solum labilem, fluxamq; facit; sed prorsus obruit ac labefactat, oculos caliginosos efficit, ac cæcutientes: genas pendulas; artus tremulos ac titubātes. Multaq alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum est vitium. Nec enim vinum (vt Galenus testatur) semper hominem excalefacit: sed vbi plus bibitur, quam vinci posset, frigidos morbos parit. Extinguitur enim calor natiuus, ac suffocatur, non secus, quā si exiguæ imbecillæque flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari visum est, ne quis existimaret ansam ministrare me, aut fenestram cuiquam aperire ad nequitiam. Cum hóc potissimum sit in votis, vt homines aut moderate bibere consuescant, aut si occasio inciderit vt largius sit bibendum (nam vt habet prouerbium, sacra hæc aliter nō constant) ne desint adminicula, quibus ebrietatem propulsare possint, inter quæ amara refero, & quotquot humores aquosos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici solet, vt alio quā ad caput fumi deferātur, ac vinū venas subire prohibeatur, exiccante etiam amarore humiditatem. Sic amygdala amara id efficaciter præstant quina senáve ante cœnam

Intemperantia vini memoriæ officit.

De temp. lib. 3.

Prouerbium conuiuiale.

Amara ebrietati obsistunt.

assumta. Persicorum quoque nuclei parem cum iis effectum obtinent, & foliorum Persici arboris expressus succus ieiuno assumtus, cyathi mensura, qua facultate pollent & Absinthij Pontici dilutũ, ac nux muscata. Hæc em̃ oĩa meatus recludunt, ac peruios laxosq; efficiũt, quemadmodum & olei ex oliuis expressi, aut sesami semine sextans, hoc est, vnciæ duæ antelucano haustæ, lubricam siquidem reddit aluũ, meatusq. vrinarios dilatat, sic vt liquor corpori non inhæreat, sed continẽter defluat, modo ne quis esculentis ventriculum plus satis oneret. Qui enim potationi insistere cogitur, parcius illũ cibo vti conuenit: quod si panis buccellã copioso melle imbutam deuoret, non inconsulte fecerit. Mel siquidem vini vim diluit, fumosq. acres ac mordaces retundit, atq; hebetat. His omnibus præfertur Brassica, Catoni ad fastidium vsq. nobilitata, quã vulgus Caulis nomine designat, quod nulla stirpium cole sit amplior. Hui⁹ cum plures sint differentię illa ad discutiendam crapulam accommodatior, quæ plus cæteris rubescit, si ex cauliculis dentib. expressus succus deglutiatur, aut eadem cocta inter primæ mensæ edulia manducetur. qua tamen maritima, quę Alpibus Zelandicis copiose innascitur, multo efficacior, tum Portulaca marina, qua in iis acetariis ac condimẽtis vtimur ad appetentiã acuendam. Potus enim, cibiq; auiditatẽ incitat irritatque, atque insita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinosi halitus vaporesque caput tentare possint, vt qui per aluum ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraq; alia, quæ temulentiæ aduersantur, ac ne quis ebrietati succumbat, muniũt: sed omnia referre longum esset. Cæterum si quem vino obrutum esse contingat, qui iis præsidiis non est instructus (nam vinũ; vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendum vomitu. Quod Sapiens etiam consulit: Si fueris ad inglu-

Cibus immodicus potoribus noxius.

Brassica ebriatati obsistit.

Soldanella.

Cap. 2. Eccles. 31.

ingluuiem coactus, ſubduc te, ac vomito. Poſtmodũ teſtes, partesq; genitales aqua gelida macerari debent, madidoq; mantili, aut ſudario inuolui: fœminis vero vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confeſtim .n. auerſis vaporibus, omnis vinolentia diſcutitur. Interim exhibenda acida ac ſubacerba, pomaq; ſucculenta ac vinoſa. Cuius generis ſunt Arancia malaq; Citria, ceraſa, perſica, oxyacanthæ baccæ, omphaciũ, corna, quæq; infrigidantis reprimentisque ſunt naturæ, ac nonnullam incidendi abſtergendiq; vim obtinent. Tametſi n ceſſet, ſopitaq; ſit ebrietas vel vomitione, vel ſomno; caput tamen etiã poſtridie indoleſcit, ac fumis pertunditur. Quem affectũ Feſtus Pompeius Helucũ vocat. Quæ vox languidũ ſonat, ſemiſomnũ, atq; heſterno vino oſcitantem. Tertullianus hanc vocẽ pro affectione vſurpat, qua procliues in ſomnum reddimur ex pridiana crapula, cũ inquit: Hederę vis ac natura eſt, caput ab heluco defenſare, vi diſcuſſoria atq exiccante, qua etiam à crapula tutos præſtare creditur, foris capiti admota, vel præſumtis acinis aliquot qui coloris crocei ſunt.

Vomitus cõmoda.

Dolor capitis ex hesterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in diſcutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quam cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVnt qui ſtatuant, potu minus offendi homines quam cibo, ſi horum alter immoderatius, ſupraq; naturæ vires ingeſtus ſit. Quod ea Hippocratis ſententia ſtabilire nituntur: Facilius eſt impleri potu, quã cibo: Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc ſiquidẽ ille indicat, humidũ colligẽdis reſtaurãdisq; viribus potiſſimum remedium. Extenuatos enim citiſſime reficiunt liquida, quæ licet non ſimiliter nutriant ſolidis alimentis; diſtributionis tamen celeritate illis longius præſtant. Quamobrẽ veriſſima eſt, nec Hippocrati contraria Cornel. Celſi ſententia: Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis eſt ni-

Lib. 2. Aph. 11.

Humida & liquida citius alunt.

Lib. 1.

Celsi locus explicat⁹. mia ſatietas, ſępe inutilis nimia abſtinentia. Quod ſi qua intemperantia ſubeſt, durior eſt in potione, quā eſca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimēti, damniq; inferri corporibus, quā cibi ingluuie. Potus ſiquidem omnes meatus confeſtim penetrat, atq incoctus venas ſubit, neruoſq ac cerebrum tentat: Cibus vero in ventriculo hæret, dum concoctus eſt; qui ſi oneri eſt, minimo negotio vomitu excutitur: quod non æque naturæ procliue ac facile eſt in potu, argumento quod canes, feles, glires, ſorices, ſi *Venena liquida nocentiſſima* veneno medicatas offas aut buccellas deuoraſſe contingat, irritata ad excretionē naturæ facultate, nulla moleſtia euomunt, quod in liquidis factu difficillimū; quo fit vt venena in potu exhibita magis quā in eſculentis, ſint noxia: rapitur enim citiſſime in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrūpit, deſtruitque maxime ſi ex vino propinetur. Interim cibus immodicus ſuffocationis periculum adfert, eoq. ventriculus adeo intumeſcit ac diſtenditur, vt diſrūpi videatur, præſertim iis qui difficile ad vomitū incitantur. quocirca moderatio vtrobiq. laudem meretur. Cæterū potione venenata nihil nocētius, modo ne quid pinguedinis ſubſit: Sic enim virus ſegnius in *Pinguia venenis obſiſtunt.* venas dimanat aut diffunditur, nec confeſtim vitalia corripit, citiuſq; vomitu excutitur. Ita ſi quando venenatis potionibus obſiſtendū, butyrum, oleum ac pinguia quæq. exhibenda: minus enim adhæreſcit venenum, aut affingitur corpori, nec venarum conceptacula ſubit vel penetrat, denique incitata vomitione eueſtigio excutitur, qua ratione etiā ebrietati obſiſtunt: alioqui vbi diutius inhæſerit, partes internas exulcerat ac corroſione vitiat, ſibiq. ad cor, vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab aſſumto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitāda reprimētia, acida, acerba, ſtiptica, quæq. meatus occludūt ac conſtipant, præ cæteris autem ſomnus. Quemadmodum

modum enim qui peste corripiuntur, cũ somnolenti sint, si se sõmno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq. in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus promtius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles persistant, ne malũ intus grassetur, atq ad partes principes deferatur. Quemadmodum em̃ hostes minimo negotio, nullaq propemodum molestia vrbes ac propugnacula diripiũt ac diruunt, nullo obsistente, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoq sepultis: ita corpus humanũ in morborum insultu, vel assumtis ebibitisque venenatis potionibus, ægre subsistere potest atq eluctari, quin opprimatur: cũ facultates ac potentiæ naturales oppresso sopitoq. somno corpore, segnes sint atq. otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quo efficitur, vt dent manus, ac cedãt succumbantque valentiori, non valetudinis modo, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno assumto, & in peste

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac ratione vinum inebriat, aliterq; homines afficit, quam Sicera, vel Zythus, nobisq; vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

CErebrum tametsi natura molle sit atq. vdum, ex eo tamen nerui producuntur, velut ex colo, cui lanugo linumq. annexum est, telæ, filamẽtaq;, quorum coniugationes in omnes corporis partes distribuuntur. Ex hoc siquidem principio ac fonte nerui in omnia mẽbra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorum propago ac soboles in multa germina diffundũtur. Corpus aũt vniuersum per eos sensum motumq percipit, quibus affectis, parteque principe læsa, illis munerib. priuatur, aut suas facultates ac munia languide perficit; eoq. fit, vt ebrij delirent, vacillentq. ac titubent, quod cerebrum crassis densisq. vaporib. obnubiletur: Cum aũt omnes ma-

Quomodo nerui à cerebro producuntur

Simile à ramosa arbore.

Ebrij ridiculo vultu

didi, vinoq; perfusi ridiculos, Comicosq. mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, risumq; obuiis excitant, cum vultũ atq; oculos gestusq; spectamus, quã qui ex Zytho, quę nobis biria dicitur, temulenti sunt. Illi siquidem nõ in omnem partẽ corruũt, sed retrorsum duntaxat, ac supini. Qui vero ex vino ebrietatẽ contraxerũt, antrorsum proruunt, ac proni decumbũt. Sic vt isti genas, frontẽ, faciẽ naresque mutilent: illi scapulas & occipitiũ, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipsum etiã spectare licet, vbi inter pocula somno corripi solent. Ex cereuisia n. vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantiq; ore dormiunt. Ex vino aũt facie mentoq; in pectus inclinato. Ratio est quod fumi vaporesq. ex vino syncipur, partesq; corporis anteriores occupãt. Ex cereuisia occiput partesq. posticas obsidẽt. Quo fit, vt isti obliuiosi sint, ac somnolenti, minimeq; loquaces ac clamosi.

Procero crassoq; corpore homines aliquãdo minus vitales, quã graciles, minusq; animose morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerũq; vini capaciores, quam obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

FLaccidos esse plerumq; vasto obesoque corpore homines, ac morbis min' fortiter obsistere, quotidiana exempla cõmonstrant. Oneri em̃ est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi minusque alacres, & erecti. Quo fit, vt ingruẽte vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiãtur, ac suspiriosi, crebroq; ingemiscãt. Ad primum siquidem insultũ animo deiiciũtur, illisq; mens labascit. Quod si terra mariq; pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilico trepidant ac contremiscunt, metuq; exalbescunt. Id euenit, quod calorem natiuum languidum habeant, spiritusque exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quod virtus naturalis longe lateque diffusa sit, quæ in exiguo

Moles corporis ingenio officit.

corpore

corpore vnita coactaq;,dispersa est præstantior. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Qui natura sunt valde crassi, breuiore vita fruuntur, quã qui graciles: tum altera: Statura corporis longa, neque indecora, nec illiberalis in iuuẽtute: In senecta inutilis moles est,& paruitate deterior. Incuruescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum. Quanquã itaq. hi membris,moleq. valent; pusilli tamen insitam vim, naturæq; facultates validas obtinent, multæq. in iis se proferũt cum animi tum corporis dotes atq; ornamenta, magnaq; mentis agilitas, atq; acumen ingenij: nec solum mentis alacritate cæteris præstant, vel æquant; sed viribus ac velocitate,tum edendi,bibendiq robore. Vidi aliquando nanos propemodum ac pumiliones, coactæque breuitatis homunculos(sed prolixa tamen barba, totoque corpore hirsuto,quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamen iniisse, quibus, tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomẽ, nec habet victoria laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cum alij ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neque pes, neq; manus, aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum causa non solũ consistit in conceptaculorum venarumq; amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoq. intenso, qui omnia celerrime conficit absumitq;, tum in firmo validoq; cerebro, ꝙ non facile fumos concipit. Simile enim quiddam iis euenit, quod lateri ignito,aut candenti ferro, qđ liquore subinde irrigatur,vel deniq solo arido ac si ticuloso. Confestim enim oẽm humorem imbibit, aut in tenuem,minimeq densum vaporẽ euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotiũ subinde reddere, aut vesicã exonerare,cũ calor innatus omnia consumat. Quod autẽ in viris efficit interna insitaq. caliditas, hoc in mulieribus præstat corporis raritas laxitasq;

Lib. 2. Aph. 44. & 45.

Troceri corporis incommoda.

Simile ex candenti ferro desumtum.

Mulier cur vini copiam perferat.

ac mollities. Hæ ſiquidem, vbi vino aſſuetæ ſunt, ad prodigiũ vſq bibaces fiunt, diuq. ſubſiſtunt, antequã temulentia ſuccumbãt: ſed propter laxos patenteſq. meatus identidẽ micturire coguntur. Quo nomine nõ immerito infamia notantur à viris, quib. ſuboleſcere ſoleãt illarũ ſordes atq ingluuies. Seniculi autem omniũ minime vini copiã proferũt. cum enim arido ſint corpore atq. exucco, caloreque debili: largiore vini potu offenduntur, moderato autem refocillantur atq. exhilareſcũt. Quamobrẽ cum omnib⁹, tum maxime ſenibus curæ eſſe debet, calorẽ natiuũ, quo & comprehẽditur humidũ primogeniũ, caloris vitalis & ſpiritus ſubiectum, ac ſubſtantia à ſemine orta, appoſitis alimentis, victuq; moderato ac ſalubri fouere. Illa ſiquidem ſunt ſecundæ, aduerſæque valetudinis præſidia, ac longioris vitæ ſeminaria.

Senes cito ebrietate tentantur

Qui mane Ientaculum ſumunt, ſi id moderate fiat, in prandio liberalius edunt, minusq; vino, etiamſi largius bibant, offenduntur: Obiter an multus panis eſus ſit ſalubris.

CAP. XXI.

MVlti ſunt, qui indicta ſibi inedia, ad meridiẽ vſq. ieiuni perſiſtunt. Quod vt nõ improbo, ita non ſemper expedire cenſeo, aut conſultum arbitror, vt quis abſq. cibo in prandium vſq. perduret, is præſertim, qui calido eſt æſtuantiq. ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid ſubire, operique intentus eſſe cogitur, vel lucubrationi ſtudiiſq. inſiſtere Extenuantur ſiquidẽ illis ſpiritus vitales, corporisque vires flacceſcunt, ac collabuntur. In hac autem re conſuetudini inhęrendũ, ſpectandumq. quid ætas cuiuſq;, tempus, regio, habitus corporis ac conſuetudo expoſcant. Iuuentus enim annique tempus frigidũ, ac regio Aquiloni expoſita copioſo alimẽto, eoq. frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac conſumitur. Senes vero, quiq. in ætatẽ decrepitã deuenerunt, perſiſtunt quidẽ diutius ieiuni, nihilq;

Studioſi non perferunt inediam.

nihilq; appetunt, nec ad cibi auiditatẽ incitãtur, ſed tamen alimentis ſubinde refici, foueriq. poſtulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioſo affluentiq. oleo extinguitur: ita ſenilis calor affatim confertimq. ingeſtis cibis Quoniam aũt hæc ætas dentibus ſe fulcit, ac tuetur, Prouerbio locũ fecit, Senibus mandibula ſcipionis loco. Quod enim deterit ſeniũ, deciditq. natiuo corporis ſucco, hoc cibi potusq. adminiculo ſarciunt. Illis itaq;, vt omnibus ſedẽtariis, quiq. literis addicti ſunt, ac munia publica obeunt, vuæ paſſæ, palmulæ, ficus, paſſulæ Corinthiacæ, nuclei pini, piſtacia, araneiorum, citriq. putamina, zacchara incruſtata, myrobolani melligine cõditi, ante meridianis horis aſſumi poſſunt, vel alia quæq. ſubliquida quę ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negotium faceſſunt. Interim quiſq. metiri vires debet, propriæq naturæ conditionem excutere, atq. explorare, quid appetat, quidve reſpuat, ac auerſetur. Hoc autẽ in primis obſeruandum, nequis diluculo vinum bibere conſueſcat. Eſt enim naturæ aduerſiſſimum: animi ſiquidem vigorem hebetat, mentemq. obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca ſibi quiſq. matutinis horis, vini vſum prorſus interdicat, ſed ſumto nonnihil edulij, parcius dilutiusque bibat. Pauciſſima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento poſtulat, ne calor naturalis flacceſcat. Illorum itaque exemplum imitari par eſt, qui cum poſt aliquot horas luculentum ignem excitare meditantur elixandis aſſandisque carnibus, prius nonnullo fomite, aridisq. nutrimentis focum inſtruunt, ne ignis penitus ſopiatur, quo cum ſit opportunũ, iuſtum ignem in coctura vſum excitent: Sic cum exiguo fomento, ac velut ſuccendiculo ventriculus paulo ante incaluit, in prandio auidius cibum appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritque: cum pleriſque qui in

Gal. lib. 1. Apho. 14.

Senes cibo ſe fulciũt.

Vinum diluculo hauſtum pernicioſum.

Simile à re culinaria deſumtum.

Non conſultũ diu ieiunum perſiſtere.

prandiũ vſq; ieiuni perſiſtunt, appetẽtia euaneſcat, calore vel flaccido, vel tantũ non extincto. Adde q͛d collapſis occluſisque meatibus per quos deferri alimentũ debet, in mediis ſpatiis hæreat, ſeriusq. in venas rapiatur. Deinde quod propter diutinã inediam ſtomachus noxiis hũmoribus, quos ex vicinis partibus allicit, opplet⁹, cibũ reſpuat, citoq; ſatietur. Quo fit vt in ſympoſiis meridianis celerius temulẽtia homines corripi contingat, quam ſi eadem in cœnam differantur. Nam vt alia prætermeam, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars eſt, noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentibus, ſomnus ſiquidem ad deſpumandã diſcutiendamq vinolentiã adiumento eſt. Cęterum cum panis maxima hominibus alimenti pars ſit, omniaq; edulia abſq; illo ſint inſipida parumq; ſalubria, de illius quoq. vſu pauca diſſerere inſtitui. Sunt enim qui huius repletionem ac ſatietatem noxiam eſſe contendant ventriculo, nec minus, quam vinũ immoderatius hauſtũ officere, hoc inducti, vt puto, argumento, quod diu ventriculo inhæreat, aluumq; aſtringat. Ego vero diſcrimen delectumq ſtatuendũ cenſeo. Siquidem triticeus fermento accurate ſubactus, beneq; elaboratus ac coctus, ſanis robuſtisque corporibus laudatiſſimus ęſt cibus, ac maxime ſalubris. Quapropter cuiq perſuaſum eſſe çupio, edulia ac pulpamenta quæq; non mediocriter panis admixtu condienda: Qui enim parcius pane vtuntur, copioſe autem carnib aut piſcibus, corpore efficiuntur laxo, carneq. fluida, deniq. halitu graueolenti ac vitioſo: Quocirca eſus piſcium, quod ij citiſſime putreſcant, plus panis exigit. Videmus autẽ omnia eſculenta promtiſſime putére ac putredinem cõcipere, exactoq triduo aut plus paulo, ni ſale condias, ſubolida fieri, oua, piſces, carnes, & pulpamenta quæque: At panis nunquã putredini ſit obnoxius, aut aliquid vitioſi odoris contrahit. Diutius enim aſſeruatus

In prandio citius, quã in cœna inebriamur.

Lib. 13. cap. 1.

Panis vſus.

Olidis fiũ cibus qui parci⁹ pane veſcuntur.

mucęſcit

mucescit quidem, arescitq;, verũ non putrescit. Quo fit, vt qui eduliorũ ingluuie se onerant, nulloq; aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordiis exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosque feriant. Qui itaq; valido vegetoq; corpore esse studẽt, atq. habitu firmo, moderatũ panis esum admittãt, præsertim vbi exercitia laboresq. subeundi sunt, nisi enim fossores, baiuli, nautæ, vectores, athletæ, ac pugiles copiosius se pane alerent, nõ possent subsistere, tantisq; laboribus sufficere. Tenellis aũt corporib ac valetudinariis, quiq inualido flaccidoque ventriculo existunt, ac meatus habent exiles, parcius cõtractiusq. panis vsum præscribo, sed liquidis illos reficere, viresque restaurare pergo, quæ cito venarũ conceptacula subeunt. Illorũ siquidem corpuscula, vtpote tenera ac delicata, solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissime mihi perspexisse atq. obseruasse visus est Dauid rex & Propheta, cum inquit, Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominib. cum infirmis, tùm sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguentoq. delibutũ recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumque efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Ægro i cur pa is esum respuunt.

Psal. 103.

Nux myristica seu moschata, & Coralius lapis à viro gestata meliorescunt, deteriora vero efficiuntur à fœmina.

CAP. XXII.

QVod mulieri vir prę̃stet, huiusq conditio multo quã illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abunde pollens potensq. & clarus est, inanima etiam, & quæ vegetante iam vi destituta sunt, accrescere augerique desinunt, testantur atque experimentis commonstrant. Siquidem nux myristica seu moschata si à viro gestetur, nõ solum vigorem suum conseruat,

Vir muliere præstantior.

ſed etiã turgeſcit, magisq. efficitur ſucculenta. Cum enim inter has illa ſit præſtantior, quæ ponderoſior eſt, ſuccoq. pingui madeſcit, atq. vel cõpreſſu, vel aciculæ punctura oleaginem reſudat non ſine eximia odoris ſuauitate: has dotes viri calor conſeruat ac tuetur, & quod mirari ſubeat, illã magis ſpecioſam facit, aſpectuq. amabilem, ac ſucco oleoſo magis turgidam, præſertim ſi iuuenilis adultæq; ætatis homines circumferãt. Tam ſuauis enim, gratusq; halitus emanat ex huiuſmodi corporibus, effluxusq; ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atq; odoratior. Alitur ſiquidem, afficiturq; aereo vapore, auraq. tepenti ac ſubcalida, quam iuuenile corpus expirat, vt re maxime ſibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum eſt, Alexandri Macedonum regis veſtes gratiſſimo odore fuiſſe perfuſas, nõ quidẽ aſcititio aliquo externoq. ſuffitu, ſed à genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier vero cum excrementis abundet, atque inſuaues triſtesque halitus ob menſtrui profluuij decurſum diffundat, omnia deteriora efficit, natiuasque vires atque inſitas facultates depopulatur. Quo fit vt nux myriſtica, ex ſucca illius contactu efficiatur, leuis, carioſa, coloreq. ſquallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem tabemq. adfert, ac ſata ſtrangulat, ſpeculiq. nitorem obfuſcat. De Corallo par eſt ratio: hoc ſiquidem in orbiculos elaboratũ ac læuore perpolitũ, ſi à viro geſtetur, rubeſcit exuberantius, quã ſi hoc geſtamine fœmina decoretur. In pallorẽ enim muliebri conſuetudine elangueſcit ac calore natiuo deſtituitur, partim ob emanantes ex illa fuliginoſos denſosq. ſpiritus, partim quod languidum calorem habeat, ac frigidæ humentisq. ſit naturæ, quæ qualitates aliquid conſeruare tueriq. nequeunt: cum vir caloris innati ſubſtantiã vaporoſam, mitem ac ſua-

uem

Nuces muſcatæ vt explorentur.

Commẽt. lib. 2. Aphor. 14.

Alexandri magni veſtes cur odoratæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

Mulier Corallum deterius efficit.

Quæ Corallo ruborem concilient.

quem sit consecutus, ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratiōne & sinapi semē Corallum rubicundum efficit, si illo obruatur, caloris scilicet ratione, quo tanquam ignita re incalescit. *Sinapi Corallum rubicundum efficit.*

Magna ex parte steriles esse, & infœcundos, quibus sponte semen profluit, seseq; polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

Vitium est idq. tam fœdum, vt à templi aditu, omniq. hominū cōsortio apud Hebręos arcerētur illo contaminati, Græcis γονόῤῥοια, Latinis Seminis profluuium appellatum, quo mulieres æque ac viri infestātur. Siquidem illis præter voluntatem semen effluit nullo propemodum delectamēto, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudēdo rigido erectóve, idq; aqueum dilutumq; ac tenue. Quo fit vt infœcundum sit atque ad excitandas proles inefficax. Vt enim salix frugiperda semen ob caloris penuriā ante maturitatem excutit: Sic istis humor genitalis plus satis frigidus & humidus defluit. Nequeunt em̄ naturales facultates semen perficere, ac vi prolifica fœcundaque illud imbuere. Quo fit vt excrementitius prorsus sit humor, incoati imperfectiq; seminis rudimentum, generandi munere destitutū. Cæterum cum hic affectus ex imbecillitate vasorū spermaticorum oriatur, tum aliud quoddā vitium contrahitur ex amplexu Venereo ac concubitu contagioso, si quando cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq. illuuies ab inguine distillat, colore modo liuido, modo æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quo fit vt vasa nonnunquam erodi contingit, partesque pudendas mutilari. Ista autem vligo humorisque sordidi stillicidium in fœminis virulentior est, alboque oui, vbi computruit, assimilis, qua interranea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine essent imbuta. Quo fit, vt omnes

Leuit. 15.

Simile ab infœcundis arboribus.

Eenen druyper *vocatur Belgis hoc fœdū stillicidium.*

Morbo Gallico infesti semper pruriunt. morbillosi, quiq. Venerea lue infecti sunt, impense sint salaces ob putridi humoris acrimoniam, quam retundi ac mitigari concubitu sentiũt, magnaq. mali parte se leuari. Quocirca cum omnib. suam scabiem affricare gestiant, tum maxime illas expetunt ac venantur ganeones isti pruriginosi, quas sciunt salubri esse beneq; cõstituto corpore. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suoq; purulento semine contaminãt, cum ipsi nihil ab his contagij cõtrahere possent. Cum enim illi seminis profluuio obnoxij sunt, ꝙ ex lue Venerea contrahitur, ac contactu concubituq. fœdo concipitur, non seminale ac prolificũ excrementum ab iis profluit, sed virulenta quædam ac contagiosa eluuies ab inguine destillat odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescẽte, quæ vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina iis ægre prodeat, atq; ob purulentam concretionẽ subinde supprimatur. Quod si quando prurire occipiant, ac tentigine affici, ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrime cruciantur. Videtur enim hoc membrũ, quasi fune distendi propter neruos, qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quo fit vt vrinæ stillicidio subinde infestentur, cum nõ confertim & profuse, sed lente ac sensim lotiũ prodeat intolerando micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisq; hominibus, atque attritu contactuq. scortorum, quibus inguina ac pudendæ partes bubonibus aliisq. inquinamentis sunt contaminatę. Qui morbus cum circa obscœnas abditasq. partes consistat, atq. ex putridorum humorum affluentia fœdos tumores excitet, Pudendagra nominatur, vulgo *Clapooren*. Si vero contagio se diffundat, vt assolet vbi primũ cõtracta labe corpus nõ expurgatur, aut vbi foris nõ maturantia cataplasmata, sed discussoria quæq. fluxionem reprimant ac referiant, nõ eliciant, adhibẽtur, tota corporis moles vna

Acrimonia vrinæ infectis peculiaris.

Vrina quib. supprimitur.

Inguinũ tumores non reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

cum

cum ſanguine ac ſpiritibus inficitur, totaq humorū collectio in neruos, panniculos, membranas, muſculos defertur, atq intenſiſſimos dolores excitat. qui morbus vernaculo Belgis idiomate *Pocken met de lēpten* vocatur: quod omnia membra doloribus pertuſa ſint ac dilaniata, ipſaq. ſymptomata, hoc eſt, quę ex morbi ſæuitia accedunt ac concomitantur, non minores ipſo morbo dolorum faces admoueant. Neq. enim vnius generis cruciatu excarnificantur, ſed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquam admotis vncinis ac ferramentis, neruoſas partes exquiſitiſſima mouendi ſentiendiq. vi præditas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, ſtimulant Et cum nullas non partes interreptent, atq erratica vagaq. incurſione inuadant, à doloris inquietudine, nullaq interpoſita intermiſſione, *De mieren* noſtrates hunc affectum vocant, à formica deducto nomine, animalculo agili atq. inquieto, quod nouas ſubinde ſedes perſequitur, à qua medici etiā pulſum deſignant formicantem, ob mobilitatē exilē, exhauſtis ſcilicet deiectiſq. viribus, adeo vt homini quam minimū vitę ſupereſſe poſſit, eo ſe pulſu proferente: cui affinis vermiculās à vermiculi motu atq ingreſſu, qui non magnā etiam recuperandę ſanitatis ſpem decumbenti pollicetur. Et quemadmodum morbus eſt Verminatio, qua homines infeſtari torquerique ſolent, ac velut à vermibus dilaniari: ita quoq. morbus eſt Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis ac puſtulis deformat, intus vero mordentis formicę ſenſum adfert ac cruciatum, ita vt ſubinde ſcalpturire cogatur atque attritu aliquot leuamen conquirere: vt aſſolet morbo Venereo infectis, qui nuſquam quiete conſiſtunt, ſed continenter frictionibus inſiſtere cogūtur. Quo circa apposite noſtrates Formicationem huic morbido cadaueri accōmodant, nō quod eo nomine hic

Morbilloſi omnes dolorum differentias percipiūt.

Pulſus formicans.

Pulſus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio qui morbus.

Formicatio accedēs morbo Gallico.

morbus cēseri debeat, sed quod pari modo corpora afficiat Hinc Plautus, quoniam multi illo seculo fœdissimis morbis erant cōtaminati, nempe mētagra, impetigine, lepra, tū plerisq. aliis, qui se in honestissima fere parte corporis pferunt, illis vitiis deformatos, Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlcerosos vocat, quos, vt nostrates dictitant, si vel leuissime cōcutias, ab ossibus dissiliunt ac dissoluuntur. populari ioco *Van den gratt schudden*: à piscibus rancidis, ac putri salsamento desumta similitudine, q vel minima conquassatione à spinarum contextu decidant. Quocirca qui ficosos tumores circa inguina partesque abditas ac latentes cōtraxerūt, vel ex cōcubitu, vel si vlli contaminato sodali conuixerint, lectoque communi sint vsi (nam facilime hęc labes olim, quę nunc sensim exolescit, aliis affricari solet vel ēsculēto, vel halitu oriq. ac labris admoto poculo) in primis consulo, vt acri vel vino vel aceto pudenda, cōtactasq partes abluant, admixto salis momento, deinde abscessum seu apostema, si res poscat, ad maturitatem perducant eruptoq pure ac sanie abstersoriis vlceris cauitatē eluant, priusquam cicatrice obducant, atq vt in rabidi canis morsu, qui aliquando, quam scorti, mitior, diutius hiatum apertum sinant, ne virulento humore intus cohibito, postmodum morbus recrudescat atq exasperetur: interim antequam manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgantibus medicamentis accurate inaniri debet: in quem vsum commode adhibētur, epithymus, fumaria, polypodium, sena, eaq confectio quæ ad hamech refertur: aut quoniam iis lotiū molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod inter Ebeni species refero: alioqui nisi huiusmodi subsidiis corpori prospiciatur, diffusis vndiq humoribus corpus omni ex parte morbidum fit, ac lue Venerea vndiquaq, inficitur. Sunt enim duo isti morbi inter se af-

Formicinus homo.

Simile à rancidis piscibus, est populare prouerbium.

Morborū incredibilis cōtagio.

Tumorū in inguine curatio.

Exemplū à rabidi canis morsu.

Cōmodiosa morbi Gallici curatio.

se affines & cognati, quemadmodũ Cancer & lepra. Quod enim Cãcer est in parte aliqua corporis, id lepra seu elephantiasis est in toto corpore. Sic morbillosa ista affectio vbi in toto cõsistit, atq. vndiq. diffusa est, fœdissimũ illum morbũ excitat, quem alii Gallicum, alii Neapolitanũ vocant: vel quo in tã inclytę nationis gratiã ac fauorem aboleri possint atq. obsolescere cõtumeliosa illa nomina, quibus aliquid cõuicii subest, lues aut cõtagio Venerea, vnde contrahitur, denominetur. Quæ vero in inguine consistit, ac pudendas partes cõmaculat, Pudendagra. Cum vero natura mortaliũ procax sit in alienis miseriis, atq. insolẽter huiusmodi calamitate oppressis insultet, populares passim morbum hũc, cum totum corpus occupat Matris; alterum qui parti peculiaris est, Filiæ nomine designãt: & quoniã alter ab altero pullulat, venustum illum maritum, si diis placet, aut potius sordidum sponsum, matrem ac geminas filias sibi in matrimonium asciuisse, ioculari licentia dictitant, cum præter inguinum tumores corpus vndiq. exulceratum sit ac tuberibus scateat.

Cancer & lepra affines morbi.

Prouerbiũ in morbidos.

Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant.

In morbis excrescere corpora, atq. iu longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem vero diminui.

CAP. XXIIII.

IMpuberes qui plurimo vtuntur alimento, minus speciose adolescere, nec in iustam decentemq. longitudinem produci, quotidiana experimenta comprobant. Suffocatur enim calor natiuus, atq. immodica humiditate obruitur, quo minus corpora indecoram proceritatem possent effingi. Qui vero moderate saginantur, ac cibo vtuntur parcius, sibiq. discriminata certaq. edendi tempora constituunt, non magnopere efficiuntur obesi, nec adeps illis, aut caro augescit: sed ossa longitudinẽ atq. incrementa suscipiunt. Sic videmus adolescentes ac pueros in longis diutinisq. morbis gracilescere ac macilentos effic , in

Quid officiat proceritati.

Cur alij in longũ, alij in latum excreſcũt,

longitudinem tamen eorũ corpora proferri ac proceritatẽ capeſſere. Quod ipſum fieri ſiccitatis ratione crediderim. Nam oſſa cum ſicca ſint, alimento ſibi familiari ac cognato aluntur. Siquidem cum humores ægrotis atque alimenta aſſumta, ex calore & corporis aridita ſicceſcant: oſſa in longitudinem porriguntur, atq. alimenti ſubſicci ratione aliquid illis ſtaturæ accedit, præſertim cum homo in ea ætate conſtitutus eſt, in qua corpus, vt argilla vda ac ſequax, produci fingiq. in longum poſſit. Conſtituta ſunt autem vnicuiq. certa creſcendi ſpatia, ac determinatę legitimæ ſtaturæ rationes ac modi, quib. ſenſim tacitiſq. auctibus conſequimur vel liberalẽ proceritatem, vel indecoram: eaq. creſcendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, raro vltra quintum & vigeſimum annum producitur: magna autem ex parte intra vndeuigeſimũ cõſiſtit. Quo fit vt dentes etiã excuſſi, ab eo annorum curriculo non renaſcantur, vt nec oſſa fracta, ac cartilagines conſolideſcant, quod ex progenitorum ſemine illæ conſiſtant. Pingueſcere vero atque adipoſum obeſumq. fieri, non certis temporum ſpatiis fieri cõtingit, ſed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingerũtur. Quod ipſum etiã in conſiſtente ætate, vel eadem inclinata fieri poteſt. Tametſi enim quis vbertim ſaginetur, non in longum ſurrigitur corpus, ſed in latũ ac molem dilatatur. Alia eſt enim facultas, qua alitur corpus: alia qua augeſcit. Illa ſiquidem circa alimenti copiã verſatur: iſta circa partes corporis ſolidas, nẽpe oſſa, neruos, cartilagines, &c. quæ ſi creſcunt atq. in longum porriguntur, animal quoq. incrementũ aſſequitur, tametſi illud macie conficiatur atq. extabeſcat. Natura itaq. in producendis oſſibus vnde lõgitudo emergit, vi caloris vtitur, qua exiccat nonnihil humores, atq. alimenta alendis oſſibus accommodat. Neq. enim auctio ſine nutrimento affluente perfi-

Simile ab argilla ductili.

Quã diu in longum corpora porrigãtur

Alia vis longitudinem, alia latitudinẽ parit.

perfici poteſt. Vbi enim generatio animalis cõſtituta eſt, vſque ad ætatis vigorem augeri poſtulat, atq. in longum latumq. ac profundũ ampliari. Deinde quo ſubſiſtat ac perduret in reliquum vitæ tempus, æuiq. hui⁹ decurſum nutritio ſubit, ſuaſq. partes obit, qua reſtaurari poſſent quæ effluunt, quæq. ambientis aeris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in lõgitudinem progreſſu. Auctrix itaq vis ac facultas eſt quæ oſſa febricitantium, vt ceram, in longitudinem effingit, calore ac virtute ſeminalis excrementi, quę in ętatis vigore ad ea perficienda valida eſt atq. efficax. Quod ſi adoleſcentes ac pueri ab ipſis incunabulis lacti aſſueſcant, atq. exercitationi ſint dediti, productiori efficiũtur corpore: ſtaturaq decenti ac ſpecioſa. Siquidem lactis potu atq. vſu oſſa aletur, quod ſemini affine eſt, ac ſanguis elaboratus atq. exacte concoctus: Frugum nerui, Aquæ carnes, quod obſeruare licet in bobus, qui aquis copioſis pingueſcunt, ac pabulo humido ſaginantur. Deinde in Belgis, præſertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuiſiam vocant, adeo pingueſcunt, vt mentum pectori incumbat, ac

Quibus rebus corpus incremẽta ſuſcipit.

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet. *Perſ. Sat. 2.*

An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat. Et an conſultum ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere.

CAP. XXV.

QVID commodi adferat corpori humano venæ ſectio, quidve in ſecunda, aduerſaq valetudine præſidii ex ea homines conſequantur, tum quibus, quóue tempore illam adhibere conueniat, ſuperuacaneum eſt hîc referre, cum ea quiſque ex ſyncero fidoq. Medico diſcere poterit, nõ ex vulgata ac triuiali conſuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigide aſtra potius quam humores obſeruant. Cum autem innumeræ quæſtiones hac de re agitari ſoleant; illam paucis expediam: Ieiuniſne an

pranſis venã feriri expediat. Equidem cum pleroſq. meticuloſos trepidare videam, ac contremiſcere in adeunda venæ ſectione, ne ſyncopi atq. animi deliquio. vt aſſolet, periclitentur, nonnihil cibi, ac meraciſſimi vini exhibendum cenſeo. Obſeruaui ſiquidem frequentius animi defectu collapſos diu decubuiſſe immobiles, atque ægre odoramentis crebraq. vellicatione refocillatos. adde quod ſanguis nõ confertim nec affluenter, ſed languide ac ſenſim ieiunis profluit, nonnunquam prorſus non erumpat quod natura auide vitæ theſaurum amplectatur, nec ſinat illum temere elabi, vt cui maximam vitalis ſpiritus vim ineſſe ſentiat; qua exhauſta, tota corporis moles langueſcit, operaq naturæ perficiuntur deterius. Vbi vero aliquid alimenti exhiberi contingit, ac moderata corporis agitatione ſanguis ad fluxionem excitatur, promtius emanare ac ſcaturire incipit Alacres enim atq. erecti efficiuntur ſpiritus cibo, potuq. atque exercitio moderate adhibito, corpuſq ſanguine vndiq. perfuſum effloreſcit, ac fit coloratius. Cæterũ, An inciſa vena ſomno ſe dedere expediat, diſcutiendum eſt. Ego ſane, niſi quis aſſueuerit, aut ex æſtu atq. itineris moleſtia laſſitudinem contraxerit, nõ ſemper valetudini commodũ cenſeo vernis æſtiuiſq menſibus meridiari; nec conſultum arbitror, ſtatim ab inciſa vena ſomno indulgere, præſertim ſi quis vel oppleto ventriculo, vel obeſo corpore exiſtat. Sunt enim inter hos qui, pertuſa vena adẽtoq. ſanguine, vires inſtaurandas ſibi perſuadeant, eoque affatim Genio indulgent: qui cum ſomnolenti efficiantur atq. oſcitantes, non ſine graui noxa iacturaque valetudinis ſe quieti dedunt. impletur ſiquidem denſis craſſiſq vaporibus cerebrum; ac venæ ita plerumque turgeſcunt, vt cæſura dehiſcat, ac ſanguis denuo magno valetudinis detrimẽto profluat. Quod apud nos eueniſſe memini viro cuidam primario,

Cibus & potus ſpiritus alimenta.

Cibus offerendus ante venæ ſectionem.

An dormiendum inciſa vena.

Ab inciſa vena temperantia exigitur.

Exemplũ eius qui à ſomno morte ſopitus eſt.

mario, qui cum Idibus Maij, quibus feriæ ac ſupplicationes triduanæ indicuntur, inciſa eo die vena, in prãdio allio virenti, vt mos eſt, vinoq. ſe affatim impleuit: à meridie oppleto fumis capite, primũ ſomno poſtea morte ſopitus oppreſſuſq. eſt. Quamobrem qui optime valetudini conſultum velit, quo die inciſa eſt vena, frugaliter victus rationem inſtituat, & quoad eius fieri poteſt, à ſomno ſe cohibeat, qui ſivel inuitis obrepat, oculiq. nictare incipiant, ac ſopor omnino excuti nequeat: tantiſper tamen differatnr dum ſanguinis impetus atq. agitatio reſederit: quod poſt ſeſquihoræ ſpatium fieri ſolet: tunc placide obdormiſcere licet, explicitaq corporis parte cui inciſio illata eſt, ſemiſupino decubitu, ſi id ſedendo perficere permoleſtum eſt, caput in puluinum reclinare. Quod ſi duabus horis ſomnus ſit productior, vellicari debent, quo ſe erigant, atq. expergiſcantur, ne ſpiritus ingraueſcant, ac corpus caliginoſo vndique fumo opprimatur. Quo fit vt nauſeabundi exiſtant, atque oſcitantiam ægre excutiant.

Phyſiognomia, hoc eſt, naturæ, morumq; inſpiciendorum ratio, qua ex notis ſignisq; corporis, animorum motum ac propenſionem elicimus ac diiudicamus, non improbanda. Cæterum quid ex hac potiſſimũ obſeruare cõueniat, ſcripturæ teſtimonijs comprobatur.

CAP. XXVI.

PLeræq. artes illiberales cenſeri ſolent, minuſque ingenuę, quod vãitate atq. impoſturę affines ſint, quodq. obſeruationes anxias habeant ac curioſas. At Phyſiognomonia q̃ ex facie, oculis, vultu, lineamentis, totoque habitu, corporis animiq. propenſionem perſpicit, nulla ſui parte inter has referenda, vtquam à laudatiſſimis viris ſtudioſe obſeruatam excultamque perſpicio. Cum autem nulla ſit corporis pars quamlibet minuta atq. exilis, quantumuis abiecta atq ignobilis, quæ non aliquod argumentũ *Vultus & oculi animi indices.*

insitæ naturæ,& quo animus inclinet,exhibeat,tum omnium signorum notarumq. sunt præcipua, quæ in facie vultuq. elucent,& qui certissimus est mentis index,in oculorum aspectu ac volubilitate se profert. In iis enim odiũ,ira,indignatio, pauor,metus, formido,spes, lætitia, modestia, arrogantia, zelotypia,auaritia,æmulatio,omnesq affectus animi interni,in externo corporis habitu relucent. Sic Deus cõspicatus Cain subtristem, animo deiecto ac demisso. Quare,inquit,mœstus es,& concidit vultus tuus? Iosephus quoq.cum videret captiuitatis collegas tristes,sciscitat⁹ est: Cur solito tristior est facies vestra? Obseruabat enim aliquid sinistri ominis residere in mentibus illorum, cuius se certa indicia in externa specie proferebant. Quo spectat illud Isaiæ: Agnitio vultus illorũ respondet illis. Quo designat homines sceleratos ex habitu corporis posse deprehendi. Vultus siquidem indicat, qua sint malitia imbuti,quid meditentur, quid moliri gestiant, quo spectet improbus illorum conatus. Plurima eius genetis obuia sunt apud Dauidem & Salomonem,quibus nonnullorum nequitiam atq improbitatem coarguit, exprimitq ,ex fronte,superciliis,oculis vltro citroque cõtortis,demorsis labris,naribus corrugatis, inflatis buccis,incessu superbo,gestu indecoro,vultu nutuq. minaci. Vnde Sapiens: Vir improbus & nequã graditur ore peruerso,annuit oculis, terit pede, digito loquitur,peruersitate mentis machinatur malum, atq.omni tempore dissidia serit. In iis vero qui placido sunt mitiq.ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt. Status,incessus,accubatio, vultus, oculi, manuũ motus omnia honestati decoroq. inseruiũt, sic vt in facie ac vultu sapientia, decus, ac probitas, cæteræq. virtutes eluceant.

Genes.4. *Gen.40.* *Cap.3. Esaiæ locus explicatus.* *Psal.34.* *Prouer. 6.*

Cęterum licet non omnia exacte huius artis præsagiis respondeãt,multaq. aliter, quam membrorũ

notæ

notæ præ se ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentum industria, aut deniq diuino quodam afflatu: magna tamen ex parte vero sunt consentanea, euentumq. certum consequuntur. Siquidem in his quæ visenda aliqua nota insigniti sunt ars veritatem assequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem consistit, mens quoque aliquid incommodi percipit, suaque munia inculpate obire nequit. Sic qui gibbo deformati sunt, modo naturale sit id vitium, non ascititium, nec ex accidēte casuque illatum, improbi fere sunt, ac malitiosi: quod cordi totiusq. vitæ fonti ac principio, deprauatio communicetur. His proximi sunt strabi, cæci, lusciosi, pæti quiq. in obliquum detorquent oculorū aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi vero, muti, balbi, blæsiq., & qui ob musculorum neruorumq imbecillitatem, linguæ hæsitantiæ obnoxii sunt, non penitus à vitiis immunes existunt, sed ea non magnopere culpari merentur. Quo enim quodque membrum, cui error subest, minus nobile ac generosum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod si aliquod corporis vitium, vel cerebro, vel cordi affine sit, horumq. alteri proxime assistat: menti quoq ac rationi alìquid erroris infertur; sic vt illa omnibus suis numeris non satis constent, ac plerūq. iudiciis amissis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit vt facultates animales suas functiones ac munia inoffensa perficere nequeant. Atqui nō semper est necesse, nec consequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, studia, instituta, animorum propēsiones mentisq agitatio ad notas externas sit accommodanda, atq ad lineamenta signaq. corporis metienda Cum multa plerumque agant ac meditentur homines, multaq mente concipiant, atq opere perficiāt, cuius ne vllū quidem vestigiū, aut minima indicii nota foris se offert, aut diuinandi argumentū

Notæ corporis animi conditionem indicant.

Cerebrū & cor à remotis partibus afficiuntur.

exhibet. Poteſt.n. eſſe aliquis enormi corpore, mẽbriſq diſtortis.ſed tamen frugi,atq. ad præclaras artes appoſitus Rurſus fieri poteſt, vt quis ſit habitu corporis decenti ac liberali, at improbis moribus, vitaq vndiq.cõtaminata. Quapropter nemini ob vlla vitia inſultandum,nec gibboſi, luſci,claudi, varis repandiſq.cruribus homines,conuiciis onerandi: cũ hæc naturæ vitia erroreſque immutatos cupiant,ac corpus decentius conſtitutum exoptent. Sunt tamẽ inter hos qui hominum dicacitatem in ſe concitẽt; quod horum nonnullos impoſtores ſint experti verſipelles,ſubdolos, doloſos,ac non ſolum obſcœnis facetiis.ſed etiam dicteriis ſalibuſq. dentatis abunde inſtructos:vt omnes propemodum ſunt, quibus vitiatæ ſunt muſculoſæ neruoſæq partes : ſic vt cerebrum mouendi ſentiendique principium, cor deniq vitalis animæ ac ſpiritus fons,ex conſenſu varie afficiantur,adeo vt externa vitia internas facultates immutent,atq ad diuerſas actiones inſtruant incitentq;. Ex his itaq.qui nota aliqua inſigniti ſunt manauit prouerbium,*Caueto à ſignatis.* Quod deſignãt rerũ humanarũ periti declinandam cõſuetudinem commerciumq. improborum:quod quotidiano vſu, atq experientia cõpertum habeant,fallaces eſſe huiuſmodi homines,ac technis doliſque eſſe imbutos. Quod autem claudi impenſe ſalaces ſint, abditaſq. atq. obſcœnas partes inuſitatæ magnitudinis habeant,prouerbium inde natũ indicat,Claudus optime virum agit. Omne ſiquidem alimentum quod inualido pedi deſtinandũ erat,circa partes genitales conſiſtit,atq in ſemen elaboratur,cuius vis & copia tentiginẽ mouet,atq obſcœnis partib. pruritũ excitat.

Errori naturæ non inſultandum.

Signati Sycophantæ.

A ſignatis cauendum.

In Claudos prouerbium.

An aperto biantiq; ore dormire,an clauſo, cohibitiſq; labris ſalubrius. CAP. XXVII.

NOn deſunt pleriq.qui ſalubre exiſtimant patulo apertoque ore ſomnum capere.ſic enim melius

ex-

expirari fumos, ac discuti fuligines, animamque hominis liberius cômeare, ac minus graueolentiæ concipere; subolido enim esse ore, putidoq. anhelitu, qui compressis labris noctem somno transigunt. Ego vero aliud persuasum habeo. Vt enim decubitus in dorsum pulmoni septoq. transuerso noxius, vt quæ affusis humoribus turgescant: sic, hianti ore dormire valetudini incômodum: Pulmo siquidem, cum fistulosus sit, per vocalem arteriam, aerem obuiũ qui sub noctem feré impurus ac turbidus est, copiose allicit, quo spirandi meatus imbuti vel raucam efficiũt vocem, vel obtusam. Occluso autem ore, spiritus externusq. aer non confertim, sed sensim per nares anfractuosas, sinuoso volumine vltro citroq. cômeat, atq. in pulmonem delabitur, cordisq. calorem temperat. Quo fit vt minus siticulosi efficiantur qui cômissis labiis dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis somnum capiunt, iis ob aerem halitũq. hinc inde æstuantem, lingua ac palatum arescunt, potuq. noctu, irrigari cupiunt. Cæterum cum multis solidisque rationibus fulciri hæc persuasio possit, tum nulla stabilius, quam quod longe melius côcoctio in ventriculo perficiatur, si quis occluso ore dormiat: fouetur siquidem calor naturalis ac validius cibo incumbũt. Vt.n. ollę ac lebetes elixandis carnibus destinati, maturius concoctionem perficiunt, operculis obducti, quod nihil caloris, nullusq. halitus emanet: Sic etiam calor in corpore humano coactus cohibitusq. celerius cibum concoquit. Itaq. his qui flaccido sunt fluctuantiq. stomacho, subinde halitum cohibere consulo, tum iis qui tussi singultuq. identidem infestãtur. Hac enim ratione calorem excitari contingit, ac noxam discuti. Porro vbi occluso ore noctem transegerunt, cibiq. côcoctio peracta est, tum demũ consulo, vt poppysmate, sonituq. bomboso fumi ac fuliligines expurgentur, quæ mediis spatiis inhærescũt.

Occluso ore somnus salubrior.

Vt de [illegible] nocturna.

Simile à re culinaria desumtum.

Anhelit⁹ cohibitus concoctionem adiuuat.

Imprecationes parentum quibus ex se genitos execrantur, ac maledictis incessunt, aliquando in euentum effectumq; rapi. Bonas quoq; ominationes, quibus illis felicia ac salutaria quæq; exoptant, ad lætum exitum esse adiumento, atq; ex progenitorum voto omnia consequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapsa est natura mortalium, exuta humanitate, feritatem, vt non solum in extraneos, sed in sua etiam pignora, quibus optime consultum oportuit, sint crudeles. Quis enim per compita passim ac vicos execrandas voces non audit? quibus, suos immaniter diris deuouent, atq. horrenda quæq; iis imprecantur: quorum pleraque effectum sortita memini, atq. in calamitosum funestumq exitum deuenisse. Quamobrem Plato nihil parentis imprecatione filiis censet periculosius. Pueri siquidem cū ita incandescere progenitores vident, tamq. atroces execrationes in se congeri, obstupescūt, trepidant, perturbantur, ac terrore metuque concussi, vel in spasmum aut epilepsiā incidūt, vel furore ac rabie corripiuntur, menteq. atq. animo alienantur. Tanta n. fit in huiusmodi corporibus spirituum humorumq. concursus atq. agitatio, ea intemperies, vt sensuum instrumenta conuelli contingat, omnesque animæ facultates inuerti. Quo fit vt non solum ætas tenera sed etiam adultior, quæ reuerentia ac pudore erga parētes ducitur, repentino terrore, subitaque animi consternatione, tanquam fulmine concussa, magnā rationis mentisq. iacturam patiatur, nec minorem in corpore cladem percipiat. Quo mihi optime institutam habuisse adolescentiam visi sunt veteres Hebræi, qui liberis salutaria queq precari solent, beneque ominari, ac domi forisq. non fortunæ, sed Dei muneri prosperum successum exoptare. Quin & filii officiose magnaque religione ac pietate parentes colere atque obseruare consueuerunt, summisque votis

Lib. 7. de leg.

Infantes non exasperandi sæuis verbis.

Gen. c. 19.

Liberi à patribus instituēdi.

votis, blandimentis, obſequiis, boni ominis voces ac benedicendi formulas extorquere. Hac enim ratione immunes ſe fore à malis ingruentibus confidebant, ac ſupremi numinis beneficio, cui cum hi, tum progenitores ſua vota nuncupabant, aduerſus rerũ humanarum caſus atq. incommoda, ſumma ſecuritate ac fiducia poſſe ſubſiſtere.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamque emendatiorem aſſumat.

CAP. XXIX.

INoleuit opinio quædam ac perſuaſio in Belgica, quæ obiici ſolet ex morbo conualeſcentibus: Neminem ex ancipiti morbo diutinoq. aut periculoſa peregrinatione meliorem effici: quod plerumq. ita vſuuenire palam eſt. Ea ſiquidem eſt natura mortalium, vt quãlibet ſæuis morbis diuexata fuerit, quãtumuis anxia terra mariq. peregrinatione, atq. erroribus fuerat agitata, vbi eluctari contingit, profunda ſubeat obliuio, atque inſiſtant homines viuere laxius licentiuſque, adeo vt poſteriora illis ſint prioribus deteriora, atq. inſequens tempus, antecedente deploratius. Id eo mihi euenire videtur, quod magnus ſit mentis neglectus, nulluſq. cultus interno homini adhibeatur, qui inſitos errores affectuſque vitioſos eximat, nempe Dei amor ac fiducia, eiuſque doctrinæ cognitio, cui ſe ratio ac voluntas ſubiicit, omneſque actiones ad illius amuſſim exigit. Hæc enim efficiunt ac præſtant, vt ſubducamus nos ab iis vitiis quæ in morbis & periculis ſumus deteſtati: alioqui ſpecioſæ illæ pollicitationes, atq. emendatioris vitæ propoſitum, multaq. alia, quibus nos aſtringimus, irrita ſunt, nulliuſq. momenti. Nam vbi priſtino vigori ſumus redditi, ad mores natura recurrit dãnatos, fixa ac mutari neſcia. Proba ergo vitæ ratio, rectũq. viuendi inſtitutũ, q̃d animo cõcipimus, nulla re niſi

A morbo nemo emẽdatior.

Matt. 12.

Doctrina diuinitus inſpirata optimos mores effingit.

Doctrina cœleſtis mentis pabulum.

doctrina cælesti, ac diuino spiritu perfici potest, qui nisi discusso morbo menti nostræ insederit, non facile resiliemus à cõcepto emendatioris vitæ proposito, quod non sine latenti afflatu dolor extorsit: sed constanter illi adhærebimus, quãlibet multa ad defectionem solicitent. Extat præclara Plinii iunioris epistola, quę ex amici cuiusdam ægrotatione admonitum se testatur: Optimos esse nos, dum lecto sumus affixi: quem enim infirmum aut libido incitat, aut auaritia solicitat, non est amori deditus, non appetit honores, opes negligit, animosq. demittit, ac ferocire desinit, postremo vitam prorsus innoxiam, beatamq, destinat, si contingat euadere: Itaq. arrepta hinc monendi occasione, cum sibi, tũ amico pręcipit, Vt tales esse perseuerent sani, quales se futuros profitẽtur infirmi. Quæ quidem exhortatio salubris est ac frugifera. At ignorabat is, nec commonstrare potuit quo duce, cuiusq. afflatu atq adminiculo hæc essent perficienda. Nisi enim virtute Dei, eiusq. doctrina fulciri nos contingat, oblata leuissima quaq. occasione in pristinos errores labimur, atque æstus rerum humanarum alio nos deuehit, quam ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moresq. probos atq. inculpatos. Siquidem affectus humanus vitæ correctioris promissa extorsit, non fides, non solida vlla doctrina verbo Dei fulta ac stabilita. Cæterũ si quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quam quod ad morbo defunctos certatim cõfluãt, congerrones lepidi ac festiui, illosque ad iocos, luxum, lasciuiam, delicias omnesq. voluptatis illecebras inuitent, incitentq. hinc comessationes ac soteria in orbem reducta, quibus adeptam sanitatẽ illis gratulantur: quæ plerumq obscœnis cãticis perstrepunt, dictuq pudeda spectantur. Hæc & pleraq: alia facile ægrotum ac nutantem animũ, suique oblitũ in deteriorem partẽ applicant. His adde

Lib. 7.

Vt animi propositũ felicem successum obtineat.

Quare quisq. fiat emẽdatior

cibos delicatos ac delectabiles, qui adauctis humoribus lumbos stimulāt, obscœnasq partes scalpturiūt, ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atq. ingluuiē, ad profusas libidines, ad fœdos concubitus, ad enormes atq. effrenes cupiditates reditus: Sic *Cibi delicati libidinis fomēta*

—— Ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa, ac mutari nescia. *Iuuenalis Saty. 14.*

Tanta est enim naturæ humanæ ad deteriora ꝓpensio ac procliuitas, vt nisi Deus salutis nostræ auidus. cōtinenter aures vellicet ac calamitate subinde nos exerceat, omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Esaiam, Tantum sola vexatio intellectum dat auditui: hoc est, Nemo nisi ingruentibus periculis, obortaq, calamitate expergiscitur, atq. aures arrigit: nec vnquam frugalis ac moderati victus ratio in mentem venit; aut vlla subit aut concipitur emendatioris vitæ cogitatio. nisi illata clade: aut cū febribus morbisq. oppressos, sæuissimis doloribus excruciari nos contingat. Nihil est autem quod hominem à Deo magis auertit, atq. alienum efficit, quam rerum omnium affluentia ac prosperi successus: Afflictio vna est quæ ad gemitus ac suspiria ad sanioris vitæ propositum nos reuocat. Nec cuiquam persuaderi potest displicere Deo vitam suā, mores, studia, instituta, nisi animus mœrore aliquo atq ægritudine, corpus morbis identidem affligatur. Ita enim ad salutaria quæq. monita ac vellicationes obsurdescit animus; sic mens peccandi assuetudine, occalluit, vt mitiores castigationes vel respuat, vel non magnopere iis cōmoueatur, ne vlla resipiscendi spes se proferat, nisi acerbiora remedia admoueātur. Hinc illa Dei per Esaiam cōminatio. Quoniā populus non est reuersus ad pœnitentem se, ideo non est auersus furor eius, sed manus illius adhuc extenta, ac denuo ad faciēdū exporrecta. Similis est apud Hieremiam

Cap. 29. *Prouerb.* *Affluentia sordes & acediosos facit.* *Ca. 5. & 9.* *Cap. 2.*

querimonia: Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Rursus, Percussi eos, & nō doluerūt; attriui eos, & renuerūt accipere disciplinam; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti; magnificati sunt, ditati, incrassati, impinguati, & præterierunt sermones meos pessime. Quocirca Deus aliquando nos premit acerbius, quo ad frugem mentemq; saniorem reuocet. Sic Alexander Macedonum rex, qui sibi diuinos honores decerni passus est, sagitta percussus conspectoq. effuse promanante sanguine, hominē esse se meminit, ac confestim ferociam fastumq. remisit. Quo spectat illud Psalmographi. Humiliasti tanquam vulneratum, superbum: omne illius robur cōtriuisti. Quamobrem cum res maxime secundæ existunt, omniaq; ex voto atq; animi sententia succedunt, ne quis prosperitate successuq. nimio elatus se iactet insolentius, aut immoderate exultet, sed quisq. secum ipse expēdat; ac meditetur res aduersas, damna, clades, pericula, calamitates, morbos, infortunia singulis momentis cuiq; impendere, eaq. Deum hominī nōnunquā inferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum castigationē, & quo respiciat, certamq. salutis fiduciam, erecta in Deum mente, concipiat. Quod cuique testatum esse vult, ac nullos non attente obseruare, cum inquit: Si derelinquerit filii eius legem meā, ac mandatis meis non fuerint obsequuti, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata illorum: misericordiam autem meam non auferā ab eis, neq; nocebo in veritate mea. Quibus palam facit, castigari nos ad emendationem, non ad interitum: quo domitis cupiditatibus, cohibitaq; peccandi licentia, ad probitatem ac vitæ innocentiam, ad integros atq. incorruptos mores quisque se conferat. Est siquidem Dei in nos animaduersio, quoniam à paterno affectu proficiscitur, sumi amoris argumentum

Hier 5.

Alexander sauciatus fragilitatem suam agnouit.

Psalm. 88

Psalm. 88.

Deus castigat vt emendet.

tum, ac beneuolentiæ testificatio. Quem em̃ diligit Dominus, castigat, flagellat autem hominem quem recipit. Quos vero Deus patitur vagari licentius, ac viuere laxius omnibusq corruptelis inuolui, nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniam pro desertis habet ac destitutis. Non visitabo, inquit, nec animaduertam in filios, ac filias vestras, cum fornicati fuerint, nec in sponsas, cum adulterio se contaminãt: vt sunt nõnullæ, quarum etiam nostra ætate edita sunt exempla, quæ se aliis subiecerũt, antequã cum sponso cui paulo ante solenniter se addixerãt, congrederentur, ita vt illarum pudicitia à riuali accõpetitore expugnata sit, vt alius quispiam illã delibârit, vulgo aiunt *gheproeft*, antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in totum Genialem se collocarent, sponsum amplexuræ. Ita Deus irritatus scelerũ continuatione, ac peccandi assuetudine, manum à percutiendo suspendit, ac sustinet illos labi ac corruere in omne dedecus, probrum, ignominiam, suisq. desideriis obsequi quo viuendi errore primum consequũtur turbulentam atque inquietam mentem, qua nihil homini obtingere potest aut calamitosius aut afflictius: deinde præter infelicem exitum ac mortem acerbam in qua nihil habent quo se fulciant, sempiternam pœnam atque intolerandos cruciatus.

Prouer. 3. *Hebr. 12.* *Osea 4.* *Adulteria notantur.*

Si quando itaq homini affluant res domesticæ, opes, facultates, diuitiæ, auri argentiq. immensa pondera, ædes splendidæ, sumtuosa supellex, vestes exquisitæ, quibus omnibus cumulate fruitur, nunquã illi excidat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hæc tam affluenter obtigerũt, atq. oblata sunt. Nihil em̃ vitii habet ędium ac villarũ magnificentia, pecuniarum, prædiorum, latifundiorũ, iugerũ possessio, modo vsus spectetur & cõmoditas: denique quod præcipuum est & potissimum exigitur, si erga Deũ adsit gratitudo, atq in tenuiores bene-

Gratitudo erga Deũ exigitur. *Diuitiæ non malæ, sed earum abusus.*

ficentia. Cõmonuit tale quiddam, ac sedulo inculca-
Deut. 8. uit Moses Iudæorũ ex Dei præcepto ac traditione legislator, nequis vnquam admittat, vt in obliuionem is deueniat, cui nos nostraq. debemus. Cum comederis, inqt, & satiatus fueris, ciboq. expletus, deniq. ædificia splendida extruxeris, atque accumularis tibi auri argentiq vim, pecudes atq. armenta, omnibusq. rebus auctus fueris; obseruato ne eleuetur aut extumescat cor tuum, & excidat menti tuæ Dominus Deus tuus, omnium istarũ rerum largitor. Ne quoq. id exprobretur atq obiiciatur ingratis atq. obliuiosis, Butyrũ de armento, lac de ouib. cũ adipe agnorũ & arietum, medullam tritici, & sanguinem vuæ meracissimum affatim illis Dominus attribuit: verum vbi incrassatus est dilectus, recalcitrauit, impinguatus, satiatus, obesus factus, obliuioni dedit Deũ conditorem suum, & ingratus fuit erga auctorem salutis suæ. Quapropter huiusmodi desertoribus atroces
Deut. 32. minas ac terrores Moses proponit, multasq clades atq. horrendas calamitates illis obuenturas denun-
Cap. 2. tiat: quo ex his posteri documenta capiant, ac perspiciant, vt apud Hieremiam Deus pronuntiat, qui in eodem argumento versatur, quam malum sit, quamq. acerbum atq amarum reliquisse Dominum Deum suum, nec vllũ esse timorem, aut reuerentiã erga ipsum, dicit Dominus Deus exercituum.

Lapides seu gemmæ terra mariq, erutæ, vel animantium corporibus exemtæ, qua vi ac facultate polleant, quave ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

GEmmis ac lapidib non deesse suos effectus, modo ne adulterini sint, ac factitij, cũ ratio, tum experientia cõprobat. Itaq annuli gestamẽ, aut monile non minus decenti quã efficaci gẽma decoratũ & oculos oblectat, aspectuq gratũ est, & vim salubrem in corpus exer[illegible]; idq non abdita solũ occultaq. proprieta-

prietate, quã ab astris, vt Marsilius censet, consequitur, sed ab emanante virtute, effluxuq. latenti, qua spiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aere obnubilantur, densamq auram concipiunt, atq. halitus copiosos imbibunt: Sic etiam ex se inuisibilem tenuemq. vim eiaculantur ac vibrant. Quanquam enim res solida sit, calor tamē natiuus, deniq. contactus attritus, confricatio vim qua imbutæ sunt, elicit, cordiq ac cerebro illam communicat. Eranon siquidem gemmam, quæ vulgo Turcosa dicitur, sæpius mutari conspexi, atq. expallescere, natiuoq. colore destitui, vbi qui hanc gestat, languescit, aut valetudinarius existit, eandem rursus cum corpore reuiuiscere, ac colorem amabilē, nempe qualis est serenissimi cœli, cęruleum exhibere, ex natiui caloris temperamento. Nec est vlla propemodū gemma, quæ non mutationem sustineat, si homo vel intemperans est, vel non satis pro dignitate continentiam seruet ac tueatur. Deperit enim illi vis insita, omnisq. nitor sordescit ac obscuratur. Quo fit, vt qui se adulterio contaminant, thorumq legitimum ac genialem commaculant, tum qui vago sordidoque concubitu se polluunt, nunquam speciosas nitidasq. gemmas circumferāt, sed fuliginosas & nubilas, tum quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu, quæ cum ab illis tum scortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitii ex putidis corporibus quæ virus exhalant, illasque venenato halitu inficiunt: vt mulieres menstruo inquinatæ speculi nitorem obfuscant. Cæterum si inefficaces essent gemmæ, nulliusque effectus, non tam accurate, tantoq studio Moses indumentum Pontificis, quod Rationale vocant, duodecim gēmis decorari præcepisset, quarum Ezechiel quoq. ac Ioannes in Apocalypsi meminerūt: in quibus non solum spectari voluit ornatum ac colorum blandimenta, sed etiam vim mirificam effectusque

Simile à gemmis.

Turcosa.

Impuri gēmas contaminant.

Exod. 28.

varios atq. admirandos, de quib. cum abunde multa alii, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animantium alitumq. ac piscium corporib eximuntur, quorum plerique ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno crescenteq Luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula Chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbum comitialẽ: valde eñ exiccat, absumitq humorẽ tenacem ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminarium. Est siquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerãt oculos, calidæ siccæq naturæ; quo fit vt in fornicibus ac concamerata testudine ex vdo mollique limo tam artificiose nudos suspendant & affigant. Contactu enim suo humorem absumunt, coguntq lutũ indurescere. Hinc Medici cataplasmata ex iis configũt, atq hirundinũ combustarum puluerem in discutiendis gutturis anginæq tumoribus efficacissimum experiuntur. Limaces quoq. ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent candidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos è capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinam siquidem stranguriosis moliũtur, meatusq. vrinarios lubricos efficiunt ac leniunt comminuti, atq. ex vino exhibiti Cõcrescit id genus lapidis ex liquore muccoso, atq. humore lubrico, qui humorib facilem transitũ perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli: dilatant enim laxantq. locos, atq; vterum cogunt dehiscere Linguæ autem subditus vnus aut alter, miram vim obtinet in cienda saliua. Quapropter aridis ac siticulosis in ore volutandum præcipio Vdam enim efficit linguam, atq humore fluitantem, sitimque ac calorem comprimit. Qua vi & Crystallus pollet, si sub nde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadẽ præstant Portulaca, cucumis, semperuiuum, quæ vulgo barba Iouis dicitur. Proferunt & Rubetæ seu Bufones lapidem, qui

Chelidonius vel hirundinarius.

Tobiæ 2.

Limacius lapis quo effectu polleat.

Lapis Bufonius.

qui nonnunquam eius animantis imaginem repręsentat, verũ annosæ sunt, diuq in arundinetis vel inter rubos sentesq ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concrescat, aut aliquam magnitudinem assequatur. Hęret atq asseruatur in familia Lemniana Bufoni⁹ lapis, q magnitudine nucẽ auellanã superat, quẽ multoties expertus sum tumores atq; inflationes à venenatis bestiis illatas discutere crebro attritu contactuq. Habet siquidẽ eam naturam, qua etiam bestia imbuta est, vt omne virus eliciat consumatq. Si.n sorex, aranea, vespæ, scarabęi, glires vlli parti insederint, damnũq. intulerint, confestim à nostratib. ad hoc remediũ concurritur, admotoq. parti affectę lapillo, dolor mitescit, tumorq subsidit. Multa sunt pręterea piscium genera, quorũ capiti lapides durissimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbrę, lucio fluuiatili, mugili, & quorum magna hibernis mensib. copia, Callariis, quos Belgæ *Schelvisch* nomine indigetant, à scabra cute ac squamata. Nam qui à colore cinericio, & corporis figura Aselli dicuntur, vulgo *Cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere compertum est, pręsertim qui in fœmineum sexum referuntur: nam ex masculorũ capite exemi lapidẽ candidũ ima parte carinatũ. Omnium genera cõtrita, vinoq exhibita, dolorem colicũ cõpescunt, ac calculum qui renibus infixus est, terunt ac comminuũt non solũ grauitate & pondere, vt quidam existimãt, sed insita quadã vi, qua humorũ collectionẽ dissipãt, ac discutiũt. Carpionis triangularis lapis tritus, sanguinis è naribus profluuium sistit ac cohibet, astringendi ratione quod etiam gustu percipis.

Zee-vvolf. Snoeck. Schel-visch. Cabbe-liau.

Carpioni è capite lapis eximitur.

De somniorum euentibus & quatenus obseruanda, iisq; adhibenda fides. CAP. XXXI.

CVm olim incredibili superstitione ac vanitate, somnia obseruare, iisq. fidere atq assensum ad-

hibere soleant homines: Deus opt. max. qui neminē torqueri voluit anxiis dubiisque rebus ac fallacibus, quæ animę tranquillitatē perturbant, vetuit nequis in his obseruādis esset curiosus, ac temerarias interpretationes confingeret, euentusq ambiguos comminisceretur Huiusmodi ēm imposturis nonnullos desciscere à Deo, atq. ad impios cultus deuolui. Qď si Deus in somno mentes nostras in exquirenda illius voluntate oscitantes vellicat, animisq nostris salutaria, quæq. illius verbis ac doctrinæ consentiunt, inserit; magni ea momenti esse conuenit, summaq. veneratione amplectēda: iis .n. indicat, quid exigat, quídve à nobis pręstari velit eorū quę vel illius splendorē illustrant, vel quæ ad nostrum cōmodum, proximiq emolumentum spectāt. Cæterum illa etiam excutere atq. obseruare fas est, nullaq. lex vetat, quæ in naturalium rerum ratione consistunt, sic tamen vt non fixe ac stabiliter illis insistamus: cum plerūq. coniecturæ optatum euentū non consequātur. Imaginationes siquidem & quæ per quietem simulacra menti obiiciuntur, ex spirituum vaporumq. cōcursu atq. agitatione excitantur, qui si crassi sint densique ac copiosi, aut nulla insomnia animo obuersantur, aut confuse & obscure ea mens discernit ac diiudicat. Quod in temulētis fit, aut quos arctus somnꝰ ex lassitudine opprimit. Quo fit vt somnia plerūq. turbulēta sint atq. obscura. Cum ēm vt Cicero ex Platonis sententia disserit, ea pars animi quę rationi est particeps, somno sopita langueat, atq altera pars immoderato potu ac pastu sit obstupefacta: visa quædā obiiciūtur tetra atq. immania, vt cum aliquo misceri videatur, feras hominesq trucidare, atq. impie cruētari, multaq facere impure cum temeritate atq. impudentia. At qui moderato victu quieti se tradidere, ea parte animi in qua ratio & consiliū consistit, alacri atq erecta, corpore vero nec inopia defecto, nec satietate affluente oppresso; tūc eueniet, vt mēs

Leuit. 19. Deut. 13.

Somnia à Deo aliquando immitti.

Naturalia somnia obseruanda.

De Diuinat.

eluceat, & se vegetã acremq. ad somniandum præbeat, ac visa tranquilla & veracia occurrant. Cuicũq. em̃ operi interdiu homo intentus est & occupatus, resoluto in somnum corpore, retractat, secumq. versat atq. agitat. Quod cuiq. pro suo vitæ instituto euenire, hoc venusto carmine cõmonstrat Claudianus: *Lib. 3. præfationis.*

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad syluas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.
Gaudet amans furto: permutat nauita merces:
Et vigil elapsus quærit auarus opes.
Blandaq; largitur frustra sitientibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoq; Musarum studium sub nocte silenti
Artibus innumeris sollicitare solet.

Nec sane aliæ obuersantur animo cogitationes aut simulacra, vbi corpus optime constitutum est, quam diurnæ actiones ac quotidiana munia. Quod si quando somnus nec perpetuus fuerit, nec placid⁹, sed inæqualis & interruptus, quẽ & insomnia à memoratis diuersa comitãtur, ac minus cõsuetæ visiones occurrãt: vel crassis, vt Plutarchus ait, humorib. abũdare corpus, vel spirit⁹ intus turbatos esse declarat. Sic temulẽti ac febricitãtes absurdis insomniis inquietari solent, adeo vt pleriq horrenda spectra se videre imaginentur, Lemures, striges, harpyias, & ꝙ melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusq. tetricos ac subtristes. Quib. vero bilis flaua redũdat, faces, cædes, incẽdia, pugnas, rixas, iurgia mente cõcipiunt. Vt sanguinei tripudia, cãtilenas, iocos, risus, ac lasciua quæq; Pituitosi largã aquæ copiã. Quapropter Medici non prorsus operã luserint, si subinde ab ęgrotis ac valetudinariis sciscitentur, qua ratione iis nox *De tuẽda valet.* *Somnia ægrorũ & ebriorum.* *Sõnia varia pro humorũ redundantia.*

transacta sit, quibus insomniis mens fuerit exagitata. Illa siquidem morbos affectusq. corporis indicāt, atq. humorū redundantiā cōmonstrant. Siquis enim sordibus cœnoq volutari se somniat, fœtidos putridosq. humores in corpore coaceruatos, indiciū est. Si vero inter odoratos fragrātesq. flosculos versari; synceros, purosq. succos dominari argumento est.

De anno κλιμακτηρικῷ, hoc est, scalari & gradario, septimo & nono, quibus annis corpora hominum manifestam mutationem sustinent: Senum potissime tertio & sexagesimo. Similiter de dierum criticorum ratione, hoc est, iudiciis morborum, quibus Medici indubitanter salutem vel mortem ægrotis denuntiant.

CAP. XXXII.

Lib.15. cap.7. Augustus Cæsar, teste Gellio, sibi gratulatus dicitur, suæq. incolumitati abunde prospectum existimabat, quod ętatis annum tertium & sexagesimū euasisset. Is siquidem annus raro absq. vitæ periculo transigi senibus solet; cuius in Belgica innumera exempla obseruaui. Sunt aūt duo annorum numeri, septimus & nonus, qui plerumq. rerum vitæque immutationē ac grauia pericula inuehūt. Quo fit vt sexagesimustertius, qui vtriusq numeri multiplicatā atq. inuicem sibi connexam summam continet, non sine periculorū aceruo ingruat; nouies enim septē, & sexies nouē, sexaginta tres constituunt, atq. ob id Climactericus is annus appellatur, quia à septimo orsus, vitam hominis, velut per gradus quosdam, peragat. Itaq oēs qui per septem, aut nouem annos consurgunt, decretorij dicuntur, in quibus magnam mutationem subeunt homines; nam vel calumniis impeti solent, vel grauissimis morbis diuexari, vel periculis obiici, vel deniq aliquod perpeti detrimentum ac iacturā vel facultatū vel valetudinis. Hos ergo annorum decursus ac volumina in omnibus etiā ętatibus obseruare soleo, sic vt impuberes atq. infantes periclitari expertus sim circa annum quartum,

Ann⁹ sexagesim⁹ tertius senibus suspectus.

ſeptimum, nonum, ac quartumdecimũ. Omnis em̃ pueritia C. Celſo teſte, circa quadrageſimum diem periclitatur, deinde ſeptimo anno, poſtmodũ circa pubertatẽ. Plurimos autem noui qui ætatis anno primo & vigeſimo ſint periclitati, deinde vigeſimo octauo, nec vnquã poſt reuolutũ annum vel ſeptimũ, vel nonũ ab ancipiti morbo fuiſſe immunes: qui annorũ decurſus tametſi non nimis anxie ac ſuperſtitioſe obſeruandus metuendusq. ſit viris Chriſtianis; nihil tamẽ vetat circa ea tempora moderate, ac circumſpecte vitã victusq rationem inſtituere, nequa humorũ copia coaceruetur, quæ his annis fomitem miniſtret, morborumq ſeminaria præbeat. Qua autẽ ratione per illos annorũ circuitus morbi plerunq incrudeſcãt, à nemine hacten⁹ explicatũ eſt. Ego eo id euenire coniicio, ꝙ certis annorum periodis corpus humanũ magnã humorũ collectionẽ ac redundantiã congeſſerit, quorũ motu atq agitatione morbi excitantur. Cum enim natura ad immodicam repletionẽ deuenerit, ac conceptacula humorũ plenitudinẽ perferre nequeãt, in morbũ erumpere neceſſe eſt. Quamobrẽ omne ſtudium operamq. conferre expedit ad materiæ exuperantis euacuationẽ, quod ſemper vere & autumno, vel inciſione venæ, vel purgantibus medicamentis moliendũ eſt; hac enim ratione effeceris vt poſt ſeptennale curriculum, aut in quem aliũ annus Climactericus inciderit, morbũ nõ metuas, aut aliquã corporis immutationẽ pertimeſcas. Ex hac aũt annorũ obſeruatione mos inoleuit apud pleraſq; gentes, vt herus fundiq. dominus nouos cõtractus ineat cũ colonis ſeptimo quoq. anno. Eadem ratione ſiluæ ex ſalice, betula, populo alba & nigra, omnibusq arbuſtis quæ vdo molliq. ligno conſtant, quarto quoq. anno cædi ſolent: quæ vero ex dura materia conſiſtunt, vt ſunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, ſeptimo aut nono mutilari truncarique poſtulant.

Lib. 2. cap. 1.

Anni non ſuperſtitioſẽ obſeruandi.

Cur anni Climacterici periculoſi.

Quomodo euitanda pericula anni Climacterici

Simile ab arborum putatione.

Decretorij diei. Non dissimili ratione dies criticos obseruant medici, quos siquis ex Hippocratis præscripto exacte ad calculum reuocet, raro illum frustrari cōtinget, aut in prædicendis euentibus à scopo aberrare. Est autē *Crisis seu iudicium de morbis.* Crisis subita in morbo, ad salutem aut mortem mutatio, quæ vel quarto, vel septimo, nono deniq;, atq. vndecimo, decimoque quarto solet terminari. Non desunt qui ad Lunæ effectum dies decretorios referant. Sic Astrologi morborū iudicia decernunt, cum Luna consistit in gradibus, qui vel quadrāte, vel diametro mundi à signiferi parte distant, in qua hærebat in morbi initio. Cæterum ad hos radios nunc segnius, nunc maturius peruenit ob velociorē tardioremq cursum. *Astra ad morborū indicia cōferunt.* Crisis aūt non omnibus eadem ob diuersas naturas hominum, atq ætatum, corporumq. discrimen, ac radiorū qui à planetis aliis ad Lunā deferuntur. Si decretorio die Luna sit in domo sua, seu exaltatione cum Ioue aut Venere, qui benigni sunt planetę ac salutares, bonam fore crisim portendit. Si morbus in humorum plenitudine consistit: bonum est ipsam in radiis tetragonis seu oppositis decrescere. Quod si temporib. iisdem Luna Soli iungitur, vel Saturno; inominosum est, morbiq. vel periculum, vel longitudinē denuntiat. Quod si Luna decrescēs Saturnum comitetur incipiente iam morbo, aut illum diuturnum indicat, aut lethalem. Sin decrescente sidere idipsum eueniat: cito discussum iri ægritudinem indicat, minimeq periculosam. Cæterū cum salutaria noxiaq. astrorum signa negligi nolim, tum non nimis superstitiose iis inhærendum censeo, sed Hippocr. potius obseruationib. insistendum, vt quæ mihi semper visæ sint magis fidæ, minusq. dubiosæ ac fallaces, modo quis exacte omnia expendat. Itaq. ego hanc dierū criticorū rationem non tam in astra, quam in naturam morborum corporumq. atq. humorum qualitatem ac copiam refero. Natura siquidem

dem cũ morbo luctatur, eũq excussisse laborat, quæ si in retundenda morbi sæuitia torpescat, aut sit inualida, primo quoq. tẽpore, nempe vel septimo, vel nono, ad summũ decimoquarto die conflictus terminatur. Simile enim quiddã iis corporibus euenit, ꝙ vrbi arctissima obsidione oppressæ. quæ cum non satis instructa sit commeatu, aliisq ad propulsandos hostes presidiis, ne minimũ quidẽ insultum perferre põt, sed post vnam aut alterã oppugnationẽ labascit, atq in hostium potestatẽ deuenit. Et quemadmodũ nõnunquã intermittitur assultus, impetrato aliquo respirãdi spatio, ac rursus redintegratis viribus acri⁹ pugna incrudescit atq intenditur: Ita in acutis morbis vsuuenit, in quib. obseruamus morbi impetũ, vt tempestates ac sæuiores ventos consilescere, sed denuo tanta violentia renouari, vt natura ægre subsistat, nec vita in septimũ diem producenda videatur.

Simile ab vrbe obsessa.

Simile à tempestatibus.

Cæterum cum septenarij numeri vis & facultas in multis naturæ rebus sit animaduersa, ac viri etiã Ecclesiastici magnam virtutem illi subesse persuadeant: Medicorum præcipue interest accurate illum obseruare. In secunda siquidem aduersaq. valetudine, in dierũ, mensium, annorumq decursu, ac morborum iudiciis magnũ obtinere momentum quotidiana experimenta commonstrant, sic vt etiam qui inedia mori soleant, septimo demum die mortem oppetant, aut ægre, si aliquid lambant ac deglutiãt, in nonum vitã prorogare possint, sopitis extinctisq. spiritibus ac calore humoreq. vitali consumtis.

Septenari⁹ numerus sacratus.

Qua ratione speculum obiecta referat: Et quid studiosis, quiq. continenti intuitu oculos fatigant, nitidus speculi læuor commodi præstet, tum qua ratione hebescentem visum restauret. CAP. XXXIII.

Specula quibus in luxum nostra abutitur ætas, formæq venustatẽ venãtur mulierculæ, cũ ex aduerso se iis cõ[...]ant ac poliũt, genasq atq. oculos stibio

Mulieres comendi studiosæ,

fucisq. depingunt, in meliorẽ vſum excogitauit ſolertis naturę induſtria, nẽpe vt contẽplemur aſſidue formæ humanæ dignitatẽ, diuiniq. opificij præſtantiam. Quamobrem Plato ſalubri conſilio temulẽtos adhortatus eſt, atq. iratos, vt ſeſe in ſpeculo identidẽ ſpectarẽt, confeſtim à tanta fœditate receſſuros Qđ ipſum Socrates adoleſcentibus conſulere ſolitus eſt, quo ſi eſſent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitiis illã contaminarẽt: ſi vero deformi eſſent ſpecie, ac ſtatura minus decora, illam ingenij cultu, morumq. honeſtate penſarent. Inuenta itaque ſunt ſpecula, teſte Seneca, vt homo ſe ipſe noſceret. Multi enim ex his conſecuti ſunt ſui notitiam, atq optimã vitæ inſtituendæ rationem: Formoſus, vt vitet infamiam: Deformis, vt cognoſcat vitia corporis redimenda virtutibus: Iuuenis, vt admoneatur defluxuram ætate formã, eoq parãda viatica, quę auget, non depopulatur ſenectus: Senex ac rugoſa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortẽ imminentem meminerit. Ex ſpeculo itaq. natura facultatem nacta eſt, vt ſeipſam videat ac contempletur, inſpectoq vultu, fronteq ac facie, quæ multarũ rerum ſunt indices, in ſui conſideratione verſetur, naturæq propenſionem exploret. Ita enim futuri ſumus ꝓprij corporis phyſiognomones atq inſpectores, noſtraque vitia, ſiqua externus habitus cõmonſtrat, poterimus obſeruare, atque iis mederi. Sic ſcite Plautus in Epidico:

Ebriis & iratis ſpecula obiicienda.

Natural. quæſt li. 1.

Speculi præcipuus vſus.

Ex ſpeculo noſtrã conditionẽ exploramus.

Non oris cauſa modo homines æquum fuit
Sibi habere ſpeculum vbi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poßint cor ſapientiæ.
Igitur perſpicere vt poßint cordis copiam,
Vbi id inſpexiſſent, cogitarent poſtea
Vitam vt vixiſſent olim in adoleſcentia.

Hoc itaq. cõmodi præſtat ſpeculi vſus, vt oculorũ aciẽ ex cõtinenti intuitu retuſam exacuat, oculosq. laſſos reſtauret colligũtur ſiquidem ſpiritus viſorij,

nouiſq.

nouisq. à cerebro resilientibus recreantur. Qua autem ratione speculũ ex aduerso imaginem referat, à plerisq. dubitatũ est. Alii enim in hoc simulacra esse opinãtur, hoc est, corporũ nostrorũ figuras à nostris corporibus emissas: alii imagines nõ esse in speculo, sed ipsa aspici corpora retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Itaq specula res ostendunt ꝑ reflexos radios. Reflexio enim à denso est, ideoq. specula postica parte plumbo obducta sunt, ne lumen per vitrũ directe transmittatur. Res vero opposita apparet, ꝙ pars radii mouens oculũ, dirigitur in oppositum, ideo totus radius velut in partem illam quasi exporrectus accipitur, quo consequitur vt res oculis exhibeatur. Aduersa autẽ parte corporis, nõ auersa imagines referũt; quod species quæ à corpore solido per aerem manat ad speculi superficiem, simplex puraq. est. Imagines itaque in speculo collucent, cum ex eo radij luminosi regenerãtur, repercussi enim ad oculum resultant, in quo se conspicit, & figurã graphice expressam quisq. intuetur. Non enim per speculum videmus, nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculũ tamẽ adiuuat, cũ visum referiat. Atq. hæc est causa, cur experrecti nocte lumen primo intuitu videamus, radiis retrocedentibus, seseq;, intuentibus, atq in se retortis. Hinc collige, cur partes corporis dextræ efficiantur in speculo læuæ & è diuerso. Simile enim quiddã accidit, quod tabulæ massæque cereæ aut argillaceæ, in quã si sigillum imprimas, illidasq. in reflexu, contrario modo se partes exhibẽt. Quod ipsum etiã in Typographicis formulis perspicimus, tum laminis affabre cælatis, quibus artificiosa monochromata, hoc est, effigies nullo pigmento aut colorũ fuco delineatas exprimi videmus, quorũ semper partes dextræ sinistri correspondent. Cæterum qua ratione contingat Solem in speculo aquis subdito geminatũ conspici, quod etiam in nubibus

Speculum quid oculis cõferat.

Speculum cur ex aduerso imaginem referat.

Simile à sigillis.

Simile ex Typis librariis.

fieri solet, portentoso omine, vt imperiti quidã existimant, à plerisq non animaduersum est. Sunt em qui existimant Caniculam, aut sidus aliud in confinio constitutum spectari, cum Solis splendor omnia astra stellasq. ita obscuret, vt interdiu cõspici nequeant. Verum duplex exhibetur Solis imago, primo aquæ, deinde speculi ratione. Aquã siquidem speculi naturã exprimere, omniaq. auctiora efficere, præter experientiam Virgilianus ille Corydon testatur:

Sol geminus in speculo aquæ subdito.

Eclog. 2.

Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare.

Primo itaque speculi fulgor Solis formam reflexu ostentat, deinde aqua, à cuius superficie retorqueri Solis radios contingit. Par est ratio de face, candela, aut Luna speculo aquæ immerso opposita, quæ duplicem rei obiectæ imaginem per reflexionem exhibet. Sunt & in alium vsum excogitata specula concaua, quæ Soli opposita per reflexionem ignem flammasque eliciunt, ac stipulas, festucas, aliosq. fomites ac nutrimenta arida succendunt. Sic Archimedes hostium triremes vrentibus speculis incendisse legitur. In illis siquidem reflectuntur omnes radii Solares extra locum incidentem, atque ad vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Vrentia specula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, seu Vinum ardens & causticum, vulgo Brandevvin, *& quibus id tuto exhiberi poßit: Obiter admirandi aliquot facultatij huius liquoris effectus.* CAP. XXXIIII.

EXcogitata est superioris ætatis memoria, in vsum ac commoditatem tuendæ valetudinis secundæ, propulsandæq aduersæ, Ars stillatitia, qua ex herbis liquores ac medicatos succos elicimus quos, tametsi non omnino pares cum his effect⁹ obtinere certum est, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum aut decoctum, vel deniq expressus succus: non tamen prorsus reiiciendi, vt nonnulli factitant, nec censendi omnino

omnino inefficaces atq; euanidi, cum illorum vis & qualitas non penitus intercidat atq aboleatur, quod ipsum cum plurima, tum aqua vitæ, seu, vt vocant, ardens ac sublimata. quod ex generoso nonnunquam vino, plerumque ex fęce cuiusq. villi vapescentis per turbinem seu metam furnariam prunis moderate excalefactam exprimitur, explorari potest. Illius siquidem vim mirificam in multis rebus sum expert9. Quamlibet enim asperum intensumq. gelu existat, liquor is nunquam congelascit, nec in glaciem concrescit aut cogitur, adeo vt atramentũ scriptoriũ, tũ pleraq alia, quibus guttas aliquot admisceri contingit, nunquam frigore constringantur, idq. ob extremam caliditatem ac tenuitatem qua est imbuta. Qđ si experiri velis, syncerán e sit, an adulterina hęc qnta essentia: mantile aut linteũ liquore illo madefacito, ac flammæ admoueto, si confestim inardescat illæso intactoq linteo, efficacissima est. Inflammescũt siquidem sudariola aqua hac macerata, at non cõsumuntur. Flamma enim leniter modo peplo incumbit, nec penetrat; sed lambendo absorbet cognatum sibi, ac familiarem igneæq naturæ liquorem. Quod si volæ manus nonnihil imponas, admota ex ardenti papyro flamma: ardescit quidem palma, at manus non vritur. Si vero succo maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffense citraq læsionem plumbum liquefactũ tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Nõ est aũt in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeo vt si cochlear stanneum aut plumbeũ oleo feruenti aut plumbo liquefacto im̃ergas, confestim liquescat ac dissoluatur, ꝙ in feruentissima aqua nunquã effeceris. Oleũ em̃, & pinguia queq. feruidissima fiunt, caloremq. maximũ concipiunt, sic vt plumbum citissime fluxile fiat, ac liquescat pinguedinis admixtu, cum aqua prohibeat quo minus calor in plumbum penetret; eoque fit,

Alembicũ vulgo.

Aqua vitæ vis.

Aquæ vitæ vt exploretur.

Plumbũ liquefactum vt non vrat.

Plumbũ liquefactum, & oleum feruidum vrentissima.

vt anguillæ in craticula toſtæ, vehementer digitos adurant, ſi incircumſpecte verſare pergas: adhæret enim pingue digitis, ac cutem exulcerat, ardoreq. veſicas ac bullas excitat. Cum aũt quatuor ſint, quæ leuitatis ac grauitatis ratione inter ſe certent, Vinũ, Aqua, Mel, & Oleum: horum omniũ leuiſſimũ, minimique ponderis eſt Vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, ſummasque partes ſubit, oleo in imas ſubſidente. Eſt enim illi prorſus excocta terrea omnis concretio, totaq. illius ſubſtantia ignea, aereaque effecta eſt. Proximũ huic leuitate eſt oleũ præſertim ex lini & ſeſami ſemine expreſſum, qd nunquam præter cæterorũ oleorũ naturã, frigore indureſcit propter mollitiem atque inſitam caliditatem. Huic liquor ſuccedit ex virentibus herbis ignis vi extractus, & vinũ defęcatũ, quod minimũ dulcedinis admixtũ habet. Nam vinũ exoticum illud, quod Baſtardum, & quem nos Seropon, aut Zerapium vocamus, omnem liquorẽ grauitate ſuperat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergãtur Aqua cœleſtis, modo ne ſit turbida, eiuſdẽ fere cum vino ponderis eſt, nempe ea quæ menſe Maio cœlitus delapſa in multos annos reſeruatur. Mel vero iis tertia parte põderoſius eſt. Nullus itaq. liquor qui in aliquem vſum corpori humano adhibetur, aqua vitæ, quæ ſic appellatur, quod vitã fulciat, ſeniumq. remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia à putredine, aut corruptione magis præſeruet ac tueatur. Cuius vſus ſic inoleuit apud Belgas, vt liberalius quam valetudini commodum eſt, aſſumant. Neque enim omnibus, aut quovis tẽpore eius potus æque ſalubris eſt, macilentis ſiquidem, ſiccæq naturæ hominibus: deniq æſtate vſus eius admodum pernitioſus eſt, adurit enim corpora, atque humorem natiuum depopulatur. Obeſis autem corporibus atque humidis, quiq pituitoſis humoribus redundant, nihil incommodat,

Quatuor leuiß. inter liquores.

Oleum lini & ſeſami nõ congelaſcit.

Vinum ardens quib. vſui.

modat, nam & humores excrementosos concoquit, & corpora à lethargo, atq. apoplexia, morbisq frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis mensib. moderatum illius vsum concedo, nempe sesquidrachmã quę cochlearis mensurã implet, exquisite zacchаro edulcatã, adiectoq, exiguo panis primarii bolo, quo minus vi adurenti cerebrum naresq feriat, aut hepati noxæ aliquid penetrabili feruentiq. calore inferat. Foris vero admodum neruis ac musculis, membrisq algore oppressis auxiliatur, omnesq. affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus cõsistũt, compescit ac discutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelam restituit si seminis erucæ & aceti scylliciti momentum illi commisceatur. Quod si id genus factitii vini bis aut ter in alueum stillatitium immissum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi consequitur.

Argenti viui prodigiosa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickziluer *dicitur.*

CAP. VXXV.

DVo constituta sunt in natura rerum principia, ex quibus cõflantur ex imis terræ visceribus omnia metallorũ genera, quorum Sulphur, vt pater omnia efficit ac molitur: Argentũ viuũ vt matris vice fungens, ea ex se elaborari patitur ac produci: primum Aurum, mox Argentum, deinde ignobile quodque metalli genus, vt stannum, plumbũ. æs, cuprum, ferrum, omniaq. cum suis primordiis affinitatem ac naturæ cognationẽ habent. Singula enim igni liquescunt, atq. ad opus quodq ductile accõmodari possunt. Hydrargyros autẽ, hoc est, aqueum istud argentum ac fusile, qua vi & facultate polleat, cuiusq. qualitatis sit particeps, frigidæne an calidæ: varie inter se disceptant Medici. Sunt qui frigidum & humidum esse contendunt; argumento quod tactu miram fri-

Sulphur & argentum viuũ metallorũ principia.

giditatem membris inferat, eaq. in ſtuporem ac paralyſim adducat: Alii calido ſiccoque effectu eſſe ſtatuunt, quod penetrabili vi conſpiciatur, adeo vt inciſa vena eorum qui ſemel atq. iterum ex morbo Venereo inuncti fuerunt, argentum viuum emanaſſe conſpectum ſit quod ego fieri crediderim, non ex inſita aut genuina caliditate, ſed quod rebus quibuſdam vrentib. vel extinguatur, vel admiſceatur, quib. retũdi ſolet atq. hebetari frigida humidaq. qualitas, atq. ignea quædam induci. Eſt ſiquidem puluis quidã in vſum Chirurgis circumforaneis, præcipitatus dictus, quod opus ſuum celeriter ad præcipitanter peragat, non ſine grauiſſimo corporis incõmodo; ardẽtem.n. vim ac deleteriam huiuſmodi præparandi ratione aſciſcit ex Chalcãthi, aluminis, & ſalis nitri mixtura. Cæterum cum argenteus hic liquor diſſipatus ac diuulſus, ita rurſus coeat, ſibiq. cohæreat, atque in ſe conglobetur, vt non ſit tractabilis, fingique poſſit, nec vllis medicamentis miſceri, niſi illius mobilitas cohibeatur, excogitauit induſtria humana aliquot rationes ac modos quibus id effici poſſit, eiuſq. agilitas domari. Inter quos ille ſecurior eſt magiſque innoxius, qui ſaliua hominis perficitur, cui momentũ cineris, aut puſillum trituræ oſſis Sepiæ admixtum eſt. Eſt autem Sepia felis marina, cuius oſſe candido & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, ſanguine qui atramenti vſum præbeat. Cęterum hoc admiratione dignum eſt, quod cum omnia quæ ex terra eruuntur, quamlibet ponderoſa ſint, huic metallo innatent chalybs, ferrum, plumbum, atque ænea quæque, ſolum aurum ſubſidit, ab eoque abſorbetur, atque argenteo colore imbuitur, qui niſi igne elui poteſt; ſic enim in fumum reſoluitur, atq. in auras euaneſcit, teterrima odoris fœditate, non ſine graui aſtantium noxa, vt quibus membra obſtupeſcant, neruiq. emolliantur: quod fere in his ſpectamus

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

mus

mus, qui deaurandis vasis argenteis occupati sunt, neque enim argentum auro obduci incrustariq; potest, nisi argenti viui ministerio, quo vno obsequiosum fit ac tractabile: nam cum omnia metalla respuat, solo auro afficitur, eoq; se commiscet, fingique patitur, Sic sæpe experimentum feci in argenti viui sesquilibra, duas plumbi libras iñatare, auri vero denarium, vel etiam scrupulum, quæ tertia drachmæ pars est, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrime adhærescit argento, ęgre admodũ plumbo, difficilime ferro, æri mediocriter. Huius argenti viuacissimiq; liquoris conditionem aliqua ex parte ęmulatur plumbum liquefactum. Omnia siquidem illi innatant, ferrum, silices, testę ac pleraq; alia quę igni non liquefiunt, naturaq; sunt fluxili ac fluida: nam cum plumbo liquido nihil sit magis feruidũ, aurum argentum, stannum illi innatant quidem, sed cõfestim, vt cera, diffluunt ac dissoluuntur. In eo quoq; argento viuo affine est, quod in planam tabulã effusum, guttis hinc inde dispersis, illam lubrica humiditate non imbuit, nec tabellis inhæret sed incredibili agilitate motuq; instabili rursus coit, ac globuli in sese cõfluunt ac conglomerãtur, eo quod materia illis densa sit, coacta, solida, ac continuata, eaq; densitate, vt nihil aeris in se contineat. Quo fit vt nõ solũ ponderis ratione, sed quod nihil aereæ substantiæ in se contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum seu lignum aloes licet leue sit, nec vllius ponderis, subsidit atq; aquæ immersum in profundũ labitur, quod compactum sit, nec illi quidquam inane insit.

Nihil absque argẽto viuo inauratur.

Lignum aloes licet leue, demergitur.

Qua ratione in salis inopia carnes, aliaq; edulia à putredine conseruari possint. Obiter Salis, acetiq; vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SALIS conditura quantopere nobis vsui sit & necessaria, nemo est qui nesciat. Nã præter id quod

ſal eſculenta quæq ſapida efficiat, guſtuiq. ac palato gratiſſima, cibiq. auiditatē incitat, tum omnia à putrilagine vindicat ac tuetur, præſertim cui omnes limoſæ ſordes excoctæ ademtæq ſunt. Sic enim micanti colore ſplendeſcit, illoq. tuto condiri quęque poſſunt, atq in multam ętatem aſſeruari; abſorbet enim conſumitq. excrementitium omnem humorem, ac cogit denſatq carnes ac ſalſamenta quęque, nequid ex ambiente aere putredinis ſubire poſſit. Cęterum mirū cuiq, non immerito videri poteſt, fœcunditatis atq expugnandę ſterilitatis quandā vim ineſſe ſali; deniq agros quoſdā feraces illius conſperſu effici, quod à vero non eſſe alienum experimento compertum habeo Obeſę ſiquidem mulieres, quę magna ex parte effœtę ſunt, moderato illius in condimentis vſu fœcundę fiunt, ac conceptui idoneę; abſtergit enim omnem vliginem, vuluamq plus ſatis vdā ac madidā exiccat, efficitq. vt genitale ſemen facilius vtero minus lubrico adhęreſcat: aridis autē mulierculis & quibus vterus torridus eſt, vt fundus & terra ſiticuloſa, humectantia exhibenda, nam ſalſa ac acria reſpuunt. Viris quoque lumbos incitare, mouereq tentiginem Belgę commonſtrant, qui cū ſalitis affatim vtantur, impenſe ſalaces exiſtunt. Sic frequens marinorum piſcium eſus, omniaq. teſtacea, oſtrea, gammari, locuſtę, cancri, cochleę, conchæq marinæ libidinē concitant caliditatis mordaciſque naturæ ratione. Qua de cauſa Ægyptii, Plutarcho teſte, à ſale, omnibuſque ſalitis abſtinuerunt, quod ſalem Venerem irritare perſuaſum haberent. Itaq inſipida potius ſumenda exiſtimabant quam condimento omniū ſuauiſſimo vti, qui mihi nimis ſuperſtitioſe id obſeruaſſe viſi ſunt, nec ſatis valetudini conſuluiſſe, cum à corporibus hominum putrefactionem ſal arceat, humoremq alienum atq aſcititium cōſumat: adde quod fœcunditatis ꝓgignendæque

Quod ſalis genus optimum.

Salſœcūditatem cōfert.

In ſympoſ.

dæque

dæque ſobolis genuinam quandam vim inſitam habeat, qua coniugalis fœderis ſocietas ſtabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vſus, ac non ſolum in amplexu, figendiſq. oſculis, ſed in omnibus negotiis obeundis reddit alacriores & erectiores. fœcunditati autem auxiliari vel illud argumento eſt, quod immenſa vis murium ſoricumq. in marinis nauibus enaſci ſoleat, & quod mulieres ſalinariæ continenter pruriant, multarumq. proliũ ſint feraces: vt quibus nautæ ac piſcatores in portum delati, ſunt adiumento, qui ſtrenue rerum ſuarũ ſatagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorũ pabulo nõnihil ſalis inſpergunt, quo ſint ad cibum auidiores, atq. ad ſubeũdos labores, gignendumq. magis alacres & erecti. Agris quoque ſterilitatem eo expugnãt, vbi plus ſatis paluſtres ſunt atq. vliginoſi. Cæterum ſi oppida, arceſq. obſidione oppreſſas huius penuria laborare contingat, ſalſugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, cum ouum aut ſuccinũ quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet. Huic in cõſeruandis eduliis viribus proximum eſt Acetũ, at vi non tam diururna; niſi n. poſt aliquot menſes priori effuſo, recens condititiis rebus infundatur, mucore limoq. obducuntur. Qua autẽ vi & facultate polleat, cum ex multis, tum maxime ex eo experiri licet, quod ouum in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulo, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana, per annuli anguſtiam adigatur Coticula quoq., aut ſilex aceto ſeptẽ dierum ſpatio domitus, digiti attritu in puluerem reſoluitur. Hinc Hannibal quum Alpes ſibi peruias faceret, atq. Italiæ inhiaret, feruenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura; tãta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, & ſaxo corrodat ac comminuat, cuius aliquando experimentum

Sal agros & iumenta fœcũda præſtat.

Salſugo.

Aceti vis

Acetum ouum cõſumit ac cotem diſſoluit.

Margarita aceto macerata liquescũt. feci in gemma atque vnione ſeu margarita, ſed non admodum ſumtuoſa, vt erat Cleopatræ Ægyptii reginæ, quam illa aceto immerſam ac liquefactam (nam eius vis aſpera in tabem margaritas reſoluit) abſorbuit. Simili ratione venenis reſiſtit, ac peſtilẽtis morbi contagia repellit: ſic vt conſulte mihi facere videantur, qui graſſante morbo populari moderatum aceti vſum ſibi familiarem reddunt. Diſſipat enim ac diſcutit vitioſum aerem, & ſi quid in corpus hauſtum eſt, prohibet humores inſici ac putreſcere. Sic qui venena ore emungunt, ac ſordida vulnera exugunt, aceto acri os colluunt. Verum illud ſtudioſe obſeruandum eſt, ne nimius eius ſit vſus, atq. immodicus: nam cerebro ſiccitatem infert, ac ſomnũ excutit, quapropter aquę roſaceæ nonnihil admiſceri iubeo ac pauxillum vini Rhenenſis, crocique momentum; ſic enim minus incommodi caput accipit. Eiuſdem fere naturæ ſunt, parique effectu, quæ impenſe acida ſunt atq acerba, vt mala citrea, ſeu Medica, tũ quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi quod *Limonis ſuccus corroſiuus.* ouali forma Limonis nomine paſſim innoteſcit, cui tam acidus ineſt atque exedentis naturæ ſuccus, vt ſi huic malo per horas aliquot aureum nomiſma inſeras, imminuto acciſoq· pondere illud eximi deprehendes. Vt autem iſta perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque ac calor adurit: *Aqua ardens.* ſic aqua ardens in præſeruandis rebus eſt efficaciſſima, ſiquidem carnes ac piſculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta ſunt, ac vermiculis intacta. *Cyminũ Garos.* Cyminum vero, modo ne deſit illius copia, & caros, vulgo Carui, poſt ſalem præſentanea ſunt in præſeruandis eduliis, ſi illis confricata recondantur, exiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtuntur, palleſcant, atque exangues efficiantur, quod humorem omnem natiuum depopulentur. *Mel. Syrupus.* Mel quoque, & quæ Syrupus dicitur ſapore melleo, licet nonnihil

ad

ad atrum deuergat, vt Paſſum quæ Aroba Hiſpanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præſeruandi, præſertim ceraſa, pruna, perſica, vuas, omneſque fructus arbuteos: quod ipſum etiam in Omphacio quæ Agreſta vulgo dicitur, expertus ſum. Omnium autem efficaciſſime, ſi cuiuſq. generis fructus in olla ſeriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aeris vel aquę ſubingredi poſſit, in putei profundum demergas: elapſo anno omnia recentiſſima inuenies, ſaporiſq. eximij. Cum enim ab ambiente aere, omniq. vitioſo halitu ſint remotiſſima, non eſt quî corrumpi poſſint. Humiditas ſiquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua ſublata, inductaque ſiccitate, non facile quid tabeſcit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stochkviſch* vocatur (nam Salpa alius eſt ab illo piſcis) tum alii plerique vento indurati in aliquot annos aſſeruari poſſunt: quemadmodum & panis biſcoctus, qui nunquam muceſcit, quod omnis humiditas excocta ſit: Intenſus itaque calor, atq frigus, quoniam ex æquo qualitatem ſiccam inducant, corpora ſeruant imputria. Hinc elice, quî fiat vt hibernis menſibus, geluq rigido atque aſpero, minimo offenſaculo crus frangi ſoleat Siquidem ex ambientis aeris ſiccitate os fragile efficitur ac rigeſcit, cum id ſtatu cœli humido lenteſcat, ac flexile fiat. Quod ipſum obſeruamus in candelis ex cera ſeuoq confectis.

Paſſum. *Aroba.* *Omphacium,* Veruys. *Fructus puteis immerſi, atq. in olla reconditi, diu conſeruantur.* *Merluca* Stockviſch. *Gelu opportunum ad crurũ fractionẽ.*

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obeſis magis ſalaces, magisq. viri deſiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidæ ſunt, acreſq in Venerem, magiſq. auidæ explendæ voluptatis, quib. plus caloris inſitũ eſt, q fere vſuuenire ſolet pallidis

ac macilentis, quæq subfuſco colore exiſtunt, habēt enim illæ partes genitales acri mordaciq. ſalſugine imbutas, quocirca irrigari humectarique poſtulant; atq. hinc eſt quod æſtate fœminę magis pruriant, ac concubitū appetant auidius, cum eo tempore iis calor augeſcat, flaccidus autem fiat viris ac langueſcat. Qua ratione ruta, thymus, & pleraq impenſe calida, libidinem in viris extinguūt, acuunt aūt in fœminis. In illis ſiquidem humorem ſeminalem depopulātur ac deſiccant: in iſtis conſumta ſuperuacua humiditate atq. vligine, incaleſcit vterus, atq ad libidinem incitatur. Quæ res efficit vt vino quod calorificū eſt, affatim impleri is ſexus cupiat Obeſæ autem & rubicundæ mulieres, quia affluēti humore perfuſæ ſunt, ſemenq genitiuum dilutū habent, cupidine languida, magiſq ſedata exiſtunt. Itaq delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temere ac præcipitāter dexteram iniicere Quiſquis enim gracili atq. extenuato corpore, vergentiq ætate ac deuexa, eā nactus eſt quæ aſſidua prurigine vritur, quæq. laſſata non satietur, carnificinam ſibi paratam meminerit, quæ identidem incrudeſcit, ac magis magiſq exaſperatur: cū viro tanquam hirudo & ſanguiſuga continenter adhæreat atq affixa ſit; nec patiatur defeſſo atq exhauſto vllas inducias conſtitui, aut tantiſper intermitti congreſſum maritalem dum vires collegerit, ac robur virile inſtauratum ſit.

Fœminæ æſtate ſalaciores.

An affluenter atq. auide, an ſenſim ac parcius, nonnulliſq. interuallis, vrgente ſiti, vel in menſæ accubitu, bibendum ſit.

CAP. XXXVIII.

PRæcipua tuendæ conſeruandæq valetudinis ratio in cibi potuſq tēperantia ac moderatione cōſiſtit. Quum autem aliâs de ſicco alimēto ac panis elu abunde à nobis tractatum eſt, de potione, & quo cuiq. modo ac menſura eam adhibere conueniat, dicēdū

putaui.

putaui. Principio ſanis non poteſt certo aliquid ac determinate præſcribi. Quandoquidem plerique diuerſæ potandi conſuetudini aſſueti ſunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimentū mutare nemini procliue eſt. Optimus ac ſecuriſſimus bibendi modus pro ſua cuiq. ætate, pro temporū ratione, pro inueterata inolitaq conſuetudine, pro vini vehemētia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris ſitienti præſcribatur ad deſiderium redimendum, & vt cibus in ſicco ne ſit, nec fluitet, ſed moderate potu madeſcat. Subinde itaq., modicisq. interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus ſuperinfuſo liquore identidem macerari, quo cōmodius peracta concoctione venas ſubeat, atque in corpus digeratur. Omnis ebrietas præſertim iugis ac continuata, Diſcoride teſte, pernicioſa, quoniam nerui copioſo vino diebus ſingulis obſeſſi dant manus totiuſque corporis compago ſoluitur. Quapropter moderatā eſſe decet omnis liquoris qui temulentiam infert, potationē, in eaq. ſalſamentarios ac lanios nos imitari par eſt, qui vbi recondūt in fruſta conciſa carnium piſciumq. partes ac ſegmenta, ſalſuginem per ſingulos ordines ac ſeries infundunt, digeſtaque ſale condiunt, Sic nos quoq., modo valetudini conſultū cupimus, cibum decenti ordine ac quantitate ingeſtum, potu vbi res poſcat, irrigabimus. Incoata autem cœptaq. concoctione ventriculum potu ſatigare noxium eſt, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi inſiſtit, cibumq. concoqui atq elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferueſcunt, atq ebullire deſinunt offuſa aqua gelida: Sic ventriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione deſiſtit ſeriuſque munia ſua exequitur, ac minus exacte cibū concoquit, vt qui ante legitimū tempus inconcoctus, vel in venarū anguſtias, vel inteſtinorū laxi-

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata. lib. cap 7.

Simile à laniis.

Incepta cō coctione potu abſtinendum.

Simile à re culinaria.

tatem propellatur, quo fit vt cibi vſus fructuſq. homini pereat, atq. ex viſcerum obſtructione quæ humorum putredinem inducit, morborumq. ac febrium ſeminaria acciri contingat. Quod ipſum iis quoque euenit qui inter initia, primoque menſæ accubitu auide ſe potu ingurgitant. Prolui enim confeſtim alimenta contingit, nec diu ſtomacho inhærere. Quamobrem conſultum arbitror inter edendũ nõ cõfertim nec auide ſed ſenſim ac paulatim bibẽdum, quo commode vtraq. miſceri queant, parique concoctione perfici, illis præſertim qui meatus amplos habent, venarumq conceptacula laxa. Qui vero ea vtũtur edendi cõſuetudine, vt ad prandii medium à potu ſibi temperent, affatim bibere debent, quo potius penetret, ac per cibum vndique diffundatur: His quoq qui ex febri æſtuant, potuq. refocillari geſtiunt, affluenter bibendum, verum non impigre, nec raptim; ſed ſenſim longoq. ac productiore hauſtu. Sic enim ventriculum vbertim humectat, nec potius confeſtim in veſicam delabitur. Modicus ſiquidem potus nec ſitim reſtringit, nec calorem reprimit, ſed magis adauget. Vt n. carbones foſſiles in fabrorum vaporario humentibus ſcopis ſubinde irrigatæ inflamẽſcunt ardentius: ſic parciori potu accenditur, non ſopitur febrilis calor maiorq. excitatur bibendi auiditas. Qui vero ex laſſitudine æſtuq. ſiticuloſi ſunt, iis ſenſim ac placide ſedanda ſitis. Sic enim liquor magis adhęreſcit; omneſq partes aridas humore imbuit. Cæterum huic argumento annectere viſum eſt illos q vel ex febri hectica, vel phthiſi tabeſcunt, atq. ex morbis extreme macilenti ſunt, cibum ſolidum magis cõmode deglutire, quam vllum liquorem. Pondus ſiquidem, cibiq. grauitas vias iugulares dilatat, metuſq. gulæ peruios facit, ſic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit. cum. n. partes, ductuſq. gutturis qui huiuſ-

Senſim nõ auide bibendum.

Quibus affatim bibendũ.

Ab officina fabrili ſimile.

Cibum aliquando cõmodius, quam potum deglutiri.

modi

modi officiis ſint deſtinati, collapſi ſint ac ſubſederint, ſic vt latera vtrinq. ſe premant; potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat põderis, illos ægre dilatare poteſt, atq. inoffenſe permeare, niſi bibant affluentius: hac ſiquidem ratione dehiſcunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit paralyticis, & qui apoplexia feriuntur. Spiritus enim cum tenues ſint ac ſubtiles, non facile à cerebro ad neruos penetrant. Quo fit vt motus ſenſuſq. illis eripiantur. humores vero qui membra nutriunt, pondere ac grauitate viam ſibi ſternunt, aditumq. ſibi ad partes corporis patefaciunt. Sic radii Solares caliginoſam denſamq nubem diſſecare nequeunt, cum grando facilime id efficiat. Quocirca non eſt quod quiſquã miretur, quî fiat vt paralytica membra nutriuntur, cum ſentiendi mouendiq. facultate ſint deſtituta; per latas ſiquidem vias mẽbra alimenta ſuſcipiunt, ſuaq. craſſitie ſibi viam faciunt, quod ipſum ſpiritus, tenuitatis ratione, facere non poſſunt: nerui itaque orbati ſpiritu animali, membris motum ſenſumque adimunt, ſed ii per alias vias, quam per neruos nutriuntur, nempe per venarum riuos ac ſanguinis conceptacula.

Spiritus non æque ac cibus, ad neruos penetrat.

Simile à Sole & grandine.

Nerui immotu & ſenſu prædita.

Quæcunq; propere ac feſtinanter matureſcunt, vel iuſtam longitudinem aßequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac ſtirpium aliquot genera commonſtrant.

CAP. XXXIX.

VT in arboribus, omniſque generis ſtirpibus quæ ſpectatiſſime adoleſcunt, atque ante legitimum tempus, conſuetumque morem maturitatem aſſequuntur, cito intercidunt ac confeſtim elangueſcunt: ita quoq. in humanis ingeniis & corporibus ſi quæ naturæ dotes ac munera ſpecioſius maturiuſq. ſe proferunt, minus diuturna eſſe ſolent, ac feſtinantius dilabi. Nõ ſubeſt.n. ſolida vis, nec penitus firmis

Ab arboribus ſimile.

Dentatos nasci, inominosum

radicibus nitunutr, eoq. non temere ad frugem deueniunt Sic infantes qui citius dentire incipiunt, vt sunt qui ex vteri latebris dentati prodeunt, celerrime dentes excutiunt. Prima enim illa dentium series ob neruorum quibus deuinciuntur, mollitiẽ minus stabilis est, minusq. firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur ac pedibus insistũt, inualidis minusque firmis cruribus esse solent. Contra vero qui tatdius seriusq. incedant, ingressu vtuntur firmiori, minusq lapsanti. Quod ipsum etiam obseruatum est in his qui præmature loqui, vocemq. formare incipiunt, postmodum hæsitantius loqui, minusq. articulate ac significanter proferre verba. Itaq. melius est omnia cunctantius procedere, tardaq. incrementa suscipere. Siquidem cum natura suas vires ac facultates cumulatius quam par est, in membra profundat, efficitur vt ætatis accessu desit quod illis impertiat. Quo fit vt illæ partes deterius sua munia ac functiones exequãtur: vt quas nullis viribus aut alimenti confluuio fulciri contingat. In omni quoque stirpium genere ac fructibus obseruamus serotina quæq. diutius asseruari: quæ vero festinantius maturescunt, flaccida vietaq. fieri ac putredini obnoxia. Celerius siquidem occidit festinata maturitas. Quocirca minus nobis probari solet in adolescentib. præcox ac præmaturum ingenium, tum pleraq. naturæ munia, aut corporis animiq. dotes quæ præter vulgatam consuetudinem, aut quam ea fert ætas, præstantius se proferunt. Tales enim minus vitales conspici solent, morteq properata confici. Qua de re exorta est ꝓuerbialis sentẽtia apud Belgas, Omnia festinantius procedunt, *Het ghaeter al voor zyn iaer alleene.* Quo designant præter solitum, cõtraq. cõmunem temporis cursum, rerumq. ordinem ac rationẽ pleraq euenire aut perfici, desumta translatione ab infantib. qui, nec dũ exacto anni curriculo pedibus insi-

Præcocta cito euanescunt.

Serotini fructus diuturni.

Properata minus solida.

Prouerbiũ triuiale in pueros præmature agiles.

insistunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde discursitant. quod postmodum languide perficiunt, atque ab incepta incedendi consuetudine desistunt.

Alimenta aliquando vitiari ac venenati aliquid contrahere ex bestiolarum insessu incubituq;. Deinde humanis corporibus ex diffusis in illa sordibus simile quiddam innasci, nẽpe mures, sorices, glires, ranas, rubetas eiusq; rei exempla.

CAP. XL.

NOn solum vitiosi virulentique humores ex corruptis alimentis corporib. innascuntur: sed præter aliquot lumbricorum differentias varii quoq. generis animalcula in viscerũ latibulis pullulant. Observatum est enim nostra memoria dissecto mulieris cuiusdam corpore bestiolas exemtas soricibus muribusq. non absimiles, quas natura ex sordido aliquo excremento quo alimenta erant imbuta, produxisse videtur. Calor siquidem natiuus in materiã illam elaborandam occupatus, non aliam speciem, quam pro subiectæ materiæ ratiõe effingere potest; itaq. insita vis naturæ sui generis animalculũ efformat, ac molitur; humida illa substantia opifici obsequente ac sequaci. Compertum est enim animalcula domestica catellos, feles, mures, sorices qui nobis glires dicuntur, atq. id ranarum genus quod bufones vocant & rubetas, quum passim oberrant cellasque promtuarias depopulantur, aliquãdo excremẽto seminali commaculasse esculenta, quæ cum homines à sordibus non abluant, vel fructibus arbuteis putamina membranasq. ambientes non adimant, ex illa vligine quæ cibariis incumbit, dapesq. polluit ac fœdauit, tale quiddam progeneratur. Quod si ex putredine limaces, cochleæ, mures; ex fimo bubulo scarabæi, fuci, vespæ; ex aereo madore, humoreque roscido, erucæ, papiliones, formicæ, locustæ, cicadæ, progerminant: cui absurdũ videri poterit, in corporibus hominũ ex simili causa tale quiddam genera-

Animalculorũ in corporib⁹ origo.

Bestiolæ ex sordib. generatæ.

ri? præsertim cum efficacior hic ratio subsit, quæ huic rei causam præbet ac seminarium: Illa siquidem iam memorata ex putrilagine, non semine licet illi facultate & viribus respondeat, cognataq; sit atq. affinis, pullulascunt Ista vero quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoque animante profluxerunt. Non itaq. alienum à ratione, aut anile videri, debet hoc quod tractamus paradoxum, cum tam multa cõspiciamus ἀυτόματα, hoc est, sponte, nulloq. animantis congressu ac concubitu enata, idq. ex humore quem circũfusus aeris calor spiritu vitaq. imbuit. Quam numerosa. n. præter immensos terrarũ tractus spatiosissimi altissimiq Oceani gurgites piscium genera profundunt atque in hominum commoditatem vsq proferunt. Nihil enim mari fœcundius, quod crassioris sit substantiæ, ac spiritu calorifico vndiq. suffusum. In quo cũ multa ex semine, tum pleraq nullius paris cõplexu atq. adminiculo propagantur. Sic testacea omnia primũ ex limoso vdaq vligine nascuntur, tum omnes lubrici pisces, præsertim anguillæ, quæ postmodũ mutuo complexu multa sui generis examina procreãt. Aphiæ minutissimi pisces ex spuma maris apud Batauos copiose generantur vbi post diuturnas siccitates copiosi imbres ingruunt. Siquidem cum ostia Mosæ ac Rheni assiduo Oceani influxu salsescunt æstiuis præsertim mensibus, flumina illa affluenti pluuia diluta atq. irrigata pisciculis huiusmodi vndiq. scatent, qui vbi grandescere incipiũt, inito complexu posteritati insistunt. Cum itaq. multa atq. admiranda natura rerum, cuius vis Dei munere vndiq. diffusa est, moliatur: nemo anile deliramẽtũ existimet, prodigiosa quædam in corporib. effigiari, cum ligno vermiculãti ac carioso, multisq. rebus inanimis teredines agilesque vermiculi innascantur, quod æstate in caseis multisque eduliis perspicimus, quæ vermibus

Animalia sponte, nulloq; semine nata

Quare mare piscibus fœcundum.

Aphia vulgo Spie, zinck,

vndique ſcaturiunt. Adde quod ex ſordidis vlceribus ac vomicis, vnguium, pilorum, teſtarum, oſſiculorum, lapidum fragmenta eximantur, ex humorū putridorū concretu coalita, quin & vermiculos caudatos, atque inſolita forma beſtiolas vomitu eiectas nouimus, præſertim in his qui morbis contagioſis oppreſſi erant, in quorum lotiis multoties innatare conſpexi minuta animalcula formicis affinia aut iis præſertim, qui æſtiuis menſib. in aqua cœleſti volutari conſpiciuntur, quorum nemo non morbo Neapolitano, lueq Venerea fœde erat cōtaminatus. Huc itaq ſpectat narrationis noſtræ ſeries, ne quis incircumſpecte, nulloq. delectu cibos ingerat ſordidos, nec ab iis quæ foris accidunt expurgatos, ablutoſq;. Quod cum plebeii negligant, ſcabie & pruriginoſis puſtulis infici ſolent, multiſque vitiis ac cutis affectibus deformari. Neque enim eo conſpiciuntur corporis habitu & conſtitutione, ea formæ dignitate, iis naturæ dotibus, ea ingenii dexteritate, nec denique valetudine tam inculpata, qua patricii ac generoſi pleriq., qui nihil menſæ inferri patiuntur, ne panem quidem primarium, niſi extima cruſta accurate deputata ac deraſa, reliquoq. eduliorum apparatu exquiſite decentique munditie inſtructo. Quod ipſum non improbo modo excluſo luxu omnia ad frugalitatem, victuſq temperantiam referantur. Ita enim inſtitutam habere decet vitæ victuſq rationem Proceres aulicos, vt omnia ad ſalubritatem, ad decus, ad honeſtatem moreſq. inculpatos ſpectēt ſic, vt fortunæ ſplendor, rerumq ſucceſſus, atque affluentia, quæ Dei opt. max. munere obtigit, nō luxui ac profuſioni, ſed moderationi ac temperantiæ ſubſeruiat. Quare exemplar iis exprimit inuictiſſ. Hiſpaniarum atq. Angliæ Rex totiuſque Belgicæ illuſtriſſ. Princeps Philip. qui propter ampliſſimas naturæ dotes, diuinum quoddam virtutis ſimulacrum mortalibus

Apoſtemata rudera ac pilos profundunt.

Gout-vvormē *aquæ cœleſti æſtate innaſcuntur.*

In victu mundities ſalubritati deuīcta.

Philippi regis laus.

exhibet. Cuius maiestati ac magnificentiæ adiumẽto sunt tot præstantissimi heroes, quorum auctoritate & consilio florentissima regna, vltroq. oblatæ à parente optimo Carolo Cæsare latissime ditiones stabiliuntur.

Solis Lunæq. vis & natura in constituendis excitandisq. tempestatibus. Quid deniq. auræ, aeris q. mutatio in corporibus animisq. hominum ac spiritibus efficiat. Obiter vnde Oceani fluxus refluxusq. ac reciprocatio, quæ diei naturalis spatiobus conficitur. CAP. XLI.

Solis & lunæ effectus in inferiora.

CErta minimeq. ambigua serenitatis, vel pluuiæ, ventorumq: signa exhibent Solis Lunæq. radii, qui varios subinde colores sibi asciscunt, vel ex situ loci, cœliq. ambitu quem permeare solent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offusa: quos si accurate obseruarent qui imperitæ rudiq. plebi atque aniculis prognostica obtrudunt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana spe ludificari. Ex his enim indubitanter prænuntiari possunt imminentes tempestates ac turbines, & quis futurus sit cœli status, ex quo vel vberem rerum copiam & prouentum, vel penuriam consequimur, multaq. alia quæ eleganti carmine complexus est Virgilius: qui cum fuerit in rerum cognitione versatissimus, omniaque naturæ opera exacte sit persequutus: animos quoq. hominũ aliqua ex parte illorum viribus effectibusq. subiicit. Siquidem pro tẽporis ratione, pro occasu siderũ, pro aeris ambientis qualitate ac quadripartita anni vicissitudine homines aliter afficiuntur, alioq. modo constituti sunt. Sic cœlo nubilo, auraq. densa ac caliginosa, tetrici homines existũt ac subtristes, somnoq. dediti: Sereno vero cœli statu, vernisq. mensib. quũ omnia frondescunt, alacres sunt atq. erecti, rebusq. iocosis intenti. Discutit. n. humorum fuliginem, crassiosque spiritus qui mentes nostras obnubilãt, aeris amœnitas, spiritusq.

Virgilij laus ob rerum cognitionem.

Status cœli animos immutat.

exhi-

tusque exhilarat, atq. animo lætitiam inserit. Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius:

Verum vbi tempestas, & cœli mobilis humor *Lib.1. Georg.*
Mutauére vias, & Iupiter humidus Austris
Densat, erant quæ rara modo & quæ tarda relaxat:
Vertuntur species animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui

Exiliunt enim paulo ante cohibiti spiritus aura placida ac suaui spiranteq. Fauonio recreantur. Vt em̃ fumi ac vapores reseratis ædibus, ostiisq. patefactis, immisso vndiq. aere, atque externis flat.busdissipari solent, omnesq. porticus ac vestibula situ pedoreq. obducta perspirari: Ita in corporib. humanis omnes graues halit⁹, & siqua corpori mephitis inhæret, aut mœror animi, discuti contingit atq. euentilari. Itaq. non internæ modo causæ, insitiq. humores ad sanitatem vel morbũ sunt adiumento, sed externi quoq. siderũ concursus, atq. aeris auræq. constitutio ac ventorũ qualitas, varias subitasq. mutationes hominum corporibus inserunt; quod singulis momentis in se quisque experiri potest. Quis est enim, vt animorum affectus prætercam, qui imminente tempestate aliqua, aerisq. intemperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in membris non percipiat, ac dolores pulsatiles, neruorũ contractiones, palpitationes, affectusq. alios dolorificos nõ persent scat? Claui siquidem calli, verrucæ, cicatrices, glandulæ, nodi, deniq. siquid luxatum, ruptum fractum, conuulsum, solutumq. fuerit in aliqua corporis parte, omnia futuram tempestatem præsagiunt, quod non sine acerbissimo cruciatu iis potissime vsuuenire solet, qui aliquid latentis occultiorisq. morbi ex scortorũ contagio contraxerunt. hi em̃ vbi venti rigidi spirare incipiũt, dolorib. promtius infestantur. Intendũtur em̃

Simile ab ædibus situosis.

Corpus aeris constitutioni obnoxium

Valetudinarij auræ mutationẽ percipiunt

nerui ac rigeſcunt muſculi, agitatisq. vitioſis humoribus q mẽbris infixi ſunt, acerrime cruciantur. Subeſt em̃ illis partib. intemperies quædam tempeſtati externæ cognata ac familiaris, quę carnificinã quandam in intimo membrorum receſſu exercet. Qui vero inculpato ſunt corporis habitu, firmaq valetudine ac ſtabili, nihil incommodi, nullosq. affectus ſentiunt. Vt em̃ ſutiles quaſſæq naues ac rimoſæ, citius tempeſtati ſuccumbunt, ita morboſa corpora, quiq. vacillanti ſunt ac dubia valetudine, omnib. expoſiti ſunt iniuriis, omnibusq. obnoxij incõmodis. Siquidem oborta vel leuiſſima aeris intemperie, dolores illos intenſos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferiorib. aliquã mutationẽ inducunt. Hæc n ſidera præ cæteris vires ſuas nõ in humana modo corpora, ſed in terrena quæq. exerunt, quorum vis tanta eſt, adeoq ſe in immenſum porrigit, vt quæcunque cœli ambitu continentur, ſuum ordinem, ornatumq. ac decus ex iis capeſſant ac conſequantur, omniſq. rerũ ſeries, atq. anni tempora horum arbitrio decurrant. Et quanquam ſuperiorum aſtrorum potentia nõ ſit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæq. perficiuntur. Is enim hunc orbem præcipue exornat, omniaq. concinne diſponit ac moderatur. Huius opera propagantur ſata, ac fruges matureſcunt, cunctaque incrementa ac progreſſus ſuſcipiunt,

A nauib. quaſſatis ſimile.

Solis & Lunæ vis in res inferiores.

Georg.2.

Atq, in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.

Magna ſane & Lunæ opera in rerum natura apparent, verum Solis effectibus poſteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemq. ab illo ſortitur, ſic vt tanta illius pars illuſtretur, quantam Sol ſuo ſplendore irradiat; deficit autem lucisq;, expers redditur, vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. Tunc autẽ potiſſime in terrena vires ſuas explicat, cum vel Soli ex aduerſo oppoſita impletur, atq. orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur. his enim die-

Oppoſitio pleniluniũ, cõiunctio nouiluniũ ſe cat.

rum

rum ſpatiis augeſcunt ſegetes, cōchylia turgeſcunt, venæ ſanguine, oſſaq. medullis implentur. Quo fit vt cōcubitus iis temporibus minus officiat. Et quoniam omnia humore imbuit, fit vt carnes radiis illius expoſitæ tabeſcant, atq. homines ſomno vinoq. ſopiti, pallorem capitisq grauedinem contrahant, ac morbo comitiali afficiātur; relaxat enim neruos, ac cerebrum plus ſatis humectat, mentiq; vi algifica ſtuporem infert. Oceani quoq. æſtus excitare, cauſamque reciprocandi illi præbere, non eſt quod quis ambigat. Siquidem cum perſpicimus ſilenti atq. obſcura Luna, eaq vel medio orbe diſſecta, vel in cornua falcata, ſiue augeſcat aut minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concurſus, nec in vllam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque etiam littora alluit: Rurſum vbi cum Sole congreditur, atque innouari incipit, aut in orbem circumducta plena conſpicitur, maximos excitari æſtus, fluctusque attolli in immenſum: quis alio, quam in Lunæ motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit; ſic ſidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatq;. Nam cum Luna oritur, Oceanus circa illas plagas deuoluitur, nempe Orientales, parteſq. Occidentales deſerit: quando vero ad Occaſum vergit, in illis partibus crebreſcunt fluctus; in iis vero quæ ad Ortum ſpectant detumeſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis quam lunares radij exhibent. Quod ſi cui libeat in Oceano Gallico, noſtroque mari quod ſe ad Septentrionem porrigit, locorum tractus ac ſpatia oraſque regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpiciet omnia Lunæ motu aſpectuq. perfici. Vbi ēm hoc ſidus exoriens diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumq. ſuum per cœli meatus proſequitur, eo æſtum fluxumque edirecto

Æſtus Oceani cauſa.

Luna mare cōcitat.

Simile à magnetis vi.

deferri contingit, quo radios dirigit, & quas terræ partes ac littora ex aduerso sibi opposítas respectat. Vt enim Sol ex humēti gramine humorē elicit, multamq. aquæ vim ex mari, stagnis, paludibusq absorbet, vnde pluuiarū origo existit: vt deniq. multæ herbę, quæ hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore qui humorem allicit, circumaguntur, eiusq. iter ab ortu in occasum expansis patulisque flosculis comitantur: ita Lunæ vi Oceanus modo in hoc, modo in illud littus impellitur, eoq. se inclinat, atque in illam oram decumbit quo sidus feratur. Cuius rei aliquod dabo specimen, ac quorundam locorum, vrbiumq. ac littorum, quæ mare alluit, exempla proferā. Principio quo omnia exacte percipi queant, hoc axioma seu pronuntiatū subiiciendum putaui: Lunam semper auersis à Sole cornibus, si crescat, ortum spectare: si decrescat, occasum; quæ triduo plerumq. in coitu morata demū lucescit, ac falcata emicat. Singulis vero diebus ab incremento à Sole remotior ad septimum vsq. augescens medio orbe diuisa spectatur, eaq pars illustratur, quæ Soli in Occidentem delato opponitur, illa opaca quæ Orienti obuersa est. Semper enim Luna crescens Solem occidentē sequitur, supraq nostrum horizonta conspicitur. Vbi vero decrescit, Solem præcedit, illiq. præuia est, ac supra horizonta anteculano consp citur, ea semper parte illuminata quæ Solem respicit: eoque efficitur vt pars incurua, atq in cornua falcata semper à Sole auersa sit, globosa vero atque in gibbum sinuata, aduersa, Solique exposita. Quarto autem & decimo die cum ex diametro Soli opposita est, plena perficitur, ipsaq. oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quo fit vt vndique illustretur, Solisque splendorem quaquauersum recipiat. Decimoseptimo die cum Sol oritur, Luna in occidentem depressa conspicitur. Altero & vigesimo die Sole emerso Luna medias fere

Simile à Solis vi attractoria.

Lunæ decursus.

cœli

cœli regiones peruagatur, eaque pars quæ ad Solem fertur, lucida est obſcuratis reliquis. Deinceps cum ſingulis diebus curſum ſuum proſequitur, octauo & viceſimo demum die & tertia eius parte, ſeu horis octo, totum Signiferi circulũ abſoluit: atq vt annũ Sol, ita Luna menſem conficit immutatione per ſeptimanas illi accedēte: nam vtrumq tempus & poſt primam apparitionem in dimidiũ orbem accreſcit, & quo inde plenum efficit, atq in rotundum circinatur, ſeptem diebus abſoluitur, qui geminati quatuordecim conſtituunt. Simili modo ſi inde cum æquali portione diuiſa eſt, ad ſecundam diuiſionem eiuſmodi rationem ſubduxeris, & hos dies reliquoſque cum plane ob oculos Luna declinata eſt, ſeptē inuenies. Quare menſem à Luna immutari perſpicuum eſt, quam vim illa à Solis aſpectu conſequitur, ex ſe nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi vero cum Sole congreſſum init, aut vndique ex oppoſita face illuſtratur, vehementes mutationes terræ mariq. inferuntur: argumento, quod ventos impetuoſos excitet, crebriſq fluctibus littora pulſet. Obſeruatum eſt autem noſtra memoria minimo annorũ interuallo iam quartum excreuiſſe in immenſam altitudinem Oceanum, totamque Belgicam diſſipatis diuulſisque aggerum molibus miſeranda clade oppreſſam, idq hibernis menſibus, quibus vis Lunæ in concitandis fluctibus, ciendisque tempeſtatibus, quam æſtiuis acrior, ſic vt ſemper aquarum concurſus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit; illæq. regiones ac climata omnium primo damno oppreſſa ſunt, in quæ aſpectus influxuſque ſideris proxime ferebatur: mox cum aliis littoribus ſe obuerteret, illis quoque aquarum violentia atq inundatio illata eſt. Hinc Flandri Oceani ſæuientis incommoda primum ſentiunt, ac periclitari incipiunt, proximo Mattiaci qui Zelandiæ inſu-

Menſis à Luna Belgis nomen accipit.

Luna quando tēpeſtates concitat.

Inundationes ineunte hieme incrudeſcunt.

las occupant, mox Brabanti, ac modo hi, modo illi portus, fidæq. alioqui ac tutæ nauium ſtationes vndarũ vi premi ſolent, ſideris motu in certos regionũ tractus conuerſo. Exaſperant quoq. maris ſæuitiam Cori ac Circij qui ex ſolſtitiali occaſu impetuoſiſſime in terras decũbunt, marinaſq aquas longe lateq. in continentem prouehunt, ſic tamen vt modo in hanc, modo in illam terræ partẽ volui fluctus contingat, ac ſubeunte quaq. regione ſuas vices pro locorũ diſtantia atque interſtitio, celerius tardiusq. æſtum concurſumq. maris perpeti. Quæ vt cuiq. exacte innoteſcãt, rem paulo altius repetã. Quo die Luna noua conſpicitur, quæ ſemper Occidenti incũbit, quod eo Sol inclinet, cuius fulgore ſplẽdeſcere incipit; & quo plena efficitur; eodem æſtus excitari diffundiq. obſeruamus, portusq. primum vicinos ad certam altitudinem impleri, ac deinceps verſus Orientem ad obuia quæq loca deferri, ſic vt ſubſequentibus diebus hora vna tardius ſegniusq. Oceanus moueri incipiat, quod ſidus indies ab illo fiat remotius, ac verſus meridiem ortumq elatum à Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Ictium ſiue Caletum, tum Sluſas quæ vrbecula eſt in Flandriæ confinibus ſita, Brugis contermina, noua plenaque Luna ſummo æſtu implet hora plus minus vndecima, ea parte illuſtrata quæ in Auſtrum reflexa eſt: Arnemudæ ac Metelliburgi tractus hora ſecunda ſeu noctis ſeu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occaſum brumalem ſeu hibernum conuerſa, à quo Africus fiat & Sol Capricornum ſubit, Bergis ſeſquihora aut duabus ſerius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Æquinoctialem occidentem, à quo Fauonij ſeu Zephyri ſpirant hora propemodum ſexta, Mechliniꝗ octaua, ſic tamen vt modo tardius, modo properantius mare influat, aere vel tranquillo, vel ventis incitato. Et cum ſex horarum ſpatio verſus occaſum

Circius. Noordt-vveſt.

Oriẽs Occidenti obuertitur.

Africus. Suydt-vveſt.

fertur

fertur,totidem horis refluit ac ſubſidit, vſq. dum ſidus noſtrum conſpectũ egreſſum iis oriatur qui aduerſum nos vrgent veſtigia : tunc ſiquidẽ denuo exæſtuat. Cum vero Luna mediȩ noctis lineam attigerit, indeq. ad noſtrum hemiſphæriũ deuenerit,rurſus in ſe fluctus reſidunt. Itaq. obſeruandi locorum ſitus, & ad quam cœli plagam ſpectent, metiendiq. regionum tractus,atq iis aſſurgentis labentisq. ſideris curſus accommodandus; hac enim ratione procliue admodũ erit,cuiq regioni fluxum refluxumq. aſſignare. Cæterũ nequis cornua ſpectanda ſibi perſuadeat,cũ ab illa parte nullos affectus obtineat, ſed gibbam deuexamq;,quam Sol illuſtrat, ea ſiquidem pars quæ ſoli terræq. obuerſa eſt,aquã allicit, illosq. portus ac ſtationes maris affluxu implere ſatagit, quos e directo ſplendore ſuo irradiat. Eo ſiquidem Oceanus confluit,quo Lunares radii impellunt. Interim hæc meminerint qui nauigio iter aliquo inſtituunt,cum Luna oritur, ac ſe primũ in noſtro hemiſphærio conſpiciendam exhibet, ſi pars quæ à Sole illuſtratur,in ortũ radios reflectat, in his terrarũ partibus quæ in Ortum vergunt, fluctus in ſummũ excreuiſſe: rurſus ſi Auſtro, vel Occidenti ſe obuertat, illæ partes æſtum perferunt, exhauſtis exiccatisque Orientis. Itaque ſi quis ab ortu vel æquinoctiali vel brumali à quo Euronotus & Subſolanus ſpirant, in occidentales regiones properat,alto mari, ſummoque æſtu in tractus inferiores deuehi tempeſtiuum erit. Verbi cauſa, A Mechlinia, Antuerpia,Dordraco, Bergis, Breda, Boſcoducis, Delphis, Gouda, & ſi quæ loca vlterius ſita ſint, pleno iam iamque refluxum minitante mari, nauem conſcendere expedit. E contra ſi quis ab Occidente verſus Auſtrinos ſinus tractusque Orientales curſum inſtituit, portu vacuo, æſtuq. aduentante, ac remeantibus fluctibus in altum deferri debet, ſic vt pro locorum ratione

Aſpectus Lunæ portus æſtu implet.

obſeruet Lunæ decurſum, & in quas cœli plagas ſe reflectat, quaſq oras ac portuũ ſtationes reſpectet.

De Lactucæ natura ac viribus, & quibus illa proſit vel officiat. CAP. XLII.

Quib. retunditur lactucæ frigiditas. LActuca in acetariis frequentius aſſumta, niſi erucam ac naſturtium, tum quæ Ptarmicæ prorſus affinis, Dragon vulgo dicitur, admiſceas, oculis officit, ac caliginem infert; incraſſat enim denſatq ſpiritus viſorios, atq. humorem cryſtallinum turbidum efficit, niſi vino eius vis retundatur. Veteres hanc non initio cœnæ, nec primis menſis inferebant, ſed poſtremo. quod Martialis indicat:

Claudere quæ cœnas Lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras incoat illa dapes?

Quod ipſos non citra rationẽ factitaſſe cenſeo: cum enim frigidæ humentisq ſit naturæ, à cœna aſſumta efficacius ſomnum conciliat, viniq. feruorem reprimit, atque ebrietati obſiſtit inducta cerebro humiditate Noſtra vero ætas ſalubrius exiſtimat ab eius *Lactuca ante & post cœnã ſumenda.* eſu cœnam auſpicari. Siquidem cum ex prolixiori prandio exigua fere eſſe ſoleat ad cibum auiditas, mos inoleuit vt in ipſo ſtatim accubitu faſtidiẽti ſtomacho lactucis oleo acetoq. conditis appetentia excitetur: quin & illum vſum lactuca præbet, vt ante omnem cibum in venas delata ſanguinis feruorem reprimat, atq hepatis cordisq. calidam intemperiẽ mitiget. adeo vt immodicus eius vſus Venerẽ coerceat, ac concumbendi deſideriũ extinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, camphura. Quamobrẽ affluentius iis præſcribẽda, qui cœlibatui addicti ſunt, ac pudicitiã illæſam tueri cupiunt, quo prurire vtriq. deſinant: iis vero q matrimonij capiſtris ſunt alligati, nõ prorſus reſpuendus eſt eius vſus: cum cerebrũ illorũ aliquando ex immoderata Venere contingat ſiccescere Verũ calorificis herbis retundi debet eius *Lactuca quib. vſui* frigiditas, ne ſemẽ genitale plus ſatis diluatur, atq ad progi-

progignēdos liberos fiat inefficax, parumq. idoneū.

De Hippolapatho herba, vulgo Patientia.

CAP. XLIII.

CVm multa sint Rumicis seu Lapathi genera, duo potissime in esum expeti solent, Oxalis, vulgo Acedula vel Acetosa dicta, quæ in acetariis appetentiam acuit, ac nauseam discutit, tum à magnitudine Hippolapathon. Est autē olus culmosum, foliis amplis ac prælongis, caule, vbi maturuit, rubicundo, radice flauescenti. Eius esse facultatis hāc herbā experior, vt carnes, atq edulia quęque quamlibet annosa ac peruetusta hac elixata tenerescant, atq. esui reddantur apta. Cum enim lubricæ sit humentisq. naturæ, durissimam etiam vel bubulam, vel gallinaceā mollit ac macerat. Quocirca apud veteres frequens eius vsus erat, quod cibos concoctu faciles præstet, aluumq molliat. Eiusdem cum hac facultatis est Atriplex, & q̄ à spinoso semine Spinacia dicitur, Lampsanæ Dioscoridis affinis, quam designasse puto Martialem, cum inquit:

Oxalis. Zurckel *Hippolapathi descriptio.*

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Denique Horatium, *Epod. lib. Ode 3.*

—— Lecta de pinguissimis,
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ salubres corpori.

De Saliuæ hominis effectu. CAP. XLIIII.

SAliua ieiuni p̄sertim hominis nulla cibi potusq. qualitate diluta qua vi polleat, quibusque viribus imbuta sit, varia experimenta commonstrant. Nam lichenas, mentagram, impetiginem, variolos, serpiginem, omnisq. generis pustulas abstergit. Et si cui parti corporis virulentæ bestiolæ insederint, crabrones, scarabæi, bufones, araneæ, tum aliæ pleræq;, quę suo contactu tumores dolorificos atque inflammationes inferunt, illius confricatione omnes affectus subsidunt ac discutiūtur. Insuper & scorpios interi-

Saliuæ vis & effectus.

mit, aliasq. venenatas bestias cōficit, aut saltem insigniter lædit. Insitū est enim illi latens quoddā virus ac venenosa qualitas, quā partim à dentium sordib' atq. vligine, partim ex humorib. vitiosis cōsequitur. Ad os siquidē ac fauces fumi ex his emanant, ac sputum aliena qualitate imbuunt, quo fit vt nonnunq̃ saporem amarū, vel acidū, vel subdulcem saliuæ inesse percipiamus, quemadmodū & sudori. Atq hinc est quod ieiunis os impense olidum existat, atq. halitus graueolentia obuios quosq feriant inficiantq;. Restagnant enim euaporantq. è corpore, tanquam ex palude quadā limosa vapores tetri atq. insuaues, qui cum veneni naturā obtineant, saliuæ fontes vitiant. Est autē liquor hic qui ori innatat, linguamq. humectat, ac cibū irrigat, nihil aliud, quam pituitosum quoddā excrementū, quod in ventriculo ex alimentorū succo conceptū, ad cerebrū defertur, atq. hinc ad linguā faucesq corriuatur. Quo fit vt quibus stomachus pituita redundat, os quoq saliuosum sit, atque humore immodico perfundatur: quibus vero præcordia æstuant, ac febrili calore torrescunt, lingua omni prorsus humore destituta est, atq. vt terra nimiis solis ardoribus adusta, finditur. Cum itaq. saliuæ qualitas effectusque ex humoribus emergat (ex illis siquidem illam naturæ facultas elicit, vt ignis ex herbis stillatitiū liquorem) facile iniri ratio potest, quare tam prodigiosa efficiat, rebusque nonnullis perniciem adferat. Quod si sani hominis saliua ad multa percipitur efficax, adeo vt non modo animalcula quædam, sed argentum viuum extinguat, atque mobilitatem illi eripiat: quid de iis statui debet, qui elephantiasi seu lepra, ac morbo Neapolitano, aliisq. contagiosis morbis sunt contaminati? Equidem noui complures, qui pustulas atque exanthemata contraxerunt, admotis ori cyathis, quibus infectorum saliua adhęserat propter lentorem & venenatum li-

Sudor & saliua ex humorib' vim sortiuntur.

Saliua q.d

Quibus os siccum vel vdū.

Simile ab herbis distillatis.

Leprosorū saliua noxia.

mum qui dentibus adhærescit, sic vt ea ratione omnis animalium morsus pernitiosus sit, licet nerui aut musculi illæsi sint, ob saliuæ contagionem.

De vsu lactis, de colostro ac cremore, illud Belgæ biest, *hunc* room, *indigetant: Tum quæ hæc coagulari in stomacho prohibent.* CAP. XLV.

VSus lactis non omnibus æque salubris: siquidem qui frigidiore sunt ventriculo, iis acescit, ac præcordia flatibus distendit: qui vero calidiore corporis temperamento existunt, iis aduritur, atq in nidorosos halitus effumat, capitiq. grauedinem adfert. Et cum lac eius sit naturæ vt calore densescat ac spissetur, frigore liquescat: fit vt in æstuanti stomacho promtius coaguletur, quod ipsum nulla re inhibetur efficacius, quã melle vel saccharo, salisq. momẽto. Cæterum cum plerosq. nouerim ex coagulato lacte, eoq. in grumos concreto, strangulatos, spirandi meatu, oborto vomitu, intercluso; inconsulte mihi facere videntur lasciuæ aliquot adolescentulæ, prociq. petulci, qui in pomeridianis symposiis colostris ac cremore aliisq. lactariis se infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento Vinum siquidẽ coalescere facit lac, atq. in casei consistentiã conglobari, quo cũ offendatur stomachus, ac repugnãtia elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinem deuergunt, magnarumq. ægritudinũ seminaria ministrant Sic pisces ac lac, omniaq acida lacti admixta, vinoq perfusa, scabiem ac lepram conciliant. Omnia enim impromiscue sic ingesta, computrescunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia. Colostris quæ fœtante enixaque boue in delitiis habent ganeones, nihil homini nocentius, adeo vt infantibus etiam triduo à partu lac maternũ degustasse pernitiosum sit, ac tantum non lethale. Coit enim ac crassescit in corpore, venasque ac sanguinis riuos obstruit, quo minus commode

Lac quibus vtile.

Lac calore inspissatur, liquescit frigore

Vinum & lac cõmixta vitiosa

Lac pisces corrũpit.

Colostrum Biest.

atq; inoffenſe poſſent alimenta permeare. Lac autem tum ſanguinem cõcretum diſſoluit cyminum, oxymel & acetum ſcylliticum, angelica, oſtrucium.

Podagrici cur ſalaces, atq; in Venerem proni, & quotquot in dorſum decumbunt, duroq; cubili innituntur.

CAP. XLVI.

Plus nimiũ ſalaces podagrici.

QVi articulari morbo obnoxij ſunt, magna ex parte ſalaces eſſe ſolent, atque impenſius prurire, partim quod ex diutina aſſuetudine illi rei aſſueuerint, cuius immoderato vſu is morbus cõtractus eſt: partim quod identidem iis nerui rigeſcant atque intendantur, crebroque in dorſum decubitu humores ad partes genitales confluant Pari ratione qui frequentius equitãt, tum qui nauiũ tabulatis incũbunt, atq in dorſum proiecti durius cubant, in rem Veneream proni ſunt ac procliues, incaleſcunt eñ nerui, qui ad partes generãdo homini deſtinatas porrigun tur, ſic vt ex agitatione, influxuq humorum lumbos incitari contingat, ac tentiginem ſuboriri. Eadem ratione euenit, vt ſi quis offendat collidatq. pedis pollicem, confeſtim ex huiuſmodi affectu inguen intumeſcat, ac ſcrotũ, hoc eſt, rugoſum illud teſtiũ inuolucrũ condoleſcat cõſenſus ratione, atq ob neruorũ venarumq implexam ſeriem. Vt enim ſi quis forcipem aut ferramentũ aliud calenti ignitoq. foco immittat, nõ ſolũ pars igni inſerta igneſcit, ſed etiã ab igne remotior ita plerumq incaleſcit, vt contrectari nequeat: ita membris è directo conſtitutis dolor infertur, affectusq morbidus vicinis partibus cõmunicatur. Sic à ventriculo inteſtinis, vtero, ſplene, hepate caput afficitur, atq e diuerſo cerebro læſo, aut intemperie aliqua affecto, in ſubiectas ſubditasq. partes malum deriuatur Atq hinc eſt quod obſtetrices, licet huius cauſam ignorent, explorare ſoleant in puerorũ morbis genitale, illiq affixos teſtes, ex quorum

A re fabrili ſimile.

Partes genitales vel ſecundæ, vel aduerſæ valetudinis ſunt indices.

rum obseruatione etiã adulti concipere possunt indubitata vel salutis, vel interitus, deniq. aduersæ secundæq. valetudinis indicia. Si enim testium loculi flaccidi sint ac languescant, eorumque appendix deprimitur, facultates naturales concidisse, omnesq. vitales spiritus qui vitam fulciunt, collapsos esse argumento est: Sin corrugatæ erectæque sint abditæ illæ partes, ac mentula rigescat, omnia fore salua denunciat. Cæterũ quo euentus exacte præsagio respõdeat, obseruandũ in qua corporis parte morbus consistat. Si enim in morbis cerebri, & qui supra diaphragma septumq. transuersum constituti sunt, propendent, ac flaccescant genitalia, salutare est, vt econtra contracta esse ominosum, intermoritur enim facultas vitalis ac nerui ad suam originem conuellũtur. Obseruaui autem in multis, constante etiam mente vigenteq. ratione, ita contractos testes, ac penem virilemq. pessulum resiliisse, vt lotium reddituri illius adminiculo essent destituti. In omnibus autem affectibus qui infernas partes occupant, auspicatum est testes esse corrugatos, pudendumq. subrigidum, reualescere enim hæc indicant illas partes quæ naturalibus facultatibus subseruiunt, atque ad obeundas functiones ac munia denuo accingi; nullæ siquidem corporis partes citius reuiuiscunt, discussoq. morbo vegetas se præbent, atque erectas, quam quæ naturæ parens in occulto constituit.

Testes flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumẽta præbeant.

Cerebri et hepatis affecti præsagiũ ex testibus.

Genitalia ex morbo primũ reuiuiscunt.

An exanthemata ac pueriles varioli, quæ vulgo Maselen *dicuntur, vino rubro exigi expugnariq. possint, deniq. lacte bubulo, quæ à mulierculis exhiberi solent, cum huiusmodi pustulæ efflorescant.* CAP. XLVII.

IN morbis qui in sanguinis ebullitione atq. inflammatione cõsistũt, diaphoretica seu discussoria, exhibenda, quæq. humores attenuent, quo commodius per corporis meatus ac spiracula queant expurgari, nõ est quod quisquã ambigat. Itaq. mirari subit qua ra-

tione matronæ noſtræ, cum hæ puſtulæ eruptionem moliuntur, vinum rubicundũ exhibeant, quod plerumq. aſtringentis eſt naturæ, atq. humorem cogit ac denſat. Quocirca ego decoctum confici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgo Calendula dicitur, meliſſophyllo, anetho, hyſopo, ſatureia, ficubus, aniſo, & fœniculo, quod cutem relaxat, humorumq. collectionem diſſipat. Iniri tamen rationem poſſe video, qua inoffenſe citraq. incommodum præſcribi poſſit, modo tempeſtiue id fiat, cũ ſcilicet omnis humorum impetus ad cutem delatus eſt, tũc enim eadem ratione propellit, qua illa quæ comprimendo aluũ laxant, vt myrobolani, & radix Pontica, vulgo Rhabarbarum dicta, quibus manifeſte aſtringẽs vis aliqua ineſſe percipitur. Itaq. aſtringendi ratione rubellum fuliginem propellit, atq. humores fumidos qui mediis ſpatiis inhæreſcunt, ad extimã cutem deuehit. Sic experior in nonnullis vinũ nigrum Hiſpanicum, quod à tingendo *Tinctoer* noſtri vocant, aluũ ducere, quod tamen dyſentericis exhiberi ſolet, quo aluum ſiſtat. Id efficit partim quod ob craſſitiem venas ſubire nequeat, partim aſtringendi premendiq. facultate, qua ea quæ inteſtinis inhærent, proluit. Pari ratione rubrum vinum quod calorificum ſit, diſcutiendi vi pollet ac ſudorem elicit. Lac autem nulla ratione exhibendum cenſeo, cum febricitantibus ſit noxium, promteq corrumpatur, ac contagia concipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriente aliquo lac liueſcere ac corrumpi, omnesque halitus peſtiferos in illud deferri.

Caltha, Goud-bloemẽ.

Vinũ rubrũ an ſudorem & vrinam moliatur.

Lac corruptelæ obnoxium.

Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumq. liquorem, quæ Belgis Ceruiſia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq. vires reſtaurentur. CAP. XLVIII.

TOnitru & fulmen noxam inferre rei penuariæ cellisq. vinariis, nemo non patrum familias luculento

culento ſuo damno experitur. Siquidem fulmine vapeſcit vinum, coloremque rufum aſciſcit, ac genuinus illi ſapor aboletur calore igneo ac vi penetrabili vrentique Cereuiſia horrendo illo ſonitu, motuq. violento ac concuſſione acore vitiatur, potuique efficitur inidonea. Et quanquam æſtiuus calor præcipua cauſa ſit, vt liquores aceſcant, fulmen tamen ac tonitru ſubitam mutationem huiuſmodi rebus inferunt etiam hibernis menſibus, cum æſtus pedetentim id efficiat. Quod ſi penora ſubterranea ſint ac concamerata, fornicibusque ac teſtudine conſtructa, minus detrimenti poculenta accipiunt, quam ſi tabulatis conſtrata ſint. Celerius enim in hæc penetrat aeris auræque intemperies, ac violentius in dolia cadosque vinarios decumbit. Quocirca ego iſtos præmunire ſoleo antequam, tempeſtas ingruat, ſuperpoſita vaſis ferri lamina cum ſale, aut ſilicibus, fulmen enim cum duriſſimis conflictatur, in eaque potiſſime vim ſuam exerit. Nam rara & tenera intacta relinquit, quod per ea tranſitus pateat, nec illis inhæreſcat: eoque fieri videmus, vt quercus atq. ilex duriſſimæ celſiſſimæq. arbores fulminis iniuriæ maxime ſint expoſitæ, cum Laurus quæ illi cedit, nec renititur, intacta conſpiciatur. Sic experimento potius, quam ratione comprobatũ eſt Phocę ſeu vituli marini tegmen, ob id opinor quod contextu raro ſit, minusq. ſolido, fulmine inuictũ eſſe, ſimiliter & Aquilam eiuſque exuuias. Cæterum hoc omniũ ſcire intereſt, ac meminiſſe expedit, vt valetudini conſulant, Alimenta fulmine vitiata, noxia eſſe, ac pernicioſa adeo, vt ne canes quidem cõtacta deguſtent. ineſt enim illi vis peſtifera, ex qua ſpiritus venenatus in contacta diffunditur, eoq. fit vt à fulmine aduſtis teterrimus odor emanet, quod in ariſtis confricatis percipimus, quę tactu fulminis robigine vitiata ſulfureum odorem naribus offundũt.

Tonitru & fulmen liquores vitiant.

Ferrũ qua ratione fulmen à liquoribus arceat.

Phoca. Zeehõt.

Robigo Brandt *vulgo.*

Atqui cum indicauimus quid efficiant tempeſtates hæ naturales,& quid damni rebus inferant: reſtat vt quibus ea reſtaurari poſſint, ac priſtino vigori reſtitui,commonſtremus,quod ipſum non facile effeceris,niſi liquorem in aliud dolium transfundas,quod tamen prius defricari debet,deinde decocto foliorũ ſatureiæ,thymbrę,lauri,iuglãdis,myrti cum hortenſis,tum ſylueſtris, quæ *Gagel* Brabantis dicitur,fœniculi, baccarum iuniperi, Orminij quæ triuiali voce Gallitricum dicitur,vulgo *Scerley*, macerari,exſiccatoq. dolio recondi, poſtmodũ vbi in vſum depromi continget,colorem, odoremq. ac ſaporem exhibebit gratiſſimum. Ceruiſiam quoque vbi à genuino ſapore degenerauit,aut vbi langueſcit,medicatis odoratisq. rebus reſtituimus, ac ſaporis gratiam conciliamus,nempe Iridis radice,Zinzibere,nuce myriſtica,ſeu moſcata,garyophyllis, lauri baccis, eiusque aridis foliis, Calamo odorato, origano, beta. Cum enim Braſſica vulgo Caulis, vini naturam corrumpat,tum Beta reſtaurat,quod nitroſa facultate prædita ſit, qua efficit ne vinum in mellis lentorem denſeſcat ac cogatur, quod ipſum & Erucæ ſemen præſtat, ſed non ſine graui valetudinis diſpendio: neruos ſiquidem vi cauſtica atque adurenti afficit,morbosq. articulares inducit, vt reſinata quædam vina, atq exoticis quibuſdam rebus condita. Noſtri enim caupones ſulphure cados ſuffiunt, atq. aquam marinam melle coctam infundunt nõ deſunt qui lac bubulum illi immiſceant: alij calcem, arenam, tritosq. lapides cãdidos ex Bentimargo in has oras aduectos doliis inſternũt, adiectis aliquot ſalis manipulis, aut ſex ſeptémve ouis,quibus omnia vitia vini emendari ſolent, ac ſapor & color in priſtinum vigorem reſtitui, quorum nonnulla tametſi minus noxia ſunt, ſemper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora,minusque ſalubria exiſtunt.

Vt vitiati liquores inſtaurentur.

Braſſica vinũ corrũpit, beta inſtaurat.

Quib vina condiri ſoleant.

Tempeſta-

Tempestatis ex marina aqua contactu præsagia, tum quid portendant hiberna tonitrua. CAP. XLIX.

OBseruaui sæpius scapha in vlteriora littora deuectus, manu salo immersa, aquas marinas prorsus egelidas ac tepore imbutas, quod ipsum tẽpestates ante triduum imminere portendit, ventosq. impetuosos, ac fluctus validos. Cum enim in alto remotoq. mari, vnde ad nos ęstus deuehitur, tempestas incubuit, aqua marina concussa atq. agitata feruescit, vtq. manus complosæ, calore perfunditur, mox ad nos turbines ac tempestates deuoluuntur, fluctusq. in summã altitudinẽ intumescunt. Sic ineunte vere tempestates austrinæ herbas & gramina eliciunt cõcussu & agitatione aeris concalefacta. Similiter si quando hibernis mensibus tonitru ingruat, ac cœlũ fulmine coruscat crebrisq. ignib. æthera micat: subsequuturam tempestatem ventosq. Typhonicos exorituros, ac sæuissimos in Oceano æstus indicat. Cum enim præter temporis rationem, cõtraq. naturæ ordinem excitatur aeris illa intemperies, necesse est validam subesse causam, quę illos turbines cõmoueat: nunquã enim tale quiddã obseruaui, quin postridie horrendæ tempestates sint exortæ magnaque aquarum eluuies. Fulmen enim & tonitru æstati familiaria sunt, quemadmodum & ardentes febres; quæ si hiberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri causa oportet, quam prohibere ac reprimere temporis contrarietas nõ potuit. Quo spectat illud Hippocratis: Minus periculose ægrotãt ii, quorum vel naturæ, vel ætati, vel consuetudini, vel tempori familiaris morbus est, quam quibus horum nulli affinis cognatusq. existit.

Hiberna tonitrua tempestates præsagiunt.

Lib. 2.

Pueros rebus pulcris affici, ac rugosas deformesq; anus exhorrescere, quocirca cum annosis fœminis in eode lecto nõ collocandos, multo minus si pedibus ex aduerso illis sint cõstituti.

CAP. L.

Nemo non afficitur rerũ amœnitate.

NEmo non mortalium rebus pulcris blandisq; ducitur, sed pręcæteris tenella ætas atq impuberes qui cum viuidi sint ac gesticulosi; ignem, faculas, funalia, scintillas ac flammantia quæq. auide spectant, omniaq verborum lenocinia & quæ animũ demulcent, spiritusq. erectiores faciunt, captant. Quo fit vt pueri nulla re melius cõticescant quamlibet implacabiles, quam cantilenis, aut cum lucentia quæq. oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atq. aerea lucidaq substantia; quo fit vt tenebras exhorrescãt, aspectuq. tetra ac torua auersentur. Sic vbi matrona aliqua verrucosa, vel rugosa anus infantes vlnis gestant, gremioq fouent, ad primum statim intuitum plorabundi resiliunt at si qua forte elegantiori forma, beneq. culta astiterit, eo se inclinant, illamq exporrectis brachiis ambiunt Quamobrem incõsulte faciunt, qui tetricas aut morosas nutrices conducũt, aut aniculis alendos cõmittunt infantes, quæ mansum in os tenerum inferant. Cum enim halitu graui fere sint ac viroso, hircumq́ oleãt, fit vt quidquid ex huiusmodi corporibus emanat, ad se eliciant, eoque efficiatur vt colore giluo existant, ac mustelino, multaq. vitia ex illarum accubitu contrahant, præsertim si in decliuiori spõdæ parte reclinentur, illisq ex aduerso sint constituti.

Pueri deformes anus fugiunt.

Anicularũ halitus pueris nocinus.

Qui fiat, vt tenellas ætas, prægnantes sacrifici, quiq; solitariã vitam agunt, ac sedentarij sunt, primo omnium morbis popularibus ac peste corripiantur.

CAP. LI.

ILlos comperio morbis contagiosis, quales autumno æstiuisq mensibus grassari solent, citius corripi ac succumbere, qui tenerioris sunt ætatis atq. inualidæ, humidoq corporis habitu existũt. Cuius generis sunt impuberes ac sexus muliebris, tũ qui otio somnoq. dediti excrementorũ copiam coaceruant.

Qui morbis cõtagiosis primũ capiãtur.

Hi ſiquidem promtius periculis ſunt expoſiti, morborumq. contagia celerius concipiunt. Vt enim perpolitum terſumq. ſpeculū. aut nitida quæq citiſſime denſo halitu ac fuligine offuſcantur: vt deniq. ignis leuiſſimas ſtipulas, atq. arida nutrimenta confeſtim corripit, cum ſolida ſerius inardeſcāt: Sic tenera corpuſcula ingruente primum populari morbo, vt minus armati munitiq milites in bello, conficiuntur; proxime mulieres geſtantes vterum nō facile obſiſtere atq. obluctari poſſunt, quandoquidem ægre internum onus ferre ſuſtinent, ac iam iam defecturæ videantur: quo fit vt inuadente vel leuiſſimo aliquo morbo, nedum peſtis ſæuitia labaſcant. Sacrifici vero & moniales quoniam otio ſomnoq. dediti ſunt, nec vlla exercitia, laboreſq ſubeant, ægre aduerſus hos morbos ſubſiſtunt Baiuli autē & vectores, cæteriq plebeii, ac vulgus promiſcuum quod in omni vitæ victuſq ratione delinquant ac ſordide viuant, ab huiuſmodi quoq. morbis nō ſunt immunes, tametſi eorū nonnulli ob indurata laboribus corpora ſerius iis malis tententur. Cęterū cum pueri in acutis morbis inſultū non perferant, tum in mitioribus, aut vbi lenta ægritudine contabeſcunt, nō minus diu quam adulti cū morbis luctantur; infantes ſiquidem ea habēt poteſtate, quę prouectiores actu. Inſita eſt n huic ætati vis quædam, vitaq. ac vigor, quæ in multos annos ſunt propagāda. Hinc Auguſtinus Pueri inquit, habent perfectionis modum, ita vt cum illa & concipiantur ac naſcantur, verum in ratione ac poteſtate, non in mole. Omniaą enim membra inſunt ſemini, quæ ſenſim emergunt, ac decus iuſtamq. longitudinem conſequuntur. Ita ætatis decurſu exerit ſe atq. elucet vis rationis, cæteraq naturæ munia perfici incipiunt. Hinc noſtrates dictitare ſolent, vbi impuberes laudant ac ſpe lactant: Subeſt huic [illegible] robur, *Daer ſteek een man in*.

Simile à ſpeculo ſumtum.

Simile à militibus non munitis armis.

De ciuit. Dei, c. 14.

Varia naturæ documenta, rerumq; diuersarum non inconcinna congeries, quæ cum grata breuitate tractare institui, vno velut vasce complecti visum est. CAP. XII.

Liquor stillatitius, quem ex herbis virentibus elicimus, nunquã putrescit, quod excocta sit omnis terrena concretio. illiq. insit aerea quædã substantia, quo fit vt nullam decoctionẽ perferat. Si enim igni admota feruescat, omni sua vi & facultate destituitur: siquidẽ cum pura sit & defęcata, non habet quod adimi illi possit, eoq. fit vt citius putrescat, ac mucore obducatur, quã putealis decocta. Sic cereuisia cocta ex puteali, stagnãteq. aqua, licet turbida sit & inquinata, sapidior est, minusq. acescit, quam ex cœlesti & clara confecta. Turbulenta siquidem siquid habet vitii, excoquitur ac melioréscit. Memorabile est quod Hermolaus Barbarus ait, Aquam septies putrefactam, purgatamq. nõ putrescere amplius. Quoniã, vt opinor, exinanita est atq. exemta terrestris omnis substantia, prorsusq. defęcata ab omnib. sordib. quæ illi putredinis causa extitit. Sic obseruaui Zythi hoc genus quod plebes *Iopenbier* vocant, certo anni tempore acescere, ac postliminio pristino vigori restitui, quod ipsum in vino exotico euenit Bastardo & Nigro Hispanico, quod mantilia manusq. inficit, ac lintea quæq. saturato rubore imbuit, vt cerasa Actiana, quæ vulgo *Morellen* appellantur.

In Corol. Dioscor.

Duo sunt liquores humanis corporibus non minus grati, quam salubres, intus Vini, foris Olei: quorum vsus si moderatus sit, inculpata valetudine homines efficit, tum cruda viridiq. senecta. Vt aũt ocreę duriores ac coria quæ rigescunt, situq. sunt obducta, oleo macerata mollescunt: ita corpora hominum, ac potissime senum vino perfusa, mitiora fiunt, minusq. rigida ac tetrica. Olea vero atq. vnctiones quanquã apud plerasq. gentes propemodum in dissuetudinẽ venerint, eorumq. vsus exoleuit, cũ senum, tum iuuenum

Vinum. Oleum.

Simile ab inuncto corio.

uenum corporibus salubriter adhibētur; his enim ea densa præstamus, ne externo ventorum impulsu feriantur ac succumbant, vel laxa efficimus, ne interna humorum fuligine strāgulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena respuit, adeo siquis cutem admotis cauteriis erodēte medicamento exulcerare pergat, illamq. oleo perūgat, frustrabitur, operamq. luserit; non enim adhærescunt quæ applicantur, nec penetrant. Intus quoq. assumtum virus acrimoniam retundit atq hebetat, venasq. subire prohibet, ac confestim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquori superinfusum præseruat, ne vel vapescat, vel corrumpatur. Siquidē aerē arcet, omnesq. halitus excludit quæ putredinem inferre possint. *Oleum venena retundit.* *Oleū cuiuis liquori superinfusum putredinē arcet*

Succinum festucas atq. arida quæq allicit : at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocinum quoq. vulgo basilicon repellit. Sic magnes allio perunctus ferrum respuit, quod pingue quiddā allio insit, quo vis eius retunditur, ac minus adhærescit. *Ambra.*

Cucumeres & cucurbitę cum humore turgescāt, eoq alantur, oleum ita auersantur ac diffugiunt, vt illi admotæ resiliant, ac sese contrahāt Omnes enim stirpes oleo affuso putrescunt. *Cucumeres aquā appetunt, oleum respuunt,*

Vitis si sterilescat, ac præter pampinos, stolonesq. ac sarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetusto perfusa, fœcūda efficitur; cum enim redundantiori humore stranguletur, excitato calore absumtaque excrementitia humiditate in speciosos vberesque fructus protuberat, quod ipsum etiam fit fęce vini radici affusa Male autem nostrates vitis fœcunditati cōsulunr, qui scrobe facta fuliginem ex fumario derasam circa radicem obruunt : tametsi enim aliquid pinguedinis illi inesse videatur, feruida tamen vrentiq. virtute perniciem vineæ affert, eamq. arescere facit, vi corrodenti. *Vitis vt fœcunda efficiatur.* *Fuligo sitis noxia.*

Orminum, Centrum galli officinis dicitur, cuius

Callitricũ Scherley

semen festucas, ac puluisculos, aliaque oculis infesta quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem illud oculo admotum per ambitum illius quaqua-uersum voluitur, assumtoque humore, ac discussa caligine, turgidum egreditur, ac velut tenui membrana obductum. Ipsa vero herba contrita aculeos spinasq extrahit, ac morantes difficilesq. partus accelerat: Vino iniecta mentem exhilarat, animique nebulas discutit, ac Venerem stimulat: liberalius tamen assumta odoris grauitate caput tentat: Scabras rugosasq. manus molliculas præstant ac leniunt Altheæ maluæq. decoctum; illis autem efficacius fœni Græci, liniq. semen, quod miti est oleagine imbutũ. Conficiuntur autem apud nos contuso lini semine, expressoq. oleo fraces, formaq quadrangulari liba quędam saginando pecori accommoda, quorum si fragmentum aqua cœlesti maceres, manusq illa abluas, pruriginosæ cutis vitia emendari percipies, mẽbraq nitida ac perpolita effici Frontem quoq atque vbera flaccida, rugisq deformata expolit lini fęx aut amurca, addito gummi Arabici ac tragacanthæ, mastichesq. momento, ac Caphuræ perpusillo, quod oculis quoq. rubicundis, ac palpebris lippitudine arida vitiatis, atque hiantibus decorem, aspectusq venustatem conciliat.

Vt manus læuore perpoliantur.

Vt frons & vbera rugis deformata nitescant.

Visum est nonnullis prodigii quiddã simile ægrotos membris esse calidissimis totoq. corpore vri, nec tamen vlla siti premi, cum id eueniat eo, quod calor se diffundat, nec cordi vlliq. parti pricipi inhærescat. Quo fit, vt erumpente sudore, cordeq. perspirato, ac discusso calore fumido qui interna viscera occupabat, siticulosi esse desinant: econtra quibus calor in extimam cutem non erumpit, sed intus delitescit, intoleranda siti crucientur, etiam si foris nulla se caloris indicia proferant; quæ febres omnium perniciosissimæ.

Cur quidã febricates nõ sitiant.

Albumen oui conquaſſatum, calciq. viuæ admixtum vitii fragmenta ferruminat ac teſtacea quæq. ita glutinat, vt diſſolui nequeant propter lentorem ac tenacitatem glutinoſam. Cum enim calx cuiuis liquori, admixta in lapidem indureſcat, tum maxime albo oui confuſa, quod muſcoſum eſt viſcoq. aſſimile. *Ferruminare. Souderen.*

Qui hortorum cultui deditus eſt, atq. vberem ex ſingulis ſtirpibus prouentum conſequi volet, obſeruare eũ decet, quæ inter ſe cõſentiant, quæq. diſcordent. Siquidem herba altera alterius incremento officit. Sic vitis ſi in braſſicæ confinio cõſita ſit, vel langueſcit vel emoritur. Cum enim vitis ſucculenta ſit, ac braſſica humoris præauida, omnem ſuccum allicit, ac deprædatur. Laurus quoq. & hedera viti noxia eſt, eamq. exareſcere facit vi calorifica atq. exiccante, quod Pſeudonardus quæ Lauandula dicitur, pluribus herbis infert intenſi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam, qua vicina quæq. deurit; quo fit vt temulentiæ aduerſetur, quod vini vim retundat. *Herba alia alijs aduerſantur* *Laurus viti inimica.* *Raphanus temulẽtiæ obſiſtit.*

Allia prope roſas conſita illas odoratiores præſtãt quia alliorum acrimonia ac caliditas inſitas illis vires excitat atq. elicit: quæ enim ex frigiditate lãgueſcunt, calore acuuntur. *Allio roſæ odoratiores euadunt.*

Olea medicina eſt Ciceri, arcet enim abigitq. erucas, quæ illud erodunt ac depopulantur, idq. odoris grauitate, quo fit vt beſtiolæ illi non innaſcantur. Cum autem olea amaritudine imbuta ſit, braſſicam herbaſq. alias præhumidas marceſcere facit, quod ipſum & Origanum efficit, Ruta & Cyclaminus facultate calida atq. exiccante. Scio equidem multa huius generis perfici occulta inſitaq. vi ac totius ſubſtantiæ proprietate, ſic vt non ſemper ratio iniri, aut effectus cauſa explicari poſſit; iuuat tamen, ac voluptati eſt Philiatro ac rerum naturalium induſtrio, ſagaciq. inueſtigatori probabiles rationes commi- *Olea natura.* *Ratio mirarum rerum inexplicabilis.*

nisci: quas si prorsus non assequitur, non tamē rebus manifestis fidem derogat, nec effectus calumniatur, sed naturam eiusq. opificem admiratione prosequitur. Innumera autem sunt, quorum probabilis ratio reddi potest. Verbi causa, Portulaca dentium stupori medetur, qui ex acerbis acidisq. cōtractus est, quoniam glutinosa est ac lentore prædita, quo ab austeris affectos dentes, & quibus deuinciuntur, neruos lenit, suaq. viscosa humiditate incommodum sarcit. Caliditatis autem atq. astringendi ratione idipsum facit salis confricatio, aut si paululum casei ouilli viridis dentibus conteratur. Exiccat enim, dentesque stupidos stabiles facit, atq. ex frigido humidoq. aut acido humore labantes fulcit.

Portulaca dentiū stupori medetur.

His qui obesæ naris sunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus est, efficacissime hunc restaurat Melanthii semē quod Gith apud Esaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris vibrantisque sint odoris. Dilatant enim meatum, humoresque atque alienos vapores resoluunt ac discutiunt. Nihil autem, etiam in senibus expertus sum magis præsentaneum, quam Mentham identidem naribus admouere, cuius fragrantiā manifeste percipiunt, quibus etiam is sensus ad teterrima quæque occalluit, omnisque odorandi facultas adempta est. Raphanus quæ Antonomatice Radicula dicitur, primis mensis inferri debet. Sic enim edendi auiditatē incitat, ac stomacho minus officit. Quocirca culpandi sunt nostrates, qui peracta propemodum cœna aut prandio illam esitant. Sic enim melius perfici concoctionem sibi persuadent, cum ventriculo infesta sit, nisi aqua saleq conspersa cibo præmittatur, alioqui graues halitus fructusq. nidorosos ac subolidos excitat. Quod si ex ea dissectam particulam vino immergas, confestim fœtorem contrahit ac graueolentiam.

Olfactus vt restituatur.

Mentha olfactum restituit.

Radiis.

Ferro

Ferro rubiginem euestigio adimit, illiq. splendorē conciliat oleum Tartari, quod ipsum etiā lentigines emaculat in facie omnesq. postulas fœdas, quæ frō tem mentumq deformant, abolet vi abstersoria *Tartarus. Vvyn-steen.*

Caphura aquæ cœlesti cōmixta, illam à putredine tuetur ac præseruat odoris fragrantia: similiter & myrrha, atq Agalochum, vulgo lignum aloes. *Caphuræ vis putredinem à liquoribus arcet.*

Succus quoq Cyrenaicus, qui vulgo Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda à rebus putrilagine, efficacissime sunt. Omnes siquidem vitiatos halitus auramq pestiferam abigunt, atq ambientem aerē, qui fere putredinis causa existit, puriorem reddunt, effluxu grato ac suaui, qui ex calida siccaq. qualitate emanat.

Tithymali, cuius septem numerantur differentię, succus lacteus verrucas delet vi adurenti & caustica. Siquidem ob intensam caliditatem ac vim penetrātem, radicem arescere facit, quo facto mox vt scabra quædam crusta decidunt. Pari ratione Hermodactylus ac Sauina in puluerē redacta, atq. oxymeliti scyllliticæ, vel succo Calendulæ cōmista, clauos callosq. aboleat etiam in partibus pudendis, cum à fœdo cō cubitu contracti sunt. *Tithymali vires.* *Verrucæ vt aboleantur & claui.*

Æstiuis mensibus ne vinum in congiis cito vapescat, aut calore perfundatur, sed inter propinandum frigescat, in labro aqua gelida oppleto collocentur vrcei, aut capaciora pocula; deinde Sal nitrum, vulgo *Salpeeter*, insternatur: tanta frigiditate vinum imbui continget, vt eam vix dentes tolerent. Huius autem qualitas illum in bambardis strepitum efficit; nullo autem sonitu nec tam valide explodi glandem continget, si is eximatur. *Vinū quo minus vapescat:* *Nitrū liquori frigiditatem inducit.*

Si quis dilutius bibere instituit ac consultū existimat vinū plus satis meracum infusa aqua mitigandum, nō id inter edendum moliri debet, sed sesquihora antequam sit accubiturus. Sic enim coalescunt *Quomodo vinum diluendum.*

inter se liquores, nec repugnanti qualitate cōcoctioni resistūt. Vulgari siquidē more diluta, tētant caput, ac rugitus flatusq. excitant. Acerba quoque vina ac subaustera dulcibus non commiscenda, nec rubrum candido. Negotiū enim facescunt ventriculo diuersarum qualitatum alimenta, cum aliud properantius, aliud tardius in habitum corporis rapiatur. Quapropter hunc delectū habendum suadeo, vt in prandio album assumatur, in cœna vero rubrum. Album siquidē promte delabitur, ac venas meatusq vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrū vero modo generosum sit, plus alit, sed astrictionis est particeps. Quod si in eadē mensa vtrumq propinetur, semper album rubro præmittatur. Cum autē diluendi vini rationē non penitus negligendā censeam, tum illud Plutarchi mihi semper arrisit: Vinū in tempore modice bibendum potius, quam aqua diluendum: deperit enim infusa aqua.

Plutarchi sententia de vino diluendo.

Castaneas si quis volet conseruare intactas, nuces basilicas ex iuglande collectas inspargat. Omnem siquidem vliginem atq humorē excrementitiū qui cariosas eas efficit, atq euanidas absorbent, situque obduci prohibent. Est enim eius naturæ nux regia, vt exiccet, humoremq. depascat; vnde salubriter tōsillis, vuullæ omnibusq gutturis vitiis adhibetur, in quem vsum Diacaryon, hoc est, ex nucibus antidotum conficitur, quod omnes à capite fluxiones sistit ac reprimit. Et quoniam venenis resistunt, ac venenati aeris contagia discutiunt: cōpositio diatesserō, quod ex quatuor rebus conflata sit, à veteribus excogitata est, quæ recipit nuces binas ac totidem ficus, folia rutæ viginti, aliquot salis grana; quæ contrita si quis ieiunus sumserit, eo die à venenis morbisq contagiosis futurū est immunis.

Castanea qui seruētur.

Dianucū.

Antidotū contra pestem.

Cæpe præter omnium stirpium naturam decrescente Luna augescit, atque incrementa sumit: cre-

Cæpe natura ab aliis stirpib. diuersa.

crescente minuitur. Id eo fit, quod Luna immodico illam humore strangulet: cum enim natura succulẽtum sit vt omnia bulbacea, ac natiuo succo abunde perfusum, Luna crescens humorem quidem illi adauget, sed calorẽ imminuit; qui potissima caussa est, vt incrementa stirpes capessant. Eadẽ ratione enormiter pingues & obesi steriles sunt, nec progenerãt, quod calore destituti sunt, qui excrementum seminale fœcũdum efficit ac prolificũ. Atq hinc est quod cæpe, aloen, acetabulum, croci radicem, scyllã, porrum, compluraq. alia natiuo succo turgida in carnario laquearibus affixa progerminare perspicimus: cũ enim succo affatim imbuta sint, calore tantum opus habent, vt prosiliant atq. se proferant. *Pingues steriles.*

Febres quæ homines edaces efficiunt, diuturnæ esse solent; itaq mihi semper visum est melius siticulosos esse febricitantes, quã famescere. Illis enim cum ex flaua bili febris accendatur, affusa humoris copia, sudoreq. exiccato facile mitescunt: Istis qui ad cibum auidi sunt, ex humore melancholico, atq. acida, salsaq. pituita febris excitatur, quibus humoribus cum ventriculus perfusus est, præter rationem edẽdi cupiditate ducuntur: quo fit, vt ita affecti morbum alant, fomitemq ministrent, ac diutius cum febri conflictentur. Cum autem tres sint pituitæ species, vt Galenus testatur; Dulcis, Acida, & Salsa. Prima somnolentos efficit, altera famelicos; tertia sitibundos. Horum omnium maxime diuturnos morbos parit quæ edaces homines efficit. Quocirca si illos celerius terminari velis, in morbi insultu cibum subducito. *Famelici ingruente febri.* *De plenis.*

Vinũ ex ambiẽtis aeris qualitate acescere, æstiui mẽses nobis cõmonstrant. Quocirca in specus subterraneos penitissimaq. loca recondi debet, atq. accurate obturari. Qđ si ea cõmoditas desit lardi carnisq suillæ salitæ sesquilibrã, aut ꝑ dolii amplitudine maiorẽ li- *Vinum quomodo ab acore vindicetur.*

no obuolutã dolio immittas, ſic vtdum vinũ depromis, ſemper id deſilire patiaris ad fundum vſq. dum vas exhauſtum ſit: vinum nec degenerabit, nec vapeſcet Omnia enim quæ illi vitii aliquid eſſent allatura, in ſuillam incumbunt. interim arctiſſime occludi dolii orificium debet, nequid aeris ſubeat, ac ſacculo vel ſale oppleto, vel humẽti ſabulo muniri. Sic enim nec vapeſcet vinum, nec acorẽ contrahet.

Vt autem vinum ſubacidum, aut acetum vini naturam aſciſcat, porri ſemine effeceris, aut iniectis pampinis ac capreolis vitis,

Vinum glutinosũ vt inſtauretur.

Vinum corruptum ac glutinoſum lacte bubulo modice ſalito reſtauratur. Sunt qui calce, ſulphure, & alumine id moliũtur, quæ ne homini infeſta ſint, ac noxam inferant, Iridis radice & grana Iuniperi commiſcenda ſuadeo.

Quo vinum palato arrideat, acceptumq. ſit, atque odore coloreq. gratum: malũ Medicum, ſeu pomũ citriũ caryophyllis vndiq. ſtipatum cado inferas ita vt vinum attingat, eoq. innatet; nam ex madore computreſceret; nullum nec vapidum, nec mucidũ ſaporem contrahet, ſed palato erit gratiſſimum.

Ruta venenis obſiſtit Muſtela Baſiliſco hoſtis

Ruta herba cum multis morbis accommodari poſſit, multæq. illam dotes commendent· tum illud admirandam eius vim declarat, quod muſtela baſiliſcum præſentiſſimi veneni ſerpentem rutæ demorſu præmunita conficiat ex quo coniici poteſt, quanta vi polleat contra venena ac morborum contagia.

Itali quomodo anatomiam perficiant.

Medici apud Italos homines facinoroſos qui morti addicti ſunt, certo anni tempore à præfectis impetrant in diſſectionis vſum, & quo rei medicæ ſtudioſi in re Anatomica exerceri poſſint Itaq. ne vllos humores diſſipari contingat, aut craſſiores ſpiritus euaneſcere, omniaque ſe aperte proferant; Opii, hoc eſt, ſucci nigri papaueris binas ternaſue drachmas ex vino meraciſſimo mortem cõmeritis exhibent,

Opÿ vis.

hibent, qua potione hausta primum exhilarescere incipiunt, velut risu Sardanio perfusi, mox in somnũ soporemque resoluti, morte sopiuntur; tanta siquidem pernicitate venas ac vitalia corripit, vt dissecto eorum qui opio potionati sunt, corpore, cordi adhęsisse compertum sit.

Vt vinũ aut alius liquor cito acescat.

Vinum aut cereuisia Soli ventoque exposita si serius acescant, sal contusum cum pipere ac fermẽto subacido commixtũ celerrime id præstant. Quod si properantius id perfici velis, Chalybis partem, aut laterem semel atq. iterum ignitum in vas conijcito, aut Raphani radices immergas; confestim acorem contrahent. Mespila quoque, corna immatura, mora vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella syluestria hinc inde incisa, cerasa Actiana quæ foris nigro colore perfusa sunt, intus sanguinolento, sapore acido liquores imbuunt, atq. exuberantissimi ruboris colorem conciliant. Quod ipsum etiam præstant anemone flos pratensis, sambuci ebulique acini, & violæ altilis quæ caryophyllea nobis dicitur, flos spectatissimus. Nam papauer illud erraticum agris frumẽtariis familiare, vermiculanti quidem & coccineo rubore liquores inficit: at vsus eius noxius est & perniciosus, sic vt explodendus sit illorum error qui in agnita ac dolore laterali huius vel decoctum, vel deniq. stillatitium liquorem exhibent, cum astringentis sit naturæ ac narcoticum, hoc est, stuporem inferens nec sputum promoueat.

Morellẽ.

Papauer erraticũ noxium.

Leprosi vt explorentur.

Elephantiasis, quam lepræ nomine passim designant, abominandus fœdusque morbus est, eoque extra vrbis pomœria ablegantur, qui illo contaminati sunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis est, constituti sunt apud Belgas Critici ac Censores qui hos explorant. Ego ex lotio experimentum capio cui plumbi vsti cineres inspergo: qui si subsidũt, atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum inest

corpori huius morbi contagium. Sin fluitent, atque in vrinæ superficiem hęreant, infectum esse statuo. Indicat enim humorum crassitiem, atq. adustā corruptamq per corpus vndiq. diffusam melancholiam.

Argenti viui effectus. Si quando aurifices in crustandis obducendisq. auro poculis intenti sunt, argento viuo id perficiūt, quod calenti foco admotum in fumum grauesq. halitus euanescit. Quod si protenso velamento fumū excipias, is rursus in argentum viuum coit ac cōglobatur, quemadmodum fumus ex carbonibus in dēsam crassamq fuliginem. *Argentū viuū auro afficitur.* Quantopere autem res ista metallica auro afficiatur, superius à nobis demōstratum est. id autē admiratione dignum, quod ex morbo Gallico inunctus si aureū annulum ore gestet, ac dentibus linguaq. hinc inde volutet, argentum viuū quod corpori ex vnctione innatat, in annulū deuolui, vt sic totus argenteus eximatur, ac nō nisi igni admotus pristino nitori restituatur. *Aurum ficosis salubre.* Quocirca consulo huiusmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitēt; inhæret enim iis magna metalli huius copia, adeo vt obseruatum sit, incisa vena aliquot drachmas profluxisse: atq hinc est, quod tales tantisper pallescāt, & tremuli existant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhærescit. *De argēto viuo prodigij quiddā simile.* Quo mirari subit nonnullos scrupuli pondere exhibere puerperis, quo clementius pariant, ancipiti, dubioq. experimento, tum pueris etiā ad vermes enecandos: quanquā nō diffitear purum viuumq argentum cęteris esse innocentius, deinde saliua alioq. liquore extinctum. Siquidem argētum sublimatum ignis vi ex Chalcātho, alumine, arsenico, sale, nitro, & ammoniaco extractū perniciosissimū, cui succedit puluis præcipitatus rubenti croceoq. colore, quod nonnulli empirici dimidii scrupuli pōdere deforandū ficosis exhibent, nō sine faucium ac gingiuarum exulceratione, foris autē vulneribus contumacibus adhibetur. Aqua autē fortis

qua aurum ab argento ſeparant aurifices, æque noxia. Quanquam non verentur ſponſę noſtrates flauã cæſariem ea moliri, maximo detrimento ac pilorũ iactura; ſiquidem areſcentibus capillorum radicibus intempeſtiuam atq; indecoram caluitiē conſequuntur, nec vllam ſpem capillitii: ſic corroſo denti impoſitum gingiuas exeſt.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NATURÆ DIGNITATE & PRÆSTANTIA,

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filij parentum probra atq; ignominiam perferre cogantur, vſq; progenitorum ſcelera atq; iniquitates impetentur, adeo, vt horum cauſa, vel famæ vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoq; damna ac detrimenta concipiant.

CAP. I

Extat præclara apud Ezechielem concio vel potius ſeuera atq. obiurgatoria Dei expoſtulatio cum iis qui cauſam progenitorũ in ſe deriuari queruntur, atq iniuſte poſteros plecti parentũ nomine. *Cap. 18.* Quid eſt, inquit Dominus, quod parabolam vertitis in prouerbium paſſim decãtantes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes poſteriorũ obſtupeſcunt? Viuo ego inquit Dominus, ni non erit vobis amplius vſus iſtius prouerbii. Cumq omnes meę ſint animæ, tam patris quã filii: anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Itaq Deus ſublato hoc prouerbio, pronuntiat quēq in ſua iniquitate extinctũ iri, nec pgenitorũ ſcelera, aut vllã ignominiã in poſterita-

tem deriuandam, nisi iisdem vestigiis insistant, eadem grassentur via, parentumque æmulentur vitia. Quisquis enim, vt prolixe toto hoc capite disserit, contemto desertoq Deo paternos auitosque mores imitando consectatur, atq. illorum improbitatem ac dedecus exprimit, obiter se rapinis, vsuris, calumniis, adulteriis, fraudibus, fallaciis, captionibus, idolorum cultu, fœda libidine, aliisq sceleribus contaminat ac polluit, nec Dei præceptis nec monitis acquiescit, sed salutarem eius doctrinam respuit, eadem, qua progenitores, culpa plectitur. iisdem malis redditur expositus. Itaq non patitur Deus parentum peccata imputare filiis, aut vllam posteritatem puniri ob maiorum scelera, nisi paria cum illis faciant, sed vnũ quemq delicti sui reum futurum, vt Cypriano teste, post edomitam legis duritiẽ, Euangelii coruscatione, diuina iustitia non genus, sed personas iudicet. Quod si quis nobis obiiciat peccatũ originis quod Adamus nobis inuexit. quo cuiusq. mẽs iacturã facit diuini luminis, voluntate etiam à Deo auersa, facile id dilui potest. Cum n. parens fuerit omnium mortaliũ, atq. ex hoc traduce vitiata sit humana natura; hæc labes ac corruptela, naturæq. deprauatio propagatione in omnẽ posteritatẽ est diffusa: vt assolet in iis qui ex morbidis parentib. ac vitiosis humoribus corruptoque sanguine sunt prognati, per omnẽ siquidẽ vitæ decursum, hæreditariũ malũ iis adhærescit. Itaq. illi peccato potissime sumus obnoxii, non autẽ alterius generis quorũ alia aliis hominib. peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, ascititia ac cõsuetudine aut improborũ commercio accersita, nõ congenita, insitiua, genuina, naturalia, quanquã magna ex parte ista ex superiore emergãt ac pullulent. Ita non semper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus insunt filiis communicantur, aut e diuerso. Potest .n. pater esse idololatra, decoctor,

Pueri nõ plectũtur ob scelera parentũ.

Peccatum originalis quam labem intulit.

Exemplũ a vitioso corpore.

Peccata actualia.

Alia aliquando parẽtum, alia filiorũ cõditio.

ctor, libidinosus, leno, aleator: cū filius frugi sit atq. ab huiuscemodi vitiis alienus. Vt aūt ab Adamo hāc labem consequuti sumus, ita eadem nascendi principia nacti sumus maximo enitentiū parturientiūq. dolore ac cruciatu, eundem non sine trepidatione finem, vitæq interitū. Itaq eodem nos luto inuoluit illius procreatio, eandemq. aspersit maculam. Nemo aūt ex tot millibus non eadē perpetrasset, si talis fuisset oblata occasio, si Adami loco cōstitutus, iis blandimētis ac pollicitationib. iis illecebris inescari contigisset, ita vt in eundē laqueū nemo nostrū non incidisset, nō eodē hæsisset luto, si ratione eadē ac modo, eisdē artib. ac technis mens nostra cœpta fuisset oppugnari. Quemadmodum autem præter Reges & Principes, magistratus ac ciuium præfecti, quod apud Belgas iam vulgare est, Remp. iuuandi studio ære alieno onerant, ac se suosq. ciues ac populares arctissime obligant, acceptique ratione in annuam debiti solutionem obstringūt, etiam eos qui primo quoq. tempore nasciturisunt, adeo vt si serius aut maligne perficiatur solutio, apud exteras nationes detineri possint ac sisti, ita vt nō sit liberum egredi, aut absq. mulcta se subducere, nisi aut cōsignata pecunia, aut data fide ac promisso vadimonio factaq. sponsione: ita simili propemodū ratione Diabolo sumus obstricti, ac tanquam obęrati Adami culpa grauissimo damno impliciti; in eum siquidē errorem ac scelus inexpiabile illius trāsgressione sumus deuoluti, vt nullus hominū ex eo eluctari potuisset, aut se extricare, nisi clementissimus Pater deuicta per Iesum Christū diaboli tyrannide in libertatē nos asseruisset, deleto atq obliterato expunctoq. quod aduersus nos erat, vt Paulus ait, chirographo, siquidē illud sustulit è medio, quo nós vrgebat hostis, affixū cruci, exspoliatosq. principatus ac potestates ostentauit palā triumphās de illis, tanquā exutis, deiectis ac debellatis, condo

Omni homini similis introitus & exitus.

Simile ab ære alieno oppressis.

Coloss. 2.

Peccatum originis quomodo obliteratū

nans simul omnia nobis delicta, sic vt nihil sit periculi, ne in posterũ vlli imputentur prioris vitæ commissa; modo fide stabiles conceptaq illius fiducia toti tam munifico Dño innitantur. Cæterũ vt incepta persequar, cõtingit aliquo modo filios parentũ nomine diuexari, ac detrimenta concipere, suisq. facultatibus exui, cũ in hæreditatẽ male partam, atq. opes fraudib. ac versutiis cõflatas inciderunt quæ occulto Dei iudicio plerumq. dilabuntur, ac vel incẽdio, vel naufragio, vel populatione depereunt Sic vt non patiatur Dominus iniquis parentum rapinis ditescere innoxios, aut diutius huiusmodi bonis frui, quæ aliorum iniuria coaceruata ac congesta sunt. Simili ratione nonnullos ante diẽ, ac properata morte confici sustinet, cum progenitores illorũ nomine plus satis sibi blandiantur, nec aliud, quam opes, latifundia, honores, dignitates, ambitiosos, fucososque titulos meditentur: ad quę illi per fas per nefas aditũ patefaciunt, nullaq. erecta in Deũ cogitatione aut fiducia nihil nõ moliũtur, quo amplissimo loco possint collocari, cũ plerumq Deus præmature illos ex hac vitæ statione subducat, nec patiatur diu subsistere, atq. inanes parentũ spes foueri. Qđ ipsum Sapientis hac sentẽtia testificari possum; Cũ Deo placeret dilect⁹, viuens inter nefarios, translatus est, raptus est, ne malitia immutaret intellectũ eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illũ educere de medio iniquitatũ. Quod cũ homines videant, nõ intelligunt, inquit, huius facti causam, nec rationem inire possunt mortis tã properatæ, atq. accelerati interitus. Ita nonnunquam euenit Dei prouidẽtia, vt herili filio sublato tota posteritatis spes & expectatio, totiusq. familiæ columen labascat ac corruat. Oseas quoq. nonnullos orbari liberis in scelerũ vindictam profitetur. Sic enim apud illum Dñs minitatur sceleratis: Auolabit, vt volucris, glotia illorum à partu,

Iudicium Domini in illatis cladibus.

Quando proles damna cõcipiunt ob parentum reatus.

Præmaturus interitus vnde

Sapient. 4

Orbitas liberorum à Deo.

Cap 9.

partu, à ventre, & à conceptu: hoc est, infœcundi erunt ac steriles, nec vllos fœtus concipient, aut liberos propagabunt: quos si genuerint, eos interimam, atq ex hominibus subducam. Proferunt se innumera, nulla non ætate, huius rei documenta: cum præcipuos heroes, atq. Aulæ proceres spectemus non solũ orbari liberis, sed multũ æris alieni cõtrahere. Quod autem Dauid orbatus fuerit filio, quem sustulit ex Bethsabeę Vriæ vxore, magna subest diuini iudicii ratio. Sequitur enim confestim hanc patrati sceleris tragœdiam grauis vltio ac vindicta, ira diuina non tam Dauidem, quam in puerum accensa. Siquidem Deus puerũ morbo deplorato afflixit, quo septimo die, vt acutis morbis assolet, extinctus est. Non enim passa est extare aut superesse illum prouida Dei iustitia, qui sic prognatus esset: tametsi Dauid, referente scriptura, humi stratus atque effusis lacrymis, vt Deus pueri misereſceret, precaretur assidue. Cuius rei historia salubre documentum cuique exhibet, vt quoadusq. humana fragilitas patitur, ab omni impudicitia se contineat, tum maxime ab earum complexu, quæ legitime atq ex Dei institutione matrimonio coniunctæ sunt. Deinde si quem orbari contingat liberis, ne se vexet, excruciet, dilaceret, nec mœrore, luctu, ac lamentis conficiat. Quæ enim insania, se affligere ob hæc, quæ restitui nequeunt, aut in vitã postliminio reuocari? Quocirca laudẽ meretur Dauidis robur, atq. affectuum in tam acerbo luctu moderatio. Sublato enim è viuis puero, cum paulo ante squalore esset obsitus, puluere ac cineribus, gentis illius more, obductus, nec ad summum mœrorem quid esset reliqui: cõfestim omnem excussit mœstitiam ac regali splendore accubuit. Quod vero ad reliquam tragœdiæ partem attinet, quæ non minus, quam prior, funestum ac luctuosum habuit exitum: Dñs Dauidis offensus facinore, atroces minas ac

Sterilitas & orbitas à Deo.

2. Reg. 12.

Adulteria cauenda.

Nõ nimiũ dolendum orbitate liberorum.

Dauid morte pueri non contristatur.

Adulteria nõ impunita. terrores per Nathan prophetã illi denuntiat, quod expugnato legitimo thoro pudicæ matronę, extinctoq. tam fido duce Vria, maledicẽdi occasionem iis *2. Reg. 12.* dederit, qui alieni erant à Dei religione, ac non solũ illius cultorib. insultant, sed in Deũ etiam sunt contumeliosi atq iniurij. Cæterũ vt reliquã argumenti partẽ exequar: contingit nonnunquã liberis parentum culpa aliquã notã infamiæ vel ignominiæ inferri, aliqd probrum aut dedecus impingi: verbi causa, si mater adulterio cõtaminata est, si bibacula atq. ebriosa, vllaq. infamia insignita, in liberos pars mali *Liberi quãdo ferre cogãtur parentum probra.* deuoluitur. Ita si quis ex incestu atq illicito concubitu sit procreatus, aut naturali quidẽ congressu, sed extra cõnubij societatẽ proseminatus (vnde consuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocẽtur) huiusmodi conditionis hominib. passim insultant po*Qui filij naturales* pulares, ac cõuitiis onerãt, vt est natura mortaliũ in lacessendo promta, procax & temeraria, quanquam *Procacitas hominum.* ista criminatio in hominũ deprauatis affectibus magna ex parte cõsistat, cum nulla penes liberos culpa resideat. Nec eñ puduit Euangelii scriptores in enumeranda Christi generatione plerosq. recẽsere, qui *Hom. 3. in Matth.* extra cõiugii statũ sunt prognati: ꝙ ipsum studio ac data opera factũ interpretatur Chrysostomus, ac plериq alii: nequis intumescat progenitorũ dignitate ac præstantia, nec animũ deiiciat, si humiles atq. abiectos sortitus est, aut qui nullis virtutibus enituerũt, *Nemo insolescat progenitorum nobilitate.* modo ipsi ad res præclaras aspirent atque enitantur. Siquidem propria ac genuina virtus quẽq. nobilitat, non aliena aut ascititia, quę ex progenitorũ primordiis mutuatur. Vt enim ignauum nec parentum, nec patriæ splendor illustrat: ita nec virtute præditum maiorum illaudata vita commaculat.

Metamorphos. li. 13.

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Haud ea nostra voco.

Quo spectat illud Satyrici,

Malo

Malo pater tibi sit Thersites; dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Iuuenalis Satyr. 8.

Quæ cōmonstrant verā nobilitatē ac decus non tam proauorū stemmate & imaginibus, quā virtute, quā integritate vitæ, quam morū probitate metiendū: deniq. non despiciendos vllos quālibet humili abiectoq. loco natos, quantumvis vilib modicisq. parentibus ortos, modo frugi sint, atque ad præclarissima quæq. sibi aditum patefaciant. Quod ipsum tota illa apud Ezechielē cōcionis series, atq enarratæ rei amplificatio cōmonstrat: qua prolixe sinistra, inconsulta, temeraria, improuida, inconsiderata hominum etiam in Deum iudicia, vellicat ac reprehendit.

Nobilitas quæ solida.

Quare conualescentibus ac morbo defunctis primum omnium genitalia turgescant, quæq; illis natura insita sunt, nempe concumbendi desiderium perficere tentent: ac hac de re salubre consilium atq; admonitio.

CAP. II.

CVm ex morbis conualescūt ægroti, nō cōfestim vires suas recuperāt aut subito restituuntur: sed exhibitis alimentis. præscriptaq salubri dięta sensim refocillātur ac reuiuiscūt: tametsi em̄ morbus excussus est, ac sopitus febrilis calor, nonnulla tamen adhuc inhærent corpori debilitatis deiectęq. valetudinis vestigia, ita vt nulla propemodū pars probe munus suum obeat, suoq officio perfungatur, vbi ad vsus aliquos accōmodatur. Sola membra procreandis liberis destinata, partesq. genitales primum vires ac robur concipiunt, atq. obeundis perficiendisq. muniis suis, validas se ostentant atq. erectas, tametsi ita constitutis operā dare Veneri nimis quā perniciosū. Sunt autem certa atq. indubitata recuperatę valetudinis argumenta, nullasq. in corpore morborū reliquias inhærere, siquando partes genitales prurire ac tentigine affici incipiunt, tametsi reliquis mem-

Conualescentibus Venus noxia.

bris flaccidis ad perficiẽdos hymenæos, thorũq. nuptialem adornandum vires desint, nec tanto labori sufficiãt. Quod ipsum hinc euenire ominor, quoniã obstructione venarum discussa ac patefactis meatibus, hepar ac renes aliaq membra distribuendis alimentis destinata primũ oblato cibo perfruuntur, ac præ cæteris instaurantur: quo fit vt vires concipiant, ac spiritu cum naturali, tum vitali affatim impleantur, cuius motu atq. agitatione abditæ obscœnæq. partes turgescunt ac despumant in libidinem, cum remotissima membra, pedes, brachia, armi, suræ, femora, ceruices, genæ serius alimento ac vitali succo perfundantur. Cum itaq. pudenda membra hepatis munere, exquisito ac salubri succo saginẽtur ac pinguescant: primo omnium conualescunt, ac virile robur concipiunt, sic vt oborta etiam leui tacitaq. cogitatione inguina indecore intumescant, & qua vi imbuta sint patefaciant. Cuius rei indicia etiam impuberes proferunt, quib. illæ partes, tametsi imbelles sint, & denegata generandi facultas, spiritu tamẽ distentæ eriguntur, atq ex decubitu in dorsum rigescunt, salubri sanitatis boniq. habitus argumẽto. Ita licet conualescentibus sint infirmæ fractæq vires, ac morbo attritæ, membra languida, corpus macilentũ ac strigosum: pars tamẽ illa secretiore loco collocata, quæ Ciceroni mentula dicitur, primũ recuperatę valetudinis indicia profert. Eo siquidem præ cæteris alimenta deferuntur, propter vicinitatem, & ꝙ præcipuis membris ea pars cõnexa est, atq. ex vna venarum atq. arteriarum neruorumq. propagine producta. Quod si morbo defuncti ac conualescentes, maturius quã par est, & quam vires patiantur, se Veneri dedant, exhausto puriore succo ac vitali spiritu, lethaliter affliguntur, omniaq. illis vergũt in deterius. Siquidẽ syncerior puriorq alimenti pars ac roscidus humor, quib. membra arida atq. extenuata morbo-

Cur conualescentes in venerẽ proni.

Sanitatis indicia in pueris.

Erectio genitaliũ sanitatis indicium.

Veneris incõmoda in valetudinariis.

que exhausta madescunt atq. irrigantur, absorbetur, ac velut lactis cremor, emũgitur: quo fit vt vires qb⁹ nonnihil incrementi accesserat, concidant ac conterantur. De mulieribus vero alia est ratio quæ cõcubitu minus, quã viri, delassantur, imo vires ex eo concipiunt, ita vt nonnullæ impendio salaces, huius rei causa aliquãdo morbũ simulent, quo maritos ad amplexus inuitent atq. alliciant, adeo vt hinc enatum sit apud Belgas Prouerbium; Matrona ægrota semp aliquid exposcit: Mulieri valetudinariæ semper aliquid offerendum: *Men moet den sieken Vroukens altyt vvat bieden.* Quo designant non semper mulsum, aut alimentum delicatum exhibendum nauseabundis mulierculis, sed aliud quiddam, quo illis viri maxime gratificari, & qua re potissime affici solent ac deliniri, etiamsi exquisitissimis donariis illas studeas demereri: eoq. factum est, vt Solomon os vuluæ aut vteri ostium, velut Orci fauces, inter ea referat, quæ cupiditate existunt insatiabili. Quocirca si optime sibi consultũ cupiunt, qui matrimonio sunt addicti, vbi à morbo sunt eluctati, ac reuiuiscere incipiunt, ne se vxoribus festinanter obiiciant, atq emulgendos præbeãt, sed voluptati moderẽtur potius ac frenum intempestiuæ libidini iniiciãt; nihil enĩ ita constitutis adimi potest, vt nec arboribus tenellis, quæ trũcari putariq. recusant Nam si redintegrari ac recrudescere morbũ contingat: aut subita morte conficiuntur, aut ægerrime conualescunt Quod si validi robustiq. viri inito primum coniugio ægre subsistunt, vbi res Venerea frequentius peragitur, atque vxorum embolia, vt Ciceroniano verbo vtar, sæpius frequentant: quanto magis vacillantis ac dubiæ valetudinis hoĩes deiici contingit, ac debilitari? argumento ꝙ vxorij, h. e. ꝗ coniugi plus satis dediti sunt, atq. illi obsequũtur, colore cõspiciãtur mustelino, giluo, buxeo, exangui, plũbeo, membris articulisq fia-

Mulierũ salacitas.

Prouerbiũ populare in fœminas.

Prouer. 30

Exemplũ à tenellis arboribus

Venus immodica venustatem depopulatur.

ctis atq. eneruatis: cũ alii quib. concubitus perficitur moderate, atq. intra mediocritatẽ consistit, discusso atque dissipato fuliginoso vapore, colore florido exi stant, ac facie roseo rubentiq. pigmento perfusa. Est quidẽ cuiq. membro sua vis insita ac facultas attributa, nẽpe oculis visus, auditus auribus, narib. olfactus & odoratio, linguæ ac palato sapor & gustatus qui ex sensib. omnib. maxime voluptarius: vesica eiusq. musculi reddendo lotio, intestina deiiciendis excrementis inseruiũt: partes genitales progignẽdis liberis, perficiẽdoq. cõcubitui sunt destinatę: ita alia mẽbra aliis officiis instructa sunt ac dedicata: quorũ singulis temperantia moderatioq. adhibenda. Siquidẽ oculi obtutu cõtinuo fatigãtur, ac caligine offundũtur: Aures intensiore sonitu obsurdescũt, vt omnib. fabris ferrariis. Sapor immodico vel cibo vel potu aboletur, omniaq. efficiuntur insuauia atq. insipida, sic vt etiã stomachus alimẽta respuat atq. auersetur. Nares odorandi facultate præditæ, affusa pituita, ne fragrãtissima quidẽ percipiunt. Partes quoq. genitales, quib. singula mẽbra inseruiũt, & si forte illę defecerint, aut exhaustæ sint, succẽturiata adminiculantur (nã ex toto corpore humores ac spiritus eo deriuantur, ac confluũt) si immoderata ac profusa libidine defatigẽtur, non tã ipsæ, quã tota moles corporis flaccescit ac collabitur. Quocirca in conseruandis naturæ virib. in roborando firmandoq. totius corporis habitu omnia moderate ac tẽperanter instituantur, quo quisq. mature ac tẽpestiue, nullaq. molestia senescat, ne libidinosa adolescẽtia animũ morosum ac querulũ, corpus effœtũ ac flaccidũ senectuti tradat.

Cuiq. parti sua vis insita.

Omne nimiũ perniciosum.

Fabri cursurdastri.

Omnia mẽbra suis officiis distincta.

De auræ atq. aeris effectu, tum flatuũ ventorumq. nominib. natura, ac virib. in excitandis morbis, ac permouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferunt.

CAP. III.

DVæ sunt res aduentitiæ atq. externæ, corporibus

nostris non minus infestæ quam salubres, quæ & valetudinem fulciunt, & sanitatem nonnunquam demoliantur: nempe alimenta, atque aer ipse qui nos ambit, ex cuius agitatione & motu ventus emergit & flatus, quibus singulis momentis corpora nostra exposita sunt, ac manifestam mutationem sustinēt. Concipiuntur autem intra corpus nostrum flatus & vētosi spiritus, partim ab externo aeris impulsu, partim ab esculentis & potulentis, quæ assumta flatus pariunt ac ventrē distendunt: vt sunt fabæ, pisa, cruda olera, rapæ, radicula, fructus arborei, mustum, zythus & cereuisia recens, ex quibus orti flatus ventriculo negotium facessunt, atque cum intestinis, tum hypochondriis seu præcordiis molesta sunt. Hi vt etiam qui inter edendum spiritus subingredi solent, vbi auide & confertim cibum potumque ingerunt, ructibus aut emissis postico flatibus discutiuntur. Quod si diutius corpori immorantur atque inhærescunt, aut vlli parti infixi dolores inferant, foris calorifica fomenta adhibenda, intus vero quę discutiendis flatibus sunt idonea: vt sunt Cuminum, lauri baccę, anisi, fœniculi, cari semen, vinum meracū, nempe Creticum quod Maluaticum vocant:

Aer & vētus valetudini vel officiunt, vel prosunt.

Vnde flatus in corpore.

Auide bibere flatibus corp⁹ distendit.

Quæ flat⁹ discutiunt

His siquidem venti luctantes agmine facto
Qua data porta, ruunt, ac terras turbine perflant.

Ex Æneid.

Cæterum cum externi flatus magna ex parte nobis sint infesti, effectuq. penetrabili valetudini officiant, de iis potissime habebitur sermo. Siquidem illi e modo tacite ac latenter in corpus insinuant', modo palam ac violenter ingruunt, atq. hominibus, armentis, pecoribus, satis messiq. triticeæ, herbis, arboribus infesti sunt, ac damna inferunt. Promanat aūt atq effunditur ventus ex aere auraque concitata ac commota, quo fit vt modo placidus sit, blandus, ac suauis, modo validus atque impetuosus pro ratione aeris tranquilli, vel agitati. Sic vt ventus non aliud

Ventorum origo.

Ventus quid.

ſtatui poſſit, quam effluxus atq. effuſio cõmoti aeris qui vires & alimenta concipiat ex terræ exhalatione & vaporibus. Vel, vt Victruuius ait. Ventus eſt aeris fluens vnda incerta atq. inſtabili vi incitata. Quod ipſum cum deſignaret Seruator, Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde prodeat, & quo ſe proripiat. Sumta ſiquidem ſimilitudine ab externo flatu Nicodemum inſtruit, qua vi, & quam arcano effectu Dei ſpiritus hominũ mẽtes afficiat. Vt enim ſpiritus aereus non cohibetur, nec cõquieſcit vllius arbitrio, ſed inſtabilis eſt & inquietus, ſuoq impetu fertur, atque hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffuſus ſonitu effectuq. ſe prodat, non viſu, rebus terrenis nunc ſalutaris, nunc exitioſus: ita ſpiritus diuinus tacito atque ineffabili afflatu humanas mẽtes pulſat, agitat, impellit, rapit, inflammat, incitat, transformat, atq. homines ex carnalib. ſpirituales efficit. Vt autem mens atq. humanus animus diuino ſpiritu ſubſiſtit ac fouetur: ita corpus hoc ſpirabile atque animale externo aere ac ſalubri aura non minus, quam cibo ac potu recreatur. Eſt enim aeris ac ſpiritus, quem hauſtu intra corporis noſtri receſſus concipimus, non minus, quã alimentorum vſus neceſſarius: abſq iſtis enim aliquouſque ſubſiſtere poteſt humana natura: nam ſeptenis nouenisq. diebus, vt aſſolet, inedia tabeſcentibus, abſq; vero aura circumfuſoq. aere ac flatibus, ne tantillo quidẽ momento perdurare poterit, quin ſuffocetur. Quo autem is purior ſit, ac minus habeat cõtagii, eo corpori ſalubrior ac magis ſalutaris. Si enim aer contagioſus ſit ac peſtilens, cibo vitioſo ac venenato eſt nocentior. Siquidem cibus vomitu excuti poteſt, ac caloris naturalis beneficio concoqui: at ſpiritus auraq. peſtifera nõ facile domari poteſt aut cõfici, vbi intimos corporis receſſus occupauit; nam cõfeſtim cor ac ſpiritus vitales inficit opprimitq;. Quocirca commu-

Ioan. 3.

Locus Euangelicus explicatur

Spirit⁹ diuin⁹ aereo ſpiritui cõparatur.

Inedia quando pernicioſa quouſq;.

Spiritus vitioſus alimento nocentior.

ommunis hic aer (qui respirationi subseruit, & cuius adminiculo spiritũ hinc inde reciprocantẽ producimus atq; attrahimus) accurate obseruandus est. Nec minor habenda ratio, in stabilienda sanitate ventorũ, qui ab aere promanãt ac diffunduntur, non solum in libero apertoq; aere cui subinde nos exponimus, sed etiam in cõstruendis erigendisq. ædibus, constituendis porticibus, vestibulis, fenestris, ostiis, omniq; prospectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus se ingerũt, quo salubri aura nos reficiant, non offendant graues atq. insalubres halitus. Quod cum Hippocrates in peste quæ totam Asiã depopulabatur, ac Græciam exhausit, studiose obseruaret multa hominum milia ab illa vindicauit. Marcus quoque Varro cum Corcyræ esset, in omnibusq; passim ædibus ægroti decumberent, inducto fenestris nouis Aquilone, atq; obstructis quæ Austrum admitterent, ianuaq. permutata, comites ac familiã incolumes reduxit. Sic apud Belgas maritimos, quoniam multæ ciuitates Austro atque Africo sunt oppositæ, homines plurima anni parte ægrotant, ac pituitę fluxionibus sunt obnoxij. Quo spectat illud Victruuij: In insula Lesbo oppidũ est Mytilene magnificenter ædificatũ atq. eleganter, sed positum nõ prudenter, in qua ciuitate Auster cum flat, homines ægrotant, nam is ventus putredinis causam præbet: cum Corus Circio affinis ab occasu solstitiali spirans, vulgo *Noordtvvest*, homines tussiunt: cum Septentrio atq; Aquilo, restituuntur in salubritatem. Ex quibus liquido apparet instabilis ventorũ impetus humanis corporibus morbos inferre, ac valetudinẽ deteriorẽ efficere: quos si euitare atq. excludere liceat, minus morbis quemq. tentari cõtingat: aut si forte ex causa aliqua contracti fuerint, vbi flatibus noxiis aditũ præcluseris, expeditius sanescũt ac consopientur. Veteres, quoniã quãtuor sunt cœli regiones ac limites,

Obseruatio in constituendis ianuis.

Hippoc. in peste consilium.

Varronis in peste cõsilium.

Lib. 1. cap. 6.

Venti cardinales quatuor.

totidem constituerunt ventorum discrimina, quo eleganti carmine complexus est Ouidius:

Metam. lib. I.

Eurus ad auroram Nabathæaq; regna recessit,
Persidaq;, & radiis iuga subdita matutinis.
Vesper & occiduo quæ littora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro: Scythiam septemq; triones
Horrifer inuasit Boreas: contraria Tellus
Nubibus assiduis, pluuioq; madescit ab Austro.

Alii quibus visum est exactius omnia dimetiri, duodecim dinumerant. Nostra vero ætas nautarum nauigatione edocta ob vastum ac spatiosum Oceani ambitum marisq. mediterranei longissimos tractus, duos & triginta statuunt, eosque in versoria ac pyxidecula nautica, vulgo *Compas*, exhibitos, continenter intuentur, atq. intempesta nocte etiam, cœloq. nubilo ac caliginoso, illius vsu & commoditate cursum dirigunt, portusq. destinatos assequuntur. Nec est recens aut nouitium inuentum hæc pyxidecula, cum Plautus etiam huius meminerit:

Pyxis nautica duos & triginta ventos statuit.

Trinum. act. 4. Scena 3.

Quin tu quod periit, periisse ducis?
Cape versoriam, recipe te ad herum.

Cæterum viris politicis qui à nauigandi consuetudine sunt alieni, non tam ventorũ numerus, quã natura effectusq excutiendi Quisquis enim ex Hippocratis præscripto valetudini optime consultũ velit, quadripartitas anni distinctiones (quatuor tẽpora nostri vocant) obseruet: deniq. ventos calidos frigidosq;, quibus omnes passim sunt expositi. Habent enim momenti plurimũ ad tuendã valetudinem, ac morbos propulsandos ventorum concursus & aeris constitutio. Siquidẽ non tam corpora, quã animi hominum mutationẽ subeunt pro cœli ac ventorũ ratione, ita vt etiã sani aliter affecti sint cœlo nubilo ac turbulento, aliter sereno ac placido, aliter spirãte Zephyro aut Fauonio, aliter sæuiente Austro vel Africo, adeo vt non modo corpora sint agiliora, sed

De aere & locis.

Aura & venti corpora immutant.

Animus ab aeris intẽperie vitiatur.

mentes

entes etiã erectiores, expulsaq. omni morositate, agis tractabiles, vbi cœlũ suaui vernantiq. aura, ac nto placido perfunditur. Cæterũ quo singula ad nussim exigantur, Ventorũ nomina doctis ac pleiis vsitata, cõditiones, vires, effectusq. obiter pernsebo, quo quisque declinare possit, quę nocitura debuntur, atque iis se tuto obiicere, quæ salutaria re sperat atq innoxia. Ab æquinoctiali seu vernali ortu, qui perficitur vbi Sol Arietem subit, Subsolnus progreditur, *Oost* Germanis, *Leuante* Italis, ven- s magna ex parte salubris, & qui animi mentisque bulas discutit, antelucano autem subfrigidus est, ridie vergenteque in Austrum sole tepescit ac guidum calorem concipit, nostrates *Lau oft zoel* cant, cum corpora non æstu immodico infestan- , sed flaccido calore tepefacta languescũt ac naunt, Belgæ *vvanlustich* vocant; Corn. Celsus atque idius Egelidum, cum inquit:

Subsolani venti qui ab ortu progreditur, effectus.

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum. *Lib. 1.*

tate aũt media vbi feruescit Sol, æstum Subsola s excitat, ac flauã bilem accendit. ex cuius inflamtione febres ardentes pullulant Hieme vero pau nitior est, ac minus quã Aquilo, asper ac rigidus. us orientali vento affinis, effectuq. proximus, ad ã versus meridiem nonnihil declinat, sic dictus, d ab auris procreandis mouendisq diluculo, orrimũ Sole moueri incipiat, vulgo *Oost zuydt Oost*, n in illo cœli cardine Apeliotæ seu Subsolano asr, nõ longo interuallo proximus. Æstiuis autem sibus feruidus est, vrentesq. febres excitat: & ꝙ elgica à me sæpius obseruatũ est, grassante mor liquo populari, vt illo spirãte assolet, carbuncuc tumores cõtagiosos in inguine & sub alis par- ; rubentesq. pustulas atq. exanthemata quæ in na cute efflorescunt atq. ebulliunt. cum enim li caloris sit particeps, admixta scilicet nonnulla

Euri loc° & effect°.

Eurus aliquãdo pestis causa est.

humiditatis portione, aliquã putredinis atq. inflam-
Eurus hieme frigidißimus. mationis causam sanguini præbet. Hibernis vero mensib. intentissimũ frigus adfert, quod plerumq nix subsequi solet, ac rigidissimæ pruinæ, adeo vt qui huic vento se exponunt, ægre nares, faciem, oculos, genas, à penetrabili vrentique frigore tueri possint:
Vulturni natura. quæ vis & Vulturno ascribitur vẽto violento ac præferoci, quem in eodem ordine nonnulli collocant, tametsi paulo ab Euro digrediatur. Proximũ locum
Euronoti effectus et flatus. versus meridiem sortitur Euronotus *Zuydtoost*, qui æstate magna ex parte serenus est, tametsi nonnunquam nõ modo aera, sed etiã mentẽ nebulis ac caligine offundat: cum enim aliquãdo turbulentus exstat, animo melancholiam adfert, sed quæ facile discutitur. Siquidẽ nõ acer est aut acerbus in cõcitandis
Simile à marinis fluctibus vento agitatis. humoribus, vt pleriq. alij. Vt aũt marini fluctus ventorũ violentia intumescũt atq. attollũtur: ita quoq in humanis corporibus eadem vi agitãtur humores atq exęstuant, quorũ vapores ac fumi sursum delati mentem inquietam reddunt, animumq. morosum,
Venti etiã animo intemperiẽ adferunt. difficilem, querulũ, pręfractum, durũ, intractabilem adeo vt subsistente illa affectuũ intemperie, nõ facile ab huiusmodi hominibus quicquã impetraueris aut possis obtinere pręsertim mulierculis aut auaris seniculis: qui cum sint suspiciosi, odorantur plerosq
Opportunitas captanda. insidiosa quadam ciuilitate aliquid venari ac captare, quos indignatione quadam repulsos maledictis onerãt, nisi forte tempestiue atq. in tempore, quod omnium primum est ac pręcipuum, accesserint. Sunt enim qui dextre sua negotia perficiunt, ac captata occasione, arreptaque opportunitate.

Ex Virg. desumtũ Æneid. lib. 4.

Pertentant aditus, & quæ mollißima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus.

Quocirca cũ multa sint quæ naturæ humanæ conditionem permutare sunt idonea, tum maxime ventorum concursus auræq instabiles motus, quorum impul-

impulſu nõ modo corpora. ſed ſpiritus animalis incommoda percipit, ipſaq mens intemperie quadam afficitur, adeo vt pro aeris ac flatuũ varietate, modo nubila exiſtat ac turbida, modo ſerena, placida, ſedata: quanquã victus vitæq intemperantia multum momenti adferat in conſtituendo corporis habitu, fouendisq affectibus. Inter ventos autem qui hominibus maxime infeſti ſunt, ac valetudini officiunt, Auſtrum refero *Zuydt*, natura effectuq calidum ac humidũ. Eo ſiquidem flãte terra madeſcit imbribus, atq. humore affatim perfunditur, quo fit vt corpora promtiſſime putreſcant, atq. humorum corruptelas concipiãt. catarrhos quoq excitat ac defluxus in fauces, vocalem arteriã ac pulmones, hinc coryzæ, raucedines, tuſſes, morbi comitiales, vertigines, lethargus, apoplexia, lippitudines, ſurditates, auriũ tinnitus, multaq alia quæ cumulate ſpirãte Auſtro emergunt ac ſcaturiunt. Obſeruaui autẽ ſæpius diuturno eius flatu grauidas abortire, ac partũ excutere, obortoq. im̃odico profluuio periclitari. Cum enĩ partes corporis, ligamẽta, nerui, muſculi, membranæ, anſæ, omenta quæ geſtando oneri inſeruiunt, flacceſcere incipiãt, ipſumq vterũ concepto humore nimio, lubricum fieri ac ſenſim dilatari contingat: fieri neq̃t, vt natura onus perferat, ac legitimũ geſtationis tempus aſſequatur, præſertim vbi poſt ſiccitatẽ ac ſqualores humida tempeſtas inciderit, quæ cum ſiccis ac bilioſis corporib. non incõmoda, tum pituitoſis atq humidis, nẽpe pueris ac mulieribus, quiq. paluſtria atq. vliginoſa loca incolunt, cum primis noxia: eoq. fit vt infantes atq. impuberes implacabili tuſſi infeſtentur, *Kindthoeſt* Belgę vocant, q̃ ſingultu quodam prodeat, nullis admiſſis induciis, aut reſpirãdi ſpatio. Cum enim continenter ac laborioſe, nullaq. interpoſita mora tuſſiunt: irritus tamen eſt conatus, nec quicquam proficiunt, adeo vt intercepto occluſoq.

Auſter inſtabilis.

Auſter quos morbos excitet

Auſtri incõmoda in excutiendo partu.

Auſter bilioſis non incommodat.

Auſter pituitoſis noxius.

Tuſſis à liquido humore moleſta.

Tuſſis pueros ſtrangulans.

anhelitu,suffocatio immineat,atq.obturatis spirandi fistulis anima ac spiritus qui vitro citroque commeat ac reciprocatur, postico prodeat erumpatque nõ sine maximo vitæ discrimine, nisi natibus vtroq. genu arcte cõpressis illum cohibeas ac reprimas:quo spiritus qui inuerso ac præpostero tramite sibi viam molitur,atq.aliunde erumpere gestit,resiliat,assuetasq spirandi fistulas repetat. Contrahitur autẽ hoc tussis genus ex humore tenui ac fluido, qui non conglobatur aut cõcrescit, sed in pulmonis cõceptacula effunditur ac diffluit, adeo vt naturæ vis ac facultas tam liquidũ excrementũ nec coarctum aut concretum expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ aut alterius liquoris in tabulã aut planitiẽ effusa non coit, sed diffunditur ac dissipatur, ita vt primorib. digitis prehendi nõ queat: ita humoris è capite in fauces ac vocalem arteriã,pulmonumque fibras delapsus subduci nequit, quanquã natura continenti tussi hunc excussisse laborat,sed frustra:quoniã ob tenuitatem contactum subterfugiat atq.elabatur:crassa quoq.pituita,quæ tanquã viscus pulmoni inhæret, non minus,quam tenuis, homines fatigat, sed nullo strangulandi periculo. Hos itaque morbos ac valetudinis incommoda Austrini flatus corporibus inferũt,multisq aliis causam præbent ac seminarium. Siquidem liquefactis diffusisque vndique humoribus tumores articulares, ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ singulę corporis partes ad omnes functiones ac munia redduntur inidoneæ. Quod vero ad internas vires atque animi munera attinet: mens, flante Austro, languida est, demissa, stupida, deiecta, somniculosa, & quæ oscitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis se profert ac vires exerit. Siquidem obseruamus, spirante Noto, in ædibus omnia flaccescere ac madida esse, lintea, lodices, tegeticulas, stragula, papyrũ, membranas, chartas

Simile à re liquida & fluida.

Auster articulares dolores mouet.

Auster animo grauis.

tas geographicas, reliquamq. supellectilem: paludes quoq. ac stagna, amnes, flumina, Oceanum, turbida spectari atq. vmbrosa. Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, splendida; defęcata, ita vt fundus sit conspicuus, omniaq. in imo se spectanda proferant. Simile quiddã accidit in sanguine & humorib, quorũ sordes & fęces emergũt Austrinis flatibus, ac menti caliginẽ inferunt: recõdunt vero se ac subsident, flante vel Subsolano vel Zephyro, aliisq. vẽtis placidis perspirãtibus, hinc maxima in animis hominum alacritas, mentisq. erectio, vbi cœlũ Solis splendore nitescit: maxima contractio, animiq. mœror & deiectio, si quãdo aura caliginosa est ac nubila, vẽtiq. turbulenti sæuiunt. Simili ratione im̃inentibus pluuiis, spiranteq. vel Noto, vel Africo, cloacæ, stagna, paludes, foricæ, latrinæ, aliaq. loca proluendis sordib. destinata graues halitus effundunt, atque esculenta quæq. vitiant, ita vt minus diu asseruari possint.

Auster omnia obnubilat, Aquilo serenat.

Aer serenus mentẽ exhilarat.

Noto spirãte paludes olida.

Venti collaterales atq. intermedii, qui à meridie nonnihil declinant, ac versus Occasum hibernũ paululum deflectunt, pares cum Austro & Africo vires obtinẽt, inter quos refertur Libonotos atq. Austroafricus *Zuydt, Zuydt vvest*, ab illa enim cœli plaga proruit ventus turbidus ac nimbosus, non minus corpori, quam animo mentiq. infestus: habent enim eam vim flatus impetuosi, vt humores in imis visceribus, velut sentinam in nauibus, commoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies concipit, affectibus commouetur, incãdescit, tumultuatur, inquieta est, ac nõn secus, quam Oceanus, æstuat ac feruescit, ita vt spiritus quoq. aerei ac mali Genii aliquando se tempestatibus ingerant, ac faces ministrent, mentiq. humanæ se tacite ac latenter insinuent, eamq. vexent, lacerent, exagitent. Vulgare est autem apud Belgas plerosq. emotæ mẽtis, & quibus sensus diminuti sunt, aut spiritus animalis vitio-

Libonoti & Austroafrici natura.

Genij mali ad inferenda damnã prȩsto Mens quibus vacillat ab aerecito offenduntur

ſa aliqua qualitate imbutus, triduo etiam antequã tempeſtates ac venti ingruant, tumultuari omneſq. vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac concurſare modo ſilentes ac taciturnos, modo clamoſos, atque obſtrepentes, ita vt vulgus dictitare ſoleat Suborituram aeris intemperiem, atque, vt fere aſſolet, imminere tempeſtates, imbres, procellas, turbines Econtra vbi ſudum eſt cœlum, ac tranquillum, ventiſq, placidũ exiſtit: omnibus ſe comes præbent, blandos, ſuaues, affabiles, feſtiuos, lepidos, ſic tamen vt ridiculos ſubinde mores ac facetos exprimere nõ deſinant; ex quibus facile coniecturam feceris, quo ſint corporis habitu qua mentis conſtitutione.

Africi natura. Cæterum inter ventos qui in Auſtri confinio cõſtituti, ab Occaſu hiberno perflãt, nullus Africo, vulgo *Zuydtvveſt*, impetuoſior, aut procellis fœcundior; nam tonitrua ac fulmina æſtiuis menſibus profert, ſæuaſq tempeſtates parit, adeo vt culmina cõuellat, ſata proſternat, naues in vada ac ſcopulos illiſas, ad naufragia impellat, æſtate tamen, quam hieme, minus diuturnus: vt enim ſubito exoritur, ac furibundus eſt; ita confeſtim deſinit, ac conſopitur: acuit autem huius iras ventus ille, quem Horatius Iapiga vocat, *Vveſt Zuydtvveſt*, omniaq. exaſperat. & ſæuiora efficit: qui etiam magna anni parte ſtationem ſuã *Iapix ventus.* conſtanter tuetur, expulſiſq aliis ineunte hieme cõtinenter ſpirat, maximo nauigantium incommodo: æſtate autẽ media magis placidus eſt, ac minus turbulentus. Qui vero ab æquinoctiali Occaſu ſe proferunt, nempe Zephyri ac Fauonii, *VVeſt*, Italis *Tonente* ineunte vere atque hirundine prima placidi ſunt *Fauonij natura.* amœni, blandi, ſuaues, quique omnia fouent ac recreant: ſiquidem moderato Solis calore tepefacti, ſtirpes ac floſculos eliciunt, omniaque rediuiua præſtant, ac renouant, adeo vt etiam ſanguinem ac ſynceros humores, qui hieme delituerunt, proferant, diſcuſ-

discussaq. mœstitia atq. animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant. Desinente tamen autumno, anniq. circuitu in hiemem inclinato, venti Occidentales inclementer sæuiunt, terrasque ac maria, turbulenta tempestate concutiunt: in excitandis vero morbis frigidis ac pituitosis non minus quã Austrini flatus, noxii sunt ac perniciosi. Venti autẽ Occidenti ac Septentrioni confines ac finitimi tres enumerantur, Corus siue Argestes, *VVest noordt vvest*, Circius ab occasu solstitiali *Noordt vvest*, Thracius *Noordt, noordt vvest*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt, diruptisq. ac conuulsis aggeribus Oceanum in continentem longe lateq. deuehunt; duabus autem anni partibus potissimum vigent, declinante autumno, atque aduentante vere: præsertim mense Martio; quibus temporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina è sublimi deiiciũt, ita vt vno temporis momento, aut perexiguo saltẽ interuallo tres illi interse conglomerati, proruant, magnaq detrimenta hominibus, satisq inferant. Emergunt autem ex iis ac plerisq. aliis repentini, subitiq. flatus, qui in concitatissima aeris intemperie, ignitos globas, ardentesq. faces eiaculantur, vt Præster, Ecnephias, ventusq. Typhonicus Paulo Apostolo infestus Obseruata sunt hæc superioribus seculis, cum aliis. tum maxime Virgilio, qui ea hisce versib. complexus est, quæ singulis anni temporibus non sine insigni clade atque annonæ iactura nobis obueniunt.

Cori & eorũ qui illis affines sũt natura.

Acto. 27.

Quid tempestates autumni & sidera dicam?
Atq; vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver,
Sæpe ego, cum flauus messorem induceret aruis
Agricola & fragili iam stringeret ordea culmos.
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis,

Georg. l. 3.

Sublime expulsam eruerent, ita turbine nigro,
Et pluuia ingenti sata læta, hominum labores
Diluunt.

Corporibus quoq. quæ non minus, quam culmina conuellunt, multos morbos inferunt. Siquidem vere & autumno, tum præsertim mense Martio, articulis, neruis, musculis, membranis, tendinibus puncturas, rigores, contractiones, palpitationes, lassitudines vlcerosas accumulant, ita vt sic affecti, futuræ tẽpestatis prognostica edant, & qualis sit exoritura aeris intemperies, indubitanter denuntient ac præsagiant, nostri *vveervvys* vocant, hoc est, euenturæ tempestatis præscios, quales fere sunt valetudinarii, quiq: morbida ac ficosa cadauera circumferunt. Et quemadmodum huiusmodi venti morbos ac febres, multaque valetudinis detrimenta adferunt, ac sanitatẽ vitiant: ita solo fœcundo ac fertili, excultisq. agris ad sementem atq vberem messem officiunt. Terra siquidem non minus vento rigido perflata, quam pluuia tristi atq. insuaui madefacta, non salutares herbas, sed lolium, zizania, sentes, carduos, lappas, tribulos, vepres profert, quæ sata strangulant, nisi sedulo extirpentur. His proxime adsistit Septentrionalis *Noordt*, Italis *Tramontano*, nonnullo ad ortũ progressu, Aparetias *Noordt, noordt oost*, Aquilo seu Boreas ab æstiuo ac solstitiali ortu mediũ locum tuetur, *Noordt oost.* Cæcias vero *Oost, noordt oost*, ab Aquilone Subsolano seu Apeliota stipatur. Septentrionarius natura effectuque frigidus & siccus existit, magna ex parte serenus, licet aliquando pluuius, mitigat autem Cori ac Circii ferociam: vbi enim plus satis sæuitum est ac iam propemodum sunt defessi, in ventum Septentrionalem fere desinunt, sic vt mox aura mitescat, ac tempestas sopiatur: quocirca vnice eo transferri cupiunt hos ventos indigenę; nam si versus Austrum ferantur, recrudescit intemperies ferocius, ac rursus

Valetudinarij auræ iniurijs obnoxij.

Aura rigida satis noxia.

Septẽtrionalis venti natura.

rursus nouas vires concipit; quo fit vt quotānis multæ rostratæ naues, ac vastę holcades periclitētur, atq. in ipso fere portus aditu in breuia & syrtes, vadaque cæca ac latentia illisæ dissoluātur, incredibili merciū iactura ac dispēdio. Quocirca ventus Septentrionalis, non solū Coro & Circio salubrior, sed etiam sedatior atq. in concitandis ciendisq. tempestatibus mitior: tametsi hibernis aliquando mēsibus rigidus sit ac violenter spiret, quo fit vt catarrhos excitet, pleuritides, acq. anginas, sed alia, quam Auster, ratione. Siquidem spirante Noto humores liquefacti, spōte dissolu utur, atque è capite in subiectas partes defluunt. Septentrionali vero atq. Aquilonio flatu, quoniam constringi cōtingat musculos ac membranas, pituita exprimitur, quemadmodum cōplicatis compressisque in pugnum digitis, ex spongia aquam extundimus. Quacunq. autem anni parte hi venti spirant, frigore corpora afficiunt, meatus cōstipant, aeris contagia dissipant, coactoq intus calore natiuo, concoctioni auxiliantur, Cum autē Austrini flatus, dissoluta corporis compage, membrisq. languore ac veterno affectis, homines somniculosos efficiant, oscitantes, flaccidos, veternosos, nauseantes, desides atque ad obeundas vllas functiones aut exercitationes imparatos: Tum Aquilonii, Hippocrate teste, agiles præstant, viuidos, erectos, alacres, gesticulosos, atque ad quiduis aptos, præsertim quibus habitus est humidior, iis enim naturæ munera ac functiones melius perficiuntur, omniaq. salubrius procedunt, quemadmodum siccis arisdisq corporibus, humidus cœli status salutaris; eo enim minus frigore rigent, aut vrun tur calore. Cum itaq. duo isti venti Auster & Aquilo, illisq. vtrinque affines in tota fere Europa vicissitudines anniuersarias constituant, præ cæteris hos obseruandos censeo nullus enim ventorum per totum anni circuitum spirat constantius. siquidem

Auster & Aquilo diuersa ratione catarrhos mouent.

Simile à spōgia cōpressione.

Lib. 3. Aphor.

Auster & Aquilo præcipui in mouenda aere.

cessante sopitoq. altero, alter exoritur, suamq. stationem tuetur: tametsi cæteri paulo ante memorati suas vices etiam sortiantur, sed qui celerius conquiescant ac desinant. Quocirca horum vtriusq, habenda ratio, non solum in tuenda valetudine, profligandisque incommodis, sed cum iter ingredimur, aut cum terra mariq nos aere committimus. Hoc enim longa obseruatione compertum habeo, Aquilonem noctu exortum non esse diuturnum, aut stabilem, nec triduo in ea statione atq iis excubiis consistere: quod, Aristotele teste, etiam Homerus, dum Vlyssis errores prosequitur, indicauit,

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat:

Aquilo quãdo minus diuturnus.

Quod eo fit, quoniam exhalationes ac materiã minus copiosam sit nactus, quibus subsistere possit ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atq. agitatio aeris qui ventum efficit, ab eoq vires & incrementa concipit, debilis est, imbecillis, tenuis, exiguus, ita vt vires desint, quare adminiculo progredi posset ac se diutius proferre efficiq diuturnus. Vt enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magisque diuturna facit, atque insultum producit: ita vehemens aeris concitatio, atq exhalationum vaporumq. qui è terra emanant, creber densusq concursus ventos exasperant, atque illos cum violentos: tum diuturnos efficiunt. Et quemadmodum ignis confestim extinguitur, vbi arida nutrimenta desiderantur, ac fomites desinunt: ita Aquilo intempesta nocte, vel ipso noctis crepusculo exortus; mox euanescit, ac stationem deserit. eoq. fit vt exercitati nautæ non temere Aquiloni fidant ad primum intuitum, nec quidquam aggrediantur, nisi triduanus sit: cum Auster primi diei exortu spem fulciat nautis, diuturnum fore ac spiraturum constantius: Quod ipsum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate

Simile ab insultu febrili.

Simile ab ignis fomite ac nutrimento.

Pilotæ & Admiraldi dicuntur. Prouerbio designant, Νότος πρῶτος, Βορέας τρίτος.

Pilotæ seu naucleri ventorum obseruantissimi.

Cui sententię cum esset addictus Andreas ab Aurea archithalassus, hoc est, Cæsarianę classis apud Genuenses pręfectus, Carolo Imperatori eius nominis Quinto id obseruandum cõsuluit. Siquidem cum in Africam expeditionẽ meditaretur, ac Cæsar ad primum Aquilonis conspectum, Mauros adoriri tentaret, admonuit alter, non incitandas triremes, nec classem mari committendam, nisi Boreas seu ventus Aquilonius triduũ substitisset. Austro vero ingruente, euestigio, primaq luce in altum ducendas naues, ac confestim, nullaq mora, si omnia adornata sint, suisq. armamentis abunde instructa classis, nauigationem instituendam, velaq exponenda flatibus: non enim metuendum, ne mox desinat, aut minus futurus sit diuturnus: cum fere nebulis densisq. nubibus fultus, ac caligine stipatus, diuturnitatis ac constantiæ spem præbeat.

Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.

Andreas ab Aurea quid Carolo Cæsari consuluit.

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo à dextra proximus, minus Aquilone violẽtus est, aut sonorus, nec frigore tam penetrabili flatuq. rigido, ꝙ soli sit vicinior: conuoluit aũt ac conglomerat nubes, illasq. conglobatas ad se allicit, quoniam retortæ aliarum nubium vel montium obiectu resiliant: quod in fluminibus, atq. amnibus, ipsoq. Oceani fluxu sæpius obseruaui, in quibus non continuato cursu, obseruatoq alueo fertur ac voluitur fluctus, sed vtrinq circa littoris oras ac ripæ extremitates reflectitur ac retorquetur, auerso scilicet ac deflexo contortoq dextrosum ac sinistrosum cursu, nec aliam huius rei excogitari posse rationem video. Ex huius autẽ venti natura Prouerbiũ manauit in improbos, Mala ad se attrahens, vt Cæcias nubes; vt nunc passim factitãt nocturni oppressores, qui conglobati in tẽpesta nocte ædes subruũt, atq. excruciato hospite,

Cæcias cuius natura.

Cæcias qua ratione nubes trahat.

Prouerbiũ in improbus.

adactisq. domesticis ad commonstrandũ thesaurum omnia conuasant, ac diripiunt: *kneuelaers* nũc passim appellantur, à violentia quã inferunt, ac contorquẽdis hominum membris. Cæterum vt ex rebus naturæ salubre aliquod documentum eruatur, hoc cuiq. persuasum cupio omnes istos aeris ac naturæ effect⁹ à nutu atq arbitrio summi opificis pendere, eiusq vi perfici. Siquidem ignis, grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac spiritus procellarũ obsequuntur verbo

Psal.48. illius Ipse enim mittit niuẽ sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit: qui iacit grãdinem frustulatim, atq efficit, vt omnia glacie constrata sint, tanquam

Psal.77. planities, adeo vt nemo frigore eorum possit subsi-

Psal.68. stere: Ipse eadem, incitato statu, liquefacit, ac confe-

Agga.1. stim in pluuiam resoluit. Ipse aufert Eurum, atq in

& 2. virtute sua inducit Africum. Ipse dominatur potestati maris, motum autem fluctuum eius compescit ac mitigat. Ipse producit ventum vrentẽ, & arescere facit germina terrę. Patitur quidem Deus mundũ hunc, atque vniuersi naturam ferri, voluiq. suo ordine ac modo, vt initio constituit, elementa, sidera, Oceanum, ventorum impetus, veris æstatis, autũni, hiemis discriminata tempora, sic tamen vt penes eũ horum sit potestas & imperium. Siquidem vbi illi visum est, & expedire videtur, quædã in scelerum vindictam exasperat, ac sæuiora efficit, multasq. clades ac damna horum ministerio hominibus infert, quo mentes sopore oppressas sopitasq. ac deliciis indormientes excitet; sic enim religionis desertoribus mi-

Deus elementis vtitur ad inferenda damna.

Leuit.16. nitatur. Quod si præceptis meis non fueritis obsequuti, persequar vos tabe, morbis, ac febrib. animiq. tædio, ac mœrore: dabo vobis cœlum ferreum, & terram æneam, ita vt nequicquam ac frustra vires consumentibus neque terra fruges, neq. arbores fructus

Amos 4. proferãt. Sic apud alios expostulat cum populo suo. Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine atq

vredine

uredine vos afflixi, vestrosq. hortos, olivueta, vineas, ficeta cõsumsit bruchus & eruca, nec tamen ad me estis reuersi, dicit Dñs: Quo euenit, teste vate alio, Vt terra rorẽ, pluuias atq imbres deneget, omniaq. sata ardore, rubigine, grandine infestentur. Quæ documento sunt, ac quemq. erudiunt tẽpestates, nimbos, grandines, tonitrua, fulmina, turbines, ex naturaliũ quidem causarũ progressu exoriri, sed q̃ recrudescãt, atq. homines diuexent atrocius, vbi Deus illos castigatos ad frugẽ reuocat; qui vbi resipiscente homine factus est placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert, immutat, cohibet, imminuit, omniaq. feliciora pollicetur, nẽpe vberẽ annonę prouentũ, agros fœcũdos ac fertiles, tempestiuã pluuiã, messem copiosam, triturã, vindemiã, greges, armenta, pecora quęvoto respõdeant, corpus salubre, ac vegetum, vires firmas, facultates ac res familiares stabiles, animũ vero impauidum, tranquillũ, securum, quietum, infractum, & qui fiducia Diuinitatis, vnde mentem haustam ac libatam obtinemus, non facile expallescat metu, aut timore concutiatur.

Agg. 1. 2. *Deut. 28.* *Psal. 90.*

De pyxide nautica, vulgo Compas, *quam Plautus Versoriã vocat, cuius obtutu atq; obseruatione naucleris velificatio perficitur: & qua vi ac ratione continenter Septentrioni obuertatur.* CAP. IIII.

CVM ventorum paulo ante habita sit ratio, eamq fusius explicasse visus sim: restat vt de Versoria nonnihil proferam: quandoquidem nautæ vsu & commoditate nauigationem instituũt, ac longa maris spatia, tractusq Oceani immensos, deniq. locorũ situm ac distantiam demetiuntur, & quantum viæ peractum sit, & quid restet peragrandũ, exactissime explorant, omniaq. ad hanc pyxideculam, tanquam amussim, exigunt: quam vim cõsequitur ex magnetis aut lapidis Lidii attritu, qui singulari vi pollet in attrahendo ferro, nisi oleo aut pingui aliqua re ob-

Versoria Septẽtrionis index ex vi magnetis.

litus ſit, tunc enim id reſpuit: hic noſtratibus *Zeylſteen* vocatur, quod eo curſum nautæ inſtituant, ac ſecure velificentur. Subeſt huic pyxideculæ rotula quædam verſatilis, papyracea; plana, circinatæ rotunditatis, tenui ab bipartito ferramento ſuffulta, in cuius centro ſeu medio turricula ænea acuminata (nam ferrũ rei effectum eo loco impediret) affixa eſt, quæ ſtylo aut cuſpidi acutiſſime inſiſtit, eoque hinc inde in æquilibrio voluitur, atq. vbi conquieſcit, pars illa quæ lilii imagine inſcripta eſt, & in quam ferramentum magnete cõfricatum deſinit, ſtabiliter Septentrioni obuertitur, polumq. Arcticumq. reſpectat, quocunq. etiam contorto clauo nauis impellitur. producuntur autem in huius rotulæ circulo à centro ad circũferentiam ęquali diſtantia duæ & triginta lineæ, quę & ventos ac cœli cardines deſignant, terræq. ac maris ſpatia portubus diſtincta cõmonſtrant, ac numeratis reuolutis clepſydris, aut, vt nunc vſus eſt, defluente arena, clepſammis, quantum itineris emẽſum ſit, & quid emetiendũ, quantoque interuallo à loco quo properant, abſint, exactiſſime dinumerant ac metiũtur Qua aũt vi magnes in verſoria hæc perficiat, qui ex aduerſo Septentrioni ſe opponit, eamq cœli partem obtuetur, non facile ratione expediri poteſt: quanquam multorũ ingenia anxie torſerit huius rei inueſtigatio. Sunt qui in mutuum cõſenſum ac concordiam referãt, qua alter alteri ſimilitudinis ratione qua perficitur attractio, mirifice afficiatur, ſic vt magnes odoretur ferrum in montib. Septentrionalibus, ex quibus erutus eſt: non ſecus quã vultures, naturæ ſagacitate, cadauera maxima locorũ diſtantia, biduo etiam, vt pleriq opinantur, antequã cædes facta ſit. Multa autem effici occulta, abditaque facultate, quorum non facile ratio iniri poteſt, palam eſt, ita vt effectum rei conſpiciamus, cauſſam vero ignoremus Sic Rhabarbarum & Scammonium flauam

Oleum magneti vim attrahendi eripit.

Verſoria ex quibus conſtet, eiuſq; deſcriptio,

Nautæ clepſydris vtuntur.

Magnes qua ratione ferrum alliciat.

Simile à vulturũ ſagacitate

flauam bilem expurgant: epithymum, polypodion, sena humorem melancholicum: Agaricus pituitam: Succinũ, Gagates lapis; adamas festucas ac paleas allicit. Argentum viuum auro afficitur, eique maritari gaudet. Quam vim etiam herbis inesse spectamus, ita vt nonnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur: aliæ inter se diffideant, ac contactum alterius respuant. Simili quoq effectu & inclinatione magnes ista perficit in hac pyxide, ac solariis minutis, quibus iter ingressi ad solem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, non rubigine vitiata, hoc lapide confricata est, quæ semper Septentrioni obuersa polum commonstrat, qui Epibatis, hoc est, viris nauticis *Leye* dicitur, quæ vox à deducendo nomen sortita est, vt *Leydesman* ductor & comes itineris cuius adminiculo cursum dirigimus: veterib. Cynosura denominata, atque Vrsa minor, longo vsu & experientia obseruata æquor sulcantibus, quoniam fixa est, & immota. Vrsa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit, huiusmodi propemodũ verbis: Meas cogitationes dirigo nõ ad illam paruulam Cynosuram, sed ad Elicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore spatio non ad tenue elimatas, eoque fit vt errem & vager latius. Quo indicat fusissima se cõsectari ac laxatis velis diuagari latius: tametsi certior cursus sit, ac minus deuius qui inspecta Cynosura perficitur: quod ipsum Aratus admonuit:

Vnde herbis purgãdi efficacia.

Solarium quod Solẽ commonstrat.

Epibata, ein bootsmã

Cynosura, vulgo Leye *nautis.*

Lib. 4.

In Phænom.

Hic Iouis altrices Elice, Cynosuraq; fulgent.
Dat Graiis Elice, cursus maioribus astris.
Phœnicas Cynosura regit: sed candida tota
Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor,
Quippe breuis totam fido sed Cardine vertit.

Desumitur aũt Ciceroni hic loquẽdi tropus à nautarũ consuetudine, quorũ alii qui exactissime omnia studẽt dimetiri, oculis in minorẽ Vrsam sunt defixi; alii q minus rigide oĩa obseruant, nec in vllis angu-

Simile: Ciceroni à polo desumtum.

Ciceronis locus in Academicis explicatus. ſtiis ſunt conſtituti, Vrſam maiorem intuentur. Ita Cicero qui non vult arcta atq. aſtricta conſectari, ſed latos ac ſpatioſos Rhetorum campos obambulare, Elicem ſeu maiorem vrſam ſibi, tanquam ſcopum defigit, ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus cōcluditur: ſecurior vero eſt velificatio & certior, minuſque digreditur extra ſtationem nauigium, vbi vrſa minor, (quæ proprie noſtratibus. Polus dicitur, populari voce *Leye*, hoc eſt, ductor in dirigendo curſu) inſpicitur. Noſtri vero naucleri præter Polum quem nō oſcitanter obſeruant, Pyxidē hācverſatilē cōtinenter intuētur, cuius vſu & commoditate etiam intempeſta nocte ac denſiſſimis tenebris, atraq. caligine; clauo affixi nauem dirigunt, An autem hoc inſtrumentū nauticū *Verſoria an recens inuenta.* ſuperioribus ſeculis extitit, an noſtro id æuo excogitatum, non auſim certo pronuntiare: hoc tamen mihi perſuadeo, Plautinam illam Verſoriam aut eandem eſſe cū hac noſtra, aut illi affinem: quanquā, vt opinor, hæc Pyxidecula noſtro iam tempore magis exculta ſit, elimata, expolita, omniaq exactius de-*Carthaginienſes nauigendi periti.* monſtret. Cum autem Pœni ac Carthaginienſes nauigandi periti vltra bis mille annos non ſolum maris mediterranei portus ac littora frequentarēt, ſed in Oceanum longius progreſſi, inſtructiſſima claſſe totum Mauritaniæ ambitū perluſtrarent: veriſimile non eſt, huius rei vſum illis defuiſſe: ne cōmemorē *Cap. 27.* Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele teſte, maxima olim erat negotiatio ac nauigandi peritia: ac prēter hos, Solomonis naucleros, qui claſſe per mare rubrum ac ſinum Perſicū deducta aditus in Indiā *Regum 3. cap, 10.* patet (Ophir Iudæis appellatā) immenſam auri vim ac ſimias, pauones, elephantos, gemmas adferebant, vt nunc Luſitani factitant, qui hūc nauigationis curſum vix āni curriculo perficiūt. Quocirca non facile cuiquā perſuaderi debet illis temporibus ignorata fuiſſe

fuisse hæc velificandi adminicula: præsertim seculo tam felici, tantisque artificibus industriis, ac solertibus fœcundo Fieri autem potest: vt ob Barbarorum incursiones, vastitates, cædes, incendia, populationes tam salutare instrumentum interciderit, extinctis etiam oppressisque artificibus: rursus, pacatis rebus, ac sopito tumultu bellico, cura atque industria hominum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) postliminio in vsum sit reuocatum. Ita non desunt qui asserant multa superioribus annis in vsu fuisse, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens excogitata: quod ipsum Solomon constanter asseuerat. Quicquid, inquit olim fuit, nunc est, & simile illi quod paulo post futurum: quicquid factum est olim nunc existit, & illo intercedente postmodum renouabitur. Obiter nihil sub sole nouum, & si quid velut nouum ac recens ostendatur, id priscis seculis aliquando extitit, nec futura est apud posteros memoria eorum quæ nunc vigent, quoniam interitura sunt, ac vetustate exolescent. Sic nonnulla videtur olim fuisse imprimendi ars, vt quibusdum placet, ex vetustis picturis, sigillis, annulis, numismatis, in quibus literarum characteres graphice velut typis expressi conspiciuntur: neque enim illi ætati cælatores atque artifices defuerunt: quanquam, si à veteribus tale quiddam excogitatum sit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quisque debeat omnia minus fuisse exculta, nitida, subtilia, elimata, nec tam spectabili literarum varietate exornata atq. expolita. Bōbardas quoq, tormentaq. ænea ac ferrea, tum Sclopetas manuales cæteris habiliores: ac magis tractabiles, vulgo *Pistoletten oft Sincroeren*, quod manu capulo illorum, tanquam clauo, admota. excussisque è silice scintillis, in obuios detorqueant, superioribus seculis extitisse, nonnulli ex Virgilanis hisce versibus contendunt:

Vidi & crudeles dantem Salamonea pœnas,

Multa in rerum natura exolescunt.

Eccles. 1.

Solomoni nihil nouū

Ars impressoria an vetusta.

Bombardaan olim fuerint.

Æneid. lib. 5.

Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi:
Quatuor hic inuectus equis, ac lampada quassans,
Per Gratum populos, mediaq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuûmq; sibi poscebat honores
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum cursu simulabat equorum.

Quanquam omnia ista dubia sint, nec certi quid de iis statui possit, vt quę forte aliud quiddam designēt. De versoria vero alia est ratio: cū enim Polus ac Cynosura oppositis obiectisq nubibus atq. offusa caligine, oculis nauigantium se subducat, nec semper sit conspicua, ita vt periculum vndiq. immineat: certo statui potest in tanta olim nauigationis frequentia, illi ætati non defuisse hæc velificationis adiumēta. Nec me fugit Philandrum editis in Vitruuium commentariis cumprimis eruditis, in ea esse sententia, vt credat hanc Pyxideculam, quæ chalybis ac magnetis vi polū velut indice demonstrat, non ita multis retro seculis, in Campaniæ oppido Amalphis fabricatā. Verū ego existimo id instrumentū nō inibi, nec eo tempore repertū, aut nostra memoria excogitatum, sed interpolatū, hoc est, renouatione quadā instauratū, illosq. artifices effecisse vt exacte atq. ad amussim, nullaq; sui parte claudicante nutanteque perpendiculo seu virgula, verticem cœli, hoc est, polum qui duplici cardine se prodit, indicaret, quo cursu magis secūdo atq optato successu quaquauersum nauis dirigatur, omniaq ex voto atq. animi sententia perficiātur. Quocirca veteribus huius vsum non defuisse, atq. illius obseruatione maris spatia consueuisse dimetiri, Plautus expresse his versibus indicasse visus est, arrepta etiam nauigandi occasione, si quando res poscat celerem profectionem.

Lib. 10. cap. 14.

Philandri opinio de Versoria.

In Merca. Scen 5:

Si huc item properes, vt istuc properas, facias rectius.
Huc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam.
Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.

Ita non est quod quis ambigat, veteribus eundem fuisse huiusce instrumēti vsum ac commoditatem.

Quid canes agat in rabiem, & quo potißimum anni tempore, & qua ratione ijs mederi poßis.

CAP. V.

Canes fidi hominum custodes, ac familiares domesticiq excubitores in rabiem aguntur vel Sole feruido ac Caniculę ardoribus, vel hibernis mensibus gelu intēsissimo, quoniā eo anni tempore acui atq. acerbari atram bilem cōtingat, ac virus effundi, quod aspersione contactuq. exitiale est ac deleteriū: æstate quidē perusto ab æstu solis sanguine, qui concepto contagioso spiritu inficitur: hieme vero quod sanguis concretus ac conglobatus quiq propemodū coagulatur ac cōgelascit cōputrescat, quoniā corpori inclusus nō ventiletur: quo fit, vt ab eo grauis halitus & contagio emanet, qui spiritus vitales vitiant ac contaminant. Quocirca huic animanti iis anni tēporibus semper aqua offerenda, quam subinde lambant, præsertim cū per loca æstuosa, vel nimis gelida, exerta lingua hianteq. ore, se viatori itineris comites præbent, quo sanguis dilui possit atq irrigari, minusq ardore torreri. Columella, quod & Plinius eius nomine nō subticuit, censet catulorum caudas post diem quadragesimum quam sunt editi, castrandas, sic enim tutos fieri à rabie, hoc modo: Neruus est qui per articulos spinæ perrepit vsq. ad vltimā caudę partem; is mordicus vna cum postremo articulo prehensus (quod etiam nostrates factitare video) aliquatenus eductus ac protensus abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecoram porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capessit, denique vt plurimi pastores asserunt, rabies arcetur, ab eaque tuti sunt. Alia etiam est cautio ac prouisio qua obtineri potest, ne canis vnquam efficiatur rabiosus.

Sub æstu & gelu canes rabiūt

Canes aquam exposcunt.

Li. 7. c. 12.

Li. 8. c. 41

Cauda canum trūcata, non rabiunt.

Canis vt à rabie præseruetur.

Vermis linguæ canis eximitur.

Subest linguæ catellorum neruus vermiculi figura, rotunda teretiq. forma vt etiam capiti humano, cuius cerebellum desinit in speciem quandam, teredini, qui ligno innascitur, quam similimã; hic vermis linguæ exemtus canes à rabie tutos præstat. Non dissimilis concretio ouillis pedibus anterioribus ac posteriorib inhæret parte qua terram calcant, vermiculi subrotunda forma, lanuginosa intus ac crinita congerie, qualis est in rosarum spõgiolis ac calycibus, quibus semen includitur, molli tenuiq. lanugine implicitum; exemi autem tale quiddã sæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculãti ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine atq. assimile. Quod si quis aut incuria, aut hui⁹ rei ignorãtia pedes ouillos ederit, quibus illa cõcretio non sit exemta, confestim nausea ac stomachi dolore afficitur, omniq momento ad ruct⁹ ac vomitionẽ incitatur. Persuasum autem habet promiscua multitudo, venenosum quiddã subesse huic cõcretioni quod vt non ausim certo asseuerare, aut iis assentiri: ita facile crediderim. capillatam illam congeriem, pilosamq. lanuginem quæ bisulcis fissisque vngulis inhæret, concoctioni officere, ac ventriculo negotiũ facessere. Opiliones autem, pastoresq. ouiũ ea sunt opinione imbuti, nullũ hoc animante in cursu fore veloci⁹, omniaq. quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quib. se fulciunt, subesset: qua de re quid statui debeat, nõ ausim exerte pronunciare. hoc tantum testatus, obseruasse me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædę inhiantes, illas insectantur, celerrimo quidem cursu se subducere, sed nõ longius progredi, ac mox, respectãtes subsistere ea, vt opinor, ratione, ꝙ pręter pauidũ animũ & meticulosum, aliqd illas remoretur pedibus subditum, & ꝙ anhelosæ sint, ac pulmonis vitiis obnoxię: ꝙ indicat arida tussicula, qua sub-

Ouillis pedibus lanuginosa concretio subest.

Ouium natura in cursu.

ſubinde infeſtantur: quo fit vt longius ꝑducere curſum nequeant. Vt itaq. huic pecori tale quiddã ſubeſt, quod illi in curſu morã iniicit: ita ſub canina lingua ſubdeliteſcit neruoſa, atq. vt ita dicã, vermicularis quædã congeries, quæ à vermis ſpecie atq. effectu quo rabiẽ infert, λύσσα dicitur, quæ vox & vermẽ & rabiẽ ſignificat: Vnde ἄλυσσον herba dicta, ꝙ rabiẽ expugnet, ac canũ more furioſos ac lymphatos cohibeat, etiã ſi ab iis demorſos eſſe contingat. Quod ſi catellis ſectione id eximatur, nunquam efficiuntur rabidi, nec quenquam lethali morſu impetunt, minimoq latratu ſunt infeſti, inflammatur autem huic animanti, atq. incenditur ſanguis melancholicus, aliique circumfuſi humores, Caniculæ potiſſimũ ardoribus, ac cõcepta ex putredine contagio rabiem furoremq concitat, adeo vt extumeſcente lingua ac neruo qui illi ſubditus eſt, os ſpuma exitiali ac contagioſa ſaliua redundet, quæ etiam contactu inficiat. Siquidem cum hoc animal notos ignotoſque indiſcriminatim adoriatur, ſi forte vlli parti ſpuma aut ſaliua adhæſerit, etiam citra morſum noxam infert ac pernitiem: niſi confeſtim ſalſugine eluatur. Cum autem venenati huius morſus multa ſint excogitata remedia, tum nullum magis præſentaneum, quam eueſtigio dilatare vulnus, ac ſcarificata cute, cucurbitulas copioſa flamma affectæ parti affigere, mox cataplaſma adhibere ex porro, cępe, allio, eruca, centaurio minori, abſinthio, ac butyro ſalito, melleque confectum Vrina quoque impuberis fomenti loco applicata, virus elicit. necnon Opopanacum, ruta, ſal, ficus, braſſica rubenti folio, vna cum melle & butyro piſtillo ſubacta, læſo membro admota. Nulla autem ratione incidenda vena, rapitur enim intempeſtiuo illo remedio virus in habitum corporis, ac continuo vitalia corripit, humoresque ac ſpiritus inficit. Quocirca quæ venena-

Lyſſa vermicul⁹ ſub lingua canis.

Canes quando rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiem canu

Morſus canis vena inciſionem non exigit

tos halitus diſſipant ac diſcutiunt, intra corpus exhibēda, nempe Theriaca, mithridatiō, allium, ſcordiū, Laſer quæ vulgo Magiſtrantia & Oſtrucium dicitur, illique affinis Angelica, quę laſerpitio poteſtate affinis eſt, radix zeduariæ, ruta, caltha, meliſſophyllos, Iridis radix exiccata, inula, ficus, ligni Indici decoctum, ocymum vulgo baſilicum, cunula. hyſſopus, tymbra, origanum, quorum quodque vi diſcuſſoria pollet, ſeu diaphoretica, quæ laxatis corporis ſpiramentis atque excitato ſudore virus diſpellit ac demolitur, nec patitur in venas dimanare. Noſtrates qui mari finitimi ſunt, atque Oceani accolæ demorſos à cane rabioſo certatim ad mare rapiunt, etiam brutas pecudes, ac ſeptenis vicibus immergunt, non ſuperſtitione obſeruato illo numero, ſed vt efficacius virus eluatur: quo & illud conſequuntur, vt omnis aquæ metus, ὑδροφοβίαν vocāt, qua maxime vrgeri ſolent, prorſus eximatur: nam ſic affecti & aquam appetunt, & expaueſcunt ob mentis alienationem, & quod ratione deſtituti ſint; quo fit vt nullo rerum delectu ac diſcrimine ſalutaria reſpuant, atque auerſentur, appetant autem ac ferantur ad noxia; ſiquidem ſi bibant affatim, ſaneſcunt: quocirca, tametſi aquam omniaq. liquida exhorreſcant, ad potum tamen cogendi ſunt, quo virus minus ad internas partes properet ac diluatur. Mirandum autem non ſolum venena intus exhibita lethale vulnus infligere, ſed morſus ictusq. venenatos quæ foris inferuntur, ſenſim tacitoque ac latenti progreſſu vitalia corripere, atque ad cor vitæ fontem parteſq. principes aditum ſibi patefacere. Sic ſaliua eorum qui elephantiaſi, hoc eſt, vulgari lepra infecti ſunt, canis denique rabidi ſpuma cuti inſperſa penetrabili vi perniciem adfert, niſi cōfeſtim abſtergatur, ac locus ſale defricetur, adeo vt ſi partes neruoſas, aut per quas arteriæ deriuantur, laniari morſuq.

Rabiem quæ expugnent.

Oceani vis in morſu canis.

Pauent aquam rabidi.

Rabidis potus non denegād⁹.

Saliua noxa.

morſuq. vulnerari cõtingat, vel fœda ſpumantiq. vligine inquinari, cordi ac cerebro virus cõmunicetur, ita vt cor vitiato ſpiritu vitali, deliquio defectuque animi periclitetur: cerebrũ propter affectos neruos qui ab ipſo producuntur, furore atq. amentia, mentisq. alienatione ac rabie corripiatur. Si vero partes carnoſas quę ſanguine ex venis alũtur affici contingat, aut morſu infeſtari, mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor, reliquaq membra dimanat, ac quadrageſimo die aut paulo ſerius rabie, metuque aquæ, ac pauore tentantur. Hoc autem meminiſſe expedit, vt dextre ac felici ſucceſſu affectus huius curatio inſtituatur, ne temere patiaris vulnus coaleſcere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbunculis ac bubonibus, aliisq in peſte tumoribus accurate obſeruandum; ſiquidem, ſi vel ſcintilla contagii inhæſerit, incrudeſcit malum, omniaq efficiuntur ſæuiora. Quocirca ſinapiſmo aut puluere præcipitato virus eluendum; id enim vulnus, hiantemq. plagam occludi prohibet, atq. efficaciter venenum emungit. Interim per interualla ac leniter humores melancholici expurgandi, quo furor vel prohibeatur, vel miteſcat, in quem vſum commode ex diluto aut decocto exhibentur, Sena, polypodium, epithymum, helleborus, phillytis, aſplenium, fumaria, bugloſſus, & præſertim ea confectio quæ Hamech inſcribitur, cum ſyrupo de epithymo ac fumaria, q̃ in cæterorum etiam animantium morſibus adhiberi poſſunt, quorum alii aliis ſunt nocentiores.

Virus vt ad interna rapiatur.

Dies quadrageſim⁹ rabiei expoſit⁹ demorſis.

Vulnus nõ cito obducendum in morſu.

Sinapiſmi & pulueris præcipitati vis in morſu.

De auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, ſi quando in ſanitatis vſum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

INter ea quæ hominum cura atq induſtria è terræ, viſcerib. eruuntur, nihil auidius expetit. humanus animus, qui non ſolidis rebus inhiat, ſed fragiles

Homo caducis afficitur.

fluxas, incertas, fugaces, caducas persequitur ac consectatur, quã aurum: quo tamen expleri, aut prorsus satiari nequit, etiam si id affatim ac cumulate sit consequutus. Præcipuus autem auri argentiq. vsus in eo consistit (nam Respub. pecuniæ cõmoditate, vti corpus neruis, continetur, eaq. omnis contractus, stipulatio, nundinæ, pacta, conuenta, mercatura, negotiatio perficitur) vt necessitati inseruiat, atq. illa nobis comparemus, quibus subsistit natura mortaliũ, nec vlla in parte carere possit, vt sunt vestes ac domicilia, quib. à vento nos auræq. iniuria defendimus, res familiaris ac domestica, victus frugalis ac moderatus, multaq. alia quibus nõ minus commode, quam salubriter vitam transigimus. Reuocat ad hanc animi tranquillitatem ac frugales rerum vsus homines Horatius, optimus vitiorum castigator; ac cõmonefacit, quid potissimum spectare debeant, quibus fere auaritiæ vitium necessitatis inuolucris tegitur:

Auri sacra fames.
Pecuniæ vsus, & necessitas.
Lib. I. ser. Satyra I.

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum seponere terra?
Nescis quid valeat numus? quem præbeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.

Quo indicat omnia referẽda ad vsus necessarios, ad vitæ commoditatem, quibus si accedat in cultu nitoreq. corporis decus, ornatus, munditіes, & quæ viro propria, dignitas; mulieri venustas, non equidem repugno, modo ne nimium exquisita sint, nec in luxum ac delitias deuergant, sed frugalitatis ac temperantiæ limitibus concludantur, omniaque honestati ac decoro inseruiant. Ita enim magna ex parte affecti sunt homines vt rebus magnificis ac sumtuosis delectentur; cum natura facilimis, quæq minimo constant, placari possit. Cæterum his omissis, de metalli huius natura disserendum, quod multis magnisq. viribus imbutum est. Siquidem aurum cumprimis

Vsus rerũ spectãdus.
Frugalitas in reb⁹ spectãda.
Natura modicu cõtenta.

primis efficax præſentiſſimam vim obtinet in expugnandis ſæuiſſimis morbis, atq. inſtauranda valetudine, vbi illa collapſa eſt, ac detrimenta acceperit. Nam qui ex Venereo fœdoq. contactu labem conceperunt, ac contagione inguinum infecti ſunt, eius vſu manifeſto ſubleuãtur. Elephantiaſim quoq. quæ vulgaris lepra cenſetur, expurgat, aut ſaltẽ mitigat: dentes labantes ac minus ſtabiles, putriq. vligine vitiatos firmat, omniaq. oris vlcera ac puſtulas compeſcit: ita quibus os olidum eſt, ac graueolẽtiam exhalat, conſulere ſolitus ſum, vt annulos ex puro ac ſyncero auro confectos, ſubinde in ore geſtent, præſertim qui ex morbo Gallico inuncti labiorum ac gingiuarum vlceribus infeſtantur. Virus enim eluit, atque eruptiones exiccat. Quod ſi laminas, aurique ſegmenta ac bracteas carnibus elixas admiſcere libeat, atque huius liquamen valetudinariis exhibere: dici vix queat, quantopere vires ac vitales ſpirit⁹ erigat. Quocirca macie tabeque confectos, aut immoderata Venere exhauſtos ac delaſſatos huiuſmodi decoctis reficio, vireſq. inſtauro: nec vlla ſui parte hac ratione aurum fit deterius, aut attenuatum, imminutumq. eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant, calenti foco ad motum, coniici iubeo minutatim conciſum capum, aut vitulinas carnes, atq aliquot oui lutea ſeu vitellos, tribus quatuórve lactis bubuli ſextariis perfuſa, admixtis vna cum auri puriſſimi, obriſum vocant, ſegmẽtis, aut torque aureo, efficaciſſimis herbis, nẽpe radice Iringij, ſcolymi, ſiſari, cinaræ, carlini, cardui hortẽſis, eaq. herba quæ cũ muſcoſo concreto fruticetur, à flauo ac rutilanti colore, aureiſq. guttis quę illi inſident, Ros ſolis dicitur; denique palmulis quos dactylos vocant, vuiſq. paſſis, exemtis vinaceis, ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, ſtillicidio quodam liquor extractus,

Aurũ lepram expurgat.

Auri in cibo vſus.

Aurum decoctione non atteritur.

Sextarius libram & vncias octo complectitur.

Ros ſolis.

ac triduũ ſoli expoſitus, in multos vſus aſſeruari poteſt. Siquidem deliquio defectuq animi ſopitos erigit, ac ſpiritus reuocat; exangues, macilentos, tabidos, extenuatos reficit: in Cardiaco vero affectu, ac ſudore Britannico præſentanea vi pollet, atq. in refocillandis cordis viribus cumprimis efficax eſt ac ſalutaris, ſi cochleari menſura, aut plus paulo ita conſtitutis ſubinde exhibeatur: nec minori commodo atq vtilitate aurum foris adhibetur, vbi cor ingruẽte externa aliqua, vel interna ægritudine periclitatur. nam præter aſpectum aureorum nomiſmatum atque annulorum, qui nonnunquam ſpecioſa atq. amabili gemma decorantur, oculosq paſcunt ac recreant, ſi ſiniſtræ manus digitus qui infimo proximus eſt, in cordis affectibus, auro & croci momento defricetur, hominem ſibi reſtituit, etiam ſi collapſo atq. intercluſo animali vitaliq ſpiritu propemodum exanimatus obmuteſcat, nec vllum vitæ indicium proferat. Aurum quoq. candens atque ignitum, vino immerſum, præcipuis membris robur conciliat, ac facultates natiuas firmat: nam ſi quid mali internis partibus adhæſerit, abſtergit, conſumit, abolet, depaſcitur, partemq. affectam ac morbidam vigore ac vitali ſpiritu imbuit. Foris quoque huiuſmodi liquor adhibitus, impetigines ſeu lichenas, lepram, mentagram, porriginem, ozænam, polypon, fœdiſſima narium vitia, morpheã, omneſq. vitiliginis ſpecies, quæ cutem deformant, compeſcit ac cohibet: præſertim ſi huic liquido pigmento aut plaſmati nonnihil tartari commiſceas, quæ eſt ex vino in doliis lapidoſa concretio. Omnes ſiquidem quamlibet fœdas maculas abſtergit, náreſque rubicundas ac verrucoſas, mentum, genas, faciem, frontem, in (quibus partibus impudenter atque indecore, parumq. ciuiliter huiuſmodi eruptiones ſe proferũt) cohoneſtat.

Cardiaci morbi remedium.

Aurum cor recreat.

Auri igniti effectus.

Tartarus quid.

De

De grandine porcorum, aliisq; huius animantis morbis ac vitiis, quæ vulgari lepræ seu lazarismo affinia sunt, vulgo ab insalubri ac morbido corporis habitu Onghans *appellantur: & qua ratione hæc contagio expugnari possit etiam in hominibus.* CAP. VII.

QVoniã suillæ carnes passim etiã apud generosos quosq eduntur, nec est vlla propemodum familia, cuius mensis succidia non inferatur, etiam à longinquo petitæ pernæ ac petasones, quæq ex his conficiuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de hui⁹ animãtis conditione huic operi inserendum putaui. Cum aũt porcus luto ac sordib. delectetur, cœniq volutabra appetat; in primis procurandum, vt cibus ac cubile illi mundũ offeratur, si ex eo salubre alimentũ cõsequi velis: nam si siliquis pabuloq. sordido hoc animal saginare pergas, strumas cõtrahit ac scrophulas, totoq. corpore grandinosum efficitur, sic vt caro illius prorsus insalubris existat ac vitiosa, totumque corpus inficiat: Quæ causa fuit præcipua vt Iudæis eius vsus fuerit interdictus, ac porcinã degustasse nefas. Scrophulas autem & strumas vt plurimum circa collũ contrahunt, quoniã voraces sunt & gulosi, ac citra delectum in sterquiliniis quæq. deuorãt Grandinis aũt nomine insignitur is morbus qui totũ vndiq. corpus fœdissima labe contaminat: quod caro partesq. internæ passim ramẽtis candidis velut grandine perfusa sint. Occupant enim singula membra eminentiæ quædam subalbidæ, hinc inde conspersę; cuius certissima se indicia in lingua proferunt, quando porcarij immisso in fauces ferramento illos explorant, an tuto cædi ac laniari possint. Tale quiddã elephãtiaci siue vulgares leprosi in facie, totoq. corpore exhibent: nam pustulę q̃ in extima cute erumpunt, albescunt ex melancholia in cinerẽ deusta. Est quidem caro istius animantis quod hoc morbo infectum est, suauis ac sapida; at prorsus insalubris ac

Quæ edulia ex suilla carne cõficiãtur.

Leuit. 11. Deut. 14.

Grãdo porcorũ quis morbus.

Lepræ habitus.

lepræ affinis, propter ſucci melancholici admixtionem. Sic caro oſſib. ꝓxima nõ prorſus inſipida aut palato inſuauis, quod ipſa melancholici ſucci ſit particeps, nã oſſa ex tali ſucco concreta ſunt & coaluerũt. Quod aũt homini lepra ac morbus Gallicus præſtat, id huic animanti Grando ac ſtrumoſa collectio; ſunt enim morbi affines, cognati ac familiares, noĩe tantũ diſcreti, re effectuq. pares, vt etiã adnotauit Ætius medicus capite de Elephantiaſi. Quocirca nequid incommodi ex huius animantis eſu conſequantur homines, ſalubri Senatusconſulto cautum eſt apud noſtrates, nequa ſcropha aut porcus mactetur, niſi exerta inſpectaq. lingua exploratum ſit, an ab eo vitio liber ſit & immunis; nã ſi verrucoſæ ſe in lingua ac faucib. proferunt puſtulæ, ac venæ liueſcunt, nigroq. colore perfuſę ſunt, indicium eſt viſcera etiam praua conſtitutione teneri, itaq aut non mactandos iudicant, aut ſi imprudẽter mactatos eſſe cõtingat, defodiendos. Quod ſi nihil tale appareat, pronuntiant qui huic cenſuræ deſtinati ſunt, ſalubrẽ eſſe porcum, atq. eſui idoneum. Quoniam aũt huic animanti plerumque aliquid vitij ſubeſſe ſolet, quantumvis etiã ſanũ exiſtat, ob id populares noſtri primũ enecatos accenſis ſtramentis adurunt potius, quam feruenti aqua elixent Si quid enim ſubter cutem inhęreſcat labis aut cõtagionis, id ignis elicit abſumitq;, quod non æque facile aqua feruida perficere poteſt, omnesque ſordes eluere. Curantur vero hoc modo inquinatę ſues, ſi ſtabulum in quod decumbunt, ſingulis diebus conuerras, atq. accurate emundes, illaſque diuagari patiaris. Quæ enim ſyluas ac nemora oberrãt, ac glandib. ſaginãtur, magna ex parte inexercitatis ac cubili incluſis ſunt ſalubriores, minusq. morboſa aliqua affectione expoſitę. Deinde affatim iis aqua offerenda quo ſe proluant, cui nonnihil ſalis admixtum eſt, interim cibo polẽtario, aut ſi quid

Caro melancholici ſucci particeps ſapida eſt.

Quid Ætius de porcis morbidis ſtatuit.

Lex de porcis mactandis.

Porcorum ſetoſa cutis aduren da.

Porci in ſyluis vagantes ſalubriores.

ſolidi cibi illis exhibetur, admiſceri debēt lauri baccę contritæ. Concharū quoq. hoc genus, quo littora oræq maritimæ apud nos ſcatēt, mitulos vocāt, vulgo *Moſſelen*, mirifice illas reficit, ſi affluentiore liquamine huius decoctū iis obiiciatur. Floces etiam viniq. purgamenta ac fæculenta proluuies, quæ expreſſo vuæ ſucco, ac vinaceis eſt reſidua, in expugnando hoc morbo eſt præſentanea, præſertim ſi furfur maſſaq. fermentata, vulgo *Mout* appellata, illi commiſceatur. Noſtrates autem nec huius animantis, nec hominum quibus porci aliquādo edendi ſunt, ſalubritati conſulunt. Nam Zythi ſiue Ceruiſię acidam corruptamq fęcem, atq. olidam proluuiem quæ in imo dolij reſidet, illi offerunt, cum rancida quæq; , nempe poma ac pyra quæ computruerūt, ac ſitu obducta ſunt, quibus nō liqueſcit aut diſſoluitur grandinoſa illa cōcretio atq interna lues, ſed augeſcit potius ac vires concipit. Siquidē omnia impenſe acida, vt melancholicis affectibus qui hic vigent, aduerſiſſima ob refrigerandi ſpiſſandique vim, & quod humores cogant, ac craſſiores efficiant: ita bilioſis ſeu cholericis cum primis grata ac ſalutaria. Sic acetum quartanā auget, tertianam vero mitigat ac compeſcit, quoniā bilis feruorem reprimit, ac tanquam aqua vinum, diluit. Sunt apud Batauos quorum regio piſcoſa eſt, atque aquatilibus fœcunda, qui piſcibus illos alunt: quibus vt mire pingueſcunt; ita lardo carneq fluida ac minus ſolida exiſtunt. Quanquam enim hoc alimento porcorum corpora augeſcant, ac proceritatem conſequantur: eſus tamen horum inſalubris, atque ſapor alienus ac exoticus. Scio equidem in hominibus qui elephantiaſi ſeu lepra inquinati ſunt, vulgo *Melaetſch*, frequenti ranarum paluſtrium vſu hunc morbum domari, mitigat enim ſanguinis feruorem, ac melancholiæ aduſtionem animalculum hoc aquaticum: nam quæ humi repunt, atque inter

Mituli, vulgo moſſelē, *porcis ſalubres.*

Floces vini porcis accōmodi.

Acetum melācholicis noxiū.

Acida biliosis ſalubria.

Batauipiſcibus porcos ſaginant.

Ranarum eſus quibus vtilis.

frutices ac rubos nidulantur, quæq. non saliunt, sed lente progrediuntur, venenatæ sunt, hos *Padden* nostri vocant: Ranas vero viridanti tergo, ventre albescente, *puyen oft vorschen*, quæ vernis mensib. coaxãt: cum rubetæ ac bufones reptiles, perexiguum sonũ edant. Illæ itaq quæ agiles sunt atq identidem subsiliunt, huiusmodi morbis accommodæ, quarũ etiã vsus ex iure capi hecticis, tabidis, macilẽtis, extenuatis cumprimis vtilis, quemadmodũ etiam testudinũ quæ à peltæ ac scuti figura *Schildtpadden* vocantur, Cancri quoq vulgo *Crabben*, Astaci, Squillæ, Locustæ marinæ, Carabi, Gammari, populari voce *Creeften*, *Creutsen*, *Gaernaert*, Mituli, *Mosselen*, Ostrea, *Oesters*, Cochleæ, *Cruycken*, aliaq. conchylia ac crustacea, feruidos adustosq. humores refrigerant ac diluunt, verum fluuiatiles cõchæ ac cancelli efficacius marinis, quoniam istis salsuginis aliquid admixtum est, qua quidem appetentiam excitant ac palato gratificantur, sed magis exiccãt, quocirca sanis maritimæ aptiores: in ualetudine autem affectis amnibus fluuiisq. exemtæ salubriores. Inter ea autem quæ testacea sunt vel crusta integuntur, præcipuam laudẽ merentur Cancri fluuiatiles, qui nõ specie sed effectu à maritimis differunt, dorso elatiore ac subrotundo, quatuor ab vtroq latere geniculatis pedibus, qui sex distincti sunt articulis seu internodiis, ima sui parte aculeatis, quæ venantium manibus pedibusq. velut cuspidem infigunt flexibili agilitate: nam se horum adminiculo dextrorsum ac sinistrorsum proripiunt, vbi insidias subodorãtur incredibili sagacitate, quod vt opinor, vel mire oculati sint, vel auriti: quamlibet enim silenti tacitoque ingressu illos insecteris ac venando persequaris, subito præsentiunt, ac confestim se luto obruunt, oculisq. hominũ subducunt. Præter quatuor autem illos pedes aut exporrecta vtrinque brachia, primore parte qua oculi prominent ac collucent,

Bufones noxij.

Crustacea tabidis salubria.

Fluuiatiles cancri quib. vsui

Cancrorũ descriptio & vires.

lucent duo se proferunt denticulati forcipes, quibus firmissime obuia quæq. comprehendunt atq. atroces morsus captantiũ manibus inferunt, ita vt mem bris affixi, ægre auelli queãt. Cæterum cum mira sit aquatici huius animalculi astutia ac calliditas, tum in eo maxime obseruatur solertia, vbi ostreis insidiatur, atq. ex iis escam venatur. siquidẽ calculos atque lapillos patulæ hiantiq. testæ ingerit, ita vt occludi nequeat, mox dentato forcipe pisculentam carnem abradit atq elicit, illoq. alimento suauiter ac secure, nulloq. vindictæ me.u, fruitur, quod etiam polypus piscis factitat. Hoc genus Cancri tabidis ac macie cõfectis præsentanea vi auxiliatur, vbi accurate abluti in aqua hordei decoquũtur, nec minus singulari occultaq virtute pollent in expugnando exitiali canis rabidi morsu. Cancris ita in patella deustis ac cõcre matis, vt comminui atq in puluerem redigi possint, eoq exhibito cochleari mensura, cum Gentianæ radice, ac thuris momento, quod antidoton frequentius iterari debet, ac per sesquimensem continenter assumi, quo rabies atq aquæ pauor propulsetur. Hæc de testaceis & quæ crusta integũtur, verbosius à me sunt enarrata, quo quisq. intelligat, non modo porcorum morbos his expugnari, sed hæc aptissime melancholiæ, adustisq. humoribus, atque aliis plerisq; affectibus accõmodari. Verum inter Cancros, aliosq. crustaceos discrimen statui debet. siquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirifice adminiculantur, quod humectent, atque humorem natiuum, quo corpus nutritur ac subsistit, & quem calor insitus habet obsequentem adaugeant, adhibito vino dulci ac calorifico, cuius adiumento concoctio perficitur, omniaq exacte elaborantur. Marini vero qui Oceani vel maris Mediterranei littora perreptant ac crepidines persequuntur, tum sanis, tum iis qui insalubri sunt corporis habitu ac vitiosis humoribus

Cancrorũ astutia.

Cancri rabidi canis morsum curant.

Ex testaceis quæ sanis, quæ infirmis aptiores.

Cãcri marini effectus.

oppleti, aptiores: nam cum salsugine quadã imbuti sint, vt edendi auiditatem excitant, ita excrementa superuacua exiccant, ac putredini humorum obsistunt, quod in carnibus piscibusq. sale cõfricatis obseruari potest, quę diutius asseruantur, ac serius com putrescant. Quocirca non inconsulto factitant Bataui ac plerique Belgæ, tum maxima Germanorum pars quæ ad Aquilonios tractus deuergunt, quod sale & aromatibus, nempe zinzibere, pipere, & quod granum Paradisi vocant, vulgo *Greyn*, caustica vi & adurenti, aliud à Cardamomo affatim vtantur. Hac enim ratione minus pituitosi efficiuntur, aut excrementis scatent, minusque, vt fere conspici solent, opimi atque monstrose obesi, liquescit enim salitis adeps, vt limax insperso sale.

Germani sale & aromatis delectantur.

Simile à sale quo limax liquescit.

Cur Belgæ, vbi nox moleste, ac tumultuose parumq; ex animi sententia transacta sit, quæritentur Ioannis Baptistæ noctẽ sibi obtigisse. CAP. XVIII.

Luc. 7:

Ioannis Baptistæ dies memorabilis.

NAtalis dies Ioannis Baptistæ, cuius vitæ integritas insigne elogium à Christo promerita est, nõ solum Iudæis ac Christianis, sed Mauris etiam ac Barbaris, quique à nostra religione alieni ac Mahumeto addicti sunt, celebris est & sacrosanctus, tametsi nonnulli huius noctem superstitioso quodam cultu, cõgestis lignorum aceruis, accensisq. ignibus, vt Corybãtes ac Cybeles cultores, strepitu ac furiosis clamoribus transigant, quin & impuberes congestis collisisq. ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili superstitione statuæ prouoluti, ab epilepsia se tutos fore confidunt, quibus accessit ea persuasio, vt si placide huius Diui statuam adire possint, nec incondite vociferentur, aut rabiosis clamoribus illi insultent: toto anno ab hoc morbo futuros liberos: Sin Diui caput, quod osculandum offerunt, dentibus lacerare tentent, ac

male

maledictis incessere, singulis mensibus, quod fere ex lunari decursũ euenit, hoc morbo misere diuexandos, quanquam maximæ imposturæ huic rei subesse solent. Et cum hæc gentilitia sacra nocturno tempore perfici solent ex vetusta consuetudine, ne dicam inueterato errore, enatũ est Prouerbiũ, vbi nox tumultuose transacta est, nec vlla pars quieti data, Ioannis noctem transegimus, *Vvy hebben sint Ians nacht gehadt*: Hoc est, Tota nox nõ solum insomnis fuit ac peruigilata, sed grauis ac molesta, strepitu, tumultu, clamorib. inquieta. Olaus Magnus qui res Gothicas amplissime, licet minus culte, prosequitur, refert natalem noctem Ioãnis Baptistæ qui fuit prodromus, hoc est, præcursor atq. emissarius, aut quoniam vox clamantis sit in deserto, præconis Iesu Christi, mire celebrem esse illi genti atq. illustrem, magnaq. pompa transigi: Omnis enim generis sexusque homines turmatim in publicum concurrũt, extructisq. luculentis ignib. atq. accensis facibus, choreis tripudiisq. se exercent, nonnulli laudes heroũ ad lyrã decantãt, vitia maritorum traducũt, fœminarũ dedecora propalant, nullos nõ scommate, conuitiis, dicteriis, dentatis salib. impetũt, magnaq. licentia obuios quosq. lacessunt, ac liberius perstringunt, vt solent olim in sacris Eleusinis: nam ex Hellenismo siue Græcorum ac gentium vanitate multi errores vel relicti sunt, vel in religionem Christianam irrepserunt. Sic proceres aulici & quotquot venationi dediti sunt, Hubertum olim venandi studiosum insanis clamorib⁹ colunt ac venerãtur, adeo vt furore percitos credas, dum canũ latratus ac rabidos sonos imitãtur, obambulante interim patera oppleta vino, aut perpolito cornu capacitate sextarij, ex vetusta & Gentili Germanorũ consuetudine, teste Cęsare libro sexto belli Gallici. Sic homines superstitiosi præpostero cultu Diuis blandiuntur, ac se illorum fauorem demereri

Prouerbiũ ex tumultu nocturno desumtum.

Lib. 15. cap. 10.

Matth 3.

Præposterus Diuorũ cultus.

credunt: cum nec horũ vitam imitentur, aut mores exprimant, nec vlla parte ipsorum vestigiis insistãt, qui cultus Deo ac Diuis est gratissimus. Non minus ridiculos habet cultores Martinus, cuius in pauperes atq. egenos liberalitas non ad frugalitatem ac munificentiam, sed ad luxum, ad profusas epulas, ad ineptas cantilenas quosq. inuitat. Quod vero Ioannis Baptistæ sacra tanto tumultu ac superstitione peragantur; hinc emersisse puto: quoniam historia Euangelica describit natalem viri huius diem lætum, faustumq. & plausibilem futurũ quamplurimis: quo nõ designat externos animi motus, cum & inaniter & effuse exultat animus, ac gestiẽti lætitia perfusus est, sed internam ac solidam stabilemque lætitiam, quæ concipitur ex tam salutari Euangelij promisso, quo Angelus denuntiat iamdudum expectati Messiæ ac Seruatoris à quo cuiusq. salus dependet, aduentum, atq. huius præconem futurum Ioannem, qui primus baptizandi munus incoauit, quod postmodum perfecit atq. impleuit Christus, qui baptizat Spiritu sancto & igni, cuius vi transformari homines cõtingit, atq. ad cœlestia perduci: conceptaque salutis fiducia per mortis illius ac resurrectionis mysteriũ illi inseri atq. vniri. Quæ res ob lucem exhibitam, salutemq. restitutam, non vulgari gaudio omnes afficit, magnamq. subsiliendi occasionem præbet, nõ ea ratione ac modo quo passim imperita multitudo ac vulgus ignobile tam ineptos stolidosq. ludos exhibent: quanquã hæc superstitio quę multorũ animos mentesq. hactenus occupauit, iam exolescere incipiat atque antiquari. Siquidem iam sentire incipiũt homines paulo cordatiores ac melius edocti, colendũ placandumq. Deum, ad quem per Christum aditus, pietate ac religione, iustisq. precibus, non contaminata superstitione, non gentili vanitate, aut cæsis hostiis, aliisq. rebus quæ nõ exigit, aut ab eo præscripta sunt.

Martinalia festa. *Luc. 1.* *Matth. 3.* *Lætitia solida.* *Esa. 11.*

Nam

Nam superstitio veræ religionis imitatrix, atq. ex vitiosa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisq. inopia, atq. ignorantia Diuinitatis emersit, quo fit vt cum animus fluctuet ac sit instabilis, vacillans, inconstans, varius, lubricus, nec vlla cognitione aut Dei fiducia imbutus, quem potissime imploret, quo se cōferat, cui se addicat, suamq. salutem cōmittat, & à quo successum, sanitatem, mentemq. pacatam consequatur, prorsus ignoret. Quod eo fit, quoniam à scopo sit aberratū, nec illū homines cōsectantur, qui hæc omnia cumulate præstare & potest & vult, nēpe Pater cœlestis & Iesus Christus, cui omnis potestas commissa est, & in quem referri vult Deus oēs nostras cogitationes, spem, fiduciam, caritatē, & quæ nobis ad consequendā salutem sunt necessaria. Nec sustinet Deus, vt Esaias ait, gloriam suam ac laudem sibi debitam in alium transferri, aut cuiquā attribui, nec vllum cultum aut religionem cōstitui nisi in iis rebus quas Christus ex ore Patris nobis enarrauit: qua de re innumera extant in Bibliis testimonia, nec minora apud Orthodoxos cum Latinos, tum Græcos, quæ dilucide commonstrāt, qua ratione Deus coli atq. adorari debeat, qua Diui ac Christianæ professionis assertores, ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Christi nomine perpessi sunt, ac sustinuerunt.

Superstitio quid. *Matt. vlt.* *Esa. 42. & 48.*

De salis conficiendi ratione singulari atq. inaudita, eiusq. natura, effectu, viribus, vsu, & differentiis: Obiter herbarum aliquot maritimarum quæ salsuginoso succo imbutæ sunt, & ex quibus sal elicitur, consideratio. CAP. IX.

QVanq̃ de natura Salis, eiusq. vsu necessario, paulo ante disserui: facturus tamen sum operæpretiū, si vberius ac fusius de salubri hoc cōdimēto, sine quo oīa edulia insipida sunt & insulsa, verba faciam. Principio hoc cuiq. tęstatū cupio, pręsertim quib. fa-

miliæ onus ac rerũ domeſticarũ cura incumbit, tum iis qui ciuitates, caſtra, arces, propugnacula incurſionibus expoſita, tueri debent, ac præſidio munire, eaque commeatu inſtruere, Salem marinũ recens coctum, atq. à ſordib. non ita pridem expurgatũ, aſſeruandis carnibus piſcibusq. minus idoneũ. Decoquitur autem atq. apparatur apud Ziriſæos, cõpluresq. Zelandiæ ciuitates, æſtiuis menſibus cum ferueſcit Sol, cuius vi maxime ſalſeſcit Oceanus, candoris eximij ſal in frixoriis patiniſq. capacioribus aqua marina oppletis, ſubditis accenſisque glebis bituminoſis, noſtri *Turf* vocant, quibus ſenſim ac paulo melius omnia perficiuntur in Salinis, quam congeſtis ſub cacabo lignorum ſarmentis, ob flammam ex fornacis faucibus periculoſe erumpentem. Quod ſi mox à tepente foco, aut poſt dies aliquot in vſum depromatur, cito liqueſcit, atq. in ſalſuginoſam ſaliuã diſſoluitur, ſic vt limoſam quandam vliginem rebus ſalitis obducat. Ita Sal qui primum ex calenti feruidaq. patina aut labro ferreo eximitur, nec vetuſtate induruit, aut concretus eſt, cum citius quam par eſt, in ſalſilaginem liqueſcat, ſecus quam vetuſtus; minus aptum iudico ſaliendis condiendiſq. eduliis. Quocirca qui carnes ac ſalſamenta, ſaperdas, aſellos, thinnos, phocas, haleca, haringos qui ſunt thriſſarum generis, ſuccidiam, perennare velit, hoc eſt, in ſequentem annum aut multam æſtatem aſſeruare, deniq. minus rancida in exteras longeque diſſitas regiones deuehere, vetus ſal meminerit huic negotio accommodatius. Maiores noſtri olim ſalem confecerunt vberrimo ſane quæſtu, non ex aqua marina Solis ardore in ſalem concreta atque indurata, quale ex Hiſpaniis ac Galliis ad nos perfertur, ſed ex maritimis glebis exuſtis atq. in cinerem redactis, quem infuſa aqua minutatim in ſalem reducebant ſplendidum ac nitentem, *Zel oft zil-zout*, populares atque indi-

Salis habendus delectus.

Oceanus æſtate magis ſalſeſcit.

Sal recens cito liqueſcit, vetus ſerius.

Quo ſale ſalſamẽta conſeruantur.

Triſſa q̃d piſcis gen⁹

Salis conficiendi inaudita ratio.

indigenæ denominant à glebis ſalſugine imbutis, vnde id elicitur: Nec alio ſalis genere tota Belgica ad noſtram vſq. memoriam vſa eſt. Qui conficiendi ſalis modus cum inducto externo exoleſceret, excogitatus eſt alius non minus quæſtuoſus. Siquidem aduecto ex Hiſpaniis atq. Aquitanico ſinu, rudi ac nigricante ſordidoq. ſale, exemto limo, excoctiſq. ſordibus, candidiſſimum id noſtrates efficiunt, rebus aſſeruandis aptiſſimum. Vtuntur quoq. Salinatores noſtri alio concoquendi ſalis modo à ſuperiore non multũ diuerſo. Nam tertio aut quarto quoq. anno, confracto foco atq. area, *den heert* vocãt, furca cui capaciſſima ſartago ac patina incumbit, ſubditoq, igni incaleſcit, glebas ac fragmenta quæ ex perſtillante ſalſugine ac muria ſalſo liquamine affatim imbuta ſunt, in patinam coniiciunt, ea comminuta ſalo macerant atq. elixant, poſt horas aliquot ſubſidente limoſa fęce ac ſordibus paxillo candidiſſimum ſal eliciunt, Id genus *Cleynzout* nominant, vel *Clinczout*, quod glebæ inter ſe colliſæ propter duritiem, vt ſilices ſonitum clangoremq. edant: Hoc genus ſalis vt menſis elegantet infertur, easq. exornat, atque ad multos vſus eſt efficax: ita conſeruandis condiendiſque rebus minus aptum. Ob id boum tergora ac tegmina coriacea illo ſale, vt etiam marino rudi defricant atque obruunt. Quocirca Senatuſconſulto cautum eſt nequis eius conditionis ſalem diuendat, niſi interpoſito iureiurando atteſtetur, ſe non pro ſynceto ac natiuo qui ex marino eiuſq. muria confectus eſt; ſed pro foſſili ac factitio venum exponere, nequa fraus aut impoſtura ſubeſſe poſſit. Nam cum niuei ſit candoris, atq omnes optimi ſalis dotes exhibeat, nõ facile ab ignaris internoſci poteſt, nec diſcrimen obſeruari, niſi ex rebus, quæ illo condiri ſolent, experimentum ſumſerint. Citius enim ſalſamenta atque alia quæq. hoc ſale obruta ac confricata ſub-

A ſale Silt & Sold, vnde Sol *patẽ Germanice.*

Salem Zelandi quomodo candidum efficiant.

Salis ex glebis confectio.

Quid Zelandis cleynzout.

Senatuſconſultũ, ne ſal adulteretur.

rancida efficiuntur ac ſubolida, vbi in multã ęſtatem aſſeruare viſum eſt. Eandem naturã effectumq. obtinet, quod noſtrates, quoniã exigua infuſa aqua marina diutius torretur atq. aduritur, *Braedtzout* vocant, ſal ſplendidũ, lucidũ, ſpecioſum, friabile, cruſtoſum, latis ſquamoſiſq. ramentis ac laminis ſtellanti fulgore radiatis, quod mire à Flandris ac Brabandis expetitur cum aſſidue, tum maxime in vſu domeſtico, ſiquando ſumtuoſis epulis, magnoque apparatu menſas inſtruunt. Cum enim ſplendeſcat ac ſpectabile exiſtat, oculiſq. etiam à longe gratum ſit ac blandiatur: regales magnificaſque menſas mirifice exornat. Morſibus id rabioſi canis cum melle efficaciter adhibetur, ſcabiem impugnat, tumores cum fermento, melle, & butyro, atq. adipe ſuillo perrumpit etiam illos qui graſſante peſte in alis atq. inguine ſe profe- runt. Ex ſale autem cum aqua marina confecta muria aut ſalſilago, præſentanea vi ambuſtis vim igneã, atque vrentem feruorem extrahit, doloreſq. intentiſſimos placat ac mitigat, vel ex puluere bambardico, vel oleo pice, aqua feruida, pruniſq. accenſis, præſertim ſi tenui peplo ſalſilagine imbuto peruſtæ partes foueãtur. Huiuſmodi enim irrigatione ignea vis eluitur, atque acerrimi cruciatus cõſopiuntur. Male autem conſulunt ſic affectis, qui frigida ac reprimentia membris applicant, ita enim referiunt, non extrahunt nec eliciunt ignitum ardorem, eumque magis infigi partibus contingit. Quocirca inter initia nihil ſalſugine efficacius, vulgo *Pekel*, vel recens confecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco applicata. Cui viribus par Smegma, vulgo Sapo, Belgice *Zeepe*, quo veſtibus ac linteis ſordes eluuntur, confécto ex eo linimento cũ melle & butyro. Aqua quoq. in qua rapæ decoctæ ſunt, tuto adhibetur, quæ vim magis efficacem concipit, ſi nonnihil calcis viuæ in illam diſſoluas, ita enim lixiuii modo, adhibita ar-

dorem

Sal torridus, Belgice Braedtzout.

Salis efficacia in morſu canis rabidi.

Salſugo ambuſtis vtilis.

Ambuſta refrigerã tia non exigunt.

Smegma ambuſtis idoneum.

Calx cum aqua rapari ignitos dolores placat.

dorem compescit,& absq; morsu deficcat Cæterum cum aliquot salis genera paulo ante recensuerim:de factitio illo differendum, quod in legitimi salis inopia, huius vsum nobis præstare possit: vocant hoc genus Arabes Salkali, ab herba maritima, quibus littora nostra abunde scatent. Enascuntur autē apud nos passim aliquot herbæ salsuginoso succo imbutæ, ex quibus sal, si alias denegatum sit, facile elici potest, atque in domesticum vsum depromi: qualis est Portulaca marina Halimo affinis; vt etiā admonet Matthiolus in eruendis herbis acer & industrius. Hanc nostrates æstate desinente lectam condiunt, ac muria asseruatam, aut rudi sale obrutam in hibernos vsus reponunt, vt Hispani oliuas, cappares, crithmon, empetron. Excitat enim appetentiā, ac fastidia nauseamq. discutit, siquando ventriculus pituitosis humoribus oppressus, vel etiam biliosis, cibum respuit. Tota autē herba, vsq ad seminis quod minutum est, ac racematim dependet, maturitatem, portulacam illam prægrādem hortensem ac satiuam refert: quā Patricii etiam sale rudi ac scabroso obruunt ad excitandam cibi auiditatem. An autē hæc Portulaca marina Halimi nomine sit designanda, nondum statui, cum illa famem excitet, iste arceat. Verum in alpibus nostris arenosis frutex emergit ac virgultū duorum aut trium cubitorum altitudine, oleę foliis quę viticis modo longas habet virgas lentas ac flexibiles fronde oleam repræsentans, sed folio minore ac subrotundo superne viridi, inferne imaque sui parte qua terram inspectat, albescente ac cæsio, fructu folliculari, non dissimili verticello, ab instrumēti muliebris similitudine; nam spondyli seu verticuli, vulgo *vvoruel*, ima parte fusis commodis torquendis rotandisque adhibentur: Qui frutex prorsus ad Plinii ac Dioscoridis Halimum accedit, in reprimēda arcendaque fame præcipui effectus; abolet enim

Salkali salis genus.

Matthioli industria.

Portulacæ marinæ cōditura.

Halimi legitimi descriptio.

Verticulus quid.

Halimus famē arcet.

appetentiam vitiosam atq. enormem, qua fere mulieres circa tertium à conceptu mensem infestari solent, & nonnulli conualescentes, quoniam ventriculus noxiis humoribus atq. acida pituita imbutus sit: quo fit vt canina appetentia diuexentur, ac bulimiæ, hoc est, edendi auiditati, quasi bouem essent deuoraturi, obnoxii, vt fœminæ vitio ꝙ Picatio dicitur, qua alitis huius more carbones, testacea, mali Punici putamina, aliaq. esui inepta deglutiunt: Quibus vitiis Halimus frutex cõmode adhibetur, ab effectu nomẽ sortitus, foliis oleris more, cũ pingui iure, nullo sale admixto, decoctis; ita enim obtundit subacerbos illos humores, qui minus naturalẽ appetentiam excitant, quod etiam admorsus ac dentibus tritus præstare creditur, vt nõnulla naribus tantum admota animi deliquium discutiũt, ac cor fouent & recreant. Atriplex vero marina colore squalido atq inamabili, in aggeribus Zelandicis nusquã non obuia est: verum non assurgit in vllã altitudinem, sed sessilis est, atq. humi decumbit. Brassica autẽ marina, quę Germana Soldanella statui debet, quam nostrates indigenæ male Portulacæ marinæ asscribunt voce gentilicia *Zoulte nelle*, à salsuginoso sapore, Alpib. Zelandicis copiose prouenit, halimo, crithmo, empetro, anthyllidi, iringio confinis ac contermina; gaudet etiam ipsa aura maris, sed tamen illo non irrigatur, nec profunditur, vt alga, de qua postea. Herba hæc humi serpit longis flagellis lentis ac viminosis cauliculis lacte madidis, foliis rubore perfusis, subrotundis, semine in calycibus subrubentibus nigro, loculis incluso, vtũtur ea ad deiiciendã aluũ, iure pingui elixata, quo ob acrimoniam atq. amarũ salsumq succã stomacho minus sit infesta. Cęterũ herba Kali Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior: ex ea siquidem olim maiores nostri vna cum cespitibus ac glebis salsuginosis, ac bitumine quodam imbutis, candi-

Picatio morbus seu Citta.

Atriplex marina.

Brassica marina seu Soldanella.

Brassica marina descriptio.

Herba Kali alia à Ioage.

candidiſſimũ ſalem confecerunt, ea ratione ac modo, quem paulo ante indicaui. Eſt autẽ herba in infima maris noſtri crepidine, quam Oceanus alluit, totoq Zelandiæ tractu copioſiſſima, quam ego Vermicularem vel Craſſulam, vel Æizoon vel Sedũ marinum vocitare ſoleo; caule palmari, erecto, firmo, tereti, geniculato, atq internodiis diſtincto, vtrinq. multis agnatis cauliculis rotundis, lęuore perpolitis atq in ſe cõpactis, qui exemtiles videntur, vt equiſeto ſeu caudæ equinæ, foliis, qui ex caule ſingulari emergunt, eoq, ſtipati ſunt, carnoſis, craſſis, ſucco turgidis, craſſitudine arundinis, nobis *Riet* dicta, quę inambulantium pedibus moram iniiciunt, ac greſſum remorantur, ſonitumq. ac fragorem in promouendis pedibus excitant, radice exigua, gracili, tenuiter capillata. Tota herba ab ima ſui parte ad cacumẽ vſq eleganti ac pellucido virore perpolita eſt, quę nec hibernis quidem menſibus exoleſcit aut emoritur, ſic vt laquearibus ædium affixa abſq aſcititio vllo liquore diutiſſime vireat, vt Aloe: eſt enim mire ſucculẽta, atq natiua humiditate affatim imbuta Noſtrates, quod Cancris infeſta eſt atq. impedimento, *Crab bequel* vocant. Nam cum denſius fruticetur, curſum illis remoratur, ac difficilem tranſitũ præbet, ita vt ęgre extra hanc ſe explicare queant, vbi homines illos venantur, atque ad eſcam expetunt. Herba hæc pecori ouillo gratiſſimum ac ſaluberrimũ pabulum eſt. Nam cum hæ pecudes cœli ſtatu humido hydropiſi ac tumoribus ſtrumoſis obnoxiæ ſint, noſtri *den Bot* vocant; huius herbæ paſtu recreantur ac malum diſcutiunt. Eſt enim ſalſiſſima herba, vt quam aduẽtante Oceani ęſtu, continenter aqua marina irrigari contingat ac madeſcere. Quo fit vt ſubinde conſperſa ſpecioſius adoleſcat ac fruticetur denſius, Qui autem hanc in condimenti vſum aſſeruare volunt, cõſulo vt modice decoctam aceto minus acri potius,

Kali ſeu Sedi marini deſcriptio.

Kali herba cancros remoratur.

Kali herba ouibus gratiſſima.

Salſa herba medentur morbis ouium.

quam muria aut salsugine condiant, aut rudi sale obruāt vt portulacā: Cuius vsus pituitosis salubrior atq. obesis, q̄ biliosis aut macilētis Subest huius herbę solo, omnibusq ꝓpemodū agris maritimis: primū terra argillacea, lenta, tenax, glutinosa, quæ cōtrectata manib. adhærescit, nec fatiscit, aut facile excutitur;

Georg. 2. *Sed piscis in morem, ad digitos lentescit habendo*

Adeo vt vbi vestes commaculauit. ægre eximi eluiq. possit, *Cley* nostri vocant, à lentore, Brabanti *Leem:* hanc sequitur bituminosa quædā concretio ac subterranea congeries, Darri, vt alias retuli, vocata, ex qua, tanquā fodinis, glebas eruunt indigenę nigras ac pinguedine imbutas, quæ accensæ, vt aridi cespites, vrentissimos calores excitant, atq. in cineres redactæ, saloq perfusæ materiam ac fomentum olim nostratibus præbuerunt conficiendi salis. Sed is modus iam in dissuetudinem venit, ob maximā copiam quæ ex Galliis atq. Hispaniis ad nos conuehitur: qui tamen facile in vsum reuocari posset, si externus Sal hostili odio denegetur, aut ex quauis alia causa, eius copiam nobis deesse contingat. Quocirca nō omnino operam me lusisse puto, qui exoletum, ac iampridem antiquatum hunc conficiendi salis modum in memoriam postliminio reuocarim: quo aliquando, si res poscat, instauretur. Cæterū cum in maritimarum stirpium ac fruticum mentionē inciderim: de Alga nonnihil inserendum. Siquidem hanc impense à me sibi demōstrari optauit Rēberdus Dodonæ' Medicus Mechliniensis vir in illustranda re herbaria, atteq medica exercenda sagax & industrius Eriguntur passim locis maritimis moles ac ꝓpugnacula fluctibus opposita in ipso statim aditu, primoq. portus accessu, ex trabibus, sudibusq. rectis ac transuersis, quæ præter saxa immensi ponderis, stabiliendo operi iniecta, fascibus ac lōguriis, cratibusq. inter se cōtextis atq. implicatis fulciuntur: refert autē hęc machina

Cley. à verbo Cleuen deductū, quod inhærere est.

Bitumen Zelandicū Darri, salis materia.

Rembertus Dodonæus.

Artificialis promōtorij descriptio.

chīna eminentis promõtorii imaginem, ac nauibus fidam tutamq. ſtationem præbet. Caput hanc ſtructuram non ſolum noſtrates, ſed Itali quoq. & Hiſpani vocant, ſiue arte conſtet, ſiue natura: eoq. etiam nomine in Coſmographicis deſcriptionib. deſignatur. Huic Alga copioſe vndiq. adhæreſcit, quæ tametſi vilis ſit & abiecta, quod præter prouerbium Virgilius etiam annotauit:

Moles & promontoria Caput vocantur.

Horridior ruſco, proiecta vilior alga.

aliquem tamen in Medicina vſum habet: ſiquidem dolores podagricos atq articulares mitigat, expurgato primum corpore, inflãmationes diſcutit, infrigidat atq. exiccat multo efficacius, quã lens ſeu lenticula paluſtris, quæ eſt velut muſcoſum atq. ſtagnãtis excrementũ, colore viridi, anſeribus anatibuſque gratiſſimũ pabulũ. Alga autẽ cum plures habeat differentias, tum illa quę nobis vulgaris eſt, ramoſa ſpectatur, lubrica, carnoſa, geniculata, bullis atq appendicibus prætumidis ac racemoſis, quæ primoribus digitis compreſſæ crepitant, ac ſonitum edunt, vt ſenę folliculi. Cum aũt Alga hæc mẽbraneo folio exiſtat, folliculis turgidis, flatuq. diſtentis, lucidis, ac læuore perpolitis, magna parte fluitat, atq. aquis ſupernatat quibus deſtituta ſeſſilis eſt, ac flacceſcit, ſarmentiſq. ac ſudibus, ſeu pedamentis tanquam iners & ignaua incumbit. Color vero huic herbæ, rufus eſt, obtuſus fuſcus, rauus qui conſtat ex mixtura fuſci & nigri inter cæſium & flauum, ſaturatæ vmbroſæq. viriditati affinis: ſarmentis vero ac palis qui muniendis aggeribus in littore adacti ſunt, tenaciter adhæreſcit tanquam viſco aut glutine (nullo radicis adminiculo illita atq implicata) ita vt ægre auelli queat Altera Algæ ſpecies quæ marinę aquæ ſubeſt, vt ſtagnis ac paludibus vlua. eaq. ſtipata ſe fulcit, folio fęniculaceo eſt in capillamenti tenuitatẽ extenuato, colore inamabili, muſcoſo quodam ac villoſo cõcretu, noſtra-

Alga vilior Eclog.

Lẽs aqua quid.

Algæ deſcriptio.

Rauus color qui.

Secunda Algæ ſpecies.

tes *vvoer*, nonnulli *vveert* vocant, quæ retibus ac ſagenis vna cum gammaris ac minutis piſciculis, aliiſq purgamentis ſubducitur. Phycos vero aut fucus marinus Algæ affinis eſt, illiq forma atq. effectu par, vt Ariſtoteles ſentit, & illo poſterior Plinius. Muſcus aũt aliud ab iis ſtatui debet. Quorũ vna ſpecies non ſolum littoribus, ſed etiã roſtratis nauib. adnaſcitur, vbi ex longa pegrinatiõe in portũ ſunt delatæ, quib. non tam muſcus & alga, quã teſtacea quæq. tũ Ethineis piſciculus adhæreſcit quæ nauigia remorantur, ac curſum retardant: ob id noſtrates ſcopis aſperioribus defricant, & ferramẽtis vncis atq. incuruis deradũt, quo carina vncta ac læuore perpolita feratur cõcitatius, totaq. velificatio perficiatur celerius. Eſt aũt vulgare hoc muſci genus in Oceano Belgico copioſiſſimũ, colore vireſcente atq. herbaceo, quod tamẽ in flauum aut ſubluteũ elangueſcat, vt æſtate deſinente vitis pampini aut arborum folia, nulla radice fultum aut ſubnixum, tenacitate tamen quadã ſolo cui incumbit affigitur, vel extremis littorum oris ac marginibus expanſum, emergente mari attollitur, ac ſubſidente demittitur. Cæterũ muſcus maris qui à Dioſcoride deſcribitur, ab hoc ꝓrſus diuerſus; ſiquidem ea herba cenſeri debet, aut fruticoſa concretio ac villoſa congeries, tenuibus feſtucis, cauliculis exilibus, ima parte lignoſis, folliculis capillaceis, criſpis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, veſtutate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Abſinthio marino, cum grauitate iucundo, verminoſis, & qui lumbricis infeſtantur, efficax & preſentanea, redacta in puluerem herba, eaq. denarii aut drachmæ pondere ex vino exhibita; eſt enim pari effectu cum abſinthio Seriphio ſeu marino, illiq. affinis & cognata, vbi primũ emergit atq. emicat, ſi numeroſa folia, ac fruticãtes cauliculos, ſin cincinnatas cirrataſq. fimbrias ſpectes. Corallinam circumforanei vocant, quoniã Corallio qui

Li. 6 c. 13. hiſtor. animalium.

Muſcus marinus fruticoſa concretio.

Corallina à Corallij amplexus herba.

qui in mari Ligustico, aliisq littoribus retibus subducitur, adhęrescat atq implicata sit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos, quos Mattiacos Tacitus vocat à sociali cōcordia, vt paulo post explicabo fusius, longe lateq. exporrectæ planicies atq ab aggerum descensu, vberrima pecori saginando pascua, in quibus se proferunt variæ herbarũ species, Empetrum, Crithmum, Kali seu Sedũ marinum, Atriplex, Portulaca, Brassica marina, Halimus, Ononis seu resta bouis, flore purpureo ac ramusculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga, Corallina fruticulus. Rhamnus vero arenosis dumosisq collibus familiaris est tricubitali altitudine, quibusdam locis arborescens, vt Paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigidis ac frangi contumacibus, oleæ foliis, sed angustioribus, superne viridibus, ima sui parte qua terrã spectat, albicantibus, baccis seu acinis rotunditate ac magnitudine myrti aut pisæ Romanẽsis, in se numerosa congerie racematim compactis, ac ramis arcte implicatis affixisq perexiguo petioli appendice, colore flauescente ac luteo, maturitate crocato, sapore acido ac peracerbo, quiq. affatim saliuam elicit, ac febricitantibus sitim cōpescit, vnico intus nucleo aut vinaceo, nõ lapidoso, vt corno aut oxyacãthę, hoc est spinæ illi acutæ quæ mẽse Maio, vbi omnia florescũt, spectabilis est & odorata, aut Crespino, quæ vulgo Berberis dicitur, sed qui dentibus facile atteratur: quod vero dumetis atq. arenosis locis peculiaris, Zelandis *duyn besyen* vocantur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinea ineũte autumno, quo baccæ luteo colore suffundi incipiunt, atque in multam hiemem spectaculo sunt, oculosque reficiunt, atque acido sapore nauseanti ac fastidioso palato gratificantur. Meminit huius fruticis Dauid qui multis locis appositissimas similitudines ad persuasionem profert in religionis negotio, ex naturę

Zelandi Mattiaci dicti à sociali concordia.

Rhamni descriptio.

Psal.57. rebus concinne petitas: Antequam ſpinæ veſtræ, inquit, adoleuerint, atq obdureſcant in ramum, conteret ac conuellet vos Dominus, & liqueſcere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quod deſignat improborum factiones, tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore, atque inualida, nec ad inferenda incommoda, vllis viribus inſtructa à rhamno deſumta ſimilitudine frutice vbi adoleuit aculeis infeſto. nã ineunte vere tener eſt, mollis, tractabilis, ac minus noxius. Sunt autem in locis hiſce maritimis complures herbæ ac frutices, quarum nõnullæ à littoribus remotiores auram quidem marinam cõcipiunt, at ſalo non perfunduntur: aliæ ſubinde irrigantur maris aſpergine, ſiquando exundat Oceanus, vt hibernis menſibus aſſolet Luna vel plena, vel primũ incoata: quo fit vt omnes ſtirpes maritimæ ſqualido ſint colore, atq. incano, tum minus quam hortenſes, floridæ, nec virore tam grato atque amabili: quarũ tamẽ nonnullæ translatæ, ac cultu domitæ, ſpectatiores euadũt, ac frõndeſcunt virentq ſpecioſius Simile quiddã perſpicimus in cerdonibus, piſtoribus, qui furno adſtant, carbonariis, fabris ferrariis, aurificib. qui argentũ inaurant, quod argento viuo perficitur, vt iis qui ſtannũ, æs, cuprum, plumbum cudunt: qui omnes ſuo ſe colore produnt. ac non natiuum, ſed ex emanantibus vaporibus ac circumfuſo aere alienum atq. aſcititium exhibent, ita vt plerique eorum colore buxeo, muſtellino, lurido, giluo, fuſco, fuliginoſo conſpiciantur: qui ſi aliud vitæ genus adſciſcant, ac deſerto plebeio, patricio more viuere inceptent, confeſtim alius oris decor ac vultu totoq. corporis habitu dignitas elucere incipit tametſi ferequidã referant veteris opificii veſtigia, quibus olim erant aſſueti: quod ipſum etiam in ſeruis, ancillis, ruſticis obſeruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus fere aliqua elucet ac ſe profert plebeia conditio.

Dauidis locus explicatus.

Maritimæ herbæ ſqualidæ.

Simile à ſordibus opificibus.

Opificia quædam colorẽ homini immutant.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NAturæ dignitate & præstantia,

LIBER QVARTVS.

De vi effectuq; Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratu obuenire soleat, vbi cũ morte luctantur, atq; è vita emigrare incipiunt, ex accessu recessuq; Oceani ac Lunæ decursu, cuius vires efficacius, quam cæteri, percipiunt atq; experiuntur maritimi.

CAP. I

QVA vi polleat sidus hoc nocti illustrandæ attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animalium corporib. incũbit, atq humores exagitat, superius demõstratum est. Verum cum mire sit efficax non solum in concitandis ciendisq. tempestatibus ac fluctibus marinis, sed etiam in inferendis exasperandisque morbis, nempe apoplexia, lethargo, stupore, epilepsia, paralysi, hydropisi, catarrhis, ac pituitæ fluxionibus, paulo accuratius de huius natura differendum, eoque magis quod Belgæ Oceani accolæ eius vim efficacius percipiant; quã qui ab illo sunt remotiores: cum enim proxime consistant, illoque sidere in Occidentẽ inclinato, propius illustrentur, nec vlla obstent vel nemora vel montes: manifeste vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radiis affluentius madescunt atq· irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna fœmineum ac molle, nocturnũq. sidus, humorẽ mouet quidem: at vt Sol, nõ attrahit, cunctaq. humifico spiritu implet, ac turgida efficit; quo fit vt q regiones humidas frigidasq occupant, excremẽtis ac pituita scateant, ac subinde tussi raucedini, coryzæ, multisq. aliis fluxionib ac catatrhis obnoxii

Genes. I.

Lunæ vis quos morbos acuat.

Lib. 2. ca. 100.

ſint ac infeſtentur, præſertim otioſi, ignaui, ſedentarii, & qui rarius exercitationi aut labori inſiſtunt, in quos propter humorum redundantiam Luna potentius vim ſuam exerit, ita vt iſti præ cæteris eius motibus effectibusq ſint expoſiti. Nam baiuli, nautæ, vectores, agricolæ, compluresq. alii laboribus aſſueti, qui excitato auctoq. calore natiuo excrementa ſiqua aceruata ſunt, cõſiciunt, minus huius ſideris incõmodo afficiũtur, nec magnopere illius vim percipiũt. Cęterũ vt q̃ longo à me vſu atq. experiẽtia obſeruata ſunt, proferam quam vim naturæ parẽs qui vſibus noſtris omnia accommodat, Lunæ attribuit, pręter nocturnam illam facem ac clariſſimã lucẽ qua mutuato à ſole lumine, mortales illuſtrat, præter ea quæ conchyliis, oſtreis, piſcibus, ſatis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo. Plinius ex Ariſtotelis ſententia, Nullum animal in Oceano Gallico, niſi æſtu recedente, expirare aut extingui aſſerit: cuius ſententiam vt non auſim contentioſe improbare aut refellere; ita hoc cuique teſtatum eſſe volo, non exacte omnia illius opinioni reſpõdere: cum nonnullos deprehenderim, ex decurſu aſpectuq. Lunæ, Oceani acceſſu, atque aduentante æſtu expirare: pleroſq. in receſſu ac ſubſidente fluxu opprimi. Siquidem in maritimo Belgicæ regionis tractu, pro humorum redundantia ac deflexu, diuerſam obſeruo emigrandi conditionem ac modum. Alii enim ex Lunæ decurſu, cuius impulſu fertur Oceanus, intumeſcente fluctu, alii ſubſidente vel intereunt, vel conualeſcunt, humoribus ſcilicet ſpiritibuſq. motu atque aſpectu ſideris, vel agitatis vel ſopitis. Sic in pronuntianda Criſi, hoc eſt, deferendo iudicio quod vel mortẽ vel ſalutẽ denuntiat omnes quos morbis tẽtari obſeruo qui in humorum plenitudine conſiſtunt, ceu pulmonis inflãmatione pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbiſque pituitoſis

Onioſi catarrhis obnoxij. *Otioſi lunæ effectibus expoſiti,*

Li.1. Hiſt. cap. 98.

Obeſi in æſtu maris accedente periclitantur.

tosis atque intercutaneis, quibus corpus intumescit, atq, hydrope suffocatur, Luna plena atq. orbiculata, æstuque exundãte extinctũ iri pronuntio, aut saltẽ plerosq. eorum pro morbi ac corporis conditione ac natura manifestã alterationẽ subituros subsequente subita sudoris vel sanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac profluuio Hecticos vero, hoc est, tabe, marcore, siccitate, nutrimenti defectu obnoxios, deniq. silicernia, decrepitos ac capulares senes, silẽti luna, fluctuque subsidente. interituros denuntio. Et quo plenitudinis aut defectus causa maior aut minor in corpore cõsistit, eo vel serius vel citius morte sopiũtur. Ita qui aquis distẽti sunt, qui corpore opimo existũt atque obeso, si ancipiti dubioq. morbo, & qui ex humorum redundantia contrahitur, corripiuntur, statim accedente æstu ac vergente in plenilunium aut nouilunium sidere opprimuntur. Nonnulli vbi fluctus iam medium obtinent: alii cum in summo constiterit Oceanus, vitę finem imponunt. Ediuerso qui sicco sũt aridoq corpore, macilẽti, strigosi, squalidi, exangues, extenuati, subsidente labenteq æstu, atq. in Occidentem conuerso sidere sensim placideque obdormiscunt. Eorum nonnulli pro virium defectu defluxu medio: nonnulli extremo, portuque vacuo. Nec solum ægrotorum corpora ab externis hisce causis afficiuntur, sed etiam qui inculpata sanitate fruuntur, Lunæ vires effectusq percipiunt: verum quo quisque magis ab optima temperie deflexerit, eo promtius doloribus infestatur, atq, auræ Lunæque mutationib. fit obnoxius, præsertim vbi huiusmodi corporibus vitiosi putridiq humores subsunt, Sic Luna vel incoata primũ vel plena, atq. in orbẽ circinata, flanteq. vento rigido, musculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigescunt, ac contracti contortiq. doloribus acrius concitantur. Hæc

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriuntur.

Sani aque ac ægroti lunæ vim percipiũt.

de Lunæ vi atque efficacia, motuque Oceani nemo vt vana aut anilia figmenta respuat, cum nihil illo certius, nec veritati magis consentaneum: siquidem huic rei fidem facit experientia, illique ratio suffragatur etiam in iis quæ inanima sunt & sensus expertia. Nam pelles cerosæ ex vitulo marino seu phoca detractę, rigescunt, ac pili eriguntur accedente maris æstu: rursus demittuntur ac flaccescunt, eo subsidēte, quod & Plinius non subticuit. Tale quiddam etiam in terrestribus quadrupedibus obseruamus, quarum pleræque in arboribus victum venantur; nam Sebellinæ atque Armelinæ pelles si in imo arcæ reponantur, illasque vestibus impositis oneres, post triduum plus minus in summum emersisse videbis præsertim Sebellinas, vulgo *Sabel.* Cum.n. animal id agile sit & inquietum: non dissimilis fere mobilitas tegmini detracto inhæret, præsertim vbi Aquilonio flatu, hibernisq siccitatibus ac gelu rigido auulsum est. Nam si vlli animantium pelles æstiuis mensibus detraxeris, cuniculis, pantheris, leopardis, lyncibus, hyænis, felibus, vulpeculis, sciuris, mustelis, & quas Martes, viuerras, vocāt & foinas, tum plerisq. aliis, ex quibus in hibernos vsus tegumenta conficimus, magna ex parte pili defluunt; quoniam illorum radices non fixe inhęrescunt, hiante scilicet laxaque cute; quo fit vt huiusmodi pellib. suffultæ vestes, à blattis ac tineis citius infestentur, quod intempestiue, nec opportuna anni parte à corporibus exemtæ detractæque sint. Quocirca inconsulte faciunt qui æstiuis mensibus, flanteque Austro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, vestesq. cultiores in feriarum festorumq. dierum vsum repositas, ac decorem asseruatas, quas nuptiales Matthæus vocat, Australi potius auræ, quam Aquilonari ventilandas exponunt, aeriq. humido obiiciunt, cum frigore ac siccitate cœli obdurescāt tegmina, & indumēta quę

Pellium quarundā natura in erigendis pilis.

Pelles quādo animātibus detrahendæ.

Cap. 21. Quid vestibus tineas innasci prohibeat.

que

que melioresant: tali siquidem ratione vermiculos, teredines, tineas, blattas quę vestimenta depopulāter, ac vel corrosione vel attritu vitiant, exarescere cōtingit & aboleri. Frigida siquidē & sicca asseruādis rebus accōmoda, tū crebra cōcussio ac cōquassatio, quæ puluerulenta queq. ac sitū mucoremq. discutit. Nā quæcunq. immota arcis ac loculis cōcluduntur, nec perflari cōtingit, aut flatibus agitari, putēt, sordescūt, olida efficiuntur, ac detrimenta cōcipiunt, atq. in dies efficiuntur deteriora. Nec etiā nocturno tēpore cubili imponi debēt, aut lecto admoueri. nā sudor qui ex tepēte madidoq per nocturnā quietē corpore emanat, atque expirat, in vestes atq indumenta, cōtectasq chiamydes assumitur, sic vt tepore quodā ac corporis exhalatione imbuta ac perfusa, materiam corruptionis concipiant. Calida n. & humida progenerādis sordidis animalculis idonea, quo fit vt æstiuis mēsibus, auraq subtepida, conclauia, ædes, cœnacula, triclinia, arcæ, cellæ, promtuaria, horti limacibus, cochleis, vermiculis, cimibus, muscis, culicibus, erucis, crabronibus, vespis, scarabeis, corpora vero pulicibus, ac pediculis lendibusq scateant, quæ hibernis mensibus minus cōspiciūtur, aut infesta sunt. Omnes itaque hirsutæ illæ crinitæque bestiæ, tum quæ tenera molliq; lanugine contectæ sunt ex quibus sumtuosæ pelles ae tegmina conficiuntur, in frigidis potius quā calidis regionibus degūt, eoq. minus patiuntur pilorū defluuium, quod cōtractior sit cutis, ac condensa astrictaq. frigore pellis: quo fit vt pilos tenacius amplectatur, nec cito defluant, aut in auras diffusi euanescāt. Sic apud Zelandos in ipso propemodum Oceani aditu immēsa conspicitur vis cuniculorum, qua tota Brabantia post solstitiū autumnale vsque ad veris initium alitur: nec leporum exiguus numerus magnitudinis inusitatæ, carne non minus salubri quam suaui, & quæ (vt ridiculi quidam nugantur) non salsescat. Oberrant autem

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Qua qualitas vermiculos progignat.

Æstate ædes & corpora bestiolis scatent.

Zelandia cuniculis fœcunda.

in monticulis ac collibus arenosis nonnulla sui parte Septentrioni, aut Occidenti solstitiali, nō arte, sed natura oppositis, ita vt ex aeris frigiditate, atq. arenę siccitate saluberrimi existant, ac mire agiles, multo magis quam in caueis pasti ac saginati, præsertim si sanguine humano alantur, vt Chirurgos quosdam factitasse audio apud plerasq. nationes, qui sanguinē quem hominibus nonnunquā morbidis incisa vena adimunt, huiusmodi bestiolis obiiciunt: quo quidē mire saginantur & pinguescunt, sed alimento insalubri, atq. hominibus noxio. Syluestres itaq. inquieti, exercitati, instabiles, palantes, esui salubriores, quorum etiam pelles ac tegmen densius est, multisque crinibus fixius inhærentibus magis obsitum.

Cuniculi humano sanguine pasti insalubre.

De Zelandiæ insulis, ac gentis huius natura conditione, moribus, origine: & quantum commoditatis atq. emolumenti huius regionis fundus ac soli vbertas exteris adferat, compendiosa ac dilucida descriptio, in qua obiter refricatur rerum gestarum memoria, multæq. naturales causæ explicantur. CAP. II.

CVm tam multa proferat Zelandiæ regio, quæ exteris etiam ad vitæ vsum ac commoditatem cōducunt ac sunt necessaria: miror à plerisq. hanc tam abiectam ac despicatam censeri. Nam præter insignes atq in immensum fastigiatas lauros (vt à telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onustas, quæ Brabandis denegatæ sunt: pręter efficaces & salubres herbas, cum medendis morbis, tum esui accommodas; præter sal candidissimum, quod ciuium industria conficitur: præter Rubiam, gatansam Gallis, nostris *Meedecrappe* nominatam, adornātis pannis, ne color deflorescat, eumq. intime concipiant, necessariā: præter triticū quo nusquā gentiū candidius aut magis pōderosū: pręter tot salsamenta ac vento induratas saperdas: pręter imensam pisciū copiā quę quotidie recēs aduecta, in oēs Europę partes

Zelandici soli vbertas.

Rubea radix & alumen durabili colore pannos imbuit.

tes

tes diſtribuitur, vrbes exhibet eleganter extructas, atq in iis ædificia ſplendida, re domeſtica ac ſupellectile concinne exornata, ita vt omnia paſſim nitida conſpiciantur, culta, expolita, ꝙ vnice nuper admiratus eſt illuſtriſſimus Hiſpaniarũ Rex Philippus Belgij princeps, & quib. ſtipat⁹ erat, Proceres aulici. Accedunt his omnib. portus cõmodi, fidæq ac tutæ nauiũ ſtationes, omni nationi expoſitę, atq ad frequentandas remotiſſimas regiones, quocunq terrarum curſum inſtituere libeat, aptiſſimæ, nec illi negotio deſunt exercitati naucleri, ac viri nautici, quibus oẽs Oceani receſſus ſunt explorati. Quanta vero ſoli vbertas, quam pingues ac glutinoſæ glebæ, quã feraces ac fœcundi agri, quam numeroſi armentorũ pecudumq greges, nõ facile vlli fidem feceris, niſi propius illi ſint conſpecta, vti etiam vberrima ſaginando pecori paſcua non ſolum intra exporrectos aggeres ac ambitus, ſed etiã extra littora, in ipſa Oceani crepidine, in quib. oberrant pecudũ aliquot myriades maximo negotiatorum emolumento, quæſtuq. vberrimo, non ſolũ ſupra vulgarẽ magnitudinẽ, ſed ſaporis etiam delicati atq exquiſiti, ſoli ac graminũ beneficio, ꝙ ſaluberrimum iis pabulum ſuppeditat, adeo vt exteri quoq ſummopere iis delectentur, ita vt Vitilitigatores, hoc eſt, qui ſectandis litibus dediti ſunt, nullis donariis (modo aurum demas) aduocatis ac procuratoribus melius gratificentur, quam ſi villoſas huiuſmodi oues ac Zelandicos verueces illorũ culinæ inferant, tum demum enim res illis cordi eſſe incipit, ac cauſæ inſiſtunt: quibus ſi accedat caſeus ouillus virore perfuſus inuſitatæ magnitudinis, atque immenſi ponderis, nihil adferri poteſt ad rei commendationẽ gratius. Tali ſiquidem condimento irritari ſolẽt ad potum ac repotia etiam ſaturi, ac vino affluentiore paulo ante perfuſi De aeris autem Zelandici clementia non auſim multa polliceri, vt qualis

Regi Hiſpan. Philippo grata Zelandorũ mundicies.

Aduocati muneribꝰ afficiũtur.

Caſeus viridis appetentiam acuit.

Aer Zelandicus qualis

qui in nonnullis partib. ſit paulo aſperior, & quam vicinarum gentium minus ſalubris, præſertim æſtate ob paludum & ſtagnorum graues halitus, & quod regio arborib minus conſita Hoc tamen habet commodi, quod contagioni ac peſtiferis morbis minus ſit obnoxius, ac ſerius inficiatur: at infectus immaniter in hominũ corpora graſſatur, nec facile conquieſcit. Vt enim lignum durum ægre quidem igneſcit, ac flammã concipit, at incenſum difficile reſtinguitur: ita corpora Aquilonis flatib. ac marina aura indurata minus promte virus concipiunt, peſte vero correpta ægre hanc excutiunt Aqua quoq. putealis in inſulis non ita pridem ex mari vindicatis, parum ſapida eſt aut ſalubris, ac vel ſalſæ qualitatis, vel vliginoſi fundi, ſaporiſq ingrati particeps Tametſi in ciuitate Zirizæa putei exiſtant, qui ne aquæ quidem fluuiatili cedant, aut liquore pluuio ſint inferiores. Regionem hanc maritimam veteribus olim non fuiſſe incognitam ex Cornelio Tacito colligi poteſt, nõ hoc equidem, quo nunc innoteſcit, nomine, ſed ex vſu ac vulgata alloquendi conſuetudine ac compellatione, qua populares atq. indigenæ inter ſe ſũt vſi: itaq Mattiacorũ illos nomine deſignat, cum inquit: Eſt in eodẽ obſequio Mattiacorũ gens, Batauis ſimilis, niſi quod ipſi terræ ſuę ſolo acrius animãtur. Quo indicat, tametſi Batauis ſiue Hollandis à cauitate terræ ſic denominatis vicini ſint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeant, vulgari tantum nominis appellatione diſcretos, atq Oceano propiores magis feroces eſſe, vt reuera ſunt, ac viribus, ingenio, ſolertia, verſutiis, calliditate, fallaciis, captionibus, negotiandi peritia, ac conquirẽdi induſtria ſuperiores. Quod aũt Mattiaci nominentur, non à loco aut duce aliquo, ſed à populari appellatione, atque vſitato loquendi more enatum eſt, nempe à *Maet*, quæ vox in quotidiano ſermone ac congreſſu familiari oĩum

Zelandiæ aer cur ſerius inficiatur.

Simile ab ignitis rebus.

Aqua in Zelandia qualis.

Zirizæa puteos ſalubres habet.

Zelandia an veteribus cognita.

Lib. De moribus Germanorum.

Zelandi callidi & induſtrij.

Vnde Zelandi Mattiaci dicti

apud nos actionũ, contractuum, periculorũ, ac totius volũtatis, cõsilij, laboris sociũ comitẽq. sonat, omniumq rerũ quas inter se exercent participem ac consortem. Ita omnes gregales, venalitij, consodales, & quotquot inita societate, fido firmoq animorũ consensu facultates ac copias suas in cõmune conferunt emolumenti ac quæstus spe, ex nautarũ consuetudine, quorũ maxima in iis regionib⁹ copia, *Maet*, voce gentilitia ac vernacula nominantur, hoc est, coniuncti ac sociati. In magistratu vero, aut dignitate aliqua illustri, vel Consulari vel Senatoria, omniq munere publico, quęstura, ædilitate, pupillorum tutela, testamentorũ procuratione, aliisq. functionib. *Veynont* sese vocant, etiã qui apud nos consulatu funguntur, quod Latinis collegã, sonat. Ex vetusta itaq. consuetudine ac vulgato loquẽdi more, quem inter has gentes obseruabant Romani, cum in iis regionibus versarentur, illasq terras sibi vectigales ac tributarias facerent, aut in societatem ac tutelam Romanæ potentiæ assumerent, Mattiacos vocabant: vt qui apud Germanos *Herman* nominatur, Arminium, atque apud Cæsarem in Commentariis, *Ambachs heeren*, Ambactos. Eo enim nomine designant Belgæ illustres aliquot viros, penes quos est summa rerum, atque in eo coloniæ alicuius seu municipij ambitu, vlloque territorio, dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens est, ac veteribus incognitum, à terra ac mari conflatum, quasi dicas, terram ac solum maritimum: mari enim vndique cingitur, multisq. insulis distincta est, nempe quindecim, tametsi paucis abhinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est, atq. mari æquata: subsistunt tamen insignes aliquot insulæ, quarum tres præcipuæ cũ Oceani æstu continenter luctantur, atq immen-

Collega quo nomine Zelãdis dicitur.

Lib. 4 belli Gallici. Ambacti qui Zelandis.

Zelandia insulis fœcunda.

ſis ſumtibus (quod non facile Principi, aut qui illius vices obeunt, perſuaderi poteſt) aduerſus barbarum hoc atq. indomitũ elementũ ægre ſe tuentur. Inter has primũ ex alto in portum delatis ſe offert Vvallachria, vel ab eius cultore ſic denominata, vel vt coniicio, à Gallis qui hanc orã frequentabant, qui Belgica voce etiam nunc *VValen* vocãtur, impuberes eorũ *VVaelkens*, aut ab ea Britãniæ parte, in qua verſus occidentem conſiſtunt Vvalli apud Anglos præcipuæ nobilitatis viri, à Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum adhuc indicat. Inſula hæc ab ortu Brabantię obuerſa eſt, à meridie Flãdriæ, ab Aquilone Batauiæ ſiue Hollandiæ, ab occaſu æquinoctiali Britanniæ in quã breuiſſimus eſt traiectus, & à qua parte primus in Oceanum ingreſſus quocunq. terrarum viſum ſit nauigationis curſum dirigere. Præbet.n. Arnemuda Metelliburgi municipiũ, tutiſſimũ omnib. portum, fidamq. nauium ſtationem: nam hîc pręcipue claſſis quãlibet numeroſa inſtruitur, in quemcũq. Oceani tractũ velificatio perficitur. Cũ aũt hæc inſula præter fundi aliquot appẽdices ſeri⁹ illi annexas (*Polders* noſtri vocãt) octo miliariũ ambitũ conficiat, vt etiã Scaldia, cui intra centum annos iugerum tria millia auulſa ſunt, cultiſſimis aliquot pagis ac villis diſtincta ſit, tum vnum habet emporium negotiatorũ frequentatione celebre cumprimis ac illuſtre Metelliburgum, à Metello præcipuę nobilitatis ac Conſularis dignitatis apud Romanos viro id nomen, vt plerique opinantur, conſequutũ, cum ego à Burgo, hoc eſt, munito atque eminente caſtro, aut arce rupeq. inaccesſa, quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum putem, quod in inſulæ huius meditullio, ac velut centro conſiſtat. Quæ loca occupare ſolent, ac præſidio munire duces præfectique regionum, quo ex editiore loco tanquam è ſublimi ſpecula, ac velut in excubiis collocati omnia ſpectarẽt, atque

Vvalachria vnde dicta.
Vvalachriæ ſit⁹.
Arnemuda portus.
Metelliburgum emporiũ.
Quid Germanis.
Burgh.

atque incursionibus hostium obsisterēt. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri, & Burggrauij dignitas, quod penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamen diffiteor, quin ad huius Conditorē referri possit, à quo tali loco hoc propugnaculum cōtra hostiles impetus sit erectum. Distat aūt à Metelliburgo versus Africum seu Occasum hibernum, interuallo sexdecim stadiorū quæ bis mille passus conficiunt, aut bina miliaria, verbecula exiguo quidē murorum ambitu, sed arte ac natura munito qua parte mari obuersa est, quæ strenuis piscatoribus atque exercitatis naucleris quos Pilotas vocant, referta, Flissinga nominatur, non Vlyssea ab Vlysse, vt quidā nugantur, producta origine, sed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, superne angusti oris est, ne imprudenter liquor effundi possit, in medio, distēto ac capaciore ventriculo, q circa imum gracilescit, ac sensim extenuatur, Belgis *Een Flessche* nominata. Cuius imagine, Ciuitatis hui9 vexilla ac manipuli, quos etiam nauiū malis in vertice erectos conspicimus, insigniti sunt. Cū aūt loci huius incolæ suauiter se poculis reficiant, nec ab iis etiam abhorreant fœminæ, aliquando in hoc certamine viris robustiores, ab amplexu lagenæ qua singulariter afficiuntur, eamq. identidem exhaurire gestiunt, nomē hoc consequuti sunt, aut idipsum sibi à potandi consuetudine asciuerunt: quæ quidē inter hos inoleuit, nō vt inebriētur, sed inter se exhilarescant, atq animi nebulas discutiant. Sunt enim complures in hac regione tetrici, mœsti, superciliosi, melancholici, qui affectus à Brabantis ac Flandris sunt alieni, vt quos non triste Saturni ac Martis, sed lætū & salutare Iouis & Mercurij sidus informat, eoq. fit vt Zelandi qui percipiunt excutiendas illas animi molestias, Geniales esse studeant, atq. affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Versus ortū

Flißinga ciuitas.

Lagena quale poculi gen9.

Nomen à re inditū. Flißinga.

Zelandi cur poculis addicti.

æquinoctialem Scaldię opposita, abest à Metellibur-
Veria ciuitas. go pari propemodum distantia, ac totidem passibus Campoueria ciuitas, peranguisto mœnium ambitu,
Veria ciuitas vnde dicta. paucis abhinc annis Scotorum frequentatione celebris, nomen id à freto obtinet, quod ab ea littoris ora in vlteriorē Campæ ripam ac sinū, qui Noortbeuelandiæ annexus est, transferri homines soleant. Primus enī portus, ac nauium cymbarumq. statio, à qua conscensa naui aut scapha traiicimus, *Veer* Belgis dicitur, aliis *Vaert*. Latine traiectus & trāsuectio. Huic Aquilonem versus, aut ab ortu solstitiali oppo
Scaldia insula à flumine sic dicta. sita est Scaldia à præterlabente Scalde flumine sic nominata; quæ cū multis populosis pagis ac coloniis distincta sit, plurimas exhibeat rusticanas villas, pleraque vrbana atq antiquæ nobilitatis prædia ac palatia, vt Haemstediū, & Renissæ affinem Moermondam tum pręter Brouersauiam nō ignobile munici-
Zirizæa quando primum erecta. pium: Ciuitas Zirizæa à cōditore nomen sortita hāc insulam præcipue exornat, quæ anno redemti orbis 849. imperante Lothario primū in formā ciuitatis ędificari cœpta, ac mœniū ambitu muniri, ex paruis initiis in eum splendorē adaucta est, vt nulla clarissimarum ciuitatum sit inferior De qua hoc citra oēm ambitionem, aut immodicum erga patriam affectū
Zirizæi literis afficiuntur. ausim testari, plurimis illā viris eruditis, præclarisq. ingeniis fœcundam esse ac feracem, negotiatoribus prouidis ac sagacibus refertam, quibus ex re frumentaria ac lectissimo tritico, ex niuei candoris sale, ex rubio seu garansa, salsamentorum ac piscium copia, armentorum pecudumque immensa vi quæstus accedit vberrimus. In re familiari ac domestica, omnia elegantia, nitida expolita; mensa frugalis ac moderata, nec vnquam prodigaliter sumtuosa: in mercatura exercenda nemo non ciuium solers atq. industrius, lucri auidus, ad rem attentus, in tenuiores tū atq. inquilinos inopia pressos liberalis ac beneficus,

in cæteros vero hospitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, atq. absq. omni simulatione ac fucata specie, nulli non obuius & expositus: in pietate ac Dei cultu religioni quam superstitioni propior. Quod vero ad populares ac loci huius indigenas attinet, nusquam gentium tam dextri, tantaq. sagacitate in odorandis explorãdisq impostoribus, captiosis. fraudulentis, subdolis, insidiosis assentatoribus, quamlibet scite adulentur, palpent, blandiantur, aures titillent ac scalpturiant, adeo vt non facile horum technis, fucis, fallaciis, versutiis decipiantur, sed illas e-uestigio deprehendant; *Zelandi astuti.*

Dignoscere cauti
Quid solidum crepet, & pictæ tectoria linguæ,
Nequa subærato mendosum tinniat auro: *Pers. Satyr. 5.*

Vt assolet iis quib. aliud clausum in pectore, aliud in lingua promtum. Ab hac diiudicandi peritia emerserunt in Belgas aliquot (exhibita aliquando populari Comœdia) hæc vulgata dicteria, dictante morione, nequis offenderetur Brabantus hilaris, festiuus, ridiculus, in scenicis Comicisq moxib. immodicus: Flander mulierosus, salax, intẽperans, libidinosus, petulcus, lasciuus: Hollãdus simplex, improuid', incautus, infacetus, iners, segnis, somniculosus, stolidus, ac minime astutus: Zelandus callidus, vafer, versipellis, astutus subdolus, captiosus, versutus. Qui affectus etiã ingrauescẽte ætate ac senectute vires cõcipiunt, seseq efficacius proferũt, nisi domita naturæ propensione, atq institutione aliter cõdocefacta ad meliorẽ frugẽ perducatur. Siquidẽ infimę plebis ista sũt vitia, ac gẽtilitii mores, non patriciorũ aut virorũ illustrium q liberaliter educãtur. Cũ aũt omni nationi sui adsint affectus ac vitia, mores, propensiones, studia, hoc est, instituta quib. se quisq applicare solet, tũ huic quoq genti, à qua nihil humani alienum, non desunt genuini insitiq. affect', ad quos naturæ incli *Belgarũ inferiorũ aliquot propensiones.* *Mores gẽtilitij plebi peculiares.* *Oẽs natio suis vitiis imbuta.*

natione feruntur, partim ex circũfuſo aere qui manifeſto corpore afficit, partim, vt alimenta præterea, ex parentum natura, auitisq. moribus, ac vulgari vitæ conſuetudine, quæ aliquãdo ita inoleuit ac menti infixa eſt, vt vix eximi queat: quo fit (ſi patricios demas, qui nuſquam non cultu ac doctrina expoliti ſunt) vt gregaria ac promiſcua multitudo paſſim inhumana ſit, rudis, agreſtis, ferox, crudelis, indomita, atq à ciuili vitæ conſuetudine aliena, quaſcunq. etiã nationes excutias. Verum quo inueteratus error, ac deprauati mores qui ab incunabulis ac prima infantia inoleſcere animis noſtris incipiunt, ita vt eos velut cum lacte nutricis ſuxiſſe videamur, eximantur: progenitorũ munus ac officium eſt (quod noſtrates nunc ſedulo præſtare enituntur) vt ex ſe prognati liberaliter inſtituãtur, eumq. animo cultũ ac fomenta adhibere curent, vt exuta natiua inſitaq. feritate, ad omnia humanitatis officia inclinentur. Vt enim ſilueſtres arbores cura atq induſtria hominum miteſcunt; immanes beluæ officio ac molli tractatione manſueſcunt ac cicurantur: ita quoq. humanus animus non prorſus ferreus aut adamantinus flecti poteſt, atq. ad artes humaniores, ad probitatem, decus, virtutem pietatẽ, religionem informari Quę res effecit apud nos, vt piſcatores gens rudis ac pelago aſſueta; quorum apud Zirizæos ſupra quingentos eſſe conſtat, præter hos qui nondum ſatis adulti, in huius negotii tyrocinio verſantur, paulo poſt in nautas ac veteranos aſſumendi; ea ſint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, ſimultates, diſſidia exoriantur, nec vnquã inter ſe lites conſectentur, aut iure cum æqualibus contendãt, ita vt magiſtratus nunquam niſi in vrgẽtiſſimis cauſis ſe horum cõtrouerſiis interponat, ſed omnes inter ſeſe coactis comitiis dirimunt ac cõſopiunt Nullũ inter ſuos gregales tolerãt mendicum,

Patriciorum conditio diuerſa à plebeia.

Infantia à maioribus inſtituenda.

Simile à feris & arboribus ſylueſtribus.

Zirizæa piſcatoribus ſecunda.

Nautarũ apud Zirizæos vitæ conditio.

ic probro ducunt, si quis ex consociatis ostiatim sti-
pem emendicet, aut quid aliud eblādiatur: quin ipsa
piscatoria societas, & qui inter illos est primarius,
quem Decanum vocāt, singulis quibus res domi an-
gusta est & contractior, quam vt familiam alant ac
sustentent, ex cōmuni ærario suum dimensum con-
stituit, ita vt non desit quo famem frugaliter ac libe
raliter solentur. Cum autem tam numerosa multi-
tudo piscatu se exerceat, ac paulo longius in Oceanū progressa, victum in mari venetur, si quādo parce & maligne piscari contingit, nullus vnquam horum se vexat aut excruciat, nec cuiquam male precatur, sed omnia placide ac sedate perfert meliorum spe atque fiducia. Ista autem animi moderatio in hominibus tam incultis, non præscriptis legibus, aut sapientum doctrina, mentibus illorum impressa est, sed instin-
ctu ductuq. naturæ, ac rationis iudicio concepta, quo
discernūt, quæ honestati ac decoro deseruiunt, quę-
que illi sunt aduersa. Cæterum vt ad Scaldem recur-
rat oratio, Fluuius hic in Veromanduis vetusto ad-
huc nomine cognitus, geminis fontibus progressus, per Neruios, nunc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quę mihi prima tyrocinii rudimenta contulit, reliquosq. Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiam delatus, vrbis mœnia alluit, portumq. inibi insignem, ac clarissimam nauiū statio nem exteris exhibet, deinde paulo longius progres-
sus, bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam à Ze-
landia discriminat: siquidem sinistra in Austrum contortus ac deflexus, Flandrię oras ac littora perse-
quitur, alioq nomine insignitus, *de Honte* à latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelandiam ac Vva
lachriam in Oceanum occidētalem patet aditus, ac rursus in has oras accessus: dextra vero relictis Bra-
bantiæ finibus continuato cursu, seruatoque veteri alueo per Scaldiæ insulæ littora violento vastoque

Piscatorū apud Belgas affectuū moderatio.

Ductꝰ naturæ quid efficiat.

Scaldis fluuij origo & decursus.

Gandauū studiorū alumna.

Antuerpiam Scaldis exornat.

Scaldis per Flandriā decursus, cur de Honte dicitur.

Cæsar lib. 6. Cōmēt. gurgite in Oceanum deuoluitur, atq. ex vetusta appellatione Scaldis nominatur, Belgis vsitato nomine *Schelt*, Gallice *l'Escault*, vnde insula hęc Scaldia denominata, vulgo *Schouvve* Cuius fluuii præcipuum alueum, profundumq gurgitem (*Canael* nautæ vocant) quem naues consectari debent, ne vadis inhęreant, ac sisti contingat, etiam hac tempestate indigenæ exactissime exploratum habent, suoque illum nomine designant, commonstrato loco à quo ante

Zirizæi exercitati nautæ. multos annos Oceani ostia subire solet, ac fluctibus marinis immergi, ita vt ne intempesta quidem nocte, nostrates nautæ ab hoc deflectant, aut in diuersum rapiantur, vt aliquando vsuuenire solet velificandi imperitis, insigni mercium ac vectorum detri-

Scaldæ fremitus, quando tempestatem denuntiat. mento. Exaudiuntur autem hisce locis fragores ac strepitus horrēdi, vel subsidente in imum fluctu, vel vbi rursus æstus aduentare incipit, ac ventorum violentia exasperatus Oceanus fluuio obnititur, quod ipsum potissime vsuuenire solet, vbi post Aquilones Austrini flatus ingruunt, ita vt accolę percepto plus quam miliaris interuallo Oceani ac Scaldæ fremitu tempestatem imminere ante triduum pronuntiēt. Cum autem angustiora olim essent Oceani ostia, minusque vasti ac patentes in continentem aditus,

Simile à gulosis, q. bus fauces dilatātur. conspectius in mare Scaldis ferebatur, siquidem in crudescente quotannis æstu marino, ostia faucesq dilatari contingat ac sinus laxiores effici, vt gulosis assolet qui immodico potu se proluunt; quo fit v flumen hoc affluentiori salo obruatur, nec facile de cursus eius quo in Oceanum effunditur, conspici queat. Non desunt qui nominis affinitate decepti

Schelluisch *piscis vnde denominetur.* eam speciem Aselli piscis, qui mihi aliquando Plini visus est Callarias, ex hoc fluuio nomen obtinere credant, atq. à *Schelt, Schelutsch* denominari, quod in Oceani ostiis in quæ flumen hoc se exonerat, vel hamo, vel retibus subducatur: cum à squamis potius vulgo

vulgo *Scellen* (nam *Scelpen* testaceis attribuuntur, nõ piscibus) appellatum censeam, quibus densius contectus obductusq; est, ac velut lorica munitus: eoque fit, vt, cum elixandus est (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquamari, secus quam Asellus, vulgo *Cabbeliau*, læuore perpolitus, cuteq; molli nec squamosa, nec etiam in ipsis Oceani faucibus, quas influit, capitur, sed in alto longeque remoto mari. Tametsi non ignorẽ pelagios aliquot pisces aliquando fluminis ostia subire, dulcis aquæ illecebra, qua mire pinguescunt, vt Salmones qui ex Britannico Scoticoq; sinu, aduerso amne in Rhenum ac Mosam penetrant, vt etiam Trissæ, alosæ, lacciæ, vulgo *Elst*, mugiles, Harder, acipenser vel sturio. Anguillæ vero contra quam marini pisces salsam aquam appetunt; qua gustata mire agiles efficiuntur, minusq; lubrici, atque esui salubriores, quo fit vt circa catarrhactas (nostri *Slusen* vocant à claudendo) quę apertis valuis aquam, qua hibernis mensibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profundunt, inusitatæ magnitudinis anguillæ nassis ac sagenis eximantur. verum de his aliquando vberius, vbi Conrado Gesnero viro cumprimis erudito paria fecerim, atque hostimenti loco Compendium de piscium triuialibus nomenclaturis illi dedicatum absoluero. Cæterum flumen hoc qua parte Scaldiæ oras attingat, atque hinc in Oceanum illabitur, Orientales regionis huius insulas ab Occidentalibus discriminat, quarum quæ ad Ortum spectant, *Beoesterschelt* indigenis vocantur: quæ vero Austro ac Flandriæ obuersæ sunt, *Bevvesterschelt*, quasi superiorem ac inferiorem, aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alij cis Scaldam, alij trans Scaldam consistunt. Designantur autem his nominibus duæ insignes Quæsturæ, quibus Prætoria etiam dignitas, ac Dictaturæ potestas attributa est, sic vt harum præfectis ius

Asellus piscis, Cabbeliau.

Anguillæ salsa aqua delectantur.

Cõradus Gesnerus laudatus.

Zelandia in duas Quæsturas diuisa.

ac fas ſit tota paſſim regione (præter ciuitatum municipia quæ conſulũ tutelæ ac præſidio ſubſunt) Regio dominatu facinoroſos coercere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mendicos validos, ſicarios, oppreſſores in vincula coniicere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis arceſſere, quo omnia paſſim quieta ſint & pacata, & nequis iter ingreſſus, aliquid hoſtile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpate, eoque præclare ac magna laude functus eſt nulli⁹ offenſione Illuſtr. vir Hieron à Seroskerka, Equeſtris ordinis Heros, multiſq. aliis nominibus ſuſpiciendus. Adauget vero ſoceri decus & amplitudinem pari generis ſplendore ac nobilitate magnificus vir Iudocus à Vueruia, rei agrariæ in inſulæ noſtræ ambitu prefectus non ſine maxima ampliſſimarum dignitatũ expectatione. Excitauit elapſis aliquot retro ſeculis fluuii hic decurſus inter Zelandos qui in eodẽ ſunt cum Batauis comitatu, & Flandros, acerrimas contentiones ac cruentas pugnas. Appellat autem atque veneratur vtraq natio ſuos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot ſpecioſis titulis: qui Dominatus hinc emerſit, quod præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cęſares in adeundis periculis comitarentur, ſuamque operam ſedulo illis præſtarent, vulgo *Grauen.* Quæ poteſtas ac nominis amplitudo Iuſtiniani tempore primum inoleuit, eamq appellationem conſecuta eſt. Deinde ſub Berengario & Otthone competitorib. ad poſteros deriuata, proximum apud Imperatorem conſeſſum ac comitatũ obtinuit. Anno autem Domini 863 imperante Carolo Caluo, apud Batauos illiſque affines Zelandos hic principatus primũ conſtitui cœpit, ac Comitatus nomine deſignari, primuſque Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti principis Aquitanię, qui annos octo & triginta in eo dominatu verſatus, ſucceſſorem Theodoricũ ſecundum

Hieron. à Seroskerka.

Iudocus à Vueruia.

Comites vnde dicti.

herilẽ filiũ constituit, à quo ad nostra vsq. tẽpo-
c Regia potestas longa heroũ serie ad inuictissi-
 Hispaniarũ regem Philippum deuoluta Comi
 nomine censetur, eiusque prouinciæ principes
nites appellantur. Sic qui apud Brabãtos ac ple-
 alios potestate regia existunt, Duces vocantur, *Duces vn de nomen sortiti.*
ducendo in hostilem agrum exercitu, vulgo *Her*
en, quasi dicas, exercitus ductores. Cum autem
ndriæ Comes Guido Dampetra proferendæ di- *Guido Dãpetra Flandriæ comes.*
nis esset auidus, ad occupandas aliquot Zelandiæ
sula animum induxit: itaq. primo Vvalachriam
iu licere ac vectigalem facere meditatur, indu-
ur in hanc ditionem exercitu (nam facilimus
 taiectus) illam incursionibus, incendio, igni,
odepopulatur ac vastat, tandem Metelliburgũ *Metelliburgũ expugnatur.*
 dẽt, ac per fecialem (*Harault* nostri vocãt) ad de-
orem solicitat: cum in id nõ admodum paratos
ntosq sentit ciuium animos, admotis arietibus,
cq. vno aut altero insultu ciuitatem expugnat.
elmus Batauorum ac Zelandię Comes eius no-
ns tertius, cum ciuitati subsidium adfert, Ziri-
is tipatus quib· maxime fidebat, duobus vno die
ælis victus, sanguine madidis vexillis (vnde emer *Vexilla Zirizææ cur rubra.*
uit Zirizææ ciuitatis insignia sanguinolento co-
reperfusa) Zirizæam, qua nulla tunc munitior,
t Principi magis deuota, propere contendit Gui-
 victoria elatus, relicto intra Metelliburgũ præsi-
, in Zirizęos omne belli robur conuertit, quos dũ
quimensem obsidione premit, maximis damnis
icitur. Siquidem oppidani continua eruptione,
agnam stragem Flandris intulerunt, multosque
ptiuos in ciuitatem adduxerunt: tandem impe-
tis vtriusque consensu induciis, concessaque sex
bdomadis belli mora, Guido in Batauos expedi-
onem molitur. Elapsis induciis Zirizæi collecto mi
e, instructaque classe in Vvalachriam confestim

Ziriȝæi Metelliburgum expugnatū (omiti restituūt.

traiiciunt, cæsisq. ac profligatis Flandris, ciuita
in potestatē redigunt, ac perexiguo accepto inc
modo, in sedes suas se recipiūt. Princeps Batauo
ac Zelandorū Gulielmus eius nominis tertius,
cepta tam insigni victoria, ciuitatem Ziriææam
ximis honoribus afficit, multisq. priuilegiis, con

Ziriȝæis virtute parta priuilegia.

riis, donatiuis muneribus exornat. Guido vero
driæ Comes re apud Batauos male gesta, accep
vulnere in Zelandiam secedit, deinde paululum
creatus ad oppugnandos Zirizæos, à quibus
Metelliburgum indignatur, animum intendi
coacto numeroso exercitu tametsi vltra sesqu
sem bis ab hac esset repulsus, atq. infecta re dec
re sit coactus, rursus illos lacessit atq. arctissim
sidione pressos continenter oppugnare non de
Cnm autem oppidani in extremis essent const
atque in summa difficultate, in maxima rerum
pia versarentur, nullis tamen vel blandimenti
minis ad deditionem impelli potuerūt, tametsi
septimum mensem præter incendia atque imm
in ciuitatē faces, omni tormentorū genere, arie
catapultis, testudinibus, fundis, ballistis, aliisq.
chinis quarum illo seculo frequens vsus, terra m
que oppugnarentur. Cum itaque in angusto re
sent constitutæ, omnique præsidio destituta ciu

Francorū rex Zirizæos subleuat.

opportune Rex Galliarum Philippus, cognomen
Pulcer, nulla interposita cunctatione aut mora
annem Payderosum ducem præfectumq. maris,
Regineriū Grimaldum Genuensem, instructa da
se, atq adornatis aliquot longis nauibus, quæ quo
remis frequentius quam velis incitantur, trirem

Triremes, vulgo Galeyen.

vocantur, Ziriz.eam amandat, vtque obsessis sub
dio adsint ac mature subueniant cohortatur: illi n
hil cunctati Regis mandato obsequuntur, omnia
euestigio perficiunt: quos vbi in excubiis constitu
ti, è sublimi atq. eminente specula, à qua in mare la

tissimu

ſſimus proſpectus, aduentare, nec procul abeſſe renuntiant, confeſtim Guilielmus Batauiæ ac Zelandiæ princeps, Regis ſororius, conſpecta primum naue prætoria, deinde numeroſa longo agmine claſſe, quas ipſe in eum vſum inſtruxerat naues, illis adiunxit, collatisque copiis atque vnita claſſe Flandros adoriri atque opprimere ſtatuunt, oppidanis etiam re inſperata in ſpem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obſidione attritis, rurſum in hoſtem animantur. Cum autem ſtat in procinctu acies, ac claſſis omnibus armamētis accurate inſtructa in hoſtem incitanda, è ſtatione moueri incipit: Flandri (vt nulli deſunt æſtus militares ac ſtratagemata) nauem quandam ſarmentis, faſcibus, ſcandulis, ſtramentis, ſtipulis, alioque fomite atque aridis nutrimentis quæ cito flammam concipiūt, conſtratam, oleo, pice, ſulphure, ſeuo, adipe perfundunt, eamque accenſam æſtu ac vento ſecundo in aduerſam claſſem dirigunt. Cum autem nauis flammis coruſca hinc inde hæreret, ac ſubinde vadis implicita lente progrederetur, ita vt Oceanus propemodum in ſummo conſiſteret, ac iamiam refluxum meditaretur: ecce de repente (quod ſingulari Dei prouidentia factum credi par eſt) ventus mutata ſtatione in Aquilonem impellitur, ac remeante maris fluxu flammifera nauis retorta, Flandrorum claſſem inuadit, omnique ex parte incendia miſcet: complures, ne flammis abſumerentur ac concremarent, in mare deſiliunt, ac periculum periculo commutant, vitamq. natandi peritia redimunt. Turbatis hac clade Flandrorum rebus, noſtrates remis veliſq. in illos irruunt. Illi nihilo facti ſegniores, reſtincto, qua licet, incendio, reliquas naues flāmis intactas, omneque exercitus robur acriter hoſti opponunt. Certatum eſt initio ancipiti dubioq. Marte à meridie ad emergentē vſq. Solem, ita vt ne nox quidem, quæ ea

Nauale prælium.

Flandrorū virtus.

parte anni, nempe Idibus Augusti sublustris est, prælium dirimeret. Nostrates æquo loco constituti, ventoq. ab iis auerso ac subsidente Oceano, igni, ferro, faculis accensisq. sarmentis ac sudibus hostibus terrorem incutiunt, multosq. ardentes globos ac faces in hostiũ naues iis comburendis prouoluũt Interim oppidani reseratis portis factaq. eruptione maximã illis cladem inferunt, ac Flandrorum impetus in nostros retundunt ac reprimunt, mulierculis etiam in hostem ita efferatis, vt nõ minus fortiter & animose, quam viri, se illis opponerent. Tantus in eo conflictu fragor, strepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuisse perhibetur, vt plerique testati sint, plusquam trium miliarium interuallo, horrendos illos clamores fuisse exauditos. Quod nemini supra fidem videri debet, cum in mari editus sonus, aut excitatus fremitus incredibili distantia percipiatur, præsertim tacita silenteque nocte. Cum enim nihil obstet, vel nemora, vel montes, aut in cœlũ erecti scopuli: clangor per æquoris planitiem, velut patentem atq. vndique exporrectum campum, longe lateque se diffundit, ac per aera voluitur. Cum autem tota nocte miseranda strages, ac cædes horribilis sit edita: diluculo rebus desperatis, victi fusiq. Flandri in hostium potestatem rediguntur. Desiderati in ea pugna Flandrorum octo plus minus millia, capti præter gregarios milites, quorũ non facile numerus iniri potest, Guido Dampetra Flandriæ Princeps, ac cum illo innumeri Proceres aulici: direpta signa militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaque opima spolia atq. exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata sunt. Tota autem classis quæ illis numerosa erat, suisque armamentis affabre instructa, vel quassata & conuulsa, vel incendio absumta: reliqua in hostium potestatem redacta. Hac itaque memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, capti-

Nocte oĩa late exaudiri.

In mari sonitus lõgißime exauditur

Guido Flãdrorũ Comes cap⁹.

Nõ temere suscipiendũ bellũ

uisque

uisq. redimendis consilia in eunt, quæ documento Principibus esse debent, qui alienę ditionis sunt auidi, ac finitimorum possessioni inhiant, non tentãdas bello vicinas regiones, vbi nulla subest legitima causa, aut iusta belli origo: quæ etiam si existat, præstat omnia potius experiri, nullasque non conditiones pacis admittere, quam arma in manus arripere. Cæterum soluta iam ciuitatis Zirizææ obsidione, confectoq. bello, quod euenit anno Domini 1303, Idibus Augusti, qui dies erat Laurentio sacer, ne parta ex tam atroci ac cruento bello victoria, annorũ decursu obliuione obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ sunt solennes atq; anniuersariæ supplicationes Deo immortali, easq. Senatus quotannis eodem quo hæc peracta sunt, die, ac periculo exemta ciuitas, in sempiternam rei memoriam continuari voluit, quod a posteris nunquam intermissum est: Quin & impuberes qui scholas publicas frequentant, atque in palæstra literaria versantur, hunc diem festum habent, ac feriantur permissa iis ludendi licentia: ita rei gestæ recordatio posteritati tanquam per manus traditur: quo cuique ciuium innotescat, mentiq. fixius inhæreant, in quanta angustia, vitæq. discrimine versati sint olim progenitores, cũ pro aris & focis, pro coniuge ac caris liberis acerrime decertant, suoque Principi strenuam fidamque operam præstare conantur. Interim hanc præcipue doctrinam exhibet posteris, eosq commonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac desperatis, ad Deum Opt. Max. mentem erigant, atque ab eo salutem, patriam obsidione liberam, prosperos rerum successus, victoriam incruentam summis votis exoptent: quod vnice factitasse legimus Abrabamum, Mosen, Dauidem, Ezechiam, Iudith, compluresque alios, qui huiusmodi præsidiis victoriam sunt consequuti. Cæterum cum Scaldia, in eaque

Non inuadendas aliorum ditiones.

Aduersa quæ acciderunt aliquando animo repetenda.

Suytbeuelandia insula vnde dicta. sita Zirizæa frequentia ab exteris laceſſita ſit, ac bellis quaſſata, tum inſularum nulla minus Suytbeuelandia, quæ à ſolo Auſtro oppoſita ſic denominata eſt, ſpatioſiſſimo amœniſſimoq. verſus Flandriæ ac Brabantiæ oras tractu exporrecta, tametſi paucis abhinc annis maximam iacturam paſſa, dimidio iam ſit anguſtior. Ab hac auulſa eſt ciuitas non ignobilis *Romerſualla ciuitas.* Romerſualla, quam nullis excultam agris, nullis exornatam pomœriis, Oceanus vndique alluit, ita vt vnica ſalis negotiatione ſubſiſtat. In Occidentali vero inſulæ parte ſita eſt Goeſa ciuitas, perexiguo quidem murorum ambitu, at ſplendide atque affabre extructa, ciuibus morum ciuilitate perpolitis. *Goeſa ciuitas.* Eſt præter hanc inſula quædam Brabantiæ contermina, exiguo tantum freto diſcreta, in qua conſiſtit Toletum à vectigali & portoriis ita appellatum, vetuſtum oppidulum: à quo non procul abeſt Martinianus agger, Principis Auraſienſis municipium, locus amœnus atque arboribus vndiq. conſitus, in quibus maxima alitum, præſertim ardearum copia nidulatur. *Toletũ Zelandiæ ciuitas. Martiniana ciuitas Zelādorũ origo.* Sunt præterea minutæ aliquot inſulæ, minuſq. celebres, vt Duuellandia à columbarum frequentia ſic denominata, Gœreda à fida nauium ſtatione, Plateſſa, tum pleræq. aliæ non ita pridem ex mari vindicatæ, quarum deſcriptionibus inhærere ſuperuacaneũ puto, cum edita nuper Zelandiæ Topographia ſingula exacte exhibeat, quæ ſpectator curioſus per otium oculis poterit demetiri. Quod vero ad gentis huius originem ſpectat, conſtans fama eſt, atque indigenis per manus tradita, à Gothis ac Danis hanc *Zelandia apud Danos.* profluxiſſe, præſertim ab illa inſula Cimbrica quæ in Dania Zelandiæ nomine inſcripta eſt, in qua ſpectatur celeberrimum Emporium Hafnia, vulgari *Hafnia, Coop manchauen.* nomine (*coopmanſhauen*, à portu negotiatoribus frequentata, qui hanc terram cultoribus vacuam, oppeſſis erectiſque aggerum molibus in inſulas rede-

dege-

degerunt, atque extructis primum casis, minutisque *Zelandia* atque angustis tuguriis, sementi ac pascuis reddide- *Batauiæ* re idoneam. Erat enim Cæsaris ætate, magna terræ *appendix.* huius pars, quæ non aliud quam Batauiæ appendix est, inculta nec vnquã ad serendi vsum vomere proscissa, aut fossione subacta, sed æstuariis ac paludibus impedita, ita vt etiam nunc Hollandia plurimos vndique lacus exhibeat, adeo vt pedestria passim itinera illis concisa, cymbis omnia transigenda sint: quod ipsum etiam Zelandis vsuuenit in æstuariis, quæ ni- *Æstua-* hil aliud sunt, quam loca extra intraq. littora mari- *ria quid.* nis fluctibus exposita. Siquidem effuso in ipsa mediterranea salo, aquam affluenter concipiunt ita vt hibernis mensibus omnia inuia sint, nec nisi scaphis ea loca adire queant. Quod vero solum extra aggeres ad maris vsque crepidines atq. extremas oras multis iugeribus longe lateq exporrigitur, ex alluuione coaceruatum, crebris fluctibus æstuque tunditur, ac nonnunquam extumescente Oceano, vt assolet Luna vel plena, vel plurimum incoata, fluctibus obruitur: subsidente vero, rursus emergit, ita vt loca paulo editiora, & quæ eminent, suauissimo pabulo pecudes reficiant. In huiusmodi receptacula se olim *Æstua-* conferre solent impuberes ac mulieres, omnisque *ria in bel-* ætas ad bellum inidonea, vbi Romani Belgicam in *lo Belgarũ* cursionibus infestarent: erat enim tutissimum ibi *perfugia.* perfugium, quod aditus accessusque esset difficilis. Sunt enim ea loca quæ nostri *Stellen*, vel potius *Stallen*, hoc est, caulas ac pecorum stabula vocant, nostro etiam tempore multis incuruis voraginibus, ac verticosis fossis, per quas Oceani æstus voluitur, (nostrates *Creken* vocant) impedita adeo, vt equi- *Voragines* tem armatum, si imprudenter atque incaute in il- *Zelandicæ* las inciderit, absorberi atque obrui contingat; quo *vulgo* fit vt loci huius viasque ignaris istac penetrare perni- *Cr[illegible]* ciosum sit. Sunt autem multis Zeland[illegible]

bidæ planities ac viridãtia floridaq. prata nullis cinčta aggeribus, quarum vſus in iis regionibus nunquam defuturus eſt: cum quæ à parte vna abradi auellique contingit, alteri alluuione adiiciãtur, ita vt nunquam extruendarum inſularum materia huic regioni deeſſe poſſit. Horum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione *Garſen* indigenæ vocant: quæ vero parcius gramine vireſcunt, nec vberem adhuc pabuli copiam ſuppeditant, à paſcendo vellendoq; *Scorren* vocant. Ex his vbi aliquot iugerum millia conglobari contingit, inſulas efficere noſtrates tentant, ac cum vetuſtæ tum recentiores ope humana ex iis rudimentis coagmentatæ ſunt ac coaluerunt: Multi olim ſoli huius vbertate, atque agrorum ſpecie illecti, expulſis veteribus colonis atque inquilinis, terram hanc inuaſerunt, eiuſq; poſſeſſionem armis ſibi vendicârunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis ac Zelandis infeſti has inſulas in ſuam ditionem ac poteſtatem redigere ſunt aggreſſi; ſed duæ iſtæ nationes inter ſe conſociatæ, ſemper hoſtibus fortiter reſtiterũt, quo fit vt ad hãc vſq; ætatem vtraque gens eodem vtatur dominatu, eiſdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem ſit in hoſtes animo. Fuiſſe hãc gentem quæ Zelandiæ nomine inſignita eſt, Batauis confinem ac proximam, eiuſq; regionis partem atq; appendicem, ex C. Cæſare præter alia, iis verbis colligi poteſt: Moſa ex mõte Voſeuo profluit, ac parte quadam Rheno recepta, inſulam efficit Batauorum, neq; longius ab eo milib. paſſuum in Oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontiis qui Alpes incolunt, oritur, ac longo ſpatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multiſq; ingentibus inſulis effectis in Oceanum influit, quarum pars magna à feris barbariſq; nationibus incolitur, quæ piſcibus & ouis auium viuere exiſtimantur, à quibus Rhenus multis

Batavi Zelandis cõſociati.

Com. belli Gallici 4

Moſæ origo.

Rheni origo & decurſus.

multis capitibus in Oceanum influit. Quibus verbis mihi graphice describere videtur Batauos Oceano septentrionali viciniores, tum illis cõterminos Mattiacos seu Zelandos, quorum insulas & qui in Occidentali Belgica eadẽ sunt cum iis cõditione ac natura, paulo post his verbis designat: Pars in syluas, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in insulis se occultauerunt, quas æstus efficere consueuerunt: quæ reuera nullæ aliæ sunt quã Zelandicæ. Quotquot enim sunt in Belgio Oceano circumfusæ insulæ, tali modo conflatæ congestæque sunt, ita vt primum natura consistant; deinde arte muniantur, ac paulatim cultura atq. industria hominum in fructiferos fundos ac speciosos agros, cultaque noualia redigantur. Ea est autem apud nos rerũ vicissitudo, vt minimo annorum decursu ac temporis interuallo magna incrementa hęc regio suscipiat rursus maximam iacturam ac detrimenta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios instabilesq. motus melius commonstrat, quam Zelandiæ insulæ, quarum prosperi successus ac res secundę æstuario fluxu & refluxu nunc huc nũc illuc voluuntur. Nulla est apud vllas nationes annona, aut res frumentaria etiam lectissimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti, cultori ac colono adferant, quam quatuor Brabantica, minus tamẽ tuta est fidaq. apud nos huius rei possessio: cum singulis momentis, præsertim hibernis mensibus, flante Coro & Circio, ex maris sæuitia periculum immineat. Vnde enatum Prouerbium ab iis qui optime rebus suis consultum cupiunt, atque iis tuto frui exoptant, laudari Brabantici aeris clementiam ac soli stabilitatem; Zelandici vero fundi reditus atque annonæ prouentum: quod ita efferunt vulgari sermone, *Brabantsche lucht Zeeusche renten.* Nostra siquidem & auorum memoria centum plus minus iuge-

Com. li. 6.

Zelandia mutationi obnoxia.

Prouerbiũ Belgicum de Brabãtia & Zelandia.

rum millia in insulę formam redacta, atque aggeribus vndique cincta, dissipatis conuulsisq in immensum congestis molibus inundante Oceano non sine maximo incolarum interitu, salo oppressa sunt. Rursus indigenæ erectis nouis insulis, quod nostrates crebro factitant, vbi herbidi ac graminosi campi se proferunt, sementi ac culturæ sedulo insistunt, ita vt paucorum annorum spacio, affluenti omnium rerũ copia supra quam credi possit, ditentur. Sic apud Zelandos insultibus marinis continenter expositos, nihil stabile, firmum, diuturnum, & cui tuto posses fidere aut inniti. Siquidem loca portuosa quæ nauibus fidam tutamq stationem olim præbuerunt, vadosa efficiũtur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidem nauigia admittunt Rursus littora nullis portubus distincta, nullisque nauibus frequentata, facta eluuione cõmodissimos portus consequuntur, facilesq. aditus atq. accessus nauibus exhibent: quo fit vt negotiatio hominumq. concursus & frequentia non vni loco perpetuo sit addicta, sed aliquando ob portus commoditatem, ac loci situm alio demigret ac transferatur. Sic Ziriz æa, nostra etiam memoria, numerosa classe instructa, non solum onerariis nauibus. sed rostratis & quę ex Homeri appellatione, Holcades voce Belgis vsitata nominantur, præter Hispaniarum ac Mauritaniæ oras, longinquas versus Aquilonem regiones frequẽtabat: nempe Noruegiam, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum, vulgo *Dansyc*, Stocholmiam illustrissimi Sueciæ Regis ERICI auspiciis nunc celebrem: quæ nauigatio, vt sunt vices rerum humanarum, Hamsterodamum modo trãslata est. Quanquam ciuitas Zerizæa rebus omnibus ad commoditatem atq. vsum vitæ necessariis, cumulate fruitur, non minus affluenter, quã cum exteris negotiatoribus esset celebris ac commeantiũ vltro citroq. multitudine frequentata,

Magna apud Zelãdos rerũ vicissitudo.

Holcas genus nauigij vastũ, vulgo hulck.

Holmia Sueciæ regio.

tata; ſiquidem exterorum hominum concurſus, nũdinatio, mercatus, locorum celebritas, aliquãdo improuiſo dilabuntur ac concidunt, vel exorto hoſtili externoq. bello, vel concitato populari tumultu, aut ciuium ſeditione: confeſtim enim quotquot alieni ſunt ab eo loco, ſe ſubducunt atq. incolumitati ſuæ conſulunt. At ea negotiatio, quæ excluſo omni fœnore inter ciues & domeſticos perficitur, facto etiã ab exteris vel inquilinis compendio, quæſtuq. liberali, ſtabilis eſt, firma, ſolida, minuſq, inuidiæ expoſita. Quod ſi aliunde calamitas ingruat, cum ciues & domeſtici, intrepide infractoq animo ſubſiſtunt, nec facile patrias ſedes, aras, focos, coniugem, caroſque liberos deſertos patiuntur, aut ſuis finibus egreſſi, ſe ſuaq alienis cedunt. Videntur autem Zirizæi in tanta rerum humanarum mutatione, atque ex alia in aliam viciſſitudine quæ diuina prouidentia perficitur, commodis ſuis ſolerter conſuluiſſe, atque incerta certis commutaſſe. Cum enim populares velificandi ſint peritiſſimi, vbi non ſatis ſuccederet negotiatio illa nautica quæ tranſmarinis mercibus perficitur, mutata nauigandi ratione, piſcatu ſe exercere cœperunt, vberrimo quæſtu ac nemini dãnoſo, adde nullo prorſus naufragii metu, nulla re familiaris iactura, nullaque fœnoris aut vſuræ infamia. Reliqui vero ciues cumpendia quæſtuſque honeſtos ac minime inuidioſos ſectantur, ex iis quæ terra in vſum hominum cumulate atque affluenter effundit, quibus illi neutiquã defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem inſtitutionem, ampliſſimam liberis hæreditatem, paternique nominis ac memoriæ patrimoniũ relinquunt. Cæterum vt exteris innoteſcat qua terræ cœliq parte conſtituta ſit ciuitas Zirizæa, & quantum ab eleuatione poli digrediatur: dimenſi ſumus polum Arcticum ſiue Borealem ſupra Zirizææ horizonta extolli vno &

Mediocritas felicitatis laudanda.

Prouidentia diuina omnia administrari

quinquaginta gradibus & quadraginta ſeptẽ minutis, in eamq. altitudinem verticem illũ produci; longitudinem vero perfici viginti quinq. gradibus, quo efficitur vt cum Sol non adeo auerſus ſit, nec longius ab inſula digrediatur, ſed duobus æquinoctiis ac totidem ſolſtitiis illam moderate illuſtrat, Indigenæ ſolis beneficio minus ſtupida, obtuſaq. ingenia ſortiantur, verum faceta, vrbana, feſtiua, pleraq. ex aurę marinæ afflatu ſalſa & vitioſa quadã dicacitate contaminatã, qua de re ſuauiter nup philoſophatus ſum cum Hiobo Nicolaide viro ſagaci atq, induſtrio, qui cum ſtrenue Reipub. functionibus incumbit, illamq ſumma ope fulcire nititur, integros incorruptoſque ciuium mores exoptat. Et ſi quid vitii ex Oceani halitu & ſalſuginoſa vicinia contraxerint, inſtitutionis induſtria corrigere.

Qui fit vt ſenes ac prouectioris ætatis homines, cum minus robuſtos, tum tetricos plerumq; liberos progenerent, vultuque triſti atq; inamœno, & qui rarius exhilareſcant.

CAP. III.

QVI inclinata vergenteq. ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio ſe addicunt, magna ex parte liberos procreãt mœſtos, moroſos, tetricos, triſtes, inamabiles, taciturnos, vultuque toruo ac facie minus blanda: quod non eadem ratione in Venerem incaleſcant. eamq. operam impendant procreandis liberis, quam iuuenes ſucculenti ac vegeti. Siquidem ætas feruida ad peragendã huiuſmodi Cõœdiam inſtructior. Cum enim flaccidæ ſint ſenibus vires, ſpiritus exiles, corpus humoribus ſanguineis exhauſtum, facultates naturales languidæ, eaq, vis quæ ab illis promanat, ac diffunditur in excitandæ prolis vſum, inefficax atq inualida, modicisq viribus imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfungantur, ac multa in iis quos progenerant, deſiderentur: quod indicatur in ea diſceptatione, quã cum

Iuuentus ſucculẽta.

Senes aridi.

Esdra Genius habuisse describitur. Interroga inquit, genitricem vt tibi expediat, cur quos nunc parit, nō sint eis pares qui ante te nati sunt, sed statura minores: & dicet illa tibi, alios vigente ætate conceptos editosq. esse, alios deficiente vtero: quo fit vt qui senectutis tempore producuntur, graciles existant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusq. roboris obtineant, quod naturæ vires senio collapsæ sint, ac naturales vitalesq. spiritus imminuti: quo etiam euenit vt animus demissus existat & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque sunt consequuti, nisi forte genitores blandi atque hilares, ac moderate vino concalefacti progenerandis liberis operam impendant. Visi sunt enim seniculi aliquando inter se iuuenari ac lasciuire, suaque habere blandimenta, ac vernis mensibus in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet Prouerbium) hinnitum extorquet, quo Belgæ indicant neminē tam deuexæ ætatis esse, quin in amœnissima illi anni parte, qua se omnes naturæ vires exerunt, aliqua erectioris animi indicia proferat; quo efficitur, vt si in congressu Geniali mulierem conceptu impleri contigerit, exactis nouem mensibus infantem edat blandum, elegantem, suauem, floridum, generosum, viuacem, agilem, gesticulosum. Quod si progenitores etiam in ætate iuuenili, mente nubila, minusque placida (vt plerique morosi factitant) procreandis liberis operam impēdant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri solent tumultus & intemperies in fœtum deuoluuntur, ita vt cōceptus, gestatio, partus nutritio non decenter, nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisque errores ex perturbatis animi motibus contrahant, quorum omnis culpa in parentes

Esdra 6.

Cur nonnulli minus validi

Cur nonnulli deiecta mente

Prouerbiũ ab equis effœtis.

Ver spiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentum in fœtum transit.

Puerorũ malitia parentib. imputãda

transferenda, qui huic naturæ prauitati causam prębent ac seminarium. Quocirca qui liberorum suorũ incolumitati optime consultum cupiunt, atq. illos tractabiles esse exoptant, moribusq. placidis ac sedatis: hoc imprimis efficere curent, vt in coniugii socitate & amplexu maritali omnia moderate transigãtur, ne quid incidat aut suboriatur quod vllas intẽperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enim in pullulantem fœtum recidunt, atq. infantem ad similes mores informant, parentũq. notas ac vestigia imprimunt In similes causas refero, quod proles (vt vocant) naturales, hoc est, qui extra legitimũ ac connubialem thorum sunt procreati, diuersa existant ab aliis natura, conditione, moribus: quorum qui ab generosis parentibus ac patriciis defluxerũt, animo vere excelso conspiciuntur ac sublimi, multisq. ac magnis dotibus exculti, mira ingenii sagacitate, prudentia singulari, iudicio exacto, præsertim quibus parentes subsidio sunt, atq. ad liberalem institutionem adiumento, sic vt aliquando columen familiæ in his consistat, atq. omnibus qui illis vel sanguine vel affinitate coniuncti sunt, decori atq. ornamento. Cui rei ea ratio mihi subesse videtur, quod omnia large atque effuse ex paternis lumbis ac visceribus sunt consequuti nec in furtiuo illo ac clandestino concubitu parce, ieiune, tenuiter, sed affluenter naturæ munera illis infusa sunt. Cum enim vterque auide se explere libidine gestiat, ac prodigaliter in amplexus atq. oscula proruat, totisq. viribus ac profuse in propaganda sobole incumbit. fit vt omnia quæ in conceptu necessaria sunt, cumulate perficiantur, nec quidquam in hoc negotio desideretur, eoque euenit: vt cum nati parentum indolem exprimant, ac multa ab iis sunt consequuti, incredibilis sit vtrobiq. amor ac propensio, ac singulariter erga se mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit in has

Affectus in fœtum transeunt

Naturales proles quas vulgus vocat.

Cur filÿ naturales quos vocant, aliÿs erectiores.

Amor parentum in filios, & è diuerso, vnde emergat.

n hac sobole alacritas mentisq erectio, tum generosus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra decus limitesq matrimonii se esse prognatos, ac deesse sibi aliquid præ cæteris quod ad honores ac dignitates publicasq functiones attinet. Quæ res efficit, vt se modis omnibus extra contemtum vindicare nitantur, atq illam notam, quam imprudentes quidem impingunt, quibus aliquando fœdior atq adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleant, qui vero huius status ac conditionis homines, plebeiis modicisque parentibus orti, educationis subsidio destituti sunt, rei familiaris inopia non facile ad præclara eluctari possunt, atq humo se attollere. Siquidem, vt is ait, *Sublimis animus ad summa enititur.* *Iuuenalis, Saty. 3.*

Non facile emergunt, quorum virtutibus obstat,
Res angusta domi.

Tametsi enim paupertas sapientiam sortita sit, vt habet Prouerbium, multarumq artium inuentrix existat, clarissimis tamen ingeniis obest, quo minus ad summa prouehantur. *Paupertas sapientiã sortita.*

Qui fiat vt laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam asserunt, nulli quam huic regioni speciosior existat, & qua ratione effeceris, vt contra gelu atq; hiberni frigoris iniuriam intacta subsistat, nec emoriatur.

CAP. IIII

MIrantur plerique in maritimis oris eaque parte Zelandiæ, quæ à præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam speciosas immensasque Lauros frondescere: cum regio frigida sit, atque ipsa arbos algentes frigidosque tractus respuat. Cui naturæ miraculo eo magis obstupescunt, quod non solum omnium horti iis scateant, ac perenni virore, perpetuaque fronde in maximam proceritatem assurgãt, sed baccas etiam proferant oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces ac salubres in discu *Laurus quibus natalibus delectetur.*

tiendis flatibus ac dissipandis humorum collectionibus, quam quæ à caldis regionibus huc afferuntur. Sentit quidem Laurus aliquãdo cœli iniuriam, atq. hibernis mensibus sub aspero intensoq gelu, frigore periclitatur, sic vt folia, caudex, rami aliquando arescant atque emoriantur: at radix nihil sentit incommodi. Quocirca Laurus superne emortua, radicitus extirpari, eruique non debet, sed detruncari; nam ineunte vere, ac paulo etiam maturius rursus reuirescit. Quod autem in eam altitudinem ac fastigiũ in hac regione assurgat, efficit terræ vbertas, atque incredibilis soli fœcunditas, densiq. ac compacti fundi natura, quæ ex pingui tenacique gleba cõstat, adeo vt ob telluris soliditatem, frigus per gelicidia ad radicem penetrare nequeat. Nihil autem stirpibus nocentius, aut magis deleterium, quam nix aut glacies liquefacta, si quando soluto gelu, eorum stillicidio radices perfundantur, præsertim vbi defluente humore, rursus frigus exasperari, fluidũq. liquorem conglaciari ac congelascere contingat. Sic enim terra relaxata algidissimũ humorem combibit, quo radix imbuta marcescit, atque emoritur. Ne autem huiusmodi incommodo stirpes afficiantur, nec frigoris iniuriis sint obnoxiæ, superficies soli in quo consitæ sunt, stramentis inspersisque cineribus muniendæ; fouent enim insita caliditate terrã cineres, ac gelu rigidum penetrare prohibent. Siquidem vt acetum & fel vini: ita carbones ac cineres igneæ qualitatis sunt participes. Cæterum quod Brabantis reliquisque Belgis laurus vel denegata sit, vel parcius apud hos fruticetur; non aeri, cuius mira clementia ac salubritas, sed solo ascribendum, quod aridum est, sabulosum, leue, inane, ita, vt facilime frigus admittat, nec arbori solidũ alimentum quo pinguescit conferat; eoque efficitur, vt in iis regionibus laurus humilis sit & improcera, tum baccis destituta: Cum

Lauro frigus inimicum, præsertim radici.

Laurus densum solum exigit.

Nix liquefacta stirpibus noxia.

Cineres herbas à gelu tuentur.

Aceti & fecis cum cineribus comparatio.

Laurus cur Brabantis negata.

Cum in Ciuitate Ziricæa telluris beneficio in eam proceritatem assurgat, vt duarum decempedarum altitudinem superet, densa circa radicem fronde, multisque emergentibus stolonibus seu fruticibus, quibus stipata à frigore se tuetur ac munit. Quocirca illa frutificatio & quæ ab radice frōdescit ramosa propago adimi aut resecari non debet, illo siquidem munimento fulta, non facile frigus concipit; nam foliorum iactura ineunte vere instauratur, modo radix illæsa, persistat, ac frigore geluque intacta. *Stolones. Vvaterschoten.*

De corpore neutro, hoc est, quod nec sanum, nec ægrotum status possit, sed vacillanti dubiaq; valetudine existat, atq; inter vtrumq; fluctuet.

CAP. V.

MEdendi artem olim à veteribus in tres partes fuisse diuisam, in confesso est. Primo in eam quæ præsentem sanitatem fouet ac tuetur, omniaq. aduersæ valetudinis incommoda sedulo propulsat. Secundo, in eam quæ rationē complectitur, qua præmuniri ac perseruari corpus possit, nec facile in morbos collabatur: Postremo, in illam quæ morbos corpori infestos ac quibus vrgetur ac premitur, discutit: tres quoque statui in humanis corporibus constitutiones: quanquam superuacaneæ his de rebus inter Medicos contentiones: Vnam valetudinis secundæ, cum corpus inculpate degit, atque inoffensa valetudine fruitur. illiq nihil vitii subest, aut vllum morbi vestigium: Alteram valetudinis aduersæ atque inclinatæ, quum discutiendis morbis remedia sunt adhibenda. Tertiam quæ anceps & ambigua, in qua species quidem sani hominis se profert, vt improbis fucata vitæ integritas, sed cui affectio quædam subest, ac delitescit, quæ procliuem facit propensumque ad decumbendum. Cuius habitus duas obseruo conditiones inter se diuersas: Vnam eius qui iam morbum discussit, ab eoque eluctatus est *Medicinæ tres partes. Tres cōditiones corporis humani. Simile ab hypocrisi.*

Valetudinarij alij lecto affini, alij inambulantes.

Simile à viatore in itinere oppresso, Luc:10.

Therap.7.

Natura cuiusq; ad notanda.

ſed tamen debilis exiſtit, inualidus, exhauſtus, gracilis, extenuatus, eneruatus, fractiſque membris: quæ valetudinis incommoda, neglectis medicamentis, ſomno, atque appoſitis alimentis inſtaurari poſtulat. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori qui è latronum manibus elapſus adhuc palpitat ac contremiſcit, nec prorſus ex tanto metu ac vitæ diſcrimine, in quo paulo ante verſatus eſt, reſtitutus ſit, aut ad ſe rediit, quod Chriſtus eleganti ſimilitudine expreſſit, ſed amicorum ſolatio recreatus, ſenſim reuiuiſcere incipit, ac pauorem pedetentim mēti excutere: ita ægrotus tametſi depulſo morbo, exſpatiari inceptet, omniaq. mitiora exiſtant, tamen nonnulla morbi veſtigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari ſolent accidentia, penitus exemta, ſopitaq ſunt. Altera huic affinis conſtitutio, paulo eſt deterior, qua quidem in ſpeciem, primaque fronte homo ſanus apparet, nec omnino valetudinarius, ſed qui corpus circumferat vitioſis ſordidiſq. humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum ſtatuit eorum qui ſunt ſani, qui ægroti, ac qui reualeſcere incipiunt. Eſt enim conualeſcentium victus ratio media inter eam quæ ſanorum eſt propria, & ægrotantium. Siquidē iis diæta ſeu victus ratio præſcribitur tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantię limites non excedat, cum ne leuiſſimum quidem errorem proferant, ſecus quam validi ac robuſti, qui ne maximis quidem offenduntur. Sic infantibus ac impuberibus alimenta quidem adminiſtramus, ſed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui ſuccidiam ac bubulam, ſolidoſq. cibos non reſpuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamenta accommodanda. Et quāquam recentiores quidam in re Medica non minus, quam nonnulli in religione ſuperſtitioſi, corpus neutrum

sustulerunt,nec id statui patiuntur: aliquid tamen de hoc commentari visum est. Siquidem tale quiddam natura rerum, quotidianus vitæ vsus & consuetudo,congressusque familiaris, atque amicorum colloquia designant. Hinc enim emerserunt sodalium istæ ac congerronum voces,si quando sciscitantur, qua quis sit valetudine, qua fruitur sanitate,vt corpus constitutum est,quo loco,statu, conditione res nostræ consistant, quem habent successum,satin' omnia salua,prospera,felicia? Quibus,totidem verbis responsa dari solent: Vtcumque, Sic satis, Minus commode, Valetudo vacillans est, inclinata, ambigua, fluctans, parum firma, Non satis pro voto,aut animi sententia, Alias rectius, Spero meliora. Vt possumus, quando vt volumus,non licet. Quibus loquendi formulis singulæ nationes vltro citroque se compellare solent,si quando de rebus amicorum soliciti,qua sint valetudine aut successu,percontantur. Tametsi autem horum plerique morbo sunt defuncti,alii,quibus hic imminet,nondum culcitrę puluinisque affixi, non tamen vel inter sanos vel ægrotos referri censerique debent, sed cum vtriusque sint participes, in neutrum,hoc est, duorum extremorum medium: vt fuscus color qui ex albi nigrique mixtura constat, vt pubertas inter puerilem ac virilem ætatem media. Cum enim sani homines more,naturę munera ac functiones minus cumulate obeant,nec ex ęgrotorum consuetudine lecto incumbant, membrorū vsu ac ministerio destituti,non possunt vel sani hominis, vel ægroti nomen promereri, sed ex populari ac vulgata consuetudine Neutri appellatione designari: proferunt in iis nonnulla naturæ, facultates ac munia, sed languide.oscitanter,remisse: incedunt enim atque inambulabant sed tarde,

Corpus neutrum admittūt nonnulli.

Formula percontandi de valetudine.

Simile à coloribus & pubertate.

Simile à natandi vsu.

gressuque subinde labante atque inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem vel scipioni sit innitendum, vel vllius humeris incumbendum, vt iis, qui cũ sint natandi imperiti corticis aut suberis subsidio vtuntur. Pari modo de somno ciboq. ratiocinandum, siquidem accumbunt, ac se appositis ferculis reficiunt at non ea appetentia atque edendi auiditate qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac somno refocillãtur, verum minus placido, profundo, diuturno, vt sani qui exercitatione defatigati, totam noctem quiete transigunt. Est autem

Morbosi et debilis dispar cõditio.

eorum conditio qui à morbis reuiuiscunt, atque humoribus noxiis sunt liberi, potior atque optabilior, illorum quibus aliquid latentis occultiq. vitii subest, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficosisq. tumorib. contaminatum, qui in speciem, primaq. fronte sani apparent, ac pro iis se ostendunt, cum humoribus vndique prauis scateant, atq. omni ex parte morbidi sint.

Morbillosi sanos inficere gestiunt.

Quin isti in scipsos crudeles atque in alios iniurii, morbum dissimulant ac diffitentur, ita vt omnibus se symposiis ac sodalitiis ingerant, atq. aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, suaq. nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre; hac, opinor, ratione permoti, vt si omnes eodem succo perfusos esse contingat, eadem scabie inquinatos; nemo ab illorum cõsuetudine, ac familiaritate abhorreat. Huiusmodi homines morbosos, qui simulata fictaq sanitatis specie obuiis imponunt, his versibus

Sat. 4.

Persius perstringit:

——————Ilia subter
Cæcum vulnus habes, quod lato balteus auro
Protegit vt mauis, da verba, & decipe neruos,

Rursus alia Satyra, assumta Medici persona, hunc notat q morbũ dissimulat, nec sustinet inter valetu-

dinarios

dinarios referri, sed cum medico rixatur atque illius consilium non sine contumelia respuit illiq. tanquã deteriori morbo implicito insultat:

Heus bone tu palles, nihil est; videas tamen istud Satyr. 3.
Quidquid id est, surgit tacite tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne sis mihi tutor,
Iampridem hunc sepeli; tu restas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atq; albo ventre lauatur,
Gutture sulfureas lente exhalante mephites.
Sed tremor inter vina subit, calidumq; trientem
Excutit è manibus: dentes crepuere retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Cuius conditionis homines hac nostra ętate nusquã non obuij sunt, quibus cum in facie, vultu, oculis totoq. habitu se morbi proferant, illos medendi peritis non detegunt, sed magno valetudinis dispendio, fouent ac nutriunt: qui cum alte radices egerunt, ac penitus infixi sunt, ægre extirpantur. Quocirca salubriter vnumquemq. commonefacit Sapiens, vt mature remedia morbis adhibeat; Satius enim principiis mederi, quam fini. Quo spectat illud Persii, Ecclef. 18.

Helleborum frustra, cum iam cutis ægra tumebit, Satyr. 3.
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo.

Principiis obsistendum.

Quod iis sedulo inculcari debet, qui cum nutãti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam supina, ac damnosa procrastinatione nõ prospiciunt, eamque fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Quamobrem qui in confinio morbosæ affectionis constituti, non prorsus integra sanitate fruũtur, sed corpus neutrum, hoc est, nec prorsus salubre nec insalubre consequuti sunt, sed inter sanitatẽ & morbum medium, accurate incolumitati suæ inuigilẽt: facilimus enim ad deteriora lapsus. Cæterum quæ de corpore neutro differuntur, præter alia etiam ad aeris ac cœli conditionẽ referri possunt. Aura enim aliquando salubris, pestilens, mediocris: cœlum mo

do serenum, modo nubilum & tempestuosum, modo tolerabile atq inter vtrumq constitutum: quod etiam in ventis marinisq; fluctibus spectari potest. In affectibus quoq humanis, atq animi motib. tale quiddam obseruare licet. Sunt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, cōcitati, mediocres, remissi, sedati; ita vt non omnia semper vno cursu atq eodem tenore volui versarique contingat.

De videndi ratione atq; oculorum acie, & cur nonnulli remotissima quaq; acute cernant, cum ad proxima caecutiant, atq; hallucinētur: alij propius admota exacte videant etiā minutissima, longius vero sita etiam eminentes moles agre perspiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte sinistro obtusior, minusq; lucidus; obiter de coloribus oculorum, ac plerisq; aliis, quae animi argumenta proferunt: obiter hebescentis visus remedia.

CAP. VI.

Mentis praestātia. INter multa magnaq naturae munera ac dotes amplissimas, quibus homo à Deo opt. max. cumulate exornatus est, nihil mente praestātius ac magis diuinum, cui cum oēs sensus inseruiant ac famulentur, tum praecipue loquendi videndiq ministerio vtitur, *Videndi origo à cerebro.* vbi vires suas explicare visum sit. Hoc enim potissime feris praestamus, quod sensa mentis dicendo exprimere, ac consilia verbis explicare liceat; ita in oculis nō prorsus sita cernendi vis, sed duae sunt velut fenestrae animi, à sede mentis ad oculos perforatae, quarū intentione ac remissione, mobilitate ac constantia, animi motus, mentisq conceptus ac cogitata indicantur. *Simile à gemma auro illustrata.* Consistit quidem videndi facultas in oculo seu pellucido humore illo crystallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineū ab oui albo vocant: ita vitreo innatat atq; insertus est, ipsamq; pupillā, hoc est, aciem qua cernimus, radiāti fulgore illustrat non secus, quam insignis ac lucida gemma annulum. itaq; oculis visio attribuitur, non vt loco prima-

primario, ſed vt inſtrumento atq organo; nam cerebrum per neruos viſorios illis ſpiritus infundit, quibus videndi facultas perficitur. Læſo enim affectoque cerebro (nullo etiam conſiſtente in oculis incommodo) hebeſcit viſus, atque acumen oculorum obfuſcatur: quod ebriis, deliris, febricitantibus peculiare eſt. Hac itaq. ratione oculis qui ex tribus humoribus, quatuor membranis conſtant ac conflati ſunt, videndi functio aſcribitur. Siquidem illi cerebro ac menti, penes quas ſumma poteſtas, obſequuntur, ab iis enim dimanant ac profluunt per neruos opticos ſeu viſorios, ſpiritus lucidi, puri, defęcati, tenues, ſplēdidi: quibus modo ne efficiat aer caliginoſus, ac deprauata oculorum conſtitutio, exactiſſima viſio perficitur. Quod ſi illi imminuti ſint, obſcuri, turbidi, exiles; obtuſa efficitur, minuſque acuta oculorum acies: emergunt autem ex horum temperie varij videndi modi ac rationes. Si quidem cui ſpiritus copioſus eſt, & ad amuſſim purus, terſus, nitidus, atque vt ſpeculum, perpolitus, is ea quæ minus conſiſtunt, perſpicue videt ac diſcernit. Vbi enim is humor exacte elaboratus eſt, tenuis ſyncerusque ex hoc halitus, ſeu lucidus ſpiritus emanat, quo potiſſime viſio perficitur, ac diſtantiſſima perſpici queunt. Siquidem cum multus ſit & copioſus animalis ſpiritus, ſubtilis, tenuis, ætherius; longiſſime producit oculorum aciem, omniaque acute cernit, nec facile obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humidus, vulgo ſanguineus. Cui vero paucus ſubeſt ſpiritus, ſed tamen purus nec nebulis obductus, is res quidem propius ſitas, clare videt & diiudicat, certumquę delectum habet; at diſtantes, pauloq remotius conſtitutas minus dilucide perſpicit. Paucus enim modicuſq. ſpiritus facile diſſoluitur atq. euaneſcit, nec in lōginquū proſpectū producere poteſt

Caput læſum viſui officit.

Cerebro regia poteſtas.

Viſus cui exactiſsimus.

Sanguineis fortis viſus.

Quo fit, vt quibus vidēdi organum lucido quidem, sed modico spiritu imbutum est, minutissimos etiam literarum apices inoffense obseruent, at paulo remotius dissitas moles, aut eminentes è mari scopulos minus exacte perspiciant, quod calido & sicco corpori seu bilioso euenit. Quod vero nonnulli propius admota tenuiter vidēt, remota vero nihil prorsus, ex spirituum inopia & crassitie prouenit. Vbi autem spiritus copiosus existit, & crassus, pauloq. densior, diu quidem homo intendit oculorum aciem, atq. absq. vlla fatigatione fixe & inconniuenter in res obuias oculos defigit, easq. primo obtutu cernit quidem, sed nō ad vnguem ac distincte discernit: nā crassities acutæ visioni officit, quod in frigido & humido habitu, seu pituitoso obseruari potest. Cui vero humidus est & modicus spiritus animalis qui videndi instrumento inseruit, is nec exacte propria, nec prorsus remotiora videre potest; nam pauci spiritus cito euanescūt, & dissipantur: crassi vero videndi functionem impediunt, cum radii qui ab oculorū lumine promanant, in obiecta non deferantur, nec species rerum quæ foris in oculū influūt, ab eo concipiantur. Rarus autem spiritus, tenuis, exilis, tenebrosus, qualis est seniculis exhaustis, ac morbo extenuatis, debilem visum efficit, aut prope nullum. Quocirca consulte faciunt, quod conspiciliis hebescenti visui opitulantur; iis enim omnia maiora apparent, ac spiritus visorii instaurantur, atq. in vnum collecti minus euanescunt aut dissiliunt: verum nō consulo vt viri plus satis mature illis assuescant, siquidem illis destituti, prorsus cæcutiūt. Quod enim bi caligant ac cæcutiunt, ex spirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & specula visum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac spiritus robur concipere, nouis subinde à cerebro eo se conferentibus. Sunt autem præter iam enume-

Biliosis acu⁹ visus.

Spiritus crassus quem visum efficit

Spirit⁹ humidus & modicus qualē visum efficit

Spirit⁹ rarus & tenuis visui efficit.

Cōspicilia quando vsui.

Specula visui opitulantur.

enumerata complura alia, quæ caliginem oculis offundunt, ac visionem vel vitiant vel impediunt; nam si pupillam à sua sede dimoueri contingat, aut plus satis dilatari, contorqueri, contrahi, imminui; vel ex illata plaga, inflictoque vulnere, casu vel contusione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas insigniter afficitur: oculi quoque emissitii ac prominentes, quique immoderate protuberant, vel denique vbi profundius constituti sunt, nonnullam visioni iacturam inferunt; nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aere & solis splendore minus exacte obiecta conspiciant; immodica enim luce offenduntur: sublustri vero cœlo, aut nubibus obducto, melius iis visus perficitur; ita fit vt quæ cominus posita sunt, perfecte videant; eminus autem sita, obscure: iis vero quibus profundi sunt oculi ac delitescunt, minusque extra palpebras se proferunt oculorum orbes, contraria obueniunt: illi enim propius admota, minus perspicue; distantia vero, inoffense cernunt: quo fit, vt vbi remotiora oculis dimetiri visum sit, conniuentibus ac semiocclusis oculis id perficiamus; ita enim coacti ac conglobati spiritus, longissime radios suos diffundunt. Hinc vsu uenit, vt clauso compressoque oculorum altero, ac protenso velamento quod splendorem arcet, atque aerem opacum efficit, intentius ac fixius aciem in obiecta dirigamus: quod in tractandis balistis, sclopetis, arcubus obseruare licet Siquidem occluso sinistro oculo, spiritus affluentius in dextrum confluunt, visumq. efficiunt intentiorem, ita vt hac ratione sagittarii colliment, & quem intuentur scopum, assequantur ac configant. Quo spectat illa Persii ironia:

Quæ multa visui officiunt.

Oculi prominentes, & recõditi caligantur.

Reconditi & ptuberantes oculi ratione diuersa vident.

Ex sagittariis videndi ratia eruta.

Sat. I.

—— Scit tendere versum
Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno.

Quod autem nonnulli gemina conspectare videantur, efficit oculorum in varias partes distractio. Cum enim oculorum radii non ad idem rei obiectę punctum se dirigant, sed in diuersa rapiantur, ac spiritus qui temere rerum species concipit, inordinato vagoq. motu hinc inde fluctuet, dupla exhiberi videntur: fenestrata autē diuulsa, dissecta, rimosa conspici videntur, vbi papillæ pars suffuso concreto humore offuscatur; densi quoq. vapores ac fuligines è ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac species rerum visui inferunt, ita vt aliquando omnia in gyrum flecti, voluique ac rotari videantur; nonnulli festucas, culices, muscas, scarabeos, araneas, lemures, striges, spectra, obuersari oculis imaginentur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus, quę densissimis fumis cerebrum obnubilant. Cæterum quod dexter oculus sinistro sit obtusior, in se quisq; experiri potest. Id efficit in adulta ætate crassior densiorque spiritus, & quod fere ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eo deriuentur ac confluant: in senectute vero magis siccescit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui visioni adminiculantur, depopulatur: sinister autem humidior est, nec in eo facile vel spiritus extenuantur, aut humores arescunt. Cum autem cor vitæ fons primum animari incipiat, aut vitale effici, tum postremo moritur, ac diu etiam corpori exemtum animantibus palpitat: Oculi vero qui postremo perfici creduntur; primo ademta mobilitate, mortis argumenta proferunt, atque prę cæteris emoriuntur, quod spiritus ingruente morte extinguantur atque euanescant, vel ab oculis ad cerebrum mouendi videndique principium resiliant ac retrahantur. Cęterū de causis colorū qui in oculis se proferūt, nonnihil huic argumento inserendum. Emergunt ij ex circumfusis humoribus, quorum quali-

Cur gemina videntur.

Cur diuulsa spectantur.

Oculis cur absurda obuersantur.

Oculus dexter sinistro obtusior.

Cor primū viuens, vltimū moriens.

Oculi primum moriuntur.

Coloris oculorum diuersitas vnde emergit.

qualitas,copia, defectus,tenuitas,crassities,mistura, varias diuersasq in oculis colorum species, ac discrimina pariunt, nempe nigricantes, cæruleos,cæsios, glaucos seu caprinos,rufos, flauos, fuluos, pallidos, puniceos,luteos, virides, rubicundos, igneos, flammãtes,sanguineos,purpurascentes, croceos, aureos, lacteos,albescẽtes. Proueniunt autem nigro colore perfusi oculi (quorum aspectus gratiosam venustatem, modo supercilia pari pigmento tincta sunt,homini conciliant) si quando spiritus visibilis debilis est,humor vero copiosus, densus, subobscurus, vmbrosus;ita vt astantis aciem ob humoris abundantiã ac profunditatem nos transmittat,aut penetrare patiatur:nihil enim luminis, quod ex oculis nostris emanat,in illiusvisum qui nobis ex aduerso consistit, infertur, sed radij velut repercussi ac retorti resiliunt. Sic in fontibus ac cisternis altisque ac profundis puteis, aqua nigricanti colore apparet, ac speculi vsum præstat, retorta ob aquæ densitatem oculorum acie, & in se rursus deflexa; repellit enim visum nostrum, eumq. nobis remittit. Sunt autem nigricantes oculi eius conditionis & naturæ, vt interdiu acute cernant, quoniam meridiana lux subobscuris atque vmbrosis oculis se ingerit, ac spiritus agitat,illosq.lumine perfundit. Noctu vero obtuse minusq. acute videndi munere funguntur,quia externo lumine destituti sunt, quo humores ac spirit⁹ moueri debent, vt visus acuatur. Quibus vero humor qui oculis subest,transparẽs quidem est, & pellucidus,sed vna cum spiritu paucus,exilis,debilis, iis cæsij oculi seu glauci conspiciuntur,hoc est,ex cæruleo & albo contemperati: quali colore sunt laminæ corneæ translucidæ,ex quibus laternarum conspicilia conficiuntur,tum noctuæ & quorundã animaliũ oculi. Qui aũt huiusmodi colore oculos habent insignitos, interdiu debiliter & confuse cernunt, quia

Vnde nigri oculi emergant

Aqua cur nigra in fontib⁹.

Oculi nigri qua videndi facultate.

Oculi cæsii vnde et qua functione videndi.

Lumina cornea glauco colore.

diurna lux ac Solis ſplendor, ſpiritus viſorios minus firmos diſſoluit ac diſſipat: noctu vero, quoniam videndi organa, genuina inſitaq luce illuſtrantur, co-

Qui oculi nocte ſcintillant.

acto ac conglobato ſpiritu, obuia quæq. dilucide vident. Scintillant enim in tenebris huiuſmodi oculi, ac collucent, tum velut aſtra micantia, radiis corruſcant, ita vt præter homines multa animalia, nõ tam venandi ſagacitate, quam videndi facultate inſtructa, ex nocturnis tenebris nihil ſentiant incõmodi, aut vlla ſui parte afficiantur, cum diurna lux illis officiat, ac viſionem obfuſcet; quod in noctuis, nycticorace, veſpertilione, felibus, ſoricibus, muribus, gliribus obſeruari poteſt, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt; argumento, quod ſi faces, candelas ac funalia

Animalia noctu oculata.

illis noctu obiicias, obcæcantur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationib. nõ adeo intenſum Lunę ſplendorem exoptãt, ſed ſubluſtre cœlũ, modiciſq. ac raris

Caruleus oculorum color quẽ viſum facit.

nubibus obductum. Sic enim longius ſe porrigit oculorum acies, ac radii à luminoſo obiecto minus diſſipantur aut euaneſcunt. Cæruleus vero in oculis color ex albo & viridi conflatus, cæteris humidior eſt, ſed minus nitidus, terſus, perpolitus. Quo fit, vt ob

Oculi & viſus moderate conſtitutus.

craſſiorem humiditatem qua perfuſus eſt, atq. exiguos ſpiritus, minus acuta viſione ſic affecti polleant, in aere præſertim lucido, quo cum primis offenduntur. Quod ſi humor & ſpiritus temperie

Oculorum color & acies qua ratione variatur.

quadam inter ſe moderata exiſtant, color inter albedinem & nigrorem clarius elucet, quo exactiſſime videndi munus perficitur. Variantur autem pro ætatis ratione oculorum colores: pro humorum ac ſpirituum craſſitie, tenuitate, copia, defectu: quod

Simile à ſtirpib. in oculorum coloribus.

ipſum etiam in ſtirpium foliis perſpicuum eſt, quæ vbi primum emergunt, flaueſcunt: deinde maturitate virorem concipiunt: rurſus ſeneſcente ſtirpe, in cæruleum ac luteum demutantur. Sic infanti-

bus

bus in lucem primum editis cæſii ſunt oculi, glauci, cærulæi, vireſcẽtes, ætatis acceſſu ad nigredinem deuergunt: ſenectute vero, vt crines, albeſcunt, vel ad ſubglaucum degenerant. Medicamentis etiã diuerſos colores oculis induci, Dioſcorides ex aliorum ſententia prodidit. Vſta enim auellanarũ putamina atq. in cineris ſpeciem redacta, cæſiorũ oculorũ pupillas infantibus denigrant, ex oleo ſyncipiti infuſa atque inuncta. Ventus quoque, aeris auræque conſtitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Venus, inedia, ſomnus & vigilia immodica, crapula, oculorũ cum colores, tum ſpirituum atq. humorum qualitates immutãt. Quocirca moderata victus vitæq. ratio inſtituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributum prçſtantius) aliquo incommodo afficiatur. Quod ſi ex humorum defectu atq. ariditate caligare oculos ac cæcutire contingat, vel ſpiritus viſorii inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, laſſitudine, ſenio, immodico concubitu, intempeſtiua lucubratione exhauſti ſint & attenuati, quæ vires inſtaurant, atque oculis fomenta miniſtrant, adhibenda: vt ſunt oua recentia, vina dulcia, vuæ paſſæ, amygdalę dulces, piſtacea, caſtaneę vel elixatæ, vel molliter toſtæ, rapæ, quarum vis ob flatus copiam in cerebrum aſſurgit, ac mirifice ſpiritus viſorios euanidos reficit: quod ipſum etiam præſtant alitum cerebella quæ ſe volatu exercẽt, vt ſunt paſſerculi, miliariæ, frigilli. Inconſulte faciunt qui citra delectum, nulloq. adhibito diſcrimine, Rutã, Chelidoniam, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci ſunt & adurenti facultate, oculis adhibent; depopulantur ſiquidem ac depaſcunt ſpiritus & humores, quibus viſio perficitur: cum iſta non incommode admoueri poſſint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine ſunt offuſi, tum quibus ſuffuſiones & glaucomata viſum eripiunt atque

Lib. 1. cap.

Oculorum colores medicamẽta immutãt.

Conſilium in oculis inſtaurandis.

Plenitudo aut inanitio obſeruanda in oculis fouendis.

Oculos exhauſtos q̃ fouent.

Ruta oculis aliquãdo noxia.

Ruta & Chelidonia quando oculis salutaria.
Raphanus & rapa oculis grata.
Alliũ & quæ virosa sunt, oculis inimica.

oculos deformant. Diſſoluunt enim concretos craſſosque humores, qui ſpiritus à cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abſtergunt atque extenuant, huic rei perficiendæ accommoda: vt ſunt raphanus ſeu vulgaris radicula quæ appetẽtiam acuit, fœniculi ſemen, & folia, radix, eufragia, ſtœchas, & quæcunq. cerebrum à craſſis vaporibus expurgant. Quocirca ſtudioſis qui oculorum adminiculo ſuas lucubrationes proficiunt, allium, cœpe, porrum, & quæcunque graui odore imbuta ſunt, atque halitu viroſo obuios feriunt, atque infeſta ſunt, ſedulo euitent. Officiunt enim hæc oculis ac memoriæ, omnibuſque ſenſibus detrimenta adferunt. Qui vero laboribus indureſcunt, atque exercitationi ſedulo inſiſtunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem quæ oculos recreant, aſpectuq. grata ſunt, obiiciantur, vt ſunt viridia quæque, quorum innumeras ſpecies & diſcrimina campi, ſyluæ, horti, nemora ſuppeditant: Ex lapidibus vero Smaragdi viror inſatiabilis, & quo oculi exſaturari nequeant, tum Praſius, Topaſius, Iaſpis, Cyanus ſeu cæruleus, Eranos, vulgo Turcoſa, & Lazurium, quibus colliguntur, non euaneſcunt ſpiritus viſorij, atque acumen oculorum exacuunt. Cæterum quod ex oculorũ obtutu, nonnulli animi propenſionem, mentiſque indicia eliciunt: non equidem improbo. Sunt enim horum indices, internoſq. affectus, cogitata, conceptus, etiam ſi linguæ ceſſet miniſterium, foris proferunt: ita nonnullis comitas, modeſtia, manſuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuq. elucent, multaque alia placidæ ac ſedatæ mentis argumenta ſe offerunt. Aliis faſtus, arrogantia, ſuperbia, ferocia, calliditas, verſutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, deſperatio, ex oculorum obtutu perſpicitur. Medici quoque in morbis ſtudioſe oculorum conſtitutio-

Viridia oculos fouẽt

Smaragdi viror, vulgo amorant, oculis gratus.

Oculi animi indices.

ſtitutiones contemplis in rem quampiã defigat, tota
ſunt, aut ſanguineis filanuæ formationi fœtus inſi-
flammarione furorem ac pr. humoribus quos habet
ſi liueſcant, aut plumbeo nigpperi perficiendo ſe-
ſint, caloris natiui extinctionem vnunquã diuerſas
denuntiat. Inſtabiles autem, pernict. particulas at-
inquieti, inconſtantes, mentis alienatiom, inſuetaq.
rium deſignant. Languidi, humentes, flaccumorũ,
mis perfuſi, tenebroſi, tremuli, rigidi, vibranitales
midi, caui, conditi, obtuſi, conniuentes, præter dſu-
ſos animi affectus, in ſanis, tum in ægrotis non ſine
vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum
copia vel defectu, caliditate aut frigiditate commõ-
ſtrant. Luſci vero, pæti, ſtrabones, & qui obliquo ſi-
dere, limiſque oculis obtuentur, præter contortos
atque in diuerſum conuulſos muſculos, huius natu-
ræ errorem conſecuti ſunt. Quod vitium quoniam
circa cerebrum mentis domicilium vel potius regiã
conſiſtit, vt foris nonnihil oculos deformat, ita ani-
mum quoque quibuſdam vitioſis affectibus imbuit.
Sunt enim horum plerique quibus deeſt educatio,
verſipelles, vafri, ſubdoli, captioſi, lubrici, ad circum-
ueniendum aſtuti, ac miris ſtrophis inſtructi. Sic
Belgæ, ſiquando vllum deſignant qui iis notis inſi-
gnitus eſt, *Een ſlim gaſt, Een loos ende liſtich Schalck, Een*
boosvvicht vocant, hoc eſt, obliquum, diſtortum, ve-
teratorem hoſpitem, cui non tuto poſſis fidere, vt
qui technis, dolis, fallaciis, captionibus, præſtigiis,
impoſturis, fucis omnia ſua negotia perficiat, alte-
rius diſpendio ac detrimento, ſuo vero luculento
commodo. Cuius conditionis ac naturæ ſunt parti-
cipes quotquot ex præcipua ac primaria corporis
parte aliquo vitio ſunt implicati, nempe capite, cor-
de, hepate: de quibus in Phyſiognomia v-
berius tractatum eſt libri ſe-
cundi, cap 36.

Vnde membrorum defectus.

Luſci qu.. animi con ditione.

Prouerbiũ ex oculorũ obtutu in nefarios.

Ruta & Chelidonia quando oculis salutaria. oculos deformant. Diſſoluunt enim concretos craſſosque humores, qui ſpiritus à cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abſtergunt atque extenuant, huic rei perficiendæ accommoda: vt ſunt raphanus ſeu vulgaris radicula quæ appetẽtiam acuit, fœniculi ſemen, & folia, radix, eufragia, ſtœchas, & quæcunq. cerebrum à craſſis vaporibus expurgant. *Raphanus & rapa oculis grata.* Quocirca ſtudioſis qui oculorum adminiculo ſuas lucubrationes proficiunt, allium, cœpe, porrum, & quæcunque graui odore imbuta ſunt, atque halitu viroſo obuios feriunt, atque infeſta ſunt, ſedulo euitent. *Alliũ & quæ viroſa ſunt, oculis inimica.* Officiunt enim hæc oculis ac memoriæ, omnibuſque ſenſibus detrimenta adferunt. Qui vero laboribus indureſcunt, atque exercitationi ſedulo inſiſtunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem quæ oculos recreant, aſpectuq. grata ſunt, obiiciantur, *Viridia oculos fouẽt* vt ſunt viridia quæque, quorum innumeras ſpecies & diſcrimina campi, ſyluæ, horti, nemora ſuppeditant: Ex lapidibus vero Smaragdi viror inſatiabilis, & quo oculi exſaturari nequeant, tum Praſius, *Smaragdi viror, vulgo amorant, oculis gratus.* Topaſius, Iaſpis, Cyanus ſeu cæruleus, Eranos, vulgo Turcoſa, & Lazurium, quibus colliguntur, non euaneſcunt ſpiritus viſorij, atque acumen oculorum exacuunt. Cæterum quod ex oculorũ obtutu, nonnulli animi propenſionem, mentiſque indicia eliciunt: non equidem improbo. Sunt enim horum in- *Oculi animi indices.* dices, internoſq. affectus, cogitata, conceptus, etiam ſi linguæ ceſſet miniſterium, foris proferunt: ita nonnullis comitas, modeſtia, manſuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuq. elucent, multaque alia placidæ ac ſedatæ mentis argumenta ſe offerunt. Aliis faſtus, arrogantia, ſuperbia, ferocia, calliditas, verſutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, deſperatio, ex oculorum obtutu perſpicitur. Medici quoque in morbis ſtudioſe oculorum conſtitutio-

ſtitutiones contemplantur. Si enim rubore perfuſi ſunt, aut ſanguineis filamentis ſtriati, ex cerebri inflammatione furorem ac phreneſin indicant. Quod ſi liueſcant, aut plumbeo nigroque colore perfuſi ſint, caloris natiui extinctionem vitæque interitum denuntiat. Inſtabiles autem, pernictantes, mobiles, inquieti, inconſtantes, mentis alienationem & delirium deſignant. Languidi, humentes, flaccidi, lacrymis perfuſi, tenebroſi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtuſi, conniuentes, præter diuerſos animi affectus, in ſanis, tum in ægrotis non ſine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia vel defectu, caliditate aut frigiditate commōſtrant. Luſci vero, pæti, ſtrabones, & qui obliquo ſidere, limiſque oculis obtuentur, præter contortos atque in diuerſum conuulſos muſculos, huius naturæ errorem conſecuti ſunt. Quod vitium quoniam circa cerebrum mentis domicilium vel potius regiā conſiſtit, vt foris nonnihil oculos deformat, ita animum quoque quibuſdam vitioſis affectibus imbuit. Sunt enim horum plerique quibus deeſt educatio, verſipelles, vafri, ſubdoli, captioſi, lubrici, ad circumueniendum aſtuti, ac miris ſtrophis inſtructi. Sic Belgæ, ſiquando vllum deſignant qui iis notis inſignitus eſt, *Een ſlim gaſt, Een loos ende liſtich Schalck, Een boosvvicht* vocant, hoc eſt, obliquum, diſtortum, veteratorem hoſpitem, cui non tuto poſſis fidere, vt qui technis, dolis, fallaciis, captionibus, præſtigiis, impoſturis, fucis omnia ſua negotia perficiat, alterius diſpendio ac detrimento, ſuo vero luculento commodo. Cuius conditionis ac naturæ ſunt participes quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio ſunt implicati, nempe capite, corde, hepate: de quibus in Phyſiognomia vberius tractatum eſt libri ſecundi, cap 36.

Argumēta animi ex oculis.

Oculorum varia diſpoſitio.

Luſci qua animi conditione.

Prouerbiū ex oculorū obtutu in nefarios.

Ratio cur nonnulli mutilis truncisq; ac decurtatis membris nascantur, alij geminis, quæq; redundāt ac superuacanea sunt, nec vlli vsui inseruiunt. CAP. VII.

Vbertas materiæ geminata profert.

Partus deprauati vnde.

NAsci quosdā geminis agnatisq. membris, nempe digitorum, pedum, brachiorum, capitum appendicibus articulatim nonnunquam distinctis, quotidiana exempla demonstrāt. Vt autem deformes ac monstrosæ species ex vitioso corruptoque semine, atque vteri praua constitutione promanant, astris etiam in huiusmodi partus vires suas conferētibus: ita ex humorum redundantia ac seminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producūtur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborando occupata. Siquando enim is sexus qui leuissimis affectibus concutitur, eosque infanti imprimit, aliquid animo menteq. concipit, aut dupla oculis obuersari imaginatur, ex humorum concursu ac confluuio, qui in eas partes circa quas versatur imaginū conceptus, decumbunt, geminatas ac superfluentes particulas, aut alterius speciei emolitur ac conficit. Istæ etiam absurdæ imaginationes in animantibus obseruantur. Sic nuper ouicula prodiit, capite phocæ seu vituli marini, conspecta marina bellua. Sic anno superiore ouis, & vitulus gemino capite conspecti sunt, & ego gallinam vidi & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cum autē fœminis in conceptu, totoque gestationis decursu variæ species ac rerum simulacra animo concipi soleant, ac nonnunquam dupla se offerre ex suffusis crassis vaporibus, aut cum distractis diuulsisq. spiritibus qui in pupillæ punctum dirigi debent, diffindi ac dissecari cernendi aciem contingat; omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabre elaboratis, secūdarias ac superuacuas affigit. Tam efficax enim est imaginandi vis, vt si quando mulier

Dupla quando obseruantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

oculos

oculos ac cogitationes in rem quampiã defigat, tota naturæ facultas, eaq. vis quæ formationi fœtus insistit, concursantibus vndique humoribus quos habet obsequentes, eo confluit, atq. operi perficiendo sedulo est intẽta, quo euenit, vt nonnunquã diuersas insolitasq. formas, membra duplicata, particulas atque appendices superuacaneas emoliatur, insuetaq. membra corpori affigat. Ex defectu vero humorũ, atq. alimenti fomentiq. penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis sunt inualidæ, suisque viribus minus instructæ, imminutis mutilisq. membris produci homines contingit, aut quarundam partium vsu ac ministerio destitutos. Et quanquam natura vberem nonnunquam propagandę sobolis materiam sit nacta, suisq. viribus ac facultatibus affatim existat instructa, illam tamen subinde impediri contingit, quo minus omnia exacte perficiat, ac venustam corporis formam, decentesq. articulos exprimat atq effingat, ita vt infans aliquando in lucem prodeat parte aliqua trunca atq. inelaborata: fit enim plerumq. vt vterum consequatur angustum, splenem induratũ ac callosum, coxendices eminentes, atq. introrsus retortas, aliasq. obices & obstacula, quæ infantem adolescere prohibent, atq. omnibus suis numeris absolui, tenerę siquidem corporis partes ob tantas difficultates atq impedimenta dilatare se ac diffundere nequeunt, oblatoq. alimento frui: sed sisti cõtingit & cohiberi, quo minus a speciosam, atq. vtilem articulorum formam excrescant ac proferantur. Simile enim quiddam huic ei obuenire mente cõcipio, quod arboribus quæ in saxoso solo consitæ sunt, ita vt radices se vndiq. diffundere nequeant, sed obstaculo impeditæ retorquentur, atque incuruescunt, repulsæq. resiliunt. Sic corpore humano cum infans effingitur, vel loci angustia, vel alimenti inopia, aut calli cuiusdam

Unde membrorum defectus.

Man⁹ ac pedes vnde trunca & mutila

Simile ab arboribus in saxosis locis cõsitis

obiectum obstat, quo minus membra articulatim distincteq efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberosa manu, quã cum contrectandam mihi exhibuissent parentes, deprehendi digitorum contactu articulos qui naturę munere erupturi erant, intus conuolutos, atq. in se retortos, ita vt nullam digitorum effigiem exhiberent, siquidem omnes membri huius partes, tam officulorum series & connexus quibus manus complicari vel expandi solet, intro delituisse comperti sunt; *Stompen* nostri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ vitium inde contractum pronuntiari, quod ea vis ac facultas quæ formationi fœtus insistit, omnibusque suis partibus consummare hominem nititur, aliquo impedimẽto prohibita sit, quo minus articulos potuerit perficere: atque in speciosam decentemq. manus formam producere: cum enim mater splenis duritiei esset obnoxia, ac fœmellæ in id latus, nempe sinistrum, declinent, ex affectu eius visceris cui partes illæ tanquam scopulo ac cautibus illisæ incubuerunt, informem atq indecoram speciem sunt consecutę.

Rei gestæ narratio.

An indusia, vulgo camisia, tegumenta, lintea febricantibus mutanda. Et an statim à morbo conualescentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat. Tum in quibus morbis pedes abluere consultum sit.

CAP. VIII.

SIquando in morbis contagiosis ac pestilentibus carbunculi ac bubones aliæque, vt assolet, pustularum eruptiones in extima corporis parte se proferunt, nunc eminentes ac verrucosæ, nunc planæ a sessiles, pro humorum crassitudine ac tenuitate: colore modo plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante versicolore, quæ deteriores: modo rubicundo, florido, albescente, quæ securiores, quarũ omnes species ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocke*

& *Maezelen* denominatis, perſpicimus: in iis, inquã, omnibus papularum generibus lintea, culcitras, pul uinaria tegeticulas, induſia, tegumenta ſubinde mu tanda conſulo, ac recentia ſubſtituenda, ſordidasq. corpori exemtas veſtes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quo contagio & grauis halitus, quibus ex infecto corpore tegumenta imbui contingit & contaminari; diſcutiantur. Siquidem cnm multi tetri ac pernicioſi vapores ſeu fuligines ex huiuſmodi corporibus emanant, quæ veſtimenta quibus ægrotus integitur ac fouetur, concipiunt; fit vt decumbentes circumfuſum vndiq. aerem hauriant, imbibantq;, ac ſingulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur; volutantur enim in ſordibus tanquam ſcrofa aut lutulentus ſus in volutabro cœni. Quod ipſum eatenus obſeruari velim, quatenus morbi ſæuitia miteſcat ac ſopiatur, ipſaq. cõcoctio ac criſis peracta ſit, hoc eſt, certa atq. indubitata ſe ſalutis indicia proferãt, quæ commonſtrant vires corporis morbo ſuperiores, ac perexiguas intus reſidere morbi reliquias: tunc enim lintea atq. induſia ſoli aut luculento igni expoſita, valetudinariis ſubiici iubeo, aut ea vni ex domeſticis ſalubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius inſternenda, quo concaleſcant, nec ab humani corporis calore ſint aliena, ipſaq. innouatio aliquid incõmodi ægroto adferat, aut vlla ſui parte morbũ exaſperet: hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa quæ conſanuiſſe videbantur, recrudeſcãt. Quocirca cum iſtis, tum aliis qui mitioribus etiã obnoxij ſunt, inſtanter præcipio, quo cõfeſtim affectus ad ſtatũ properet, ac primo quoq. tẽpore inſultus ſopiatur, ne inquieti ſint, iactabundi, inſtabiles, tumultuoſi, nec aeri locoq. frigido ſe identidẽ exponãt, vt ſunt qui in ancipiti ac periculoſo morbo expãſis brachiis, diuaricatis exporrectisq. cruribus hinc inde ſe

Puſtulæ vnde varii coloris.

In morbi augmento nihil innouandum.

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

deuoluunt, ac ſudorem, puſtulas, apoſtemata, vomicas, abſceſſus, tumores, reliquasq. humorum collectiones quæ erupturæ ſunt, repellunt ac referiunt. Siquidē frigidus aer corpori circumfuſus fluxiones ſiſtit ac reprimit, eaſq. matureſcere prohibet: Calor vero ac fomenta calorifica, meatus ac ſpiramēta recludunt ac relaxant, vtq ſe fuligines ac vapores proferant ac diſcutiantur, efficiunt. Quo mihi non inconſulto facere videntur, qui contracta primū morbi contagione, ac peſtifero halitu, corpus luculento igni exponunt, vt vndique ſudore madeſcant ac diffluant, citra tamen virium defectum, aut animi reſolutionem ac deliquium, ſic vt eodem momento expurgato inferne corpore, deiectaq. aluo, ea intro ſumant quæ conceptam intra viſcera contagionē diſpellant ac diſcutiant, antequam radices agat, penitusque virus infixum eſſe contingat, atq. ipſum cor tum partes pręcipuas occupet, eo enim malum confeſtim properat. Vt illi qui vrbē obſidione premūt, arces ac propugnacula, ac ducem exercitus primum inuadunt, reliqua enim e veſtigio cedunt ac dant manus. Cum itaq. corpus periculoſo ancipitiq. morbo tentari occipit; ſi res venæ inciſionem, ſi purgationem expoſcat, mature illa adhibenda ſunt, ſic vt primum atq inter initia alui purgatio præcedat, mox ſubſequatur venæ ſectio, deinde ea adhibenda quæ cor propugnent ac muniant, vt ſunt Theriaca, & Mithridation ex vino aut ſyrupo de fumaria, epithymo violaceo aut alio quodam diluto, vt naturæ conditio expoſcit, aut exercitato Medico expedire viſum ſit, in quo mire illum oculatum eſſe par eſt, nec à ſcopo aberrare. Ex decocto vero præſentaneæ ſunt Scordium quod allij odorem refert, Zelandis copioſum, Caltha quæ ſudorem elicit, meliſſophyllos, ſeu meliſſa. ficus. cæpe rubicundū, Spondylii radix, quæ angelicæ ac laſerpitio ſiue oſteritio, viribus

Ignis ſudorem & cōtagia elicit.

Simile ab vrbe obſeſſa.

Purgatio, venæ inciſionē præcedat.

ac faculate par:inter quæ principatum obtinet Zedoriæ radix, nō cariosa, cassa, euanida, inodora, modo cum vuis passis, & quas Corinthiacas vocamus, tū momento glycyrrhizæ dentibus attrita deglutiatur: Hac enim ratione etiam se munire possunt, atq. illæsos præstare, qui morbo pestilenti infectos adire coguntur, illosque in spem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inserere, quales sunt ministri Ecclesiæ, medici, chirurgi, obstetrices. In huiusmodi autem tumorum eruptionibus, quas expedit, maturius proferri, non consultum arbitror inter initia pauimenta frontibus ac vitium pampinis aut capreolis, caricibus, rosis, myrto, salice, populo, virentique gramine consternere, aut aceto aquaque perfundere, nisi ex immodico sudore virium sit defectio; talia enim humores resilire cogunt, ac cutem meatusque corporis densant atque obstipant, qui reserandi potius sunt, quo halitus cōtagiosi expirent ac dissipentur; quod ipsum calida potius fomenta quam frigida præstant, nonnunquam naribus admouenda quæ spiritus recreant animamque calore immodico languidam instaurant, vt sunt rosę, violæ, caryophylli, caphura, vinum, buglossus; borago, nymphæa, succinum, mala citria, cotonea, quorum pleraque etiam intro exhiberi possunt vino incocta, vel Zaccharo perfusa, aut in aliam condimenti formam redacta, adiecto croci ac cinnamomi momento, quo illa odore saporeque cordi ac palato magis gratificentur, & spiritus collapsos efficacius erigant. Quanquam enim medici non temere quidquam circa ęgrotos innouare soleāt, ac ne latum quidem vnguem à ratione discedere, in nonnullis tamen iis obsequuntur, vbi crisis peracta est, hoc est, certa se salutis argumenta proferunt, magnaque humorum pars vel sudore excussa est, vel sanguinis aut alui profluuio com-

Quæ à peste præseruant, eáq; demoliuntur.

Qui morbo oppreßis adesse coguntur.

In cōtagiosis morbis sudor eliciendus.

Quādo cœnacula frōde adornanda.

Odores spiritus instaurant.

Medici aliquando ægrotis gratificantur.

mode exhausta: tunc enim aliquando illis vel vina, aquæ frigidæ potionem haud grauate admittimus, tunc stragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium mutari sinimus, quæ ante statum ac vigorem morbi, ante crisim ac concoctionem concessa, præsentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidem lecti tepor, & quæ corpori adhibentur fomenta, febrilem calorem maturius euocant atque eliciunt, tum deniq. ad sudoris ac pustularum eruptionẽ sunt adiumento, ita vt viscera quæ intus fumis ac densis vaporibus erant oppressa, relaxata per calorem cute ac spiraculis, subleuentur ac respirent; hac enim ratione expedite putredinem discuti, oppilationem amoliri, febrem conquiescere ac sopiri, omniaque mitiora effici contingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ suffocari videntur, atq oculorum iacturam perpeti, nisi reseratis ostiis, ac patefactis fenestris, fumus ac fuliginosi vapores dissipentur, atq in auras diffusi euanescant: ita quoque in humano corpore cor strangulari videtur ex densis nebulis & humorũ caligine, nisi laxatis meatibus ac spiramentis fuligo & vaporosi spiritus erũpant & foras promanent. Et quemadmodum in elixandis carnibus sordes & quæ ebulliunt strigmenta (*Broem* nostri vocant) adimi debent, omniaq. accurate despumari, ne edulia contaminari contingat, atq. inquinamentis quibusdam seu eluuie polluta: ita inter initia per sudorem, vomitum, venæ incisionẽ, alui profluuium, congesti in corpore humores expurgari debent, antequam se per venas diffundant, atteriisq. penitus inhærescant ac sint infixi. Tunc enim vt maculæ quæ diu vestibus inhæserũt, ęgre elui possunt, nec ita facile extra sua conceptacula, in quibus insederunt, exturbari. De barbæ vero apparatu, nam in eo viri decor & ornamentũ consistit, & qui in capite capilli frutificantur, quibus quoque robur

Sudor quã do maturius erumpit.

Simile à fumosis ædibus.

Simile à despumãdis carnib.

Simile à maculis eluendis.

quod-

quoddam virile inesse testatus est Samson, nec non omnibus seculis plerique alii, qui affatim criniti hirsutiq sunt, hoc cõmonitos quosque volo, ne etiam sani sæpius barbam ac capillos ad viuam cutem deradi sibi patiantur aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius eius rei vsus vires, atque homines effœminatos mollesque prestat: quin & spiritus ac calorem natiuum resoluit atq. extenuat, maximamque audaciæ ac confidentiæ partem in adeũdis periculis cordi detrahit, quanquam subinde caput defricari aspero rudique velamine, barbam demulcere ac liquamine aliquo abstersorio macerare, oculis claritatem conciliat, mentemque reddit erectiorem, valetudinariis quoque, aut qui paululum modo conualuerunt, non consultum arbitror, statim à recuperata sanitate, nouaculã cultrumq tonsorium admittere; siquidem humorum fluxiones irritat, & si quæ forte in corpore morborum reliquiæ resideant, illas mouet atq. agitat, recentemq febrem vt incendium sopitum exuscitat: ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudescunt, aut febres residuæ postliminio excitantur, quam ex cibi potusq. nonnulla intemperantia, aut subucularum indusiorumq mutatione.

Barbæ rasura aliquando noxia.

Frictio capitis oculis confert.

Eadem ratione in morborum initiis pedes non abluendos censeo, præsertim in decocto herbarum quæ vi attractoria pollent, vt sunt artemisia, pulegiũ caltha, parthenium, vulgo matricaria, tanacetum, lauri folia. Nec balnea quoque adhibenda, nisi expurgato corpore morbi furor mitescat, ac cõcoctionis signa appareant, ipsiq. humores fluitantes excretione sint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atq. instabili motu hinc inde fluctuant. Quocirca quando pedes abluere expediat, obseruãdum aut ab hoc negotio desistendum: in quo imperita multitudo magno suo periculo peccat cũ nullo

Pedũ lotio quãdo adhibenda.

Balnea quãdo adhibenda.

discrimine id factitet, atque in ipso statim morbi insultu lotioni pedum insistat. Nam si morbi supra septem transuersum consistant, aut fluxiones è capite in pectus distillent, pedum lotio malum exasperat. Ita siquem pleuritis infestat, pulmonis inflammatio, angina, tussis, dolor lateralis, coryza, branchos, raucedo, catarrhus, à pedum lotione prorsus desistēdum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expedit, aut consultum est; defluit enim in subiectas partes humor, omniaque exasperat, ac sæuiora efficit. In morbis vero qui ab infernis partibus prodeunt, quas diaphragma disterminat, nempe stomacho, vētriculo, splene, hepate, vtero, vesica, renibus, intestinis, tuto magnoq commodo id tentari potest, præsertim si ex iis partibus vel animi defectus & deliquium, vel alius quiuis affectus suboriatur, in quibus etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi possunt, tum coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut si res venę sectionem exposcat, in pedis pollice, aut circa malleolū, aut poplitem sanguis adimi. Hac enim ratione, vt in ouillo pecore.

Pedū lotio quando noxia.

Frictiones & ligaturæ quando vtiles.

Georg 3.

Profuit intensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

In tremore autem cordis ac palpitatione, in cardiaca syncope, in anhelitus constrictione, ac pectoris angustia, in gutturis ac faucium tumoribus, man⁹ vellicari debent, ac digiti confricari, præsertim is qui infimo proximus est, atq. aurovinciri solet, vena media in brachio incidenda ea parte qua dolor se porrigit, cucurbitæ scapulis ac brachiis affigendæ, cute etiam profundius scarificata atq. incisa; modo corpus sanguine & humoribus redundat atq oppletum est · nā macilenti, exhausti, extenuati, fomentis, vino, somno, odoribus recreari debent ac refici, vt quibus nihil adimi possit aut decidi.

Manus quando vellicādæ.

Macilētis nihil ad imendū.

Quod

Quod mira naturæ vi, atq; incredibili efficacia ſingulæ herbæ ſingulis propriisq; membris ac corporis partibus auxilientur, atq; aliæ in alias, vires ſuas peculiari effectu proferunt.

CAP. IX.

QVO quiſque magis erga Opificem qui ſingulari quadam ratione in vſum atq vtilitatem hominum omnia produxit, afficiatur, naturæq. ſolertia quam ab illo cõſequutus eſt, admiretur ac ſuſpiciat, commonſtrandum duxi, quam commode & apposite, quamq. ſalutari effectu herbæ, quarum aliȩ medicamenti, aliæ alimenti, quædam vtriuſq vſum obtinent, ſingulis membris aſſcriptæ ſint & aſſignatæ, ita vt illarum vires, ad eas corporis partes deferãtur, quibus natura ſunt accommodatæ. Itaq. ſtirpes hoc inſitum habent, eaq. vi ſunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris ſubueniant atque adminiculentur, ſic vt præteritis aliis, ad illa ſe conferant, quibus ſunt deſtinatæ, ipſaque membra auide non ſolum nutrimentum, ſed medicamentum etiam ſibi ſalutare & proprium alliciant, eoq fruantur. Sic aliæ lateri, ſepto tranſuerſo, pectori, vocali arteriæ, ſiquando aliquo illa affectu oppreſſa ſit, adhibentur: Aliæ ſpleni, iecori, renibus, inteſtinis, vtero, veſicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicantur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, oſſa, medullas, muſculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferũtur, eximia quadam vi, eaq cuiq. membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandiſq. aut expurgandis ab excremento iis partibus ſunt imbutæ; ita nonnullæ herbæ certa membra reſpectant, illiſq. ſubleuandis dedicatæ ſunt & attributæ. Siquidem affecto iecori Eupatorium, agrimonia vulgo vocata, Cichorium atq, ſeridis ſpecies, inter quas vulgaris Scariola refertur. Sonchos cicerbita, oxalis, hiracium, vbi calida intemperies noxã infert, mirifice auxiliãtur. vbi

Mirabilis Deus in operib. ſuis.

Herba ſingulis mẽbris conſecrata.

Mẽbra ſibi ſalutaria alliciunt.

Epati quæ conferunt. vero frigida affectio huic viſceri ſubeſt, aniſum, abſinthium Ponticum & vulgare, caſſuta: Felli, rhabarbarum, chelidonia, ſcammonium, quæ flauam bilẽ deorſum, ac partem ad inteſtina, partem ad veſicam propellunt: Spleni qui velitibus ac curſoribus morã iniicit, vbi intumeſcit, hemionitis, aſplenium, phyllitis, hoc eſt, vulgaris ſcolopendria, polypodium ſeu filicula, capparus, tamaricæ, amygdalæ amaræ, nuclei perſicorum, in expurgandis excrementis, ac conciliando huic viſceri robore adminiculantur. Stomacho ac ventriculo, mentha, macer, maſtiche, zinziber, quicquid ex his poſſit confici. Cerebro roſmarini flos, acorus germana, Virgiliana amaracus, ſampſuchus, vulgo maiorana, & betonica. Stœchadis vtraque ſpecies, nux muſcata, Pæoniæ baccæ & radix, fruticulus qui viſcus dicitur. Pectori ac pulmoni hyſſopus, ſatureia, thymbra, marrubium, tuſſilagio, ſcabioſa vel pſora, glycyrrhiza, hordei decoctum, vuæ paſſæ. Cordi crocus, cinnamomum, margaritæ ſeu vniones, roſæ rubentes, citria mala, corallium, hyacinthus, aurum, caryophylli, ceruini cordis os, panis recentis etiam odor, vinum generoſum & meracũ, quo cor exhilareſcit ac recreatur. Renibus, ſaxifragia, empetrum, crithmon, lithoſperma, vulgo miliũ Solis, veſicaria, ſolani ſpecies acino in ceraſi ſpeciem rubenti atque orbiculato, daucus, apium hortenſe. Vtero vero parthenium, vulgo matricaria, quod vuluam extergat à ſordibus, ſabina, calamentum, pulegium, cunila, thymbra, gallitricum, vulgo *Scerley*. Sic quædam in remotiſſimas intimaſq. partes penetrãt, atque ad neruos deferuntur: vt hermodactylus, verbaſcus odoratus, vulgo herba paralytica, erythrodanum ſeu rubea, quæ oſſa pecudum ſandicino rubentique colore imbuit, ſiquando herbam virentẽ depaſtæ ſunt, intacta etiam radice quæ rutila exiſtit: quod etiam in elixis decoctiſque eius pecoris carnibus

Spleni q̃ conferunt.

Cerebro q̃ cõueniunt.

Pectori amica.

Cordi quæ accõmoda.

Renibus q̃ cõuenunt.

Vtero quæ apta.

Neruis q̃ auxilientur.

bus perſpici poteſt, & in ouis quæ rubicundo colore radicis huius decocto vocãtur, vt glaſto, vulgo *vveel*, cæruleo: carramo, croco, & ochra luteo. Sic quod ſuccinum marinum vocant, aut ſperma cęti, vulgo *vvalſcot*, oſſa fracta, rimoſa, fiſſa, hiantia, ferruminat ſeu conſolidat, cui medicamento eam vim ineſſe experior, vt ſolidas etiam pyxides quibus aſſeruatur, penetret ac roſido quodam madore aut ſudoriferis guttis irriget. Sic piſſaſphaltum factitium, quod Arabes mumiam vocant, ad caſus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contuſa, confracta, diuulſa præclare adhibetur; ſiquidem reſinata illa cum carnibus oſſibusque humanis concretio, ob ſtactes, myrrhæ, aloes, croci, aliorumq. aromatum mixturam, qua obrui ac condiri heroum cadauera ſolent: quod in Chriſti corpore factitatum legimus; ſolidandi abſtringendiq. vim conſequitur. Si e diuerſo quædam diaphoretica, hoc eſt, diſcuſſoria vi humorem reſoluunt ac ſudorem prouocant. Nonnulla genuina inſitaque facultate vrinam moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroſelinum ſeu apium domeſticum vel hortenſe, daucus, ſeſeli, ammi, lapis Iudaicus, ſanguis hirci, liguſticum, compluraque alia. Quædam oculis viſum acuunt, vt euphragia, fœniculus, chelidonium, ruta. Alia præſentanea vi venenis obſiſtunt, vt zedoarium, laſſerpitium, ſcordium, allium, theriaca, mithridaticum; tum alia quædam Galeno miris encomiis decãtata. Quædam vi ſpecifica ſeu occulta proprietate, non elementari qualitate ſuccum ſibi familiarem expurgant. Sic radix Pontica, vulgo rhabarbarum, & ſcammonium flauam luteamque bilem educit. Sena, polypodium, epithymus, hellebo rum atram & ſuccum melancholicum, Cnicos, vulgo cartamus, agaricus, mercurialis, eſula, & ſeptem Tithymali ſpecies pituitam & aquoſos humores. Fumaria, caſſia, cylindracia, vulgo fiſtularis viola,

Succinum marinũ.

Mumia fracturis apta.

Quæ vrinam moliuntur.

Quæ venena depellant.

Ad Viſionem.

Quæ bilẽ expurgãt.

Melancholiæ incommoda.

Quæ pituitã exturbant.

Sanguinẽ defæcãtia.

pruna Damaſcena, bugloſſus ſanguinem a fęculenta eluuie expurgant. Omnia autem medicamenta quę purgandi vi pollent, ſimilitudine totius ſubſtantiæ, vt Galenus teſtatur, atque occulta proprietate formaque ſpecifica, hæc ipſa perficiunt. Non enim virtus elementaris, quæ conſiſtit in calidi, frigidi, ſicci & humidi temperamento efficit, quod medicamentum vomitum excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit, ſed ſimilitudo totius ſubſtantiæ, quę caloris impulſu ac cœleſti vi incitata humorem ſibi familiarem & affinem ad excretionem impellit. Sic Galenus attractionem, ſubſtantiæ ſimilitudine fieri aſſerit, qua indicat ſimilitudinem quandam ac cognationem ineſſe vtriſque ſubſtantiis, & eius quod purgat, & quod purgatur: porro cum quod purgatur pituita ſit; id quod expurgat, pituitoſum ſit neceſſe eſt: quo indicat inter humorem ac medicamentum ſimilitudinem eſſe ac conuenientiam, naturęq; cōſenſum, qui qualitatibus primis non aſſcribatur, ſed ſubſtantiæ. Alia itaque ratione herbarum vires explorandæ ſunt, quæ qualitatis vi, hoc eſt, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac ſiccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius ſubſtantiæ proprietate, effectuq; cœleſti, ſeu influxu ſiderum ſuam vim in corpus exerunt. Illæ enim quæ corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explorandæ: illæ vero quæ quantitatem atque exuberantiam humorum expurgant, experientia atque vſu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudicium & delectus: in poſterioribus experimentum exigitur: quorum alterum, vt Hippocrates ait, difficile; alterum fallax & periculoſum. Sic purgantia medicamenta & quę humores è corporibus exturbant, aut deniq; venenata quæ corpori pernicioſa ſunt & infeſta, quibus nonnullæ gentes, vt aliæ ferro, in corpora illorum quos extinctos cupiunt, graſſantur, vſu & experientia exploranda

Simpliciū libro 3.

Alius qualitatis in herbis effectus, alius ſubſtantiæ.

Simile ſimili gaudet.

Ratio & experiētia exiguntur in artibus.

ploranda ſunt, non enim caliditatis ratione id efficiunt; alioqui piper cardamomum tale quiddam præſtarent, ſed inſita vi ac genuina proprietate. Cui ſententiæ Hippocrates aſſentiri videtur, cum inquit, Pharmacum cum in corpus ingreſſum eſt, primum id quod omnium ſibi maxime ſecundum naturam familiare, cognatum, ſimile, affine eſt, attrahit atque educit, deinde reliquos etiam humores agitat, eoſq. ac excretionē impellit. Vt enim ſtirpes quæ ſibi maxime naturali propinquitate cōiuncta ſunt, alliciūt, eoque ſucco fruuntur, atque in alimentum trāſmutant: ita quoq. medicamenta quæ expurgandis humoribus ſunt deſtinata, ad ſimilia deferuntur, eaq. vel per infernas vel ſupernas partes exturbāt. Quocirca nemo vt anile ac ridiculum reſpuat, quod aſſerimus, ſuo cuique membro peculiares herbas eſſe conſecratas atq; addictas, cum Cantharides quibus eſt natura exulceratrix, ſi foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teſte, præter veſicam exulcerent, adeo vt per ſtomachum & ventriculum inoffenſe ac citra læſionem deferantur, per hepatis meatus ad veſicam penetrent, nec vlli parti, præterquam veſicæ exulceranti vi infeſtæ ſint. Sic ſuccus papaueris nigri, & cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquam omnia venena, niſi vomitu excutiantur, aut antidotis, retundi atque hebeſcere contingat, ſenſim ad cor penetrant etiam foris admota, quod rabidi canis morſus & ſaliua quæ vulneri inhæſit, commonſtrant: nam penetrabili vi, eroſa primum cute, ad præcipuas partes virus deuehitur, ac rabiem concitat, In ſimiles cauſas referri debet, quod magnes ferrum, gagates & ſuccinum feſtucas & quiſquilias, aliaque venti ludibria allicit. Siderum quoque influxus in res ſublunares infernaſque vim ſuam efficaciter exerit. Sic Mars flauam bilem concitat, Sa-

Lib. de nat. hum.

Simile à terra & ſemine.

Canthari- des exulcerant.

Ad Piſonem.

Venena etiam foris admota cor petūt.

Siderū vis humorib. incumbit.

turnus melancholiam exaſperat, Luna pituitę incremento eſt, Sol & Iupiter ſanguini dominatur. Planetarum quoq. vis metallis, lapidibus, gemmis, herbis ac ſtirpibus omnibuſque ſubterraneis incumbit, auro, argento, æri, ferro, plumbo, ſtanno, & quicquid è terræ latebris vel in vſum & commoditatem, vel in luxũ & delicias erui ſolet; quorum quoq vires & incrementa à peculiari aſtro conſequitur.

Siderum vis metallis incremẽto eſt.

Sextum ineſſe ſtirpibus, atq; alias alijs affici.

CAP. X

Amicitiæ & inimicitiæ rerũ.

VT homines non eodem ſunt erga omnes affectu atque animi propenſione, tametſi id naturæ ordo ac cõmunis vitæ conditio exigat, ſympathia quadam, hoc eſt, mutuo conſenſu erga pleroſque afficiuntur, illoſque habent deuinctiores: ab aliis vero latenti tacitaq atque arcana diſcordia diſſident ac diuelluntur, nec ſuſtinent in vllam vel amicitiæ vel familiaritatis partem aſciſci: Sic ſtirpes & inanima quædam, inſita occultaq. naturæ inclinatione nonnulla fouent & amplexantur, alia hoſtili odio auerſantur ac refugiunt. Vt enim ex innumeris pauca referam: Argentum viuum auro ita afficitur, ſeſeq. illi ſic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeo, vt niſi igne atque aqua forti eximi exteriq. non poſſit, ac priſtino nitori reſtitui. Magnes ferrum rapide ad ſe allicit, niſi oleo oblitus ſit, nam tunc ob læuorem reſpuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates, adamas attrahendis paleis ac feſtucis delectantur, omniaq. præter ocymũ, vulgo baſilicum, ad ſe rapiunt. In animantibus Delphinus piſcis incredibili erga homines, atque præcipue impuberes, eſt affectu, illiſque colludere geſtit, ac miris blandimentis gratificari. Lacerta, vulgo *Ectiſſe*, viridanti ac procero tergo, conſpecto homine, mire geſticuloſa eſt, caudæque agilitate, ac crebro motu & anis animal domeſticum, pueriliter blan-

Argentũ viuũ auro afficitur.

Magnetis natura:

Succini natura.

Delphini in hominẽ amor.

Lacertæ erga hominem ſtudium.

blanditur, atque a latitante in herba serpente tuetur. Elephantus hominis consuetudine vnice frui ex optat, illiq; in omnibus (modo blandius compelletur, nec acrius instes) obsequitur, atq; ad quiduis paratus est, alias calcitrosus & retrogradus. E diuerso lupus cum homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo prouerbium, Crocodili lacrymæ, homini insidias struit, ac deuoratū decerptūq; deplorat. Hyæna quæ insidiosa calliditate atque astutia vocem hominis imitatur, eumq dilacerat. Cerastes corniculis armata belua tribui Dan ascripta; draco, hydra, dipsas, cuius morsus, siti atque inexplebili bibendi auiditate hominem excruciat. Coluber aspis, vipera, scorpius, multæ aliæ nocentes bestiæ homini potissime insidiantur, atque venenatos morsus ac lethiferos aculeos infigunt. Vtitur autem plerumq. Deus horum ministerio ad castigāda hominum scelera, cum illius verbo ac voluntati minus obsequuntur. Cuius rei multa extant documenta in Bibliorum historiis. Cæterum herbis quoque consensum inesse ac naturę cognationem, denique dissidium ac discordiam plurimæ demonstrant. Siquidem cucumeres aquam appetunt, eaq affluentius irrigari postulant adeo vt si paulo remotius ab hac absistant, eo repant atque enitantur. Econtra oleum respuunt atque auersantur, eoq. perfusi gracilescunt atq emoriuntur. Vitis vero in oleæ confinio constitui gaudet, atq; eius insitionem adimit, illique maritari exoptat. Quercus vero & olea inter se aduersissimę, tanto & tam pertinaci odio dissident, vt si altera alterius ramos attingat, incuruescant ac retorti resiliant alioq; se inclinent. Sic vitis a lauri vicinitate abhorret, quoniam hæc vmbrosa sit, suaque caliditate illius incremento officiat: pari est affectu erga Brassicam quæ Caulis nomine vulgo innotescit, quod succum terræ depopuletur, quo destituta

Elephanti in homine obsequium.

Crocodili lacrymæ prouerbium.

Genes. 49.

Deus noxiis bestiis homines vexat

Numer. 21.

Deuter. 8.

Ezech. 5.

Herbis cognatio & affinitas.

Cucumerum natura.

Vitis oleæ amica.

Quercus oleæ aduersatrix.

Laurus viti inimica.

Brassica viti inimica.

vitis arefcit, vtraque enim ftirps humoris eft præauida. Ita ftirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoq. ramorum aut coliculorũ amplexu recreantur: aliæ auerfæ fe fubducunt, nec vlla ratione vniri fuftinent. Sic refinata quædam, & quæ pingui fubftantia cõftant, inter fe confentiunt; hinc pix oleo eluitur, etiamfi veftes fericæ, holofericæ feu villofæ, quæ flueta vulgo vocantur, deniq. coccinæ, oftrinæ, vermiculatæ, quæque purpura ac murice tinctæ funt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiufmodi inquinamenta ac fordes butyrum ac oleum tam nitide eximunt atq. emaculant, vt ne veftigium quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione nitefcunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris conficiũtur. Atqui qui inter tot ftirpium genera tantus eft confenfus & confpiratio, vt inuicem fe amplexari ac tetigiffe geftiant: ita inter eiufdem fpeciei herbas, fexus difcrimen deprehenditur. Eft enim inter has coniunctio, & quafi quædam coniugii focietas & cõmunicatio. fic vt plantæ in alterius, cui afficiuntur, confinio conftitutæ fpeciofius adolefcant, ac fint cum fructu, tum frondium pompa fpectatiores: languefcant vero & contrahantur, ac nonnunquam intercidant, cum ab iis diuulfæ funt, ac diffociatæ. Atq. hinc emerfit, quod herbæ quædam, aliæ maris, aliæ fœminæ nomine defignentur: fœminę quidem quę minus habent virium ac roboris, frigidaque atque infœcunda humiditate imbutæ funt; quo fit vt fuo tempore florefcant quidem fed propter caloris inopiam aut debilitatem fructu, baccis, acinis, femine deftitutæ funt; ita quæ poft flofculorum defluuium nihil tale exhibent, fed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam non perficitur, in fœmine-

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum fordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in ftirpibus.

Quæ herba femina quæ mas.

Frugiperdæ ftirpes.

mineum ſexum referuntur: Maris vero nomine inſcribuntur; quæ magis ſpectabiles ſunt ac ſpecioſæ, pompaq atque apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum ſpectatiſſime adoleſcũt, ipſaq maturitate fructum ac ſemen proferunt, quo propagari poſſint, ac reuiuiſcere; quod ipſum alteri ſexui denegatum eſt, niſi forte maris vicinitate blandoque amplexu fœcunditatem aſciſcat, illique maritata in ſemen & fructũ protuberet atque intumeſcat, quod in palma perfici Plinius teſtatur. Siquidem fœmina afflatu halituque promanante à maſculo concipit, ac fertilis fœcundaque efficitur; nutante ac prona blandioribus comis, in marem fœmina, qua ſterileſcit maſcula arbore exciſa; itaque non ſine maribus gignere fœminas Arabes confirmant, cõcepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere inſperſo fœminis. Simile enim quiddam huiuſmodi ſtirpibus euenit, quod gallinis quæ oua quidem abſque galli opera edunt, ſed quæ animari formarique in pullos nequeant, quantumuis gallinæ incubitu foueantur atque incaleſcant. Nec diſpar eſt ratio in mulieribus, in quarum vteri conceptaculis ex ſanguine ac ſeminalis excrementi confluuio maſſas quaſdam cõglobari ac concipi contingit citra viri miniſterium aut adminiculum, ſed quoniam virile adiumentum deſideratur, ac cauſa efficiens quæ formam ac vitam miniſtrat, ſpirabilemq. vim confert, abeſt, tota illa concretio ac congeries informis eſt atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quam animantes, quæ lubrico vdoque ſemine ſe propagant, generandi vim ac vitalem ſpiritum aliæ in aliis transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur. atque id ipſum tacito quodam naturæ conſenſu, ac latenti occultaq inſpiratione quã ab aeris ſoliſq. calore conſequuntur, ac genitali mundi ſpiritu quo ſtirpes vireſcunt, fouentur, ger-

In herbis affectus venereus.

Li. 3. ca. 4

Palmæ natiua vis.

Simile à gallinis & fœminis quib. mas deeſt.

Fœminæ informes maſſas edunt.

Spiritus mūdi omnia fœcūda præstat. minant, animantur, florent ac semina fructusque concipiunt & proferunt: quæ vis toti mundo, omnibusq eius partibus infusa est, qua cuncta continuata perennique serie subsistunt. Scite itaque Theophrastus, tum alii rei herbariæ indagatores in marem ac fœminam stirpes discriminant, ratione qua semine fructuque fœcundæ sunt, aut effœtæ & steriles. *Lib. 3. c. 9.* Sic Pæonia maris nomine insignita dehiscentibus sensim corniculatis folliculis ac siliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentib ac coccineis spectabilis est, atq. oculos reficit non sine præsentanea expurgandæ epilepsiæ efficacia: quo blandimento fœmina destituta est. *Pœoniæ semen spectatissimū* Mandragora quoq. fœmina vel sterilis est vel fructu exili. *Cantic 7* Mascula vero amabile blandumq. atq odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello assimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel passa est Liā Iacobi patriarchæ concubitu potiri, quo, vt Ecclesiastici quidam scriptores opinantur, fœcunda effici posset & conceptu impleri. *Genes. 30* *Augustinus in Genesin.* Cui rei nulla mihi naturalis ratio subesse videtur, nec verisimile est Mandragotam sterilitatem expugnare, cū insigniter refrigeret, nisi forte calido atq. æstuanti, torridoq. vtero, quē conceptui inidoneū, vt etiam impense humidum testatur Hippocrates, prodesse statuas, illumque ad temperiem reducere, vel etiam quod somnifica vi ac soporata, retinendi seminis vim vuluæ conferat. *Mandragora an conceptū perficiat.* Huiusmodi etiam sexus discrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multisq aliis obseruari potest, quarum quæ maris nomine designantur, floribus, fructu, semine fœcundæ sunt: quæ vero fœminę, sterilescunt, atq effœtæ conspiciuntur. Inter syluestres quoque & vrbanas seu hortenses cura atque industria hominum excultas nusquam non tale discrimen spectatur, sic tamē vt syluestres & quæ sponte emergūt, cultu edomitæ in vrbanas ac domesticas transeant. Vt

enim

enim rusticus quamlibet impolitus & rudis, si in au-lam transferatur, cultisq. vestibus adornetur, ac victui delicato assuescat, diutino vsu & consuetudine in aulicum, virumq generosum trãsit, licet aliquando nonnulla rusticani incultique hominis vestigia se proferant: ita quoq. herbæ agrestem conditionem, naturamq sylvestrem exuunt, culturæ beneficio atq hominum industria. Et contra vrbanæ atq. hortenses stirpes siluescunt ac degenerant, nisi diligens cura iis adhibeatur, non secus, quam generosi aliquot proceres, qui inter rusticanos homines versantur, frequenti inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, à moribus ingenuis, à liberali educatione, ab heroica maiestate, à vitæ comitate desciscunt, atque ab humano ciuilique cultu ad feram atque agrestẽ viuendi conditionẽ deuoluuntur. Et quemadmodũ hortenses herbæ ac frutices spectariores sunt industria cultuque hominum, atq. magis nitescunt, quã syluestres; ab istis tamen emerserunt ac propagatæ sunt, ita vt in easdem rursus deficiant nisi excolãtur. Ex his coniecturam facito studiose lector, quid cum in rebus omnibus, tum in homine potissimum momenti adferat cultus atque educatio, quid corporis ac tuendæ valetudinis cura, vt vtriusque partis salus & incolumitas subsistat ac conseruetur, qua profecto nihil homini obtingere potest optabilius.

Simile à rusticis.

Simile ab aulico qui in rusticũ degenerat

Herbæ syluestres priores hortensibus.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

Murænæ quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exiccatæ, tædæ atq; ardentis foci vicem vsumq; præbent, si accendantur.*

CAP. XI.

MVrænæ, Lampetris quæ à sugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma figuraq corporis sunt affines, licet magnitudine impares pisciculi lubrici, lõgo terretiq. corpore, minus illis anguillis quæ Belgis *Æl* vocantur (nam *Pa-ck* procerior est) assimiles septem foraminibus

Lãpreta vnde nomẽ sortita

Murænæ descriptio.

læua parte distinctæ Porrigitur autem iis pisciculis à capite ad caudam non spina vt reliquis, sed neruus cartilagine mollior, quo flexuosa ac viuaci agilitate se conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatant, subsiliunt, gesticulantur, prorepunt, ac serpēdo progrediuntur. Nam spiritus vitalis in extrema caudæ parte consistit, qua perimuntur potius, quam contuso capite. Belgis autem *Tricken* vocãtur, quoniã accuminato rostro nauium tabulatis, nassis, sagenis, hominumq corporibus mordicus adhærescant vt hirudines, atq. omnia, documento sæuitiæ, morsu appetant, pugnant, stimulent, decerpant. dilanient; sic quod stimulos admoueant, atq aculeatos dentes infigaut, *Tricken* vocantur. Pisciculus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obseruatum, cui etiam naturalis ratio subest, ac fidem factura est, si experiri libeat. Præbet enim pisciculi hoc genus, quod inuersæ candelę formã ac speciem exhibet, faculæ aut funalis accensi vsum ac commoditatem, vbi in hypocausto aut vaporario exciccatur, vt mos est Belgis halleca seu trissas atq. haringas, salmonem, succidiam, pernas armos ouillos, coxendices, petasones, tomacula, farcimina fumo indurata aut Aquiloni, rigidoque alicui vento exposita in mulam æstatem asseruare; itaque admotus igni pisciculus, aut fomite aliquo accensus, vt sunt stipulæ aut stramenta quędam sulphure oblita, quorum commoditate candelas sebaceas, cereos, tędas, funalia accendimus, flammam confestim concipit atq. inardescit, eoque tanquam face accensa, discussis nocturnis tenebris, ędes passim collucent in heri, ac familiæ, vernarumque ministerium Cum autem resinata quadam pinguedine imbutus sit, atq. ambiente adipe vdique perfusus ac constipatus, ita vt etiam in craticula tostus, anguillæ more, citissime flammã cõcipiat, ac tractãtis digitos adurat

Murænis in cauda spiritus vitalis.

Murænæ exsiccatæ inardescũt

adurat, in fumanti camino exiccatus, congestis bitu minosis glebis & cespitibus, non minorem commoditatem, quam candelæ aut funalis accensi flamma exhibet. Cum eñ neruus qui spinæ loco illi per tergum producitur, elychnii, hoc est, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam basi erectæ flamma incumbit, illiq fomitem ministrat concreta pinguedo ac sæui ambientis incrustatio, fit vt igni aut flammæ admotus, luminosa facie cœnacula illustret, tametsi propere liquescat, nec tam diuturnum eius rei vsum præbeat, quam candelæ ex bubulo ouilloque adipe confectæ, quæ minus diffluunt, ac serius absumuntur. Quocirca vbi funalia, tædæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaq luminaria desunt, in horum inopia, pisciculi huius vsu & commoditate vti licebit, præsertim si eo tempore sint exiccati, quo adiposi efficiuntur & pinguescũt; quod ineunte vere ipsoq. Martio ac Aprili fieri consueuit, denique appetente autumno, hoc est, duobus æquinoctiis, quibus nullus caloris aut frigoris excessus est.

Murana spina neruus est, nõ os.

Murana quo tempore pinguescant.

De ouo à gallo edito, & qua ætate, atq; annorum decursu id proferat; deniq; quid ex eo progeneretur: tum de lapide Gallinaceo, & Ætite gemma.

CAP. XII.

GAllus inter cicures & mansuetas alites præ cæteris animosus, atq erecta rubentiq crista in vertice insignitus, crocitante sonitu, plausuque alarum, leoni ferarum generosissimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facile subigendis gallinis defatigetur aut lassescat, quamlibet id sæpius factitet. Et cum omne animal à coitu, peractaque venere contristari soleat, atq animo contrahi, solus hic exhilarescit, ac cantu alacritatem spiritus testatur; vbi vero decrepitus esse incipit, ac senectute confici, qd nonnullis septimo, nono, aut ad summum decimo

Gall⁹ leone formidabilis.

Venus omne animal mœstũ efficit, præter gallum.

quarto euenit, pro viriū vel robore vel imbecillitate, aut etiā concumbendi assuetudine, qua nulli non animantium naturæ vis deiicitur atq. eneruatur, ouum profert æstiuis mensibus, ac Caniculæ sideris exortu, ex putrefacto, opinor, seminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, forma non oblonga, vel ouali, vt gallinis assolet, sed rotunda atq; orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flauescenti, versicolore lurido, ex quo produci Basiliscum, Latine Regulum nōnulli opinantur, venenatā bestiam, sesquipedali magnitudine, triplici frontis apice, tanquam regio diademate insignitam, erecto infestoq. corpore, atq. oculis vibrantibus, quibus obuios halitus contagione cōficit. Vulgus in tota Europa ea opinione est imbutū, vt ex hoc ouo Basiliscū prodire statuat, siquando à rubeta seu bufone fotū sit: quod an fabulosum & cōmentitium, nō ausim certo pronuntiare: hoc tamē experientia comprobatū habeo, gallum incubatu id ipsum perficere. Ita nostra memoria in ciuitate Zirizæa, atq. insulæ huius ambitu duo annosi galli ægre etiam fustibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq. potuerunt: ita, quoniam ciues eam persuasionem concepissent, ex huiusmodi ouo Basiliscū emergere, ouū conterere, ac gallum strangulare visum est. Quod aūt gallus ouum concipiat, suoq. tempore, hoc est, vndeuigesimo die rupta testa excludat, inquisitione dignum. Ego ex conglobata intus concretione putri, ac calore alitis circumfusa testa tale quiddam prouenire imaginor præsertim cum à concumbendi vsu & consuetudine desuescit; tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur atque indurescit in ouum, quod vbi vel ab ipso gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quædā virulenta besti[a] producitur, quam Basilisci nomine designant, quod serpentis genus Aphricæ, aliisque prauis ac siticulo-

Gallꝰ quo tempore ouū edit.

Basilisci descriptio.

An à Galli ouo Basiliscus prodeat.

Rei gestæ narratio de Galli ouo.

Gallo vnde concretio oui.

ſis regionibus peculiare. Vt autem lumbrici & vermes humanis corporibus innaſcuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animantur ac viuacem agilitatem concipiunt; vt veſpæ, ſcarabęi, erucæ, muſcæ ex fimo bubulo, aliisq. putridis humoribus enaſcuntur: curculiones in tritico, teredines in ligno glandæ, nucib. auellanis, caſeo, caloris atq. ambientis aeris miniſterio ſcaturiunt: ſic ex hoc ouo venenoſus vermis, aut alterius generis nocens mõſtroſaq. beſtia, Baſiliſco non abſimilis erumpit, quæ contactu, afflatu, halitu, expiratione, ſibilo obuiis infeſta ſit atq. exitioſa. Sic ex ſpinæ humanæ putrefacta medulla anguē progenerari memorię proditum eſt. Naturam autem ac conditionem Baſiliſci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clariſſimi quiq. ſcriptores depingunt, eoque accuratius, quod viſu, halitu, ſibilo eminus infeſtus ſit, ac mortem inferat: cum alij ſerpentes niſi cominus contactu ac morſu, ſparſoque veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cum multa ſerpentum genera deſcribat, tum Baſiliſci naturam his verbis proſequitur:

Simile à vermiculorum natura.

Anguis ex ſpina hominis.

Ante venena nocens, late ſibi ſubmouet omne
Vulgus, & in vacua Baſiliſcus regnat arena,
Sibilaq; effundit cunctas terrentia peſtes. Lib. 9.

Quo indicat Regulū viſu obuios quoſq. percutere, ac venenoſo halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autē vulgus exiſtimet, ac ſerio ſibi perſuadeat in noſtris regionibus tam pernicioſum nocentemq. ſerpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquā in ſubterraneis antris ac ſpecubus Baſiliſcos inferre mortē hominibus, ſiquando in ea loca ſe conferant, anile cenſeo; cum halitus viroſi pædor, ſitus, graueolentia, fœditas, quæ à tetris horridisque locis emanant, ſpiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam ſtrangulent, quod etiam aliquando

venenatas beſtias quæ in huiuſmodi latibulis delitescunt, perficere non eſt quod quis ambigat. Teſtantur ſcriptores quidam eruditi in Saxonia Baſiliſci quoddã genus ſylueſtre paſſim cõſpici, capite acuminato; colore flauo, longitudine dodrantali, hoc eſt, trium palmarũ, inuſitata craſſitudine, ventre maculoſo, multisq. candidis punctis inſignito, tergo cæruleo, cauda turbinata atq. incurua, hiatu rictuq. oris, pro corporis proportione, immenſo: qui ſerpentes an inter Baſiliſcos referri debeant, nõ auſim certum pronuntiare; neq. eñi impune ſe illis opponerẽt agricolæ, qui intrepide fuſtib. ac tridẽti vel furca illos adoriũtur, nulloq. percepto incõmodo, aut halitus cõtagione conficiunt. Sunt aũt aliquot ſerpentum genera, quæ caulas & ſtabula funeſtant, atq armẽtis veneno infeſta ſunt, nẽpe Hydra, Aſpis, Coluber, Vipera, Baſiliſco nocendi feritate ac malitia affines. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgilius:

Baſiliſci ſylueſtres. Baſiliſci in Germania.

Georg. 3.

Sæpe ſub emotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecoriq; aſpergere virus:
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea ſublato conuoluens pectore terga,
Atq; notis longam maculoſus grandibus aluum,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, ac flammantia lumina torquens,
Sæuit agris, aſperq; ſiti, atq; exterritus æſtu
Voluitur ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.

Hæc & pleraq alia Serpentũ genera non deeſſe Germaniæ exiſtimo, vt etiã aliquam Baſiliſci ſpeciẽ, ſed quę non tã exitiali ac peſtifero veneno imbuta ſint, quã quæ in Aphrica torridisq. regionibus nidulãtur ac ſtabulant. Ab horum ſæuitia atque immanitate,

ſacratiſſimi olim vates multis locis appoſitiſſimas ſimilitudines deſumſerunt. Siquidem Eſaias ad Baſiliſci partum alluſiſſe videtur, cum inquit: Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum eſt, erumpet in regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliuſq. momenti anxie laborare, & quidquid moliuntur, noxium eſſe ac damnoſum: doctrinam quoque eorum plenam eſſe virulentiis, ac venenato halitu perniciem adferre auditoribus: obiter quidquid ab iis prodit ac promanat, vt à Baſiliſco ac venenoſis beſtiis exitiale eſt & pernicioſum. Solomon quoque vini intemperantiam, quæ mentem in furorē ſubinde rapit, ac lethaliter afficit, noxiis infeſtisque ſerpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, quando flaueſcit, & cū ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, at in poſtremo mordebit vt coluber, & tanquā regulus venena diffundet. Vt aūt lupus obuiis vocem adimit, aut raucedinē afflat, halitus qui ab eo promanat contagione: ita quoq Baſiliſcus afflatu ac ſibilo, tanquam emiſſo iaculo, paulo etiam remotiores conficit. Nec ſolū homini, reliquisq. animantibus inſidiatur atq infeſtus eſt, ſed etiam fruges ac ſata contactu ſuo fœdat ac polluit. Nec eſt vllum animantis genus quod aduerſus hunc ſerpentem ſubſiſtat, niſi muſtela, quam Belgæ *Een VVeſel* vocant, quæ rutæ eſu munita atque armata, intrepide illum aggreditur, atq extra cauernas ac latebras in quibus deliteſcit, protractum conterit: & niſi muſtela demortuo ſerpente confeſtim ſe ſubducat, paſtuque rutæ rurſus reficiatur: ipſa quoque ex aeris ambientis contagione ac fœditate ſuffocatur. Quocirca non inconſulte faciunt, qui in cultura hortorum huic herbæ præcipuum locum attribuunt, cum pręſentanea vi venenis obſiſtat, nec vllū

Cap. 59. *Eſaiæ loc⁹ explicat⁹.* *Prou. 23.* *Simile à lupo qui vocē adimit.* *Muſtela Baſiliſco hoſtis capitalis.* *Plin lib. 8 cap 21.* *Rutæ vis.*

serpentis genus sub huius vmbra se recondat. Ita si quis mandragoram, cicutam, hyoscyamũ, cerusam, papaueris nigri succum, tum pleraq. alia quæ immodica frigiditate stuporem inducunt, assumserit, Rutæ succo eiusq. ex vino decocto, reuiuiscit, ac malum discutit. Cicuta quoq qua Socrates extinctus legitur, aut si quæ sint algentis frigidæq naturæ, quale papauer, lactuca portulaca, vim rutæ si quando affluentius assumta fuerit, retundit ac reprimit: siquidem Ruta effectu feruido atque vrenti, corpori noxam infert copiosius assumta. Sic obseruaui grassante morbo populari, ac sæuiente peste, quotquot rutam aceto imbutam identidem naribus admouerent, quo aeris contagia dispellerent, pustulas in suprema infimaque labri parte contraxisse, exulcerat enim foris admota, atque vlli parti affricata, vesiculas excitat; quamobrem carbunculis & bubonibus, aliisq tumoribus qui in peste se proferunt commode adhibetur; elicit enim virus, nec patitur intro resilire venenatos halitus. Sic ex fermento acri ac salito, contusa ruta, ficubus, cantharide, cœpe & scylla tostis, calce viua, sapone Gallico, ammoniaco, & theriacæ momento emplastrum confici iubeo, quod affectæ parti mature admotũ, confestim delitescentes ac recõditos tumores perrumpit: intro vero exhibitis antidotis, quæ contagiosam fuliginem à corde dissipãt ac discutiunt, inter quæ præsentanea theriaca & Mithridaticum, drachmę aut sesquidrachmę pondere, pro ætatis ratione aut virium robore, ex vino propinatum, aut decocto florum calthæ, quæ Belgis ab aurato luteoque colore *Goudtbloemen* nominantur. Cæterũ cum monstrosus hic galli partus, ex cuius ouo Basiliscũ emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis alectorius, hoc est, gallinaceus omnes afficit, atq. à nullo non expetitur: siquidem hoc gestamen virile robu*r*

Ruta frigida venena obtundit.

Ruta corpori admota adurit.

Emplastrũ ad tumores pestilentes.

Qua cor à fuligine liberant.

Alectoria gẽma qd præstet.

bur adauget, ac cum fortitudinem, tum in rebus aggrediendis confidētiam adfert; eximitur autem ex castrati galli, hoc est, capi cui testes execti sunt, ventriculo, tenui membrana aut pellicula inclusus, quarto à quo in spadonem & eunuchum desciuit anno; gemma hæc colore est pellucido crystalli specie, magnitudine fabæ. Credo autem hanc ex seminali excremento concrescere, ac conglobari caloris naturalis adiumento. Cum enim natura semen elaborare in hoc alite non desinat, licet inefficax atq. inualidum, ac vires desint ad profundendum excoctum liquorem, in lapidem is durescit. Sic lac in mamillis lapidescit, vbi non emungitur, atq. in apostematum collectionibus, lapidosa quædam congeries ac concretio aliquādo eximitur. Vt autem gemma alectoria viris fauorem conciliat, atq. apud mulieres gratiosos efficit; denique in proferendo virili robore, quod in congressu maritali ac geniali thoro exigitur; si quando procreandis liberis operā impendunt, validos robustosque præstant: sic Ætites lapis in aquilæ nido repertus, resonantibus intus minutis lapillis, fœminis lubricis concipiendi vim confert, alligatus pectori aut sinistro brachio, per quod à corde versus digitum annularem minimo proximum arteria decurrit: quibus partibus si toto gestationis tempore gemma incumbat, fœtum fulcit, nec vllus est abortus, aut excutiendi fœtus formido aut trepidatio. E diuerso parturientis femori admotus, expeditum facilemque partum procurat, nulla propemodum enitendi difficultate aut angustia. Quæ res mihi experimento comprobata est: cum enim heroina quædam tota gestandi vteri decursu, hoc à collo gestamine, commoda valetudine vsa esset, partuque instante gemmam adimere, atque à pectore amouere neglexisset, sensit ilico pariendi difficultatem, infantemque tardius desilire; ita de

Capo vnde gēma innascitur

Lac lapidescit in vberibus.

Alectoriæ gēmæ vis in viro.

Ætites lapis qua vi polleat.

Experimentum in matronа gēm. Ætitæ.

tracta à collo Ætite gemma, eaq. admota femori interna parte non procul à pube, leuem placidumq. partum consequuta est: itaque matronis salutarem eius gemmæ vsum indicaui, & quando vel pectori, vel feminibus applicare cõuenit. Qua autem vi ista perficiat, si quis forte requirit, discendiq. est auidus: ego attrahendi facultate tale quiddam præstare censeo, eadem qua Magnes ferrum, Gagates & succinũ festucas ac paleas allicit, quod nemini absurdum videri debet, cum vterus exquisita sentiendi vi polleat, atque rebus odoriferis ita afficiatur, vt si eas naribus admoueri contingat, assiliat, ac sursum enitatur, adeo vt suffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, nisi confestim amoueantur, & infernis pudendisque partibus applicentur; propere enim deorsum retrahitur, ac resilire incipit. Quocirca prægnantes & quæ gestant vterum, superne fragrantissima quæque exigunt, quo spiritus recreentur, & fœtus sursum enitatur: aliis autem quæ pruriunt, ac viri desiderio tenentur, graueolẽtia fœtidaque naribus, pubi vero & femoribus suaueolentia applicanda, præsertim vbi in vteri suffocatione strangulantur. Quod si deorsum feratur vulua ac concidat, inferne quæ tetri odoris sunt, alliganda, superne quæ grato suauiq. afflatu collapsos spiritus erigant. Quod si secus ac præpostere ista tententur, exasperari malum contingit, ac grauissime hunc sexum affici, nisi viris subiiciantur, sic vt præter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quib. fœtida, quib odorata admouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is sexus, vbi incanduit, acriores, quam vir, iras concipiat, ac rixetur enormius, multiq; aliis affectibus impotentius succumbat: Obiter quem sensum habeat illud Sapientis Hebræi, Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens.

Eccles. 25.

CAP. XIII.

QVod non solũ Comici poetæ, Oratores, Philosophi à

phi à ſyncera religione alieni, ſed etiã ſapientes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres paſſim inſectantur atque exagitant, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quanquam non omnes eodem ſucco perfuſæ, nec pari exiſtunt acerbitate atq. amarulentia: ſunt enim matronæ quædam, quæ educationis beneficio multis magnisque naturæ dotibus exornatæ atq. inſignitæ, præſtantiſſimis viris non cedant, nec ſint inferiores: licet promiſcua multitudo, ac gregaria mulierum colluuies, procax ſit, ſtolida, ferox, etiam in reges imperioſa, lubrica, varia, mutabilis, & qđ ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ laſſata non ſatietur, ſic tamen vt alię aliis in hos affectus ſint propenſiores, ac magis pronæ. Cum autem tam multa paſſim huius ſexus vitia conſpici ſoleant, ac multi matrimonio addicti de mulierum natura & conditione quæritentur, multaque indigne perferre ſe ac perpeti apud alios deplorent, nonnullis occaſionem præbent, vt ab hoc vitæ inſtituto abhorreant, atq; à fœminæ ſocietate, intimaq conſuetudine ſe ſubducant potius, quam moroſam, quærulam, amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogantur, illiuſq imperio ac minis ſubiici. Verum cum naturæ ordo, vitæq neceſſitas, tum propagandę ſucceſſionis amor & propenſio hominem impellat, vt poſteritati cõſulat, vt ſociam atq adiutoriũ aſciſcat, conſulto faciunt qui matrimonium adeunt, quo indiuidua ſocietate ac mutuo animorum corporumq. conſenſu, vitę curſum placide ac ſuauiter tranſigant. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, niſi prorſus natura repugnet, nec aliud ſuadeat corporis habitus & conſtitutio. Quo ſpectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Reſpublica concidat) exhortatur, vt vxorem ſibi quiſque eligere pergat: Si enim (inquit) ſine vxore vita

Mulieres ab oĩbus ſcriptorib. proſcindũtur.

Eſdr. 3. cap. 4.

Matrimonij incommoda.

Deus cur coniugiũ inſtituit.

Gell. lib. 1 cap 6.

Metelli dictum de vxore ducenda.

transigi posset, non inuiti omnes ea molestia atque incommoditate liberari exoptarent: sed quoniam ita natura comparatũ est, vt nec cum illis satis commode, nec sine illis vllo modo viuere possimus, saluti perpetuę potius, qua Reipublicę incolumitas subsistit, quam breui voluptati consulendum. Quod si fœminæ ministerium in negotio domestico, ac rei familiaris administratione magnum vsum ac commoditatem sanis ac validis præstat: profecto valetudinariis illius opera cum primis vtilis est & necessaria. Siquidem, Sapiente teste, vbi non est sepes, diripitur possessio: & vbi deest mulier, ingemiscit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet ministerio. Fida enim vxor strenue officio suo fungitur, illiq. rerum domesticarum ac familiæ cura sedulo incumbit, tota mente & cogitatione in maritum assidue defixa, adeo vt si quid incommodi conceperit, si qua clades illata est, si morbi vrgent, si animus mœret ac deiectus est, maximam calamitatis partem in se transferre cupiat; illius enim incommodis non secus quam propriis condolescit atque afficitur. Quod ipsum efficit mutuus animorũ corporumque consensus & conspiratio, qua ex geminato in vnum ac velut singulare corpus homo coalescit ac conglutinatur. Hinc scite Horatius:

Eccles. 36.

Matrimonij cõmoda

Genes. 2.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulsus querimoniis
Suprema citius soluet amor die.

Lib. Carm. 1. Ode 13.

Cæterum mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus esse obnoxias, illasque immane incandescere atque efferari, etiamsi leuissima causa subsit, quotidiana exempla testantur, ita vt nõ minor sit mulieris furor & intemperies, quam cœli atq. aeris, vbi tempestatibus, fulmine, tonitruis exasperatur: quod præter alios sapientiæ affectatores Hebræos,

Mulieris intẽperies tempestati similis.

Hebræos etiam quotidiano vsu ac vitæ consuetudine habuisse exploratum, illorum scripta abunde testantur: opinor enim domestica illos ac familiari intimaq. necessitudine expertos esse & condocefactos, quid improba ac malitiosa mulier, si quando irritata sit & lacessita, moliri soleat, quas tragœdias excitare, quam effuse efferuescere atque æstuare. Sic enim quidam illorum inter cætera concionem suā prosequitur, desumta similitudine à venenatis infestisque beluis: Summum vulnus est animi tristitia, summaq. malitia, nequitia mulieris: quoduis esto vulnus, dū ne sit vulnus animi, quæuis malitia, dum ne sit mulieris rabies & nequitia. Nullū colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram superat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quam mulieri nequam atq. improbæ. Cum autem mulier à viro emerserit ac producta sit, animal placidum, mite, blandum, mansuetum, molle, imberbe, cuteq. glabra ac læuore perpolita, & quod tractari à viro gestiat, illique subiici; mirari subit, vnde illi tanta ferocia, ac rixandi libido, affectusq. tam enormes atq. effrenati. Ego vero hæc omnia ex animi impotentia, mentisq. ac iudicij imbecillitate in hoc sexu euenire coniicio: quo fit vt mulier ira accensa sibi excidat, atq. extra potestatem constituta, cupiditatibus suis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coercere, aut iis ratione mentisq. iudicio obsistere, more pueri aut infirmioris ętatis, quę cum sit rationis ac consilij inops,

Eccles. 25.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas vnde.

— Gestit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.

Horat. in Arte poet.

Siquidē mens mulieri minus, quā viro robusta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter stipatus, oblata leuissima, nulliusq. momenti occasione frenum rationis excutit, sic vt rabidi canis more, decori, suique oblita, indiscriminatim, nulloque

Mulier cur subito incādescat

delectu notos ignotosq. adoriatur ac laceret. Quod si quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei causam refero, quod mulier molli sit carne, laxaque ac fluida, sic vt bilis incensa cōfestim se per corpus diffundat ac sanguinis circa cor subitam ebulli-

Simile ab ignitis rebus. tionem excitet. Vt enim ignis leuiores stipulas citi⁹ corripit, ac sublimem flammam excitat, sed quę cito conquiescat ac sopiatur: ita quoq. mulier celeriter

Mulier cito irata, cito placabilis. ita inflammatur atq. ignescit, mirisq. modis tumultuatur: verum fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atq; animoso, tum etiam humido confestim mitigatur ac reprimitur, omnisq ardor & ira

Mulier cur irata lacrymetur. effusis lacrymis diluitur, ac velut infusa aqua deferuescit: quod in quibusdam etiam viris effœminatis perspicimus, quorum magnanimitas ac ferocia puerili more, in lacrymas fere desinit, vbi aduersarius

Viri qui cito in lacrymas p- ni. acriter se illis opponit. Quod si quis propius rei huius causam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: ego nullam propiorē excogitari posse video, quam humorum virus ac colluuiem, quam

Furor mulieris vnde emergat. singulis mensibus ex lunæ decursu congerit atq. expurgat. Vbi enim illam irritari cōtingit, vt leuissime assolet, tota illa humorum sentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, sic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici cōtingat, ac spiritus tum vitales, tum animales, qui iis partibus deseruiunt,

Anus minus irritantur. inflammari, eoque fit, vt mulieres irritatæ, iuniores præsertim (nam aniculæ effœtæ, pacatiores ob menses resides) rabiose latrent ac vociferentur, complosisque manibus indecoros gestus ac fremitus proferant; & cum ratio in iis minus vigeat, iudicium debile sit & exile, mens inualida, acrius efferantur, nec prorsus impet⁹ animi cohibere possint. Et quo quæque in eo sexu vilior est, eo magis tumultuatur atq. efferuescit ira implacabili. Hinc plebeiis & prostitutis (nam patricię aliquãdo decoro inseruiũt, tametsi plerum-

plerumq. corrugatis naribus obmutescant, nec viros responso dignantur (*proncken* Belgæ vocant) quoniam corpus fere obtinent vitiosis humoribus contaminatum, summa impudentia pari malitia coniuncta est, ita vt velut furiis agitatæ nec consilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiam feræ mitescunt, coerceri possint, quo minus fremāt, atque ab insanis clamoribus desistant, adeo,

Neq; ius, neq; bonum, aut æquum sciunt, *Terent. Heaut. Scen. 1. act. 4.*
Melius, peius, prosit, obsit, nihil vident,
Nisi quod libido suggerit.

Sic sui oblitæ fidem, decus, pudorem, famam, probitatem pudicitiam, existimationem vilem habent, ac periclitari patiūtur. Quo spectat illa de humana conditione Salomonis inuestigatio: Reuocaui animum *Eccles. 7.* meum ad ea eruenda quæ ratione & iudicio atque experimento assequi possunt, quo exploratū haberem improbitatem hominum, illorum insaniam, furorem, amentiam. Et inuenio amariorem esse ipsa *Rara auis mulier bona.* morte mulierem, quæ vna est instar venenatorum multorū, & cor eius simile retibus multis, & manus vinculis. Laboraui ad hanc vsq horam, vt mulierem aliquam bonam & cordatam inuenirem, nec successit. ex mille enim viris vnum tolerabilem inueni; ex mille autem fœminis nullam. Nec prorsus aliena est ab hac, illa in Prouerbiis percontatio, Mulierem stre- *Prou. 31.* nuam, industriam, fortem, sedulam, cordatam, quis inueniet? quasi dicat, non facile in vlla regionis parte, in remotissimis terrarū angulis reperiri probam ac moratam fœminam, quæ si forte se offerat, aut commōstrari possit, æquari eam pretiosissimis gemmis, nec vllas merces, quamlibet raras ac sumtuosas, huic conferri posse aut comparari. Cæterū quo- *Salomonis locus explicatus.* niam in hoc argumentum incidi, ac fœminæ conditionem excutiendam suscepi, obiter discutiendum, quid illud Sapientis designet: Melior est iniquitas *Eccles. 25.*

Sapientis Hebræi sententia excussa. viri, quam mulier benefaciens. Cui sententiæ hunc subesse sensum interpretor, vt vir etiam ignauus, iners, somniculosus, negotiandi omnisque mercaturæ ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulo dexterius negotia sua perficiat quam mulier, præceps & temeraria, quæ inani sapientiæ persuasione, atq. inconsiderata confidentia nihil nõ aggreditur, omnia quam vir, deterius perficit. Vir enim sui diffidens, cunctanter ac circumspecte, aliorum fultus adminiculo, quos in consilium asciscit, singula conficit atque exequitur, ita vt successum optatiorem consequantur, quam si eadem à fœmina arroganti, ac sapientiæ opinione turgida, vt fere conspici solent, tententur. Siquidem huiusmodi mulieris conatus & industria, magna ex parte in deterius de-

Prouerbiũ Belgicũ in fœminas. uergit, quod ita efferri solet vulgato idiomate, *He quaetste van een man, is beter dan het beste vã een vrouvve* hoc est, Si quid operis muliebri industria absolutum perfectumque sit, minus laudis promeretur, quam

Cur fœmina minus ingeniosa. viri rude & incoatum, ob mentis scilicet & consili inopiam, tarditatem atq. hebetudinem, ob calori naturalis defectum, & quod animus languidus humidæ materiæ incumbit atque immersus est, sic v segnius se proferant facultates animæ, atque ad re gerendas sint inidoneæ, parumque appositæ. Quo

Romanorũ lex de fœminis. *Pro Murœna.* circa Romani quibus summa fuit ornandæ stabiliendæque Reipublicæ cura, matronas, Cicerone te ste, propter naturæ infirmitatem in tutorum pote state esse voluerunt, nec vlla ciuili administration fungi Paulus quoque, qui mentes hominum ind

Pauli de muliere p̃ceptum. 1 Cor. 14. fesso labore ad solidam fidẽ instruit, ac sedulo pi tati informat, mulieri ob animi impotentiam, h est, affectum à temperantia ac moderatione auc sum, in cœtu confessuque solemni silentium im perat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitiis quæstionem mouere, aut suffragi

inte

interesse, vllamque proferre sententiam. Cum autem tanta sit muliebris naturæ fragilitas imbecillitasque & imperfectio, vt Plato non citra sexus huius contumeliam, ei fere mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri censeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus, qui rerum domesticarum tranquillitati paterno affectu consulit, illi suum honorem exhiberi vult, nec prorsus despici, aut abiectam vilemque censeri, cum pari propemodum sit conditione ac dignitate, eiusdemque muneris cum viro particeps, nempe ex eo ab opifice desumta. Ita vir imago & gloria Dei est, teste Apostolo, mulier viri gloria: non enim est vir ex muliere, sed ex viro mulier; cum non propter mulierem creatus sit vir, sed propter virum mulier. Cæterum neq. vir sine fœmina, neq. fœmina sine viro in Domino, qui sic temperat ordinē vniuersi, vt mulierē subditam viro esse voluerit. Quemadmodum enim ex viro fœmina, sic vir per fœminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobiq. ostenditur societas subsidiaria, ac mutua vtriusque opera, amor, consensus, conspiratio. Quocirca æquum esse Petrus censet, vt mulieres maritis sint obsequentes, illi vero se commodos præbeant ac faciles vxoribus, vt vasi infirmiori, leuiores errores condonēt, offensiunculas remittāt, ad multa conniueāt ac mussent: non enim par est, vt vir plus satis in sexum fragilem ferox sit, imperiosus, amarulentus, modo in officio persistat: nec vllam pudicitiæ iacturam sibi inferri patiatur, quæ macula tametsi viro, vbi rescíscit, plus indignationis, quam damni adferat, vt mœchi dictitant, nunquā tamen ea labes in muliere elui potest, aut illatum vulnus obduci, quanquā Christiana caritas, ac maritalis amor nō nimis rigidus esse debet, aut inexorabilis: cum penes Deum sit recōciliatio, ac diuinum numen scelere, impietate, idololatria

Platonis sententia de fœmina. *1. Cor. 11.* *Genes. 2.* *Ephes. 5.* *Coloss. 3.* *1. Pet. 3.* *Adulterium muliebre indelebilis macula.* *Mœchi adulteria loco eludūt prouerbiali.*

exaſperatum precibus ac pœnitentia placari ſoleat, atq. anteactæ vitæ errores ignoſcere, vbi ea animus reſipiſcens deſpicit ac deteſtatur, cõcepto ſeruatoq. melioris vitæ propoſito. Cæterum magnæ moleſtiæ pars in hoc ſexu ex geſtationis tædio, ex lactandi nutriendique moleſtia oboritur: non minima ex ſuppreſſa cohibitaq. menſium ſcaturigine: quæ ſi ſtato fixoq. tempore profluant, iracundiæ atq. acerbitatis æſtus excutitur, auerſa à corde & cerebro fuligine, triſtique halitu diſcuſſo, qui ſurſum effumare ſolet. Quam vero placidam ac blandam experiatur vxorẽ maritus, vbi Genialis thorus identidẽ exornatur, ac concubitu amplexuq. frequenti hic fundus excolitur, iis qui matrimonio addicti ſunt, notius eſt, quã vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam autem verboſius, pauloque fuſius Sapientis Hebręi paradoxum, hoc eſt, inopinatam, atq alienam à communi ſenſu, vulgataque conſuetudine ſententiam explicaſſe videri poſſim, aliam tamen interpretationem cõminiſci poſſe video, ita vt is ſenſus eruatur: Potior eſt nequitia viri, quam proba quidem mulier, ſed quæ poſtmodum cauſa ſit infamiæ, & ex cuius cõmercio naſcatur dedecus, hoc eſt, præſtat cum viro improbo contrahere, aut negotiari, quam cum muliere fucata rem habere: tametſi enim in ſpeciẽ, primaq. fronte probitatem ac decus præ ſe ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudulentiæ foris oſtentare: poſtmodum tamen inconſtantem experieris, verſipellem, captioſam, lubricam, fallacem, fraudulentam, atque impoſturæ intentam, ita vt ſi vir quiſpiam alicui imponat, aut in negotio quenquam defraudet, fraus & impoſtura viri, iuſtitia ſit, præ mulieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulæ paſſim in Bibliis obuiæ ſunt. Sic Deus apud Ezechielem exaggerat Hieroſolymæ ſcelera in immenſum, & iuſtificatam Sodomam ac Samariam pronuntiat ab ea

Mulieres vnde moroſæ.

Mulier quando pacatior.

Eccleſiaſt. locus explicatus.

Ezech. 16.

ab ea: quo indicat ipsam sceleratiorem esse, illasque gentes superare improbitate, nequitia, nefandisque scelerib. ita vt Samaritani & Sodomitæ insontes videri possint, si illi cōparentur. Sic in opinionū prauitate, ac stabiliendo pernicioso dogmate aut secta, alius alio nocētior ac magis perniciosus, ita vt nōnulli hæretici, orthodoxi videri possint, ac salutarē sanāq. doctrinam proferre, si cum aliis conferas, qui magis absurdas, impias, blasphemas, execrandas opiniones stabiliant: quod etiā populariter efferri solet, *Desce is een Goddelyck ende heylich man by den anderen*: hoc est, tā etsi vterq. nequā est & improbus, tamen si ad æquitatis normā, ad iustitiæ amussim omnia exigere velis ac metiri, alter innocens statui posset & absoluēdus, si cum alterius sceleratissimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio superstitiosior, atque à syncera religione ac pietate, cultuq. diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezechielis locus explicatus.

Inter homines alius alio nequior.

Sic plerumq; agitat stultos inscitia veri, &
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille sinistrorsum; hic dextrorsum abit; vnus vtriq;
Error, sed varijs illudit partibus omnes.

Hor. lib. 2. Sermon.

Ignorātia veri errores parit

Ita virum æque ac fœminā inuoluit error, nequitia, dedecus, improbitas; sed istam magis detestabilis & execranda. Sic melior est iniquitas viri, quā mulier benefaciens, hoc est, vt Belgæ dictitant, *De deucht van een vrouvve is ergher dan eens mans boosheyt.* Quo prouerbio exaggerant malitiam eius sexus, vt si vitia vitiis componantur, ac fraudes, imposturas, fallacias, technas excutias, longa grauiora sint, ac præponderent quæ à muliere, quam quæ à viro prodeunt.

Cur ouum duobus extremis verticibus, quibus oblonga atq; angustiore sui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) subnixum fulcitur, digitu aut complicatis palmis comminui frangiq; nequeat, quamlibet premas. Et cur aceto acri maceratum, in tractabilem teneramq; mem-

branam mollescat: denique id ipsum aqua vitæ, hoc est, vino ardenti immersum, non secus quam ferrum ab aqua forti, consumatur.

CAP. XIIII.

Ouum in aceto liquescere.

SI ouum in acerrimo aceto maceres quatuor aut potissime septem dierum spatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius seu testam in eam membranæ teneritatem attenuari experieris, vt per añulum qui humanis digitis gestari solet, adigatur. Pari tatione atque affectu ouum aquæ vitæ immersum absumi atque in nihilum redigi, experimento comprobatum, sic vt etiã aceto perfusa silex, ac Tophus lapis, cuius opera cęmentarii parietes incrustãt & cisternas conficiunt: quale Belgis *Teras* vocatur, liquescat atq. in puluerem resoluatur. Siquidem vtriq. liquori cõsumens igneaq. vis subest, ac penetrabilis, quæ solita quæq depascit ac conterit: quo fit vt qui horum vsu affluentius vtuntur, vt etiam salis immodico & cumini, macilenti efficiantur atq; arescant. prorsusque extenuentur adeo vt impuberũ incremento officiant, & quo minus in decoram longitudinem adolescant, prohibeant Depopulantur enim humorem natiuũ, cuius adminiculo in spectabilem decentemq. proceriratem corpus assurgat. Sic humores salsi, mordaces, vrentes, nitrosi membranas in corpore, carnẽ, musculos, neruos, ossa solida, & quę lapidosa sunt duritie, vt dẽtes & capitis ossa petrosa, erodunt, atq. vt erucæ caules atq holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt ac cariosa efficiunt; Cæterum ouo crudo tam solidam infractamq inesse firmitudinem qua parte in longũ ac geminos vertices se porrigit, vt ne à robustissimo quidem viro comminui possit: si cui explorare libeat, non vanũ aut cõmentitium experietur: nisi n. in obliquũ nonnihil inflectas, atq. in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec collisum

Tophus.
Teras, *gypso affinis.*

Quid homines macilentos efficiat.

Humores praui ossa corrodunt.

Simile à vermiculis.

durissimo obiecto frangetur: siquidem ita renititur testacea illa firmitas, vt rumpi, aut soluta cõpage dissilire nequeat, etiamsi quis cõpressis manib: omne robur, omnesq vires adhibeat; lateribus.n. stipatum, vndiq. se fulcit, nec intorquetur, aut inflexum lentescit. Sic sudes, ligna, trabes, ferramenta erecta, ac sublime cõstituta, immensa pondera sustinent, nec incuruescunt aut inflectuntur. Cum aũt huius rei nõ sint ignarę villaticę mulieres, quæ nundinarũ dieb, vrbes frequentant, ac merces alimentarias oppidanis adferunt, oua in canistris non semper prona, aut in aluum depressa, in quam fere sponte decumbunt sed erecta ac resupina constituunt, ita vt angustior pars quæ vtrimq. turbinata est, sublimis existat atq. eminentior, quod ea ratione ab iis perficitur, quo minus collidantur, ac pondus impositum perferant, quibus etiam partibus ouum salsugine aut aqua aluminosa immersum fluitat, quemadmodum etiam succinum, vulgo ambra. *Ouũ salsugine immersum innatat.*

Luna mira naturæ vi singulis mensibus, secus quam alia astra, singulas corporis partes sanas latenter & tacite, valetudinarias manifeste nec citra doloris sensum perreptat, illisq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret. Obiter an in ea parte cui sidus incumbit, tuto vena incidi poßit.

CAP. XV.

Sidera vim suam in res terrenas effundere, ortus & incrementa rerum, totiusque mundi vniuersitas demonstrant: neque enim otiosa est, iners, ignava natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, efficax, magnisq. viribus ab opifice, cuius verbo omnia vigẽt ac subsistunt, instructa. Nec solum ad oblectandos pascendosque oculos (tanquam inanis pictura) exhibita nobis tam spectabilis cœli species, astrorũ decursus, ordo, continuatio, series: sed vt aliquẽ ex his effectum atq. vtilitatem consequamur. Siquidem Deus qui præter oblectamentũ ac contemplationẽ *Sidera res infernas regunt.* *Genes 2. Psal 32.*

tanti operis quã ex his concipimus, accumulate frui-
mur, ad vsum singularem omnia condidit; ipsasque
stirpes, maria, amnes, flumina, metalla, gemmas, la-
pides, & quæcunque vel è terra eruuntur, vel eius su-
perficiem exornant, ac varietate rerum distinguunt;
ipsaq. hominum corpora atque insitos humores cœ-
lo subiecit, sic vt ex astris aliquam agitationem ac
motum impulsumq percipiant, atque effectum ex-
periãtur. Nam mentes humanas à cõcretione mor-
tali solutas ac liberas solus Dei spiritus, à quo decer-
ptæ sunt, impellit atque incitat, nec vllum iis cum a-
stris commercium aut societas, nisi forte consensus
& conspiratio corporis, cuius ministerio ac subsidio
cuiusque mens atque anima vtitur, aliquando oblu-
ctante ratione, transuersa rapiatur; ac corporis volu-
ptatibus obsequatur. Cæterum cum Luna sidus sit
homini familiare ac proximum, terræque citimum,
præ cæteris in corpus humanum vim suam exerit, ac
per singulas partes peculiari vi effectuq. voluitur, nõ
sine acerrimo nonnunquam cruciatus sensu. Si quid
enim latentis occultique vitii vlli membro subest,
doloribus acerbe cõcutitur ac dilaceratur, vellican-
te illas partes Lunæ vi, aut agitatis humoribus qui il-
li infixi sunt, ac tenaciter inhærescunt. Ita omnes
morbi, affectus, intemperies, Lunæ vi asperantur at-
que incrudescunt, vbi articulis insidet, adeo, vt vul-
nera ægre sanescant, aut cicatrice obducantur, ac
nonnunquã lethalia efficiantur, si quando illi mem-
bro illata sunt cui incumbit. Pari ratione caput, fau-
ces, pulmo, pectus, hepar, lien, renes, vesica, intesti-
na, tum neruosæ partes incommodum percipiunt,
aut in iis intemperies ingrauescit, subsistente in iis
visceribus sidere. Sic pectus astrictum est & anhelo-
sum, nerui, membranę, musculi contrahuntur ac ri-
gescunt, vbi hac Luna decurrit. Humores enim quib
omnia membra imbuta sunt & alũtur, cum salubres
tum

Terrena astris obsequuntur. Natura rerũ astris subiecta.

Mẽs ab astris libera

Paulus Rom, ca. 7

Vulnera ex effectu Lunæ lethalia.

Singula mẽbra lunæ motus percipiũt.

tum insalubres & vitiosi, Lunæ motibus effectibusque expositi sunt & subditi. Cæterum cum Lunæ decursus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis ac valetudinariis inferat, in controuersiam ac disputationem vocari possit: An in ea parte qua cōsistit ac moratur Luna, vena incidenda; nam in hac re pleriq. meticulosi sunt, nec tale quiddam tentare audent, etiamsi morbus vrgeat, atque huiusmodi præsidium confestim exposcat. Ego vero intrepide magnaque subsidii morbique propulsandi fiducia, mature id aggrediēdum iudico: acuti enim celeresque morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberādi spatia: sed vt hostes in bello, vt incendium in ædibus, pestis in vrbe, in agro ac segete rubigo & depopulatio grassantur atque in perniciem properant. Nec quis etiam deterreri debet, aut ab incepto desistere, etiamsi aduerso aut maligno sidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina, pulmonis atque hepatis inflammatione, neglecta astrorum anxia obseruatione, ac siderum aspectu, mature ad venæ sectionem properandum, etiam in ea membri parte quam Luna occupat. Vt enim ingruente tempestate, ac sæuientibus ventis nauclerus etiam æstu aduerso, ventoq. minus secundo celerrime saluti prospicit, ac fidam tutamq stationem ac portum remis velisq consequi tentat: vt denique agricola vel sementis, vel messis tempore proprie ac festinanter pluuiæ metu, omnia perficit, matura enim satio sæpe decipit, sera semper: ita quoque Medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occasione atq, opportunitate, quam potest expedite, salutare remedium adhibere satagit, ad humorū redundantiam, morbiq ferociam potius, quā ad astra intentus. Sunt quidem obseruandi cœlestiū corporum decursus, quos Deus in signa & tempora, in annos, dies & menses constituit, sed exclusa te

An pars in qua luna est, ferro tētāda.

Simile ab externis calamitatibus.

In acutis morbis negligenda astra.

Simile à nautarū industria.

Ab agricolarum industria simile.

Genes. 1.

Quatenus obseruanda astra.

meraria pronuntiandi vanitate atque impudentia,
Cap. 47. quam Esaias ac plerique alii insectantur atq. impugnant, prorsusque indignantur illos de cuiusq. fato, hoc est, re quæ cuique Dei ordinatione constituta
Hiere. 10. est & designata, illique impendet, de hominum successu, & quid illis obuenturum sit, indubitanter atque exerte pronuntiare, suamque sententiam proferre. Non desunt primarii ac præcipui nominis viri cum quibus mihi aliquando fuit disceptatio, qui rerum publicarum progressus & incrementa, vel etiam defectus atq. interitus, religionis innouatæ, vel
2. Tim 3. instauratę mysterium, & qui eius causa exoriuntur tumultus, & persecutio, quorum magna ad insontes hoc est, qui pie viuere volunt in Christo Iesu, deuoluitur, ad siderum aspectus ac reuolutiones referunt, cum propagatio Euangelii, quo per spiritum Domini fides. & qua illi innitimur, fiducia in mentibus nostris accenditur, ex diuinitatis arbitrio, ac voluntate patris æterni pendeat ac profecta sit. quæ ab omni ę-
Ephes 3. ternitate, vt Paulus ait, apud Deum, qui vniuersa per Iesum Christũ condidit, abscondita fuit, ac suo tempore reuelata iis quos hæredes consortesque promissionis constituit per Christum, Sic patefacta veritate, visum est illi corruscante Euangelii ac verbi sui luce, nullo nõ tempore exstirpatis erroribus, superstitione, idolotatria, impietate conculcata, syncerum cultum inducere, suique agnitionem hominũ mentibus inserere: quod ab illo conceptum decretumq. & ante mundum conditum, ac cœlum sideribus illustratum. Quocirca desinant qui astris plus nimio inhęrent, nec altius assurgunt, aut cogitationes suas ad Opificem referunt, res cœlestes, hoc est, mentem atque animum siderum inclinationibus subiicere; tãetsi enim sanguis cæteriq. humores, spiritus quoque cum naturales tum vitales astrorum vires influxusq manifesto percipiant, mens tamen atq. animaq. ar-

Religio nõ astris, sed Dei spiritui subiecta.

Mens astrologis in Deum erigenda.

Humores sideribus expositi.

chetypo

chetypo diuinitatis depromta, nec siderũ vi impellitur, nec vlla abiis vel incommoda vel cõmoda percipit: nisi forte consensu quodam, cum corpore affici statuas. Mens siquidem in homine, ratio, intelligentia, voluntas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor, & veneratio qua summus Dei cultus subsistit ac continetur, ab æterna illa mente atque immutabili emergit ac promanat, nec humanus animus vi alia, quam afflatu numinis ac diuini spiritus instinctu ad optima quæq ac salutaria incitatur. Sic cum cæteræ animantes naturæ impetu ferantur, solus homo ratione ducitur & cõsilio, modo intra conditionis suæ limites consistat. nec prorsus à dignitate & præstantia, qua à Deo excultus est degeneret.

Mens humana ab astris aliena.

Mens hominis à Dei spiritu, non ab astris impellitur.

Consilium quo iuuenibus gratificari soleo, vt mature pubescãt venustaq; lanugine mentum decoretur: Obiter graminum fruticumque cum crinibus ac capillis non inscita comparatio.

CAP. XVI.

PVellæ nubiles quæ primo quoque tempore maritis destinari cupiunt, hoc potissimum habent in votis, vt in decentem venustamq proceritatem adolescant, ac iam maturæ aptæq. matrimonio censeri possint, atq à procis ambiri. Iuuenes vero hoc exoptant, vt aliquid virilis roboris consequantur, ac mature pubescant, mentumq speciosa barba decoretur. Hoc enim persuasum habent præter Belgas, cæteræ nationes, glabros atq imberbes minus virilis roboris obtinere in præstanda Venere ac procreandis liberis, ita vt pleriq gtauate suas filias iis elocari sustineãt: tãetsi aliquãdo secus res habeat, atq. imberbes, quiq. nulla lanugine criniti existũt, in congressu maritali viros præstent, licet frequentius caloris naturalis inopia illis vires langueant, ac facultates naturales flaccescant, sperataq; prolis desiderio frustrentur

Puellæ venustæ, iuuenes viriles uideri exoptãt

Imberbes minus viriles censentur.

Barba vt adolescat, sæpius radenda. Cæterum qui barbatuli videri affectant, alendæque barbæ studiosi sunt, sæpius illam segetem sibi adimi patiuntur, quo laxatis spiramentis, atq. agitatione crebra excitato calore qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potissimum mensibus tentari debet, quo anni tempore calor & humor in corpore augescit, atque in illas partes diffunditur. Vbi enim sæpius barbam resecari contingit, vt gramina, densius fruticantur pili ac cæsaries; habent enim crines rationem cum gramine ac virgultis, quæ crebrius detonsa ac demessa, celerius succrescunt, ac se proferunt vberius. *Capillorũ ac graminum comparatio.* Quocirca iuuenculis qui nullo sunt barbæ apparatu, nec virili specie, nouaculam cultrumque tonsorium identidem admouendum suadeo. Siquidem si mentum ac supremum labrum subinde aqua egelida madescat atque elixetur, excitato calore & humore qui in eas partes confluit, crinita efficiuntur ac pilosa. *Lib. 1. c. 7.* Cæterum quo glabri ac depiles, hirsuti efficiantur, atque eleganti comtaque barba nitescant, remedium alias à me descriptum in libro, de corporis habitu, quo iuuentus maturius venusta lanugine cohonestari queat, ac supremũ infimumque labrum syluescere, quo socero non displiceat gener cui filia destinanda, quæ nonnunquam non minus appetens est, auidaq. sponsi, quam sponsus illius, plerumque in rem voluptuariam, quam in dotem intentior. *Barbam quæ præstant.* Inter ea quæ barbam emoliuntur, ac passim obuia sunt, minimeque operosa, mel statuo, butyrum salis expers, succum cæpe rubicundi, radicem arundinis internodiis distinctam, colore candido, sapore mellito, axungiam melis, vulgo taxi, vel *Das*, vrsi, leonis, radicem bryoniæ, betæ, raphani, lepidii, liliorum alborum, iridis, ex iis linimentum confici potest: nam mentum eo delibutũ primum teneram lanuginem profert, postmodum densam promissamque barbam, quæ ne præmature

canescat; aqua frigida potius cui momentum vini admixtum sit, irrigari debet, si quando adornari illã contingat: nam calida aut egelida, hoc est, quæ tepescit, & rugosam faciẽ efficit, & præpropere canitiẽ accelerat, sic iuuenibus aqua calida barbam confestim elicit, prouectioribus vero incanam reddit. Cęterum eunuchis vel natura, vel quibus testes execti sunt, omnia frustra tentantur in emolienda barba, ob caloris inopiam, qui humores excitare nequeat. Quo fit vt voce exili existant & fœminea, tum corpore glabro, licet antea criniti essent.

Aqua calida canã barbam et faciẽ rugosam efficit

Eunuchi cur imberbes.

Quatenus, aut qua ratione medicina conseruatrix in peste atque aeris contagione adhiberi debeat, tum qua hac vi affectuq; polleant.

CAP. XVII.

OBseruaui in Gallia Belgica, grassante peste, ac sęquentibus morbis aliis popularibus, cõplures diu inuictos substitisse atq. illæsos aduersus ingruentis mali contagia, quorundam antidotorum vsu ac cõsuetudine: cuius generis sunt theriaca Andromachi, Galeno miris encomiis celebrata, Mithridaticum, scordium, zedoaria, angelica, laserpitium, cui affine ostrucium herba imperatoria, vulgo *Meyster vvortel*, aut Magistrantia. Verum vbi illos peste corripi contingeret, nulla remedia tam efficacia excogitare potuerunt quæ morbũ discuterent; quamlibet, enim præsentanea antidota adhiberentur, omnia frustra tentata sunt, nec successit curatio. Siquidem cum valida esset ac furiosa veneni vis, quæ munitum vallatumq antidotis corpus inuasit, illisq. præsidiis in tuenda valetudine nihil effectum sit, nulla erat aut perexigua in reliquis medicamentis spes, sic vt re propemodum conclamata,

Quæ pesti obsistunt.

Præseruatiua caute adhibẽda.

Vna salus victis nullam sperare salutem. *Virg. li. 2. Æneid.*

Quocirca vbi me ad illos acciri contingat, exquisi-

tiſſima remedia eaq duplicato pōdere exhiberi curo vt,iuxta prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus ac primum roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiuſmodi affectibus (niſi aliter expedire viſum ſit,& res exigat) venæ ſectione,ne contagio, vt in fumanti igne agitato aſſolet, latius ſe diffundat, maiorque in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarū atq.arteriarum riui producuntur:veneni fumus atq, exhalatio ſe proferat. Quamobrem cum imperita vulgi multitudo etiam pleriq. patricii,nullo delectu ac diſcrimine omnium conſilia admittant etiā cerdonis ac proletarii,magno valetudinis detrimento; hoc cuiq perſuaſum eſſe cupio,vbi regionem inuaſit morbus peſtiferus,vel ex aeris cōtagione,qui omnes indiſcriminatim,cum nobiles tum plebeios corripit vel alimenti vitio,aut commeatus inopia,qui populares vexat,ne quiuis temere iis antidotis aſſueſcat, quibus vti ſolent, atq. in corpus admittere peſte cōtaminati,ne deſint poſtmodum remedia,quibus illa expugnari ac confici poſſint:ſed victus temperantia, & frugalitate ſedatiſq affectibus ſe muniat ac tueatur. Hac enim ratione ſubſtitiſſe legimus Socratem in ſæuiſſima peſtilentia ac vaſtitate,quæ totam Gręciam atq Aſiam exhauſit ac depopulata eſt, ea vſus moderatione vitę,vt à tanta clade liber perſtiterit & immunis. Interim nō improbo (quod ipſum crebro factitare ſoleo) lenioribus remediis imminenti malo obſiſtere,ac ne vllam cōtagionem concipiat, corpus obdurare ac pręmunire, ita vt nemo extra limē prodeat,atque aeri ſe committat impaſtus aut ieiunus,modo intemperātia atq ingluuies excludatur; rebus autem odoratis ac redolentibus,aqua roſacea, vino,aceto,floribus ſambuci ac rubētibus roſis medicatis, os,nares, oculos, aures, manus,faciem perfundere,atque irrigare ſalubre eſt: fauces fouere attrito

Aliquādo in peſte nō incidendā venam.

Nō omniū conſilia in re medica admittēda

Peſtis ex aere omnibus communis.

Peſtis ex prauo cibo plebi peculiaris.

Socratis tēperātia.

Sani vt contra peſtem ſubſiſtant.

trito coriãdro, cinnamo, zedoaria, caryophyllis, mali Medici cordice. Hæc enim ambientis aeris contagia dispellunt, quæ vltro citroq. reciprocante anhelitu cor ac vitales spiritus inficiunt. Ego vero cum grassante peste, nusquam non intrepide, succurrendæ plebis ac ciuium studio me conferrem, illis præsidiis, ac potissime Mali citrei, aut eius quod citranguli aut limonis nomine passim innotescit, attrito dentibus succulento putamine recens dissecto, me munire soleo, ac coniecta in Deum Opt. Max. fiducia, pestiferos halitus discutere; nihil enim huius pomi cortice, succo, semine magis efficax ac præsentaneum, quod Virgilius etiam non subticuit:

Præseruatiua in peste.

2. Georg.

Media fert tristes succos, tardumq; saporem,
Felicis mali, quo non præstantius vllum:
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Auxilium dabit, & membris aget atra venena.
Flos apprime tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, ac senibus medicantur anhelis.

Mali Medici aut Citrei viros.

Fortissima autem illa antidota expugnandæ pesti, conficiendisq. venenis dedicata, parcissime deglutire soleo. Corporis siquidem habitum, eiusq. qualitatem quę in calidi, frigidi, humidi, sicci mistura cõsistit, immutant ac destruunt, & siqua subest corpori humorum redundantia (nisi prius exhibita purgatione) illam vndiq diffusam inflammant, atq. accensa bili febres vrentes excitant.

Cui rei aßignanda tanta in numerosißima hominum multitudine, formæ dißimilitudo, ac tam multiformis diuersaq; in facie, vultu, oculis, species; ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes sint, ac sibi aßimilentur.

CAP. XVIII.

Vt in natura rerũ mira ac spectabilis varietas; ita quoq in specie formaq humana, colore, vultu, oculis lineamẽtis, oris habitu & cõstitutione innumerabilis

Dissimilitudo hominum cui ascribẽda.

mirandaque dissimilitudo ac dispar conditio. Hanc cum nonnulli ad siderum influxum referant, ego aptius magisque apposite ad seminis naturam ac matris imaginationem referenda cẽseo. Si quidem mulier in ipso conceptu totoq. gestationis tempore ac nouem mensium decursu multa animo concipiat, ac singulo momento in diuersas cogitationes rapiatur oculis quoque in obuia quæque continenter defixis, fit vt quæ in oculos influunt ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluantur. Cum enim natura muliebris solicite formationi fœtus insistat, nec aliud quam decentem formam atque effigiem meditetur, omnesque vires eo conferat, si qua species aut simulacrum oculis influat, aut mente concipiatur, in pullulantem embryonem deriuatur ac confluit. Interim matres iam recens in lucem edito infanti operam sedulo impendunt, quo corpus concinnũ, elegans, venustum, lepidum, speciosum, membris articulisque distinctum consequatur. Nam puerile corpus vt cera & argilla sequax est ac tractabile, omnemq. in partem flecti potest. Itaque si os distortum est, atque indecore constitutum; fingunt, conformant, restiruunt, vultum componunt, faciem (si ea tetrica sit & torua) blandam perficiunt, speciosam, amabilem: oculis decoram venustatem conciliant, atq. ex glaucis seu cæsiis: quos fere impuberes obtinent humiditatis ratione, nigros efficiunt copioso lactis vsu ac potissime si nutrix calidæ naturæ existat, ipseq. infans in loco opaco ac subobscuro contineatur: nam luminosum conclaue, ac sole vel luculento igne illustratum, tenellis oculis officit: lusciosos vero, pætos, strabos, atq. in obliquum obtorros oculorum orbes in suam sedem reuocant inclinata in oppositam aduersamq, partem oculorum acie, ita vt musculi obtutu contrario in naturalẽ situm reducantur, retortiq. resiliant: nares resimas ac collapsas con-

Imaginatio mulieris multa molitur.

Vitia naturæ corrigi possunt.

Vt oculorũ orbes nigrescãt.

cōtractatione placida ac molli erigūt atq. inſtaurāt. Aquilinas vero ac roſtratas premendo ad decentem figuram reducunt, ita vt naſi perpendiculum à fronte ac ſuperciliis ad ſupremi labri lacunam, tanquam gnomon & recta linea vt ſolaris aut horologiis aſſolet, nec extrorſum nec introrſum defixa, porrigatur. Similiter ſi labra tumida ſint & obeſa, quod Æthiopum generi familiare, vt naſus ſimus ac depreſſus, arte ea tractant, atque identidem premunt, quo attenuentur ac ſubſidant: pari ratione mentum vel propenſum vel contractum, frontem, caput, genas, ſupercilia deformata, in decoram ſpeciem confingunt atque artifici habilitate decenter conformant, ita ſi qua parte claudicat natura, atq. ab optima abſolutaque formatione alienata eſt, vt ſunt nōnulli obtorto collo, varis repandiſq. atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiuſmodi errores in ætate tenera facile corriguntur, ac membra oblique torta, luxata, ſuiſque ſedibus mota, cura atque induſtria hominum inſtaurantur. Sic efficit nutricum ſedula ſolicitaq. cura, vt infantes ſpecioſe adoleſcant, nec vllis membrorum vitiis reddantur obnoxii, pleriq. vero matrum incuria ac ſupina negligentia non ſolum in deformem ac deſpicatam ſpeciem degenerant, ſed gibboſi, claudi, luſci, torui, aſpectuq. inamabili efficiuntur, atq; ab humani corporis dignitate ac præſtantia deſciſcunt. Nonnullæ nutrices plus ſatis ſedulæ atq. officioſæ impuberum iis partibus quæ micturientibus ac reddendo lotio inſeruiunt, quæq. aliquando propagandis liberis futuræ ſunt vſui, aliquā etiam operam impendunt, quo mature pubeſcant, nec à ſpe prolis excidant, & matrimonio addicti pudore ſuffundantur, ſi minus ſtrenue officio maritali perfungi contingat, cū obſeruent acerbas cōtentiones atq. intemperies hac de cauſa inter affines exoriri, ita vt ſubinde genero diuortium mini-

Naſi forma quæ decora.

Unde corporis deformitas.

Nutrices notantur. tentur, nisi se virum præbeat, ac melius nuptæ gratificetur: quanquam hoc molle & effœminatum nutricum officium improbare soleo, cũ impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempestiue ac pręter ætatis rationem, cum nondum virili robore polleãt in Venerem incitentur, eaquæ præsidia consumant, eos humores ac vitales spiritus profundant, quibus postea validos vegetosq. liberos possent procreare: cũ intempestiua Venere vel nullos vel flaccidos proferant, minusque vitales. Quocirca consultum arbitror ne præmature ex se natos coniugio alligari patiantur, nisi vires robustę sint & confirmatæ, vllumque in matrimonii societate insultum perferre possint; quod ipsum ætati teneræ denegatnm est, siquidem prima quaque impressione labascunt atq. euirantur; præstat enim vt sponte sua, ipsoque naturæ impulsu abditæ partes turgescant potius quam aliqua illecebra incitatæ. *Præmatura veneris incõmoda.*

Multa animantium, piscium, alitum insectorum genera absque semine progenerari, vt etiam herbas: multaq; animalia atq; auiculas insolita ratione ac modo absq; mutua masculi opera concipere.

CAP. XIX.

Multa ex sordibus enata. MVlta emergere ac propagari in natura rerum sponte, nulloq. alterius complexu aut fœtura, ex sordibus ac putredine, vt glires, sorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, vespas, crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas; in corporib. humanis vermes, licet intus semine scateant, quo postmodum numerosa sobole se propagant, quotidiana exempla commonstrant. Inter herbas quoq. multæ ex limosa terræ pinguedine atq. vligine progerminant nullo sparso semine, aut commissis solo, subactaque scrobe plantariis: vt sunt zizania, lolium, vrtica, oleaster, alga & quæ iniussa sponteq. virescunt gramina. Ita sunt apud Belgas corniculæ quas monedulas vo- *Quæ corniculæ ore cõcipiant.*

cant

cant petræas, quod in præruptis saxis atq. excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgo *Steen cauvve*, quæ se non ineunt cæterarum alitum more, quod passim in gallis multisq. aliis auib. obseruamus quę in dorsũ insilientes, cõpressoq. fœmellę corpore Venerẽ perficiunt: sedincõniuentibus fixisq. oculis sese obtuẽtur, ita vt fœmina ex maris oculis, obtutu continuo lacrymas ac rosidas guttas eliciat, quas absorbet, atq. ex iis, vt existimant nonnulli concipiunt. An vero ore concipiant ac pariant, vt apud nos Sepia, Squilla, Loligo, Locusta, Polypus & Galeus piscis plebeius, vulgo *Haye*, cute scabra, qui fœtum etiam in foro piscario euomit, non ausim certo statuere. De Galeo vero pisce nihil exploratius, nec magis cõpertum, ore illum fœtum effundere. Cum enim nuper rusticus quidam aliquot Galeos vili pretio emtos humeris gestaret, spectantib. ciuibus ac popularibus, erepserũt ex hiante ore aliquot pisciculi, ita vt rusticus à plebe irrisus, ac fastidio affectus erga pisces illos in sterquilinium abiiceret. Est autem Galeus alterius differentiæ, læuore perpolitus, cuteq. molli nec scabrosa, qui circa vmbilicum dehiscente ruptaque aluo fœtum excutit, ita vt longo omento maternis visceribus adhærescat. Audiui enarrantes piscatores fide dignos, vidisse se recens è mari exemtos subductosque Galeos dilatatis faucibus, orisque hiatu senos septenosque pisciculos eiecisse mire agiles, ita vt confestim in mare coniecti se natatu exercerent: quemadmodum videmus pullos testa exemtos scalpturire ac rostro quæq. impetere. * Hoc autem admiratione dignũ, cũ Galeus piscis per oris hiatum pariat, pisciculi aluum maternũ identidem subeunt, vteriq. latebras repetũt, ac subinde intra viscera se recõdunt, mox lusitãtes erepũt; quod Plutarchus admiratus, Galei paterna quadã, inquit, indulgentia nulli animalium palmam cedunt, oua primũ,

Galeus piscis ore parit & qui alij.

De industria animalium.

mox animalia aquatilia, numeroſo partu non foris, vt cætera, ſed in ſeipſis edunt, educantq; ac geſtãt in vtero velut ſecundo quodam partu; ac vbi adoleuerint, euagari patiuntur, ac rurſus per os recipiunt, incolendumq; corpus præbent, atq; inibi tantiſper hoſpitium ac refugium, cibumq; indulgent, dum ex ſeſe præſidium ſit, & natandi peritia penitus ſint inſtructi; quod quo expedite conſequantur, & ludere & natare docent, tum voluere ſe atq; agilitate inſueſcere, quo tutius aduerſus marinas beluas periculo ſe ſubducant. Sunt autem in noſtro mari multa Galeorum genera, quorum alii aliis artibus ſunt inſtructi inter hos Galeus glaucus à colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quod incredibili agilitate quatuor cubitorũ altitudine è mari exiliat, ac celerrimo curſu extra periculum ſe ſubducat, ne prædæ ac lanienæ pateat. eſt nobis etiã Galeus maculoſo ac variegato tegmine, velut nigris guttis inſperſo, noſtrates *Geſpickelde heye* vocant, quemadmodũ videmus canes & equos maculis infuſcatos: hunc noſter Geſnerus ſub carniculæ ſaxatilis nomine depingit. Aduehitur etiam in forum piſcarium Galeus Centrina, vulgo *Speerhaye,* quaſi dicas, lanceatos aut aculeatos galeos; nam duobus in dorſo aculeis armati ſunt, quibus hominib. periculoſo vulnere infeſti ſunt: noſtrates aculeos hos argento incluſos expurgandis dentibus accommodant. Hæc de aquatilibus quæ ore concipiunt & parent, noſtratibus compertiſſima. De cornicularũ vero conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur, non auſim indubitanter quiddam pronuntiare, cum illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, quæ roſtro ſubinde ſe baſiant, ac quodammodo, oſcula figunt, vt proci amaſiis aut nouis nuptis. Vnde in illos qui ſatis inter ſe iuuenantur ac laſciuiunt, atque identidem in oſcula atq; amplexus proruunt,

Colum-

Columbare prouerbium iactari solet, ac Columbatim se inire atq. amplecti: quod Belgice *Duuebecken*, à columbarũ gestu, dici solet, ita vt ineunte vere ilia sint Veneris præludia ac velut procœmia. Non desunt, Plutarcho teste, qui mures citra virilem operã concipere, ac grauidos effici asserant, si crebro salem lingant. Virgilius quoq. huic rei quiddam non absimile memorat de equarum conceptu: *Columbare columbatim prouerbium.*

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum, *Georg 3.*
Continuoq; auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptamq; leues auras, & sæpe sine vllis
Coniugiis vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt.

Nõ dissimile quiddam equino generi euenit, quod nonnullis famelicis qui nidore culinę saturantur, atque alimentorum penuria odorib. reficiuntur, aut puellæ nubili, cui cum amasio frui negatum est, illũ tacite fouet gremio, illum animo mẽteq. etiam absentem concipit, ita vt ex crebra imaginatione massam quandã informem concipiat, conglobatis collectisq. in iis partibus humorib. qui conceptui inseruiunt, quæ informis cõcretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, virique opera. *Simile à famelicis.* *Imaginaria venus quid in vtero moliatur.*

Manus vel aliæ corporis partes frigore geluq; aut pruinis obstupescentes ac rigidæ, vt resoluantur, ac calore rursus imbutæ reuiuiscant.

CAP. XX.

Contingit aliquando cœlo aspero atque inclementi, flanteque hibernis mensibus Aquilone, aut vento alio rigido, quo omnia passim concreta conspiciuntur ac conglaciata, hominibus etiam manus, partesq. alias corporis intolerando cruciatu obrigescere ac stupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel sectione adimi debeant, atq. vt arescen- *Frigore obrigescũt corpora.*

tes rami, detruncari, ne pars ſana inficiatur. Vbi autem tale quiddam inciderit, vt iis aſſolet, qui per loca gelida ac pruinoſa iter faciunt, aut illiſa naue, tabulatis inſident, ac fluctibus hinc inde iactantur, nō confeſtim ſic affecti igni admouendi, ſed paulo remotius ab hoc collocandi, ne dolor repentino atq. immodico calore exaſperetur atque incrudeſcat. Interim affectæ partes placida mitique frictione demulcendæ defricantis manu oleo chamæmelino, aut anethino vel amygdalino perfuſa, mox aqua egelida fouendæ, aut lacte bubalo tepenti ac recens mulcto, cui incocta ſunt lauri folia viridia quę oleoſa ſunt, roſmarinus, ſaluia, ſtœchas, ſpica Celtica vel lauendula, quo reuocari ſanguis poſſit, ac partes emortuæ reuiuiſcere. Omnia autem hæc ſenſim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem, opinor, non aliquando in ſe expertus eſt, quam acerbo dolore articuli neruorum ratione, qui exquiſitiſſimo ſenſu pollent, afficiantur, vbi intenſiore ac penetrabili frigore rigeſcunt, vel extincto vel refugiente ad intimas partes ſanguine, ita vt primo frigoris occurſu rubeſcant manus, mox frigeſcente ſanguine liueſcant atque emoriantur, vitali ſpiritu ac ſanguine deſtitutæ. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli, atq. admouendum liquamen, in quo decocta quadrupedū inteſtina, pedes, farcimina, omaſa, quod in omnibus vrbibus paſſim obuium eſt ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari poſſunt herbæ paulo ante memoratæ, quo poſtliminio calore viuifico membra imbui queant, atq. inſtaurari: fouent enim membra huiuſmodi fomēta ac roborant, doloreſq. mitigant, vt etiā thermæ, hypocauſta, aquæ dulcis balnea: partes quoq. ſic affectæ, modo ne prorſus frigore rigeſcant ac nōnullus ſanguis ſubſit, aqua gelida immerſæ, eaq ſubinde irrigatę, in priſtinū vigorē reſtituuntur,

Frigus inimicū neruis & oßibus.

Membris frigore oppreßis qua auxilientur.

Nix & aqua gelida dolorem excitant.

tur, ac sensim incalescere incipiunt: per antiperistasim eñ seu contrarium expulso frigore calor inducitur: quod ipsum experiri quisque potest, contractata niue aut glacie, confestim enim manus feruescũt ac rubore suffundũtur. Sic poma congelata, in aquam frigidam demersa ad naturam suam redeunt, totaq. illa conglaciata concretio liquescit ac resoluitur. Ita glacies in puteum demissa, euestigio liquescit ac diffunditur. Sunt enim aquæ puteales hibernis mensibus calore quodam imbutæ, vt penuaria ac subterranei specus: æstiuis vero mensibus intensissima frigiditate. Cæterũ quo ab internis etiam partibus ad externas calor ac vitalis sanguis propellatur, intus exhibẽdæ sorbitiones ex vino ac calorificis reb confectæ, quibus natiuus calor, vt ignis sopitus, exuscitari posset; propinandũ quoq. ex vino lectissimæ theriacæ momentum, foris corpori applicandæ lagenæ stanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ sint quæ sudorẽ eliciunt, ac corporis spiramẽta relaxant, vt sunt fœniculus, apium palustre, ligusticum, olusatrum, & smirnium, lauri folia, melissa, angelica, ruta, origanum, satureia, &c. ꝙ ipsum etiam in peste factitare soleo: quo à corde omne virus & contagio discutiatur. Quod siquis à naufragio in littus eiectus, præter membra artusq. frigore rigentes, aquam etiam marinã affatim hauserit, quę vrinam affluenter prouocant illi exhibenda, & ne salsugo internas partes exulceret, potiunculam confici iubeo ex hordeo, ficubus, vuis passis, semine anisi, fœniculi, eiusq. radice, ac rubenti cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento: hæc enim marinæ aquæ ardorẽ atq. acrimoniam retundit, partesq. exulceratas lenit ac mitigat Quod vero ad cibi rationem attinet, omnia salsa, acida, acerba, acria euitentur: Aqua mellis, lactis bubuli potus cum modico sacchari, ne coaguletur, præclare iis auxiliatur. Ptisana &

Putei æstate frigidi, hieme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ sudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione instaurandi.

Potio salutaris qui marinam hauserint.

Veteratæ cuti ex aqua salsa linimentū quicquid ex hordeo conficitur vel in sorbitionis, vel pulmētarij aut cremoris modū mirifice confert. Qđ si cutis foris (vt assolet) exurenti salsugine erodatur, linimenta ex recenti butyro, adipe suillo non salito, axungia anatis, anseris, gallinæ, vnguento rosaceo, atque è populo nigra, vulgo *Popelier*, admouenda.

Vnde exoriantur atq; emergant in homine conscientiæ stimuli: & an, vt affectus & animi perturbationes humoribus ascribendi: an in animo menteq; ac voluntate consistant.

CAP. XXI.

Conscientia quid. CONscientia, hoc est, bonorum malorumq; in cuiusq; mente testificatio, quæ recordatione quadam actorū, recte facta approbat, vitiosa ac nequiter transacta arguit ac detestatur, omnibus à Deo insita est. Ita pura atq; integra mens nullius sibi criminis cōscia ex bene actæ vitæ recordatione emergit; perturbata autem, tumultuosa, pauida, inquieta ex sceleratæ vitæ consuetudine oritur, seseque vel inuitis profert, sic vt nonnullos in desperationem ac diffidentiam impellat, vt Cain, Saulem Regem, Iudam; *Conscientiæ vis.* alios in spē ac fiduciam consequendæ salutis erigat, vt Dauidem, Petrum, Magdalenam. Homo itaq; angore quodam mentis atque animi cruciatu afficitur, siquādo conscientia patrati sceleris memoriam *Timor quando salutis ac resipiscentiæ causa.* animo obiicit, vindictæq; metu terret ac concutit, quibus stimulis mens nonnunquam in Deum erecta, vt in filio prodigo contigit, resipiscit, ac discussa trepidatione, tranquillitatem consequitur, sic vt mens rursus exhilarescat atque erigatur, ac diffuso per corpus sanguine, erectisque spiritibus qui paulo ante sopiti erant, color efflorescat, qui tabescente corpore, contractoque mœrore animo, extinctus erat atque exanguis. Cum enim se proferant vitia affectusq; animi in vultu ac corporis habitu, siquando aliquid latentis occultique facinoris in mente residet, huiusmodi fere homines oblata vel leuissima

occasio-

occaſione expalleſcunt, tumultuantur, ęſtuant, contremiſcunt, ſuſpirioſi ſunt, gemebundi, taciturni, ſuſpicioſi, exanimes, variisque cogitationibus diſtrahuntur, quod, vt Dauid ait, peccatum iugiter animo obuerſetur; ita vt non pro voto aut animi ſententia excuti poſſit, aut obliterari admiſſi criminis recordatio, ſed ſubinde recrudeſcat ac redintegretur, quo ſpectat illa Dauidis precatio, cum in tali affectu eſſet conſtitutus, atq. huiuſmodi fluctibus æſtuque iactaretur: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, ac ſpiritu principali confirma me. Tum illa cum animo ſuo expoſtulatio vel potius deploratio. Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Rurſus parta animi tranquillitate, diſcuſſoque mœrore: Introito anima mea in requiem tuam, etenim Dominus benefecit tibi; dediſti lætitiam in corde. Ita ſi omnia nobis aliter peracta ſint quam æquitas exigit, ac praua voluntas, ipſaque in malum inclinatio alia quam intellectus cōcipit, mens dictat, ſuadet ratio, impellitur, poſtmodum excruciat animū hominis male actorū recordatio. Cum alij ſepti ac muniti conſcientiæ fiducia, ac mentis ſecuræ teſtimonio fulti, nihil metuant aut exhorreſcant, nec ingruentibus etiam calamitatibus, peſte, bello, fame, rerumque penuria, perſequutione, tyrannorum ſæuitia deiiciantur aut labaſcant: tametſi enim ea ſit humanæ naturæ fragilitas, vt nemo inopinato inſultu concutiatur, cuius rei Chriſtus ſpecimen edidit, iamiam immolandus: vir tamen integer & qui propugnatore Deo nititur, impauide atque intrepide aduerſus imminentes tempeſtates ſubſiſtit, illoq. munimento ac præſidio ſe fulcit ac tuetur. Sic Dauid anguſtiis vndique circumſeptus, inuictum infractumque animi robur periculis opponit. Spiritu ſiquidem potenti fultus ac vallatus, confidentius loquitur; Etiamſi conſiſtāt

Pſal 50. *Pſal. 41.* *Pſal. 4.* *Conſcientiæ fiducia q. d efficiat* *Matth. 26.* *Pſal 26.*

aduerſus me caſtra, non timebit cor meum; etiamſi exurgat aduerſus me prælium, in hoc ego ſperabo.
Cap. 13. Similiter Iob: Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Impii vero, ſcelerati, ſontes, nefarii, facinoroſi, tametſi ſepti ſint ac ſtipati magna clientela, muniti opibus, aucti latifundiis atq; ampliſſima agrorum poſſeſſione, rerumq. omnium affluentia fruantur, carnificinam tamen animi percipiunt, omnia metuunt atq; exhorreſcunt, ipſaq. mens conſcientia ſcelerum tanquam gladio, vt Sapiens ait, pũgitur. Cum enim
Prou. 12. ſubit animum maleficii recordatio, confeſtim tanquam furiis agitati, contremiſcunt, palleſcunt, circũſpectant, omniaq. vel tuta timent. Eſt enim cuique
Lex naturæ quid. natura inſitus delectus rerum, iudicium, boni malique diſcrimen, impreſſaq Dei notitia quam Paulus
Rom. 2. appellat legẽ, ſeu inſtinctum ductumq. naturæ, qua ferimur ad honeſta, auerſamur turpia, atteſtãte, vt is ait, cuiuſque conſcientia, & cogitationibus inter ſe accuſantibus aut etiam excuſantibus. Magna itaque in omni vitæ actione vis & effectus conſcientiæ, ſic vt homo quamlibet atrocia illi impingantur, conſtantiam tueatur, ſemperq. in propoſito ſuſceptoq. conſilio perſiſtat, nihil metuat, non contremiſcat, aut vllis minis concutiatur, ſi nihil commiſerit: qui vero aliquo crimine contaminatur, aut labem ali-
Conſcientia ſpeciẽ corporis immutat. quam in mente conceperit, pœnam cõtinenter ante oculos verſari imaginatur, paratumq. interitum. Timor enim, quo & ſanguis ſe recondit, ac ſpiritus conſopiuntur, ex peccatorum conſcientia exortus, homini mentem eripit, ac vultum totiusq. corporis ſpeciem immutat: ita etiam in mediis delitiis, in
Argumẽtum validũ immortalitatis. tripudiis in ſympoſiis, in amplexu coniugis carnificinam ac morſus animi experiuntur: cum vitæ integritas omnia pacata efficiat, tranquilla, placida, quieta, minimeq. turbulenta aut tumultuoſa. Quod vnũ argumẽto eſſe poteſt, mentem hominis à Deo pro-

fluxisse, illius vi incitari, illius spiritu & afflatu impelli; deniq. superesse à morte animã, quæ reuolutis annis, vbi supremo iudici cũ hominib. disceptare visum erit, corpus postliminio est amplexura. Mane autem atque antelucano magis elucet ac se profert conscientiæ vis ac stimulus, dissipatis fumis ac discusso fuliginoso vapore, quo mens ex hesternis ac pridianis vel actionibus, vel epulis, symposiis, cruditate, crapula, ingluuie, alea fuit oppressa, ita vt eo potissimum tempore subeant animo anteactæ cogitationes, eaque in mentem recurrant quæ detestari solet vel improbare. Sic Propheta, Mane exaudies vocem meam. Mane adstabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Mane, mane eriget mihi aurẽ Dominus: De mane vigilabo ad te. Iustus tradet animã suam, vt vigilet ad Deum qui fecit illũ. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Ita euigilatis, ieiunis, impransis, abstemiis magis se ingerunt consciæ mentis affectus, ac Deus diluculo aurẽ homini vellicat. Quis enim vino obrutis, crapula, ingluuie, ebrietate oppressis cultus adferri possit, aut salutaris vel admonitio vel afflatus adhiberi? Ita noui plerosque quib. cum identidẽ suboriri soleat ac repullulascere rei male actæ recordatio, vino affatim se obruisse, ne obreperet animo, ac tacite se insinuaret facinorum memoria: quanquã postridie malum recrudesceret, ac mentẽ ob cruditatem sæuius infestaret. Simile enim quiddam iis euenit quod morbo infectis, qui non detegunt, sed celant vlcera ac tumores quibus scatent; quo fit vt acerbius intus dilaniari illos contingat. ad quod exemplum allusit Dauid, cum inquit: Quoniã tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die: ita peccatũ, terror animæ, mentis inquietudo, cõscientiæ angustia confessionẽ sceleris extorsit, & tamen non induci potui, vt commissum scelus confiterer, ac pœnitentia id expiarẽ.

Conscĩetia quo diei tempore se profert.

Cur mane se profert cõscientia.

Psal.5. *Esa.50.* *Esa.26.* *Eccles. 39.* *Psal.62.*

Simile ab ægrotis.

Psalm.31.

Locus Dauidis explicatus.

Cæterum multum momenti adferũt in permouenda mente, in excitandis sopiendisq. conscientiæ motibus vitæ institutio, corporis habitus, insiti humores. Sic nautæ, milites, baiuli, caupones, trapezitæ, vsurarii, lenones, plerique negotiatores seu minuti mercatores non magnopere mouentur conscientię impulsu, ita vt eam largam sint consequuti, & qui, vt laxiora ac patentiora retia, omnia transmittant, colantes culicem, camelum, vt Christus ait, deglutientes. Nonnulli solitarii atq. vmbratili vitæ addicti, plus satis anxii sunt, ac trepidant timore, vbi nullus timor. Sic superstitiosos plusquam par est aut res exigit, cõscientiæ motus agitat, nec inanem persuasionem sibi eximi patiuntur. Ita melancholici præ cæteris anxii sunt; cholerici ob humorum tenuitatẽ & feruorem, vilem habent conscientiam, eamque vel excutiunt vel extenuant, vel obliuione obruere tentant. Sanguineis non magnopere cordi est ille animi motus, nec assurgit vlla in mentem transactæ vitæ cogitatio: quo spectat illud, Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Quæ enim nobis in ætate iuuenili insolenter transacta sunt, nec magnopere commouebant, ea in senectute, in morbis, in calamitatibus, ingruente clade aliqua recrudescunt ac menti, tanquã rationes expunctæ atque obliteratæ, obiiciuntur: vt iis quibus cum olim multum æris alieni conflatum sit, ac iampridem rerum creditarum solutio animo excussa, rursus appellari incipiunt, atque vt debita refundant, iure adiguntur. Phlegmatici autem desides, ignaui, veternosi, socordes ne cogitant quidẽ, quid sit conscientia, nec eorum mens aut incalescit, aut vllis stimulis excitari potest ad ea concipienda quæ salutaria sunt, vtpote immodica humiditate immersi. Impii qui in profundum sunt demersi, quique vel à verbo vel Dei cognitione alieni existunt,

Quib. deest conscientia.

Simile à regibus.

Matth. 23.

Iob 13.

Iobi locus explicatus

Simile elegans ab ære alieno oppressis.

existunt, omnia contemnunt, irrident, subsannant. Nonnulli intermedij palliant, excusant, tergiuersantur, alio transferunt: quod ipsum deprecatur Dauid, nec in eum errorem deuolui exoptat: Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Multa itaq. conscientiæ lumini officiunt, idque obumbrant, adolescentia, crapula, ingluuies, intemperantia; amor, nox, deliciæ, voluptates, quæ omnia pudoris ac modestiæ frenum excutiunt. Sic Plautus, *Psal. 1.* *Psal. 140.*

Nox, vinũ, mulier, nihil perniciosius homini adolescẽtulo.

Cui Ouidius consonat, *Amor. lib. 1. Eleg. 6.*

Nox, & amor, vinumq. nihil moderabile suadent;
Illa pudore vacat; Bacchus Amorq. metu.

Siquidem consultores illi parum salutares ad deteriora animum rapiunt, mentemq. à sanioribus consiliis auertũt, & si quis horum conscientiam pungat ac stimulet, si ad optima quæque impellat atque exhortetur, contemnunt, negligunt, irrident, cauillantur, omniaque obnubilant, eleuant, extenuant, ac causantur iuuentutem, ac florentes annos, genialiter, nulloq. nubilo transigendos: postremo cogitationes tetricas ablegandas, atq. in senectutem transferendas: ita cum rationis documenta respuant, ac conscientiæ dictamen cauillatione illudant, ad voluptatis amussim potius, quam ad æquitatis ac moderationis normam omnes suas cogitationes exigunt. Vnde apposite Solomon, Adolescentia vana, præceps, temeraria, lubrica, incogitans, improuida, inconsiderata, & quæ illam comitari solet voluptas ac delitiæ fugaces atque euanidæ, nonnunquam damnosæ & quæ luctuosum funestumq. exitum consequantur. Quoniam autem huic ætati fere comes sit imperitia, incogitantia, consilii inopia, ob id minus perspicit quæ ipsi salutaria sunt, frugifera, fructuosa. Est etiam nonnullis qui in consistenti ac firmata *Iuuentus conscientiam negligit.* *Eccles. 11.* *Adolescentia consilij inops.*

ætate constituti sunt, & penes quos summa rerum publicarũ, ac religionis columen consistit, aliquando errore & caligine inuoluta conscientia, ita vt plerumque non omnia exacte atq. ad amussim dementiantur aut excutiant, aut adhibita in consilium ratione, iudicio, delectu rerum, Dei verbo ac spiritus diuini afflatu negotia sua perficiãt, sed nonnunquã illos impellat vel affectus humanus, vel principum fauor & gratificatio, quod Paulum factitasse legim⁹: vel etiam stabiliendæ superstitionis inueteratæ error, & inolita vitiosa consuetudo, quæ irrepsit non bonorum consensu & auctoritate, sed imperitæ plebis errore; quam tamen nemo, tanquam legem ac regulam vitæ, aboleri sustinet & obsolescere: quo fit vt in delectu rerum, in boni malique discrimine, in erigenda instaurandaque ac propaganda syncera religione ac Dei cultu hallucinentur ac cæcutiant prorsusq. à scopo aberrent, magno conscientiæ detrimento. Sic Iudæis persuasum erat se obsequium præstare Deo, cum in illos sæuirent qui Christo nomen dederant. Pari impulsu ac studio incitatus Paulus Christianis infestus erat, illosque minaciter persequebatur, zelo quidem pietatis, sed qui errore inuolutus esset, & qui, vt Apostolus ait, non secundũ scientiam perficeretur, hoc est, non iudicio, non ratione, non excussa cognitaque causa, vt Gamaliel factitauit, non animaduersa cognitaque Dei voluntate, non spiritus diuini impulsu atque afflatu, quem probari vult expresso Dei verbo, atq; an ex eo proficiscatur, explorari: itaque erratum est in delectu religionis, non affectu & propensione pietatis, quod spiritu diuino, qui certa atque indubitata mentibus hominum ingerit, essent destituti. Sic videtur via homini iusta (vt Sapiens ait) & nouissima eius ducunt ad mortem. Cuius rei specimen nobis exhibet Paulus, ex persecutore factus præco ac propugnator asser-

Homines non conscientiæ motu, sed affectibus ducuntur.

Errores inueterati ægre eximuntur.

Ioan. 16.

Act. 9.

Rom. 10.

Act. 5.

1. Ioan. 4.

Prou. 14.

assertorque Euangelii Christi, qui se misericordiam *1.Tim.1.*
consecutum profitetur, quod ignorans fecerit per incredulitatem, & quo in eo ostenderet omnẽ clementiam Christus Iesus, ad exprimendum exemplar iis qui credituri essent in ipso, ad vitam æternã. Hæc autem de conscientiæ motu videbuntur fortasse quibusdam verbosius à me amplificata, præsertim cum hoc argumentum ad sacrarum literarum professores atque Ecclesiæ ministros spectet, quorum interest, & munus exposcit, cuiusque mentem salubri exhortatione tranquillam ac pacatam efficere, animoque pauores eximere. Verum cum hi affectus qui ex consciæ mentis angore emergunt, valetudini officiant, ipsiq. spiritus atque humores vitiati huic rei fomenta ministrent: Medici quoque officium est, huiusmodi perturbationes menti eximere, vt iis sublatis corpus omnibus suis numeris inculpate subsistat. Operosum enim est atque admodum difficile corpus à sanitate collapsum restituere atque instaurare, vbi mens vitiorum ac labe conscientiæ cõtaminata est, vbi sensuum organa ac spiritus animales ac vitales sunt vitiati. Nec minus molestum est viro Ecclesiastico animo medelã adferre, vbi corpus vitiosis humoribus oppletum est: Siquidem ob arctissimam vtriusque partis cognationem & consensum, animi vitia redundant in corpus, corporis vero morbi in animum mentemque transferuntur. Exemplo sunt lymphati, melancholici, phrenetici, amantes, deliri, ebrii, apoplectici, veternosi, paralytici, maniaci, lunatici, tum plerique alii, quorum morbosi affectus ex cerebri intemperie oriuntur; quocirca capiti quod mentis sedes est, tum vtriusq; partis sanitati accurate prospiciendum.

Animi & corporis cõsensus.

Ad quotum mensem hominis gestatio in vtero producatur, partusq; tempestiuus censeri debeat. Obiter de corporis humani formatione, quoue dierum aut mensium numero fœtus absoluatur, ac vitalis existat. In qua narratione omnia tractantur accuratius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non solum in legitimo congressu, sed alia quauis geniali solutaq; Venere. CAP. XXII.

CVm magnæ subinde contentiones ac controuersiæ inter plerosque suboriri soleant de gestationis ac partus tempore, ac queritentur nonnulli qui sinistram opinionem de iis concipiāt, quas olim vel in matrimonium, vel vitæ societatē asciuerunt, non expletum legitimū pariendi tempus, sic vt aliquando in suspicionem deueniant vel pellicatus & violatæ pudicitiæ, quodque aliis furtim corporis sui potestatem vsumq. fecerint: non inconsulte visum est hac de re nonnulla commentari, eoq. magis quod Iurisperiti qui lites dirimunt, huius rei iudicium Medicis deferant, illamque causam per illos transigendam statuant. Sic enim Paulus Iurisconsultus lib. 19. Responsorum: Septimo, inquit, mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum esse filium. Tractat hoc argumentū Gellius, sed hominum opinione potius, quam rei veritate, aut naturali ratione nixus, vt qui nullum certum tempus pariendi statutum existimet, idque ex Plinij auctoritate, qui decimotertio mense quendam gestatum in vtero pronuntiat. Cæterum quod ad septimum mensem attinet, noui complures apud Belgas maritimos etiam gemellos, qui ad extremam deuexamq. ætatem crudo ac viridi corpore menteq. vegeta deuenerunt. Quocirca futilis est, nulliusque momenti illorum persuasio, qui septimi mensis partum inabsolutum, minusq. vitalem statuunt, & non nisi

Iudicium de ventre inspiciēdo Medicis defertur.

Digest tit. 2. de statu hominis.

Lib. 3. c. 6.

Lib. 7. c. 5.

Septimi mensis partus vitalis

nisi exactis nouem mensibus, infantem omnibus membrorum numeris consummatum, in lucē producendum. Sic exorta est nuper apud nos non leuis sane velitatio, sed atrox & cruentum certamen, funestaq. ac luctuosa dimicatio, ob expugnatam pudicitiam cuiusdam virgunculæ, non ambiguæ quidem famæ aut nominis, sed cerebri imbecillis aut vacillantis, quęq. mentis iudicio minus polleret, quarum pleræq. omnium citissime labascunt, minusq. fortiter aut animose, vel minis, vel insidiosis blandimentis obsistūt aut obluctantur, secus quā ferocule quędam puellæ & clamosæ, q̄ se vnguibus & dentibus vlciscuntur, ac strepitu insidiatorem integritatis abigunt. Acrius autem magisque acerbe in hac tragœdia incruduit disceptatio, quod pater qui ex ea prolem sustulisse, vel concubitum extorsisse ferebatur (nam id aduersarij sunt criminati tanta acerbitate, vt illum ad cruciatus exposcerent, & tormentis explorandam rei veritatem contenderent) constanter factum pernegaret, atque nec vteri vestibula priposque aditus ingressum, aut perfregisse hymena integritatis velamen, nec prorsus int mos vteri recessus penetrasse, per sacra (qui iudiciis præesse ac sacra tractare sit solitus) deierare se paratū confidenter pronuntiauit, quocirca nulla ratione pater designari sustinuit, nec prolem sibi addici passus est; inter alia eo quoque innixus argumento in sui innocentiam, quod infans vix septimo mense eoque inchoato potius, quam expleto in vitam productus sit, membris omnibus exacte elaboratis, præter vnguiū appendices, quos obseruamus in noni etiam mensis partu nonnunquam deesse ac desiderari, præsertim si grauidæ immoderatius salsamentis vtuntur, aut ea ligurriunt, vt est is sexus in appetēdis salsis & acidis maxime procliuis. Itaque non septimi mensis partum euincere contendit, sed noni, eoque sup-

Narratio contentionis de prole suscitata.

Stupri illati inficiatio.

Quando infanti vngues desunt.

putato mensium decursu, atque obseruata tempor
ratione, alium inquirendum patrem, qui paulo an
te cum illa congressum iniuerit, eiusque consuetu
dine sit vsus. Cum vero ex sententia Iudicum infan
conspiciendus explorandusque Medicis exhiber
tur, accita obstetrice, atque honestis aliquot matro
nis, quarum vna patricia vndeuiginti liberorum p
rens erat, & cui non semel septimestris partus ed
tus, nec prorsus expletum septimi mensis curric
lum. Pronuntiatum est ab iis, non excussa facti ca
sa, nec vlla habita ratione patris, huncne an quem
alium deputent septimi mensis partum esse, q
septem & viginti septimanis in vtero sit gestatu
Quod si in nonum mensem proferri potuisset, f
turus erat infans magis solidis firmisque membri
atque ipsa compages seu structura corporis mag
compacta ac coagmentata, minusque dissoluta. er
enim os pectoris quod velut scutum ac munime
tum cordi incumbit, Belgæ *Broštplate* vocant, de
que ensiformis cartilago quæ stomacho immin
eminentior quam natura fert, nec in planum red
cta, sed incurua ac turbinato mucrone, vt consp
solet pullorum gallinaceorum thorax, qui ineun
vere, ac præsertim mense Martio, excluduntur. V
Vngues vnde. gues quoque huic infanti qui sexus fœminei erat
manibus deerant, atque extremi digitorum arti
li, in quibus ex cutis musculosa vel cartilaginosa n
teria vngues læuore perpoliti indurescunt, vix
nues quasdam notas & exigua vestigia exhibeba
non cornea duritie, sed mollissimæ membranæ
nuitate. In pedum vero articulis nulla se proferer
vnguium indicia, quod illæ partes non tanto cal
imbutæ essent quanto manus, atque à corde cal
fonte remotiores: cum manuum articuli per b
chia pectori annexa, beneficio caloris qui à co
diffunditur, omnia conspectiora in digitis exhi
re

rent. Itaque Medici obſeruatis multis naturalibus cauſis, ſolidisque rationibus fulti, nullius partis vel fauore, vel iniuria, ita vt patiantur reo, ſi actori viſum ſit, conſtare ſuam innocentiam, vitæque & morum integritatem, pronuntiauerunt adſtantibus iudicibus quibus ea res demandata erat ab iis qui apud Belgas in Aula Bruxellana Regis Hiſpaniarum vices obeunt, non noni, ſed ſeptimi menſis partum ſtatuendum, producto geſtationis tempore per ſeptem & viginti hebdomadas, qui partus etiam ſeptimeſtris cenſeri debet, tametſi non prorſus expletus ſit, atque vna aut altera ſeptimana deſideretur, atq. aliquot adhuc dies ad complementum reſtent. In hoc autem negotio Lunæ circuitus obſeruari debet, qui quatuor ſeptimanis, hoc eſt, plus minꝰ octo & viginti dierum reuolutione perficitur, quo temporis decurſu, agitato Lunæ vi ſanguine, menſes mulieribus decurrunt, quibus defluxis, vteroq à menſtruo profluuio defęcato, vt plerumque quinto die aſſolet, vel ſeptimo, ſi ab eo dierum numero vir fœminæ congrediatur, conceptum maxime naturalẽ perfici contingit, adeo vt poſt ſeptimi vel noni menſis decurſum infans in vitam productus, ſaluberrimus exiſtat, ac nullis morbis, quibus infantia expoſita eſſe ſolet, obnoxius. Multis enim morbis ætas puerilis infeſtari ſolet ob ſanguinem menſtruum conceptus tempore vtero inhærentem, vt ſunt ἐξανθήματα, hoc eſt, eruptiones floridæ, vulgo varioli & morbilli, Belgice *Maeſelen ende Pockens*, aliæque rubentes vel liuidæ puſtulæ quæ ex menſtrua illuuie contractæ in extima corporis parte ſe vere vel æſtate proferũt. his accedit ἐπιληψία, ſeu morbus comitialis & caducus, q hinc Belgis *Vallende ſieckte* nominatur. Quem morbum, quoniam plures differentias haberet, ſuperſtitioſa gentilitas

Medicorũ de partu pnũtiatio nulliꝰ vel fauore, vel iniuria.

Luna mẽſes conſtituit in puerperiis.

Poſt menſtrua conceptus naturalis.

Epilepſia morbus puerilis.

olim in certos Diuos referre ſolet ante lucem Euangelicam mortalibus exhibitam; cum ex naturalibus cauſis, atque præſertim ex ſpumoſa tenacique pituita excitetur. In ore quoque tenellæ ætati ipſo fere vitæ aditu vligo quædam palati ac faucium hulcuſcula innaſcuntur, Alcolam Arabes, Græci

Alcola quid.

ἄφθαν, Belgæ *de Sprouwe* vocāt. Subter linguā vero Ἀγκυλόγλωσσον, vulgo Ranula, Belgice

Ranula quid.

Spanare, quæ vel inciſione, vel vngue, vel ſalis frictione, aut, vt ego factitare ſoleo, vbi ferrū metuūt, oxymelite Scyllitico aboletur, ne iis addā ὑδροκεφαλὸν, h.e. caput tumore fungoſo ac pituita turgidum, multaſq; alias humorum collectiones ex vitioſo lacte ac menſtruo ſanguine conflatas, quæ etiam adultam ætatem comitari ſolent, ac cum iam conſanuiſſe viſa ſint, identidem recrudeſcere. Quocirca cum in agricultura ac ſatione, tum in adeundo concubitu, excolendoque fundo muliebri ac procreandis liberis, etiam ex Moyſis præſcripto, obſeruandus eſt Lunæ decurſus, cuius vi ſtatis vicib. menſtrua fœminis vel defluunt, vel ſubſiſtunt. Perficitur autem Lunæ ambitus emenſo Zodiaco ſeptenis viceniſque diebus, & tertia diei parte, qui dies plus minus quatuor ſeptimanas complexi, Lunarem menſem conſtituunt, præſertim ſi id tempus eximas, quo ſidus hoc occultatur, nec fit conſpicuum. Siquidem triduo plus minus in coitu, hoc eſt, vt vulgo dicunt, in coniunctione morata inuiſibilis eſt, quo tempore nondum in hæc terrena vim ſuam exerit, nec ea immutare eſt idonea, verum vbi conſpici incipit, hoc eſt, noua exiſtit, & cum in orbem circinata eſt, hoc eſt, cum Soli ex aduerſo oppoſita, plena apparet, mirificos effectus in conceptu ac pleriſque aliis rebus obtinet: nam & frumenta ſegereſque adauget, conchylia implet, carnes laquearibus affixas, radiis

Fūgoſum caput.

Simile ab agricolatione.

Luna quot dieb9 curſum perficiat. Vide Galenū de diebus decretoriis.

radiis suis in tabem resoluit, somnoq; sopitis vel diutius sub eius lumine moratis pallorem tremoremq. ac capitis grauedinem inducit, pueris epilepsiã, stuporem, paralysin adfert, multaque alia perficit, nõ quod cæteros planetas potestate superet, sed vicinitate. Siquidem in infimo orbe collocata ac terrę proxima, ortus & incrementa rerum moderatur sic, vt huius effectu post seminis conceptionem etiam fœtus in vtero materni sanguinis irrigatione augescat ac vegetetur. Totum quoq; gestationis curriculum siue diebus, vel mensibus, vel septimanis metiri ac denumerare libeat, vt grauidæ fere supputant, ad Lunæ motum exigi referrique debet. Explicat autem vires suas in corpore efficacius, vel quum primum cum Sole cõgressa illustrari incipit, aut quum in orbem conglobata, plena conspicitur: medio autẽ orbe diuisa, minus virium obtinet; minime omniũ quum falcata est, sensimq. deficit & obscuratur. Eo enim tempore nullus in Oceano concursus aquarũ, nulla in corporibus humanis humorum redundantia, nulla in ossibus medullarum collectio, ita vt tũc expediat tenellis corpusculis à concubitu desuescere atque inducias sibi imperare. Ego autem multoties grauidis ac prægnantibus placidum facilemq. partũ denuntiare soleo, atq; illarum mentes in optimam enitendi spem erigere, siquando Luna noua aut plena parturire occipiunt, pręsertim quum Lunę vis pubi incumbit, aut inguina femoraque occupat; nam sidus hoc singula membra percurrere, iisq. biduum nonnunquam triduum insidere alias testati sumus. Quum enim circa illas partes moratur, vterus vdus & lubricus promtius dehiscit ac dilatatur, ipsiq. infanti expeditum exitum perficit. Quod si Luna senescente atque imminuta partus inciderit laboriosus fere esse consueuit, magnoque conatu ac molimine elidi. Hæc quoniã sæpius à me obseruata sunt,

Luna sidus terræ proximũ.

Gestatio infantis ad Lunæ cursum referenda.

Quando partus placidus.

Partus quando laboriosus

nec à ratione aliena videntur, huic argumento adiſ-cere viſum eſt. Cæterum quum Lunę vires aliqua ex parte ſumus complexi, hoc in mentem reuocare expedit, quod paulo ante monui, etiam in excitandis tempeſtatibus, ac conſtituenda aeris temperie nullas vires proferre, niſi à ſole illuſtretur, atq. ampliſſimum illud ſidus ſua facie, ſuoque fulgore illam irradiet. quo efficitur vt minimo effectu polleat, primo ipſo cum Sole congreſſu: verum vbi tertius, aut potiſſime quartus dies eluceſcit, manifeſto vel tempeſtatem portendat, vel ſerenitatem polliceatur, ita vt quartus dies totius menſis temperiem vel intemperiem conſtituat, Quos Lunæ Soliſque effectus eleganter his verſibus expreſſit Virgilius obſeruata colorum varietate, qua ex aeris terræque exhalationibus ſuffundi ſolet:

Prognoſtica ex Luna.

Geo. lib. 1.

Luna reuertentes quum primum colligit ignes:
Si nigrum obſcuro comprehenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Si ortu in quarto (namq; is certiſsimus auctor)
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluuia ventoq; carebunt.

Totidem verſibus Solis poteſtatem complectitur, qua res mortalium, ac non ſolum corpora, ſed animos quoque hominum immutat.

De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illuſtratur altera argumenti pars.

CAP. XXIII.

QVum multos in naturæ rebus, præſertim quæ ad corporis humani ſtructuram attinent, hallucinari ac cæcutire cõtingat, multaque nugamenta adferre ſoleant de formatione fœtus, eiuſque ſitu, de geſtationis tempore, & menſium decurſu: atque

an ſe-

an ſeptimus menſis tempeſtiuus ad partum ſtatui debeat, atq. is ſit vitalis: conſulto me facturum ſum arbitratus, ſi obiter hominis formationem explicare aggrediar. Eſt enim diuini huius opificii artificioſa conſtructio, omniumq. membrorum quæ vel foris ſe ꝓferunt, atq. oculis conſpicienda exhibent, vel intus ad ſingularem vſum deliteſcunt, elegans & concinna conformatio.

Conſtat autem Homo ex vtriuſq. ſexus ſemine. ac primis ſeptem diebus confluente materno ſanguine, in oui ſpeciem coaleſcit ac conglobatur. Subeſt vero vis & facultas formatrix, diuino quodam cœleſtiq. munere, ſemini quod ſpiritu vitali atq. ætherio abunde imbutum, atq. vndiq. perfuſum, effigiẽ formamq. fœtui imprimit, ſic vt ſingula membra, totaque corporis moles quæ tanto menſium decurſu perficitur, ac ſenſim in decentem ſpeciem, decoramque hominis figuram abſoluitur, in eo conſiſtant, & quodammodo adumbrata ſint. Quod etiam obſeruauit atq. admiratus eſt Dauid rex maximus, diuinorum operum contemplator vnicus. Conſtituuntur autem à Medicis qui naturam humanã intime ſunt contemplati, quatuor diſcriminata tempora, quibus hominis formatio perficitur.

Humani corporis origo.

Seminis humani efficacia.

Pſal. 138.

Quatuor formationis infantis tẽpora.

Primum, quum ab inito ſtatim congreſſu, ampleruque mutuo ſeminis naturam obtinet, quo tempore conceptus & genitura dicitur. Quoniam ſemina inter ſe fermentata coaleſcunt, vt cremor & vel lactis quædam concretio: quod ita deſignat Iob: Nonne ſicut lac mulſiſti me & ſicut caſeũ me coagulaſti? His conceptus ac ſeminum maris & fœminę coitus & conglobatio (modo ne affluxus oboriatur, lubrico fere, hiantique vtero aſſolet) prima ſeptimana perficitur.

Primum.

Cap. 10.

Secundum formationis tẽpus conſtituitur, quum natura vterique facultas ſuis viribus atque inſita vi

Secundũ.

vasa manifestam seminis mutationē efficit, adeo vt tota substantia carnea potius & sanguinea, quam seminalis conspici incipiat, idq. duodecimo fere aut decimoquarto ab incoato formationis die; & quãquam hæc concretio, massaque carnea sanguine æstuanti ac calido redundet, rudis tamen est & informis, nullamq. membrorum figuram, nulla lineamenta exhibet; nam corporis partes præcipuæ nondum distinctam formam sunt consequutę. quo fit vt nulla hominis species ac figura conspiciatur, sed rudimentum tantum & incoatio humani opificii, infantem effigiare condiscentis. Exemplum à figulis desumi potest. (imitatur enim ars naturam) qui ex vda tenacique ac tractabili argilla imagunculas aliaque testacea confingunt, primum informia atque indigesta, mox artificiosa tractatione figurata. In pictoribus tale quiddam obseruare licet, qui primum rudiori penicillo vel denique carbone aut creta susceptum opus adumbrant, Belgæ *Bevverpen* vocant: mox expoliunt vltimamque manum admouent, sic vt quæ ante horrida visa sunt, abdita, inculta, opaca, obscura, vmbrosa: mox nitida, peramœna collustrata cõspiciantur. In statuariis quoq. atq. opificibus argentariis tale quiddam imaginari licet, qui vel æs vel lignum rude & impolitum dedolant, atque excauatum manubrio. adhibitaq. ascia poliunt, atque opus affabre cælatum exhibent. Par est ratio, prorsusq huic rei affinis satio, quæ sparso humi semine perficitur: id enim terræ gremio mollitum ac tepefactum vapore sensim adolescit, atque in stirpem emergit, fructumq profert, & semen omni illi ex parte simile. Vt itaq terra fertilis & fœcunda complexu suo semen fouet, atq. eiusdem speciei stirpem vnde prognatum est, elicit: sic vterus mulieris nisi prorsus effœtus sit ex recõdito in ipso semine fœtum effingit atque emolitur, statoque tempore, hoc est, exa-

Similitudines ab opificibus.

A pictoribus simile

Simile à statuariis.

De satione simile.

Simile à terræ fœcunditate.

ctis vt plurimum nouem mensibus, hominem sexu maris vel fœminæ, ea qua progenitores sunt, forma ac specie in lucem producit. Cæterum vt reliquam instituti nostri partem exequar;

Tertium statuitur construendæ fabricæ tempus, cum euidenter & perspicue se proferũt tres illę partes principes. Cor ex quo arteriæ emergunt, Cerebrum ex quo vt filamenta quædam ex colo, nerui producuntur, Hepar ex quo venæ propagantur. Quibus elaborandis ab ipso cõceptus tempore ad decimum octauum primi mensis diem vteri facultas insistit atq. occupata est. *Tertium.*

Postremo autem quod tempus ad vigesimum octauum aut trigesimum diem porrigitur, extrema membra articulatim atque exquisite elaborata conspiciuntur, ac iam pullulascere ac palpitare fœtus incipit; à quo dierum progressu, quoniam omnes artus discreti sunt, totumque opificium exacte formatum conspicitur, non amplius fœtus aut embryo, hoc est, pullulans concretio, sed infans aut puer indigetari incipit. Mares autem vt plurimum trigesimo die perficiuntur: Fœminæ quadragesimo secundo aut quinto. Quod autem masculi properantius absoluantur, caloris ratione id euenit, qui humorem vt mollem ceram extendit, diffundit, dilatat, suaque vi fingit formatque. Sic calor & vigor corporis, ipsaque naturæ alacritas maribus trium mensium spatio, fœminis quatuor motũ accelerat: quo tempore erumpentibus etiam capillis & vnguibus, agitari infans in vtero, ac calcitrare molitur, ita vt grauidæ motum non obscure percipiant, ac nausea cibique fastidio infestentur, denique absurda quædam edulia, atque à natura aliena appetant, rudera, carbones, testas, putamina: non desunt quæ crudos pisces, armosq. viriles appetant Sic noui quæ spirãtes

Quartum

Mares cur citius quã fœminæ absoluantur.

Infans quando mouetur.

anguillos, ac congros dentibus attritos frustulatim deuorarent. Sunt tamen multæ patriciç quç huic affectui atq. enormi appetentiæ non sint obnoxiæ, vt quibus minimũ excrementi aut vitiosi humoris in corpore aceruetur, secus quam plebeiis quæ voraces sunt multumq. sordidi humoris ac fçculenti sanguinis in conceptaculis internis congerunt, ex quibus circa tertium à conceptu mensem nausea, fastidium ructus acidus, ac præter naturam multarum rerum desiderium & auiditas excitatur. Conspectus est mihi superioribus annis Brugis ciuitate Flandrorũ abortus gemellorum trimestris, sexus masculini, qui ex huiusmodi affectu, negataq re quapiam, cui grauida auide inhiabat, excussus est. Erat autem digitali aut paulo plus longitudine, pariq. crassitudine, mẽbris omnibus exacte elaboratis, nec vlla sui parte mutilis, adeo vt se oculorum orbes nigricante pupillæ puncto signiti, nares aures, digiti discreti, vmbilicus, mentula, femora, suræ, tibiæ, tali, & quibus forma pedis distinguitur, digitorum articuli perspicue se spectanda exhiberent. Cum autem infantium vterque palpitaret, atque indubitata certaque vitæ argumenta præberet, ad sacrum baptisma concursum est, quo peracto nullum amplius vitæ indicium præferebant. Cæterum quem habeat in vtero situm infans, obiter indicandum. Gestaturis in aluo materna longo amento vmbilico annexus, vt pomum petiolo suo affixum arbori, per quem venæ vmbilicalis adminiculo, purissimi sanguinis scatebra alitur atque nutrimenta capessit, non per os ac labra, quæ nondum illi vsui sunt ad edendum, vt nec podex aut vesica ad egerendum Vena siquidem vmbilicalis à matrice orta iecur, diuisa eius parte, ingreditur, atque in venam Portç terminatur, à qua sanguinis purissimus per vasa seminaria in vterum deriuatur quo efficitur vt sanguis & spiritus tanquam auxilares & succen-

Exemplũ abortus gemellorum.

Situs infantis in vtero.

succenturiatæ copię, continenter deorsum ferantur ne quando horum aliquid desideretur. Per hos itaq. venarum ductus, atque arteriarum riuos, qui ex corpore materno emergentes, in vterum deferuntur, atque mox vmbilico infiguntur, fœtus alitur, ac facultate feminis quod vteri calor fouetur, ac sanguine irrigatur, omnibus suis membris, spatio temporis perficitur. Infans autem in media vteri capacitate ac velut centro libratus sustinetur, totus in se conglobatus, atque oblongo velut productu in orbem conuolutus, ita vt capite paululum inclinato, mentum pectori, talos calcesq natibus, manus genis oculisq. applicet, crura vero ac femora incuruato poplite sursum elata, imum ventrem attingant, prior aduersaq. corporis pars, nempe frons, nares, facies dorso materno imminet, capiteq deorsum inclinato oculos

ossi sacro annexum Belgæ *de Stiet* vocant, in partu vna cum osse pubis dehiscit ac relaxatur. quo fit vt plerumq. mares proni prodeant, aut capite nonnihil in obliquum inflexo, vt facies conspici queat, fœmellæ vero aduerso situ magna ex parte collocãtur, ita vt egressu resupino, ploratuque edito cœlum obtueantur. Verum hæc non semper ordine naturæ procedunt, cum multi contra naturam partus eueniant, ac nonnulli infantes non semper capite præuio se proferant, atq in longum exporrecto corpore manibus femoribus applicatis exitum affectent sed alii pedibus nõnunquã distortis vel diuaricatis, ostio se obuoluunt: nonnulli inflexa ceruice, contortoq. in obliquum capite, manibus exporrectis, ac natãtiũ more expansis, pronisq humeris procidunt, magno suo & enitẽtis periculo, nec minori obstetricũ anxietate & molestia. Quũ aũt omnia decenter, naturæq. ordine ꝓcedũt, infans expleto gestationis curriculo eruptionẽ molitur, seseq inclinãs deorsum voluitur. *Partus cõtra naturæ ordinem.*

nec enim diutius in his latebris delitescere potest quam illi per vmbilicum alimẽtum suppetat, ac calor cordis absq. externa respiratione possit subsistere: quocirca grandior factus, alimenti lucisq. est auidus, atq. aerem captare nititur adeo, vt ruptis membranis atque inuolucris, quibus obductus ac contra attritus munitus erat, acerrimo parturientis cruciatu in vitam producatur, idque non solum ob astricta minusque laxa vteri vestibula, sed quod hæc calamitas & pariendi angustia ob Adami atque Euæ lapsum à Deo inuecta sit, illique hoc onus impositum, viro quoque in non mitiorem miseriæ sortem deiecto. Magna autem ex parte nono mense vterus dehiscit relaxato osse pubis, parturiente pro virili enitente, quæ quod grauat, excutere nititur, infante insita vi, ductuque naturæ erumpente: quo adiumento in partu mortuo, aut inualido mulier destituta est. Infans enim viuus atque alacer non minus quam mulier operi insistit, atque aeri inhiat, auramque captare nititur. Cæterum sunt complures qui exacto completoque nono mense in decimum deueniant, quos partus decimestres Hippocrates vocat, incoato quidem decimo mense Lunari, qui viginti octo diebus perficitur, non prorsus finito. Sic Sapiens decem mensibus in vtero se confirmatum memorat, atque ex sanguine virique semine coagulatum, voluptate concubitum comitante. Pari ratione qui iam expleto sexto mense (in quo partus nulla ratione vitalis existit, quod membrorum firmitas desideretur) septimum sunt ingressi, atque vel duas aut tres septimanas in eo sunt constituti; septimo mense editi dicuntur. Eadem est ratio in supputandis hebdomadibus & mensibus, qui certo dierum numero terminantur. siquidem elapsa antecedente septimana vel mense, atque insequente incoata, ab hac desumitur temporis ratio illique gestatio-

Vnde labor parturienti.

Genes. 3.

Decimestris part⁹.

Sapien. 7.

ſtationis curriculum aſcribitur, atque ab eo menſe quem prægnans ingreſſa eſt, aut partus inciderit (vt aſſolet vel ſeptem vel nouem Lunæ curſibus) denumeratio ſumitur. Par eſt ratio de annorum ſupputatione vel à Chriſto incarnato vel paſſo, ita vt inſcriptio obſeruetur in ſequentis anni, etiam primi menſis initio, obliterato neglectoque præcedente. Quod autem ſeptimi menſis partus vitalis exiſtit, non præter rationem eſt, ſed certa huic rei cauſa ſubeſt. Siquidem infans eo tempore inſita vi ac naturæ ordine circumagit ſe ac conuoluit, locumque ſuum mutat, ac commodiorem captat. Et quemadmodum militiæ Dux vel anguſtia ac difficultate loci, vel commeatus aut rerum neceſſariarum inopia, exercitum alio transfert, ſic tamen vt in metandis mutandiſque caſtris miles continenter in excubiis agat, ac velut in procinctu conſtitutus ad omnem euentum belli, atque inopinatum impetum, inſultumque hoſtium erectus ſit atque expeditus: ita ſi illo temporis momento, quo ſeptimo menſe is naturæ motus cieri ſolet, parienti tempus inciderit, atque vltro citroque collatis viribus infans in lucem prodeat, citra omnem dubitationem vitalis eſt. Simile autem quiddam huic infanti euenit, quod noctu euigilatis ſolet, qui ſe in aliud latus deuoluunt, ac molliorem culcitræ partem, minuſque preſſam captant: quibus ſiquid inopinati obueniat aut à re quapiam repentina interpellari contingat, quo minus ſe denuo in lectum deuoluant, confeſtim cubiſe deſerunt, excuſſoque ſomno, tametſi aliquid noctis reliquum eſt, ad ea peragenda quæ vrgent, ocius ſe accingunt: alioqui ſi ſomno oppreſſis præter opinionem aut ſpem aliquid euenerit, tumultuari illos contingit ac contremiſcere, omniaque confuſe ac nullo ordine vel aggredi vel perficere, ita vt res nec felicem, nec optatum exitum conſequatur: vt in

Partus ſeptimi mẽſis, cur vitalis.

Simile à duce militia.

Simile ab euigilatis.

octauo mẽſe aſſolet, in quo impetrata quiete denuo refocillari incipit infans, ac materno hoſpitio, eiuſq. alimento perfrui. Sunt quidẽ nonnulli ſeptimo mẽſe editi, corpore flaccido minuſq. firmo, & qui calorem natiuũ languidum obtineant, ſed nutricũ cura atq. induſtria fulti diu ſubſiſtunt, vitamq. in multos annos proferunt. Simile enim quiddam iis euenit, quod pomis aliiſq. fructibus arboreis, qui præmature vel decidunt vel decerpuntur, quos arboratores qui ex his quæſtũ venantur, recondunt ſtramentiſq. fouẽt, ac paleis obruunt quo tempeſtiue matureſcant, atq. eſui reddãtur idonei. Siquidem huiuſmodi infantes opera ſtudioq. matrũ aut quibus alendi committũtur, vires concipiunt, atq. adhibitis fomentis robur conſequuntur: quo ſubſidio vitam in multos annos prorogant. quod nulla ratione obtinetur in octimeſtri partu, qui rariſſime vitalis eſſe ſolet, quod ſedatus ſopituſq: ſit motus ille naturę & agitatio quæ ex certa cauſa excitari conſueuit ſeptimo menſe cum à matre, tum ab infante. quocirca ab inquietudine ſeptimi menſis laſſus, vires colligere incipit, atq. ad prę fixum geſtationis tẽpus in materno gremio refoueri. Quo fit, vt ſi oborta aliqua vel intemperie vel perturbatione, infantem ſedibus ſtatiuiſque ſuis exturbari contingat, lethale exiſtat propter cauſam extraneam atq. à naturæ ordine alienam, quam etiam Saturnus ſidus ferale & noxiũ exaſperat, ſuaq. frigiditate infanti vires deiicit quamobrem ad nonũ menſem in ſua ſtatione conſiſtere ſalutare eſt, quo vires colligat, iuſtumq. robur aſſequatur. Quum autem nonus menſis aduentare incipit infans alimenti inopia ſubſidit ac deorſum deuoluitur, vteriq. veſtibula primoſq. in lucem aditus perſequitur, atq. exitum affectat. nonnunquam in ipſo pariendi calore ac feſtinatione, impetu quodam per lubrica labitur, ac dehiſcẽte vtero, nullo obſtetricis adminiculo, dicto

Simile à fructibus maturandis.

Octimeſtris part⁹ nõ vitalis.

Saturnus infanti grauis.

citius

eritus (vt pomũ maturũ leui attactu) decidit. Quod iis potissime vsuuenit, quibus vterus amplissime dilatatur, atq. infans omnia cumulate est consecutus, suisq viribus abunde instructus. Nam quę strictioris sunt, infantemq gestant valetudinariũ vel imbecillem, difficulter enituntur, ac laborioso conatu, summoq molimine partũ excludũt. Ex hac pressura atq. enitendi difficultate desumit appositissimã similitudinem Seruator, suosq. animat atq. vnice solatur, ne animo deficiant ac labascãt ob calamitates ac clades illis Euangelii causa inferẽdas, cum exemplo parturientis, mœror in effusam solidamq. lætitiã ac subitũ gaudium sit cõmutandus: itaq. periculum imminere indicat, anxietatem, tristitiã, trepidationem, sed hæc omnia confestim exorto inopinato gaudio, ac suauissima Spiritus paracleti consolatione discussum iri. Impiis autem minatur passim Deus, ac desumto ex partu exemplo, inexpectatũ ac repentinum interitũ imminere denuntiat. Sic enim illorum mentibus apud Esaiam terrorem incutit: Vlulate, quoniã prope est Domini dies, quasi vastitas: virorum cor tabescet & manus dissoluentur, terrores, cruciatus, & dolores illorum animos occupabunt, & vexationibus correpti, parturientiũ ritu dolebunt & ingemiscent. Hieremias quoque quum Israelitas in summo luctu atq extrema calamitate constitutos describit. Vocem, inquit, audio quasi parturientis, angustias & cruciatus primo partu enitentis, qui fere insuetis acerrimus esse solet, quod nunquam tale quiddam inciderit, aut huiusmodi laborem sint perpessæ. Sic etiam regibus Deus formidabilis est & tremendus, quum aduersum illum cristas exigunt, vt apud eundem prophetam de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas angustias cõiecit, vt dolorem & anxietatem perpessus sit, qualis conspicitur dolor parturientis. Militum quoq. Moabitarum animis (tametsi hoc genus

Morale à partus angustia.

Ioan. 16.

Ex partu & pariẽte exempla.

Cap. 13.

Cap. 4.

Cap. 22.

Hier. 48.

hominum ferox sit & impauidum) eam trepidationem ac pauorem iniecit, qualis est animus parturientis fœminæ quæ dissoluitur acliquescit, nisi adstātium solatio fulciatur, nisi matronarũ subsidio subleuetur. Est autem apud Esaiam elegans cum primis ac consolatoria concio, ornata excultaque insigni comparatione: Propheta siquidem illos qui afflicti ac castigati resipiscunt, ductique pœnitentia ad Deum confugiunt, parturienti comparat, quæ in angustia constituta, atque enitendi difficultate non sine vitæ discrimine oppressa, adstantium opem implorat, ac dimotis vndiquaque oculis, suspiriis, gemituque ac lamentis, subsidium ac solamen exposcit. Sic enim concionis huius seriem prosequitur, vt obiter quædam delibem: In semita iudiciorum tuorum sustinuimus te Domine, & memorabile tuum in desiderio animæ nostræ. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo, & præcordiis meis, de mane vigilabo ad te. Quo testatur se inniti Domino, ingruente calamitate, & admotis flagellis, in eoq. spē fixam habere, atque oculos intentos, deniq. memoriam Dei impressam esse animo suo, totaque mente atque animo inuigilare mandatis illius, ac nullo nō tempore meditari in salutari illius doctrina, non solum media luce, sed intempesta etiam concubiaque nocte, atque antelucanis horis. Quid autem obliuiosos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam solidā fiduciam extorsit, mox subiicit: Domine, inquit, In angustia & tribulatione rebusque aduersis ac deploratis, nominis tui maiestas & amplitudo in mentem venit, tuique subit memoria ac recordatio: res afflictæ ac desperatæ tacito tuæ diuinitatis afflatu atque impulsu ad resipiscentiam nos pertrahunt. Sicut quę concepit, quum instat tempus partus, clamat & vociferatur: ita facti sumus coram te Domine. Paulus quoque socordes atque oscitantes ad excubias ac vigilandi

Cap. 26.

Esaiæ locus explicatus.

Afflictio religiosos facit.

1. Thess. 4.

vigilandi industriam extimulat, atque parturientis exemplo in Dei aduentum expeditos paratosq. esse vult: irruit enim vt fur & nocturnus oppressor, dies illius, & tanquam dolor repentinus parturientis. Hæc studiose lector, quoniam non prorsus ab instituto aliena sunt, visum est adiicere: quo quisque ex iis aliqua vitæ documenta desumat, ac consideret, quam luculentas appositasq. similitudines sacri vates suis concionibus accommodent, ex notissimis naturæ rebus depromtas, quod eo obseruant studiosius, quo auditorũ animis efficacius influant, ac concepto emendatioris vitæ proposito, alacri promtaq. voluntate ad frugem, Deiq cultum se conferant.

2. Pet. 3.
Apoc. 3.16

Quoto ætatis anno puellis pubescentibus concubitus desiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rursus quando prouectioribus fœcunditas desinat, ac desinentibus menstruis vterus sterilescat. In qua narratione virilis quoq; naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIIII.

QVo optime consulant pudicitiæ virginum suarum progenitores, illorum interest curiose obseruare, quando expediat aut sit tempestiuum ex se progenitas, aut quarum iis cura incumbit, elocare ac cõiugio destinare. Est enim is sexus fragilis, ac solicitantibus vndique ad defectionem procis, ad ruinam procliuis. Multis autem argumentis huius rei propensio, ac naturæ puellaris inclinatio deprehẽdi potest. Siquidem pubescente corpore, ac profluentibus stato tempore mensibus, vt assolet decimoquarto aut quinto ætatis anno, aliis serius, alius maturius pro cuiusque habitu & constitutione, semen augescit, ac sanguis qui non amplius in corporis augmentum assumitur redundans, rei Venereæ imaginationem menti infert, quocirca in ætate nubili cõstitutæ se comunt ac poliunt, oculosq. ac genas nõ

Virgo cultus studiosa.

Virgines maturius elocandæ. solum speculo, sed iuuenibus continenter obiiciunt, seseq spectandas exhibent adeo, vt à procis demulceri tractariq cupiant, ac blandius appellari, oculis eius rei causa in obliquũ detortis, atq in amasios suauiter cõiectis quę res efficit, vt oborta tentigine, atq intimarũ partium titillatione, prurire vtriq incipiãt, atq impotentius ad cõcubitũ incitari eoq. fit vt plerumq excusso pudore, nec obseruata voluntate parentũ qui aliquando tardi sunt & difficiles in conferẽda dote, aut ægre illas abs se diuelli patiũtur, vltro se procis offerant, subiiciantq. magna cum pudicitiæ iactura, tũ totius prosapiæ infamia & dedecore. Vnde nostratibus prouerbium iactatur: Periculosa merx virgo nubilis maturaq. viro, *Rype dochters, Zorghelicke ende broosche vvaere* Quanquam quod ad continentiã attinet, virginũ quam viduarũ conditio Belgis commendatior Tale enim spargitur de iis dicteriũ, Virgines in amore stabiles & sedatæ mentis: Viduæ tumultuosæ, lubricę, instabiles, inquietę, nec vnius mẽtis aut sententiæ. *De maechden hebben eenen Zin: de vvetvven hebben den Duuelin*, ob degustatas, opinor, rei Venereæ illecebras, quas animo conceptas auidius expetunt, quam virgines, quibus nunquã illæ voluptates delibatæ sunt ipsiusq. Genialis thori sunt expertes & ignaræ. Cęterum quum virgines decimo quarto ætatis anno aut paulo serius aliquod specimen edant maturitatis, defluentibus iam menstruis, conceptioni aptæ efficiuntur, quæ vis illis porrigitur ad annum vsq quadragesimum quartum, nõnullis quę valido sunt corpore & vegeto, ad quinquagesimum quintum fœcunditas producitur, vt in nostrarib. aliquando obseruaui. Scio equidem fluxũ menstruũ in nõnullis boni habitus vlterius proferri, verum id rarum est, nec semper ex naturali causa humor ille excrementitius profluit. Quocirca explodenda illorum sententia, qui existimant vt muliebris profluuii

Virgines fragiles.

Prouerbiũ de virginibus.

Prouerbiũ de viduis.

Mulier quãdo primũ fœcunda efficitur.

Mulieri quando menses desinunt.

ita

ita conceptus indefinitum esse terminum, nec stata his rebus fixaq tempora posse assignari. Quanquam enim nonnullę anno sexagesimo huic fluxui sint obnoxiæ, non tamen ex naturali causa is prouenit, sed ex affectu aliquo contra naturam oborto, qui etiam partum excutit, Siquidem ira, indignatione, excandescentia, subitaq. atque inopinata consternatione dehiscere contingit conceptacula, ac meatus reserari, sic violento humorum concursu tale quiddam proluі contingit, plerisque ex casu & ruina conuulsis venarum fibris. Quum autem magna ex parte mulieribus circa annum quadragesimum quintum, aut ad summum quinquagesimum menses subsistāt, ac nulla ex harum congressu soboles sperari possit, præter naturæ rationē faciunt, quæ se iuuenibus in matrimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pecuniarum auidate ambiunt, aut in coniugium adsciscunt. Frustra enim vtrimq. opera insumitur non secus, quā si ieiuno, sterili, arido, ac strigoso agro generosum semen committatur. Tolerabilius est si senex succulentus ac vegetus cruda viridique ætate se iuuenculæ addicat. Nam ex ea societate aliquod sperari potest posteritatis oblectamentū: cum vir nunquam tam effœtus tamq exhaustus, & exoletus cēseri soleat, quin prolem excitare possit. Cæterum quæ sit viri natura, & quousq. se proferat vis procreandæ prolis, obiter indicandum. Cum autem adolescentibus plurimum calidi sit innati, vt Hippocrates ait, circa ætatis annum 16 aut plus paulo aliquid virilis roboris concipiunt, additæq. partes pubescere, ac mentum decora decentiq. lanugine exornari incipiunt, quæ naturæ vis atq; ardor propagandę sobolis in dies magis magisque augescit atq. incrementa concipit vsq ad annum 45 aut quinquagesimum: atque in 65 desinit. Tunc enim magna ex parte flaccescere virile robur & semen infœcundumm effici

Aniculæ ne iuuenibus se addicant.

Vir quousq. fœcundus.

incipit,extinctis ſpiritibus naturalibus , & areſcētib. humoribus ex quibus caloris beneficio ſemen confici ſolet, Sunt quidam non nulli validi robuſtique ſenes,quibus adoleſcentia continenter ac moderate tranſacta eſt, qui ad ſeptuageſimum annum fœcundi ſunt;& in peragendo concubitu viriliter ſubſiſtunt; quorum multa exempla Brabanti, Gothi & Sueci ſuppeditant. Sic enarrantem audiuimus Nauclerum quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur.imperante Guſtauo patre inuictiſſimi Regis Sueciæ Erici qui nunc rerum potitur,ſe accitu regis interfuiſſe nuptiis viri cuiuſdam centum annorum,qui in matrimonium adſciuerat triginta annorum ſponſam , ex qua complures illum ſuſtuliſſe liberos indubitata fide memorabat; erat enim vir (vt ſunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridique ſenecta, vt vix impleuiſſe annum quinquageſimũ videretur. Apud Tungros quoque, atq. in Campania Brabantica,vbi mira aeris clementia,& gens temperans & frugalis ,inauditũ non eſt, ſed propemodum vulgare,octoginta annorum viros virgines non admodum annoſas in coniugii ſocietatem adſciſcere, atque ex iis proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, niſi prorſus ætatis iuuenilis incontinentia exhauſtus ſit vigor,ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempeſtiua Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengſt vroech ghuyle*, à caballis admiſſariis deſumta comparatione, qui ſi vel frequentius vel maturius equas ineant citiſſime conſeneſcunt, nec vllis muniis bellicis accommodari poſſunt. Quid autem diſcriminis ſit inter viros & mulieres, & vel cauſæ vel rationis ſubſit, quod mulier citius ſterileſcat quam vir, ac profundere ſemen deſinat; ſi quis forte requirat, calorem natiuum deſigno, quo vir præcipue pollet. Siquidem

Rei geſtæ narratio.

Brabanti annoſi.

Prouerbium in exoletos.

Simile à caballis exhauſtis.

Vir calidi or fœmina

Siquidem quũ mulier virũ humoris copia vincat, vt menſes indicant, & corporis mollities; tum vir illam inſito calore ſuperat. Calor autem præcipuus eſt qui humores concoquit, atq in ſeminis ſubſtantiam im mutat, cuius alimento deſtituta fœmina, pingueſcit quidem ætatis acceſſu, ac ſterilitatẽ conſequitur ſecus quam vir, cui calore liqueſcit pinguedo, ac diſſol uuntur humores, verũ eius beneficio in ſemẽ elaborantur. Huic rei etiã aſcribo, ꝙ mulier minus viriũ obtineat, minus prudẽtiæ & cõſilij, minuſq ratione polleat, nec ea ſit dexteritate in reb. gerẽdis quã vir.

Vir diutius fœcũdus quam fœmina.

Quî potiſsimum alij ab aliis morborum contagia concipiant. Et qua ratione efficitur vt infantes conualeſcant exhibitis nutrici medicamentis.

CAP. XXV.

QVum morbi contagioſi obuios quoſq. inficiant; tum in nullos ſe citius diffundunt, quam quorũ natura multum inter ſe habet affinitatis: vt ſunt parentes & liberi, ſorores, fratres, conſanguinei, quib⁹ fere vltro citroq. periculum imminet, ac labes aſpergitur. Et quo quiſq. ſanguine coniunctior ac magis propinquus, eo celerius ab altero malũ cõcipit, propter ſympathiam, hoc eſt, naturæ cognationem atq. ſpirituum & humorum conſenſum. Quocirca graſſante peſte ac ſæuientibus paſſim morbis popularibus, denuntiare ſoleo ſanguine propinquis, vt abſiſtant, pauloq; remotius ab ægroto ſe ſubducant, ne peſtifero halitu infici contingat, qui notos potius & conſanguineos, quam exteros ignotoſque corripit, tametſi reliqui qui aſſiſtunt, à periculo non ſint immunes. Par eſt ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante: ægrotante enim nutrice tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipſaque nutrix ſubleuatur ac malum diſcutit. Quum enim morbi vis per venas ſanguinis conceptacula diffunditur, atq. ex ipſo ſanguine exacte confici atque elaborari lac ſoleat, in-

Conſanguinei cito cõtagiũ concipiunt.

Nutrices infantibus morbos adferunt.

sans impurum minusq; syncerum alimentum elicit. Quo fit vt tota vis morbi in infantem decumbat, quod sanguis qui lactis substantia est, sit infectus, ac febrili qualitate imbutus. Quocirca confestim ablactandi, nequid morbi contrahãt, ac vitioso succo inficiantur. Mulieres quoq. nutricantes nonnunquã à lactente puero morbos contrahunt, sed qui non sint tam exitiales, quoniam non tanta vis mali aut contagio ab infantibus promanat, quam à nutricula, cui sanguis magis feruet, & plus putredinis concipit. In discutiendis autem puerorum morbis (quoniam ea ætas medicamenta respuit atque auersatur) eo vtor stratagemate & actu, vt nutricibus ea præscribam atque ebibenda offeram, statim enim diffusa per sanguinem (ex quo lac conficitur) medicamenti vis, vbera subit, ac lac illius qualitate imbuit: ita si purgatrix sit medicina, puero aluum soluit; si astrictionis particeps, eundem sistit & cohibet. Similiter si tussicula infestentur atque anhelosi sint natura, quæ pectus dilatant ac pituitam abstergunt, exhiberi curo, nempe hyssopum, marrubium, iridis radicem, inulam, glycyrrhizam, ficus, satureiam. Nonnunquam medicamenta quæ infantia exigit, linteolo aut sindoni includi inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infusionem triuiales vocant) offerri, præsertim vbi ea ætas bibere est edocta, ac pocula ori admouere assueta, itaque pueros teneriores, seniculos, prægnantes, puerperas, valetudinarias atque ex pariendi labore afflictas, arte tractare meditor, vt exigit cuiusq; corporis conditio & natura morbi exposcit, sic vt semper menti obuersetur illud Hippocratis, Multa danda esse ætati, regioni, consuetudini. Et quemadmodum nautæ pro aeris tempestate, vel auræ temperie vel intemperie vela nunc complicant, nunc dilatant atque extendunt, ac clauum modo huc, modo

Pueri morbidi nutrices inficiũt

Aph. 17

dc

do illuc detorquent: vt coriarij calceos pedibus accommodant: sartores vestes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia mansum in os inserunt, non solido cibo illos inferciunt: vt Præceptores adolescentium ingenia tractant, ac primum elementis, mox solida doctrina imbuunt, quod etiam Paulum studiose obseruasse legimus in tradendis fidei nostræ mysteriis, in erudiendis Corinthiis, qui quum non essent sublimioris doctrinæ capaces, velut adhuc infantes lacte aluit, hoc est, sermonem suum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: Ita exercitatus peritusque medicus singulos tractat pro naturæ suæ conditione, eaq. offert quæ prosint, nec minima sui parte officiant. Huiusmodi autem rationibus & exemplis obturare os soleo sciolis quibusdam, qui non sustinent aliquid medelæ adferri infantibus, senibus, puerperis, & quibus ex parte vires deiectæ sunt, quorum nemo non summa cura fulciri debet, ac commoda victus ratione, vsuq. medicamentorum salubri ac minime noxio in pristinum statum reduci. Sic non veritus sum puerperis triduo etiam à partu angina aut pleuritide correptis venam incidere, atque exhibita potione pectorali sputum promouere. Circa prægnantes quoq. siquando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur consideratio, ne vel ipsa, vel fœtus periclitetur. si res venæ sectionem vel purgationem postularet, illam moliri studeo, iuxta Hippocratem, à quarto mense vsque ad septimum, idque in supernis brachij partibus, nulla ratione circa pedes, femora, aut talos seu malleolos, quibus ne curcubitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peste correptis, aut acuto morbo oppressis, salutaria remedia mature adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fontem cor muniri, & vim morbi à principe parte amoliri.

Similia aliquot ex rebus vulgatis.

1.Cor.3.

Lib.1. Aphor.4.

Obiter in huiusmodi tenellis corporib. accurate vires fouendæ morbusque deiiciendus. Mala est enim Medicina vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus aut prosit, aut ne noceat, imo omnibus modis prodesse studeat ratione artis; quod facile consequetur, si omnia recte ratione, atque ex artis præscripto exequatur.

De pelle seu plumoso tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi auiditate, paulo efficacius, quam zinziber; cuius natura quoq; hic exprimitur non cuiuis obseruata.

CAP. XXVI.

QVum multa sunt, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculẽtur, tum nihil efficacius aut magis præsentaneũ, q̃ vulturis tegmẽ vel detracta pellis, cęterarum pelliũ modo subacta ac concussione complanata. Est autem hæc ales, vt miluus, rapacissima atq inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgæ ab inhiandis cadauerib. & quod semper famelica prædam venetur, *Ghier* vocant, à cuius natura auaros & qui habendi cupiditate sunt inflãmati, *Ghierich* nominant, Latine Vulturios. Quum autẽ eius sit cõditionis ac naturæ hæc auis, vt omnia auide appetat, & inoffense cõsumat, tegmini eius ea vis infusa est, vt ventriculũ humanum fulciat ac fastidioso nauseantiq. stomacho vires appetẽdi & concoquendi cibi conferat, quin & alui profluuium cohibet & vomitum compescit, sed diuerso modo ventriculo applicatũ. Hoc enim experimento comprobatum habeo, vt siquis tegmẽ è corpore alitis exemtum, arteq. pellicea concinne elaboratum, subactũq. flaccido ac languenti vent[ri]culo admoueat, fluxum sistere, ac leuitati intestinorum auxiliari, præsertim si eo situ applicetur, vt plumosa pilorum congeries deorsum spectet: quemadmodũ in suffultis vestibus, secundo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demul-

Vulturis natura.

ceri

ceri solent. confortat enim fouetq calorifica vi, & adstringendi ratione facultates seu potentias naturales, quib. alimenta attrahi contingit, retineri, concoqui, & expelli: tres quoq. ventriculi tunicas neruosas, & totidẽ fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Transuersas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtq. suo officio perfungantur, efficit. Cæterum tegmen id contrario aduersoq. situ collocatum acumine piloso sursum exporrecto, atq. in sublime nitente, vomitum compescit, deorsum detractis stomachi musculis, quib. cibũ amplectitur & retinet. In huiusmodi autem affectib. quibus vel supernæ vel infernæ partes infestari solent, non dissimile quiddam moliri soleo. Sic in vomitu os ventriculi inungi iubeo, deorsum producta manu versus vmbilicum: In fluxu vero alui à pede sursum reducta palma: quod ipsum etiam factitare soleo, si quando mulier vteri affectib est obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, strangulatione, qua suffocari videtur fœmina, vaporibus sursum delatis, vel venam circa talos incîdi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaq. auerti ac deorsum ferri curo, vel iniecto clystere, aut ano subditis balanis, seu, vt vulgo vocant, suppositoriis. In procidentia vero vteri vbi omnia deorsum feruntur, tanquam resoluta corporis compage supernas partes ligamentis adstringi, vberibus cucurbitulas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quo omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi possunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauseanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægre assumta alimenta concoquit, præter vina aliquot generosa & calorifica, vt sunt Hispanica & Cretica, Zinziberis radix succosa, melle condita, *Groen gingiber ghecensiit*, Belgæ vocant, præ-

Potentiæ naturales 4.

Zinziberis effectum.

clare concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitosis contractos discutit. Quocirca & oculorum caligines ex densis crassisque humoribus è stomacho sursum delatis natos dispellit. Nonnullis hanc in obsoniis & condimentis præscribo, præsertim vliginoso vdoq. stomacho obnoxiis, aliis qui ex zythi vel cereuisiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebrisque ructibus infestantur, aliquot ramenta cum momento salis deuoranda præcipio. Dici enim vix queat quantopere inflationes & tormina mitiget. Accendit quidem vtiq primo gustu hæc radix linguam, verum nullam sitim excitat: sed quum saliuam & pituitosum vndique humorem è capite, faucibus, stomacho eliciat, linguam vdam præstat, ac saliuali humore fluitantem, eoq; fit vt nulla vel siti vel siccitate os afficiat. Quocirca magno commodo septentrionales Belgæ huius radicis vsu ventriculum fulciunt.

Zinziber sitim non excitat.

DE OCCVLTIS NATVRÆ MIRACVLIS FINIS.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI PARÆ-

nesis, siue Exhortatio ad vitam optime instituendã, summis pariter atque infimis salubris cum primis & frugifera, siue corporis, siue animi incolumitati prospectum cupiant.

In Deum per Christum potissime defigendos oculos mentemq́ erigendam.

CAPVT I.

VISQVIS salutis suæ est auidus, sibique optime consultum cupit, atq; in hac vitæ statione iis excubiis aduersus imminentes casus, & quæ singulis momentis ingruunt incommoda, intrepide atq; inconcusse subsistere exoptat: in Deum opt. max. ac cœlestem Patrem per Christum defigat oculos, atq mentem quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec alio respectet, aut consectetur salutis præsidia, sed huic vni fidat atq. innitatur, illum colat, veneretur, suspiciat, ac salutaria quæque Mediatoris fiducia ab illo deposcat. Deinde sedulo excutiat atq attente secum ipse meditetur, quanta Deus erga genus humanum vsus sit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem instruxerit, qua illustrauerit dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc è terra conflatum euexerit.

Unde petẽda salus

Deus fons bonorum.

Magnificentia Dei erga homines.

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

QVum forma atq. externa corporis humani species, celsa illa quidem & erecta in cœlum, quo

Duplex hominis effigies.

condiſcat ad ſuam originem directos habere oculos,
Geneſ 2. præ cæteris animantibus ſpectabilis ſit atque artificioſe decenterq. expreſſa, tum interna effigies illum mirifice exornat, quod ad imaginem ac ſimilitudinem Dei ſit conformatus, hoc eſt, repræſentet ac referat opificis ſui eſſentiam, atque ad eius naturam proxime accedat Quæ vis excellens ac diuinitus illi infuſa tota in anima ac mente conſiſtit, ex archetypo ac diuinitatis ſacrario depromta, quo diuino munere conſequitur homo, vt ratione, iudicio, intelligentia imbutus, doctrinæ cœleſtis efficiatur capax, conceptaque Dei notitia, ac fidei lumine illi vniatur, ac totus in illum transformetur. Præter alias autem inſignes prærogatiuas hoc in primis conſequutus eſt homo, vt quum Deus cætera animantia ἄλογα finxerit, h. e. muta ac ſermonis vociſq. vſu deſtituta, illi loquendi munus indulſit, quo communicare aliis ſenſa mentis, atque animi conceptus poſſit indicare, & quod omnium eſt maximũ, Deoque gratiſſimum, vt conditorem, cuius notitiã per fidem mente conceperit, voce celebret, ſummiſque laudibus proſequatur. Hac enim ratione non ſolum illuſtratur nominis illius maieſtas & amplitudo, ſed etiam pro ingenij humani modulo, non nulla rependitur accepti beneficij gratia, ac profertur erga tam munificum Patrem grati propenſique animi teſtificatio. Quum autem Deus bonorum noſtrorum non egeat, nihil aliud à nobis exigit, quam amorem & gratitudinem.

Homo Dei ſimulacrũ

2. Cor. 3.

Quid hominem à beluis ſecernit.

Loquela ſingulare Dei donũ.

Gratitudinem Deus exigit.

Pſal. 15.

Deo nihil homine carius, omniaq; in eius vſum creata.

CAP. III.

Deus homini mire afficitur.

QVum aũt Deus vnice afficiatur erga hominem, atq huius animũ mentemq;, in qua elucet eius diuinitas, multis magniſque ornamentis illuſtrauit,

tum

tum etiam externis donis atque amplissima possessione rerum quas natura Dei ministra affatim profundit, cumulate illum instruxit, illique totius vniuersitatis præfecturam ac principatum attribuit, etiam infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non minus fruitur Creatoris munificentia, totiusque mundi amœnitate spectabili cum primis ac visenda, quã Regum quiuis copiis opibusque affluens; ita vt in hoc spatiosissimo orbis theatro versetur non vt exterus quidam & inquilinus, qui à mundanarum rerũ possessione sit alienus, sed vt κοσμοπολίτης, hoc est, mundi huius ciuis ac municipalis, omniumque rerum quas terra complectitur, dominus. In illius enim vsum, commoditatem, obsequium omnia creata sunt quæcumque cœli ambitu, terræq. ac maris complexu continentur: quod iis versibus Dauid operum Dei admirator vnicus testatur: *Omnia in vsum hominis condita.* *Homo mũdi pfectus.*

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum per vniuersam terram! *Psal. 8.*

Quoniam exaltata est magnificentia tua supra cœlos.

Quid est homo, quod eius sis memor, aut filius hominis, quod eius rationem habeas?

Minuisti illum paulum à Deo vel Angelis: gloria & honore coronasti illum, & præfecisti eum operibus manuum tuarum.

Omnia subiecisti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commõstrat, quanti æstimet Deus post Christum, hominem, quantaque sit apud illum eius existimatio cui naturæ vniuersitas subseruiat ac sit obsequiosa, adeo vt non solum res omnes creatæ commodis vsibusq; eius sint expositæ, sed Christus etiam huius causa se morti subiecerit, cuius fauore ac meritis pater omnia nobis affluenter donat. *Rom. 8.*

Quanta esse debeat hominis erga Deum gratitudo.

CAP. IIII.

ILlud autem præcipue hominis erga Deum non vulgarem amorem ac venerationem excitare debet, quod cum à Deo esset alienatus, atque ob violatum eius præceptum, in sempiternam mortem deiectus, pater cœlestis, singulari Christi fauore ac meritis, in gratiam receperit. Christus siquidem humanæ cladis misertus, hominem suo sanguine expiatum patri reconciliauit, ac deuicta morte, excussaq. sæuissimi hostis tyrannide cui erat obstrict⁹ & velut obæratus, in libertatem postliminio asseruit, atque in regni cœlestis hæreditatem restituit, sic vt, teste Paulo, non amplius simus alienigenæ atq; hospites Dei, sed ciues & hæredes, denique amici ac domestici eius, super Apostolorum ac Prophetarum fundamentum extructi summo angulari lapide Iesu Christo, per quem accessum aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Quocirca cum quisque nostrûm salutaris doctrinæ adminiculo per fidem ac lauacrum regenerationis Christo sit insitus, atque, vt Paulus ait, per renouationem Spiritus sancti quem effudit in nos opulente, gratiam & hereditatem consecutus: par est, ipsaque salutis nostræ instauratio exposcit, vt omni spe ac fiducia in tam munificum patrem, eiusq filium Iesum Christum qui mortem & peccatum aboleuit, collocata, illi nos submittamus, illi nostram vitam, mores, studia approbemus, summaque animi puritate, moribus sanctis & inculpatis, precatione assidua ac feruenti, illum nobis deuincire, illiusque fauorem ac gratiam demereri enitamur.

Hominis reconciliatio.

Ephes. 2.

Tit. 3.

2. Tim. 1.

Deo vita nostra approbanda.

Baptismus

Baptismus quid homini conferat, quid moneat.

CAP. V.

QVoniam autem Baptismus seu sacra lotio primus est in Ecclesiam cœtumque ac consessum fidelium ingressus, ipsaq; ianua & vestibulum, hæc in spem ac fiduciam salutis nos deducit, per fidem enim & pœnitentiam, hoc est, anteactæ vitæ detestationem mortificato corpore, menteque renouata, Christo inserimur, qui animi nostri labes ac vitia, adhibito externo hoc symbolo abstergit, eluit, abolet, infuso mentibus nostris Spiritu sancto, per quem concepta certitudine salutis, cōfidenter clamamus, Abba pater. Quæ geminata atque identidem duplicata inuocatio tam est efficax & præsentanea, vt omnia à munifico patre consequatur, modo quis sua vota ac preces, suas postulationes ac suspiria per Christum eo dirigat. Hoc enim duce ac mediatore qui nobis gratiam suo sanguine promeruit, nihil nō eorum quæ nobis salutaria sunt, obtinemus, nec vnquam orationes nostræ irritæ sunt aut inualidæ Neque enim obsurdescunt aures tam munifici patris ad illorum precationes, quibus redimendis filium suum vnigenitum impendit.

Baptismus quid efficiat.

1. Iohan. 5. Iacobi 1.

Oratio per Christum efficax.

Post Deum, in proximum proferenda caritas.

CAP. VI.

CVm autem in Deum, cui nihil non debemus, & in quē omnes humanæ vires quæ in mente, corde, anima, spiritibus consistunt, effundi debent, potissime proferenda caritas: tum vero in proximum, hoc est, eiusdem cum vnoquoq. nostrûm naturæ & conditionis amor dirigendus non contractior aut remissior, quam quo quisq; nostrûm seipsum complectitur, sic vt omnes illi non grauate operam suam præstent, & si quando res poscat, ac se offerat

Deut. 6. Leuit. 7. Marc. 12. Luc. 10.

Caritas erga Deum

Amor erga proximum. occasio (quam etiam captare par est) subueniant egestati atque adsistant consilio ac opibus. Hic enim est potissimus fidei fructus, ac syncera minimeque fucata Christianæ professionis testificatio.

Quanta esse debeat erga parentes liberorum pietas.

CAP. VII.

CÆterum cum omnia Deo, plurimum patriæ & amicis, tum vero non parum multa parentibus debemus. Quis autem cultus & veneratio iis præstari debeat, nihil necesse est operosius præscribere; cum cuique natura sit insitus amor & propensio erga suos, etiam Ethnicis, teste Christo, sic vt is affect⁹ (etiamsi præstetur officium) nō laudem promereatur, sed crimen effugiat. Hoc tamen ab ineunte ætate sedulo cuiq. inculcandum, vt parentes, quorum opera ac ministerio vitæ primordia lucisque huius auspicia est consecutus, intime impenseque diligat, ac summo amore prosequatur, sic vt illis in omnib⁹ quæ dictat ratio atque exigit æquitas, morem gerat atq. obsequatur, quemadmodum Christus subditus legitur Mariæ matri & Iosepho. Est enim Deo grata pietas, & obsequium cultusq. parentibus exhibitus: quod etiam studiose præscriptum est cum in veteri, tum nouo testamento. Scitum est illud Pittaci philosophi, Qualia stipendia parentib. intuleris, eadem à filiis expectato. Quo spectat illud Christi latius se proferens, Qua mensura metimini, eadem metientur vobis alij. Ex huius enim rei errore ac negligentia plerumque euenit, vt parentes experiantur suos liberos contumaces atque immorigeros, minusque obsequentes, sic vt proles iam adultę progenitorum monita respuant atque aspernentur, idque merito ac iusta nonnunquam talionis vindicta, quod se parum commodos præbuerunt suis maioribus, atque in illos fuerunt contumeliosi.

Matth. 5. *Proles parentib. afficiantur.* *Prou. 28.* *Luc. 2.* *Exod. 20.* *Deut 5.* *Matt. 15.* *Ephes 5.* *Matth 7.* *Marc. 4.*

Qualem se quemq; præceptori exhibere conueniat.

CAP. VIII.

PRæceptoribus qui te instituunt ac mentē doctrinæ studiis expoliunt, non minorem quam parentibus honorem exhibeto. Sic Iuuenalis maiores laudat, illorumq; Manes fausta boniq; ominis precatione prosequitur, quod singulari fauore & beneuolentia præceptores æque ac parentes essent complexi: *Præceptori honor deferēdus.*

——— *Dent*, inquit, *Satyr. 7.*

Dij maiorum vmbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesq; crocos, & in vrna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti. voluere parentis
Esse loco.

Sic Fabius commonefacit discipulos, vt pręceptores nō minus quā ipsa studia ament, & parentes esse nō quidem corporum, sed mentiū credant. Paria enim sunt atq; eiusdem propemodum naturæ, nasci & institui. Alterum siquidem corpus procreat, alterum mentem informat. Quod si progenitores humanitatis studiis imbuti, instituendis formandisque suis liberis operam impendunt, vel si iis adminiculis destituti, adhibito præceptore erudito ad consequendam sapientiam atq; eruditionem sunt adiumento, nihil illis conferri potest ad decus & ornamentum virtutis vberius. Hac enim instituendæ vitæ ratione non solum exornatur mens præstantissimis virtutibus, integritate vitæ, morum probitate, cōtinentia, mansuetudine, placabilitate, modestia, humanitate, iustitia, temperantia, comitate; sed etiam vltro accedunt ac deferuntur propemodum inuitis ac repugnantibus opes, dignitates, honores, ad quę illis eruditio aditum patefacit. *Lib. 2. c. 10.* *Institutio mentem exornat.*

Quibus potißime in humana societate honor exhibendus & reuerentia.

CAP. IX.

CVm cuique pro sua dignitate atq; ordine honor deferri debeat, vt etiam Paulus præcipit, tum

Rom. 13. præcipue senectuti prouectæque ac canescenti æta-
ti, quo omnes properant; hoc officium præstari par
Leuit. 19. est. Sic ex Dei instituto Moyses: Coram cano capite
Senes honorandi. assurge, & honora personam senis. Obseruari hoc
etiam Lycurgus Lacedæmoniorũ legislator statuit,
qui maximum honorem nõ diuitum & potentum,
Quib⁹ honor deferendus. sed pro gradu ætatis senum esse voluit. Nec sane vs-
quam terrarum senectus honoratior. In hunc ordi-
nem referendus Magistratus ac Cõsularis Prætoria-
que dignitas, cuius prudentia atq; auctoritate Rei-
publ incolumitas subsistit, omniaque perficiuntur
Rom. 13. tranquilla ac pacata. His accedunt quotquot sunt
Magistratus honorandus. spectatæ probitatis, ac maturæ ætatis viri, vel proce-
res ex illustri familia oriundi, aut etiam literarum
studiis exculti ac doctrinæ ornamentis perpoliti.

Ministri Ecclesiæ honorãdi. Illis vero qui Ecclesiæ ministerio ac sacris functi-
onibus insistunt, formandisq́ mentibus, ac corrigen
dis deprauatis hominum moribus singularem ope-
ram impendunt, primas potioresque partes in hoc
negotio atque officij huius obseruatione defero. Sic
1. Tim. 5. Paulus presbyteros, hoc est, qui grauitate morum,
senili prudentia, vitæ integritate prælucent gregi, ac
Rom. 12. 13 salubri doctrina, puroque ac syncero Euangelici ser-
Philip. 2. monis pabulo famelicam turbam pascunt, duplici
honore dignos pronuntiat, omniaq vberius ac cu-
mulatius in illos conferenda, non solum pro ætatis
ratione reuerentiam, sed ea subsidia etiam quibus
frugaliter ali possint, ac rem domesticam necessaria
supellectile habere instructam.

Quid præstet homini institutio, & qualis ea esse debeat.

CAP. X.

Institutio qd homini præstet. MAgni refert qua quis ratione instituatur, quo-
circa cum primum ætas disciplinarũ est capax,
atque ad studia literarum apposita, mature liberali-
bus

bus atq. ingenuis artibus imbuatur. Iis enim potissimum natura hominis ad probitatem fingitur atque humanitatis cultu perpolitur. Auspicatissimum autem institutionis initium ab informandis moribus sumitur Quamobrem adolescens studiis destinatus, primum mores componat, deinde eloquentiam ac dicendi peritiam addiscat, quæ male (vt Plinius ait) absq moribus concipitur. Potior est enim ratio honeste viuendi, quã polite ac diserte loquendi: Ipsaq. vitæ integritas, quam eloquendi peritia, optabilior: quanquã hæc coniuncta atq. indiscreta esse conueniat, deniq alterum alteri adminiculari. Pari modo de verborum rerumq delectu ac iudicio ratiocinandum tametsi enim rerum, quam verborũ cognitio optatior, res tamen dilucidis aptisq verbis explicandæ. Quin ipsa vitæ præcepta quæ animo cultum adferunt, mentemq informant pietati, licet per se honesta sint ac salutaria, plus tamen (vt Lactantio & Fabio visum est) ponderis ac momenti obtinent ad persuasionem, quoties pulcritudinem rerum, claritas orationis illuminat. Efficacius enim in animos hominum influunt quæ vi sua instructa sunt, & dicendi artificio illustrata. Et quanquam non minus anxie verbis inhęrendum (vt scioli quidam factitant rerum cognitione destituti) præstat tamen eloquentiam dicendiq. ornatum prudentiæ coniungere: ne verba obsoleta, barbara, inepta, exotica in loquendi vsum irrepant, quibus obscuratur potius, quam nitescit quamlibet sententiosa oratio. Quod si verbis comtis ac nitidis sapientia desit, nec vlla subest sententiarum grauitas, laudari potius meretur indiserta prudentia, quam futilis ac stulta loquacitas. Est autem, Cicerone teste, eloquentiæ, vt cęterarum rerum fundamentum, sapientia. Scite illud Horatius, quod in omni professione cuique imitandum,

Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ,

In Epist.

Paranda rerum & verborum notitia.

Lib. 1. c. 1.

Lib. 1. c. 3.

Vitanda barbaries.

Lib. 2. de Orat.

In Arte Poetica.

Aut simul & iucunda & idonea dicere vitæ.
Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

Sacra vero Scriptura sancti Spiritus afflatu prodita nullis humanis præsidiis indiget. Ea siquidem nō eloquentia, non verborum ornatu mētes afficit, sed arcana quadam ac diuina vi animos hominū allicit ac transformat. Quod ipsum cum testatum esse vellet Corinthiis Paulus Apostolus, Cum, inquit, primū vos adirem, atq; oracula Dei vobis patefacerem, nullo orationis apparatu, aut sapientiæ eminentia vsus sum, nec sermo ac prædicatio mea fuit in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed diuina potentique demonstratione, vt fides vestra non consistat in sapientia hominum, sed Dei potentia. Quibus verbis non reiicit verborū ac sententiarū grauitatem, qua affatim instructus erat, nec sibi adimit persuadendi vim & efficaciā, qua adhibitis firmis rationibus, atq; appositis verbis hominū animos ad veritatis cognitionem pertraxit: sed commonstrare voluit professores Euangelicos non eloquentiæ viribus fidere, aut verborū lenociniis conciliare sibi animos hominum, sed spiritu & virtute Dei. Itaque loquitur Paulus sapientiam inter perfectos, sapientiam quidem non seculi huius, neque principum seculi huius, hoc est, Oratorum qui abolentur, & quorum euanescūt orationum fumi, sed loquitur sapientiam Dei in mysterio reconditam, quæ efficacius afficit mentes hominum, atque acriores infigit aculeos, quam vlla humana doctrina accuratissimis verbis culta atque expolita. Viuus est enim sermo Dei & efficax, vt is ait, & penetrantior quouis gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, compagumque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionis cordis. Sic Deus apud Hieremiam, Nunquid non sunt verba mea quasi ignis, & quasi malleus

1. Cor. 2.

Pauli mēs explicatur.

Sacra Scriptura non ieiuna.

Hebr. 4.

Sermo Dei ignitus.

Cap. 23.

malleus conterens petras. Agnouit id ipsum Dauid qui vim & flammas verbi Dei in animo est expertus: Ignitum eloquium tuum vehementer. & Solomon, Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Quocirca non censeri debet ignorantibus otiosa & insipida doctrina Christiana, quæ tam cœlesti ac salutari virtute mentes hominum imbuit. Non autem fuisse disciplinarum rudes sacros vates, sed rerum ac verborum cognitione exacte instructos, vel illud argumento est, quod passim in Bibliis extent tot insignes parabolæ, tropi, metaphorę, collationes, locutiones figuratæ, similitudines ex animantibus atque herbis, totaq natura rerum quæ latissime patet, desumtæ, quibus prophetarum conciones nitescunt atq. illustrantur sic, vt nihil tale obuium sit in humanis disciplinis, nec vsquam se offerat tanta verborum ac sententiarum maiestas, quæ mentes humanas possit afficere, atq ad amplectendum tam salutaria dogmata incitare.

Psal. 118.
Prou. 30.

Prophetæ rerum cognitione imbuti.

Prophetæ eloquentes

Vnde morum integritas, atq; optima vitæ præcepta petenda.

CAP. IX.

MOrum integritatem ac salutarem instituendæ vitæ rationem ex decretis Christi, cui sumus initiati, ac nomen dedimus, fidissime percipies, cuius doctrina eo efficacius mentem hominis afficit atq. transformat, quod diuini spiritus afflatu prodita nihil mundanæ fęcis admixtum habeat, nihil anilis superstitionis, quæ est vmbra quædam & fucatæ religionis species, redoleat, & quod omnium maxime est salutare, ab idololatria, hoc est, adulterino & pernicioso cultu qui alteri quam Deo attribuitur, remotissima. Quocirca cuicumque vitæ generi ac viuendi instituto te addicas, quodcumque studiorum genus arripias in quo meditaris consenescere; in Dei verbo eiusque placitis te exerceas atque ab ineunte ætate salutarem eius doctrinam amplectere. Animus

A Christo institutionis initia sumenda.

Ætas tenera optimis assuescat.

enim humanus ab ipſa infantia verbo Dei imbutus. eiuſque præſidio velut ſepimento vallatus, aduerſus omnes cupiditates ac vitiorum monſtra alacriter infractiſque viribus ſubſiſtit ac ſe tuetur. Hinc ſalubriter Hieremias, Bonum eſt homini, ſi aſſumſerit iugum Domini ab adoleſcētia ſua Adoleſcens enim, Salomone teſte, quam viam eſt ingreſſus, eam in ætate ſenili non deſeret. Cui illud Cypriani affine. Nec repente nec perniciter excutitur, quod diu vſurpatum ſenio vetuſtatis inoleuit. Quibus enim à prima infantia quiſque inſueuit, ea ingraueſcentibus annis non facile excutere poterit. Hinc ex inueterata conſuetudine tot paſſim ſenes temulenti, ſalaces, libidinoſi, ita vt iuxta Iobi ſententiam. Oſſa illorum impleantur vitiis adoleſcentiæ ſuæ, hoc eſt, Præter decorum atque ætatis rationem laſciuiant ac libidinentur, ſic vt ab inolitis vitiis nequeant deſueſcere aut extricari Sunt quidem nonnulli, qui vbi adoleſcentia deferbuit, atque ardor iuuenilis reſtinctus eſt, à vitiis quibus ea ætas obnoxia eſſe ſolet, reſiliant, atq: ad frugem moreſq. inculpatos ſe conferant. Sic Cicero in oratione pro Cælio, Multi & noſtra & patrum memoria ſummi ac clariſſimi viri fuerunt, ac quorum quum adoleſcentiæ deferbuiſſent cupiditates, eximiæ virtutes, confirmata iam ætate, extiterunt. Verum vt id nonnullis eueniſſe conſtat, qui vel anteactæ vitæ tædio, vel afflatu diuino, aut denique exhortatione ac monitis amicorum ad ſaniorem mentem reuocati ſunt: multi tamen opinione celerius ſublati, emendatioris vitæ propoſito ſunt fruſtrati, ſic vt illis damnoſa fuerit procraſtinatio, ipſaque occaſio reſipiſcentiæ elapſa ſit, priuſquam deteſtatis vitiis ſalutare vitæ inſtitutum potuerunt amplecti. Quamobrem præſtat, remota omni cunctatione, excolendæ vitæ laborem impendere, atque à teneris, optimis aſſueſcere potius, quā in lon-

Threnor 3 *Prouer. 22* *Cypriani ſententia.* *Iob 20.* *Iob ſententia explicata.* *Mature à vitiis reſipiſcendum.*

in longum differre melioris vitæ occasionẽ. Inculcat idipsum pluribus locis Paulus Apostolus, atq; in huius æui decursu prouide & circumspecte ambulandũ consulit, non vt insipientes, sed prudentes redimẽtes tempus, quoniam dies mali sunt. Quibus verbis cõmonefacit singulos, ne in hoc vitæ stadio sinãt elabi opportunitatẽ consequendæ salutis, sed singulis momentis oblatam arripiant eamq. redimant omniũ rerũ dispendio, ne oscitantes atq; incautos prẹter expectationẽ opprimi cõtingat. Christus quoq; passim socordes ac somniculosos ad excubias ac vigilãtiã excitat, illosq. multis exẽplis hortatur, vt saluti suæ inuigilent, velut strenui atq; exercitati milites, qui in statiuo præsidio collocati, semper in procinctu stant, nec vnquã remittunt custodiã aut excubandi industriam, ne quis inopinato in castra irrumpat. Vtitur hac Metaphora Abacuc, Super custodiam vel speculam meam stabo, & figam gradum super munitionẽ, & contemplabor quid dicat mihi. Assumit sibi personam excubitoris, qui tacite obseruat hostiũ insultũ atq; insidias, tota mẽte & cogitatione in Deum defixus, cuius fiducia se hosti opponit illiq; aditũ præcludit. Adducit autẽ Seruator appositissimas similitudines quibus quemque nostrum officii sui commonefacit, à castrensi vigilia & excubiis, à fure atque oppressore nocturno, à parientis repentino subitoque dolore, à Sponso qui progreditur ad exornandas nuptias, ab Heri ac Patrisfamilias latenti tacitoq. aduentu, ab ingruente calamitate & bello, ab imminẽte fame ac vastitate, à ficu protuberante ac proferente grossos suos, à mortis & iudicii die, tum plerisque aliis quibus nobis aures vellicat, atque ad obseruandam salutem nostram attentos reddit. Exhibitum est adolescentibus in ipso statim ætatis progressu salutare instituendæ vitæ exemplum à Christo, qui proficiebat ætate & sapientia coram Deo & homi-

Ephes. 5.
Coloss. 4.
Pauli locus explicatur.
Galat. 6.
Matth 13
Lucæ 12.
Christus ad excubias excitat
Cap 2.
Abacuc locus explicatur.
Simile à castrensi vigilia.
Lucæ 12.
Matt. 24.
1. Thess. 5.
2. Petri 3.
Lucæ 12.
Matt 25.
Marci 13.

Luc 2.
Adolescẽtia Christi laudata.

nibus, apud quos illum gratiosum ac fauorabilem reddidit modestia, ac morum integritas, quem in primis imitari par est, illiusq. exemplo ciuibus ac popularibus studium operamque suam approbare. Quod autem natus annos duodecim apud viros cordatos indolis suæ speciem exhibuit Iesus, multaque opportune atque apposite sit loquutus, interrogatus placide ac modeste responderit citra iactantiæ aut fastus vllam speciem, quæ vitia pręcocis ac confidentis ingenii puberibus inesse solent. Magnam huic rei rationem subesse interpretor, vt scilicet iuuenilis ætas, sumto à Iesu exemplo, primo quoq; tempore indolis suę aliquod argumentum proferat, ac vel parentibus vel ciuibus nonnullam virtutis incoatæ spem præbeat.

Christus scopus & vita exẽplar.

Quum autem opus sit ductore aliquo, qui velut indice viam commonstret, qua progredi possit, atq. optima vitæ exempla consectari, obiter commonstrabo, quas artes amplecti conueniat, quibus autoribus te addicere, quo solidam eruditionem assequaris, atque ad summa, vel illis proxima prouehi possis.

Qui autores ad expoliendam linguam mentemq; exornandã vsui, & quæ artes potissimum amplectendæ.

CAP. XII.

Optimi quiq; imitandi.
Simile ab insitione arborum.

AVtorum eum delectum habeto, vt probatissimos tibi legendos atque imitandos proponas. Insipientis est enim in imitatione atque æmulandi studio non optima quæque sectari. Edocuit nos id in natura rerum ipsa satio in qua lectissimum triticum mãdari terræ ac sulcis committi solet: ipsaque solerter excogitata insitio vel inserendi industria, in qua surculos maxime generosos ac feraces in alienam arborem inserimus. quod etiam obseruare solet in exprimenda pictura, Musica, poesi, arteque Oratoria, in quibus æmulator curiosus exactissima quæque

atque

atque ad vnguem facta imitari nititur. Hoc ipsum Paulus Apostolus obseruari vult in iis quæ ad pietatem ac dona spiritus spectant, vt ad ea adspirent atque enitantur quę inter hęc sunt potiora ac præcipua. Quisquis enim tali ratione vel studium vel vitę cursum instituit, nunquam illum insumtæ operæ vel impensi laboris pœnituerit, quod iis fere vsu venire solet qui superstitiosum vitæ genus amplexi sunt, aut quibus sermo incomtus, nec doctis vsitata loquutio magno tędio dediscenda. Quo mihi merito laudanda videtur studiorum alumna & nutrix Italia, doctaque Græcia, quarum institutum Gallia ac Belgica imitari non desinit, quod ætati teneræ optima quæque proponat Hac enim ratione efficitur vt adolescentes puritate verborum, ac sermonis elegantia imbuti, rerum cognitionem mature consequantur.

1. Cor. 12. Pauli exemplo ad summa enitendum.

Italiæ & Græciæ laus.

De ethnicis scriptoribus censura.

CAP. XXIII.

QVanquam non desint parũ æqui rerum æstimatores, qui autotes profanos (vt minus apposite nominant) exagitent atque explodant, nec vlla ab iis peti velint exempla vel expoliendæ linguæ, vel vitæ instituendæ, non tamen illos despiciendos iudico, sunt enim Poetæ, Oratores, comici, Tragici, Historici studiosę iuuentuti ad rerum verborumq; notitiam, ad artes liberales atque, ingenuas, ad solidas disciplinas adiumento, atque ad eas expeditum facilemque aditum patefaciunt.

Quæ linguam expoliunt, amplectẽdæ.

Merito autem magnaque ratione hæc studia, Humanitatis ac politioris literaturæ elogio insignita sunt quod teneram ac pubescentem ætatem comitate ac mansuetudine, moribusq. placidis imbuant. Ex iis etiam prouectiores maturæq ætatis viri concipiunt honesta oblectamenta, vitæq tædia, quæ fere negotiosos inuoluũt, discutiunt Quę res effecit,

Politiores literæ quid præstent.

In Epist. ad Nepot.

vt præter alios scriptores orthodoxos, Diuus Basilius cògnomento Magnus, nepotes suos ad Oratorum ac Poetarum lectionem sedulo inuitarit.

Poetæ officium, & quid studiosæ iuuentuti atq; etiam adultis conferat. CAP. XIIII.

Poetæ institutum

Li. 2. epist. ad Augustum.

Poeta exactus morum institutor.

QVam sit exactus linguæ & morũ institutor Poeta Oratori finitimus (quo nomine designatur artium liberalium vitæque instituendæ præceptor) Horatius eleganti carmine commonstrat;

Os tenerum pueri balbumq; poeta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & inuidiæ corrector, & iræ,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur & ægrum.

Tum alia quædam præcepta salutaria inculcat, tenellę ætati non seuere, non minaciter, non imperiose, ne ab instituto resiliant sed blande placide, suauiter, eaq moderatione atq. artificio tractat, quo stabularii ac domitores generosos equos palpo & popismate assuefaciũt subsilire, atq. artifici pedũ agilitate

Virg. Georg. 3.

Insultare solo, ac gressum glomerare superbum

Nec solum ista studiorũ oblectamenta adolescentibus spiritus animiq. vigorem excitant, sed etiã prouectioribus vsui sunt, siquãdo ab asperitate forẽsi, ac grauioribus seriisq rebus respirare liceat. Antiquissimum autem fuisse poetarũ genus, ac priscis seculis laudatum præter Theophrastum Cicero & Fabius testãtur: Nã illos cõstat incultos ac vagos, agrestesq. homines ferarũ ritu palãtes in ciuilẽ vitę societatẽ cõtraxisse: quod venusto carmine expressit Horati⁹,

Poesis artium antiquissima.

Lib. 10 c. 1

In art. Poe

Poetæ elogium.

Syluestres homines sacer interpresq; Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tygres, rabidosq; leones
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda

Ducere

Ducere quo vellet. Fuit hæc ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Hic honor & nomen diuinis vatibus, atq;
Carminibus venit.

De Hiſtoriarum Vſu & vtilitate

CAP. XV.

QVum hiſtoria, hoc eſt, rerum geſtarum fida narratio nõ minus habeat vtilitatis, quam oblectamenti, ac præter amœnitatem lectionis, vberrimum prudentiæ fructum adferat: par eſt vt in hac ſe quiſque ſtudioſe exerceat. Quem autem vſum fructumque habeat hiſtoria, Titus Liuius ſic obiter indicat: Hoc illud eſt præcipue in cognitione rerum ſalutare ac frugiferũ. Omnis te exempli documenta tanquã in illuſtri poſita monumẽto intueri, inde tibi tuæq. Reip. quid imitere capias, inde fœdũ incœptu, fœdũ exitu quod vites. Sic cum quidã à Zenone ſciſcitaretur, qua quis ratione felix effici poſſit. ſi, inquit, in ſuperiorem ætatem intendat oculos, hoc eſt, ſi maiorum res geſtas, ſi veterũ monumenta intueatur. Eſt enim hiſtoria, Cicerone teſte, lux veritatis, temporum cuſtos, vita & ſtabilimentum memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, in qua omnia deſcribuntur ornate & copioſe, ſummaque vt par eſt, fide ac veraci rerum geſtarum narratione. Aperiunt autem ſacra Biblia ampliſſimum hiſtoriarum campum, ac fuſiſſimas rerum geſtarum narrationes exhibent, in quibus ſalutaria documenta atque ad vitam inſtituendam idonea exempla deſumi poſſunt, quorũ pleraque ſtupenda Dei iudicia oculis mentique obiiciunt, & quemque noſtrum commonefaciunt, quam ſit deteſtabilis Deo idololatria ac diuini verbi contemtus, nullaque affici erga ipſum reuerentia, atq. aliunde conquirere ſalutis præſidia.

Vſus hiſtoria

Ex Liuio hiſtoria commendatio.

De Oratore.

Ciceronis de hiſtoria iudicium.

Biblia ſalutares hiſtorias exhibent.

De comœdia. CAP. XVI.

Comœdiæ vſus. Hiſtoriæ affinis eſt Comœdia humanæ vitę ſpeculum, in quo quiſq. mores affectuſq, ſuos atq. expreſſam quotidianæ vitæ imaginem ſub alterius perſona perſpicit ac contemplatur, ſuaque vitia aut virtutes obſeruat, iucundo genere, vt Cicero ait, eleganti, vrbano, ingenioſo, faceto, quo exercitii genere omnes fere nationes in ſuo quæque idiomate vtuntur, magna nonunquam licentia ac dicendi libertate, ſic vt iuxta Horatium, libertas in vitium excidat, quod in ſectandis vitiis plerumque ſint acerbiores: neque enim populares tantum atque infimæ ſortis homines notant, ſed in frequentiſſimo ciuitatis theatro optimates ac viros primarios exagitant, rhythmiſque aſperioribus perſtringunt. Qui ſi citra vllam contumeliam atque infamiæ labem, minuſq. ſeditioſis verſibus tale quiddam moliantur, atque in illos tantum qui id ſunt promeriti, linguas exacuāt; tolerari poſſe videbitur, quo morbidi illi contacto hulcere reſipiſcant, ſuique officii rationem habere meminerint. Belgæ hanc Comicam licentiam *Batamentem* vocant, vt Rhythmicos concentus & modulationes quibus fabulam ſuam peragunt, *Rym oft Dichten.*

Comicorũ licentia.

Comœdiæ moderatio adhibẽda.

Quædam didiciſſe oportuit. Hæc autem oblectamenta atque ingeniorum amœnitates tempeſtiue primiſque annis didiciſſe oportet, prouectioribus non addiſcere, nam floridæ ætati congruunt iſta ſtudia, quibus tamen maturior ætas, vbi ſuperioribus annis ea deguſtarit, aliquando ſe oblectare ac reficere poterit.

Nulla ætas ad diſcendum ſera. Salutaria vero quæq. ad virtutem ac probitatem profutura ſunt, non pudeat adulta, imo ne deuexa quidem atq. inclinata ætate diſcere: ad ea enim conſequenda nullum tempus vel ſerum, vel intempeſtiuum eſt vt nec reſiliendi à vitiis.

De eloquendi dicendiq; peritia, quæ nulli non, cuiuscunq; sit idiomatis, vsui est & necessaria.

CAP. XVII.

RHetorica siue ars Oratoria, cuius munus est apte, distincte, ornateq. dicere, ac lectissimis verbis, grauibusq sentētiis auditorū animos allicere atq. inflāmare, illis præcipue vtilis & necessaria est, qui cōcionandi munus obeunt, qui Remp. administrāt ac Magistratus fungūtur officio, aut in consulari dignitate vel Prætorio ordine constituti sunt, qui in militari discordia ac castrensi fremitu, tumultuq. populari ac seditione ciuili versantur, quorū interest atq. autoritas exposcit, inconditæ multitudinis animos furore accensos, regere consiliis ac maiestate verbórum mitigare Neq. enim semper minis, terrore, vi, sæuitia, ferro suppliciis coercendi subditi (nisi res cruēta remedia exposcat sedandæ seditionis) sed placidis verbis, oratione medicata, vultuq. ad grauitatē ac constantiā composito, ab improbis conatibus ad officiū reuocādi. Eadem prudentia ac dexteritate vti decet patrem familias erga domesticos, & præceptores erga tumultuosi ingenii discipulos. *Eloquētia quib. vsui.* *Eloquētia seditiones sopiuntur.*

Ad quas disciplinas nobis aditum patefaciant humanitatis studia.

CAP. XVIII.

COnferunt autem humanitatis studia seu liberales disciplinæ non solum ad expoliendam linguam verborum lenociniis atque orationis illecebris, sed ad artes vitæ vtiles & necessarias, Physicam, Medicinam, Iurisprudentiam, & in qua præcipue conquiescit & solatia concipit humanus animus, Philosophiamnon equidem humanam, sed cœlestem, qua Christo duce Dei cognitionem, amorem, fiduciam concipimus. Omnes enim artes in quibus se exercet humana industria, huc referri debent, atque in hunc scopum dirigi. Non sunt hanc con- *Literæ politiores, studia exornant.* *Christi philosophia.*

ſequuti mundanæ ſapientiæ profeſſores,qui a veritate deuii, falſa pro veris, inania pro ſolidis, fucata pro ſynceris,dubia pro certis, pro ſalutaribus noxia hominum mentibus ingerunt:quod afflatu diuino ſint deſtituti.

Tres diſciplinæ potiſsime vtiles.

Cum autem inter cæteras,tres potiſſime ſint diciplinæ quæ non ſolum profeſſoribus decus & emolumentum adferunt (tametſi id non magnopere ſpectari debet) ſed etiam popularib. vſui ſunt atque ad vitam commode tranſigendam adiumento: quam amplecti velis & cui natura ſis appoſitus, mature deliberandum. Theologia, hoc eſt, diuinarum rerum ſcientia afflatu Spiritus ſancti prodita, mentem informat pietati, & qua ratione Deus coli debeat, ac quiſq; ſalutem conſequi, demonſtrat, quæ (modo pure tradatur) tanto poſt ſe interuallo reliquas artes relinquit,quanto ſunt diuina humanis,ſolida caducis potiora Huius ſcientiæ ea pars omnibus ad ſalutem conſequendam eſt neceſſaria quæ mentem fide imbuit operibus caritatis exornata,vt alias fuſius ſumus teſtati. Per hanc enim, Chriſto duce, acceſſum aditumq; habemus in vno Spiritu ad Patrem. Medicina præſcripta frugalitate ac victus temperantia,rerumque ſalubrium vſu valetudini proſpicit ac morbis medetur Hæc,Plutarcho teſte, ſic eſt de numero artium liberalium, vt politiæ ſplendore, iucunditate nulla ſit inferior. Mercedem autem vberrimam confert ſui ſtudioſis, nempe præter rei familiaris amplificationem, corporis ſalubritatem, omnium rerum poſſeſſione præſtantiorem.

Theologiæ vſus.

Quæ pars Theologiæ omnibus vtilis.

Medicinæ vſus.

De tuen. valetud.

Amœna herbarum contemplatio.

Quid autem cum oblectamenti,tum vtilitatis adferat herbarum contemplatio, earumq; virium cognitio, quid ex diſſectione corporis humani membrorum,omniumq; partium obſeruatio,non facile cuiquam perſuaderi poteſt, niſi vſu & exercitatio-

ne id

ne id sit expertus. Iuris ciuilis prudētia summo semper in honore extitit, cuius munus est regere consiliis vrbes, fundare legibus, emendare iudiciis, *Iurisprudentiæ vtilitas.*

Consulere in medium, ac rebus succurrere fessis,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Quem ordinem siquis contemnendum putat, is, vt ait Cicero, reuellit non solum vincula iudiciorum sed etiam vtilitatis vitæq. communis, Huius præsidio fulciri Rempub. conspicimus, omniaq. inter ciues & populares tranquilla præstari & pacata, idque sacratissimarum legum auctoritate, qua princeps ac magistratus iustitiam exercet, acceptaq à Deo potestate (vt Paulus testatur) maleficos ac facinorosos supplicio afficit, bonos tuetur. Quocirca vult Deus singularem honorem & obedientiam præstari Regib, & qui Remp. administrant, modo æqua præcipiant, nec à verbo Dei aliena. *Pro Cælio.* *Iurisprudentia Ciceroni laudata.* *Ius ciuile Christo & Paulo probatum. Rom. 13.*

Certo fixoq; disciplinæ generi inhærendum.

CAP. XIX.

CVM nonnullis ita allubescant amœniora studia, vt in iis consenescant atque immoriantur, nec ad solidas disciplinas se conferant, consultum arbitror, vt qui frugem eruditionis percipere exoptat, nec oleum operamque perdidisse, id disciplinæ genus adsciscat ad quod natura maxime sit idoneus ne inuita Minerua hoc est, repugnante natura, ac sinistro Genio aliquid aggressus videatur: deinde eius artis studio cui se addixit, sedulo incumbat, totoque impetu, ac summa contentione ad metam properet, quo decurso studiorum spatio plenam perfectamque eruditionem (modo id obtineri queat) *Certo disciplinæ generi inhærēdum.* *Inuita Minerua nihil.*

Indefesse studiis insistendum. assequatur. Cætera vero studiorum oblectamenta per interualla ac succisiuis horis, velut à labore respirans degustet, ea tamen lege vt ad solitum munus pensumque diurnum se conferat, atque animus ad intermissa studia reuocetur.

Quæ studia & occupationes operosæ ac minus frugiferæ, quæ noxiæ & perniciosæ.

CAP. XX.

Infrugifera studia reÿcienda. CAuendum autem, quod in nonnullis disciplinis quidam factitant, ne magnum studium multamque operam in res obscuras ac difficiles easque non necessarias conferas, sed in rebus honestis ac cognitione dignis multum operæ curæque te ponere iure laudauerim. Occupantur enim nonnulli quibusdam studiis, omnemque suam industriam in iis collocant quæ multum habent tædii, multumque anxietatis ac molestiæ, minimum vero laboris impensi fructum. *Astrologia quatenus exercẽda.* Vt sunt curiosæ nimis obseruationes & astrorum iudicia ex Chaldaica vanitate petita, quibus freti professores temerarii indubitanter pronuntiant, quid cuique euenturum sit, quo fato natus, quis illi futurus rerum euentus, quem quisq. habiturus successum, nunq̃ adhibita in consiliũ Dei prouidentia, cuius arbitrio mundũ hunc vniuersum *Cap. 47. 44.* cõstat administrari, quorũ temeritatem ac fortuitas prædictiones exagitat Esaias, atq. illos irridet qui ab iis responsa petunt, atq. ab huiusmodi impostoribus oracula sciscitantur. Sic.n. illis insultat: Stent & saluẽt *Cap. 10. Astrologiæ vanitas improbata prophetis.* te aruspices cœli qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, vt ex iis annuntiarent ventura tibi. Similiter Hieremias. Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes: quoniam leges populorum vanæ sunt, hoc est, apodixes seu demonstrationes eorũ fallaces sunt

& fu-

& futiles Quibus verbis sacri vates non prorsus damnant aut explodunt Astrologiã quę suum habet vsum & vtilitatẽ, sed huiusmodi professoribus insultant, qui diuinationum fucis atq. imposturis imperitæ plebi imponunt, ac credulæ turbæ fumos offundunt, inani rerum expectatione. His affines sunt vanitates Chiromanticæ quæ inspectis manuum lineamentis mira nugantur: fumi atq imposturæ Alcumisticæ, quibus nugatores persuadent se vertere rerum species atque argentum & ænea quæque in aurum demutare, quibus accedunt artes deteriores Necromantia, qua mortuorum corpora è sepulcris exciri solent, atque ab iis responsa peti, vt Phytonissam factitasse legimus, quæ vt Sauli gratificaretur, Samuelem ementita fictaque specie spectandum exhibuit. *Astrologia nõ prorsus explodẽda* *Artes quæ damnosæ.* *1. Reg. 28.*

Huic affines sunt Hydromantia & Pyromãtia, quę per aquam & ignem perficitur: multæq. aliæ præstigiæ Dæmonum, atq. incantationes magicæ. Ariolatio, Aruspicina, Augurium, Auspicium, hoc est, Diuinationes & quæ ex inspectione extorum auiumque cantu ac garritu sumuntur præsagia.

Inter hæc maleficia ac venificas artes refero, qui bus etiam in Belgica nonnullæ Stryges ac Sagæ vicinorum armentis atq. ouillo pecori detrimenta damnaq. inferunt, atque illis Dæmonum ministerio lac ac butyrum depeculantur, messesq & vineta depopulantur, ac conterunt Quin & manibus virile robur eripiunt, ac velut emasculatos ad congressum Genialem reddunt impotentes atq. inualidos: quod mihi aliquando questi sunt viri robusti ac lacertosi, qui se deplorabãt in eunuchos ac spadones degenerasse magno suo pudore, vxorumq. damno, quibus ego medelam atq amuleta adferre studui, admotis herbis quæ ad tales præstigias, Dei munere efficaces sunt & præsentaneæ. *Incantatio damnosa.*

Huiusmodi autem fascinationibus fatigare ingenium, non solum superuacaneum & inutile, sed etiã exitiale & damnosum; nam legibus diuinis & humanis morte plectuntur, atq. ad palum alligati ignitis facibus exuruntur qui maleficas vllas artes Cacodęmonum opera exercent Qua autem ratione incantamenta abigenda, expugnandaque sint, in calce libri indicabimus, vbi de Maiestate nominis IESV tractabitur, ne hic ordo atq. orationis series interrumpatur.

Deut. 18.

Non minus animo mentiq; prospiciendum, quam corpori.

CAP. XXI.

Cultus animo & corpori impendẽdus.

CVM autem homo ex corpore & anima constet & conflatus sit, omni prouidentia vtriusq partis incolumitati inuigilandum. Anima potissima hominis pars est. Corpus animæ domicilium. Illius imperio, huius seruitio ac ministerio magis vtimur. Vtriusque igitur nõ segniter habenda ratio Si enim damus operam, ne ædes nostræ palustres sint & vliginosæ ne tectum & culmina pluuiæ ventisque exposita rimis fatiscant; ne denique vestes ac tegumenta situ obducta minusque ventilata tineis blattisque scateant: quanto magis corpori prospicere par est? cuius vitia animum quoque per consensum ac lege consortii afficiunt, atque vltro citroq. commeant. Nam

Simile à rebus domesticis.

Horat.

——— Corpus onustum
Externis vitiis, animum quoq; prægrauat vna,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Cui illud Sapientis affine, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam ac sensum deprimit multa cogitantem.

Corpori itaque aliquid tribuendum, cuius fultu-

ris

ris(vt Plinius ait)animus ipse sustentatur. Obseruauit id Paulus, qui Timotheo interdicta aqua, moderatum vini vsum præscripsit, quo fulciret stomachũ, atque in Euangelii propagatione esset alacrior Corpus enim inculpate constitutum, animo commodius subseruit, nec menti in altissimarum rerum contemplatione officit aut est oneri *1 Timo 5.*

In primis autem menti prospicere, illique cultum adferre conuenit, quod nulla re efficitur melius quam firma ac stabili in Deum fiducia, quæ in certissimam immortalitatis spem hominem erigit, atque animo metum mortisque formidinem eximit. Vt autem cibus corpori alimentum: ita Dei verbum pabulum ac fomentum animo, quo vno concitur in mente pax & tranquillitas, qua nihil homini in huius vitæ cursu optabilius aut expetendum magis. Quanto autem diuexentur angore ac mentis inquietudine impii, quam sæuam experiantur animi carnificinam, facinorosi etiam externus habitus corporis indicat. Est enim nequitia vltrix sui sic, vt quam semel occupauit mentem, nunquam securam esse patiatur, sed continenter perturbationibus exagitet. Quod etiam Esaias eleganti similitudine ab æstu, marinisque fluctibus desumta expressit: Impii cor tanquam mare exæstuat, & redundant fluctus eius in lutum & conculcationem, hoc est, mens illorum qui sceleribus contaminati sunt & nequitiis polluti, tumultuosa est, turbulẽta, inquieta. Cur vero vita suauis esse possit & iucunda, aut animus trãquillus & placidus qui corpus circumfert fœdissimis morbis inquinatum, & mentem obscœnis vndique vitiis obsitam & deformatam? Quamobrem cum magna malorum pars à vitiosis animi affectibus emergat, omnibus modis iis absistendum, ne quid incommodi corpus ab iis concipiat. Pari cura & studio aliud à morbis vindicandum, ne à corpore in ani-

Anima pabulum.

Impij inquieti.

Cap. 57.

Affectus vitiosi mẽti offi.iũt.

Humores praui mẽtem obnubilant.

mum aliquid labis aut contagionis transferri contingat. Cum enim humores praui ac vitiosi cerebro tetros fumos inferant, ad multa mala mentem impellunt atque incitant.

Qua ratione corpori subueniendum, vt inculpata ualetudine subsistat.

CAP. XXII.

Vtilis frugalitas.

SAnitatem tuetur, ac morbos propulsat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earum rerũ moderatione quæ ad stabiliendam valetudinem, viresq firmandas sunt necessariæ.

Artis Medi 85. Res quæ valetudini conferunt.

Appellantur autem istæ Galeno, causæ conseruatrices, quod habitum corporis conseruare sint idoneæ, modo iis commode atque opportune vtamur: Recentiores, res non naturales vocant, non quod præter naturam existant, sed quoniam extra corpus constitutæ, nec nobis, vt humores, insitæ: vsu effectuq. naturam, eiusq. facultates incommodo aliquo afficiant, si sinistre parumq. apte adhibeantur. Huiusmodi sunt circumfusus nobis aer, cibus & potus, somnus & vigilia, repletio, inanitio, affectus motusq animi, quorum quodque corpus humanum ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potissima sanitatis pars in salubri diæta cõsistat, studiose obseruandum, quid in ea corpori vel prosit vel officiat.

Et quum non minus fœda sit, quam noxia ac perniciosa valetudini ingluuies tantum cibi & potionis sumendum, quantum naturæ necessitas exigit, vtq. vires corporis alantur, non opprimantur.

Moderatio victus studiosis vtilis.

Est enim victus moderatio in omni studiorum, magnarumq. rerum occupatione, in perferẽdis elucubrandi laboribus, in obeundis muniis publicis vtilis cum primis & necessaria. Ea siquidem valetudinẽ firmam

firmam constituit, ea spiritus cum animales tum vitales, qui cerebro & cordi ascripti sunt, alacres reddit atque erectos ita, vt quæ quisque mente conceperit, expedite, nullaque molestia perficiat atque exequatur. Luxu autem atque intemperantia vitæ acciri morbos, impediri studia, honestas omnes cogitationes flaccescere, non progredi lucubrationes, labascere mentis alacritatem, vigorem animi extingui, hominesque ignauos effici, inertes, socordes, somniculosos, nec ad res vllas præclaras eniti, quotidiana exempla demonstrant. Quocirca qui studio literarum se addixit, atque eruditionem affectat, ita moderetur rebus suis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, sed appetitus rationi pareat, omniaque ad vsum vitæ ac naturæ necessitatem referat. Exigit id ipsum à suis professoribus Christus, eosque huiusmodi verbis ad temperantiam reuocat, Videte nequando grauentur corda vestra crapula & ebrietate, atque huius vitæ curis, subitusque vobis ingruat ille dies, tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem totius terræ. Qua cõcione infigit hominum animis sobrietatem, atque excutit rerum terrenarum amorem, in eoq; negotio illos persistere vult ad extremum vsque vitæ diem, nequid deterius illis obueniat. Scitum est illud Cornelij Celsi, Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis nimia satietas, sæpe inutilis nimia abstinentia, neque ex satietate fames, nec ex fame satietas: & immodica ingurgitatio idonea. Quamobrem inconsulte faciunt qui post pridianas epulas ac symposia mensasque Geniales postridie immodica inedia se macerant ita, vt defectu animique deliquio nonnunquam corripiantur, atque odoriferis reficiendi sint. Alii à ieiunio atque antecedentis diei inedia affluentius quam par est, cibo potuque se onerant adeo, vt nisi relaxentur, disrumpi videantur.

Christ⁹ frugalitatem imperat. Lucæ 21.

Lib 1. Vitanda satietas.

Liberalius aliquando accumbendum.

Liberalius aũt nonnunquam cœnare, ac cum æqualibus tempestiuis cõuiuiis se reficere nihil habet vitij, nullaq ratione improbari meretur, modo omnia moderate perficiãtur, atq intra mediocritatem, intra temperantiæ limites consistant. Huiusmodi em̃ laxamentis discutitur mœror & mœstitia, quę ex nimia intentione menti nebulam ac caliginem offundit, ipsosq studiosos extenuatis exhaustisq. spiritib. melancholicos efficit tetricos, taciturnos, morosos, atq ab omni sodalitate, ab omni consuetudine ciuili alienos: qui affectus à Philomusis, virisq. politicis ac literarum candidatis alienissimi esse debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudine ac gratiarum actione sumendos.

CAP. IIIXX.

In cibo Dei agnoscatur munificentia.

QVoniam aũt ex Dei munificentia rebus creatis affatim accumulate fruimur, omniaq. à mundi exordio in vsum ac commoditatẽ hominũ consecrata sunt: in ipso statim mensæ accubitu antequã manum patinæ aut alimẽtis admoueri cõtingat, in vniuersitatis Opificẽ erigenda mens est, atq alacri viuidaq. precatione impetrandũ, vt ea quæ sumturi sumus nobis per fidem salutaria efficiat, atq ad alendum fouendũq corpus efficacia, neq. em̃ in eduliis atq obsoniis nutriẽdi vis cõsistit ac vegetãdi potẽtia, sed in verbo Dei ꝙ tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deum omnia referenda sunt. Sic præter Paulum Prudentius commõstrat, à quo victus vitæq subsidia peti aut sperari debeant, nẽpe à Deo patre, a quo per Christum oĩa consequimur. Sic em̃ preces eo dirigit,

A Deo cibus nutriendi vim obtinet.

1. Tim. 4.
Rom. 14.
1. Cor 9.

Christe prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte salutiferam faciem,
Fronte serenus & irradia,
Nominis vt sub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te sine dulce nihil Domine,

Cathemer. lib. Prudentij hymn⁹, in mensæ accubitu.

Nec

Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atq; cibos
Christe tuus fauor imbuerit,
Omnia sanctificante fide.
Fercula nostra Deum sapiant,
Christus & influat in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos,
Denique quod sumus atq; agimus
Trina superna regat Pietas.

Instauratis cibo viribus ad gratiarum actionẽ Christi exemplo nos incitat, nam Seruator absoluta cœna non, nisi hymno dicto, à mensa se subduxit, quo agnoscamus ab opulenta largaq; Dei manu omnia proficisci, atq; eius munere nobis esse salutaria. Sic autem gratiarum actionem prosequitur: *Matt.26. Marc.14.*

Pastis visceribus, ciboq; sumto,
Quem lex corporis imbecilla poscit,
Laudem lingua Deo patri rependat.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.

Prudentij gratiarum actio.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatissimos autores, atque etiam in Bibliis eiaculationes passim obuiæ: verum nulla ad impetrandum efficacior, quam quæ à Christo præscripta est. Huc enim referri debet, atque ab hoc fonte promanat quidquid vel petitur, vel mente concipitur. Constat illa quidem verborum paucitate, ac sex septemve concisa membris, sed quæ tam sit fœcunda refertaq; mysteriis, vt omnia in se complectatur quę vel ad Dei gloriam, vel nostram necessitatem vsumque spectant, vel etiam proximi emolumentum. *Matth.6. Lucæ 11.*

Quomodo hospitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIIII.

QVod ad conuiuarũ hospitumq; rationẽ attinet, aut illorũ q̃ sympofia ac comessationes alterius *H[...]tes f[...]*

sumtu captant & venantur, prudentem ac circumspectũ quemq. esse decet. Primũ hospitalitatẽ, quam præter cæteros Apostoli collaudant, ac Paulus in Episcopo exigit, cuiq. curæ esse par est, ac modestis ciuib⁹ ędiũ vestibula ac cœnaculorũ aditus patefactos. Est enim, Cicerone teste, cum primis decorũ, hominum illustriũ domos patêre illustrib. hospitibus. In quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio atque ostentatio, apparatus, personarumq. respectus, Christus cõuocari voluit inopes atq. egestate oppressos, nulla spe redituri muneris aut impẽsi beneficii compensatione, nisi à patre cœlesti qui oĩa cum fœnore refundit. Verũ quũ sint impudentes quidam atq. attritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecundia vltro se conuiuiis ingerunt, beneq. pasti nonnunquã insalutato hospite tacite se subducunt: conuiuarum discrimen delectumq. habendum censeo sic, vt modesti admittãtur ac frugales: gurgites vero, liguritores, helluones, pamphagi, mensarũq. asseclę, qui pręter heri voluntatem impudenter irrumpunt, atq. vltro se ingerunt, occlusis forib. arcendi sunt, aut ciuilitate quadam ablegandi, vel si id obtineri nequeat, obiiciendæ iis in cœnaculo ascriptæ insigniores aliquot sentẽtiæ ac scite dicta, quæ illos officii sui commonefaciant, in quem vsum cum alia, tum istud in triclinio postibus affigi potest, illisq. spectandũ exhiberi, quo pudore suffusi meminerint decori.

Rom 12. 1. Tim. 3. Tit. 1. 2. Pet. 4. Hebr. 13.

Inopũ habẽda ratio. Luc. 14.

Hospitum habendus delectus.

Carmen conuiuiale elegans.

Vis conuiua meæ accubare mensæ?
Hæc serua paradoxa: Neminem nec
Dentatis salibus, nec inuido ore
Suggilla, appositis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare, noli
Nec traducere, nec calumniari.
Æquales cyathos caue propines.
Frontis pone minas seuerioris:
Et profer Veneres, iocos, lepores:
Grates solue Deo Hospiti rependæ:

Quod

Quod non messuit in suo nouali.
Hæc fac, si cupias bis esse gratus.

Non autem negligendam hospitum consuetudinem, ac conseruanda humanitatis atq. amicitiæ iura, prouerbiũ indicat, Salẽ & mensam ne prætereas: Quum enim veteres vltro citroq. inter se conuiuia agitarent, huiusmodi symbolis fouebant alebantq. semel initam amicitiam, atque illam communi mensa constabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ insimulari solent, qui Salem & Mensam essent prætergressi, hoc est, Amicitiæ tesseram confregissent, ac violassent fœdus intimamque vitæ necessitudinem, qua sale & pane inter se erant deuincti, atque eiusdem mensæ participes. Ad hoc symbolum spectat Dauidis illa querimonia, qua Christi personam referens, amicum ac familiarem proditionis ac perfidiæ insimulat, idque honesti specie ac simulato fictoque pietatis prætextu. Sic autem cum illo expostulat: Etenim homo pacis meæ in quo speraui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes, hoc est, conuictor erat, mensæq. eiusdem consors, extulit super me supplantationem. Tolerari, inquit, posset, ac minus indigne ferri, siquis hostis denũtiato per feciales bello, aperto Marte me esset aggressus: at illum mihi fraudes, dolos, insidias struere, atq. aduersum me ceruices erigere, calceque petere, qui cum mihi intercessit intima familiaritas, ac solitus sum arcana omnia communicare, intoleranda res est, & quæ perferri nequeat. Sic Christus huiusmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is sustulit aduersum me calcaneum suum: hoc est, hostis domesticus, quo nullus perniciosior, clancularijs ac clandestinis me consilijs opprimere meditatur; metaphora sumta ab amicis in speciem primaque fronte blandis, sed insidiosis, menteque venenata, qui latenter hominem

Prouerbiũ cõuiuiale.

Psal. 40
Ioan 13.

Dauidis locus explicatus.

Prouerbiũ in insidiosos. feriunt, ac postico calcem impingunt sic, vt quis malum intulerit, obseruari nequeat. Belgæ prouerbiali figura auersa cuspide ferire dictitant, hoc est, non à fronte sed à tergo atque auersa corporis parte, *van vachten, ende meet de cromme pticke steken.* Huic affinis alia Dauidis expostulatio, qua quæritur ab illo sibi inferri damna, cuius summa familiaritate vsus est, atque arctissimo Amicitiæ fœdere coniunctus sit, vt omnium consiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus secretorum conscius. Sic autem rei atrocitatem exagitat, Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Et si, qui me oderant, erexissent se contra me, abscondissem me forsitan ab eis. Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus, Qui simul dulces mecum capiebas cibos, & in domo Dei versati sumus cum consensu, &c. Versus sunt pathetici, hoc est, pleni affectibus, quibus se grauiter magnaque indignatione ferre declarat, quod qui hactenus fidi amici speciem præbuit, infestissimum esse hostem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. Quo autem graphice depingat exprimatque hominem versipellem & subdolum qui specie quadam assimulatæ amicitiæ ac virtutis, vultu, oculis, sermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ crimen adiicit, Mitiora sunt butyro verba oris illius, quum in corde eius instruatur bellum: Molliores sunt sermones illius oleo, quum sint re ipsa gladij & iacula. Qua similitudine designat fucatos ac malitiosos amicos, qui aliud in pectore clausum habent, aliud in lingua promtum, quique altera manu panem ostentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis specimen exhibuit Iudas Iscariotes, & post hunc plerique alij qui ab ipso edocti sunt, ac fraudulenta exempla sumserunt.

Psal. 54.

Dauidis locus explicatus.

Simile ab oleo & butyro.

De rei familiaris ac domesticæ cura, eiusq; administratione.

CAP. XXV.

QVod ad Oeconomicã, h. e. rei familiaris administrationẽ attinet, quæ Cicerone teste, ministra est ac famula corporis in ea stabilienda ornandaque quemq industriũ esse decet ac prudentẽ sic, vt eius amplificatio ad vsum vitæ necessariũ, ad commoditatem, ad ornatũ referatur, non ad luxũ ac delicias, non ad sumtuosas mensas atq. immodicos ferculorum apparatus, quæ opes quamlibet immensas exhauriunt atq attenuant. Quocirca in exornãdo conuiuio mensaq instruenda præ cęteris obseruãda frugalitas ac victus moderatio, omniaq euitanda gulæ ac libidinis incitamẽta, deniq bellaria delicatoria q̃ fere secundis mensis inferri solent cibo satiatis, quo denuo edẽdi cupiditas incitetur. Hæc ꝓfusio vitæq. luxus præter id ꝙ facultates iminuat, ac morbos pariat, etiam vbi vino incaluerunt, luxuriæ fomenta ministrat, ac lumbos incitat, partesq. abditas atque obscœnas tentigine afficit, qua prurire incipiunt, atq;, vt Apostoli verbo vtar, vri, hoc est, potentius ad Venerem incitari. Quamobrem Paulus nihil pro cupiditatũ arbitrio fieri vult, sed omnia ad necessitatẽ vsumq. naturæ referri, nõ ad luxum ac voluptatem, corpori mentiq æque damnosam Nemo autem ita obsurdescit ad naturæ sensum, vt corpus suum exosum habere sustineat; quin vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Christus Ecclesiam. Quo exemplo inuitat Apostolus maritos vt vxores suas ament, eamque curã adhibere studeant, quam quisq suo corpori adhibet, atq. illis præstet, quod Christus Ecclesiæ sponsæ vnice adamatæ præstitit. Cæterũ in rei familiaris administratione ac stabilienda firmandaq re domestica nequid illa detrimẽti patiatur, ita omnia moderãda sunt, ne vel prodigi aut profusi hominis nomen incurras, aut plus satis parci, aridi, tenacis.

Rei domesticæ procuratio.

Ciborum apparatus vitandus.

Eph. 5.

1. Cor. 7.

Rom. 13.

Ephes. 5.

Modus rebus adhibendus. Conseruatur quidem res familiaris parsimonia, eaque augescit & incrementa concipit: verum non in eam angustiam illa contrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuosque inedia conficias: quod sordidi quidam opulenti factitant, rursus ne, vt decoctores assolent, parta profundas, ac patrimonia dissipes, ascitisque aliquot huius notæ ac farinæ sodalibus qui ad hæc perficienda exhortantur, ac classicum canunt, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Necesse est sumtum faciat qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non potest constare quæstus, si illũ sumtus superat. Quam sententiam Belgæ ita efferunt: *Stelt v teringhe naer v neringhe.* Quo indicat ita moderandum sumtibus, ne immodica profusione rem domesticam imminui contingat, sed æqualis ac par sit census expensique ratio. Quocirca industrii Patrisfamilias officium est, pro tempore velut ex promtuaria cella quædam depromere, & quum res poscit, recondere. Etenim, vt habet Prouerbium, Sera in fundo parsimonia. Non est autem à nostro instituto, nec à Reip. commodo, ac rerum domesticarum cõseruatione aliena Lex quã Amasis Ægyptiorum rex promulgauit, Soloni Atheniensium Legislatori etiam vsurpata, qua cautũ est, teste Herodoto, vt populares atq. inquilini singulis annis apud prouinciarum Pręsides demonstrarent vnde viuerent, & qua re sibi victum compararent, qui id proferre non possent, nec testarentur se legitime viuere, morte plecterentur. Qua edicti seueritate coercere voluit otiosos, ne ad latrocinia ac prædationes illis pateret aditus: quo fere deueniũt, quibus alea, scortis, compotationibus paterna hæreditas decocta est, ac funditus exhaustũ patrimoniũ. Ex his emersisse opinor apud Corinthios, Legem sumtuariam contra prodigos, & qui suas facultates temere profundunt, aut sumtuosius magisq; effuse conui-

Prouerbiũ frugalitatem commendans.

Damnosa est sera parsimonia.

Lib 3. Euterpe.

Lex Amasis contra otiosos.

conuiuantur, quam res familiaris ac prouentus annuus exigit. Quam cum Diphylus apud Athenæum referat, ac Latinis versibus expresserit Erasmus, de omni disciplinarum genere optime meritus, non grauabor adscribere, quo Magistratus rationem modumque ineat, qua effici possit, vt ciuitates ac suburbana prædia minus infestentur à violentis grassatoribus qui interdiu ac noctu facultates quietasq. hominum possessiones diripiunt, ac corpora immaniter excruciant, nisi confestim thesaurum proferant. His autem versibus exprimitur legis huius sentẽtia,

Lib. 6.

Lex sumtuaria Corinthiorũ.

Hoc lege cautum est hic apud Corinthios,
Si quempiam obsonare semper splendide
Videmus, hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum soluere expensas queat,
Perpetimur illum perfrui suis bonis.
Si forte sumtus superat ea quæ posidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in posterum:
Ni pareat, iam plectitur mulcta graui.
Sin sumtuose viuit is qui nil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam absq; malo vllo degere
Talem scias, sed est necesse aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio:
Aut in foro agere sycophantam, aut perfidum
Præbere testem. Nos genus hoc mortalium
Eiicimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non minus seuerus est officiorum exactor Paulus Apostolus, qui præcipit vt ignaui atq otiosi excusso veterno, operã manuariis opificiis impendant, quib. se & domesticos alant: quod tam rigide obseruari voluit, vt iis alimenta denegaret qui non insisterent labori, atq ad constabiliendã rem familiarem essent intenti, sed tanquã fuci qui apum laboribus & melli-

2. Thess. 3.

Paul⁹ ignauos extimulat ad industriã.

Pauli ad fures admonitio. ficationi insidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere nisi rerum curiositate occupati Ad hanc disciplinam ac *Ephes 4.* censoriam seueritatem Paulus etiam fures reuocat qui aliena compilant ac depeculantur; quos non solum cõmonefacit, vt ab aliorũ opibus manus abstineant, sed quæ honesto labore parta & conquisita sunt, egenis subleuandis impendant: ita siquid labis aut maculę contractum sit ex re aliqua infami & pu- *Luc. 19.* denda, bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui potest. quale exemplum editum est in Zachæo qui fœnore parta distribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores & vitia virtutis compensatione obliterentur, mutatis scilicet in diuersum affectibus, exutaque inolita naturæ prauitate ac vitiosa consuetudine.

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio. Studiosis virisque politicis inter cætera habenda somni & vigiliæ ratio Hæc enim si moderata sint & tempestiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in stabilienda firmandaq. valetudine. nam præter id quod corpus alacre præstant & vegetum, tum mentem quoq reddunt ad obeunda quęuis munia ac functiones erectiorem Somnus autem immoderatus atq; immodicus stupidos reddit homines, ignauos, socordes, obliuiosos, & qui non facile emergant atq; ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiusmodi conditionis homines ad exercitationes ac subeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somn' meridianus quando noxius. Quod ad meridianum diurnumq. somnũ spectat non consulo vt iuuentus illi assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempestiuis vel vigiliis, vel symposiis transacta sit: tunc enim citra incommodum admitti

potest

poteſt meridiatio:alias memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præſertim vbi cibo oppleti decumbunt quibus hoc quoque accedit incommodi, quod ſopore excuſſo nauſeabundi ſint atque oſcitent, paſſiſque brachiis pandiculentur, hoc eſt, membra quaquauerſum diſtendant, diffuſo vndiq; per corpus vaporum concurſu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *vvanluſt* noſtrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox deſignat vel à crapula, vel meridiano ſomno nauſeantes ac flaccidos, quique ſubinde ad oſcitandum impelluntur.

Pandiculari q.d ſit.

Helucus nauſeoſus affectus.

Senes vero & qui in ætate matura conſiſtunt, tuto meridiari poſſunt, hoc eſt, prandio abſoluto, modo nonnihil interualli intercedat, ſe ſomno dedere, præſertim æſtiuis menſibus cœloque feruido. quæ aeris intemperies homines ſomnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda eſt, vel in ſedili collocato corpore, vel in culcitram compoſito, capite ſublimius pauloq. erectius in puluinum inclinato. Tali enim ſomni laxamento ſpiritus cum naturales tum vitales, à quibus ſpiritus animalis qui cerebro inſidet, fomenta concipit, inſtaurantur ac reuiuiſcunt.

Meridiatio ſenibus commoda.

Vigilia autem intẽpeſtiua cum omni ætati noxia, tum ſenectuti nocentiſſima, vt etiam inedia, quorũ vtrumque cerebro ſiccitatem adfert, ac prẹter phreneſin & delirium quod inducit, totum corpus aridum efficit, ſqualidum, ſtrigoſum Quod ſi immodica vigilia, vel inedia, vel intẽpeſtiua lucubratione, aut etiã nimio labore, aut immoderata Venere vires attritæ ſint ac ſpiritus exhauſti, conſumtoque ſucco vitali macies contracta, humido alimento ac ſomnificis potionibus vires reficiendæ, quales ſunt lactuca, ſpinachia, maluæ effectu par, atriplex, bugloſſus,

Vigilia exiccat.

Somnifica q̃ cerebrũ humectãt. & quæ vulgo borago dicitur, semen papaueris recentis, nymphææ flores, vulgo nenuphar, vel liliũ aquaticum & palustre, Bataui seu Hollandi *plompen* vocãt, *oft vvaterlelien*, quibus accedunt violarum flosculi, nuclei pini, amygdala dulcia, pistacea seu fistici, ordei cremor, vuæ & passæ, & Corinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceis immunes, dactyli seu palmulæ, mala Medica seu corticis citri zaccaro aut melle conditi, iis enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis sedes velut roscido humentiq. vapore perfunditur, ac suaui halitu irrigatur, ex quo emergit somnus placidus ac quies minus turbulenta aut tumultuosa. *Somnolentia vt excutiatur.* Quod si quis sit natura somnolentior, nec illi incalescat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori insistat, vitet cibos omnes frigidæ humentisq. facultatis, eosq. assumat qui vi calorifica humores superuacaneos in quibus consistit somni causa, exiccant: quales sunt hyssopus, rosmarinus, saluia, origanum, amaracus, vulgo maiorana, cunila seu tymbra, brassica rubicunda, zinziber, piper, nux muscata, caryophylli, & pleraq. alia quę cerebrum vaporoso ac fumido humore oppletũ releuant, mentemq. densis vaporibus obnubilatam erigunt, atque ad concipiendas honestas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, deniq; aluus vel astrictior, vel laxior.

CAP. XXVII.

EAdem quoq; aliis rebus quæ valetudini vel prosunt, vel officiunt, adhibenda moderatio: quales sunt repletio & inanitio, qua scilicet corpus cibo potuque reficitur, vel humoribus oppletũ euacuatur. *Moderatio cibo adhibenda.* Vt autem frugalis esse debet ac temperata studiosis virisque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne spiritus extenuentur: quibus & id accu-

rate

ate obſeruandum, ne aluus ſit adſtrictior, aut plus
uſto laxior. Vtrumque enim (ſi modum exceſſerit) *Ventrem q̃ laxant.*
aletudini æque noxium. Si enim plus nimio pro-
uat ac ſit citatior, corpus aridum reddit ac ſtrigo-
um, ſomnique paucitatem infert, atque inducta ce-
ebro ſiccitate, memoriam imminuit: ſin vero ni-
nium areſcat ac ſit coactior, memoriam obnubilat,
tque oculis caliginem inducit, ſomniaque tumul-
uoſa ac turbulenta efficit, craſſis denſisq; humori-
us ad cerebrũ delatis. Quæ autem ventrem aluum- *Herbæ q̃ aluum lubricã præſtant.*
ue placide molliunt, ſunt violæ, lactuca, ſpinacia,
triplex, maluę congeneres, quam veteribus in eum
ſum commendatam Martialis indicat,

Exoneraturas aluum mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

His accedunt bugloſſus, & quæ vulgo Borago di-
itur, cheraphylum vel gingidiũ, vulgo *Keruel*, beta,
litum, pruna Damaſcena, vuæ paſſæ & Corinthiacę
ninutis acinis, mora, ficus. Medicamentoſa quæ id
ræſtant, ſunt mercurialis, fumaria, polypodium,
enna, Rhabarbaron, carthamus, epithymus, caſſia,
nanna ſeu mel aerium concretum. nam ſcamonea,
ripolium ſeu turbith, mezereon, &c. vires deiiciũt.
uocirca non niſi validis ea exhibentur, cum malo
odo malus quærendus ſit cuneus. Si autem venter *Quæ ventrem aſtringunt.*
nagis lubricus eſt, quam valetudini commodum,
ſti poteſt crebro vſu menthæ rubicundæ, & quæ in
fficinis paſſim obuia eſt, ex ea confecta mellagine
el ſyrupo. Ventrem quoque adſtringunt ac corro-
orant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid
x iis conficitur, roſæ rubentes iis accedunt meſpila
ntequam vliginem ſint perpeſſa ac tenereſcant,
orna lapidoſo quidem intus nucleo, ſed non inſua-
i inſipidoque ſapore, eoque acido atque adſtrin-
ente, Rhus Ponticum, noſtrates Ribes vocãt, quod
ppetentiam mire excitat ac nauſeam diſcutit, ipſiq;

ſtomacho retinendi cibi vires confert, præſertim æſtiuis menſibus, vbi bilioſus humor aluum proluit, ac fluxũ prouocat, in quem vſum ſuccus eius ſaccaro concretus, quem Rob Auicenna vocat, præſentaneus; nam aluum plus nimio profluentem cohibet, atquē appetendi vires languidas erigit, cibique auiditatem excitat, vt etiam mala punica, vulgo granata, rubentibus intus atque anguloſis acinis ſapore modo dulci, modo acido.

Rob quid Auicẽna.

Studioſis virisq; politicis ſæpius meatus per quos excrementa deferuntur, expurgandos.

CAP. XXVIII.

NOn fruſtra Deus humani corporis opifex tot meatus ac vias expurgandis humoribus proluendiſq. excrementis condidit, ne ſcilicet ex horum redundantia obrui hominem, atq emanantibus ab iis vaporibus ſuffocari cõtingat. Sic caput per nares, aures, palatum ſe emungit atque exonerat ſcreatu ac ſternutamento: Pectus & pulmo per vocalem arteriam tuſſi pituitam elicit: Stomachus ſeu ventriculus vomitu ac ructibus ſentinam exhaurit: Inteſtina per aluum ſe expurgant, ac poſtico emiſſis flatibus à ſordibus fęculentis cloacam proluũt: Renes & veſica per meatus ductuſque vrinarios lotium deriuant. Corporis autem ſuperficies per cutem poroſam ac multis minutiſque foraminibus peruiam fuligines ac ſudoriferos halitus diſcutit. Quocirca cum corpus inculpate conſiſtere nequeat, niſi ſingulæ partes bene conſtitutæ ſint, ſuoq. officio citra offenſam fungantur: danda cum primis opera, ne quis error aut intemperies ſuboriatur quæ organorum actionem vel vitiet, vel reddat deteriorem: horum enim miniſterio mens ipſa vtitur ac res præclaras perficit. Si morbus aliquis infeſtat, ſi caput grauedine tentatur, ſi pituita moleſta eſt, ſi calculus

Meatus expurgantur excrementis deſtinati.

au-

aut ſtranguria ſeu vrinæ ſtillicidium vexat, ſi caligo ac lippitudo oculos vitiat, ſi manus aut pedes articulari morbo tentantur,

Si mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget; *Horat. in Arte.*

minus expedite ſua munia ac functiones obit aut exequitur humanus animus. Quo mihi conſulto facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiuſque partes ab omnibus excrementis purgatiores efficere. Sic enim mens ipſa magis niteſcit atque ad quaſvis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obſeruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac ſtudio comparandi conquirendiq. eſt intenta, cum tamen Sanitas ſit auro potior, nec vlla res animi tranquillitate optabilior. Confirmat id verſibus hiſce Horatius, *Valetudo auro potior.*

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibusq; tuis: nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius,
Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. *Lib 1. Epiſt. 12.*

Et quo quemq; ad frugalem & moderatum rerum vſum reuocaret, ſubiicit,

——— Valeat poſſeſſor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti. *Lib 1. Epiſt 2.*

Hebreus Sapiens per omnia huius verbis ſic cōſonat, Præſtat pauperem eſſe ſanum & firma valetudine, quam diuitem male affecto corpore. Sanitas & bona habitudo eſt omni auro pręſtantior, & validum corpus immenſis opibus. Nullæ meliores ſunt diuitiæ, quam ſanitas corporis nec vllum oblectamentum maius, quam animi lætitia & gaudium cordis. Quocirca non eſt metienda felicitas opum affluentia aut proſpero rerum ſucceſſu, ſed corporis mentisq; inculpata ſanitate. Ille enim demum & viuit & valet qui horum commoditate inoffenſe fruitur. *Eccleſ 30.* *Sap. 4.*

Præcepta salubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo saluberrima, quæ quemque obseruare par est, Vesci citra saturitatem, Non refugere laborem, Naturę semen conseruare. Quibus opposui totidem insaluberrima, quæ præter morbos, præmaturam senectam accelerant, morteq. properata homines conficiunt, Crapula distendi, Ignauia torpescere, Immodica Venere eneruari. Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, salubre corpus constituat, exercitatio, excusso otio atque ignauia, idipsum agile reddit & expeditũ, tum si ab equino genere documenta sumere liceat,

Rebus naturæ mod⁹ adhibēd⁹.

Nulla magis animi vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere Amoris.

Virg. lib 3. Georg.

Siquidem intemperans ac libidinosa adolescentia effœtum corpus senectuti tradit. Quocirca cum in adolescentia, tum maxime in senectute moderandũ cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quæ vt iuuentuti turpis; ita, Cicerone teste, senectuti fœdissima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac castris opus est viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis ferendisque laboribus: ita in amore ac præstanda Venere vires exigũtur ad subeundos nocturnos labores ad deuorãda matrimonii tædia, ad perferendos vxoris procacis atque imperiosæ mores. Quamobrem nec senibus bellum, nec amor conuenit, quod vtraque res multas circumferat difficultates, molestias, incommoda, ad quæ senescens ætas impar est, atque iis perferendis inidonea. Expressit id eleganti carmine Ouidius:

Senectus, amor & Venus indecora.

Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello est habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Militiæ species amor est; discedite segnes.
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.

Lib. 1. Amor. Eleg. 9.

Nox & hiems, longæq; viæ, sæuiq; labores
Mollibus in castris & dolor omnis adest.

Quis autem non perspicit quam sit indecorum exoletum rugosumq; senẽ iuuenili more oscula figere, atq; in amplexus proruere? cum ad peragendos Hymenæos sit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta à quodam interrogatus, vteretur ne rebus Venereis: Dii meliora, inquit, libenter vero istinc tãquam à domino agresti & furioso profugi.

Existimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

Modis omnib. efficere studeas, vt tui ciues optimam de te opinionẽ concipiant, tueq; existimationi ac nomini laudabile testimonium deferant, deniq; preclare de te sentiant atq; honorifice loquãtur. Nec obseruare pudeat qua persuasiõe populares tui erga te sint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de se quisq; sentiat, aut loquatur, non solum, vt Cicero ait, arrogantis est, sed etiam dissoluti. Sic Christus sciscitatus legitur ab Apostolis, quã opinionẽ de illo conciperet promiscua multitudo, quos rumores de ipso spargerent, quid deniq; de Messia ipsi sibi persuaderent, non ambitionis aliquo aut gloriæ aucupio, sed vt periculũ faceret, an auditis tot salutaribus cõcionibus, conspectisq; tot miraculis, sublimius ac magnificentius de illo, quam vulgus sentirent itaq; hoc percõtatus est, quo ab iis eliceret solidam professionem fidei, atq; exploraret quantum profecissent in doctrina cœlesti quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel imposturæ, vt calumniati sunt Pharisæi; sed prorsus salutaris est & syncera, ab ipsa veritate, ipsoq; iamdudũ expectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cum Petrus summi patris afflatu omniũ nomine exerte esset professus, atque indubitãter pronuntiasset Iesum omnis salutis auctorem, illiusq; fiducia genus humanũ redemtio-

Famæ habẽda ratio.

Li. 1. offic.
Matt. 16.

Christus auram popularẽ non captauit.

Professio fidei.

nem consequi. Christus Petri confessionem diuinitus illi inspiratâ collaudauit, eamque immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusq. dictis ac factis memineris decori, & quid maxime deceat, id enim honestatis ratio exigit: vnde scitum est prouerbium, Caput artis est decere quod facias, hoc est, quod naturæ sit aptum, atque ingenio moribusque conueniens, *Dat vvel voeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via est ad solidam gloriam, si te talem præstes qualis haberi velis, quod obiter monet Horat.

Decori habenda ratio.

Qua ratione affectāda gloria.

Li. 1. epist. 17.

Tu recte viues, si curas esse quod audis,

hoc est, quod diceris, & quod de te ciues ac populares testificantur. qui si te virum probum atque integrum existimant, recte quidem, modo ne iis fucum facias, nec imponas honesti specie, vt personati quidam histriones, qui primo intuitu spectatæ probitatis apparent, cum versipelles sint atque improbi.

——*Nam fronte politi*

Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Pers. Sa. 5

Silentij tutum præmium.

Memineris duas præcipuas esse virtutes quibus adolescentes potissime solent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus si accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore suffusus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modestiæ accedere potest magis fauorabile aut gratiosum. Quisquis autem hac indole, iis adolescentiæ ornamentis destitutus est, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus censeri solet summaque improbitate atque impudentia insignitus. Quocirca non prorsus aliena à vero hæc sententia,

Ego illum periisse puto cui quidem periit pudor:

Commendat enim supra quam dici queat adolescētes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad frugem

Pudor adolescentes cōmendat.

gem deueniant, aut aliquam de se virtutis aut probi-tatis spem polliceantur, in quibus nulla elucet aut se profert pudoris significatio: Sic Diogenes cum ado-lescentem quendam pudore suffusum conspiceret, atque erubescere; Confide, inquit, fili, huiusmodi est virtutis, probitatis, modestię color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam spem de filio conciperet. Erubuit, inquit salua res est Est autem innocentiæ argumentum ac testificatio pudor & confessio, siquando deprehensa est in iis quæ non destinata malitia commisit: Nequitiæ autē impudentia atque obstinatio nec verentur iuuenes quidam confidentissimi viros etiam graues inconniuentibus fixisque oculis obtueri, ac denegare factū; etiamsi id palam sit, nec inficiari queat. Vt autem sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares, Assuesces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti.

Ingenuitatis argumentum.

Confidentia vitiosa.

Terent. Andr. Actus, 3 Scena 1.

Quibuscum versaris, atq; vna te iis dedere.
Eorum, modo honesta sint, obsequi studijs,
Aduersus nemini, nunquam te præponens vlli.

Est enim generosæ mentis & modesti animi argumētū plurimū facere, minimū de seipso loqui vt Iugurtha apud Salustiū factitauit, secus quā Thrasones ac iactabūdi milites, qui se insolenter efferūt, suaq; facinora magnifica ostentatione prædicant Cum aūt nulli nō sit odiosa vētosa iactatio, nemo sibi de ingenio, eruditione, opibus blādiatur, suaq; munera ambitiose prędicet. sed ita actiones suas moderetur, vt submisse ac modeste de se sentiat ac loquatur; ne vt Paulus ait alios despicere ac fastidire videatur. Commonefacit idipsum præter alia his versibus Horat.

Iactantia odiosa.

Rom. 12.

Li. 1 epist. 19.

Arcanum neq; tu scrutaberis vllius vnquam,
Commissumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati insultes, ne inimici quidē, sed cōdolescas potius

Calamitosis non insultandū.

eiusq sortem cõmiseratione dignam deputes. Illæ enim sunt vices rerũ humanarum, vt multi ex summa felicitate atq. amplissima rerũ possessione, ad inopiam ac miserandos casus deuoluãtur, funestumq. ac luctuosum exitum nonnunquam sortiãtur. Rursus alii ex infimo loco ac miserãda seruitute ad opes ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.

Ecclef. 10. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amussim exigi vult omnes nostras actiones ac studia Christus, cum inquit, Omnia quæcunq. volueritis vt

Matth. 7. faciant vobis homines, sic & vos illis facite: hoc est, præstate cuiq honorem, decus, subsidium, cæteraq. humanitatis officia, quæ quisq sibi exhiberi velit. Ne

Præcipitãtia linguæ improbanda. sis in proferendo sermone præceps, temerarius, inconsideratus; deniq. efficito ne lingua mentem præcurrat, aut effutias per iugulum redituras voces quæ aliquando recoquendæ sunt. Sunt enim multi quib. cum versamur lubricæ fidei, ac silẽtii minus tenaces, qui non solum quæ incautius cuiquã exciderunt, eliminãt, sed obtrectatione ac calumniis existimationi ac famæ proximi efficiunt labemq. aspergunt. Quocirca Horatius salubri consilio quemq instruit,

Epist. 17.

Protinus vt moneam, siquid monitoris eges tu,
Quid de quoq; viro, & cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.
Et semel emissum vocat irreuocabile verbum.

Quibus versibus quemq commonefacit, vt considerate ac parce de aliis loquatur, nec quidquã teme-

Futilitas damnosa. re effutiat, quod illi aliquando fraudi esse posset, atq aliquid detrimenti adferat; deniq. Coricæos atq. exploratores obseruãdos, qui omnibus se sodalitiis ingerunt, ac subodorantur quod ad Censores ac Criticos deferant, ita vt nemini tutũ sit de vlla re mutire,

Ver spiers. nec liceat in tanta temporũ infelicitate palam & exerte profiteri quæ mens dictat, suadet ratio, etiamsi verita-

veritati ac syncerę religioni sint cõsentanea, idq. metu delatorum, quibus etiam pręmia atq. honores decernuntur, quo magis oculatos auritosq se præbeant in explorandi negotio infami cum primis ac detestãdo, vt quos etiam exosos habẽt qui illorum vtuntur ministerio. Placet enim nonnullis proditio ac delatio: sed iis eius rei artifices inuisi sunt, licet officium quod præstant, pro tempore sit gratum. nam illos vt lubricæ fidei suspectos habent. Testatum fecit id Augustus Cæsar, apud quem cum insolentius sua merita iactaret Rhymirales Thracum rex: Proditionem, inquit, amo: proditorem detestor. Sic, vt Iulius Capitolinus refert, ab imperatore Antonino Pio quadruplatores extincti sunt, hoc est, id genus hominum quod ex accusatione quartam bonorũ partem cõsequi solet, Belgę huiusmodi cõditionis homines *Aenbrengers* vocant, qui eo magis inuisi sunt summis pariter atq infimis, quod in dictis factisq. omnia exasperẽt, & quã pro rei veritate, faciãt atrociora Quocirca Marcus philosophus Imperator calumniis quadruplatorũ intercessit, apposita falsis delatoribus infamię nota. Saturio parasitus apud Plautũ infame ducit ac detestabilẽ quadruplaturã exercere, ac mauult parasitando pascere ventrẽ ex maiorũ suorũ instituto, quã quadruplatorẽ agere, atq. huiusmodi ratione ditescere, bonisq aliorũ ac vitæ inhiare Quanquam id genus officiorũ non magnam laudem mereatur apud cordatos qui non patiuntur sibi à parasitis atq. assentatoribus auriculas assui, illorumq. blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coricæi, vulgo Verspiers *obseruandi.*

Quadruplatores omnibus odiosi.

Augusti dictum de proditione.

Marc⁹ Imperator.

Capitolinus.

In Persa.

Parasitus delatore minus noxius.

Laudabilis dissidiorum pacificatio.

CAP. XXXI

SI quid simultatis ac contentionis inter vllos ciues aut cõsodales inciderit, probi viri officium est pro virili illud sopire, offensiones diluere, dissidia, ne acerbius incrudescant, cõponere, dirimere lites & cõ

Contentiones sopienda.

trouersias, sedare discordias, sarcire concordiam, pacem inter contentiosos ac dissidentes conciliare, fidumque ac sedulum pacificatorem se hominum altercationibus offerre: Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei studiosos filiorum Dei elogio condecorat. Ab hac & plerisque aliis virtutibus, quibus caritas, hoc est, studium de omnibus bene merendi ornatur, alienissimi sunt turbulenti quidam ac tumultuosi homines, quibus cum odiosa sit atq; inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebusq; exhulceratis non medentur nec fomenta adhibent, sed exasperant, atque vt habet prouerbium, Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum reges ac principes irritari cōtingit, quorum animus natura generosus ac ferox magis magisque illorum malesanis consiliis accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil detestabilius aut execrandum magis præsertim vbi religionis negotium agitur, à quo decet omnes vitiosos affectus esse remotissimos: ne asperitate ac sæuitia alienari potius hominum animos à studio pietatis, quam lenitate allici contingat. Siue enim veterem consuetudinem stabilire visum sit, siue sublatis erroribus qui sensim irrepserunt, aliquid innouare ac religionem ad fontem reuocare; omnia iudicio ac sano consilio perfici debent, adhibita ratione, ordine ac modo, nequid tumultus exoriatur, vt superiore anno in Belgica euenit, in qua distractis in diuersas partes ciuium animis, Religio vi & armis ꝓpagari cœpta est quæ res funestū exitū est consecuta. Delatore nō minus dānosus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, calumniis, contumeliis immerēti perniciem adfert, ac lingua venenata conficit quod genus hominum his versibus & notat, & vitandum Horatius præcipit.

Matth. 5. Pacificator laudē meretur.

Regum animus irritabilis.

Obtrectatio fugienda.

——Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos

Lib. Ser. 1 epist. 4.

Qui

Qui captat risus hominum, famamq; dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueto.

His affinis est illa Solomonis admonitio, Remoue à te os prauum, & labia detrahentia procul sint à te. Et paulo inferius: Cum detractoribus ne commiscaris, quoniã repente consurget perditio eorũ. Fuisse autem spectatissimis viris inuisam ac detestatã obtrectandi rabiem, sacri scriptores passim testantur, ipsiq. August. adeo odiosam, vt Carmẽ hoc in cœnaculo affixũ obtrectatoribus obiiceret, eoq. iis vt obthuraret *Prouer. 4. Prou. 24. Eccles. 10. Exod 22. Psal. 70. 100. Ezech. 22. Iacob. 4. Rom. 1.*

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare sodales:
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Carmen Augustino vsurpatum.

Hac enim ratione illos ablegauit à suo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi studio delectantur, vel etiam impudicos obscœnosque sermones mensæ inferunt.

Nemo insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur aduersis, sed Dei se prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVM in humana vita nihil sit stabile ac diuturnũ, nec omnia semper vno tenore, ac continuata perpetuaq serie decurrant, sed vicissitudine quadã nunc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduersa: ea constantia atq æquabilitate stabilienda mens est, vt non insolescas rebus prosperis, nec deiiciaris aut succumbas aduersis, sed quocumq res humanę se inclinant (vt leui aliquando momento assolet) semper Dei verbo, eiusq prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc administrari constat, eiusque voluntate omnia perfici, ad quam omnis euentus successusq. prosperi & aduersi referri debent, nõ ad fortunę incõstantiã ac temeritatẽ. Absit enim vt qui Dei sciẽtia ac cognitiõe sunt imbuti, *Stabilitas laudata. Prouidentia Dei fulciẽda mẽs Fortunæ vocabulũ Christiãis explosum*

aliquid casu aut fortuitu fieri persuadeant, quũ præcipua rerum omnium causa in Deum sit referenda.

Vitanda curiositas.

CAP. XXXIII.

Obseruatio alienæ rei improbatur.

1. Cor. 5.

ALienarum rerum ne sis curiosus obseruator: sed in hoc sedulo incumbas vt tuam vitam corrigas potius, quam insecteris aut obserues alienam. Paulus quoq. Apostolus sedulo cuique inculcat ne foris intentos habeat oculos, sed se oculatum ac vigilantem præbeat in rebus domesticis, ac attente obseruet, nequid committatur, quod ab exteris merito possit improbari. Alienas autem res ac negotia quæ ad nos non attinent, non vult magnopere cuiquam curæ esse aut anxie obseruari, etiam siquid erroris commissum sit. Sunt enim nonnulli à professione Christiana adeo alieni, vt sana consilia respuant, illosque habeant exosos, quorum opera ad saniorem mentẽ reuocentur: vt morbidi ac ficosi quidam, qui salutarem fidumq medicũ despiciũt, ac malunt in vitiosis humoribus sordescere, quam medelã salutiferã admittere. Quocirca quum non semper consultum sit omnibus se negotiis immiscere, nec expediat in alienis rebus esse curiosum, Belgæ sententiã hanc prouerbialem Ardelionibus obiiciunt, *Luttel ondervvins maeckt veel vreedts*, hoc est, Plurimum sibi parat tranquillitatis, qui alienis negotiis se non ingerit. Hinc Paulus Thessalonicenses ad proprias occupationes & negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus esse curiosos. Mirum autem est, quam sint perspicaces pleriq. in exterorum negotiis, quam oculati in excutiendis obseruandisq. rebus alienis, quum sua negligant, totaq. mẽte ac cogitatione foris peregrinentur, quum domi vt Lamiæ, cæcutiant, ac sint talpa magis cæci.

Simile à Medicis.

Alienis negotijs nõ te immisceas

1. Thess 4

Foris oculati, domi cæci.

Persius Sat. 4.

Sic nemo in sese tentat descendere, nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Quales præter Persium, etiam Horatius perstringit, *Serm. 1. Sat. 3.*

Quum tua prævideas oculis mala lippus inunctis;
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?
——— Denique teipsum
Concute num tibi quid vitiorum inseuerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala, namq;
Neglectis vrenda Filix innascitur agris.

Cæcus amor sui detestandus.

Quum autem hoc philautię vitium magnam humanæ menti cæcitatem adferat, eamq nebulam animo offundat, vt multi vitiis suis blandiantur: Christus acerbe in illos inuehitur qui in aliorum vitã ac mores potius, quam in suos defigant oculos, & qu[i] festucam, hoc est, minutissima nulliusque momenti errata curiosius obseruant, eaque exagitant in immensum, quum trabem, hoc est, crassissima vitia sua nec obseruent, nec excutiant. *Matt. 7. Luca 6.* *Prouerbiũ explicatũ de festuca ac trabe in oculis.*

In vestitu moderatio CAP. XXXIIII.

VT autem in apparatu conuiuii spectanda frugalitas ac victus temperantia: ita quoque in vestitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio, sic vt nihil ad luxum vanamq ostentationem, sed omnia ad naturæ necessitatem, vsumque vitæ ac commoditatem referantur; quibus si accedat decor & ornatus non prorsus exquisitus, omnia tolerari posse video. *Vsus rerũ spectãdus.* Quum autem sexus fœmineus præ cæteris expoliri comique gestiat, ac decentius ornari, quo venustatem formæque gratiam sibi conciliet, Petrus Apostolus matronas commonefacit, ne immodicos sumtus impendant mundo muliebri, nec crispis intortisque crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis se oculis spectantium exponant, sed habitu modesto; cultuque sobrio ac minus operoso maritis suis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Susanna factitabant. Multos autem *Fœmina cultus auida. 1. Pet. 3. Genes. 16.*

Profusio vitanda. noui & noſtra & auorum memoria, qui ſumtuoſo veſtitu eoq. ſubinde adſcitis exoticis quibuſdam formis renouato, deniq operoſo ferculorum apparatu ad mendicitatem atq inopiam redacti ſunt, irriſi etiam ab illis qui ipſis ad profundendum patrimoniũ fuerunt adiumento, & qui dolis, technis, fraude, fallaciis, captionibus ab iis aliquid corraſerant adeo, vt ne teruncium quidem impenderẽt ſubleuandis miſeriis, quos ad xenodochium redegerant, & extremã rerum penuriam. Cæterum cùm tot paſſim conſpiciantur prodigi ac decoctores, rerumq. ſuarum profuſi, atq. alieni appetentes: nulli mirum videri debet tam multos paſſim obuios obæratos, atq. ære alieno oppreſſos non ſolum plebeios ac populares, ſed proceres etiam aulicos & heroes geſtamine Regio inſignitos, qui defraudatis nonnunquam pupillis ac viduis à quibus pecunia corraſa eſt, nulli quidquam numerant ne viui quidem, nedum mortui, cum plus quam animam habeant oppignoratam ac creditoribus obnoxiã ita, vt mox ab extincto corpore omnia eorum bona præconis voci ſubiiciantur, ac creditores de præferentia decertent.

Æs alienum conflatum.

Nemo ſortem ſibi deſignatam deſpiciat.

CAP. XXXV.

Sua cuiq; ſors placeat. EA ſorte ac conditione quæ tibi in hac vitæ ſtatione atq orbis huius theatro obtigit, contentus eſto, eamq. pro tempore moderate feras ac toleranter, quamcunque etiam perſonam ſuſtineas, quo loco, quove ordine ac ſtatu conſiſtas. Exigit tale quiddam à Corinthiis Paulus inducto in concionem ingenui ac ſerui, circumciſi ac præputiati, nupti innuptiq exemplo, ac ſingulos hortatur vt æquo animo ſortem ſuam perferant, nec ob vllam vitæ conditionem à ſuſcepta ſemel religione Chriſtiana deficiãt. Eſſe enim, vt apud Timotheum profert, vberẽ magnumq.

1. Cor. 7. *Quisq; in ſua vocatione conſiſtat.* *1. Tim. 6.*

gnumque quæstum pietate cum animo sua sorte contento. Sunt autem nonnulli quos cum conditionis suæ pœniteat, ac status in quo versantur sit pertæsum, illum immutari exoptant, atque in alium magis idoneum transferri, quod si ex animi sentẽtia aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorsus expediat, non est quod se macerent, aut mœrore contabescant, sed omnia placide ferãt ac sedate, nec Deo rerum omnium moderatori repugnent aut obloquantur, qui singulari sua prouidentia mundum hunc administrant, rebusque humanis optime consulit, non solum vt Cicero ait, vniuersis, sed singulis. Quod etiam Dauid multis locis inculcat, tum præcipue, cum inquit, qui fingit sigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc persuasum esse cuique decet, Deum rerum omnium esse moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate; denique obseruare, qualis quisq. sit, quid agat, quid cõmittat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut sit salutare. Quamobrem si quando non omnia votis nostris respondent, atque optata nos frustrantur, quisque tamen in sua vocatione quam illi assignauit Deus, subsistat, donec fauor & benignitas summi Patris aliud de rebus illius statuat. Ipse enim pro voluntatis suæ imperio vices rerum humanarum mutat atque ordinem inuertit. Ipse erigit à sordibus abiectos, illosque illustrat dignitate, honore, potentia. Ipse arrogantes atque elatos, fastuq. turgidos deiicit, atque è felicitatis solio deturbat. Ipse mulieres steriles & effœtas, fœcundas efficit, ac numerosa prole gestientes. Quocirca quisque placide suam sortem perferat melioris assequendæ spe ac fiducia, totusque Deo innitatur, atque in illo conquiescat, cui potissimum rerum humanarum cura incumbit. Quo spectat illud Esaiæ capit. 30.

Incõstãtia improbatur.

Deus rerũ moderator

Psal. 32.

4 Reg. 20
Esaiæ 38.
Iosue 10.
Psal. 110.
Psal. 112.

Esaiæ loc⁹ explicatus Hæc dicit Dominus Deus sanctus Israel, In silentio & spe erit fortitudo vestra, *svvijcht ende vervvacht.* Quibus verbis turbulentis & inquietis animis diffidentiam excutit, atque hortatur, vt ipsi tacite ac secure expectent Dei opem ac subsidium, futurum enim vt suo tempore consequantur quod optant, modo ne diffidant illius promissis: tametsi autem aliquando serus auxiliator, non frustratur tamen anhelantes auida sua spe atq expectatione. *Ser.1 Sat. 1.* Quum autem Horatius rerum humanarum obseruator curiosus perspexisset homines in ratione atque instituto vitæ quod semel essent amplexi, tam inconstanter ac turbide iactari, nec vllam illotum animis inesse firmitatem & constantiam, sic vt suam quisque conditionem fastidiat, ac cum alterius immutare exoptet mercator miles, agricola iurisperitus. Sic enim sciscitatur.

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu sors obiecerit, illa
Sat.1. *Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?*

Quod post modum eleganti prouerbio prosequitur ab armentis desumta Metaphora:

Lib.1. Epist.14. *Optat epipphia bos piger, optat arare caballus.*

Nostri nosmet pœnitet. Quo notat humanis ingeniis insitũ, vt propriæ sortis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, & inexperta expertis ducat potiora. huius inconstantiæ ac leuitatis, qua mens fluctuat, rationem alio loco subiicit ex oblectatione ruris atque vrbis exorta altercatione. Alter enim res vrbanas populique frequentiam ac strepitum laudabat, alter solitudinem ac res rusticas, syluarumque amœnitates duxit potiores. Sic enim inter se disceptant.

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum,
Epist. 14. *Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.*
Animus inconstantiæ. *Stultus vterq; locum immeritum causatur inique.*
In culpa est animus qui se non effugit vnquam.

Recte mea quidem sententia Poeta animũ incusat, atque

atque omnem culpam in illius temeritatem atque inconſtantiam reiicit. Quum enim animus humanis affectibus, non ratione ducatur, ac non ſecus, quam nauis æſtu mariniſque fluctibus, agitetur. omni momento in diuerſa rapitur, ac varias cogitationes concipit, quo fit vt quodcunque vitę aut inſtituti genus amplectatur, non ſtabiliter in eo perſeueret, ſed idẽtidem aliud quoddã meditetur; quod futurum ſperat commodius: cum ſtatus aut conditionis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat vt quas non rebus, ſed animis hominum ineſſe conſtet. Siue enim ſolitudo in frequentiam cuique permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumque omnium copiam transferatur, nihilo futurus eſt animus pacatior, quod turbidos animi motus rationi minus obſequentes non exuat. Simile autem quiddam huiuſmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Baſilius teſtantur) quod iis qui Oceano vaſtoq. mari ſe cõmittunt, vt in optatum aliquem portum prouehantur. illi enim nõ minus in magna, quam parua naui nauſea, vertigine, vomitu affliguntur ſic, vt nec in hac aut illa iis remittatur vomendi deſiderium: quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobiq. illos comitatur. Sic in mutando vitæ inſtituto nemo conſequitur animi tranquillitatem, niſi prorſus affectus excutiat, ac ratione omnes ſuas actiones moderetur. Vnde appoſite Seneca, Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere ac ſecum morari, quocirca gaudeo, inquit, Lucilli, te non diſcurrere aut diuagari. Nuſquam enim eſt, qui vbique eſt. Quamobrem nihil prodeſt mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modo hanc modo illam ſtationem conſectari, Si vis iſta quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius hoc eſt, mentem compone, affectus vitioſos excute, ratione conſilio, prudentia omnes actiones tuas ac ſtudia moderare. Etenim, vt is ait,

Simile ab æſtu maris

De tranq. animi.

De vita ſolitaria.

Simile ab iis qui in mari iactantur.

Ad Lucilliũ Epiſt. 1

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Quid mẽtem stabiliat. Cæterum aduersus tumultuosos affectus, qui animũ in varias diuersasq partes distrahunt, ita vt leui momento à suscepto consilio resiliat, verbo Dei eiusq. salutari doctrina depugnandum est. Hæc enim vagũ ac palabundum animum, stabilẽ præstat, suaq. sorte ac conditione cõtentum: sic vt eam nec deserat nec fastidiat, aut alteri ambitiose nimisq auide inhiet.

Improborum consuetudinem ac familiaritatem vitandam.

CAP. XXXVI.

IMproborum commercia vt pestem fugito. Sumuntur enim, vt testatur Seneca, à conuersatione mores, atq vt contagiones in corpus: ita vitia verbis in animum transiliunt, mentemq contaminant. Sic vt non tam valetudini prosit aura salubrior, quam animis parum firmis in bonorum contubernio versari. Documento sunt immanes ac feroces beluæ, quæ consuetudine conuictuq hominum mansuescunt ac cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditio, vt suos sectatores virtute imbuat, integrisq moribexornet: ita quoq improbitati ac nequitiæ insitum, vt suos cultores deprauet ac vitiis contaminet. Quocirca Paulus Apostolus, ne quẽ abduci contingat à veritate, à salutis spe, à fiducia cõsequendæ immortalitatis à morũ integritate; studiose cõmonefacit pietatis cultores, ne eam opinionem mente concipiãt, vt sibi persuadeant, nihil superesse hominis à morte sed quidquid est huius opificii, prorsus vt muta pecora interire, quod impii atque à Deo alieni sedulo imprudentibus inculcant, ac pernicioso dogmate mentes dubias à salutari doctrina à re certa ac minime ambigua auertunt. Quamobrem modis omnib. abducit Christianos Apostolus ab illorum conuersatione, qui parum cautos subdola doctrina in errorẽ pertrahunt: sic enim Menandri Senariolo exhortationem suam illustrat.

Lib. 3. de ira.

Probis quisque assuescat.

2. Cor. 15.

Improbi vitandi.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Linguam cohibendam non solum ab obscœnis verbis, sed etiam otiosis.

CAP. XXXVII.

QVum autem à Christo culpari audiamus verba otiosa, hoc est, infrugifera, superuacanea, friuo-la, futilia, quæq; nulla vel audientis vel proferentis v-tilitate proferuntur, sic vt de iis in die iudicii rationẽ sit exacturus: quanto magis, vt Paulus ait, detestandi sermões spurci & scurriles, obscœna festiuitas, face-tiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morum inte-gritati impense officiunt? deniq; scommata dentata, sermones mordaces, quę cum acrem sui memoriam in animo relinquant atq; aculeũ, vt auolantes vespę, infigant, odiorum ac simultatum fomenta mini-strant, sic vt res aliquando reciproca dicacitate ac fi-guratis obliquisq; dicteriis vltro citroque retortis, in cruentũ certamen deueniat, atq; instigantibus non-nullis acerba odia irasq; implacabiles suscitet, quę in-timo animo conceptæ ac cordi tenacius impressę, tũ maxime recrudescunt, cum obliteratę atq; expunctę videbantur, penitusq; obliuioni datæ. Displicent aũt supra quã dici queat Paulo Apostolo dissidia ac ma-ledicendi rixandiq; rabies, ac studiose commonefa-cit Galatas, vt ab iis vitiosis ac teterrimis affectibus abstineant, nec patiantur inter se incrudescere mor-sus dentatos ac virulentos, nec vlla conuicia aut ob-trectandi libidinem: ne quum alter alterum arrodit, mordet, exagitat, alius alium beluarum ritu consu-mat ac dilaniet. Idipsum agit apud Corinthios, quos amanter per nomen Dei Iesu Christi ad mutuã con-cordiam inuitat, illosq; hortatur, ne odiis ac simul-tatibus inter se diffideant, sed consentiant sint-que eadem mente, eadem sententia. Sumit hoc ex-emplum Paulus à Christo, qui tot modis suis dile-ctionem ac caritatem mutuam inculcat, quæ vna est vinculum perfectionis, ac vna multarum legum.

Matt. 12. *Otiosa verba quæ.* *Ephes. 5.* *Sermo scurrilis vitandus.* *Dentati morsus vitandus.* *Cap. 5.* *1 Cor. 1.* *Simultates vitãdæ* *Ioan. 15.* *Coloss. 3.* *Ephes. 4.*

Nihil enim opus legum calcaribus, vbi expromta est beneuolentia, atque erga proximum ardens suique prodiga Caritas. Quoniam autem ex incontinentia linguæ, funestæ tragœdiæ ac graues tumultus exoriri solent, præsertim cum alter in alterum virus acerbitatis suæ euomit: salubriter Colossenses Paulus instituit, & quę moderatio verbis adhibenda, obiter indicat: Sermo vester cum omni gratia sit sale conditus, vt obseruetis qua ratione oporteat cuique respondere, hoc est sermo non sit in lætitiam autiocum effusior, ne in lasciuiam recidat: ne seuerus, asper, amarulentus, ne audientes offendat abigat, alienet. Omnis oratio humanitatis gratiam resipiat, ac prudentiæ sale sit condita. Vnde etiam in Episcopis & ministris Ecclesiæ exigit mansuetudinē ac lenitatem, nec sustinet subditos obiurgari inclementius asperiusq. tractari. Quum vero Paulus in omni actione vitæ, in dictis ac factis omnia ad decori atq. honestatis amussim exigat ac metiatur, ipsaque linguæ intemperantia, pręter obtrectationem & maledicentiam, præter calumniam & conuicia, turpitudine ac verborum obscœnitate synceras purasque mentes inficiat: hæc quoque vitia animis hominum eximeret studet. Sic cum linguam Ephesiorum format ac mentem componit, Nullus, inquit, sermo spurcus aut vitiosa oratio ex ore vestro prodeat, sed quæ bona est ad ædificationem, quoties opus est, vt det gratiam audientibus, hoc est, vt instruat auditores, vt aliquem fructum atque vtilitatem illis conferat. Et quoniam vitia omnia inter se connexa sunt, atque aliud ex alio pullulat quo nihil mali in animis hominum resideat, Omnis, inquit, amarulentia, tumor, ira, odium, vociferatio, maledicentia tollatur à vobis cum omni nequitia. Estote autem alii in alios benigni, misericordes, condonantes vobis inuicem, quemadmodum & Deus per Christum

Cap. 4. *Lingua cohibenda.*

Pauli salubris exhortatio. *1. Timoth. 3.* *Tit. 1.*

Paulus in omnibus decorum obseruari vult.

Cap. 4.

Vitium vnum ex alio pullulat.

Beneuolētia alterius erga alterum fouenda.

stum condonauit vobis. Idipsum etiam prolixe Ro manis inculcat, ac præcipit vt dilectio non sit simulata, vt odio prosequantur quod malum est, vt per fraternam caritatem ad mutuo diligendos sint propensi, vt honore alius alium præcedat, hoc est, in exhibendo subsidio ac præstando officio alius alium vincat, vt tempori se accommodent, vt spe se fulciant, vt bene loquãtur de iis qui illos insectantur, nec male precentur aut diris deuoueant, vt eodem animo alij in alios sint affecti, ne arroganter de se sentiant, ne malum pro malo rependant, vt cedant iræ, nec seipsos vlciscantur, vt inimicum officiis pietatis obrutum ad redamandum inflamment Hoc est em vrere aduersarium, ac carbones ignis coaceruare in caput illius. Quocirca inter alia quæ fuse cõmemorat, par esse censet, vt quisq. omnia humanitatis officia in omnes exerceat, an singulis sit expositus. Multum enim, Cicerone teste, conciliat hominem homini affabilitas comitasq. sermonis, atque obsequium, beneque merendi studium amicitiam parit stabilẽ ac diuturnam, quæ cum inter Ethnicos mutuum amorem foueat, illam decet esse ardentiorem in iis qui Christi fœdere sunt deuincti.

Cap.12.
2.Cor.8.
Hebr.12.
Deut.32.
Prou.25.
Lib.1 offi.
Humanitatis officiis inter se certent Christiani.

In verbis omniq; actione vitæ detestabilis fucus ac simulatio.

CAP. XXXVIII.

VEra semper proferre condiscas. Nam mentiri, perplexe, intricate, confuse, titubanter, simulate loqui ac tergiuersari seruile est, ac libero homine indignum Quocirca grauiter & seuere Paulus Apostolus, Quæcunque sunt vera, quæcunque decora & honesta, quæcunq iusta atq æquitati consentanea, quæcunq pura ac syncera, quæcunq ad alendam concordiam accommoda, quæcunq boni nominis, hoc est, laudabilem famam atq existimationem concinant, siqua laus, hoc est, siquid virtuti coniunctũ sit laudabile: hæc cogitate, hoc est, hæc vobis cordi

Phil.4.
Pauli salubris cohortatio.

ſint, hæc animis veſtris continenter imprimite, hæc oculis aſſidue obuerſentur, hæc menti penitus infixa ſint, eaq. pro virili contendite aſſequi, ac vita moribuſq. exprimere: & Deus pacis erit vobiſcum. Siquidem, vt idem ait: Iis qui diligunt Deum, omnia adiumento ſunt in bonum, hoc eſt, felicem ſucceſſum conſequuntur.

Rom. 8.

Philautia, hoc eſt, cæcus amor ſui excutiendus, atq. inanis doctrinæ perſuaſio. CAP. XXXIX.

Doctrina perſuaſio abolenda ex animo.

CVm non minimū officiat ſtudiis, eorumq. progreſſum retardet ac remoretur maturius concepta eruditionis opinio: cū primis cauendū ne vel in literarum ſtudiis vel quauis arte quā tibi perdiſcendam proponis, eam perſuaſionem mente concipias, vt illa te aſſequutum exiſtimes, à quibus es remotior, aut quæ tibi ſunt incognita parumq. explorata. Sunt eñi pleriq. philauti, hoc eſt, ſui amantes, qui ſibi de eruditione plaudunt ac blandiūtur, nec quidquam ad conſummatā vel doctrinam, vel pietatem deeſſe opinantur, atq ad metam deueniſſe ſe, quum vix medium iter ſint emenſi: quo efficitur vt multa præclara ingenia rebus maximis deſtinata, nunquā ad ſumma deueniant. Quod cum Fabio eſſet perſpectum, hoc in primis à profeſſorib. exigit, vt aut ſint eruditi, aut ſe non eſſe agnoſcant. Nihil enim peius iis qui paulum aliquid vltra primas literas progreſſi, falſam ſcientiæ perſuaſionē induunt, nam & præcipiendi peritis cedere non dignantur, & iure quodam poteſtatis, quo hoc genus hominum intumeſcit, magno ſupercilio imperitiam ſuam aliis inculcant. Non deſunt etiam noſtra ætate qui impudenter ad concionandi munus aſſiliunt, cum in hac palæſtra ſint exercitati, nec vllis inſtructi dicendi viribus, nulla rerū cognitione imbuti, nulla ſacrarum literarum peritia inſtructi. Quo fit vt auditores auidi nullo ſalutaris doctrinæ pabulo reficiantur, nulla

Lib. I. c. 2.

Ludimagiſtri imperiti.

Concionatores indocti.

conci-

concipiant verbi Dei ſolatia, nulla animæ fomenta, ſed tantum meras nugas atque aniles ſuperſtitiones imbibant. In eundum ordinem illos refero, qui nec ratione nec experientia fulti, medendi prouinciam ſibi adſciſcunt, artemq; medicam magno mortaliū detrimento ac valetudinis iactura exercent. Cū itaque tantū damni adferat fœcundis ingeniis inanis ſuiq. oſtentatrix doctrinæ perſuaſio: modis omnib⁹ enitendū ſtudioſis qui ſolidam eruditionē affectāt, vt adſcitis omnib præſidiis ac ſtudiorum adminiculis ad ſumma properent, ſublata reiectaq. omni adeptæ eruditionis opinione, adeo vt ſi aliquo vſque ſint progreſſi, non temere ab incepto deſiſtant aut pedem referāt, ſed tantiſper progrediantur, dū metam attigerint, decurſoq ſpatio palmā conſequātur, aut illi proxime aſſiſtant. Nunquā ſtulta illa & præclaris ingeniis damnoſa opinio mente concipiatur, aut animo inſideat, vt cum adhuc in limine primoque aditu ac veſtibulo eruditionis conſiſtas, iam perfunctum te diſcendi munere exiſtimes, eaque aſſequutum à quibus longo interuallo abſis ac ſis remotior. Ea enim perſuaſio hoc in animis hominum efficit, vt longe citra metam deſideant, omniaque remiſſius agant, nec progrediantur, vt ſocordes & ignaui, qui cum in ſtadio decurrant, non alacriter nec expedite ad palmam properant, ſed ſubinde reſpectantes reſtitant, palmamque ſibi intercipi patiuntur, magno ſuo pudore & dedecore. Hac autem in re Pauli exemplum imitari par eſt, qui in functione Apoſtolica atque illuſtranda propagandaque doctrina Euangelica, in qua omnium ſalus conſiſtit, ingenue quidem fatetur ſe non aſſequutum quod conſectaretur, verum nulla interpoſita mora aut cunctatione, viriliter curſum ſuum perficere, totoque conatu ac molimine iuxta præfixum ſcopum eniti ad ſupernę vocationis palmam,

Medici imperiti.

Opinio ſcientiæ tollenda.

Phil. 3.

Pauli locus elucidatus.

hoc eſt, beatitudinem quę à Deo per Chriſtum cuiq. propoſita eſt, ſic vt ipſe quæcunq. à tergo tranſmiſſa eſſent, quibuſque perfunctus videbatur, obliuiſceretur, nec ea prorſus in mentem reuocaret: ad ea vero alacriter totoque impetu ſe conferret quæ à fronte eſſent, atq. adhuc peragenda reſtarent, poſthabitis reiectiſq. omnibus quæ illum ad metam præfixam ac præmium immortalitatis properantem poſſent remorari. Huc ſpectat illa Chriſti concio, Nemo qui

Luc.5. Chriſti ſalutaris concio.

admota manu aratro poſt tergum reſpexerit, aptus eſt regno Dei. Qua ſimilitudine deſumta ab arandi colendique agri induſtria, commonefacit ſuos, vt in ſalutis negotio quod quiſque eſt aggreſſus, ac ſemel arripuit, perſiſtat ac progrediatur, donec ſummum ſit aſſequutus, nec deflectat animum ad res fluxas ac caducas, aut ab incepto reſiliat, aut alrorſum rapiatur: ſed rem bene incoatam perficiat. Damnoſa eſt enim in re ſalutari ac ſeria tarditas ac procraſtinatio, atque in ſuſcepto negotio lentus progreſſus ac

1. Cor. 9. Simile à pugilibus. Virg lib. 5 Æneid.

minus alacris Paulus quoq. huiuſmodi itineri accincto non vult curſum impediri, vllamq. morã iniici, exemplo deſumto ab iis qui in populari certamine præmium affectant, quorum nemo non paratus ſit omnia aut facere aut pati, vitamq ſuam pro laude paciſci, quo palmam plauſumque populi aſſequatur.

Lib. 1. Epiſt. 11.

Horatius poeta quidem ethnicus, ſed optimus morum inſtitutor, cum obſeruaret quantũ damni adferret rebus gerendis tarditas & cunctatio, à re infami deſumit exemplum exhortandi ad res ſalutares ac fructuoſas;

Exemplũ à graſſatore nocturno

Vt iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones:
Vt teipſum ſerues, non expergiſceris? atqui
Si nolis ſanus, cur es hydropicus. & cur
Quæ lædunt oculos, feſtinas demere, ſi quod
Eſt animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Eandem

Eandem ſententiam ſic exprimit Ouidius, *Lib.2.de Rem.amoris.*

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec ſitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Chriſtus quoq. in eodē argumento verſatur, noſtrāque induſtriā acuit, atq; ad excubias quemq; exſtimulat, à villicis iniquis parumq fidis, à furib. ac nocturnis perfoſſorib. producta parabola. Vt enim illi ſuis commodis intenti ſunt, ac quamuis occaſionem captant, vt aliquid corradant, aliquid ſuffurētur, atque aliena depeculentur: ita par eſt vt quiſq; ſaluti ſuæ inuigilet, nec elabi ſinat commoditatem qua tempeſtiue ac ſuo tempore ea ſibi comparare poſſit quæ ſalutaria ſunt, mentiq atq. animo profutura. *Matt. 24. Luc. 12.*

Familiarium atq; amicorum habendum delectum ac diſcrimen. CAP. XL.

NE quoſvis temere nulloq. delectu & diſcrimine in familiaritatē adſciſcas, ſed eos quorū explorata eſt virt⁹, ac ſpectata vitę probitas. Id monet prouerbiū, Nec cuiuis dexterā inieceris: Qđ Belgice ſic effertur, *Siet vvie ghy byder handt nempt*, deſumta ſimilitudine à choreis ac tripudiis. Nam iuuenes in adeunda ſaltatione nō cuiuis manus porrigunt, ſed iudiciū delectumq. puellis adhibent vel plebeiis vel patriciis: quod etiā in vitæ ſocietate, ac contrahenda amicitia cum primis obſeruandum. Sunt n. nonnulli rerum humanarū imperiti, qui cum ſynceros amicos à fucatis diſcernere nequeant, quoſvis indiſcriminatim in familiaritatem intimam admittunt etiam inexploratos, quos poſtmodum ſycophantas experiuntur atque impoſtores. Quocirca vt omnibus fidum te præbere decet: ita nemini temere fidere, niſi, vt habet prouerbium, cum quo modium ſalis conſumſeris, hoc eſt, diutinam vitæ conſuetudinem habueris, ac cuius mores atque ingenium *Amicorū habendus delectus. Prouerbiū à tripudiis ſumtum. Nō cuiuis fidendum.*

Eccles. 8. cognitum exploratumq. habeas. Quo spectat illud sapientis Hebræi: Extraneo ne arcana commiseris, nescis enim quid pariat, hoc est, quid monstri alat.

Amicitia immortalis esse debet. Non cuiuis homini mentẽ tuam patefacias, ne forte falsam gratiam tibi referat, & postmodum conuicietur tibi. Hominum autem leuitas & inconstantia efficit, quo minus amicitiæ fœdera sint perpetua, multiq hac de causa sibi persuadent ita habendos amicos, quasi aliquãdo inimici sint futuri: In hostes quoq; atq; inimicos ita exercendas simultates atq; odia, quasi diluta suo tempore inimicitia, in gratiam fidamq. vitæ societatem sint recipiendi. Sic Martialis deterret à nimis arcta vitæ consuetudine:

Lib 12.

Si vitare velis acerba quædam,
Et tristes animi cauere morsus:
Nulli te facias nimis sodalem.
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Inimicitia mortalis esto. Non est tamen à ratione aut humana natura aliena illorum sententia, qui censent simultates atq. inimicitias debere esse mortales; Amicitias vero, quæ fida quadam animorum societate, ac voluntatum consensu constant, sempiternas. *Offic. 2.* Neque enim effugiunt leuitatis atq. inconstantiæ crimen, qui temere amicitię vincula dissolui patiuntur. Quocirca Cicero censet amicitias quæ minus probentur, sensim dissuendas, non violentius præcidendas.

Ne temere te cuiquam sponsorem offeras.

CAP. XLI.

Sponsioni damnum subest. Prou. 6. Solomon à spondendo deterret. NE præcipitanter & inconsiderate te cuiuis sponsorem offeras. Sponsioni enim noxa præsto est. Nam qui pro altero fidem suam interponit, periculo se obiicit. Altero enim fallente, plectitur vades, illique exoluendum quod pro alio spopondit. Quocirca Solomon rerũ humanarum peritissimus filium à sponsionis facilitate deterret: Fili mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam.

tuam, illaqueatus es atq irretitus verbis labiorũ tuorũ, captusq. sermonib. propriis, quamobrẽ propere, inquit, efficito vt liberari possis à manu proximi tui. Cæterũ non nimis rigide istud obseruari debet, cum nonnunq̃ in vrgẽtissimis causis amicis obsequi conueniat, atq iis quib. naturæ legib. sumus obstricti gratificari, nostramq. fidẽ ac facultates, nonnunq̃ etiam vitam pro iis exponere, sic tamen vt nemo illorum causa à recto dimoueatur, nec quid agat quod honestati sit contrarium, quemadmodum monet prouerbium. Obtemperandum amico, sed vsq. ad aras, hoc est, non transilias religionis iura; neq enĩ fas est amico obsequi conscientiæ damno aut pietatis iactura. *Amicis quatenus obsequendum.*

Assentatores quos vulgo Pluymstriickers *vocant, vitandi.*

CAP. XLII.

CVm Assentatio atq. adulandi peritia seu potius vafricies artificioso quodam verborum aucupio homini minime fucato facile imponat: commonitum te volo, ne assentatori aures patefacias, aut eius blandimentis ac lenociniis deleniri te patiaris. His autem notis syncerum fidumq amicũ ab improbo & fucato adulatore discernas. Ille enim libere ac grauiter cui optime consultum cupit, officij sui commonefacit, quod Solomõ in præcipua amicitiæ parte collocat: Iste scite assentatur ac palpat, singula approbat, applaudit audientis erroribus, omniaq. donat illius auribus, ac non modo ad voluntatem, sed etiam ad nutum ac vultum verborum blandimenta accommodat. Exprimit huius conditionis homines graphice apud Terentium Gnatho, qui parasiticam disciplinam instituit, & qua ratione animos hominum sibi deuincire soleat, his versibus indicat. *Assentator perniciosior.* *Adulatoris & amici discrimen.* *Pro 27.* *Esa. 30.* *Eunuch. act. 2. Scena 2.*

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volũt,
Nec sunt. hos consector, hisce ego non paro me vt rideant:
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror simul;
Quidquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoq. *Parasiti conditio.*

Negat, nego, dit, aio: postremo imperaui egomet mihi
Omnia assentari. Is quæstus nunc est multo vberrimus.

Quocirca cum omnib. detestabilis sit & odiosa adulatrix blandiloquentia, quamlibet tenuis sit atq. angusta res familiaris: nunquam te vlli parasitum Gnathonemq præbeas, aut assentari in animũ induxeris. Parit quidem auriũ titillatio fauorẽ nonnullorum, sed euanidum minimeq diuturnũ. Emergit aliquando ex eo quæstus vberrimus, verũ infamis ac probro coniũctus; postremo vbi fucus detegitur, artifici damnosus, sic vt nemo ingenuus ac liberaliter educatus hanc notã sibi imprimi sustineat. Assentatoribus affines sunt veteratores quidã & versipelles, qui vulpina calliditate atq; astutia ad circumueniendos fallendosq. simplices miris strophis ac technis sunt instructi, atq. hominũ facultatib & vxoribus, vt Hyænæ & Crocodili, inhiãt, in speciẽ primaq. fronte blandi, sed qui postmodũ damna inferant, ac perniciem moliantur. Sunt huius farinæ subdoli quidẽ & versuti, sed mire officiosi, atq ad omne obsequium parati, qui eo consilio eaq mente atq. intentione se in familiaritatem ac vitæ consuetudinẽ insinuant, quo aliquid ab iis corradant ac compilent. Nam captata vndiq opportunitate ad conuasandum aliquid oculos manusq habẽt intẽtas. Quocirca nõ temere cuius fidendũ, nisi edito fidei ac probitatis specimine.

Parasitorum infida amicitia.

Ars veteratoria.

Insidiosa calliditas.

Præcepta quædam ad bene beateq; viuendum accommoda.

CAP. XLIII.

Quib. reb. constet vita felicitas

CVm multa tradantur à viris disertis ad bene beateq. viuendum documenta, tum Martialis quædam complexus est ab honestate nõ prorsus aliena, quib. velut indice demonstrat, qua ratione vita commoda transigi possit, ac non modo corporis valetudini, sed mentis etiam tranquillitati consuli. Sic autem ista prosequitur:

Lib. 10.

Vitam quæ faciunt beatiorem,

Iucun-

Iucundissime Martialis, hæc sunt.
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus:
Quod sis esse velis, nihilq; malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Has vitæ commoditates si nō prorsus ex voto aut a nimi sententia obtinere queas: nō est q͏̄ te maceres aut mœrore conficias, sed ad Dei volūtatem, eiusq; prouidentiam, quę vna est rerū humanarū moderatrix, omnia referas, quod etiā factitauit Dauid in iis quę illi obuenire soleant, prospera vel aduersa, quorum nihil non eius potestati subiicit, nullo casus aut fortunæ respectu: sic cū omnem vitæ suæ decursum illi attribuit, in manibus tuis, inquit, tempora mea: hoc est, pro tuo arbitratu nostro omnia decurrunt. *Dei proui dentia rerum mode ratrix.* *Psal 30.* *Pÿ fortunam non agnoscunt.*

De exercitatione qua defatigatæ vires instaurantur cum animi tum corporis. CAP. XLIIII.

CVm natura humāna subsistere nequeat, nisi subinde respiret atq; aliquo laxamento reficiatur; nonnulla illi laboris relaxatio indulgenda, ne corporis animiq; vigor flaccescat, atq; immodica occupatione obruatur. Vt autē somnus placidus ac tempestiuus membra lassa ac labore confecta instaurat ac reficit: ita quoq; animum studiis aut lucubrandi molestia defessum, spiritusque exhaustos ac sopitos erigit reparatq. intensionis remissio. Veteres, siquando à Reip. functionibus ac forensi negotio conquiescere licuit, rerum rusticarū amœnitate se oblectabant, atq ex agriculturæ studio non minus commodi, quam voluptatis conceperunt. Nam pręter syluas *Respiratio à labore vtilis.* *Agriculturæ oblectatio.*

& viridaria aspectu gratissima, præter loca consita septaq. arboribus atq. ornata virgultis, præter villarum ac prædiorũ commoditates, amœnosq. secessus, ex feraci ac bene culto fundo, ex speciosa messe, prouentuq. annuo quæstũ consecuti sunt cum iustissimum tum vberrimum Vtilitas enim honestati ac iustitiæ coniuncta à nullo improbari potest. Omnium siquidem rerum, vt testatur Cicero, ex quib. aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius. Sic vt Hesiodus senserit nihil esse tam regale & magnificum, quam agrum colere, ac rusticandi studio occupari.

Lib. 1. Offic.

Agricola nunquam otiosus.

Quocirca veteres Romani vrbem perosi, tanquã ex vinculis extracti, rus se contulerunt. Hîc enim multa se offerunt, quibus statis vicibus possis oblectari. Nunc enim putandis truncandisque arboribus se tempus offert & occasio: nunc inserendis in alienam arborem surculis ver blandum inuitat: nunc tempestiuum vineas colere, atque adulta vitis propagine altas maritare populos;

Horat. in Od.

Nunc captare feras laqueo; nunc fallere visco,
Atq. etiam magnos canibus circumdare saltus,
Insidias auibus moliri, incendere vepres.

Virg. 1. Georg.

Est autem aucupium & venatio iuuenili atq. adulto corpori salubris, aptaq. exercitatio, nec prorsus improbanda, modo ne quis nimium illi rei sit deditus, omnemq. operam impendat insectãdis laniandisq. feris, neglectis rebus seriis, ac domestica administratione Oblectare vero se tabulis Geographicis, atque intra Musei limites peragrare longe lateq. exporrectos mundi ambitus, ac remotius dissitas regiones oculis ac circino dimetiri potius, quã magna rei familiaris iactura corpore foris peregrinari, animum mirifice reficit. Inter Chartas Cosmographicas refero artificiose elaboratas expressasq; picturas vel coloribus adornatas, vel μονοχρωμάτους, h. e. nudas

Exercitationũ multa genera.

Pictura oculos pascit ac reficit.

das nulloq. pigmento aut fuco delineatas, quæ non inani spectaculo oculos afficiunt, præsertim si absit superstitio ac nonnulla ad virtutem & pietatem documenta exhibeant, vt sunt ea quæ sacras historias complectuntur. Vnde non inscite veteribus Pictura muta poesis dicta: Poesis vero loquens ac viuida minimeque muta pictura. Honesta est aũt ac cum primis iucunda Musicæ oblectatio, qua animus vbi languescit, maxime erigitur ac reuiuiscit. Hæc vocum concentu atq instrumentis modulate resonantibus non solum aures sonorum suauitate permulcet, sed sonitu per arterias vndiq; diffuso, spiritus cum vitales tum animales excitat, discussaque animi caligine ac nebulis, mentem agilem reddit atque erectam. Quo effectum est, vt Pythagoras animum cithara excitare soleat, vbi euigilasset, quo esset ad functiones obeundas, ac diurna munia expeditior: & cum somnum peteret, rursus testudine lenire mentem, quo affectus redderet sedatiores. Sic Epaminondas princeps Græciæ concinne fidibus cecinisse legitur, totaq Græcia, Cicerone teste, summã eruditionem sitam in vocum neruorumq. cantibus censebat, & qui eius artis esset imperitus, habitus sit indoctior. Sic priscis seculis inter regales mensas Heroum Diuorumque gesta ad lyram decantari solent. Ita apud Virgilium,

Musica mentem oblectat.

Fa. lib. 1. cap. 7.

Cicer. 1. Tusc.

Veteres Musices studiosi.

Lib. 1. Æneid.

—— Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisq; labores;
Vnde hominum genus & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum, pluuiasq; Hyades, geminosq; Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Non defuisse Hebrææ gẽti huius oblectamẽti vsum, magnisque viris illam excultam atque in pretio habitam, præter alia, Dauidis historia commonstrat.

Hebræi oblectamẽta musica nõ respuerũt.

1.Reg 16. Dauid instrumentis musicis Deum honorat

Nam vates ille sacros hymnos ad lyram decantar
solitus est, animumq. Saulis furibundũ ac malign
Genio,atraq. bile exagitatum modulate resonant
cithara permulcere, ac Regem ad saniorem ment
reducere. Helisæus quoque vates importuna regu
interpellatione exasperatus, accita psaltria, harmo

4. Reg. 3. Helisæus musica afficitur.

nia,concentuq; Musico animum composuit, ac de
pulsu omni perturbatione, sopitisq. affectibus affla
tu diuino perfusus, vaticinari incipit,ac tribus regib
euentura prædicere. In conuiuiis quoq. Musicos ad

Eccles. 32. Similia ex musicis sonis & gemmis.

hiberi solitos sacra Biblia passim testantur. Sic Sapi
ens desumta similitudine à gemmis auro decora
tis; Sicut Carbunculus, inquit, aurum exornat: si
concentus Musicorum in conuiuio cum moderat
vini potione. Et quemadmodum, vt idem ait, Sma
ragdus, cuius pellucid⁹ est & insatiabilis viror, vulgo
Amarant, aurum commendat: sic modulatio Can
torum in iucundo cõuiuio. Verum ne quis plus sati
huiusmodi illectamentis insistat atque occupetur
quid huic oblectationi pręferri debeat, obiter ita in

Eccl. 40.

dicat, Vinum & Musica mentem ac cor exhilarant
sed vtroq; magis studium sapientiæ. Improbat qui-

Esaias vinolẽtos increpat.

dem Esaias vinolentos & qui comessationibus con-
tinenter addicti, Musicis instrumentis suauiter se
oblectant, sed ea ratione quod nulla iis habeatur o-
pificis ratio, nec quidquam eorum quib. affluenter

Cap. 5.

& cumulate fruuntur, ad Deũ referant, à cuius mu-
nificentia omnia profluunt. Sic enim illis minita-
tur. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectan-
dum, & potandum vsq. ad vesperam, vt vino æstue-
tis. Cithara, lyra, tympanũ, & tibia in conuiuiis ve-
stris: & opus Domini non respicitis, nec opera ma-
nuum eius consideratis: hoc est, nõ habetis oculos
mentemque in illum erectam, à cuius munificentia

Cap. 6.

ac liberalitate hæc proficiscuntur. In eodem argu-
mento versatur Amos propheta, qui huiusmodi mi-
nis

lasciuos ac profuse viuentes vellicat, Væ qui opu- *Amos vi-*
ti estis in Sion, ingredientes pompatice, qui de- *nosos vel-*
mbitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis ve- *licat.*
is, qui canitis ad sonitum psalterij, bibentes vinũ
phialis, atq. vnguento optimo delibuti, nec quis-
am vestrum inopum calamitate afficitur, aut con-
lescit afflictorum miseriæ: nulla habetur tenuio-
m ratio aut respectus, nulla exhibetur Deo tanto-
n beneficiorum gratitudo. Quocirca oblectamẽ-
Musica atque inter hæc moderatus vini ac fercu-
um vsus, quo spiritus sopiti ac languidi eriguntur
reuiuiscunt, quo fumi melancholici dissipantur,
il habent vitij, nec ab vllo tetrico culpari meren-
, nisi illorum abusu atque assiduitate profunda
repat diuinarum rerum ac salutis obliuio. Inter
rcitationes mitiores, minusque molestas aut la- *Exercita-*
iosas, vectiones referuntur, quæ vel equo, vel ve- *tio minus*
ulo, aut etiam nauigio perficiuntur, nec non am *laboriosa.*
ationes subdiales, quas hortenses areę ministrãt,
ongius exporrectæ pergulatæ iugatæque vineæ, *Hortorum*
t sub fornice viridi ac pampinis virentibus con- *amœnitas*
erata testudine non minus salubris sit, quam a- *reficit ani*
ena deambulatio. Et si qua forte inter deambu- *mum.*
dum obrepat lassitudo ac fatigatio, non desunt
xcultis hortis topiaria, atq; vmbracula, sub qui-
captare opacum frigus, æstumq. discutere liceat. *Æstate*
vero apricari visum sit, atque aeri libero aperto- *opacum*
se exponere, in patẽti campo aut eminenti edi- *frigus ca-*
ue loco id perfici poterit. Vt autem studiosis vi- *ptandum.*
ue politicis inter moderatas ac salubres exerci- *Apricari*
ones apta est clara ac vocalis lectio, vsusque de- *hieme, per*
andi: ita validis ac robustis luctatio, balistarum *amœnum.*
ruę pilę vsus, Galeno, libello edito, approbatus, *Apta stu-*
men gladiatorium & equestre, quibus calor *diosis ex-*
uus augescit, ac corpus robur concipit, sanguine *ercitatio.*
membra vndique diffuso: quo fit vt exercitatis

color efflorescat, ac cutis suaui vndique rubore perfundatur. Cæterũ hoc meminerint qui in huiusmodi palæstris se exercent, vt omnia moderate perficiantur, ne agitationes violẽtæ ac tortuosæ membrorum luxationes inferãt, hoc est, nequa corporis pars à sua sede dissiliat, aut operosius agitato flexoque in gyrum corpore, à loco dimoueatur. Atqui vt non statim à sumto cibo mens studiis est defatiganda, quo ventriculus commodius cõcoctioni insistat, nec diffundi ac dissipari calorem natiuum contingat: ita nec liberalius pransis, ciboq. differtis nimij labores subeundi, officiunt enim cõcoctioni motus violenti & incompositi, omnesque agitationes corporis immoderatæ crudos ac semicoctos cibos in venas rapiunt, qui oborta oppilatione ac putredine, morbis seminaria ministrant. Vetustus ludus Astragalismus seu talorum iactus qui ossiculis ouillis læuore perpolitis perficitur, Belgæ *Pickelen* vocant, quibus nostrates puellæ nondum nubiles aut maturæ viro lusitãt, eosque nouæ nuptæ statim ab inito coniugio despiciunt. Adolescentuli autem Tali quodam genere inter se decertant quod boum pedibus eximitur, *Coten* Belgæ appellant, eoq. se exercent certo anni tempore, vt etiam nucibus & crepitaculis, quæ exercitamenta puerilia paulo prouectiorib. vilescunt, atq. habentur despicata, sic vt iam ex ephebis egressi indecorum ducant, parumque generosum huiusmodi nugis occupari. Nam puerili more, vt Horat. ait,

Violentus motus concoctioni officit.

Astragalism⁹ quid.

Talorum iactus.

Puerilis exercitatio multiplex.

Lib Ser. 2. Satyr. 3.

> *Ædificare casas, plostello adiungere mures,*
> *Ludere par impar, equitare in arundine longa*
> *Si quem delectat barbatum, amentia versat.*

Cæterũ diuersi sunt tali ab aleis quæ Belgæ *Terlingh* vocantur nam illi quatuor lateribus constant, aleæ sex; quarum abusus tam frequens est in tota Europa, vt pleriq. crebro harum vsu patrimoniũ profundant, exhaustisq. facultatibus, ad inopiã redigantur

Alea à Talis diuersæ.

cum

cum talorum vſus apud nos ad puellas deuolutus nullam rei familiari iacturã inferat. nam illis vel tędium temporis diſcutiunt, aut ſiquando feriari liceat, pro re non magni momenti decertant, nempe caſtaneis, auellanis, aciculis, fibulis, aliiſq. nonnullis apophoretis Trochi autem agitatione ac celerrimo illo turbinis in gyrum atq. orbem decurſu, adeo vt motus conſpectum fugiat, fallatque oculos, adoleſcentes ſe alacriter exercent, idque hibernis menſibus, quo incaleſcant. Quod genus exercitationis veteribus etiam in vſu fuiſſe teſtatur Perſius, illoq; ſe ac pleriſque aliis impenſe delectatum: *Trochorũ agitatio.* *Satyra 3.*

Iure etenim id ſummum, quid dexter ſenio ferret,
Scire erat in votis: damnoſa canicula quantum
Raderet: anguſtæ collo non fallier orcæ,
Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Orca fictile gen⁹, vt noſtrũ in quo nidulatur ſturni, ſpreeu Belgice.

Huius puerilis inſtrumenti Virgilius quoq; meminit, ac Lauiniæ mentem ex Turni amore furiis agitatam, elegantiſſimis verſibus turbini componit, eamque non aliter ac rotari, quam trochum flagellis ſcuticiſq. hinc inde ſubactum, Belgæ *Top* vocant. Sic autem rem proſequitur,

Tum vero infelix ingentibus excita monſtris
Immenſum ſine more furit lymphata per vrbem;
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis. ſtupet inſcia turba,
Impubisq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non curſu ſegnior illo
Per medias vrbes agitur, populoſq; feroces.

Virg. li. 7. Æneid. *Elegans. Virg. deſcriptio.*

Huiuſmodi ludis fere ætas puerilis occupari ſolet: Adultior vero & quæ iam pubeſcere incipit, decentiores expetit. In omni exercitatione ex qua corpus atque animus aliquid commodi concipit, ſemper decori atque honeſtatis habenda ratio.

Iugurtha indoles. Sic Sallustio laudata Iugurthæ indoles, cum nondum ambitione ac regnandi cupiditate esset deprauata. Is enim vbi primum adoleuit, pollens viribus & decora facie, sed multo maxime ingenio validus, non se luxui aut inertiæ corrumpendum dedit: verum, vti mos illius est gentis, equitare, iaculari, cursu cum æqualibus certare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus esse, plurimum facere, minimum de se ipse loqui. *Iuuentutis exercitatio.*

Infames ludi. Alearum, chartarumque ludos, & si qua sint alia otiosorum hominum oblectamenta, vt rem maxime damnosam atque infamem fugito. In huiusmodi enim ludis non artis peritia viget, sed fraus, fallacia, dolus, astutia: non habet locum ratio, consilium, sapientia, sed casus, fortuna, temeritas. Complectitur autem alea omnem ludum fortunæ mutabilitati subiectum, tesseras, pyrgum, fritillum, latrunculum, omnemque iactum talarium, adeo vt in minutissimis etiam rebus ac puerili negotio improbetur, si vel crebro fiat, vel fallaciter, vel contentiose. Sic scite Martialis; *Alea q. d.*

Lib. 14.

Alea parua, nuces, & non damnosa videtur:
Sæpe tamen pueris abstulit illa nates.

Quæstus non dolosus sit. Quamobrem cum omnia fere in huiusmodi certamine cupide, improbe, dolose peragi soleant, ea moderatio adhibenda, vt oblectationem potius, quam quæstum sectemur. Nam incautos parumque oculatos à subdolis emungi argento contingit. Et quanquam nonnulla lucri spes in talibus exercitiis animum hominis titillet, victoremque soletur præmium: non tamen spe nimis auida, aut lucri cupiditate quidquam facere decet. Instituitur autem exercitatio, ac ludendi licentia conceditur; non lucri, sed valetudinis atque oblectamenti ratione, & quo animus defatigatus respiret, nouasque vires ad subeundos denuo labores concipiat,

Ea est

Ea est autem Aleatorum natura & conditio, vt vbi semel illa prurigo & scabies animum occupauit, ægre excuti queat. Solicitantibus, enim vndiq. eiusdẽ farinæ hominibus, singulis momentis damnosas illas voluptates repetunt. Quod vitium etiam scortatoribus insitum. Quocirca salubriter Ouidius: *Aleatorũ conditio.*

Sperne lucrum, vexat mentes insana cupido,
Et reuocat trepidas alea sæpe manus.

Nulli mea quidem sententia improbari debet conquirendi industria, ac rei familiaris amplificatio. sed lucrum sectari par est quod vtile sit & honestum, ac nullius iniuriæ damnoq. coniunctum. Scitũ est prouerbium Plautinum, Ad suum quemq. quæstum æquum est esse industrium potius, quam callidum. Nam res sinistre atq. improbe conquisitæ præter id quod infamiam pariant, minus etiam diuturnę sunt aut stabiles, sed facilime dilabũtur, vt opes fallaciis, dolo, sycophantiis, captionibus, versutiis, deniq. fœnore, talis, aleis partæ. Quamobrem quos habes studiorũ sodales, omnibus modis à rebus improbis abducere pergas, atq ad honestatem, ad decus, ad virtutem esse incitamento. Hoc enim humanitatis officium non solum apud cordatos viros laudem promeretur, sed Deo etiam gratũ acceptumq. est: quod ita apud Hieremiam testatur Dominus: Qui separauerit pretiosum à vili, quasi os meum erit. Quo designat illum palmarium quiddã pręstitisse, ac proxime ad Deũ accedere, diuinosq: honores promereri, qui vel seipsum vel proximũ (Deo.n. nihil homine carius, aut maioris pretii) à vilissimis rebus à vita sordida ac contaminata, ab itinere deuio abduxerit, atq. ad vitæ integritatẽ, moresq inculpatos auctor sit & instigator. Quo spectat illud Iacobi Apostoli: Fratres siquis inter vos errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, sciat se à morte reuocasse peccatorem, ac saluam fecisse animam illius.

Dolose parta cito dilabuntur.

Cap 15.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap. 5.

In rebus gerendis, rationem in consilium adhibendam.

CAP. XLV.

IN quauis actione, omnibusque vitæ negotiis sic omnia ratione ac cõsilio moderanda, nequid pridie agas, cuius te postridie pœniteat. Turpe est enim aliquid committere, vt re peracta cogaris dicere, Non putaram. In quem scopulum minus impinges, si nihil temere ac præcipitanter agas, sed omnia considerate, mature, prudenter ita, vt ad rationis amussim singulas exigas. Sic recte præcipit Salustius, Priusquã incipias, consulto: & vbi consulueris, mature facto opus est. Et Cicero, In omnibus rebus, siquid aggrediare, adhibenda est preparatio diligens. Quo spectat prouerbium, Festina lente: &, Sat cito, si sat bene.

Non putaram vitio comunctũ

Nihil præcipitanter agendum

Quæ dubitas ne feceris. CAP. XLVI.

NIhil agas quod animo scrupulum iniicere possit, ac dubitationem inferre, sic vt ambigas, equumne sit an iniquũ quod aggredi paras. Æquitas enim vt Cicero ait, lucet ipsa per se, ac cum virtuti tũ honestati coniuncta est: Dubitatio autem iniustitiæ aliisque vitiis affinis est. Huic consentaneum est illud Pauli, Beatus est qui seipsum non iudicat in eo quod probat; hoc est, qui in adeundo aliquo negotio non sentit tacite reclamantem conscientiam Quam sententiam tametsi de ciborum delectu, & vitando offendiculo scripserit Apostolus, vt superius sumus testati: aliis quoque rebus apposite accommodari potest. In omni enim actione cum quid agimus nulla firmitate, nullaque animi constantia, sed vacillante mente & dubia, iudice conscietia damnamur. Quidquid enim non proficiscitur ex fide qua Deo approbamus nostram mentem, ipsaque refragante conscientia vitiosum est, & peccato obnoxium. Siquidem cum quis rem per se non malam, hesitans, mala fit, nec ne; com mittit tamen, declarat se rem nefariam commissurum, si occasio inciderit, aut opor-

Li.1.offic.

Li.1. offic.

Roma.14.

Dubitatio mentis, in agendo scrupulũ iniicit.

Pauli locus explicatus.

tunitas sit c salutares cogitationes aptior. Factitasse
tia fide stipa , Bibliorum codices passim testãtur,
diiudicat, nec q iustia cõstitutus: Deus Deus meus, *Psal. 5.*
mali speciem præ Mane adstabo tibi & videbo. Ma *Psal. 16.*
tiam aliqua ægritudi iet ad te. Sic Esaias: Erigit ma- *Cap. 87.*
rem Dominus, vt audiam
Virtutis ac vitii st, monitorem qui osci-
CAP. X Anima mea deside- *Cap. 26.*

QVod Cato senior commilito neo & præcordiis
let, id cuique menti infixum verbis Prophe *Esaiæ loc⁹ explicatus*
cum labore præclari quiddam egeris, & qu es ac
stati sit coniunctum: labor abit, honeste factum
manet. Si cum voluptate mali quidquam commissum sit: voluptas, vt res momentanea, cito auolat atque euanescit; improbitas vero & nequitia, vt indelebile vitium, perpetuo adhæret. Quo spectat prouerbium, Qui semel scura, nunquam paterfamilias. Quisquis enim semel in re infami, existimationis ac probitatis iacturam fecerit, non facile probi viri elogium consequetur, quamlibet etiam ditescat, aut opulentus efficiatur. Non dissimili ratione extimulauit iuuenes Plato ad felicitatem consequẽdam proposita virtutis ac voluptatis vitiosæ imagine. Huius enim momentaneam dulcedinem atque illecebras subita pœnitentia, angor animi, mens inquieta, dolor perpetuus comitatur. Illius vero breues labores & ęrumnas, pacata mens, tranquillus animus, secura conscientia, denique solidum æternumque gaudiũ subsequitur. Quo spectat illa sentẽtia, Momentaneũ est quod delectat, æternum quod cruciat.

Virtus æterna.

Prouerbiũ in degeneres.

Platonis exhortatio ad virtutem.

Sententia D. Gregorij.

A Deo sumenda omnium actionum nostrarum initia.

CAP. XLVIII.

QVidquid aggredi meditaris ac perficere, Deum opt. max in consilium adhibeto, ita siquid tractare instituis, siqua obire munia vel priuata vel pu-

A Deo prẽda actionum primordia.

Actiones diurnæ honesta esto.

nunquam officiant;studiose elaborandum,vt honestis occupationibus dies transigatur, nequid menti obiiciatur,quod nocturnã quietem possit inturbare,aut turbulentam efficere.

Nemo vitijs suis blandiatur,aut malefacta extenuet.

CAP. LI.

Vita non extenuenda.

SIquid insipienter actum sit, atque auersa à recta ratione voluntate commissum quod honestati ac decori aduersetur:nunquam in animum inducas, vt errori blandiaris, aut crimen excusatione extenues. Parit enim confidentiam peccati excusatio,atque iterandi commissi occasionẽ ministrat. Sic cum

Psal.140

Dauid obseruasset,quantum prauitatis ex hoc mentis errore pullularet,Non declines, inquit, cor meũ in verba malitiæ ad excusandas excusationes,in peccatis. Quibus verbis precatur,vt longe absit ab ipso

Dauidis locus explicatus.

mala mens,malus animus, quo improbi imbuti scelera sceleribus accumulant, suaque flagitia diluunt atque extenuant, nec in se vllam culpam transferri aut deriuari patiuntur. Qua cæcitate ac mentis caligine efficitur, vt vbi animus semel vitiis occalluit, ac cupiditate se deuinxit mala,in dies magis magisque in deterius prolabatur, ac corruat,

Prouer.18

nulla emergendi spe. Quo spectat illud Solomonis, Impius cum in profundum peccatorũ deuolutus est contemnit;hoc est, nihil admisisse se habet persuasum, nec magnopere commouetur patrati sceleris aut nequitiæ enormitate. verum vt idem ait,hunc sequitur confusio & ignominia. Quo indicat illum cum existimationis iacturam subire,tum infamiæ labem consequi, vt non facile in posterum probi ac

Impio occalescit scelere animus.

laudati viri nomen promereatur. Pari malo implicati sunt,qui vbi deliquerunt, atque in peccatum aliquod prolapsi sunt, non agnoscunt scelus,nec id confiteri sustinent,etiamsi confessionem extorqueat conscientia,carnificina,sed silent ac conticescunt,

omnia

omniaq. obliuione obruere meditãtur. Simile enim quiddam iis vsuuenit, quod pueris qui à rebus interdictis non abstinent, præsertim vbi sperãt fore clam nec à parente id rescitum iri. Cuius rei exempla edita sunt in Adamo & Cain, eorumq. posteris, in quos hæreditaria labes est trãsfusa. Proinde qui animi trãquillitati optime consultum cupiat, nec vllam, perpeti carnificinã, nõ pergat abs se commissa vel inficiari, vel silẽtio inuoluere, sed Deo patefaciat. Agnitio enim peccati, & errati confessio veniam impetrat, omnesq animi sordes ac maculas eluit, abstерget, abolet Reticentia vero & tergiuersatio malum exasperat, causamque rei reddit deteriorem. Quod in se expertus Dauid: Quoniam tacui, inquit, inueterauerunt ossa mea, cum clamarẽ tota die: extorsit quidem cruciatus & doloris intolerantia clamorem atq. eiulatum, sed non delicti confessionem expressit mox tamen admissum crimen Deo detegere meditatur, quem certo scit promtum ac facilem ad condonandum peccatum, vbi quis ex animo resipiscit suaq. vitia detestatur. Itaq sumta fiducia, Dixi, inquit, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Is est enim amor & propensio Dei erga homines, illa placabilitas & mansuetudo, vt vbi resipiscere meditantur, confestim illis peccatum remittat: Quod per Esaiam ita indicat: & erit antequam clament ego exaudiam, & adhuc illis loquentibus aurem accommodabo. Quo indicat promtam & expositam suam munificentiã ac fauorem, vt etiam si homo mente concipiat emendatioris vitæ propositum, statim illi admissum scelus remittat: Sic apud Ezech Quocunque tempore peccator ingemiscet iniquitatum eius non recordabor amplius.

Simile à puerili natura.

Peccati agnitio peccatum expungit.

Reticẽtia malum exasperat.

Psal. 31.

Dei facilitas in remittendo.

Cap. 65.

Cap. 18.

In Deum transferendum quidquid nobis boni obtigit.

CAP. LII.

Quidquid homini obtigit, in Deũ trãsferendum

SI quid tibi in fragili hoc ac caduco corpore, vitaq. momentanea ac fugaci obtigerit splendidum, regale, magnificum, si adsint latifundia atq. suburbana prædia, si opes affluant & diuitiæ, easq. exornent decus, honestas, amplitudo, dignitas, gloria: si mens imbuta est multarum rerũ cognitione ac scientia, nec desit prudentiæ coniuncta sapientia: corpus deniq; salubre ac vegetum, aut si quid iis accedat amplius: omnia hæc munificẽtissimo Patri Deo feras accepta à quo quidquid est boni, promanat ac profluit. Re-
2. Cor. 4. uocat huc Paulus inflatũ atq. inani persuasione turgidum, illiq. sui fiduciam his verbis eximit: Quid est quod non accepisti? quod si acceperis, quid gloriaris, quasi non acceperis? Idipsum etiã vrget, ac nulli non
Cap. 9. inculcat apud Hieremiam Dominus, Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur quisquis gloriatur, nosse & scire me: Qui gloria-
1. Cor. 1. tur, inquit Paulus, in Domino glorietur, à quo quid-
2. Cor. 10. quid est bonorum, affatim ac cumulate sumus consequuti per Iesum Christũ, qui factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, salus, redemtio. Quo

Omnia nostra bona à Deo promanant.

autem nemo sibi plaudat ac blandiatur, seseq efferat in solentius de externis internisq donis, commonefacit Paulus gestare nos thesaurum hunc in vasculis testaceis, hoc est, fragili ac moribundo corpore; quo cuique innotescat, hoc Dei virtuti atq. eminẽtiæ ascribendum, non hominis viribus. Vt autẽ quidquid est in homine lucis, quidquid sapiẽtię, quidquid virtutis aut iustitiæ, Deo asseri debet, ac Patri luminum
Cap 1. à quo omnes dotes, ac munera descendũt, vt Iacob. Apostolus testatur: ita quidquid est in mente humana vitij aut nequitiæ, quidquid caliginis ac cæcitatis, quidquid prauitatis ac corruptelæ; id omne nostræ voluntati malitiosæ ascribi debet, nec vel minima
Sapien. 2. culpa in Deum transferri. Peccatum enim ac diuini

Omnis nequitia nostramente diffũditur

mandati

mandati transgressio, omnis generis ærumnas, calamitates, morbos cum corporis tum animi, postremo mortem inuexit; omnemque procliuitatem ad nequitiam menti inseuit.

Delectus & consideratio habenda in eligendo vitæ genere.

CAP. LIII.

IN deligendo vitæ genere quod amplecti statuis, & in quo ad extremum meditaris conquiescere ac pacate consenuisse, hoc in primis spectari debet, vt considerate omnia aggrediaris, nec temere te alicui instituto addicas, à quo postmodum, si pœniteat, nō liceat resilire aut extricari Qui enim ætate immatura nec satis explorata excussáq; naturæ propensiōe, aliquod vitæ genus arripiunt, illiq. se perpetuo adstringunt, vitam agunt inamœnam. plenamque tædii & molestiæ, siquando (vt plerumque assolet) illos capiat instituti satietas. aut se sentiant ferundo oneri impares Quocirca ne quis inconsulte sibi laqueos iniiciat, antequam aliquod vitæ institutum amplectatur, deliberandi spatium sibi cōstituat, quem potissimum vitæ cursum consectari velit, cui se addicere. In qua deliberatione, vt suadet Cicero ad suam cuiusq; naturam consilium omne reuocandum est, quo adhibita omni cura constituendæ vitæ, stabiliter in suscepto negotio persistat. Multi enim optima petentes, non tam voluntate, quam cursus errore falluntur, atq à scopo quem Christus nobis prę fixit, deuii ad superstitionem, hoc est, fucatæ religionis speciem deuoluuntur. Quin à Christo potissimū petenda sunt salutis præsidia, quo vno duce in hoc mundi salo ad optatū portum prouehimur. Ipse est ostiū quod nobis aditum accessumq patefacit ad Patrem, Ipse est via, veritas & vita, à quo nos auertere nititur Satanas, qui transformans se in Angelū lucis per improbos doctores falsa pro veris, dubia ꝓ certis

Deliberatio in deligendo vita genere.

Lib. 1. offi.

Errore nō voluntate quidam deuiant.

Ioan. 10.

A Christo petenda salus.

fucata pro synceris, pro salutaribus noxia mentibus hominum ingerit. Hęc fuit prima hostis nostri impostura, qua Adamum adortus est, atq. illius menti fumos & caliginem offudit, incautoq. ac nimis credulo specie veritatis imposuit, sic vt in omnem illius posteritatem eadem moliri non desinat, atq. abolito syncero Dei cultu ac salutari religione, superstitionem, idololatriam, fucatam doctrinam, institutiones vitæ ancipites & periculosas inuehere, denique nullas non admouere machinas, quibus humanum genus extincta luce veritatis, sopitoq. fidei lumine, à Dei cognitione abducat, ac menti cæcitatem densamq. caliginem inferre conetur.

Adam specie veritatis deceptus.

Diabolus à sana doctrina mētes abducit.

De legitima matrimonij societate.

CAP. LIIII.

MAtrimonium legitima est atq. indiuulsa maris ac fœminæ coniunctio, à Deo instituta, partim ad domandas libidines, atque euitandos illicitos vagosque concubitus, partim ad liberorum procreationē. Est autem, vt præter Paulum Columella ex Xenophontis Oeconomice prodidit, maritale coniugium natura excogitatum, vt non solum iucundissima, verum etiam vtilissima vitæ societas ineatur, & ne genus humanum temporis decursu spectaret ad interitum, marem fœminæ, infusa diuinitus benedictione legitime coniunctum esse voluit, vt ex indissolubili copula non deesset homini mortali adiumētum, quo præter amorem gignendi sobolis, mutua vitę ac fortunarum cōiunctio illos deuinceret. Quocirca cum coniugii portus sit tutissimus, atq. humano generi cui natura insitus ardor ac propensio propagandæ sobolis fida statio: non male is consuluerit suæ tranquillitati qui hunc conferet, præsertim vbi ætas adoleuit, ac virile robur sit consequuta. Inconsulte

Matrimonij definitio.

Li. 12. c. 1

Genes. 2.

Coniugij vsus.

ſulte autem faciunt, nec ſatis pro ætatis ratione, qui præmature atque intempeſtiue tale quiddam aggrediuntur, non exploratis viribus, excuſſaque naturæ firmitate. Sunt enim nonnulli propemodum impuberes qui vel temeritate quadam inconſulta, vel lenonum inſtigatione, aut etiam parentum impulſu, qui opimæ doti inhiant, hoc iugum ſubeunt, quorum nonnullos noui, necdum abſoluto anni curriculo, flaccidos atque elumbatos, omnique vitali ſucco exhauſtos, ſic vt vires illis labefactatas ac collapſas, erigere atque inſtaurare fomentis ſim coactus. Quocirca ne pueri, aut paulo prouectiores pueris procreandis incumbant, quiſque vires ſuas ipſe metiatur atque exploret, quid valeant lumbi, quid ferre recuſent. Qui autem connubio ſe addicere meditatur, id potiſſimum obſeruet. vt ex honeſta familia non tam dotatam (tametſi id non reſpui debet) quam ingenuam, honeſtam, pudicam, ac verecundam, beneque moratam in vitæ ſocietatem adſciſcat. Mulier enim (vt Comicus ait) ſi bene morata eſt, dotata eſt ſatis. Scitum eſt illud Alcumenæ apud Plautum, quod ſingulis virgunculis & matronis infixum eſſe debet, Non ego mihi dotem duco eſſe, quę dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & ſedatum Cupidinem, Deum metum, parentum amorem, & cognatum concordiam, Viro morigera, atque vt munifica ſim bonis, præſim probis. Quocirca parentibus ſolicite elaborandum, ne ſexus iſte fragilis, atque ad ruinam procliuis, præſertim vbi nubilis eſſe incipit ac mateſcere, aliquid labis concipiat, aut vllam pudicitiæ iacturam patiatur, ſed ad decus & virtutem ſuas filias inſtituant, atque ad vitæ integritatem moreſque inculpatos ſint incitamento. Non deſunt progenitores quidam improbi, qui male conſulunt virginum ſuarum integritati.

Coniugiũ nõ temere adeundũ.

Coniugiũ multos eneruat.

Honeſta familia obſeruãda in adeũdo connubio.

Amphi. act. 2.

Cõſulendũ puellarum fragilitati.

Eccleſ. 7.

Nam illas domesticis exemplis corrumpunt, atque iis ad temulentiam, audaciam, impudentiam fenestram aperiunt, Quo efficitur, vt sensim consuescant pudorem exuere ac pudicitiam venalem habere, sic vt eam facilime expugnari patiantur, aut non magnopere obsistant callido virginitatis insidiatori, cuius contactum, oscula, titillationes non exhorrescunt, nec admodum grauate aut repugnanter admittunt cõtrectantium blandimenta. Inter multos errores ac vitia quę committi solent in adeundo statu connubiali, tria potissimum mihi culpanda vidẽtur, ex quibus multa incommoda emergunt. Primum, quod magna mortalium pars præcipitanter, atque inconsiderate, nullaque naturę deliberatione hoc vitæ genus aggrediatur, idque ea ætate quæ huic rei minus apta est. Deinde, quod nõnulli serius ac minus tempestiue se matrimonio addicant, atq. vbi iam defloruit ætas, atq. anni ingrauescunt, hoc onus subeant. Postremo, quod dispari coniugio alligari sustineant, sanus morbidæ, iuuenis qui doti inhiat aniculæ, quod à naturali societate alienũ; senex adolescentulæ, quod non prorsus culpari potest, nec naturæ ordini & statui contrarium, cum multis senibus crudis ac viridi senecta non desit facultas procreandæ prolis, quod mulieribus annosis atque effœtis denegatum. Vt autem merito improbatur in ætate iuuenili quæ coniugium animo concipit, nimia celeritas & festinato: ita in prouectioribus cunctatio ac tarditas. Qui enim præmature ac properanter hoc capistro se alligari patiuntur, non satis firmo validoque corpore, nec adauctis viribus, non diu in hac palæstra subsistunt, sed post vnum aut alterum insultum labascunt ac conuelluntur. Qui vero procrastinando legitimum nubendi tempus præterlabi patiuntur, atque in longum differunt contrahendi matrimonii consilia, vitam agunt tetricam atque inamœnam.

Puellis nul la danda occasio la psus.

Errores in adeundo coniugio commißi.

Coniugio inepti & elumbes.

Mature omnia agenda in adeundo coniugio. Robusta ætas matrimonio assuescat.

mœnam, vel non nunquam vago illicitoque concubitu se polluunt: quod tot passim ficosi, morbidi, distorti, lippi, incurui, podagrici tumidis inflatisq. cruribus commonstrant; quos si postmodum, vbi eius vitæ pertæsum est, legitimo connubio alligari contingit, in magnas molestias ac tædia se coniiciunt. Nam cum, exhausti sint atq. exoleti, viribusq. attritis ex anteactæ Veneris intemperantia, & sibi graues fiunt, ac nouæ nuptæ spes ac desideria frustrantur.

Omnis societas quæ non consistit intra coniugiis limites, vitiosa atq; à legitimo matrimonio aliena.

CAP. LV.

CVM impudicitiam atque obscœnos illicitosque amores Christus & Apostoli detestentur, atque à regno Dei excludendos pronuntient, qui se adulterio aut scortandi libidine contaminant, non video quo se colore tueri possint, qui matrimonium perosi, libere ac suauiter soluteque viuere meditantur. Non desunt enim qui extra coniugii cancellos vni amasiæ pro tẽpore se addicant, non satis decore, nec mente tranquilla, aut pacata conscientia Sectantur illi quidem commoditatem vitæ, vt sibi persuadent, nec vlli se addicere, à qua non possint resilire ac diuerti, verum, acerbiora aliquando experiuntur, magisque indigna perpeti ac perferre coguntur ab amica imperiosa ac procaci, quam ab ea quæ alicui legitime addicta adscitaq. est vxor. Quin & hoc accedit mali, ꝙ huius generis sexui diutina vitę consuetudo audaciã pariat, ac cõfidentiã adeo vt siquẽ eius satietas capiat, atq illã ablegare cupiat, non sine tumultu perfici queat. nam cœlũ terræ miscent, vbi incidit id diuortii mentio, aut cum exorta aliqua intemperie, ex ædibus exclusum iri se metuunt. Exempla abunde multa suppeditant familiares illæ & domesticæ,

Matth. Hebr. 13.

Illiciti amores & cõcubitus. Quid iis accidit qui soluta venere se oblectant.

quas in vitæ ſocietatem adſciſcunt ſacrificuli, à quibus, interdicto legitimo matrimonii vſu, cælibatus exigitur, res cum primis operoſa atq. immenſæ molis vegetis ac ſucculentis. Quapropter toto errant cœlo, atq. inhumanæ ſocietatis delectu prorſus hallucinantur ac cæcutiunt, qui exiſtimant illos commode & pacate viuere, qui ab vxore liberi, aliquam domi alant, aut foris venentur, qua ſe oblectent, ac cuius conſuetudine, cum lubet, fruantur, cum plerumque pręter mentis inquietudinem, ac conſcientię carnificinam plus tædii & moleſtiæ, plus zelotypiæ ac ſuſpicionis à cõducticia ac temporaria amica ſuboriatur, quam legitima ac fida vxore in perpetuam vitæ ſocietatem ſolenniter aſſumta. Et quanquam in hoc ſtatu, vt pleriſque aliis, dulcia ſint permixta amaris, acerba ſuauibus, læta triſtibus, nubila ſerenis, nec deſint huic vitæ inſtituto ſimultates, cõtentiones, iurgia, zelotypiæ affectus, (vt nihil eſt in quouis vitæ genere omni ex parte beatum,) non eſt tamen vlla culpa in matrimonii ordinem transferenda Tametſi enim plurima incommoda hoc vitæ genus comitentur, magnaq. ſolicitudo, cura, anxietas illos habeat occupatos in educandis alendiſque liberis, vt Paulus teſtatur, in conſtabilienda re familiari ac domeſtica: omnia tamen mitigat ac condulcorat amor mutuus, atque ex Dei inſtitutione liberorum procreatio. Sunt autem pueri deliciæ ac ſingulare oblectamẽtum matrimonii, quibus augeſcit ac fouetur amor coniugalis, magnumque vltro citroque concipitur ſolatium. Si vero præter voluntatem atque animi ſententiam, nullam propagari ſobolem cõtingat, ac differri in aliquot annos poſteritatis ſpem: ſancte tamen colenda matrimonii fides, fouendaq. mutua vitæ ſocietas ſic, vt alter alterum fulciat, vt in cõfinio conſitæ arbores fructiferæ vineam, quibus fulta ac velut maritatã affixaq. claviculis

Cõcubitus extra matrimoniũ conſcientiam onerat

Nullus vitæ ſtatus moleſtia caret.

1. Cor. 5.

Proles delitiæ matrimonij.

Orbitas placide ferenda.

niculis aſſurgit in immẽſum, ac ſpatioſiſſime ſe propagat. Vt enim vitis deſtituta pedamentis ac ſtaturninibus, caduca eſt, atque in terram procumbit: ita quoque matrimonium ac res familiaris corruit, niſi mutua viri ac mulieris opera fulciatur. Quod ſiquid vitii ſubſit huic ſocietati, ſiqua ingruat intemperies, ſuſpiciones, tumultus, diſſidia: hominum affectibus ac moroſitati potius, quam huic inſtitutioni aſcribendum. Sunt enim iſta non coniugii, ſed deprauatæ naturæ ac turbulenti animi vitia, à peccati originalis labe contracta, in quam omnis culpa transferenda eſt.

Vitis & matrimonÿ comparatio.

Affectus hominum nõ natura culpanda.

Qua ratione obtineri poßit, ne mors homini natura prouido ſit formidabilis.

CAP. LVI.

CVM in rebus humanis nihil ſit fixum ac ſtabile, ſed omnia fluxa, fragilia, caduca, ruinoſa etiam ſpectatiſſima quæque: non eſt quod quis ea magnopere admiretur ac ſuſcipiat, illiſq plus nimio afficiatur. Quin potius mente atq animo in ſupernas ſedes erecto, res ſolidas atq æternas ſpectet ac meditetur. Quiſquis enim concepta in Deum Patrem per Chriſtum Ieſum fiducia, certa ſpe atq expectatione immortalitatis ducitur, non eſt quod metuat imminẽtes caſus & incõmoda, nõ eſt quod pertimeſcat morbos, calamitatem, pericula, mortẽ deniq quã illi potiſſime exhorreſcũt qui ſpiritu Dei deſtituti ſunt, nec vlla notitia Diuinitatis imbuti. nã qui in Deo fiduciã ſuã collocant, diuino ſpiritu fulti, intrepide infractoque animo contra oẽs aduerſitates ſubſiſtunt. Neq; enim, vt Paulus ait, accepimus ſpiritũ ſeruitutis aut timiditatis, ſed Spiritum adoptionis, ſpiritum potẽtiæ & dilectionis, per quem confidenter clamamus Abba Pater. In hoc, inquit Ioannes, perfecta eſt Caritas nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicii.

Non fidẽdum rebus caducis.

Chriſti fiducia mortẽ minus formidamus.

Rom. 8.
2. Tim. 1.
Galat. 4.
1. Ioan. 4.

Timor non est in Caritate, sed perfecta Caritas abiicit omnem timorem, quoniam timor cruciatum adfert seu trepidationem. Quocirca vt omnem metum ac mortis formidinem menti excutiamus, & siquid aliud trepidationem inferre posset, omnes nostras cogitationes, spem, vota, fiduciam in munificum Patrem coniiciamus, atq. in Iesum Christum qui nos suo sanguine expiauit, atque à peccato mortisque tyrannide in libertatem asseruit, deleto expunctoq. quod aduersus nos erat chirographo, quo Diabolo eramus obstricti & velut obærati, Belgæ vocant *In hem gheehouden, Teghens hem verbunden*. Quo autem Christus pauidas ac meticulosas mentes fulciret omnemq. spem ac fiduciam in ipso constitutam declararet, Confidite, inquit, ego vici mundum. Iam princeps mundi iudicatus est, hoc est, qui mortem inuexit, morte mea depulsus est, ac iudicio condemnatus, exutusq. nocendi potestate. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Quibus verborum solatiis indicat Satanam, & quos habet in hoc mundo per peccatum confœderatos nihil obtinere potestatis vel in Christum aut illius membra quæ fide illi adhærent, atq. insita sunt. Hæ salutares ac viuidæ conciones hoc efficiunt in mentibus hominum qui illius præsidio innituntur, vt excusso mortis metu, alacriter aduersus ingruentes quasuis tempestates se muniant, ac præstent inuictos, magnaque confidentia in has voces erumpant: Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet à laqueo pedes meos. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum, non timebo millia populi circũdantis me. Si exurgat aduersum me præliũ, in hoc ego sperabo, etiãsi ambulauero in medio vmbræ mortis, nõ timebo mala, quoniã tu mecũ es.

Coloss. 2. *Christus deuicit mortem.* *Simile ab ære alieno oppreßis.* *Ioan. 16.* *Ioan. 12.* *Christus Satanæ formidabilis.* *Consolatoria sententia.* *Psal. 29.* *Psal. 26.* *Psal 3.* *Psal. 22.*

Etiam si occiderit me, in ipso sperabo: hoc est, Si mihi obiiciat horrorem mortis, ac vita sim spoliandus, illi tamen fidam qui sua prouidentia rationem inibit, qua me seruet. Dominus auxiliator meus, non timebo, quid faciet mihi caro. Et illud Hieremię, Ecce ipsi dicunt, vbi est verbum Domini? veniat. Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens, & diem hominis non desideraui, tu scis, hoc est, non expecto aliũde, quam à te subsidium; sic vt illos qui mortem minitantur, pro nihilo ducam nec pertimescam. Nõ sis tu mihi formidini spes mea in die afflictionis meæ, paueant illi, non paueam ego. Eodem ardore fidei inflammatus Paulus, ac Dei præsidio innixus confidenter pronuntiat, nihil vsquam esse tam formidabile aut horrẽdum, quod possit piis mentibus metum incutere, aut à Dei amore ac fiducia illos diuellere. Nam certo mihi persuadeo, inquit, quod neque mors, neque vita, neq; angeli seu inuisibiles substantiæ, neq; principatus, neque potestates, neque instantia, nec futura, nec vlla alia creatura separare nos poterit à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ita Paulus constanter pronuntiat illum qui Deo Patri per Christum insitus est, intrepide subsistere contra omnes terrores vndecunque inciderint, contra incursus & fremitus hostium, contra mortis horrorem quem vel inimici intentant, vel etiam morbi, aut naturæ lex infert. Cum itaque nihil efficacius metum ac trepidationem mortis humanis mentibus eximat, quam Christo duce, firma in Deum fiducia, qua concipitur certissima resurrectionis spes atque æternitatis expectatio: huc properent ac contendant omnes, hanc salutarem doctrinam singuli amplectantur ac foueant, infigantque animis, hac se in periculis, aut vbi extrema imminent, fulciant, hac pacatam ac tranquillam conscientiam reddant, huius medi-

Iob. 13.
Psal. 117.
Hebr. 13.
Cap. 17.
Hieremiæ loc⁹ explicatus.
Rom. 8.
Pauli fiducia oẽs acuit.
Psal. 50.
Quid mortis metum eximat.

tatione dolorem animi diluant, ac mœrorẽ luctumque quem ex orbitate vel parentum, vel mœrorem concipiunt, discutiant. Huc spectat viuida illa Pauli consolatio, qua expectatione resurrectionis ac certa æternitatis spe fulcit Thessalonicenses illosq. lacrymas cohibere vult, nec lugere amicos è viuis sublatos, more gentili. Nolo vos ignorare fratres de iis qui obdormiuerunt (velut somno, non morte sopiti) ne dolorem concipiatis, vt cæteri qui nullam habent reuiuiscendi spem. Si enim credimus Iesum mortuum, & reuixisse, sic & Deus eos qui obdormierunt, per Iesum adducet cum illo. Rursum cum Philippenses à rebus terrenis abducit, atq. ad solidas reuocat, Nostra, inquit, conuersatio in cœlo est, ex quo expectamus Dominum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, & conforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam, qua sibi potest subiicere omnia. Quo sermone suadet Paulus, vt se consolentur ac fulciant in afflictionibus, amore ac desiderio æternitatis, atque in huius vitæ certamine nihil pertimescant, quod illos possit auocare à potiore vita, ad quam nobis viam patefecit Christus resurrectionis potentia. Quocirca cum ad extremum vitæ diem deuentum est, ac mors imminet quæ nulli non formidabilis est, nisi Christo se fulciat, aut vbi sanis beneque constitutis subit aliqua huius rei cogitatio, vel si premit egestas, morbi calamitas, cæteraque vitæ discrimina, ad Christum omnia nostra vota, spes, desideria referamus, qui morte sua pœnas nobis debitas exoluit, qui nobis condonauit omnia peccata, qui est propitiatio pro sceleribus nostris; qui est aduocatus vt Ioannes ait, & interpres apud Deum Patrem, qui est conciliator Dei & hominum; & qui, vt Paulus ait, exposuit seipsum redemtionem ac victimam pro omnibus. In eo constituta est salus, vita resur-

1. Thess. 4. Mortuos non lugendo more gentili. Mors somnus. Philip. 3.

Quib. metus mortis discutiendus.

In Christũ defigendi oculi. Coloss. 3. 1. Ioan. 2. 1. Tim. 2. Esa. 50.

resurrectio. Per hunc accessum, aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Per illius effusum sanguinem consequuti sumus redemtionem ac remissionem peccatorum. Quoniam in ipso complacitum est Patri inhabitare omnē plenitudinem,& per eum recōciliare cuncta erga se pacificata per sanguinem eius. Cum itaq. habeamus Pontificē maximū, vt auctor ait ad Hebræos,q penetrauit cœlos,Iesum filiū Dei, qui tentatus per omnia absq peccato afficitur sensu infirmitatū nostrarū,Accedamus cum fiducia ad thronū gratiæ,vt consequamur misericordiam auxilio opportuno.Huius tanti Ducis pręsidio fulti,ac stipati satellitio, contra omnia dæmonum portenta, quæ cōfestim exorta luce veritatis euanescunt:contra peccatum,mortem,infernum subsistimus, atq. ex malefida vitæ huius statione ad optatū portum,sedesq beatas deuehimur. Quod siquid in huius vitæ decursu incōmodi atq infelicitatis accesserit,si quē coniici cōtingat in aliqd vitæ discrimen, si premi paupertate, torqueri morbis, vexari ab inimicis, ingruere vastationes ac calamitates, abundare scelera, opprimi innoxios, atq. iis vitam eripi, sanas ac salutares doctrinas contemni, pullulare hæreses ac perniciosa dogmata, disseminari vndique peruersos errores: in tanta rerum confusione ad Christum quisq. se conferat, ab illo salutis præsidia conquirat,in illo totus conquiescat,illo se tanquam sacra anchora fulciat, deniq; id Dauidis identidem in animo verset, Constituam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Quibus verbis indicat se oculos in Deum continenter habere defixos atque illius præsidio niti, illius auxilio in rebus periculosis ac dubiis subsistere,non vacillare, aut quouis vento doctrinæ circumagi, sed stabilem esse & constantem, nec a concepta in Deum fiducia dimoueri, hac vna ra

Ephes.2. *Coloss.1.* *Ioan.1.* *Hebr.4.* *Christ⁹ pacificator inter Deū et hominē.* *Quomodo firmanda mens imminente morte.* *In Christo oium calamitatum solamen.* *Christ⁹ in tempestate sacra anchora.* *Psal.15.* *Ephes.14.*

Hebr. 13. tione, quod Deum experiatur propitium, atq. in omnibus sibi assistere. Sic vt confidenter in hanc vocē *Psal. 27.* erumpat: Ecce Dominus auxiliator meus, & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum, & in ipso refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi.

De nominis Iesu Christi amplitudine, maiestate, potentia: qua vna obsistendum Magicis incantamentis, atque illusiones Dæmonum expugnandæ, & siqua detrimenta vel menti vel corpori inferri contingat.

CAP. LVII.

CVm paulo ante demōstraui incantamēta artesq. Magicas prorsus exstirpādas, nec vlli hominum exercēda maleficia: restat vt obiter indicem, qua vi & efficacia, quib. verbis ac precaminibus subleuentur obsessæ afflictæq. mentes, ac Dæmonum præstigiis irretitæ, tum quibus modis fascinationes eximi possint, quas ministri cacodæmonum miseris inferunt, illorumq. mentes & corpora diuexant. Insiliūt latenter in corpora hominum, ac naturæ humanæ vim inferunt, eamque suis facultatibus spoliant, aut saltem illas immutant. Immiscent se mali Genij alimentis, humoribus, spiritibus, auræ atq; aeri, quem intra corpus concipimus, ac quo spiramus, multaq. alia quæ nobis vsui sunt, & valetudo conseruatur, vitiant. Quocirca operæpretium me facturum sum arbitratus, si commonstrem, qua ratione calamitosi homines ab iis nexibus, quibus se implicitos sentiunt & impeditos, commode possint extricari. Nam incommoda ac detrimenta quibus afficiuntur, non possunt in causas vllas naturales referri, nec iis remediis, quibus vulgares morbi, expugnari. Si morbus vel ægrotatio corporis à crapula, à Venere, lassitudine, frigore, æstu, satietate, inedia contracta est: quodque eorum suis remediis expugnatur. At quæ mali Genij inferunt, non prorsus naturalia remedia exposcunt, sed diuina ac supercœlestia. Mirantur nonnul-

Dæmones hominibus infesti.

Dæmones humorib⁹ se immiscent vt contagia corporib⁹.

Incōmoda quæ dæmones inferūt in naturales causas referri nequeunt.

nonnulli tantam Dæmoni attributam, eiusque ministris potestatem, vt ita homines diuexent, sic excrucient. Conniuet Deus partim ad ea damna quæ Satanici miseris inferunt, atque illos exagitari permittit, in eaq. re constat illi consilii sui ac prouidentiæ ratio, partim instigat Dæmones eiusq. ministros, vt in plerosque tale quiddam promeritos sęuiant, illorumq. abutitur malitia ad castigandos impios. Sic mittitur spiritus mendax in ora omnium prophetarum, quo seductus rex Achab pugnam ineat, qua illi præsens exitiũ parabatur. Nonnunquã detrimenta inferri permittit nonnullis, quo exploret illorum constantiam. Sic Iobum passus est non solum exui bonis suis, omnibusq. facultatib. spoliari, sed in corpore quoque lanienam pati. Quod ipsum Deus fieri passus est, partim quo exploraret viri constantiam, ac reliquos mortales ad malorum tolerantiam excitaret, ne calamitatib. fracti à Deo deficerent: partim vt declararet potentiam suam, qua & ipsius fiducia fretos consolatur & fulcit, & iam in nihilum redactos erigit, atque in pristinam dignitatem restituit. Diuersa est autem ratio in iis vulgarib. energomenis qui à Dæmone obsessi sunt, aut ab illo in aliqua corporis parte diuexãtur. Magna enim illorum pars stupidi sunt, atque à Dei cognitione alieni, in quos ille (vt instrumentum aptum paratumque) tyrannidem suam exercet. Sic Satanas ignauos oppugnat, idololatras, superstitiosos, in quorum mentibus potius stabulatur, quam iis qui notitia Diuinitatis sunt instructi, ac Dei fiducia se fulciunt, quin potius illos exhorrescit, ac machinas admouere metuit, quod irritos atque inualidos suos fore conatus ac molimina erga illos qui in excubiis sunt constituti, ac Dei præsidio fulti, non dubitet. Vt enĩ arces ac ciuitates nullis septæ mœnibus, nullis munitæ fossis ac vallis, nullis militum præsidiis in-

Deus dæmonũ malitia abutitur ad mala castiganda.

Cur Deus nos à dæmone diuexari patitur.

3 Reg. 22. Achab deceptus.

Iob 2.

Iac 4.

Cur Iob à dæmone diuexat⁹.

Diabolus stupidos aggreditur.

Simile ab vrbe parũ munita.

structæ facilime expugnari solent: ita mentes socordes & ignauæ nulla salutari cœlestiq. doctrina fultæ, nulla erga Deum fiducia constabilitæ, Dæmonum versutiis magis sunt expositæ, ac citius labascunt. Cum autem Satanæ hoc potissimum sit in votis, vt Dei gloriam aboleat, vt hominem à salute abducat, atque ad defectionem sollicitet, intus & foris illum oppugnare non desinit, ac modo corpori, modo animæ, nunc virisq infestus est, ac perniciem molitur. Exemplum suppeditat, præter Cain & Saulem regem, Iudas Iscariotes, cuius cum mentem ad desperationem ac diffidentiam adegisset, tum vitæ tædio ad laqueum impulit, ac corpus publicitus suspendii contumelia affecit. Quanquam autem Satanas humani generis hostis infestissimus mille insidiandi nocendiq artibus instructus sit: vnica tamen re cum primis efficaci ac præsentanea profligatur atque opprimitur, nempe solida fide, atque in Deum Patrem per Christum firma ac stabili fiducia, *Met een vast gheloove, ende en goedt betrouvven op Godt.* Quo præsidio etiam depugnandum suadet Petrus Apostolus contra tyranni illius insidias, fraudes, imposturas, dolos, versutias, rabiem, ferociam, sobrietate scilicet & vigilantia fide fulta ac stipata. Sic enim oscitantibus aurem vellicat. Sobrii estote & vigilate: quoniam aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite solidi fide. Hæc enim, vt Ioannes ait, est victoria quæ vicit mundum, fides nostra. Nam fiducia qua nitimur Christo, & nos totos committimus tali propugnatori, contra dæmones ac principes huius mundi, nobis victoriam parit, sic vt optima spolia à victo deiectoque hoste referamus. Cum itaque aliquid contra aduersarium moliri visum est, atq; obsistere incantamentis ac fascinationibus (*Toverie* Belgæ vocant) vel malos Genios ex hominum mentibus exigere:

Dæmon ad noxia quæque hominē incitat.

Genes. 4.

1. Reg. 31.

Matt. 29.

Dæmon profligatur Dei fiducia.

Petrus contra dæmonē nos instruit.

1. Pet. 5.

1. Ioan. 5.

Christi fiducia abigendi dæmones.

exigere: Iesu Christi fiducia id perfici debet, cõtempta anili superstitione ac gentili vanitate, cæterisque Magicis execrationibus. Deus enim per filium qui est splendor gloriæ & expressa imago substantiæ illius, omnia perficit in omnibus, ac moderatur singula verbo potentiæ suæ. Hanc prærogatiuam promeruit ob singularem erga Patrem obedientiã, humilitatem, modestiã. Cum eñ esset in forma Dei, hoc est, illi par & æqualis, non rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum deiecit, forma serui assumta, atq; humilem se præbuit, factus obediens vsq. ad mortem crucis ignominiosam & execrabilẽ. quapropter Deus illum extulit in summã sublimitatem, & illustrauit illũ nomine quod excellit omne nomẽ, vt in nomine Iesu sese flectat omne genu cœlestium, terrestrium, & inferorũ, omnisq lingua confiteatur & agnoscat, quod Dominus sit Iesus Christus in gloriã Dei Patris, in quẽ redundat & refertur omnis gloria filij, & ediuerso. Siquis itaq. aliquid aggredi meditatur, si mentes afflictas subleuare, si è corporibus cacodæmones expellere, inuocato Deo Patre nominis Christi fiducia id perficere tentet. Sic enim omnia consequetur, suoq. voto non frustrabitur. Huius admirandi augustiq. nominis vi & potentia (modo ne quis hæsitet ac Dei promissis diffidat) mitescunt morbi, affectus atque animi perturbationes sopiuntur, tempestates & maria conquiescunt, cacodæmones, vt Christus iam ascensurus in cœlum pollicetur, diffugiunt, venena hebescunt, serpentes torpent ac redduntur innoxii, dispelluntur mentis tenebræ, terror & formido, mortisque horror discutitur, dissipantur atque euanescunt cogitationes noxiæ, mens tranquillitatem ac pacatam conscientiam concipit, sic vt nusquam quidquam possit ingruere quod terrorem incutiat: Cum Deus Pater per Iesum Christum spiritu suo nos fulciat.

Hebr. 5.

Christo oĩa attributa.

Phil. 2.

Christus Deo par.

Amplitudo nominis Iesu.

Res ardua Christi nomine perficiuntur.

Mar. vlt.

Christi fiducia omne gen' malorũm.

Quocirca in Deum viuentem ductore filio erigen-
da mens est, atq. omnia quæ aggredi statuis, mirifici
nominis Iesu virtute perficienda memineris. Illi e-
Matt. 29. nim data est omnis potestas in cœlo & in terra. Nec
Mar. 16 est aliud nomẽ sub sole in quo consistit salus, quod
Act. 2. impiis est terribile; dæmonibus tremendum, iis ve-
ro qui illi fidunt, potentia, sapientia, salus, vita, resur-
rectio. Ipse est constitutus à Deo iudex viuorum &
Act. 4. mortuorum Iesus Christus, testis fidelis, princeps
1. Cor. 1. regum terræ, qui dilexit nos, & lauit à peccatis no-
Apoc. 1 stris per sanguinem ipsius. Huic, vt Petrus in Actis
Act. 10. Apostolicis ait, omnes prophetæ testimonium fe-
runt, quod remissionem peccatorum accepturus sit
per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Hæc
Ioan. 17. est vita æterna (quod testimonium Christus Patri
In Christo peccatorũ remißio. defert) vt cognoscant te solum verum Deum, &
quem misisti Iesum Christum, in quem tota vis Di-
uinitatis, & quidquid Deo ascribi potest virtutis &
sapientiæ, refertur ac deriuatur. Quum itaq. nomen
hoc tam sit celebre ac sacrosanctum, tantæq. maie-
statis & potentiæ: studiose obseruandum, ne inani-
ter atq. irreuerenter vsurpetur, vt exorcistæ illi ridi-
Act. 19. culi factitabant, qui cum certis ritibus ac conceptis
Petri & Ioannis miraculum. verbis ad quæstum & ostentationem spiritum
noxium profligare tentarent Iesu nomine, cuius
virtute Paulus miracula peregit, abusi: in magnum
Exorcistæ dilaniati. periculum se coniecerunt, fuitq; illis damnosa ad-
iuratio aut potius ludificatio, nam obsessus à Dæ-
mone in illos insiliit, & crudeliter dilacerauit, ita
vt fuga sibi consulere sint coacti. Non defuerunt
Huius tẽporis Exorcistæ futili & inani doctrina imbuti. etiam nostra memoria sacrificuli, qui cum nulla fi-
de nominis Christi, nulla vitæ integritate imbuti,
tale quiddam attentarent, à cacodęmone irrisi sunt,
& pudore affecti sic, vt re infecta tremebundi dece-
dere cogerentur. Siquis autem tale quiddam mo-
liri velit, malosque Genios ex hominum corporibus
profli-

profligare: Petri & Ioannis exemplum imitetur, qui nullis ambitiosis verbis vsi, in hunc modum claudũ erexerunt, In nomine *Iesu Christi Nazareni* surge & ambula: & ille confestim, firmatis cruribus ac talis, exiliens constitit & ambulauit, intrauitq; cum illis in templum, saliens & inambulans, & laudans Deũ. Cum itaque Iesus Christus vnigenitus Dei filius Patri coæuus & æqualis, in quo sunt omnes scientiæ ac sapientiæ thesauri absconditi, moderetur omnia verbo potentiæ suæ: par est vt concepta ac collocata in Deum per Iesum Christum fiducia, illius virtute ac præsidiis obsistamus Satanæ, peccato, inferno, & siqua sunt alia homini infesta. Est autem excellens magnitudo, robur, potentia, fortitudo, quam Deus pro sua virtute exeruit in Christo, vt Paulus ait, cum suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem potestatem & principatum, & dominiũ, & supra omne id quod nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro. Et ille omnia subiecit sub pedes illius, eumque dedit caput super omnia ipsi Ecclesiæ quæ est corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus implet, id est, Christus est per quem Deus complet, absoluit, perficit omnia in omnibus, præsertim in iis qui illi fidũt, & vt paulo ante Apostolus ait, obsignati sunt spiritu ꝑmissionis sancto, qui est pignus & arrhabo hæreditatis nostræ in redemtionem acquisitæ ac partæ possessionis, in laudem gloriæ ipsius. Quocirca Paulus qui innumeris certaminibus assueuit, multosque insultus perferre coactus est, suadet omnibus, siquando pericula imminent, mors intentatur, Satanas mentem oppugnat, forti infractoque animo illis obsistant atq; obluctentur. Sic enim Ephesios animat ac fulcit: Quod superest fratres mei, conualescite & præbete vos fortes in Domino, perque potentiam roboris illius, induite

Act.3.
Christo ascribitur oĩs gloria.
Coloss.1.
Hebr.1.
Ephes.1.
Christus caput Ecclesiæ.
Christus omnia in omnibus perficit.
Christus fulcit nos in afflictionibus.
Ephes.6.

totam armaturã Dei, vt possitis stare aduersus assultus Diaboli. Quoniã nõ est nobis lucta aduersus sanguinem & carnẽ, hoc est, fragiles & moribundos homines, tametsi & illi aliquãdo infesti sunt, sed aduersus mundi dominos, rectores tenebrarũ seculi hui⁹, aduersus spirituales astutias in cœlestib. Qua verborum copia ac sententiarũ vbertate tum eleganti Metaphora desumta à conflictu atq. hostili incursione indicat spiritus Dæmoniacos, illorumq satellites & ministros miro astu ac stratagemate insidias moliri iis qui Christo addicti sunt ac nomẽ dederunt. Quapropter cum sint tam formidabiles hostes nostri, & spirituali astutia instructi, quib. armis iis sit obsistendum, obiter commonstrat, Assumite, inquit, vniuersam armaturam Dei (exemplo sumto ab iis qui bene muniti in aciem prodeũt atq in procinctu stant) vt possitis resistere aduersario, atq; omnib. peractis confectoq. negotio stare, vt ii qui non vertuntur in fugam & terga vertere sunt coacti. State igitur lumbis circumcinctis baltheo veritatis, & induti lorica iustitia & calceati pedibus, vt parati sitis & alacres ad Euangeliũ pacis: Super omnia assumto scuto fidei quo possitis omnia iacula mali illi⁹ ignita extinguere. Galeamq. salutis accipite, & gladium spiritus qui est verbum Dei: quibus adiicit velut succenturiata præsidia, precationes atq. obsecrationes assiduas, quæ hoc officiunt vt victoriam consequamur, ac Deus in tam ancipiti certamine, tamq. dubio nonnunquam belli euentu, parumper afflictos & velut in ruinã inclinatos, vt Petrus ait, qui in eodem argumẽto versatur, instauret, stabiliat, roboret, fulciat. Cum autem tanti fuit olim apud sui studiosis Pythagoræ auctoritas, atq. ita æstimata illius doctrina, vt oraculi loco habita sit, & tanquã ex tripode dicta, adeo vt incunctanter ad persuasionẽ, quasi refragari foret nefas, Αὐτὸς ἔφα, Ipse dixit, dubitanti obiicerent: pa-

est

Simile à militari industria.

Arma militiæ Christianæ.

Ephes. 6.

Oratio arma contra Dæmonẽ.

1. Pet. 5.

Argumẽtum ab auctoritate Christi.

est, nostræq; salutis ratio exigit, vt eundem honorē ac reuerentiam Iesu Christo deferamus, atq; in asserenda illius doctrina, in stabilienda fidei professione surdi tardiq; auribus insonemus, Πίστευσον, αὐτὸς ἔφα Σωτήρ: *Crede, ipse dixit Saluator.*

Ipse dixit, Christo asserendum.

Illius enim doctrina non est humana, non diluta, nō frigida, sed viuida, salutaris, efficax, diuina, & quæ beatitudinem homini conferat, quam vnam à Christo peti par est, qui est fons omnis sapientię & bonitatis, & in quo inhabitat omnis plenitudo Dei corporaliter, per quem sumus cōpleti. Per hunc, vt Paulus ait, De⁹ Pater eripuit nos à potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filii sui dilecti, per quem habemus redemtionem in sanguine ipsius, remissionem peccatorum, qui est imago Dei inconspicui, primo genitus vniuersæ creaturæ; vtpote per quem omnia creata sunt, quæ in cœlo sunt & terra, visibilia & inuisibilia, throni, dominationes, principatus, potestates. Omnia per illū & in illū condita sunt, & ipse est ante omnia, & per illum cuncta subsistūt. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, principiū & primogenitus ex mortuis, vt sit in omnib. primas tenens, ac principatum obtinēs. Quoniā in illo complacitū est Patri inhabitare rerum vniuersarum plenitudinem, & per eum cuncta reconciliare erga se pacificata per sanguinem crucis eius. Cum itaque Deus Pater tam cumulate ac profluenter omnia in Christum effudit; ad vberrimum atque inexhaustum hunc fontem certatim properemus, ac summa fiducia ab eo nihil non petere & sperare audeamus, nihil non perficere tentemus. Si visum est profligare Dæmones, mederi morbis, eximere se periculis, virulentas bestias conficere, venena diluere atque innoxia præstare, montes loco dimouere: hæc omnia viribus ac virtute Iesu Christi, eiusque fiducia peragenda memineris. Pollicetur enim Christus fidēti omnia plana,

Christi doctrina omnem sapientiam superat.
Coloss. 2.
Coloss. 1.
Deus in Christum oia prodigit.
Vis fidei.

aperta, facilia, quod postrema cõcione antequam in coelum sublat⁹ est, suis testatum esse voluit, cum inquit, Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, cõdemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, hęc sequentur. In nomine meo Dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & siquid mortiferũ biberint, non eis nocebit, ægrotis manus imponent, & bene habebunt, hoc est, confestim ad contactũ conualescent. Hæc omnia semper præsto erunt, vbi profectus atq vtilitas Euangelii exiget miraculũ. At in animis ista nunq̃ non præstantur ab Euangelicę professionis ministris, cũ fœda vitia mentibus eximunt, cũ efficaci vi spiritus & salutari doctrina morbis animi medẽtur, cũ cor ab auaritia, odio, ira, libidine, calumnia, obtrectatione, aliisque venenosis affectibus liberum efficiunt, ac diuinis dotibus exornant.

Marc.16.

In animis edita miracula.

An herbæ & gemmæ aliquam vim conferant in profligandis Dæmonibus, ac depellendis rebus aliis noxiis.

CAP. LVIII.

TAmetsi herbæ eum præcipue vsum, easque vires insitas habent à naturæ Opifice, vt alimenti ratione ac medicamenti corporibus humanis accommodentur: sunt tamen veterum scriptis nobilitatæ aliquot stirpes, quæ maleficiis obsistant, atq; incantamenta omnisq; generis fascinationes abigant ac propulsent. Appellantur hæc alexicaca siue amuleta, ꝙ noxia quæque atq; homini infesta amoliantur ac depellant. Hæc vis præter herbas, etiam gemmis ac pretiosis lapidib⁹ attribuitur, quã consecuta sunt non à primis qualitatibus, hoc est, temperamento caliditatis, frigiditatis, siccitatis & humiditatis, sed specifica vi, & occulto effectu, abditaque proprietate: cuius causa prorsus explicari nequit.

Herbæ ad multa efficaces.

Gemmæ occulta vi imbutæ.

Sic Magnes attritu ferrum allicit, Gagates & suc- *Magnes.*
inum paleas & festucas, Sapphyr⁹ qui cœlesti & cæ *Succinũ.*
o colore est, castitatẽ tuetur. Hyacinthus & Chry *Gagates.*
olithus digito annulari gestatus, pesti obsistit. Sma- *Sapphyr⁹.*
agdus & Prasius viridantes gemmæ cor exhilarant. *Hyacin-*
ranos, hoc est, Cyanos & Cæruleus, vulgo Turcosa, *thus.*
lapsu, casu & ruina præseruat, aut si tale quiddam *Chrysoli-*
nciderit, corpus illæsum præstat. Corallium collo *thus.*
dmotum turbulenta somnia abigit, & nocturnos *Smara-*
uerorum timores compescit. Carbunculus & Sar *gdus.*
ius lapis, vulgo Corneolus à corni arboris rubicun- *Prasius.*
a bacca nomen sortitus, diffuso per corpus sangui- *Eranos.*
e, hilaritatem excitat & colorem floridum. Sic alię *Caruleus.*
emmę aliis virtutibus pollent, ac Lemures, Striges, *Coralliũ.*
ncubos, Genios aereos arcent atque abigunt, si ve- *Carbun-*
erum monumentis habenda fides. Sic inter herbas *culus.*
int quæ morbis qui multum habet affinitatis cum *Sardius.*
æmonum vexationibus & torturis, obsistũt. Qua *Horrendi*
s sunt melancholia, phrenesis, mania, epilepsia, & *morbi her*
uissimi morbi qui virgunculis ac viduis ex vteri af *barũ præ-*
ctu emergunt, aut vbi vel serius iis menses pro- *sidio expu*
uunt, aut tardius coniugio destinantur. Siquidem *gnantur.*
fumis atque atra densaque fuligine mens ita af-
citur, vt à noxio aliquo Genio vexari videantur, ac
bi persuadeant, Dæmonem obsidere mentem, qui
l multas absurdas imaginationes illas impellat.
ui malo, tentata circa talos primũ venæ incisione,
dhibentur salutares herbæ, quæ illos ab huiusmodi
ccidentibus liberent, vt sunt artemisia, satureia,
rpillum, tymbra, pulegium, origanum, gallitricũ.
ter herbas autem quæ afflictas mentes releuant,
vel à Dæmone, vel concepta illius imaginatione, *Ruta.*
l venenatis fumis qui cerebrum vitiant, præstant *Scylla her*
nmunes, referuntur ruta, scylla, ex cuius succo & *ba.*
ymelitis & acetum conficitur, Osteritium, vulgo *Osteritiũ.*
agistrãtia, Angelica, spondilij vel laserpitij species,

Alisson. Alisson vel Rubia minor, quæ canis rabiem atque rabido cane demorsos sanat; qui affectus non pro[...] sus alienus ab iis qui à Satana diuexantur ac furiun[...]

Libanotis vel Rosmarinus. Rosmarinus ædes lustrat, atque in limine suspensu[...] huius stirpis frutex Dæmones abigit, & pestis conta[...]

Ricinus. giones, vt etiam Ricinus qui palmæ Christi nomin[...] passim innotescit, quod folia in expansæ manus for[...] mam sint effigiata. Sic Corallium, pæonia, viscu[...]

Epilepsia contraria. frutex morbum comitialem expugnant, vel à coll[...] suspensa, vel etiam ex vino propinata. Quorũ non[...] nulla siquis exhiberi posse putet exturbandis Dęm[...] nibus: absit vanitas & gentilis superstitio, absint fu[...] tiles precationes & verba quædam exotica, quibu[...] fere suas incantationes perficiunt qui Magicas art[...] profitentur. Siquid herbæ habent virium, vt exper[...] entia demonstrat, id memineris à Domino consi[...]

Herba à Deo effectum consequuntur cutas Omnia enim medicamenta & stirpes quę co[...] poribus humanis applicantur, non sui ratione, s[...] Dei munere efficacia sunt, ac salubrem effectum[...] consequuntur. Itaq. siquid herbarum præsidio pe[...] ficere statuis, non tam herbis quam Deo fidas. Sic[...] nim in propulsandis morbis res optatum felicem[...] successum est habitura, alias conatus in diuersu[...] rapitur, atque artificem frustratur euentus, vbi nu[...] la subit Opificis à quo omnia effectum sortiuntu[...]

Asa Rex cur non est sanitatem cõsecutus. cogitatio, aut abest erga illum fiducia. Hinc Asa r[...] Iuda cum accerrimo pedum dolore affligeretur, n[...] Deum in consilium adhiberet, sed tantum medic[...] fideret, nihil opis ex illorum fomentis sensit, sed [...]

3. Reg 15. ticulari morbo (vt historia testatur) immortuus e[...]

2. Par. 16. Non enim Deus medicorum opera vti prohibet, s[...] illis plus nimio fidere, nullamq; habere eius rati[...] nem qui sanitatem præstat, & cuius munere omn[...]

Psalm. 7. sunt efficacia. Quin & superstitiose faciunt, & re[...] aggrediuntur ab idololatria non prorsus alienan[...] qui herbas fictitiis quibusdam precaminibus con[...]

crat[...]

ratas incantationibus adhibent. aut etiam morbos illis excantare pergunt. Sic filicem solstitio æstiuo, intempesta nocte erutam, rutam, trifolium, verbenam Magicis imposturis accommodant, quibus rudi atque imperitæ plebi imponunt, fumosq; offundunt, quo aliquid ab iis corradant, atque argento illos emungant: cum tamen vani illi artifices nunquam ditescant. Hæc studiose lector huic argumento inserenda duxi, quo quisque à Magicis incantamentis abstineat, atque obseruet, à quo salutis ac sanitatis præsidia petenda sint, & qua ratione (contemta vanitate ac superstitione gentili) obuiis paratisque remediis vti deceat, quæ à Dei munificentia nobis affluenter sunt concessa. *Herba magicis incantamentis non accommodanda.*

De maiestate & potentia supremi Numinis: & quam varias appellationes vnica Dei essentia tribus personis distincta sortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatem & solatia, summamq; erga Deum fiduciam concipit.

CAP. LIX.

QVoniam præstãs illa ac præpotens natura Deus, ipsaq. æterna mens ab omni concretione mortali immunis ac libera in immensum se porrigat, atque vndiq; diffusa, singula regat ac moderetur, suaque vi imbuat: ob id vna Deitas ꝓpter virtutẽ atq; operum excellentiam, variis designatur nominibus, multisq; præclaris elogiis illustratur cum apud Hebræos tum alias nationes quibus aliqua Diuinitatis cognitio obtigit. Sic in sacra historia Iehoua dicitur, El, Eloim, Adonai, Emanuel. quorũ quodq; peculiarem vim ac virtutẽ designat, magnamq potestatem Deo attribuit, quam in res inferiores exercet. Vnde cum præcepta legis solicite obseruanda proponit Iudeis, quo maior illi accederet auctoritas & veneratio, *Dei natura inscrutabilis. Ioan. 1. Deus varia nomina sortitur.*

Exod 20. Deut 5. Ego sum, inquit, Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti & domo seruitutis, Non habebis Deos alienos coram me. Nomine tam sacrosancto ac mirifico, rerum omnium existentium imperium & dominatum sibi asserit. Nam cum sit fons & origo totius vniuersi, atque solus per se existat, omnibus subsistendi vim confert. Quamobrem par est, vt eius imperio & mandatis mortales omnes pareant, illiusque legibus subiiciantur, nec ab alio, quam ab eo qui solus ab æterno existit, salutis præsidia conquirant, aut alio se diuertant. Quod Hebræi Iehoua, Greci Αὐτοφυῆ, Latini Existentē, Germani inferiores *Eeneevvich Goddeliick vvesen* dicunt. Itaq; à pluribus rebus desumitur diuinæ essentiæ appellatio. A prima & perpetua existendi vi & potentia, ab æternitate, à magnificentia, maiestate, dominatu, imperio, cui omnia subsunt & qua res omnes cōditas regit, ac summa prouidentia moderatur. Sortitur quoque nomen Deus à placabilitate, mansuetudine, clementia qua vtitur erga homines, qui rebus afflictis ac deploratis illius opem ac subsidium implorant. Nam, El, Hebraica vox, Dei clementiam exprimit iustitię coniunctam, qua pios fulcit ac tuetur, & improbos castigat, atque incusso terrore, à sceleribus reuocat. A luce qua caliginem & nebulas mentisque errores dispellit, atque animos tenebrosos veritatis ac cognitionis suæ lumine illustrat. Sic Christus, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Ab igne quo pios inflammat vritque amore Diuinitatis, atque illorum mentes salutari viuidaque doctrina imbuit; aduersarios vero & qui nulla ducuntur erga Deum reuerentia, nullo metu, consumit, atque vt ignis arida nutrimenta ac fomitem, in nihilum redigit. Quocirca suadet Moyses & Paulus reuerenter ac religiose Deum colendum, quo illi simus accepti. Est enim Deus

Iehoua singulare Dei nomen.

Deo ab effectu nomen assignatur.

Oseæ 3. Ioelis 2. Naum 1.

Naum 2. Oseæ 11.

Ioan. 1.

Deut 4. Hebr. 13.

Deus noster, inquit, ignis cõsumens, quare submisse quisq. se apud illum gerat. Assignatur quoq. Deo nomen à bonitate & munificẽtia, qua vtitur ergo suos quos non sustinet premi vlla rerum egestate, aut inopia tabescere: sed de omnibus affatim illis prospicit, atq; affluenter ad vsum necessaria largitur cum externa bona, tum animi tranquillitatẽ ac pacatam mentẽ. A pietate ac paterno affectu quo suos cõplectitur, illorumq; saluti & cõmodis prospicit, Pater dicitur. Sic Deus apud Hieremiam, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Rursus, Factus sum Israeli pater, & Ephraim progenitus meus est, & deducam illos per torrentem aquarum in viam rectam, & non impingent, hoc est, meis vestigiis insistent, me comitabũtur, meæq voluntati acquiescẽt. & ego illos tutos præstabo in omnibus viis suis, nec quidquam illis accedet incommodi, nec vlla inferetur iniuria, nulla clades, nulla calamitas: Esaias autẽ speciosissimos titulos ac triumphales cõmemorat, quos Deus pater Christo attribuit, quo quisque cognoscat, quid Seruator Christus natiuitate, morte, & resurrectione sua ipsoq. in cœlũ ascensu nobis contulit. Sic enim Vates Christi magnificentiã, splẽdorẽ, gloriã, decus, potentiã, amplitudinẽ exprimit, quorũ nihil nõ in nostrũ vsum & cõmoditatẽ redundat, vnde Emanuel dictus, hoc est, nobiscum Deus Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomẽ eius Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Innumera sunt atque infinita, quæ huic immẽsæ Maiestati accommodari possunt. imo quæ ipse sibi attribuit. Sic Medicum se vocat, quod sanitatem mentis & corporis præstet, ac cum externis, tũ internis hominũ vitiis medeatur. Pastorem, quod summa cura ac vigilantia gregi prospiciat, ac dissipatas oues colligat, illasq; salutari pa-

Mich. 6. *Oseæ 2.* *Deũ Belga Godt à bonitate vocant.* *Hiere. 5.* *Malach. 1.* *Hiere. 1.* *Esaia 63.* *Esaiæ 6.* *Emanuel quid designet.* *Hiere. 5.* *Oseæ 7.* *Esaiæ 3.* *Matth. 9.* *Esa. 40.* *Ioann. 10.* *Psalm. 78*

1. Pet. 2. bulo verbi sui pascat ac reficiat. Sic Christus se vite[m]
Ioan. 15. fructiferã vocat, Patrem vero agricolã, nos palmit[es]
viti inhærentes, quos ille purgat, ex eaq inutiles fru[c]
tices resecat, hoc est, superuacuas cupiditates ampu[]
Simile à tat, quo plus fructus proferant. Quos vero reperit in
vite. fructuosos ac prouẽtu annuo destitutos (qua Meta
phora designat illos qui nullũ fidei fructũ proferũt
vt in vtile sarmentum atq. aridum, nulloq succo im
butum igni deputat. Paulus quoq non dissimili vti
1. Cor. 3. tur Metaphora, ab agri colendi studio, atq archite
Simile ab cturæ industria desumta. Sublatis enim sopitisq. si[]
archite- multatibus, quib. inter se dissidebant Corinthii, atq
ctura. intumescebãt doctorum suorum nomine, alius ad
uersum alium: vt nostro nunc seculo factitari vide
mus, cõmonefacit singulos, vt siquid salutaris doctri
næ consecuti sint, id non ministris attribuant, sed in
Apostoli Deum bonorum omniũ auctorem trãsferant. Nos
Dei mi- inquit adiutores sumus, & veluti conducti operarii
nistri. Dei negotiũ agimus, illi nostram approbamus indu
striam, illi noster labor desudat. Vos estis Dei agrico
latio & velut fundus, quẽ cultiorẽ reddimus semen
te salutaris doctrinæ. Vos estis ædificium & structura
Deus ab- quæ assurgit in illius gloriã. Cęterũ quod ad Dei am
solutũ vir plitudinem ac maiestatem spectat, nihil excogitari
tutis ex- potest, aut mente cõcipi tam sublime, magnificũ, il
emplar. lustre, excellens, spectabile, eximium, nihil deniq. o
Sapientia mnibus suis numeris, omniq. virtutum genere tam
Dei. absolutum, quod non in Diuinam essentiam merito
Psal. 31. 32 referri, aut illi accõmodari debeat. Illius Sapientia,
103. 146. moderatrix rerum omnium qua mundi hãc vniuer-
Ephes. 2 sitatem inscrutabili suo consilio ac prouidentia con-
Fortitudo seruat ac tuetur, incõprehensa est, inexplicabilis, in-
Dei Potẽ finita, adeo vt tantarum rerum ordo & series omnes
tia Dei. in admirationem Opificis atq. amorem rapiat. Illius
Psa. 27. 62 Fortitudo, robur & potẽtia qua hostes deiicit ac pios
Esaiæ 25. fulcit, inexpugnabilis est & inuicta. Nihil est enim
quod

quod illius viribus non cedat, nec vllæ arces, muni- *Prouer. 1.*
tiones, propugnacula quantumuis firma, quæ illius *Luca 2.*
potentiæ obsistant. Illius iudicium & Iustitia qua *Iustitia*
cuique sua distribuit, ac pro dignitate suisque meri- *Dei Psal.*
tis præmia decernit, recta est, legitima, sancta, synce- *18 47 84.*
ra, laudabilis, ac summæ æquitatis, adeo vt à nemine *Psalm. 16.*
(nisi iudicii sit deprauati) calumniam mereatur, il- *22. 144. 16.*
lius Misericordia, clementia, placabilitas, quæ nulli *Misericor-*
non prophetarum ample & magnifice decantata, *dia DEI*
immẽsa est, omnesq. illius virtutes superat. Ad eam *profugiũ*
enim omnes qui iustitiam eius pertimescunt tan- *peccatori-*
quam ad asylum confugiunt, atque subsidium im- *bus.*
plorant. Hæc pauidis mẽtibus desperationẽ ac diffi- *Psal. 32. 56*
dentiã eximit. Hæc Spiritus paracletus labantes so *Colos. 1.*
latur ac fulcit, insertaq. spe ac fiducia consequendæ
salutis ad thronum gratiæ impellit, quo misericor-
diã (*Remis ende quiitscheldinghe van misdaet* Belgæ vo-
cant) cõsequantur, sic vt nihil sit quod illis possit im- *Hebr. 4.*
putari: aut mortis reos agere. Hanc cum Paulus esset
expertus, ex persecutore in Apostolum ascitus, sic a-
nimos hominum dubios ac vacillantes fulcit, atq. ad *1. Tim. 1.*
Dei misericordiam suo insigni exẽplo prouocat: Cũ *Misericor-*
prius, inquit, persecutor essem, blasphemus, violen- *dia DEI*
tus; misericordiam adeptus sum quod ignorans feci *Paulo de-*
per incredulitatẽ, hoc est, expers fidei, & cõsilii diuini *cantata.*
ignarus, existimauit enim, cum Christianos insecta- *Iohn. 16.*
retur, obsequiũ se præstare Deo. Quo autem omnib.
salutis suæ ratio habeatur, & cuiq. testatum sit pec-
cata expiari sanguine Christi, iis qui illi fidunt, asse-
ueranter firmaq. assertione Paulus pronuntiat, Cer- *Paulus o-*
tus sermo & dignus quem modis omnib. amplecta- *mnes exti-*
mur, quod Christus Iesus venit in mundũ, vt pecca- *mulat vt*
tores saluos faceret, quorũ ego primus sum. Verum *Dei mise-*
ideo misericordiam consequutus sum, vt in me pri- *ricordiæ se*
mo ostenderet omnem clementiam, ad exprimen- *cõmittant.*
dum exemplar iis qui credituri sunt in illũ in vitam

æternam, hoc eſt, ſpe & expectatione regni cœleſti[s]. Quod beneficium quum totum trāsferri debeat in cœleſtē Patrem, nec deceat illum debita laude, ſuo[que] præconio fraudari: Regi, inquit, ſeculorū immorta[li], inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos, decus, & glori[a] in perpetuum, Amen. Petrus quoq. ob redemtion[is] mysterium parem laudem defert Deo & Patri Do[mini] noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuā mi[ſe]ricordiam regenerauit nos in ſpem viuam; per ho[c] quod reſurrexit Ieſus Chriſtus à mortuis in hæred[i]tatem immortalem, incontaminatā & immarceſc[i]bilē repoſitā in cœlis ergo nos, hoc eſt, noſtri amore. Poſtquā enim benignitas atq. erga homines, amo[r] & humanitas apparuit Seruatoris noſtri Dei, null[is] noſtris meritis, nec ob iuſtitiæ opera quæ fecimu[s] ſaluos fecit nos, ſed pro ſua miſericordia per lauacr[um] regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, que[m] effudit opulente per Ieſum Chriſtum Seruatorem noſtrum, vt iuſtificati illius gratia hæredes efficere[] mur iuxta ſpem vitæ æternæ, qui ſermo certus eſt & indubitatus, omnibuſq modis ſingulorū animis in figendus. Cum itaq tantus ſit erga genus humanu[m] Dei amor & propenſio, is fauor & caritas, vt præte[r] vſum & cōmoditatem rerum omnium, etiā filiu[m] ſuum vnice dilectum homini redimendo impend[e]rit, quo Chriſti morte & reſurrectione recōciliatio nē & gratiā cōſequeretur: par eſt atq: id æquitas, im penſiq. beneficii gratitudo expoſcit, vt quiſq noſt[rum] omnem ſpem ac fiduciā in illo cōſtituat, illum ſum mis laudibus proſequatur, illi vitā ac mores approb[a]re ſtudeat, illi fide placeat non equidem otioſa & in ani, ſed operibus caritatis fulta ac ſtipata; illi abn[e]gata impietate, rectiſq carnalibus deſideriis, ſe to[tum] conſecret, ac ſobrie, iuſte, ac pie viuat in hoc ſecul[o] expectans beatam ſpem & apparitionem gloriæ m[a]gni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui exhib[u]it

1. Petr. 1.

Petrus Dei miſericordiā effert in immēſum.

Tit. 3.

Deo approbando noſtra vita. Fides fructibus exornatur.

Tit. 2.

se pro nobis, quo redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populū peculiarem sectatorem bonorum operum Hac enim instituendæ vitę ratione cōcepto spiritu Paracleto, fouebitur pax & securitas in mentibus nostris, excussaq. trepidatione ac mortis metu, ad immortalitatem, sedesque beatas, Christo duce, patebit ingressus. Non est autē Mors, corporis interitus, sed innouatio; nō naturæ extinctio, sed alterius vitæ vestibulum, ac ianua primusq. ad cœlestem Ciuitatem aditus, atque introitus ad æternitatem. De cuius rei certitudine non est quod quis ambigat, aut Dei promissis diffidat, cum ipsa Veritas quæ nō fallit, fideliter præstet quod est pollicita Est enim Deus verax: omnis homo mendax, hoc est, Deus neminem fallit, neminem decipit, nec sua spe & expectatione quenquā frustratur, non est vanus pollicitator, aut promissor inanis, more hominū qui rumpunt fœdera, rescindunt pacta, pollicitis vafricie quadam veteratoria se eximunt, atq. elabuntur; sed est constans, stabilis, firmus, summaque fide præstat & exoluit, quod est pollicitus, & quod se recipit facturum. Omnis autem homo mendax, hoc est fallax, futilis, lubricus, leuis, incōstans, mutabilis, dubius, vacillans, varius fraudulentus, vanus, captiosus, infidus, & qui aliud stans, aliud sedens loquatur, ita vt nemo tuto illi possit fidere. Quæ vitia à Diuina maiestate sunt alienissima, vt in quam nulli cadūt affectus humani Quocirca illi potissimum summa fiducia innitendum, in illum omnia nostra vota spes, desideria transferenda, seu pericula & calamitates, seu mors atque extremus conflictus imminet. Omnia enim illius fauore ac præsentia mitescunt, omnia ex acerbis atque amaris dulcia perficiuntur. Discutitur illius fiducia mortis metus, animisque nostris omnis terror & trepidatio eximitur. Huius amore contemnimus ac despicimus vitæ huius deli-

Rom. 5.

Mors vitæ innouatio.

Deus verax in promissis.

Psalm 61. 115.

Rom. 3.

Homo mēdax quem sensum habet.

In vitæ discrimine ad Deum confugiendum.

tias & blandimenta. Huius virtute ac pręsidio perferimus (quæ singulis momentis nos circumuallant) ærumnas & incommoda. Huius solida spe atq expectatione æternitatis fulti alacriter emigramus ex æui huius ergastulo, ac Christo duce ad beatas sedes prouehimur. Minus autem grauate ab hac corporis societate à vitæ huius statione diuellimur, minusque nos reddit anxios postrema cum morte luctatio, in qua ferè diffidentia ac desperatio mentē oppugnat, quod certi sumus merito Christi nobis partam redemtionem ac gratiam. Mediator enim inter Deum & hominem Iesus Christus Patri nos reconciliauit suoq sanguine peccata nostra eluit, ac per resurrectionis potentiam iustitiam nobis contulit. Traditus enim fuit Christus propter peccata nostra, vt Paulus ait; & excitatus est propter iustificationem nostri. Sic vt resurrectione Christi tanquam pignore confirmati confidamus nos saluos fore, atq eius virtute resuscitandos. Ipse enim, vt Apostolus testatur, transformabit corpus nostrum humile, & cōforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam qua potest sibi subiicere omnia. Tametsi enim iuxta Pauli doctrinam terrenū hoc nostrum domicilium huius tabernaculi destruendum sit, vt domus ruinosa, quæ soluta compage ac nexibus, diuulsaq contignatione dissoluitur, quod ædificium à Deo habemus non manufactum, sed æternum in cœlis. Deus enim qui suscitauit Dominum Iesum, nos quoq per illum suscitabit, atque efficiet communis resurrectionis gloriæ consortes, quæ certissima spes hoc efficit vt minus deprauati hinc nos subduci patiamur.

Mors Christi peccata nostra eluit.

Resurrectio Christi iustificat.

Ioan. 1.

Rom. 4.

Philip. 3.

2. Cor. 4 & 5.

FINIS.

INDEX CAPITVM QVÆ PRIMO LIBRO CONTINENTUR,

QVÆ

CAPITVM.

QVÆ SECVNDO LIBRO CONtinentur.

34 Qua

QVÆ LIBRO TERTIO CONTINENTUR.

INDEX

QVÆ LIBRO QVARTO CONTI-
nentur.

magna

RERVM ET SENTENTIARVM DE OCCVLtis naturæ miraculis, Index.

A

Affectuum

Cucume-

Habitus

H

Mascu-

N

O

Otiosi

INDEX.

Qua

R

Speculum

Veritas

ELENCHVS OMNIVM CAPITVM QVÆ IN PARÆnesi continentur.

RERVM ET SENTENTIARVM IN PAræneſi contentarum, Index.

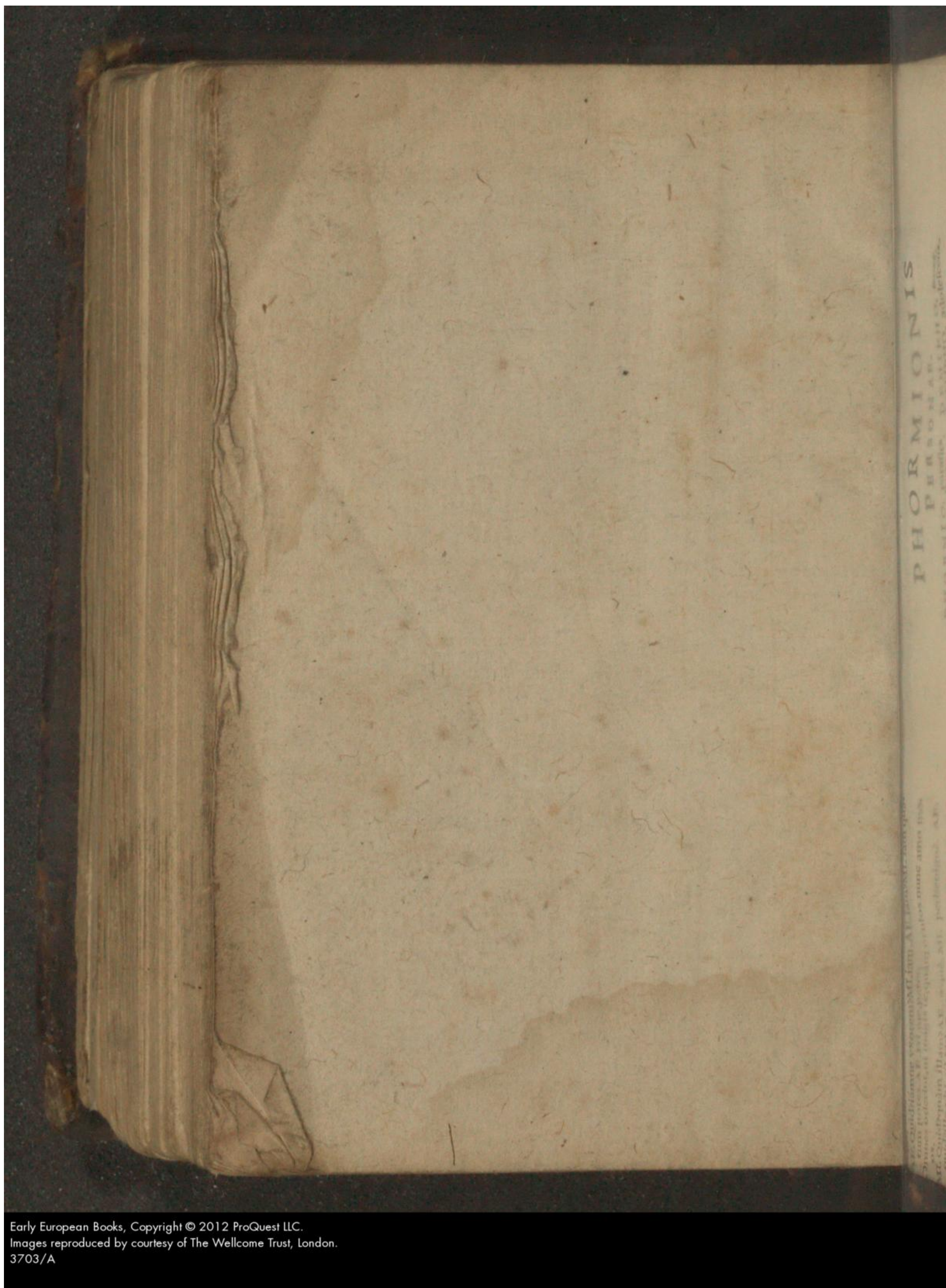
A

Asa

Exerci-

Sapientia

FINIS.

AE.Quid?iamne vxorem?MI.iam
tum potes.AE.Dî me,pater,
Omnes oderint,ni magis te,quàm oculos nunc amo meos.
MI.Quid?quàm illam?AE. æquè. MI. perbenignè. AE. quid?ille vbi est Milesius?
MI.Abiit,periit,navem adscendit: sed cur cessas? AE. abi pater
Tu potius Deos comprecare:nam tibi eos certè scio,
Quo vir melior multo es,quàm ego sum, obtemperaros magis.
MI.Ego eo intrò, vt quæ opus sunt, parentur: fac tu, vt dixi,si sapis.
AE.Quid hoc negotî? hoc est patrem esse,aut hoc est filium esse?
Si frater,aut sodalis esset,quî magis morem gereret?
Hic non amandus ? hiccine non gestandus in sinu est? hem,
Itaque adeò magnam mî injecit sua commoditate curã,
Ne fortè imprudens faciam, quod nolit.sciens cauebo.
Sed cesso ire intrò, ne mora meis nuptiis egomet sim?

ACTVS IIII. SCENA VI.

DEMEA.

Defessus sum ambulando. vt Syre te cum tua
Monstratione magnus perdat Iupiter.
Perreptaui vsque omne oppidum ad portam, ad lacum,
Quò non?neque fabrica illic vlla erat,neque fratrem homo
Vidisse aiebat quisquam. nunc verò domi
Certum obsidere est vsque,donec redierit.

PHORMIONIS

PERSONAE.

PHORMIO, parasit⁹.	DEMIPHO, senex.
CHREMES, senex.	ANTIPHO, adolescens.
PHAEDRIA, adolescens.	GETA, servus.
DAVVS, servus.	DORIO, leno.
SOPHRONA,nutrix.	NAVSISTRATA, matrona.
CRATINVS, aduocatus.	
CRITO, advocatus.	HEGIO, advocatus.

Sequentium tantùm hîc mentio fit.

DORCIVM,ancilla. PHANIVM,adolescẽtula.

PHORM. TERENTII.

ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTVMIO ALBINO ET L. CORNELIO MERVLA, AED. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLIODORV. EPIDICAZOMENOS. FACTA IIII. C. FANNIO, M. VALERIO COS.

PROLO-

Nullum invenire prologum potuisset novus
Quem diceret,nisi haberet cui malediceret :
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam,qui artem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit rejicere:
Hic respondere voluit,non lacessere.
Benedictis si certasset,audisset bene:
Quod ab ipso allatum est,sibi esse id relatum putet.
De illo jam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cùm ipse de se finem non facit.
Nunc,quid velim,animum attendite. apporto novam
Epidicazomenon quam vocant comœdiam
Græci,Latini Phormionem nominant;
Quia primas parteis qui aget,is erit Phormio
Parasitus,per quem res geretur maxumè.
Voluntas vostra si ad poetam accesserit,
Date operam; adeste æquo animo per silentium;
Ne simili vtamur fortuna,atq; vsi sumus,
Cùm per tumultum noster grex mótus loco est:
Quem actoris virtus nobis restituit locum,
Bonitasq; vostra adjutans,atq; æquanimitas.

ACTVS I. SCENA I.

DAVVS.

AMICVS summus meus, & popularis Geta
Heri ad me venit : erat ei de ratiuncula
Iampridem apud me relliquum pauxillulum
Nummorum : id vt conficerem. confeci : affero.
Nam herilem filium ejus duxisse audio
Vxorem : ei credo munus hoc corraditur.

QVAM

[illegible] pater.
M.Qua ratione istuc?quis despondit?quis dedit?
Cui,quando nupsit?auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam?AE.an sedere oportuit
Domi virginem tam grandem,dum cognatus huc
Illinc veniret exspectantem?hæc mi pater,
Te dicere æquom fuit,& id defendere.
M.Ridiculè,aduorsumne illum causam dicerem,
Cui veneram advocatus?sed quid ista Aeschine
Nostra?aut quid nobis cum illis?abeamus.quid est?
Quid lacrumas?AE.pater obsecro,ausculta. M. Aeschine audivi omnia,
Et scio:nam amo te:quo magis,quæ agis, curæ sunt mihi.
AE.Ita velim me promerentem ames,dum viuas,mi pater,
Vt me hoc delictum admisisse in me id mihi vehementer dolet,
Et me tui pudet. M. credo hercle; nam ingenium noui tuum
Liberale:sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua ciuitate tandem te arbitrare viuere?
Virginem vitiasti,quam te ius non fuerat tangere.
Iam id peccatum primùm magnum,magnum,atque humanum tamen:
Fecere alij sæpe,item boni.at postquam euenit,cedo,
Numquid circumspexti? aut numquid tute prospexti tibi,
Quid fieret?quà fieret? si te ipsum mi[illegible]
Quà resciscerem?hæc dum d[illegible] cem.

Seruare prorsus non potest hanc familiam.

ACTVS V. SCENA I.

SYRVS, DEMEA.

SY. Aedepol Syrisce te curasti molliter,
Lauteque munus administrasti tuum:
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est.DE.illud sis vide
Exemplum disciplinæ.SY.ecce autem hîc adest senex
Noster. quid fit?quid tu es tristis?D.ohe scelus.
SY.Eho iam tu verba fundis hîc,sapientia?
DE.Tun'?si meus esses.SY.dis quidem esses Demea,
Ac tuam rem constabilisses.D. exemplum omnibus,
Curarem,vt esses.S.quamobrem?quid feci?DE. rogas?
In ipsa turba,atque in peccato maxumo,
[illegible] satis est notasti scelus.

DROMO, SYRVS, DEMEA.

DR. HEVS Syre, rogat te Ctesipho vt redeas.SY.abi.
DE.Quid Ctesiphonem hic narrat?S.nihil.DE. eho carnufex,
Est Ctesipho intus?SY.non est.D.cur hic nominat?
SY.Est alius quidam parasitaster parvolus,
Nostin?DE.iam scibo.SY.quid agis?quò abis?DE. mitte me.
SY.Noli inquam.DE. non manum abstines mastigia?
An tibi mavis cerebrum dispergam hîc.SY.abiit.
AEdepol comissatorem haud sanè commodum,
Præsertim Ctesiphoni.quid ego nunc agam?
Nisi dum hæ silescunt turbæ,interea in angulum
Aliquò abeam,atque edormiscam hoc villi. sic agam.

ACTVS V. SCENA III.

MICIO, DEMEA.

Arata à nobis sunt,vt dixi,Sostrata,
Ubi [illegible] quisnam à me pepulit tam grauiter fores?

sanus es?
Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo
Fiam,atq; anū decrepitā ducā?id ne estis auctores mihi?
AE. Fac: promisi ego illis. M. promisti autem? de te largitor puer.
D. Age,quid,si quid te majus oret? M. quasi non hoc sit maxumum.
D. Age da veniam. AE. ne gravare. D. fac,promitte.M. non omittis? AE. non,
Nisi te exorem. M. vis hæc quidem est. D. age,age,prolixè Micio.
M. Etsi hoc mihi pravom,ineptum, absurdum,atq; alienum à vita mea
Videtur; si vos tantopere istoc voltis,fiat. AE. bene (facis.
Merito te amo. D. verùm quid? quid ego dicam? hoc
Quid nunc, quod [illegible]
xumus,
Affinis nobis,pauper: bene nos aliquid facere illi decet.
M. Quid facere? D. agelli hîc est sub vrbe paulum,quod locitas foras;
Huic demus, qui fruatur. M. paulum id autem? D. si multumst, tamen
Faciundum est: pro patre huic est, bonus est, noster est; rectè datur.
Postremò non meum illud verbum facio,quod tu Micio
Bene & sapienter dixti dudum: vitium commune omnium est,
QVOD nimium ad rem in senecta attenti sumus.hanc maculam nos decet
Effugere.dictū est verè,& re ipsa fieri oportet,Micio.
M. Quid istuc est? dabitur, quando quidem hic volt Aeschinus. AE. mi pater.
D. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore & animo. M. gaudeo.

D. Suo

Nec repente nec pariter excitatur, quod diu usurpatum vetustatis genio inolevit.

Ego istos vobis vsq; à pueris curavi ambos sedulò,
Docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia.
D. Res apparet: & quidē hæc porrò, obsonare, cum fide
Scortum adducere, apparare de die convivium:
Non mediocris hominis hæc sunt officia. S. ô lepidum caput!
D. Postremò hodie in psaltria hac emunda hic adjutor fuit,
Hic curavit: prodesse æquom est: alij meliores erunt:
Deniq; hic volt fieri. M. vin' tu hoc fieri? AE. cupio. M. si quidem
Tu vis, Syre eho accede huc ad me, liber esto. SY. bene facis:
Omnib⁹ gratiam habeo, & seorsū tibi præterea Demea.
D. Gaudeo. AE. & ego. SY. credo
Phrygiam vxorem meam vna mecum videam liberam.
D. optumam
Mulierem quidem. S. & quidem nepoti tuo, hujus filio,
Hodie prima mammam dedit hæc. D. hercle verò seriò,
Siquidē prima dedit, haud dubiū quin emitti æquō siet.
M. Ob eam rem? D. ob eam: postremò à me argentum quanti est, sumito.
SY. Dij tibi Demea, omnes sēper omnia optata adferāt.
M. Syre, processisti hodie pulchre. D. si quidem porrò Micio
Tu tuum officiū facies, atq; huic aliquid paulū prę manu
Dederis, vnde vtatur, reddet tibi citò. M. istoc vilius.
AE. Frugi homo est. SY. reddam hercle, da modò. AE. age pater. M. pòst consulam.
D. Faciet. S. ô vir optime. AE. ô pater mi festivissime.
M. Quid istuc? quæ res tam repētè mores mutavit tuos?
Quod proluvium? quæ istæc subita est largitas? D. dicam tibi.
Vt id ostenderem, quòd te isti facilem & festivū

Agere: hoc peccatum in virginem est civem. M. scio.
DE. Eho, scis, & patere? MI. quid ni patiar? DE. dic mihi,
Non clamas? non insanis? M. non. malim quidem.
D. Puer natus est. M. dij bene vortant. D. virgo nihil habet.
M. Audivi D. & ducenda indotata est. M. scilicet.
DE. Quid nunc futurum est? M. id enim, quod res ipsa fert:
Illinc huc transferetur virgo. D. ô Iupiter.
Istoccine pacto oportet? M. quid faciam amplius?
D. Quid facias, rogitas? si non re ipsa tibi dolet,
Simulare certè est hominis. M. quin iam virginem
[illegible]
Placet tibi factum Micio? M. non, si queam
Mutare: nunc, cùm non queo, æquo animo fero.
ITA vita est hominum, quasi cum ludas tesseris:
Si illud quod est maxime opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte vt corrigas.
DE. Corrector: nempe tua arte viginti minæ
Pro psaltria periere: quæ, quantum potest,
Aliquò abjicienda est, si non pretiò, at gratis.
M. Neque est, neque illam sanè studeo vendere.
DE. Quid igitur facies? MI. domi erit. DE. prò Divūm fidem,
Meretrix & mater familias vna in domo?
M. Cur non? DE. sanum te credis esse? MI. equidem arbitror.
D. Ita me Dij ament, vt video ego tuam ineptiam
Facturum credo, vt habeas quicum cantites.
M. Cur non? D. & nova nupta eadem hæc cet.
D. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. p
Et tu nobiscum vnà, si opus sit

D. Suo sibi hunc gladio jugulo.

ACTVS IIII. SCENA VII.

MICIO, DEMEA.

illis dicam nullam esse in nobis moram.

Id non fieri ex vera vita, neq; adeo ex æquo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo Micio.
Nunc adeo si ob eam rem vobis mea vita invisa est Aeschine,
Quia non justa injusta prorsus omnia omnino obsequor,
Missa facio: effundite, emite, facite quod vobis lubet.
Sed si id voltis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impensè cupitis, consulitis parum…

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid credebas, dormienti hæc tibi confecturos Deos?
Et sine tua opera illam in cubiculum iri deductum domum?
Nolim cæterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces vxorem hanc. AE. hem. M. bono animo es, inquam. AE. pater
Obsecro num ludis tu nunc me? M. ego te? quamobrem?

Deniq; hic volt fieri. M. vin' tu hoc fieri? AE. cupio. M. si quidem
Tu vis, Syre eho accede huc ad me, liber esto. SY. bene facis:
Omnib⁹ gratiam habeo, & seorsũ tibi præterea Demea.
D. Gaudeo. AE. & ego. SY. credo…
Phrygiam vxorem meam vna mecum videam liberam.
D. optumam
Mulierem quidem. S. & quidem nepoti tuo, hujus filio,
Hodie prima mammam dedit hæc. D. hercle verò serio,
Siquidẽ prima dedit, haud dubiũ quin emitti æquũ siet.
M. Ob eam rem? D. ob eam: postremò à me argentum quanti est, sumito.
SY. Dij tibi Demea, omnes sẽper omnia optata adferãt.
M. Syre, processisti hodie pulchre. D, si quidem porrò Micio
Tu tuum officiũ facies, atq; huic aliquid paulũ præ manu
Dederis, vnde vtatur, reddet tibi citò. M. istoc vilius.
AE. Frugi homo est. SY. reddam hercle, da modò. AE. age pater. M. pòst consulam.
D. Faciet. S. ô vir optime. AE. ô pater mi festivissime.
M. Quid istuc? quæ res tam repẽte mores mutavit tuos?
Quod proluvium? quæ istæc subita est largitas? D. dicam tibi.
Vt id ostenderem, quòd te isti facilem & festivũ p…

Istoccine pacto oportet…
D. Quid facias, rogitas? si non te ipsa tibi dolet,
Simulare certe est hominis. M. quin iam virginem
Despondi…
Placet tibi factum Micio? M. non, si queam
Mutare: nunc, cùm non queo, æquo animo fero.
ITA vita est hominum, quasi cum ludas tesseris:
Si illud quod est maximè opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte vt corrigas.
DE. Corrector: nempe tua arte viginti minæ
Pro psaltria periere: quæ, quantum potest,
Aliquò abjicienda est, si non pretio, at gratiis.
M. Neque est, neque illam sanè studeo vendere.
DE. Quid igitur facies? MI. domi erit. DE. pro Divûm fidem,
Meretrix & mater familias vna in domo?
M. Cur non? DE. sanum te credis esse? MI. equidem arbitror.
D. Ita me Dij ament, vt video ego tuam ineptiam,
Facturum credo, vt habeas quicum cantites.
M. Cur non? D. & nova nupta eadem hæc discet.
D. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. p…
Et tu nobiscum vna si opus sit…

Hec repente nec perniciter exc… diu vsurpatũ vetustatis genio

